A ZENE

TUDOMÁNYOS ÉS MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT

Felelős szerkesztő: SIKLÓS ALBERT | Felelős kiadó: NOVÁGH GYULA

TIZENNYOLCADIK ÉVFOLYAM

1936—1937

BUDAPEST

A SZÉKESFŐVÁROSI NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁG HIVATALOS KIADVÁNYA

300182

A TIZENNYOLCADIK ÉVFOLYAM TARTALOMJEGYZÉKE

ZENETUDOMÁNYI, ESZTÉTIKAI ÉS KRITIKAI CIKKEK

Belmonti Enrico : Cremona Stradivari dicsfényében 270
Boros Rezső : A századvég magyar zenei emlékei 51
— Liszt dalai (műfordítás) ... 80, 288
— Christian Sinding nyolcvan éves 273
Dobó Sándor : Szentirmay Elemér születésének százéves fordulója 74
Erdős László dr. : A lassú gyakorlás hátrányai 284
Flesch Carl : A nemzetközi Ysaye-verseny Brüsszelben 247
Günther Heinrich dr. : Reflexiók a salzburgi »Mesterdalnokok« előadásához 5
— Mozart rekviemjének rejtelmei 187
Isoz Kálmán dr. : Zsolt Nándor emlékezete 281
Jemnitz Sándor : Könyv a zenei alkotófolyamatról 76
— Vázlat Bartók Béla arcképéhez 92
— Hovanscsina (Bemutató az Operaházban) 141
— A gyászinduló 256
Kálmán György : Liszt nagyságának valódi képe 62
— Dohnányi zongoraművészete (I.) 169, (II.) 183
Kazacsay Tibor : Objektivitás a zenében 253
Kenesey Sándor : Liszt Ferenc alakja egy félszázados regény tükrében 46
K. G. dr. : Liszt Ferenc »Krisztus« oratóriuma 22
Krémer Antal dr. : Liszt Ferenc igazi arca 42
Mesterházy Jenő : Liszt Ferenc díszkardja 160
M. J. dr. : A bécsi nemzetközi színházkiállítás 11
Molnár Antal : Bevezető előadás Kósa »Húsvéti oratórium«-ához 207
— Dietrich Buxtehude (1637-1707) 220
Novágh Gyula : Liszt-ünnepségek 56
— A Liszt-év mérlege 111
— A Liszt-emlékév mérlege 143
Pataki László : A júniusi hetek mérlege 278
–rd–: Lully Jean Baptiste 239
Siklós Albert : Hubay Jenő (1858—1937) 194
— Egy tüneményes pálya legelső útszakasza 200
— A Hubay-Popper vonósnégyes 203
— A Jankó-klaviatúra 216
— Koessler János (1853—1926) 222
Sebestyén Ede : Mozart ismeretlen magyar kapcsolatai 6
— Liszt Ferenc Wagner-estje Pesten 55
— Angol tenorista, aki Budán született 185
— Beethoven magyar barátnői 225
Szita Oszkár : Modern zenei diagnózis 231
Toronyay Csaba : Liszt nagy szerelme 44
— Antonio Stradivari (1644—1737) 124
— Az eljövendő hegedűművészet 271
Waldbauer Imre : Hubay Jenő, a pedagógus 202

*

Szabados Béla (1867—1936) 12
A kékszakállú herceg vára (Bartók operájának felújítása) 95
Két díszelőadás az Operaházban 129
Két bemutató az Operaházban (A szerelmeslevél. Lysistrata) 190
Hubay halála és temetése 205
Dohnányi Ernő 60 éves 246
Hubay Jenő-emlékülés 250
A Jankó-zongora 259
Kerner István síremlékének leleplezése 285

M. T. AKAD. KÖNYVTÁRA
Növedéknapló
1937. 684.

HANGVERSENYMŰSOROK

I. Évadnyitó hangverseny (Bor Dezső) 2
II. Liszt-hangverseny (Ádám Jenő) 18
Liszt »Krisztus«-oratóriuma (Guy Vittorio).. 22
III. (Boldis Dezső dr.) 70
IV. (Bor Dezső) 72
V. Bartók-hangverseny (Vaszy Viktor)..... 86
VI. (Ferencsik János) 90
VII. Fiatal magyar művészek bemutatkozó hangversenye (Bor Dezső) 106
VIII. (Bor Dezső) 109
IX. Rendkívüli hangverseny (Rajter Lajos) 134
X. (Fleischer Antal) 136
XI. (Albert van Raalte) .. 154
XII. Osztrák hangverseny (Nilius Rudolf) 156
XIII. Kósa »Húsvéti oratórium« (Paulovits Géza dr.) ... 174
XIV. Magyar szerzők bemutató-hangversenye (Kenessey Jenő) 178
XV. (Bor Dezső) 196
XVI. (Bor Dezső) 214
XVII. Hangverseny Jankó-klaviatúrán (Walter Rehberg) 216
XVIII. Évadzáró magyar hangverseny (Rajter Lajos) 218

ÁLLANDÓ ROVATOK

Pasticcio 95, 210, 290
Hangversenykrónika (L. H. dr.) 147, 260,
Külföldi vendégművészek (pl.) 78, 93, 145, 240, 264,
Könyvek — Kóták 66, 97, 211, 242,
Pályázat 151
Belföldi hírek 13, 82, 100, 129, 150, 171, 211, 243, 266, 291
Külföldi hírek 14, 82, 102, 131, 151, 171, 191, 212, 243, 267, 292

ÁBRÁK

Telcs Ede Liszt-plakettje 43
Liszt Ferenc díszkardja..... 163
Hubay Jenő † 193
Kerner István síremléke 285

16

A ZENE

Alapította: DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:
SIKLÓS ALBERT
Szerkesztőség: Budapest, V., Pozsonyi-út 42.
Telefon: 2-930-67

Felelős kiadó:
NOVÁGH GYULA
Kiadóhivatal: Budapest, IV., Szép-u. 5, félem. 2.
Telefon: 1-84-5-29

Budapest
XVIII. évfolyam, 1. szám
1936 október 1.

TARTALOM

Hangversenyműsorunk ismertetése. — Heinrich Günther dr.: Reflexiók a salzburgi „Mesterdalnokok" előadásához. — Sebestyén Ede: Mozart ismeretlen magyar kapcsolatai. — M. J. dr.: A bécsi nemzetközi színházkiállítás. — Szabados Béla (1867—1936) — Belföldi hírek. — Külföldi hírek.

A Székesfővárosi Népművelési Bizottság hivatalos kiadványa

Budapest Székesfőváros Népművelési Bizottsága hangversenyei a Székesfővárosi Zenekar közreműködésével

♦♦♦

Első hangverseny

(**A** bérlet)

1936. október 11-én, vasárnap délután 5 órai kezdettel

Karnagy:

Bor Dezső

Közreműködnek:

Heimlich Lajos zongoraművész és ifj. **Kürtös Károly** operaénekes

1. **Cherubini** (1760 Firenze — 1842 Páris): Medea, nyitány kis zenekarra, f-moll.

Az Argonauták mondakörének hősnője, *Medea*, Aietes kolchisi király leánya, ki szerelmes lett Jasonba és hozzásegítette őt az aranygyapjúhoz. Cherubini 1797-ben bemutatott nagyoperájának címszerepe. A kissé vontatott cselekményű dalműnek felújításával többízben próbálkoztak Párisban és Rómában a század elején is, de nem sok sikerrel. Nyitánya azonban sűrűn szerepel hangversenyek műsorain.

Stílusában Gluckhoz áll közelebb, de érzik rajta a 18. sz. német mestereinek nagy formakészsége. Felületes hallás után is feltűnik, hogy Weber és Mendelssohn mennyit okultak belőle, különösen utóbbi, a melléktéma előkészítésének technikájából. A nyitány expozícióját egyébként igen nagy tudásra valló kidolgozás követi; látszik rajta, hogy Cherubini — ki mint egyházi komponista kezdte és végezte pályafutását — az ellenpontozásnak is nagymestere. Igen ötletes és merész formakísérlete Cherubininek, hogy a főtémát a visszatérésnél csak a zárótémában szólaltatja meg. Zenekarának összetételében szokatlan, hogy a kettőzött fafúvókon kívül 4 kürtöt használ üstdobokkal és a szokásos két trombitát mellőzi.

2. **Farkas Ferenc** (1905 Nagykanizsa—): Divertimento kis zenekarra.

E művét szerző 1930 első felében írta Rómában. A kis zenekart foglalkoztató kompozíció — bár sem címében, sem egyebütt programot nem ad, mégis — magán viseli az olasz vidék szineinek, az olasz ég ragyogásának hatását; derüs hangulatú, könnyed formálású mű, melynek öt tétele csaknem szünet nélkül kapcsolódik egybe.

Az *első tétel*, — formában az olasz nyitányokat követi, csak a lassú bevezetés hiányzik, — élénk menetű főtémája hegedűkön hangzik fel, majd kezdő motívuma végigvándorolván csaknem az összes hangszereken, átvezet a melléktémához, melyet dinamikusan felfokozott zárótéma vált fel. Rövid visszavezető rész után máris a repríz következik. Két taktusnyi trombitafanfár vezet át a

második tétel hangulatába. Pizzicatokkal alátámasztott fafúvók intonálják a témát, közben fel-felbukkan a kürtön, trombitán a bevezető fanfár.

Játékosan váltogatják egymást a hangszerek, majd kissé elborul a hangulat: megjelenik a trio d-moll témája, melyet az I. hegedű és gordonka-gordon kánonban hoznak. Rövidített da capo-val végződik a tétel. Következik a

Tempo di Minuetto: triós dalforma.

Intermezzo a következő apró tétel címe, úgy indul, mintha a megelőző minuetto második triója lenne, — a második tétel triójának témáját idézi, rövid párbeszéd hegedűszóló és fuvola közt, tulajdonképen csak bevezeti a

Rondo-t, melynek főtémája az epizódok után mind gazdagabb hangszerelésben tér vissza. Rövid Coda fejezi be az utolsó tételt.

A »Divertimento« a Liszt Ferenc pályázaton (1933) díjat nyert. Első előadását Dohnányi Ernő vezényelte a Klebelsberg-emlékhangversenyen.

3. **Chopin Frédéric** (1810 Zelazowa Wola—1849 Páris): Zongoraverseny (e-moll).

A kis formák halhatatlan mestere: *Chopin*, mindössze hat zenekari művet komponált, de ezekben a művekben is a zongora játssza a főszerepet, a zenekar csupán keretet és kíséretet ad a koncertáló magánszólamokhoz. A nagy lengyel zongorapoéta minden érzésének és gondolatának a zongora volt a tolmácsa és közvetítője, tizenhét lengyel dalától és néhány gordonkára írt darabjától eltekintve, mind a 74 műve zongorakompozíció. És ezen az egyetlen hangszeren mindenkinél kifejezőbben tudta visszaadni a lengyel néplélek örömét, bánatát és sóvárgásait. Ezek a lelki vibrációk csendülnek meg stilizált táncaiban és az álmodozó noctürnök, impromptuk, fantáziák és balladák ütemeiben, sőt a nagyobb formákra szabott három szonátában és két zongoraversenyben is.

Összmunkásságának legértékesebb drágaköve az e-moll koncert, amely egyébként a zeneirodalom három legszebb zongoraversenyének egyike. Az 1. *tételt* a zenekar nyitja meg az expozíció teljes bemutatásával, amelyet újabban rövidítve, akként szoktak előadni, hogy az első főtéma bemutatása után a zongora kezdi meg az expozíciót. A tétel tematikus anyaga — bár végig e-dur és e-moll — rendkívül gazdag: *két* főtémája van, átvezető részének szinte önállóságot kívánó szenvedélyes a karaktere, amely folyton növekvő dinamikával vezet át a rendkívül gyöngéd és szentimentális melléktémára, majd egy risoluto-hangulatú zárótémára. A kidolgozásban és a rövid reprízben bőséges alkalom nyílik a virtuóz-hatások csillogtatására. — A *2. tétel*: Románc. Kis zenekari bevezetés után forrón epedő téma csendül fel a zongorán, — mint kortársai írják: itt Chopin szerelmes szíve nyilatkozik meg bálványa: *Gladovska* Konstanzia iránt . . . A *3. tétel* brilliánsan tagolt kéttémájú Rondo, több szellemes epizóddal, amelyek keretében lázas ütemben kergetődző, gyönyörűen kidolgozott passzázsok kínálkoznak a technikai bravúr bemutatására.

Előadja: **Heimlich Lajos** zongoraművész.

Szünet.

4. *a)* **Mozart Wolfgang Amadeus** (1756 Salzburg—1791 Wien): Ária a Don Juan c. operából.

b) **Weber Karl Maria** (1786 Eutin—1826 London): Ária a Bűvös vadász c. operából.

Énekli: ifj. **Kürtös Károly** operaénekes.

5. **Mozart Wolfgang Amadeus**: Jupiter szimfónia (C-dúr).

Halála előtt három esztendővel, 1788. augusztus 10-én fejezte be Mozart ezt a remekművét, amikor a halál csiráját már törékeny testében hordozta és lelke magasabb, túlvilági szférákban lakozott: »onnan hozta le nekünk ez isteni alkotást, hogy vele a mi szívünket és lelkünket a mindennapi élet sorából ideális, fényes magasságba emelje«. Talán ezért adta a *Jupiter*-elnevezést

M. T. AKAD. KÖNYVTÁR
I. sz. Növedéknapló

a rajongó fantázia ennek a halhatatlan műnek. Bizonyos, hogy a jelző találó, mert az egész zeneirodalomban nincs olyan mű, amely az olimpuszi hangulatot, isteni nyugalmat, fönséget, boldogságot, derűs örömet szebben, tökéletesebben fejezné ki, mint Mozart utolsó szimfóniája. A hangszerelése is mintaszerű: tizenöt hangszer szerepel csupán a partitúrában, de ezzel a tizenöt hangszerrel Mozart több fényt, színt, pompát tud kifejezni, mint sok modern zeneszerző a maga nagyszabású eszközeivel.

Ulibiseff, a Mozart-imádó orosz zenei író és *Jahn*, a híres Mozart-tudós szinte versenyre kelnek a Jupiter-szinfónia dicsőítésében. Adjuk át a szót nekik, több szeretettel és tudással úgy sem közeledett még senki Mozart örökszépségű alkotásaihoz, mint ők ketten. »Ez a szinfónia — írja Jahn — minden tekintetben a legnagyobb és legjelentősebb Mozart 41 szinfóniája között. Ami legelőször feltűnik, az a méltóság és ünnepélyesség, amely az egész művön elömlik.« És Ulibiseff folytatja: »Bár Mozart lelkét a szenvedések s a halál előérzete borította el, itt az elégikus óda fájdalmas kifejezései helyett fönséges, pindaroszi szárnyalású ditirambot zengett el nekünk, amely a lángésznek a halálos kínszenvedések fölötti boldogító, örök időkre szóló győzelmét hirdeti az emberiségnek.«

»*Első tételét* örömteli felkiáltások vezetik be s az utána következő témák a boldogság jubiláló hangjai mellett visznek a legeszményibb szellemi magaslatokra. A kidolgozás utólérhetetlen remeke a zenei gondolatok átalakításának. A *2. tétel* ellentéte az előző résznek: az újjongó rajongást most isteni nyugalom váltja fel. *Andante*-ja az érzés mélysége tekintetében is felülmulja az első tételt. A nyugodt boldogság mellett érezteti a harcokat is, amelyek méltó jutalma az isteni nyugalom. A *Menuetto*-tétel könnyed mozgásában lendület, rugalmasság van; öröm, frisseség, játék és élvezet. Triója olyan, mint a táncoló párok pajkos csevegése. A *Finale*-ban az iménti lírai lelkesedésből az elragadtatás extázisába visz a zeneköltő. Mindenki gondolhat, érezhet más és más nagy eszméket, érzelmeket a tétel hallgatásakor. Egy azonban kétségtelen, hogy aki *látja* a Finale partitúráját, elvakul a fuga mesteri kettős ellenpontozásának ragyogó művészetétől s aki *hallja*, annak magánkívül kell lennie a bámulattól. De még az is, akinek halvány sejtelme sincs e csodás művészi munkáról, teljes gyönyörűséggel fogja hallgatni, mint a legnemesebb erőknek valami pompás lovagi játékát.«

Annyi bizonyos, hogy a Jupiter-szinfónia negyedik tétele csúcspontja a formaművészet eddigi alkotásainak. A technikának az a könnyedsége és a dallamnak az a természetessége, amellyel Mozart ebben a tételben öt motívumot egymásra halmoz, kánonszerűen összetorlaszt, permutál és fugává kombinál, a lángelmét elérhetetlen magasságba emeli minden idők muzsikusa fölött.

REFLEXIÓK A SALZBURGI „MESTERDALNOKOK" ELŐADÁSÁHOZ

»Wagnert csak wagneri szellemben szabad játszani« halljuk ismételni unos-untalan, »Wagner művei csak a mult század bayreuthi légkörében képzelhetők el; minden modernizálás kegyeletsértés, mely ellentétben áll a Mester intencióival.«

Midőn Wagner a »Nürnbergi mesterdalnokok« hatalmas vezérkönyvét 1867-ben három évi triebscheni megfeszített munka után befejezte, az 1868-ik müncheni bemutató előadás előkészítésébe fogott bele. Az alig 25 esztendős győri születésű *Richter* János tanította be a kórusokat — megelőzően mint a

Mester famulusa ő másolta le a partiturát, kiegészítvén a kéziratos partitura üresen hagyott ismétlődő részeit — az előadást pedig a később méltatlanul meghurcolt *Bülow* vezényelte. Romantikus pátosz, széles, nehézkes nagyvonalúság jellemezte nemcsak ezt a müncheni bemutatót, hanem a későbbi bayreuthi, majd a nyolcvanas évek Richter vezényelte bécsi előadásokat is.

Hans Sachs, a komoran fenséges, németesen nehézkes költő-iparos áll a cselekmény központjában. Elmélkedéseit a szimfónikusan hömpölygő zenekar szélesen ívelt tematikus motívum-szövése festi alá. Ez a zenekar — a wagneri elgondolásban — egyenrangú tényezője a színpadnak. Stolzingi Walter kissé elmosódott alakjára ránehezedett Wagner elgondolása, hogy ő a tartalom lényegét keresi ugyan a formai külsőségekkel szemben, később belátja szeleburdiságát és meghagyja magát győzni arról, hogy a forma feletti fölényes uralom révén lesz a művészből mester! Éva szelídsége mellett a tragikomikus beckmesseri irónia az eredeti bayreuthi rendezésben inkább epizód volt, hiszen a beckmesseri karikatura talán csak arra szolgált, hogy vele szemben Sachs fensége, érzelmeinek komoly mélysége jobban kidomborodjék.

Midőn a nyolcvanas években a bécsi Operában még magunk is fül- és szemtanui lehettünk a bayreuthi tradición felépített egyébként mintaszerű Mesterdalnok-előadásnak, úgy éreztük, hogy ez a rendezés, játékmód teljesen megfelelt a bismarcki Németország művészi stílusának. Ezen az előadáson a testes, szélesvállú, nehézkes Richter ült a karmesteri székben. Mint egy szőke germán félisten uralkodott hatalmas énekkara, zenekara és szólistái felett. Szélesen kitárt karral vezényelt, minden leütése úgy hatott, mint a pörölycsapás. Dinamikai egyensúly alig volt színpad és zenekar között; utóbbi volt a hangosabb, lármásabb, úgy hogy sokrétű szólamainak gondos, aprólékos kidomborításával bizony sokszor egészen elnyomta a vokális szólamokat.

Richter szőkés-vörös lengő szakálla szinte kifejezője volt a wagneri hősök arculatának, egyéniségének. A bismarck-korabeli Németországban Lohengrint, Tannhäusert, Stolzingi Waltert, Trisztánt körszakáll nélkül el sem tudták képzelni. A mozdulatok ünnepélyes kimértsége tartozéka volt a mackartian színpompás vagy böcklinesen komor díszleteknek.

Talán *Mahler* volt az első, ki szakítani mert a »hagyományokkal«. A bécsi Operában színrehozott Mesterdalnok-felújítása előbb megbotránkoztatta ugyan a jámbor bécsieket, később azonban mégis rájöttek, hogy ennek a geniális karmesternek és rendezőnek volt igaza. Mahler a wagneri elgondolást egyszerűen a huszadik századba transzponálta, azzal érvelvén, hogy Shakespearet, Molière-t, Goethet se játszuk ma úgy, mint e halhatatlan drámaírók korában.

Amint a rendező a maga korának tükrében látja a színrehozandó darab előadóstílusát, úgy köteles dalműveknél a karmester is alkalmazkodni tempóstílusban, kifejezőmódban ahhoz a korszakhoz, melyben él. Reinhardt, Brahm, Tairoff és Staniszlawszky megmutatták, mit engedhet meg magának a klasszikus és romantikus korszak termékeivel szemben a rendező anélkül, hogy a darabot magát kegyeletlen kézzel széttörné. Az előadás stílusa nem rekedhet meg a mű lefektetésének korszakában, hanem örökké módosul a korral.

Toscanini géniusza megértette e tétel örök igazságát. Megérezte, hogy Wagner halhatatlan műve: zenés vígjáték, melynél a humoron, könnyedségen,

a scherzoszerűségen van a hangsúly. Tempói ennek megfelelően gyorsabbak, élénkebbek voltak a megszokottnál, de a vidám tizenhatodfigurák vágtatásában mégsem kallódtak el azok a staccato-fínomságok, melyektől csak úgy hemzseg a »Mesterdalnokok« kimeríthetetlenül gazdag partiturája. Az ú. n. »szimfónikus« részleteket diszkréten háttérbe szorította, így a richteri felfogással szemben kitűnően érvényesült a szereplők parlandoszerűen deklamáló recitatívója. Sokan úgy éreztek, hogy ez a »Mesterdalnok«-előadás inkább olaszos volt, mint német. De a fejcsóválókat megnyugtathatjuk, hogy szép volt, igaz volt és emberibb, hiszen Wagner egyetlen víg dalművének színpadán nem germán istenek mozognak, hanem egy középkori német kisváros mulatságos figurái, minden irigységükkel, féltékenykedésükkel és gyerekes kárörömükkel együtt.

HEINRICH GÜNTHER DR.

MOZART ISMERETLEN MAGYAR KAPCSOLATAI

Mozartnak a magyarsággal való kapcsolata, fájdalom, sokkal ritkább és kisszerűbb volt, mint Haydné, Beethovené és Schuberté. Apró, színes kövecskékből tevődött össze az a kép, amelyet erről a kapcsolatról összeállítottam, a nagy irodalomban ezerfelé szétszórt darabkákból, de ebből a sok darabkából végül mégis csak kiformálódott valami. Valami, amiből örömmel láthatjuk, hogy ez a lángeszű művész ismert bennünket s amiből büszkén állapíthatjuk meg, hogy mi is ismertük őt és nagyságához méltó módon becsültük meg.

Öt esztendős kisfiú volt Mozart, amikor elsőízben találkozott a magyarsággal. Salzburgban, a bencések rendházában előadták 1761-ben *Wimmer* Marián páter *Zsigmond magyar király* című ötfelvonásos dalművét, *Eberlin* János zenéjével. A latin nyelvű zenedráma arról szól, hogy Nagy Lajos király kedvelt hadvezére, Horváti János, a király halála után a leányai ellen fordult s a Délvidéken lázadást szított ellenük. Erzsébet és Mária királynékat fogságra vetette, sőt Erzsébetet ki is végeztette. De végül meglakolt hűtlenségéért: Zsigmond király parancsára elfogták és kivégezték.

Ennek a vértől csepegő zenés tragédiának az előadásában százhegyvenhat ember vett részt. A főbb szerepeket főúri műkedvelők játszották, a népséget és katonaságot a cselédség és a város polgárai.

Mozart a magyar király apródja volt. Jelentéktelen néma szerepet játszott, de a sok vasba öltözött és felfegyverkezett marcona alak között mégis észrevették. Sőt ünnepelték is, mert gyermeki bája üdítő ellentét volt a vad, lármás, harciasságot mímelő környezettel szemben.

Ilyen volt Mozart első magyar szereplése.

Egy esztendővel utóbb, az 1762. év decemberében meghívta a kis művészt *Amade* László gróf és néhány *Pálffy* gróf Pozsonyba. December 11-én indultak útnak és másfél nap kellett hozzá, míg a döcögőssé fagyott, amúgy is elhanyagolt állapotban levő úton megérkeztek a magyar koronázó városba.

A pozsonyiak nagy szeretettel fogadták a Bécsben már udvarképessé tett művészgyermeket. Kézről-kézre adták a főurak s hogy jó kiadós havazás állt be és csöngős szánkón lehetett száguldani, elvitték a Pozsony környékén levő főúri kastélyokba is. Egy boldog hetet töltött Mozart az apjával magyar földön, azután vissza kellett térniök Bécsbe, mert az udvar várta őket.

*

Hat esztendő mult el a pozsonyi kirándulás óta, a fiú közben tizenkét esztendős lett és *I. Ferenc* király és császár kedvelt muzsikusa. Ferenc kitűnő zeneértő volt és teljesen tisztán látta a Mozart fiú kiváló tehetségét. És annyira bízott benne, hogy felszólította, írjon operát és ő vezényelje is majd az előadásokat. A fiú bátran és örömmel vállalta a megbízást és szövegírót keresett. Nem is kellett sokáig keresnie, mert az udvari színháznál fix fizetéssel volt alkalmazva egy költő, Marco *Coltellini*, egy firenzei olasz. A költő hajlandó volt a tizenkét esztendős zeneszerzőnek szöveget írni és rövidesen el is készült munkájával. *La finta semplice* (Színlelt együgyűség) volt a címe. Háromfelvonásos vígopera.

A kis operának a címében nincs semmi meglepő. Akkoriban nagyon divatos szokás volt, hogy az operaszövegekben és vígjátékokban csupa alakoskodó figura szerepelt. Éppen abban az időben, amikor *A színlelt együgyűség* készült, nem kevesebb, mint negyven olyan olasz opera szerepelt a műsorokon, amelynek címe a *színlelt* szóval kezdődött.

Szóval: a kis operának nem a címe volt meglepő, hanem az, hogy három szereplője a szövegíró szerint *magyar*, még pedig egy *Fracasso* nevű kapitány, *Rozina*, a huga és *Simone* tisztiszolga. A többi szereplő: *Cassandra* és *Polidoro*, két agglegény-testvér, *Giacinta*, a huguk és *Ninetta*, a szobalány. A szöveg afféle beszállásolási komédia. Magyarságát egyáltalán nem lehet komolyan venni, már azért sem, mert az állítólagos magyar tisztnek és hozzátartozóinak éppen úgy olasz nevet adott a szerző, mint az olasz szereplőknek. Cselekménye, rövidre fogva ez: Fracassot a hugával és a szolgájával beszállásolják az agglegényekhez. A két férfi színlelt nőgyűlölő, viszont Fracasso és Simone nem az. A tiszt beleszeret Giacintába, a szolga pedig a szobalányba. Rozina, Fracasso huga, együgyűséget színlel, hogy a két agglegényt meghódítsa, mert enélkül nem egyeznek bele, hogy a huguk Fracasso felesége legyen, a szobalány pedig a szolgáé. Sok bonyodalom és mulatságos jelenet után sikerül a testvérek ellenállását megtörni, a tiszt elveheti Giacintát, a szolga pedig Ninettát. Mozart nagyon kedves és derűs muzsikát komponált ehhez az átlagtörténethez, de fájdalom, a magyarnak feltüntetett szereplők szólamában hiába keresünk valamelyes magyar témát, vagy akár motívumot is. A mű egyébként a korabeli operákkal teljesen egyenlő értékű, némely része pedig az invenció nemességével s a gondolatok kivitelével elárulja a jövő nagy muzsikusát. Semmi naív, gyerekes vonás nincs a zenéjében.

*

Mozarték gyakran ellátogattak salzburgi otthonukból Bécsbe, ahol már nagy tábora volt a fiatal művésznek. Legnagyobb tisztelőinek egyike *Esterházy* Károly gróf egri püspök, az utolsó egri püspök, akinek halála után a pápa az új egyházfőt már érseki rangra emelte. Esterházy Károly állandó szállást tartott Bécsben és nagyon szeretett muzsikusokat gyüjteni maga köré. Mozart volt az ő legkedveltebb zenei szórakoztatója. Igen kiváló, nagyvonalú ember volt, székvárosának valóságos atyja, legnagyobb jótevője és legbuzgóbb fejlesztője. Ő alapította a csillagvizsgálót és a könyvtárt is. Egész vagyonát kulturális, hazafias és jótékony intézmények között osztotta szét. Amikor meghalt, alig maradt annyi vagyona, amennyi a temetésére kellett.

Mozart hívei és pártfogói között még egy Esterházy gróf volt: Ferenc, az udvari főkancellár, Cseklész ura, Mária Teréziának és férjének, Ferencnek a kegyeltje. Nagy tanügyi reformok és az úrbériség szabályozása fűződnek a nevéhez. József császárral állandóan hadilábon állt, mert igen erélyesen védte vele szemben a magyar alkotmányt s az egyházi és a nemzeti szabadságokat. Roppant nagy műveltségű ember és Cseklészen hatalmas könyvtárt alapított.

Mozartot talán mindenkinél jobban szerette és becsülte. Mindennapos vendég volt a palotájában a fiatal muzsikus, amikor Salzburgból Bécsbe költözött és gyakran rendezett nála hangversenyeket. Amikor a gróf meghalt, 1785-ben Mozart gyászzenét komponált emlékezetére, a legszebbet, amit ebben a műfajban alkotott.

»Csodálatosan szép és egészen különleges ez a mű, — írja Mozart egyik életrajzának szerzője. — Nincsen még egy munkája Mozartnak, amely technikai kidolgozás és tökéletes hanghatás, valamint komoly érzés és lélektani igazság dolgában olyan mély hatású lenne, mint ez a rövid Adagio.«

Mozart megismerkedett 1786-ban Thun Wilhelmine grófnő szalonjában *Hadik* András gróf generálissal, akivel többször is találkozott itt. Egyik levelében, amelyet Salzburgba írt, elmondja, milyen nemes gondolkodású, lovagias és kultúrált ember a tábornok.

»Semmi nyoma sincs benne — írja — annak a dölyfnek, művészek és művészetek iránt való lenézésnek, ami az osztrák tábornokok és főurak nagy részét oly szomorúan jellemzi és ellenszenvessé teszi. Mint művelt és jónevelésű ember, mindenkinek megadja az illő tiszteletet. Származás és rang egymagában nem számít nála. Mindenkit megbecsül, aki erre érdemes, bármilyen családból eredt, de lehet valaki gróf vagy akár herceg is, nem imponál neki jellem, tudás és tehetség nélkül.«

Mozart fő jövedelme Bécsben a tanítványoktól kapott fizetés volt. Növendékei főként a főúri családok gyermekei voltak. Zongorát és hegedűt tanított. Legtehetségesebb tanítványa a nyolcvanas évek elején *Pálffy* Jozefa Gabriella grófnő, Hyeronimus salzburgi érsek unokahuga volt. Mozart minden eseményről beszámolt a családjának írt leveleiben s amikor közölte velük, hogy Pálffy grófnőt is tanítja, szigorúan meghagyta, hogy erről senkinek se szóljanak, mert az érsek eltiltotta unokahugát a zenetanulástól. Valahogyan mégis kitudódott a titok. Természetesen nagy találgatás kezdődött, hogy mi lehet az oka a különös tilalomnak s mivel az emberek gondolkodása nagyon is egyirányú, mindenki arra gondolt, hogy az érsek rangjához nem illő házasságtól félti a hugát. A grófnő most már kénytelen volt Mozarttól megválni. Nem is találkoztak többé soha. Az sem derült ki soha, hogy mi lehetett az oka az érsek különös elhatározásának.

A Bécsben lakó magyar főurak között, akik szalonjukban igen intenzív zenei életet éltek és sokat áldoztak a kiválóbb muzsikusok személyes segítésére is, *Apponyi* Antal György gróf a legáldozatkészebbek közé tartozott. Mozart természetesen vele is összeköttetésben volt. *Apponyi* gróf, aki később meghitt barátja volt Beethovennek, Mozartot gyakran meghívta palotájába zenei összejövetelekre, de gyakran gyönyörködött a játékában más főúri szalonokban is. Személy szerint is nagyon szerette és becsülte Mozartot, a zeneszerző viszont a legőszintébb hódolattal viseltetett iránta, előkelő gondolkodásáért, valóban nagyúri modoráért és elbájoló közvetlenségéért.

Mozartnak két magyar vonatkozású munkájáról emlékeztem meg eddig: *A színlelt együgyűség*-ről, amelyet három magyarnak jelzett szereplője hoz velünk kapcsolatba és a *gyászzenéről*, amely Esterházy Ferenc gróf emlékére készült. De van Mozartnak két olyan műve is, amelyben a német zeneanalitikusok magyar elemeket találtak. Az egyik az *A-dur hegedűverseny*, a másik egy tizenkét darabból álló *menüett-sorozat* tizennegyedik darabja.

A hegedűverseny eredetileg a *Le gelosio de seraglio* (Féltékenység a szerájban) című balett részére készült és akkor alakult át önálló versenyművé, amikor Mozart a balett megírásáról ismeretlen okból lemondott. Ennek a szerzeménynek magyar jellegéről a következő megállapításokat olvashatjuk különböző elemzésekben:

»Az A-dur hegedűverseny magyar motivumát a *Le gelosio de seraglio* című balettjéből vette át Mozart. Idegenszerű hangzás eléréséért a francia alaphang mellett osztrák, török, cseh és *magyar* népzenei motivumokat is föllhasznált.

Másik szerző ezt írja:

»Az A-dur hegedűverseny finálejában meglehetősen idegenszerűen hangzó cigányzene szakítja meg a kecses menüettet. Ezt Mozart Haydntól leste el, aki gyakran használta ezt a módszert, de Mozart csak nagyon ritkán.«

Harmadik zenei elemző ezt mondja:

»Az *A*-dur hegedűversenynek pompás részlete a *Rondo*, tempo di Minuetto, amelynek középső része, az Allegro alla Turca vagy magyar-keleties-cigányos dallam. *(Ungarisch-orientalischer Zigeunerweise).*

Ezek a meghatározások nem valami nagy biztossággal állapítják meg magyar motívumok jelenlétét, de ezeknél is tartózkodóbb és óvatosabb az az író, aki a XI. számú Menüettről csak ennyit mond: »Magyar vonatkozások sem hiányoznak belőle.« *(Auch ungarische züge fehlen nicht).*

Mindegy, ezt a keveset is meg kell becsülnünk és örülnünk kell neki, még akkor is, ha magyar fülünk nem észleli és magyar szívünk nem érzi meg az állítólagos magyar motívumokat.

*

Most visszatérünk Mozart személyéhez.

Egy hét óta pihen már jeltelen sírjában, amelybe harmincadmagával süllyesztették. Bécs még nem tért napirendre az özvegy megbocsáthatatlan viselkedése fölött, aki a rendes, úri temetésre kapott pénzből minél többet akart megtakarítani s ezért megengedte, hogy járványos betegségben elpusztult emberekkel együtt tömegsírba temessék a legnagyobb művészt, legnemesebb lelkű embert és önfeláldozó férjet. És nem felejthették el egy hét alatt azt sem, hogy az özvegy ki sem kísérte a temetőbe a férjét, hanem a külváros határában a többi gyászolóval együtt visszafordult, mert az időjárás kellemetlen volt.

Ez az özvegyasszony nem volt ideálista. Még csak hat nap mult el ama gyászos pillanat óta, amikor férje itthagyta ezt a világot, de ő már sietve jelentkezett II. Ferenc császárnál — kegydíjért. Megható, szívet-lelket megindító folyamodványában leírja az elárvult család anyagi helyzetét, azután ezt mondja:

»Annál elszomorítóbb ez a kép, mivel éppen akkor ragadta el férjemet a halál, amikor már remélhette volna helyzete megjavulását. Azonkívül, hogy megígérték neki a Szent István-székesegyház karmesteri állását, néhány nappal a halála előtt olyan írást kapott *magyar főurak* egy csoportjától, amelyben aláírásukkal biztosítottak neki ezer forint évjáradékot, amiért csupán néhány kisebb zenedarabot kellett volna írnia.«

A császár nem zárkózott el teljesen az özvegy kérése elől, de kegyeletlen viselkedését nem hagyhatta megtorlatlanul. Minden körülmény figyelembe vételével 266 forint és 44 krajcár évi kegydíjat engedélyezett neki.

Ez bizony nagyon kevés volt neki és két gyermekének. Szükségből eladogatta férjének emléktárgyait, végül pedig, özvegységének kilencedik évében, valamennyi kéziratát a kiadás jogával együtt — egyezer aranyért. A kiadók jó üzletet csináltak vele.

Most már alig volt valami az özvegy kezében, amit értékesíthetett volna. Mindössze néhány kompozicióból voltak eladható példányai, amiket szánalomból adtak neki a kiadók.

Az özvegy kénytelen volt a bécsi ujságokban hirdetést közöltetni, amelyben megvételre ajánlja férje műveit. De Bécs nem felejtett. Alig akadtak megbocsátó emberek, akik hajlandók lettek volna az özvegyet fölkeresni. Végül nem tehetett egyebet: *a magyar zenekedvelő közönséghez* fordult ajánlatával.

A Bécsben megjelenő *Magyar Hírmondó* című lap 1800-ban, augusztus 19-én közölte az özvegy következő hirdetését:

Muzsikai hiradás.

Az én boldogult Férjemnek munkái, nem tsak a' már esméretesek, hanem a' még eddig vagy nagy részént, vagy egészszen is esméretlenek, ki adóknak most mind egygyütt, szép és annyival is tökéletesebb formában, minthogy azoknak leg nagyobb része az eredeti Kéz-írások szerént készült. Ezen új kiadású 's nálam megtalálható muzsikai készítményeknek laistroma így következik:

1. Hat nagy Klavir-Concert 's egy Concert két Klavirra, 'a mellyek mind metzve vagynak, 's vagynak közöttük egy Violinhoz készült eddig esmé-

retlen Rondón kívül más esméretlen Darabok is ; nevezetesen egy Klavir-Concert 's egy Quintét, Harmónikára vagy Forte Pianora.

2. Hat tsomó Klavir-Szonátok, két vagy négy kézre, a' mellyeket más muzsikával s magokban is lehet játszani. Ezek között is sok esméretlen darabok vagynak.

3. Egy tsomó Énekek, a' mellyeknek leg nagyobb része esméretlen vólt eddig.

4. Az egészszen esméretlen *Requiem* Partiturban, melly utólsó munkája Mozartnak. Mind ezek nyomtatva vagynak.

5. Quartétek 's Quintétek metzésben. A két utolsó számuak közzül vagynak *írásban is* nálam,

Mozart özvegyénél, a' ki lakik Béts belső Városában a' Mihály piattzán, az 5-dik számú házban.

A magyar zenei közönséghez intézett kérelem eredménye ismeretlen ; de többféle okból is valószínűnek kell tartanunk, hogy nem volt hiábavaló. A mi közönségünk nem lehetett olyan könyörtelen, mint a bécsi.

*

Mielőtt rátérnék a magyar Mozart-játszás rövid ismertetésére, meg kell említenem három magyar képzőművészt, aki Mozart alakját megörökítette. Az első *Munkácsy* Mihály, aki 1885-ben festette *Mozart halála* című megrázó hatású kompozicióját. Ezt a nagyméretű festményt az amerikai Michigan állam vásárolta meg és Detroit város múzeumának ajándékozta. A másik magyar művész Pármában született *Rados* Lajos nevű grafikus, aki acélmetszetű arcképet készített Mozartról a mult század elején. A harmadik : a pozsonyi születésű *Tilgner* Viktor, aki a legbájosabb Mozart-szobrot alkotta. Bécs városának egyik legelőkelőbb és legforgalmasabb pontján, a Burg tövében látható.

*

Magyarországon a *Szöktetés a szerályból* volt az első Mozart-opera. Budán adta elő a német színtársulat 1788 elején. A Nemzeti Színház csak 1882-ben vette föl műsorába. A második a *Varázsfuvola* volt. Ezt a budai német zenészek 1793-ban adták elő s még ugyanabban az évben a pesti németek is. Magyarul Kolozsváron adták először 1820-ban, azután más városokban is, többnyire *Tündérsíp* és *Varázssíp* címmel. Utána a *Figaro házassága* következett 1795-ben. Magyarul a Nemzeti Színházban 1858-ban. Az 1797. évben három Mozart-bemutatót tartottak a budai és pesti németek. Előbb a *Cosi fan tutte* került színre, azután a *Clemenza di Tito*, végül az év utolsó napjaiban a *Don Juan*. Ezek közül a két előbbit a Nemzeti Színházban egyáltalán nem játszották ; a *Don Juant* pedig elsőízben 1826-ban adták először magyarul Kolozsvár színpadán, azután 1829-ben Debrecenben, a pesti Nemzeti Színházban pedig csak tíz évvel utóbb : 1839-ben. Érdemes megemlíteni, hogy a magyar vidéki városok közül Eperjesen és Pozsonyban 1798-ban, Kassán 1806-ban került színre elsőízben a *Don Juan*, az európai fővárosok közül Párisban csak 1805-ben, Rómában 1811-ben, Bernben 1812-ben, Londonban 1817-ben, Péterváron 1825-ben, Genfben pedig 1854-ben. Az említetteken kívül Mozartnak három olyan műve is szerepel az Opera műsorán, amelyet régebben nem adtak elő magyarul : az *Ámor játékai*, a *Mirandolina* és a fiatalkori *Bastien és Bastienne*.

*

Végigkísértük a zeneművészet egyik legnagyobb lángelméjének Magyarországgal és magyar emberekkel való kapcsolatait százhetvenöt esztendőn át. Maholnap másfél évszázada lesz, hogy Mozart meghalt, de a barátságunk megszámlálhatatlan esztendőkkel éli túl a legköltőibb zeneszerzőt. Amíg egészen el nem fásul és ki nem hül a szívünk, mindig szeretni fogjuk alkotásait és kegyelettel hódolunk nemes emlékének.

SEBESTYÉN EDE

A BÉCSI NEMZETKÖZI SZÍNHÁZKIÁLLÍTÁS

A bécsi Hofburg egyik régi szárnyában, bejárattal a reneszánsz Schweizerhofról, de átterjedve a Nationalbibliotheknak Fischer von *Erlach* által épített, grandiózus, lenyűgöző nagytermére is, huszonnégy teremben tárulnak elénk az *Internationale Ausstellung für Theaterkunst* kincsei. Joseph *Gregor* tanár, az osztrák Nemzeti Könyvtár színházgyüjteményének igazgatója, szervezte meg nagyszerűen ezt az érdekes kiállítást, melyben persze kincseinek csak egyik kis részét mutathatta be. Egymillió tárgy állott rendelkezésére, ezeknek talán csak néhány százalékát látjuk a kiállításon, de ez is annyi látni- és tanulmányozni való, hogy egy-két látogatás alatt sem tudjuk magunkba fogadni.

Gazdag és változatos az opera történetére vonatkozó anyag is. Itt csak néhány szóval akarunk beszámolni arról, hogy a magyar (XV.) teremnek igen nagy sikere van. (Néhány magyar díszletterv a XIV. teremben is látható.) Operaházunk ragyogó tehetségű díszlettervezői igen figyelemreméltó maketteket és modelleket állítottak ki. Itt látjuk *Márkus* László nagyszerű Hunyadi Lászlóját, *Oláh* Gusztáv felejthetetlen »Az két lovagok«-ját, *Fülöp* Zoltán szép díszletterveit, e három művész munkásságának néhány jelvényét, amelynek csodájára jár a külföldi közönség. E modellek és tervek kitűnő tanuságot adnak arról a modern szellemről és magas nívóról, amely operaházunk színpadán honol.

Néhány megjegyzést a külföldiekről, a termek sorrendje szerint. A nagy osztrák mesterek művei között látjuk *Czettel* László hazánkfiának kosztümterveit és figurináit, a bécsi operaház rendezéseihez. Czettel László nélkül a világhírű bécsi operaház talán el sem tudna lenni. Csehszlovákia a VII. teremben nagy haladásról, díszlettervező művészei kimagasló tehetségéről ad tanulságos példákat. Négy Smetana-dalmű inszcenálásáról látunk itt modelleket, mindannyi Frantisek *Kysela* műve. Kiválóak Frantisek *Troester* díszlettervei a pozsonyi szlovák Nemzeti Színház idei Fidelio-rendezéséhez. Franciaország izgalmasan szép gyüjteményében operadíszleteket vérbeli franciától alig látunk, a Párisban meghonosodott idegenek közül elsősorban a zseniális Leon *Bakst* tervei említendők, az orosz balett felejthetetlen produkcióihoz. Idetartoznak Rolf *de Maré* makettjei a svéd balett előadásairól. *Medgyes* László is itt szerepel merész, de művészi elképzeléseivel. A nagy franciák, Fernand *Legér* és a többiek inkább a prózai színházaknak dolgoznak. Az angol teremben nem igen látunk operaterveket, az Egyesült Államok termében feltűnnek Sergei *Soudeikine*-nek a »Metropolitan Opera« számára készült keletiesen színpompás, vad, de mégis átszellemült díszletei. Igen gazdag és pompázatos, modern és színes Olaszország gyüjteménye. A dalművekhez készült díszlettervek közül lenyűgözőek Enzo *Gori* alkotásai Verdi műveihez, Vittorio *di Pace* tervei Rossini és Bellini műveihez, Oronzo *Abbatecola*, Alessandro *Manetti*, Vittorio *di Pace* és Vittorio *Valentini* pompás modelljei. Az orosz és a német nagyszerű operadíszletművészetnek csak néhány példáját látjuk itt, mert ezek az országok itt nem vettek részt hivatalosan a kiállításon, Joseph *Gregor* csak gyüjteményének néhány érdekes darabját állíthatta ki itten. A *National-*

bibliothek csodálatos dísztermében nagyszerű gyüjteményt látunk néhány nagy osztrák művésznek, a nemrég elhúnyt Alfred *Rollernek* és Oskar *Strnadnak* korszakalkotó műveiből. Ugyanitt vannak a barokk mesterek ragyogó alkotásai, köztük L. O. *Burnacini* világhírű miniatürjei.

A bécsi színházkiállítás páratlanul szép anyagot tár fel. Októberben is nyitva marad; érdemes megtekinteni.

M. J. dr.

SZABADOS BÉLA

(1867—1936)

Csendes, halkszavú, nagyon bölcs, jólelkű muzsikus költözött el ismét az élők sorából. Nyugalmazott tanára volt Zeneművészeti Főiskolánknak, főigazgatója a Nemzeti Zenedének, tagja volt az Irodalmi és Művészeti Tanácsnak, a Rádió Zenei Tanácsának, igazgatósági tagja a Zeneszerzők Szövetkezetének stb., stb. Első pillanatra e sok cím, méltóság hallatára joggal hihetnők, hogy Szabados, mint annyi sokan mások, törtető telhetetlenséggel mozgatott meg minden követ, hogy »álláshalmozásait« erőszak árán is keresztülvigye. De akik ösmerik közmondásos szerénységét, józan puritánságát, jól tudják, hogy Szabados maga semmit sem tett megkaparintásukra. Ellenkezően: őreá volt szükségük a művészetpolitika tényezőinek, higgadt megfontolására, igazságérzetére, józan tárgyilagosságára.

Mindenütt szerették, tisztelték s nagyra értékelték zenei adottságait is. Érdekes, hogy egyike volt azoknak a nagyon keveseknek, akik teljes felkészültségük ellenére szívesen áldoztak a könnyebb múzsa oltárán is. Nagy sikereit még sem ezekkel — operetteivel, daljátékaival — aratta, hanem igen nagy színpadi érzékre valló operáival és főként azzal a szép és méltán pályadíjat nyert himnuszával, a »Hiszekegy«-el, melynek az utóbbi évtizedben legnagyobb népszerűségét köszönhette.

Budapesten született 1867 június 3-án. Szabados Károlynak, a »Viora« c. bájos balett korán elhunyt komponistájának volt testvéröccse. Alig 18 éves korában lett Volkmann Róbert növendéke; a szigorú Mester nagyon kedvelte Szabados Bélát, kinek nyitányát és szimfóniáját elő is adatta. Közben szorgalmasan készült a zongoraművészi pályára, de érdeklődése — Rákosi Jenő ismeretsége következtében — a komponálás felé terelődött. A virágzó Népszínház részére kezdett operetteket irogatni. A »Négy király« megvesztegető sikere után egymás után jönnek ki: a »Három Kázmér,« a »Rika«, a »Kuktakisasszony«, és a többi; legnagyobb részüknek Rákosi Jenő volt a szövegírója. Midőn Szabados látja, hogy előkelő nobilis témáival, artisztikus formáival nem tud a nép nyelvéhez leereszkedni s átütő nagy sikert kivívni, »A bolond« címen zenés legendát komponál, mely kevés átdolgozással az operaszínpad nívóját is eléri. »Alszik a nagynéni« c. egyfelvonásosa után *Moravcsik* Géza szövegére *Szendy* Árpáddal együtt írta meg »Mária« c. nagyoperáját, mellyel a magyar stílű operák komponálási technikájára mutat követendő példát. »Fanny« c. dalműve lélekből fakadó igaz magyarságával a M. kir. Opera repertoárjának egyik legszebb ékessége.

Mint pedagógus is kiváló érdemeket szerzett. Szabadost, a korrepetitort és a zongora melléktanszak tanárát alaposság, gondos lelkiismeretesség jellemezte. Az utolsó 15 esztendőben az énekfőtanszak egyik katedráját is vállalta. Nagy zenei kultúrája, finom megfigyelőképessége, gazdag tapasztalata voltak segítségére énektanári jelentős sikereinek megalapozására.

Néhány év előtt nyugdíjazták, mert nemcsak a korhatárt töltötte be, hanem 42 szolgálati évet mutatott fel. A Nemzeti Zenede főigazgatói állásában

azonban továbbra is megmaradhatott. Itt fejtette ki az utóbbi időben nagyértékű pedagógiai munkásságát. Teljes szellemi és testi frisseségben dolgozott a legutóbbi időkig. Csupán a mult esztendőben támadtak epekőbántalmai, amelyeket azonban a gondos orvosi kezelés teljesen elmulasztott. Az ősz zeneszerző még a legutolsó napokban is bejárt a Nemzeti Zenedébe, továbbá a rádióba, hogy hivatalos kötelességeit teljesítse. Keddre virradó reggel rosszul lett és délelőtt tíz órakor kilehelte nemes lelkét. Szívbénulás véget vetett életének.

Zenei életünk nagy halottját impozáns részvét mellett helyezték öröknyugalomra. A Zeneművészeti Főiskola fekete drapériákkal díszített előcsarnokát zsúfolásig megtöltötte a gyászoló közönség. A kormányt *Kozma* Miklós belügyminiszter képviselte. Előbb a Beszkárt énekkara adott elő gyönyörű gyászéneket, majd Patay Pál tisztviselőtelepi református lelkész mondott szívbemarkoló, magasszárnyalású búcsúztatót. Utána ismét a Beszkárt-énekkar szólaltatta meg a boldogult nagy zeneszerző Magyar Hiszekegy-ét. Dr. *Dohnányi* Ernő a Zeneművészeti Főiskola, *Márkus* László igazgató az Operaház, *Noszeda* Károly a Nemzeti Zenede, *Balázs* Árpád a Zeneszerzők Egyesülete, dr. *Hlatky* Endre pedig a magyar rádió nevében búcsúzott a megboldogulttól. A gyászbeszédek elhangzása után a Budapesti Hangversenyzenekar *Vaszy* Viktor vezénylete mellett az Eroica gyászindulóját játszotta el. A fenséges harmóniák elhangzása után gyászkocsira tették a koporsót és a menet megindult a kerepesi temetőbe.

A sírnál a Homeros-énekkar *Schnitzl* Gusztáv vezetése mellett *Koessler* János »Végrendelet« című gyászdalát szólaltatta meg, majd Patay Pál református lelkész imája után *Maleczky* Oszkár búcsúzott a volt növendékek nevében *Szabados* Bélától. A »Magyar Hiszekegy« hangjai mellett bocsátották sírba a koporsót.

Porhüvelyét befogadta az anyaföld, de halhatatlanásga elföldelésével indult meg.

BELFÖLDI HÍREK

••••

A Zeneművészeti Főiskola 1936/37-es tanévét szept. 21-én nyitotta meg ünnepélyes keretek között dr. *Dohnányi* Ernő főigazgató. A »Himnus« eléneklése után egy perces felállással áldozott *Zsolt* Nándor és *Szabados* Béla tanárok emlékének. Ezután bejelentette a főigazgató Hilgermann Laura, Nagy Géza és Szerémi Gusztáv r. tanárok nyugalomba vonulását, valamint bizonyos előkészítő és akadémiai tanszakoknak egy-egy évvel történt meghosszabbítását. Kókai Rezső és Major Ervin székfoglaló beszédével, valamint a »Hiszekegy« előadásával ért véget lélekemelő ünnepség.

Az Operaház együttese október közepén Bayreutba utazik, hol a »Szent Erzsébet legendá«-t és a Liszt-zenére írt táncjátékokat adja elő.

Bartók Béla »Kékszakállú herceg várá«-nak felújítását novemberre tervezi az opera igazgatósága. A két főszerepet *Székely* Mihálynak és *Némethy* Ellának osztották ki.

Gr. Zichy Jánosné, a Magyar Orsz. Liszt Ferenc társaság elnöknője július 31-én gyászmisét mondatott Liszt Ferencért és a nagy magyar muzsikus sírjára koszorút tétetett.

A szerelmeslevél a címe Esterházy Ferenc gróf dalművének, melynek szövegét Fóthy János írta. Operánk a tél folyamán mutatja be.

Dr. Hubay Jenő a magyar zenei világ nesztora, szeptember 15-én töltötte be 78. életévét. Mosovcei birtokán elvonultan most is szorgalmasan dolgozik. Befejezvén »Ara pacis« c. művének hangszerelését, a »Csárdajelenetek«-ből állít egybe tánc-sorozatot, melynek bemutatóját a M. kir. Opera igazgatósága a kormányzó névnapjára tervezi.

A Palestrina-kórust csáktornyai *Gamauff* László alapította húsz évvel ezelőtt. Hat évig fejlesztette a nagyszerű egyesületet, majd külföldre távozva *Harmat* Artúrnak adta át. A jubileumi év alkalmával rendező ünnepségeken az egyesület több magyar komponista művét mutatja be.

KÜLFÖLDI HÍREK

••••

Kárpáth Lajos udvari tanácsos, az ismert magyar születésű zenekritikus Bécsben 71 éves korában elhúnyt. Legjellegzetesebb alakja volt Bécs színházi életének. Nagy műveltsége, zenei kultúrája a kritikusi gárda élére emelte. Gazdag tapasztalatait, ízlését nagy szakértelmét az osztrák kormány annyira elismerte, hogy az állami színházak tanácsadójának nevezte ki. Kárpáth egyébként unokaöccse volt Goldmark Károlynak, a »Sába királynője« szerzőjének.

Razumovszky herceg dédunokája Párisban 65 éves korában elhúnyt. Leszármazottja volt az egykori bécsi orosz követnek, Beethoven barátjának és mecenásának, a Schuppanzigh-vonósnégyes tagjának. Razumovszkynak — ki akkor még gróf volt — ajánlotta a Mester ötödik és hatodik szimfóniáját, továbbá az 1806-ban komponált op. 59-es három csodálatosan szép vonósnégyesét.

Gabrilovics Osszip, a kitűnő orosz karmester, zeneszerző és zongoraművész Detroitban váratlanul elhúnyt. Szentpétervárt szül. 1878-ban. Nem mindennapi tehetségét a szentpétervári, majd később a bécsi zenekonzervatóriumon fejlesztették ki. Zongoraművészetével egész Európát és egész Amerikát meghódította. A világháború kitörése előtt költözött Amerikába, ahol Mark Twain leányát vette el feleségül. Első karmesteri sikereit Amerikában aratta. 1917 óta a detroiti szimfónikus zenekar elnök-karmestere. Egyike volt a legelőkelőbb stílusú zongoraművészeknek.

Mitja Nikisch zongoraművész a világhírű karmesternek, Artur Nikischnek egyetlen fia 37 éves korában Velencében elhúnyt.

Elektroakusztikus módon megszólaltatott hegedűt mutattak be a római Tudományos Akadémián. A kísérlet pompásan sikerült.

Bruckner-bemutató volt a milanói dómban. A Mester *Te deum*-án kívül kisebb egyházi énekei voltak műsoron.

Günther Ramin lipcsei orgonaművész Shakespeare »Amit akartok« c. színjátékához kísérőzenét írt, mely Lipcsében kerül bemutatásra.

Mozartnak »A kairói liba« c. operatöredékét Darius Milhaud átdolgozta és kiegészítette. Az így felújított dalmű Párisban kerül legközelebb bemutatásra.

»La cambiale di matrimonio« a címe Rossini egyik régen feledésbe ment vígoperájának. A jövő hó közepére tervezik felújítását Milanóban.

Wolf Hugónak, az 1903-ban elhúnyt zeneköltőnek ismeretlen 30 dalát mutatják be legközelebb Bécsben.

Salzburgban új színházépületet terveznek az ünnepi játékok számára. Méretei alkalmassá tennék a kedvezőtlen időjárás miatt elmaradó szabadtéri játékok pótlását is. Az ötletet nagy örömmel propagálják mindenütt, ahol Salzburg nyári ünnepi játékainak további sikerét biztosítani szeretnék.

»Die Brücke« a címe M. R. Albrecht kétfelvonásos dalművének, melyet a chemnitzi városi színház mutatott be sikerrel.

Alexander Grimpe fuvolára, hegedűre és zongorára írt trióját Hamburgban mutatták be sikerrel.

Hans Fleischer F-dur szimfóniáját Frankfurtban mutatják be.

Paul Graener egyfelvonásosa »Die Flöte von Sanssouci« Vichyben nagy sikerrel került bemutatásra.

Haydn eddig ismeretlen daljátékának találták meg vezérkönyvét a hamburgi Staatsbibliothek-ben. Címe: »Der Apfeldieb.«

»**Livia**« a címe *Thoms* dalművének, melyet a müncheni Opera mutat be.

Párisban Liszt-emléktáblát leplezték le a Rue de Mail 13. sz. ház homlokzatán. A nagy magyar zeneszerzőnek ebben a házban nyujtott otthont az Erard-család 1823 és 1878 között. A fehérmárvány-táblán, amely Huszár Imre szobrászművész alkotása, az alábbi aranybetűs felírás olvasható: »Dans cette maison le Maitre Francois Liszt fut acceulli de la famille Erard de 1823—1878.« Alatta magyarul Vörösmarty híres sorai olvashatók: »Hirhedett zenésze a világnak, Bárhová juss, mindig hű rokon!« Mivel a szűk Mail-utca nem volt alkalmas a nagyszabású ünnep megrendezésére, az emlékünnep az Erard-ház híres hangversenytermében zajlott le. Khuen-Héderváry Sándor gróf párisi magyar követ köszönetet mondott az ünnep rendezőbizottságában szereplő kiválóságoknak, közöttük Chiappenak, a párisi városi tanács elnökének, aki személyesen képviselte a francia fővárost az ünnepen. Üdvözölte Liszt unokáját, Daniel Oliviert, majd pedig a jelenlevő Paderewskihez intézte szavait: »Hódolattal adózom a nemes és lovagias nemzet nagy fiának, Paderewskinek, aki méltó utóda és örököse Liszt művészetének és aki személyes jelenlétével tisztelte meg ünnepünket. Utána Buisman, a francia szépművészeti minisztérium osztályfőnöke idézte fel Liszt Ferenc alakját, majd Chiappe, a városi tanács elnöke, Párizs nevében örömmel csatlakozott az emlékünnephez. Liszt maga, — mondotta Chiappe — a legtökéletesebb összekötő híd a Duna és a Szajna között. A francia légkörben tündöklően bontakoztak ki azok a szépségek, amelyeknek a tápláló nedvét a magyar síkság adta. A magyar őserő és a nyugati napfény együtt hozta létre a művészetnek ezt a ragyogó diadalát. Haraszti Emil, aki francia zenei szakkörökben már több Liszt-problémáról tartott előadást, Liszt és Páris címmel a nagy művész életének eddig ismeretlen körülményeiről beszélt. Kilényi Ede, a Párisban élő magyar zongoraművész, Liszt VIII. rapszódiáját és Rákóczi-indulóját adta elő nagy sikerrel. Henriette Barreau, a Comedie Francaise tragikája, Duffeyte 1844-ben írt és nemrégiben felfedett Liszt-ódáját szavalta el. A Saint Honoré d'Eylau-templom énekkara Raugel igazgató vezetésével Liszt Boldogságok című kántátéját adta elő, amelynek ez volt párisi bemutatója. A fényesen sikerült ünnepség André Guichard-nak, az Erard-ház igazgatójának zárószavával ért véget.

A bayreuthi Liszt Ferenc-emlékhetet Winifred Wagner asszony fővédnöksége alatt a következő sorrendben tartják. Okt. 19.: Szent Erzsébet legendája. Okt. 20.: Magyar fantáziák, Pesti karnevál. Okt. 21.: Pembaur tanár zongoraestje. Okt. 22.: Előadások (Raabe, Isoz). Okt. 23.: Szimfónikus művek (Müncheni filharmonikusok). Okt. 24.: Liszt orgona- és vokális kompozíciói.

A berlini XI. Szerzőkongresszuson *Alfieri* olasz sajtó- és propagandaminiszter elnökölt. A magyar író- és művészgárdát *Huszka* Jenő dr. szövetkezeti elnök képviselte. Vasárnap este ismerkedési vacsorát rendeztek az *Eden-Hotel tetőterraszán*. Kedden Berlin városa az *Adlon-Hotelben* látja vendégül a kiküldötteket, este pedig az állami színházban *Raymund* egyik darabja került színre díszelőadás keretében. Szerdán *Frank* dr. birodalmi miniszter hívta meg ebédre a színpadi szerzőket, akiknek tiszteletére este hangversenyt rendeznek. A kongresszus tagjai csütörtökön *Drezdában* tartózkodnak és szombaton tartják a *záróülést*, ekkor választják meg az elnökséget a következő esztendőre és döntenek afölött, hogy *hol tartják meg a jövő esztendőben a szerzőkongresszust*.

Dargomirszky Szergej Alexander orosz komponista »Kővendég« c. operájának felújítását tervezik Párisban. Puskin »Don Juan«-jából írta meg dalművét a geniális orosz Mester. Első két felvonását Rimszky-Korszakov hangszerelte át, az utolsót pedig Cui Cézár fejezte be 1872-ben.

Budapest Székesfőváros Népművelési Bizottsága hangversenyei a Pesti Vigadóban.

1. „A" bérlet, 10 vasárnap délután, 5 órai kezdettel.

X 11 — **Mozart: Jupiter**
Chopin: E-moll zongoraverseny
Farkas F.: Divertimento
Vezényel: Bor Dezső

II 7 — **Beethoven: IX.**
Kodály: Te Deum
Vezényel: Fleischer Antal

XI 8 — **Haydn: Esz-dur**
Vivaldi: Versenymű 4 hegedűre
Lajtha L.: Szvit (Bemutató)
Vezényel: Boldis Dezső

II 28 — **Bruckner: E-dur**
Mozart: G-dur hegedűverseny
Vezényel: Nilius Rudolf

XI 22 — **Schubert: Befejezetlen**
Boccherini: Gordonkaverseny
Dohnányi: Gyermekdal-változatok
Vezényel: Bor Dezső

III 21 — **Brahms: D-dur**
Weiner: Concertino
Siklós: Charon bárkáján (Bemutató)
Vezényelnek: Bárdos Lajos és Bor Dezső

XII 20 — **Schumann: D-moll**
Beethoven: Hegedűverseny
Veress S.: Divertimento (Bemutató)
Vezényel: Ferencsik János

IV 4 — **Csajkovszki: F-moll**
Mendelssohn: Hegedűverseny
Kósa György: Mese-szvit
Vezényel: Bor Dezső

I 17 — **Mendelssohn: Olasz szimf.**
Csajkovszki: Zongoraverseny
Hubay: Dalok
Vezényel: Bor Dezső

IV 25 — Reprezentatív **Magyar hangverseny**
Vezényel: Rajter Lajos

2. „B" bérlet, 5 hétköznap este, 8 órai kezdettel.

X 17 — **Liszt-est**
A Budai Dalárda közreműködésével
Vezényel: Ádám Jenő

I 17 — **Magyar szerzők bemutató hangversenye**
Vezényel: Kenessey Jenő

XII 10 — **Bartók-est**
a mester személyes közreműködésével
Cantata profana
Vezényel: Vaszy Viktor

II 18 — **Díszhangverseny**
neves külföldi karnagy és szólista közreműködésével

III 11 — **Fiatal magyar művészek bemutatkozó hangversenye**
Vezényel: Bor Dezső

Budapest székesfőváros házinyomdája 1936 — 9015

17

A ZENE

Alapította: DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:
SIKLÓS ALBERT
Szerkesztőség: Budapest, V., Pozsonyi-út 42.
Telefon: 2-930-67

Felelős kiadó:
NOVÁGH GYULA
Kiadóhivatal: Budapest, IV., Szép-u. 5, félem. 2.
Telefon: 1-84-5-29

Budapest
XVIII. évfolyam, 2.—3. szám
1936 október 15.

LISZT-SZÁM

TARTALOM

+

Hangversenyműsoraink ismertetése. (Liszt-ünnepi hangverseny. „Krisztus"-oratórium.) — A Liszt-emlékév eredménye és tanulsága. — Krémer Antal dr.: Liszt Ferenc igazi arca. — Toronyay Csaba: Liszt nagy szerelme.... — Kenesey Sándor: Liszt Ferenc alakja egy félszázados regény tükrében. — Boros Rezső: A századvég magyar zenei emlékei (II.) — Sebestyén Ede: Liszt Ferenc Wagner-estje Pesten. — Novágh Gyula: Liszt-ünnepségek. — Kálmán György: Liszt nagyságának valódi képe. — Könyvek-kóták (Liszt-irodalom.)

A Székesfővárosi Népművelési Bizottság hivatalos kiadványa

Budapest Székesfőváros
Népművelési Bizottsága hangversenye
a Székesfővárosi Zenekar közreműködésével

♦♦♦

Második hangverseny

(**B** bérlet)

1936. október 17-én, szombaton este 8 órai kezdettel

a Zeneművészeti Főiskola nagytermében

LISZT-HANGVERSENY

Vezényel:

Ádám Jenő

Közreműködnek:

Laczó István — **Tibor Zoltán**

Schmidt József — **v. Lánczos Károly**

Pécsi Sebestyén

Budai dalárda

1. **Mihi autem adhaerere.** Férfikarra orgonakísérettel.

E gyönyörű, nemes vonalú, bensőséges kórust 1868-ban komponálta Liszt. Nyomtatásban 1871-ben jelent meg.

Mihi autem adhaerere Deo bonum est: ponere in Domino Deo spem meam.

*

2. **Rekviem** férfikarra orgonakísérettel, 2 trombitával, 2 puzónnal és üstdobokkal (részletek).

Ezt az egyházi művét a Mester különösen sokra értékelte. »Ha az eljövendő halált szörnyű fájdalmak is előzik meg — írja Ramann Linának szóló egyik levelében — mégis megváltás létünk kegyetlen, hatalmunkon kívül álló igájától. A vallás csak enyhíti ezt a kínt, de szívünk mégis mindig vérzik alatta! Sursum corda! A Rekviemmel arra törekedtem, hogy kifejezést adjak a halál szelid, enyhe megváltó hangulatának.«

1868-ban komponálta. A weimari múzeumban őrzött eredeti kéziratban kürt-szólamokra is akadunk, de ezeket Liszt később törülte. Valószínű, hogy egy évvel később jelent meg, s ugyanakkor mutatták be Lembergben.

Dies irae, dies illa solvet saeclum in favilla teste David cum Sybilla. Quantus tremor est futurus. Quando judex est venturus. Cuncta stricte discussurus Tuba

mirum spargens sonum per sepulchra regionum, coget omnes ante thronum. Mors stupebit et natura, cum resurget creatura Judicanti responsura. Liber scriptus proferetur, In quo totum continetur, unde mundus judicetur. Judex ergo cum sedebit, quidquid latet, apparebit, nil inultum remanebit. (Solo :) *Quid sum miser tunc dicturus, quem patronum rogaturus, cum vix justus sit securus?* (Coro :) *Rex tremendae majestatis qui salvandos salvas gratis.* (Solo :) *Salva me, fons pietatis.* (Coro :) *Recordare, Jesu pie, Quod sum causa tuae viae, ne me perdas illa die.* (Solo :) *Querens me, sedisti lassus, Redemisti Crucem passus, tantus labor non sit cassus.* (Coro :) *Juste judex ultionis, donum fac remissionis, ante diem rationis.* (Solo :) *Ingemisco tanquam reus, culpa rubex vultus meus supplicanti parce Deus. Qui Mariam absolvisti. Et latronem exaudisti, mihi quoque spem dedisti. Preces meae non sunt dignae, sed tu bonus fac benigne, perenni cremer igne. Statuens in parte dextra.* (Coro :) *Confutatis maledictis, Flammis acribus addictis. Voca me cum benedictis.* (Solo :) *Oro suplex et acclinis, cor contritum, quasi cinis.* (Coro :) *Gere curam mei finis. Lacrimosa dies illa, Qua resurget ex favilla, judicandus homo reus. Huic ergo parce Deus, pie Jesu Domine, dona eis requiem. Amen.*

Sanctus, Sanctus Dominus Deus sabaoth. Pleni sunt coeli et terra gloria tua. Hosanna in excelsis. (Solo :) *Benidictus, qui venit in nomine Domini, hosanna in excelsis* (Coro :) *hosanna in excelsis.*

Libera me, Domine, de morte aeterna in die illa tremenda, quando coeli movendi sunt et terra, dum veneris judicare saeculum per ignem. (Solo :) *Tremens factus sum ego et timeo* (Coro :) *dum discussio venerit, atque ventura ira, quando coeli movendi sunt et terra. Dies illa, dies irae, calamitatis et miseriae. Dies magna et amara valde, dum veneris judicare saeculum per ignem. Requiem aeternam dona eis, Domine et lux perpetua luceat eis.*

Szünet.

3. **18. Zsoltár.** Férfikarra és zenekarra.

Liszt e mesterművét 1860 augusztusában írta, a weimari múzeumban őrzött kézirat szerint : *écrit pour Carolyne,* tehát Wittgenstein hercegnőnek ajánlva. Bemutató előadása 1861 június 25. Weimarban.

Coeli enarrant gloriam Dei, et opera manuum eius annunciat firmamentum. Dies diei eructat verbum et nox nocti indicat scientiam. Non sunt loquelae neque sermones quorum non audiantur voces eorum. In omnem terram exivit sonus eorum et in fines orbis terrae verba eorum. In sole posuit tabernaculum suum, et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo. Exultavit ut gigas, ad currendam viam, a summo coelo egressio eius et occursus eius usque ad summum eius nec est que se abscondat a calore eius. Lex domini immaculata convertens animas. Testimonium Domini fidele, sapientiam praestans parvulis. Justitiae Domini rectae laetificantes corda, preceptum Domini lucidum, illuminans oculos. Timor domini sanctus permanens in saeculum saeculi. Judicia Domini verae justificata in semet ipsa. Hosanna! Halleluja!

4. a) **Istent zengi napkelet.** *Goethe »Gottes ist der Orient«* kezdetű gyönyörű költeményét 1842-ben öntötte hangokba Liszt, férfikarra. Kerényi fordításában így hangzik :

Istent zengi napkelet,
Istent zengi napnyugat.
Dél és észak óceánja,
Isten boldog napját áldja.

Isten neve dícsértessék,
Ő az igazságos Felség,
Millió nevének éke
Egy csak, a legszentebb : Béke!

V. T. AKAD. KÖNYVTÁR
1. sz. Növedéknapló

b) **Tavasz.** Uhland »Saatengrün« című versét »Lob des Frühlings« címen írta férfikarra 1840 körül. Lányi Viktor fordításában :

Selymes fű, tarka rét
gerlebúgás, fecskefütty.
Bűvös illat, zsenge rügy,
lombos ág, enyhe lég.

Ha a szívben ily szók égnek,
kikeletről szól az ének.
S minden újul szerteszét,
Óh Mindenség,
zengd a május ünnepét!

c) **Vitézi ének.** (Jankovich Ferenc fordítása.)

Győzve rohanni bérci tetőre,
törni a várfalra, a kőre
győzve előre!

Hősi a munkánk, drága a bér,
hívnak a kürtök, csapj fel a sorba,
hívnak örömre s hívnak a búra,
harcos az élet, biztat s lázad,
rajta, bevenni asszonyt és várat,
győz az, ki támad!

Szólnak a kürtök, indul a sor,
lábunk nyomán már felszáll a por.

5. **Les Préludes.** Szimfónikus költemény.

Liszt e legnépszerűbb szimfónikus költeményének eredete — maga a Mester tréfásan »Gartenmusik«-nak (kerti zenének) mondta, mert különböző jótékonycélú előadásokon szerepelt sokszor, szabadban tartott díszhangversenyeken — párisi tartózkodására nyúlik vissza. Akkoriban Aubray »Les quatre Éléments« c. költeménye foglalkoztatta, melyet négytételes karművének szánt. De a költemény jelentéktelensége és homályos szimbólumai idővel kiábrándították, úgyhogy a negyvenes évek közepén csalódottan tette félre. Hugo Victortól sem kapott alkalmas verset. Az ötvenes évek elején jutott kezébe Lamartin »Méditations poétiques«-je, melynek egy fejezete különösen megragadta :

»Mi más az életünk, mint előjáték sora ahhoz az ismeretlen dalhoz, melynek első és ünnepélyes hangját a halál adja meg? A szerelem a szív hajnali pirkadása. A boldogság gyönyörét azonban vihar zúgása szakítja meg, durva leheletével szétfoszlatja az illúziókat, halálos villámcsapásával szétszaggatja oltárát. A lélek megsebezve a falusi élet magányát keresi, hogy emlékeibe temetkezzék. De a jótékony pihenőt nem bírja soká az ifjú és ha megszólal a trombiták vészjele, mely harcra, küzdelemre szólítja, veszélyes helyére siet, a küzdők soraiba, hol a harc hevében visszanyeri erejét és önbizalmát . . . «

Ez a gondolatmenete Liszt szimfónikus költeményének ; teljes címe: »Az élet, a túlvilág praeludiuma« volt. 1853-ban komponálta, bemutató előadása 1854 február 23-án zajlott le a weimari udvari zenekar nyugdíjalapja javára rendezett hangversenyen. Liszt Ferenc e műve szerkezetében a legtisztább, orkesztertechnikájában mintaszerű, motivikus felépítésében szinte klasszikusan tagolt.

Előbb az ifjú témáját halljuk ; félszegen és szégyenkezve jelenik meg előttünk az első Andante-ban eleinte ügyetlenül, bizonytalanul lép az élet

porondjára, de mind energikusabban néz szembe az élet konfliktusaival. Az első poétikus epizód a korai boldogság rózsás álmait jelképezi; a kürtök expressivo témájából a szerelem mámora árad felénk. De a derűs élet horizontján már gyülekeznek a sötét felhők. Tompán hangzik előbb a közeledő vihar dübörgése, szél kerekedik, mely kromatikus búgásával szétfoszlatja a gyönyörű illuziókat. Az elemek tombolása nem akar szűnni, az ifjút egymásután érik a sors kegyetlen csapásai; halljuk a kínzott lelkének jajkiáltását, az élet brutális erőszakossága befejezi pusztító munkáját és kíméletlenül vonul keresztül a földretiport emberen.

Lassanként elül a zivatar, bár zúgása még hallik a távolban. Könnyezve ébred ájultságából az ifjú és vigaszt keresve a természet szépségeinek szemléletébe merül. Az Andante pastorale bukolikus témái jelképezik a falusi élet harmonikus idilljét. Előbb a kürt, majd az óboa és a klarinét szövik tovább a pásztoréneket. Majd visszatér a boldogság témája, szimbolizálva, hogy a sorssujtotta ember lelki egyensúlya helyreállt. De a nyugalom nem tart soká. Megszólal a harci riadó, mely új tettek véghezvitelére sarkalja. Harcra készen áll a küzdők sorába. Ez az epizód a viharepizód szimmetrikus kiegészítője. A szerelmi témában most már nem érzelgős ábrándozás, hanem egészséges akarat nyilatkozik meg. Előttünk áll a hős, győzedelmes életösztöneivel. És ezzel a harmonikus apoteózissal zárul a kolorisztikus szépségekben gazdag mű.

*

6. **Magyar ünnepi dal.** (Kerényi új szövegével.)

Liszt ezt az ünnepi himnuszt 1884-ben komponálta a m. kir. Opera megnyitására. Ábrányi Kornél tanácsára a »Hej Rákóczi Bercsényi« kezdetű kurucdal tematikus anyagát dolgozta fel benne; a dallam alá Ábrányi, a király jelenlétére való tekintettel igen lojális szöveget írt (»Áldott legyen magyarok királya, tündöklöljön az egész világra«). De az akkori intendáns, báró Podmaniczky Frigyes attól tartott, hogy a »rebellis« dallam mélyen megsértené a fenséges párt, ezért nem is tűzte ki az ünnepi előadás műsorára. A »Budapester Tageblatt« 1884 szeptember 28. száma teljes egészében közli Liszt Ferenc és Podmaniczky Frigyes idevonatkozó levélváltását. Bemutató előadását »Magyar király-dal« címen 1884-ben Pozsonyban tartották meg.

Haj, régi szép, ragyogó magyar nép!
Az ellenség jaj mikép szaggat és tép!
Aki voltál eleven ékes kép,
Híred-neved lesz-e még valaha ép?

Hová lettek a magyarnak
Vezérei, élő tüköri?
Nemzetünknek hír-szerzői,
Dicsőségünk fényes csillagi?

Új Rákóczit adj Uram a magyarnak!
Immár régi sebei megújulnak.
Serkenj föl, új nemzedék,
Rád vár az elhagyott nép!

Isten támassz köztük hőset!
Isten, támassz köztük bátrat!
Ezer év multán ezer új évre,
Karodat nyujtsd ki a magyar népre!

Légy boldog újra, te árva ország!
Lesz még ünnep, jő még feltámadás!

*

Budapest Székesfőváros Népművelési Bizottsága
és az
Országos Liszt Ferenc Társaság hangversenye

****

Rendkívüli hangverseny
(Bérletszünet)

1936 október 22-én, csütörtökön este 8 órai kezdettel
a Zeneművészeti Főiskola nagytermében

LISZT FERENC
KRISZTUS-ORATÓRIUM

a zeneköltő születésének 125. évfordulója alkalmából

Vezényel:
GUI VITTORIO

Közreműködnek:
RÉTHY ESZTER **TUTSEK PIROSKA**
RÖSLER ENDRE **TIBOR ZOLTÁN**
SCHMIDTHAUER LAJOS

BUDAPESTI HANGVERSENYZENEKAR

SZÉKESFŐVÁROSI ÉNEKKAR
Karnagy: **KARVALY VIKTOR**

I. A MŰ TÖRTÉNETE

A Krisztus-oratóriumnak van b e l s ő t ö r t é n e t e: ezt Liszt lelke hordozta.

Lisztre nemcsak a szülői otthonban áradt mélyen vallásos miliő, hanem a nevelés magvai saját fejlődése és tudatos, akart tendenciái révén is a keresztény hitnek és kultúrának szinte csodálatos megnyilvánulásaiba virágzottak. Buzgó imádkozásai és az istentiszteleteken való szíves időzései világosan mutatták a vallás magas régióiba való hajlamos és határozott szándékú kapcsolódásokat.

Ezért nem meglepő, ha párisi Bibliájában (1830-ban) markáns betűkkel beróttan ezt olvassuk:

J é s u s C h r i s t e s t l e
F I N
d e l a l o i!

Krisztus és a kereszténység nem »patrimónium«: születési örökség, családi forma volt előtte s számára, hanem valóság: élő eszme, vitális rendszer, eleven élet. Önmagától épúgy, mint mindenkitől s a világtól, sőt még magától a kereszténységtől is számonkérte a krisztusi élet teljességének tényét: »... Tizennyolc század tünt már tova azóta, hogy Krisztus meghirdette az embereknek a testvériséget, — és igéjét mégsem értették meg jobban! ... Mint szent mécses ég ugyan ez egyesek szívében, de nem világosít meg mindenkit, s a mai nemzetség, mely a szellem legragyogóbb magasságaira emelődött, alacsonyságba zuhantan fetreng a tompa, érzéketlen szívtelenség sötétjében ...« — írja Pictetnek, 26 éves korában.

Sok és sokféle behatás alá került szellemileg-erkölcsileg-lelkileg életének lendületes és kilengéses sodrán: Krisztus irányában azonban mindig megmaradt. Legmegrázóbb szellemi és erkölcsi viharaiban, erkölcsi elesettségében is istenkereső és Krisztust-igénylő volt.

»Lelkem nem ért meg mást, csak a Keresztet és a megfeszített és feltámadó Jézusban él...«

»Jézus Krisztus a keresztfán, a Kereszt utáni sóvárgó vágyakozás s a Kereszt feldicsőítése: ez volt mindig igazi, benső hivatásom!...«

Hogy pap lett, sokan sokféleképen akarják magyarázni, — ő azt vallja, hogy ez volt fejlődésének csúcspontja. S ha nem léphetett föl teljesen az Oltár legmagasára hivatalosan, legalább hivatásában akarta meghirdetni Krisztus nagyságát, hatalmát, szépségét, — életbíró, életgyőző, életszentelő örök erejét.

Mivelhogy nemcsak szimbolum vagy hősi példa volt számára Krisztus (mint például Wagnernek), azért lelke alkalmas, nagyszerű humusz lett e mű meg teréséhez. Aminthogy tényleg is évek során érett ki belőle ez a grandiózus remek.

Ezt a külső történetet elmondja nagyjában maga Liszt is:

»... Terveim az ötvenes évek legelejére nyulnak vissza. 1853-ban Wagnerrel Zürichben igen behatóan beszélgettünk erről. Igazában a Santa Francesca Romanán és a Monte Marión vettem munkába eszmémet 1864-ben, de sajnos, csak igen nehezen mehettem előre. 1866-ban azonban készen volt a mű...«

Legelőször (1853 júl. 6.) Georg Herwegh-gel tervezi a szövegiratást. Aztán, 1856-ban, kezébe került Rückert Evangéliumharmóniája (a négy Evangélista írásának egybeolvasztása) s ezt akarja alapul venni. 1857-ben arra gondol, adjon alaptervet Wittgenstein hercegnő, a verseket majd igen jól megírja Cornelius, — azonban végül is önmaga csinálta meg a szövegkonstrukciót. Jól értett latinul, ismerte a szertartási könyveket s így nem volt nehézség abban, hogy a Bibliából, liturgikus imákból s egyházi himnuszokból összeválogathassa a gondolatának, eszméjének leginkább megfelelőket.

A zenei rész ugyancsak évek lassú termése.

A Nyolc Boldogság (Seligkeiten, Béatitudes) terve és megkezdése 1855-re esik, befejezéshez 1859-ben ért. Hogy mennyire lélek-ügye volt ez a mű, annak ékesen szóló bizonysága az a levél, melyben nagy szeretettel ismerteti ezt. Weimarban (az udvari Várkápolna zártkörű előadása után) 1859 október 2-án adták elő először a Nyolc Boldogságot.

Az oratóriumnak másik régi része a Pater Noster. Az Úr imádságát több formában komponálta meg Liszt. Ez legkésőbb 1860-ban már készen volt. Gregorián-mintára öntötte (Mme Jessie Laussotnak közli kótával a liturgikus intonációt). Első előadása Dessauban volt 1865 május 25-én.

Az Egyház Alapítása c. rész is régibb keletű. L. Ramann 1863-ra teszi származási évét, Liszt egy 1865 szeptemberében írt vatikáni levélben említi, hogy befejezte.

A római tartózkodás alatt aztán Liszt lelkében határozott akarattal érlelődött meg a régóta csirázó terv.

1862 november 19-én azt írja (Ed. Lisztnek): »... Megfogadtam magamban a Krisztus-oratórium nagy feladatának valóraváltását. Ismerve gyengéimet és erőmet, azt hiszem, 1863 október 22-re meg is oldom ...«

Nem ment azonban — hála Istennek! — ilyen hirtelen a munka. A gyorsan és sokat termő Lisztnek lelkéből nem törtek föl rapszódikusan, epizódokként a mű részletei, — lassú és mély meditációk ihletéseiben, a Monte Mario kolostorának nagy Keresztje előtt sok sóhaj és fohászkodás, alázatos és szárnyaló imádság közt épült meg ez a zenei Evangélium.

1863 szeptember 7., Monte Mario: kész a Stabat Mater Speciosa.

1864 szeptember 16., Löwenberg: eljátssza a Pásztoréneket és a Három Szent Királyokat. És felsóhajt: »...Mikor jön el az idő, hogy újra dolgozhassak, — folytassam és befejezzem a Krisztust!...«

1865: kész az első rész, a Karácsonyi Oratórium.

1865 szeptember: eljátssza a Pápa Himnuszt.

1866 nyár, Monte Mario: dolgozik már a Stabat Mater Dolorosán.

1866 augusztus 10: kész a Tristis est anima mea, — s reméli, hogy karácsony előttre befejezi az oratóriumot.

1866 szeptember 11: azt írja Carl Alexander nagyhercegnek: »...A Krisztus-oratórium szinte fölemészt ... Ez évben — remélem — befejezem.«

Végre Fr. Brendelnek és H. v. Bülownak 1866 végén megírja, hogy a mű elkészült.

Jellemző, amit C. Gillének üzen: »... Hogy mikor s hol adják elő, cseppet sem érdekel. Megírása művészi szüksége volt lelkemnek. Megnyugszom, mert megírtam...«

A Krisztus-oratórium »római mű«, mint maga Liszt említi, hiszen »legnagyobb részt ott készült Rómában a hatvanas évek alatt: Via Felice, Monte Mario, Vatikán, Santa Francesca Romana.

A mű részletelőadásai (1859 Weimar: Nyolc Boldogság, — 1866 január, Róma, Ara Coeli: Stabat Mater Speciosa, — 1867 július, Róma, Sala Dante: Karácsonyi Oratórium és az Egyház alapítása, — 1872 Bécs: Karácsonyi Oratórium) Liszt referátumai szerint nem sikerültek, sőt az első teljes előadása sem nyert osztatlan megelégedést, 1873 május 29-én Weimarban. — A magyarországi teljes előadás (1873 nov.) volt az első, mely a Mesternek s a szakkritikának egyaránt tetszett.

Európa nagy zenei metropolisai egymásután iparkodtak előadni az oratóriumot, melyben mindenütt többet láttak egyszerűen hatalmas zenealkotásnál.

Evangélium-magyarázat és hitvallás volt ez a mű. Tényleg kisugározódott belőle Liszt erős, igazi, intelligens Krisztus-hite. Chateaubriand csodálata és Renan szkepticizmusa közt az európai szellemnek Liszt zenéje adta oda hódító realizmusban a szent kereszténységet.

A Krisztus-eszme kezdte újra megkeresztelni a szellemben és lélekben aposztata Európát. Liszt bátran írja Pestről Nietzschének, az Übermensch tragikus apostolának (1872 febr. 29.): »A görögség és az a bálványozás, melyet vele a tudósok űznek, meglehetősen idegenek maradtak tőlem... Az athéniek legmagasabb szellemi tettének magasztalom a Deo Ignoto ajánlott oltár felállítását, amelyen az egész Olympos ízzé-porrá omlott, mihelyt Pál az Ismeretlen Istent hirdette, — s nem szerte a Parnassuson és Helikonon jártatom szemeimet, hanem annál inkább szegeződik lelkem a Taborra és a Golgothára!« Nietzsche a »csordaemberek« világából akarta kiemelni az Übermenschet és összeroppant Krisztus-gyűlöletében s tragédiájának végső jeleneteként a feltámadási ünnep harangszavára előbb őrjöngött, aztán feltépte szobája ablakait s így kiáltott: »Könnyeim patakzása Feléd árad!

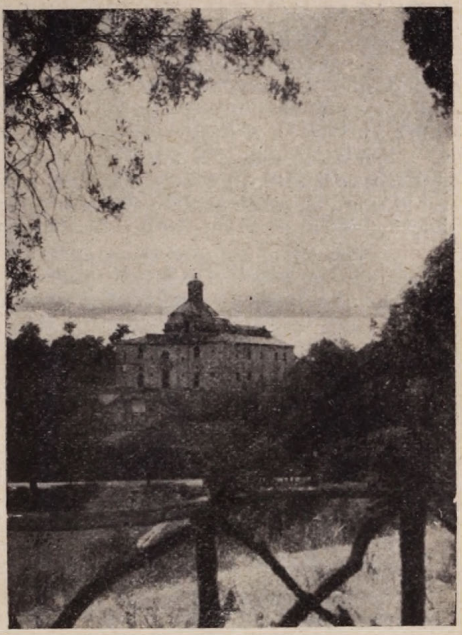
Ó, jöjj vissza hozzám én megtagadott, elfelejtett Istenem!...« A Krisztus-oratórium pedig a szegény, gyarló, esendő és vergődő emberek számára kinyilatkoztatás lett s akik megértették, azt zengték, amit Liszt: »Életem, mindenem a szent Kereszt! Ave Crux, spes unica!« (1882 jan. 12., Róma).

És ebben koronázódott be az oratórium története. Lisztet revelálta igaz hitében, komoly jámborságában, az Egyházhoz és liturgiájához való ragaszkodó csodálatos szeretetében (a Hercegnő nyilatkozata Liszt Göllerichnek ajándékozott imakönyvében); legnagyobb alkotásait képező egyházi s vallásos művei közt főleg ez az a mű, melylyel »Künder reinster Gotteskunst« lett, mert ennek a műnek művészi, szellemi s lelki megértése és élvezése eljuttat oda, amit a partitúra homlokára írt mottó jelez:

Veritatem autem facientes in charitate, crescamus in illo per omnia, qui est caput: Christus!

Járjunk az igazság útjain szeretetben s mindenképpen növekedjünk Őhozzá, aki a Fő: Krisztus!

(Szent Pál levele az Efezusiakhoz 4, 15.)

A „Madonna del Rosario" kolostora a Róma-melletti Monte Marión, ahol Liszt lakott s melynek homlokzatán emléktábla jelöli a „Krisztus" megalkotását.

II. A MŰ ISMERTETÉSE

A Krisztus-oratórium zenei apparátusa: magánszólamok, női-, (gyermek-), férfi- és vegyeskar, orgona (harmónium) és nagy zenekar.

A mű három nagy részre tagozódik, melyek mindegyike több számot foglal magában.

Első rész: KARÁCSONYI ORATÓRIUM

1. Bevezetés

(Zenekar)

Rorate coeli desuper, et nubes pluant Justum; aperiatur terra et germinet Salvatorem!

Harmatozzatok egek onnan felülről, és a felhők záporozzák az Igazat; hasadjon fel a föld és teremje meg az Üdvözítőt!

(Izaiás próféta 45, 8.)

A zene (Andante sostenuto) a Rorate ősrégi gregorián-melódiájával indul *(lásd kótamelléklet 1. szám.)*. E dallam intonációja a liturgikus énekkincsben is gyakran feltalálható, számtalanszor előforduló, úgyszólván szimbo-

likus jelentőségű. Liszt is az egész mű alaptémájává, vissza-visszatérő szimbólumává tette. Ezért Krisztus-témának is nevezhetjük.

A fugaszerkezetű Bevezetést a szordinált másodhegedűk kezdik, a témát átveszik az első hegedűk; aztán a klarinét, a fagót, csellók s végül a nagybőgők. A fafúvók a magasba emelik: égre nyúlik az emberiség vágyakozó epekedése a megváltó Krisztus után.

A téma második feléből nyugodt, de aztán fokozatosan erősbödő mozgalmasság lendül, melybe a rézfúvók hatalmas, kemény akkordjai ékelődnek; majd mind titokzatosabbá válik a muzsika: a vonósok lágyan rezgő harmóniái felett mintha a Karácsony misztériuma lengene . . . .

Hirtelen megszólal az angolkürt (Allegro moderato), mint idillikus duda, vidám pásztori nótaszó, melyhez később lelkesen társul a boldogság és öröm (később is gyakorta előforduló) motívuma *(l. kótamelléklet 2. sz.)*.

Liszt variáló művészete itt aztán ugyancsak nekibuzdul és gazdag pompával ragyogtatja a tematikus elemeket, olasz-magyar népi motívumokat is közbeszövögetve. Misztikus összhangkapcsolódások ömlenek egymásba (A-Cis-H-Es-G-dur); a klarinéton és oboán felcsillan az égi jeladás: a zenekar elnémul.

2. Angyali hírhozás

(Magánének, női- és vegyeskar, zenekar)

A várakozások szent éjének csendjét angyalszó törti meg:

Angelus ad pastores ait: Annuntio vobis gaudium magnum, quia natus est vobis hodie Salvator mundi. Alleluja! Facta est cum angelo multitudo coelestis exercitus, laudantium Deum et dicentium: Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonae voluntatis!

Az angyal így szólt a pásztorokhoz: Nagy örömet hirdetek néktek, mivelhogy megszületett ma a világ Megváltója. Alleluja! Az angyal körül a mennyei sereg sokasága tűnt fel, amely dicséré Istent és ezt énekelte: Dicsőség Istennek mindenek fölött és a földön békesség az Ő akaratának jóságában levő embereknek!

(Lukács Evangéliuma 2, 10—14.)

Az angyalszó szoprán-szóló minden kíséret nélkül *(l. kótamell. 3. sz.)*. A melódia a karácsonyi zsolozsmából való (ad Laudes III. antiphona, természetesen még a Medici-kiadás szerint). Mind több és több hang hallatszik a magasból: az angyalok kara zengi a karácsonyi örömeneket (ad Laud. IV. antiph.). Beleszövődik a muzsikába a boldogság és öröm témája is (a vonósok hozzák szárnyalóan). Az égből leszáll a földre a béke: tenor-szóló kezdi meg az emberiség hálaénekét. Hatalmas kórus fejlődik, mely itt-ott impozáns egyszerűségében is megrendítően fenséges erejű. A meleg áhitatú utolsó Alleluján után az angyali hírhozás dallamát idézik a hegedük. A fuvolák, klarinétok lágy utójátékot lehelnek a szólóhegedűk repdeséséhez, majd a Bevezetés pásztortémájának zümmögésével lezárul a tétel.

3. Stabat Mater speciosa

(Énekkar és orgona)

A szöveg a közismert Stabat Mater dolorosa testvére; az istenanyai boldogság poétikus, lelkendező megéneklése a betlehemi barlangban.

Stabat Mater speciosa
Juxta foenum gaudiosa,
Dum jacebat Parvulus.
Cujus animam gaudentem,
Laetabundam et ferventem
Pertransivit jubilus.
O quam laeta et beata
Fuit illa Immaculata
Mater Unigeniti!

Áll az Anya fénysugárzón,
Boldog szemmel csüng a jászlon,
Hol pihen szent Kisdede.
Szíve minden dobbanását,
Lelke meleg áradását
Zengi örömének.
Ó, mily boldog, milyen áldott:
Mint szeplőtlen Anya áll ott
Szent Fiára nevetőn . . .

Quae gaudebat et ridebat,
Exsultabat, cum videbat
Nati partum inclyti

Mint ujjong fel boldog kedve,
Mint örvendez lelkesedve
A fenséges Csecsemőn . . .

Quis est is, qui non gauderet,
Christi Matrem si videret
In tanto solatio?
Quis non posset collaetari,
Christi Matrem contemplari
Ludentem cum Filio?
Pro peccatis suae gentis
Christum vidit cum jumentis
Et algori subditum.

Lehet ember, ki ezt látva,
Krisztus drága Anyját áldva
Örömét ne ossza meg?
Ki nem örvend egyesülten,
Látva Őt nagy lelkesülten
Mint Fiával enyeleg?
Vezekelve ősi vétket
Tűr istálló-menedéket,
Állat-otthont, hideget.

Vidit suum dulcem Natum
Vagientem, adoratum,
Vili diversorio.

Nem bán ócska barlangnyilást;
Élvez édes gyermeksírást,
Hallgat pásztoréneket.

Nato Christo in praesepe
Coeli cives canunt laete
Cum immenso gaudio.
Stabat Senex cum Puella
Non cum verbo, nec loquela,
Stupescentes cordibus.
Eja Mater, fons amoris,
Me sentire vim ardoris
Fac, ut Tecum sentiam!
Fac, ut ardeat cor meum
In amando Christum Deum,
Ut Sibi complaceam.
Sancta Mater, istud agas,
Prone nostro ducas plagas
Cordi fixas valide.

Krisztus jászolban születve:
Kelt nagy ének zúgva-zengve
Égieknek ajakán.
József ott állt Máriával
S boldogságos hő imával
Némán csüngtek a csodán.
Jó Anyám, buzgón esengem:
Érzéseddel áldj meg engem,
Szeretet forrása Te!
Gyujtsd heves, szent lángra szívem,
Hogy szeressem Krisztust híven,
Üdvöm csak az ő kegye!
Minden gondod-szenvedésed,
Szűz Anyánk, keblünkbe véssed,
Hadd éreznünk mélyen azt.

Tui Nati coeli lapsi,
Tam dignati foeno nasci
Poenas mecum divide.

Ő, a menny dicső Szülötte,
Aki szalmán jött e földre,
Osszon velünk bút, panaszt.

Fac me Tecum congaudere,
Jesulino cohaerere,
Donec ego vixero.
In me sistat ardor Tui:
Puerino fac me frui,
Dum sum in exsilio.
Hunc ardorem fac communem,
Ne me facias immunem
Ab hoc desiderio.

Hagyj örömre lelkesülnöm,
Jézuskáért felhevülnöm,
Míg nem szólít a halál.
Bennem is lángod lobogjon,
Fiadért szívem dobogjon,
Míg ez árnyvölgy itt talál.
Üdvözítsd e szeretettel
A világot, — s ó, ne vedd el
Éntőlem se részemet.

Virgo virginum praeclara,	*Szűzek Szűze, ne tagadd meg,*
Mihi jam non sis amara:	*Amit ajkam kér, hogy add meg:*
Fac me parvum rapere.	*Nyujtsd felém a Kisdedet!*
Pulchrum Fantem, fac, ut portem,	*Hordjam, hadd, a szép Szülöttet,*
Qui nascendo vicit mortem,	*Aki élteti e földet,*
Volens vitam tradere.	*Hisz legyőzte a halált.*
Fac me Tecum satiari,	*Hadd teljék be lelkem mélye,*
Nato tuo inebriari,	*Ittasodjam szent kegyébe,*
Stans inter tripudia.	*Mert jósága rám talált.*
Inflammatus et accensus,	*Fölgerjedve, lángra-gyúlva,*
Obstupescit omnis sensus	*Minden érzék elámulva*
Tali de commercio.	*Hódol ily csodák előtt.*
Fac me Nato custodiri,	*Tedd, hogy Fiad védve-védjen,*
Verbo Dei praemuniri,	*Pajzsom Ég Igéje légyen*
Conservari gratia.	*S szószólómul bírjam őt.*
Quando corpus morietur,	*Majd ha testem dől halálba,*
Fac, ut animae donetur	*Lelkem üdvét megtalálva*
Tui Nati visio. Amen.	*Mennyben lássa szent Fiad. Ámen.*

(Ábrányi Emil fordítása K. G. lényeges javításaival.)

Ez a sequentia nemcsak zene.

Fény és melegség a boldogságos Istenanya köré. Liszt minden emberek megilletődöttségét, csodálatát és mélységes lelkű tiszteletét sugározta vele oda az Anya lábaihoz.

A hosszú költemény nagyobb részét a strofikus szerkezet alapján Liszt is sematikusan dolgozza fel: $^4/_4$-es (első kilenc sor) és $^3/_4$-es (következő három sor) körök követik egymást háromszor (harmadszor bővülve) hangnemben és magasságban emelkedve.

A Fac me Tecum congaudere-résznél jön új melódia s innen kezdve — a szöveg könyörgéséhez, nagy passiójához mérten — az áhítat csendes mélységét egyre fokozódó lendület váltja föl.

A Virgo virginum praeclara-rész három soronkénti emelkedése nagyszerűen érezteti az érzelmi telítettséget, mely az Inflammatusnál elementárisan árad szét.

Egy-két dinamikus ellentét közt eleven érzékeltetésben nyilatkozódik meg a zene festői ereje, mely színes modulációkban itt rendkívül gazdag. (E résznél 1871-ben, a bécsi előadás alkalmával, Liszt harmóniumot rendelt, hogy az énekhangok tiszták maradjanak!)

A végső soroknál (Quando corpus morietur) nagy decrescendóba öltözik a könyörgés. Aztán két Ámen: egy hatalmasan zengő és egy csendbe-haló fejezi be ezt a csodás, remek imádságot, az oratórium egyik leginkább közkedvelt részét.

4. Pásztorének a jászolnál

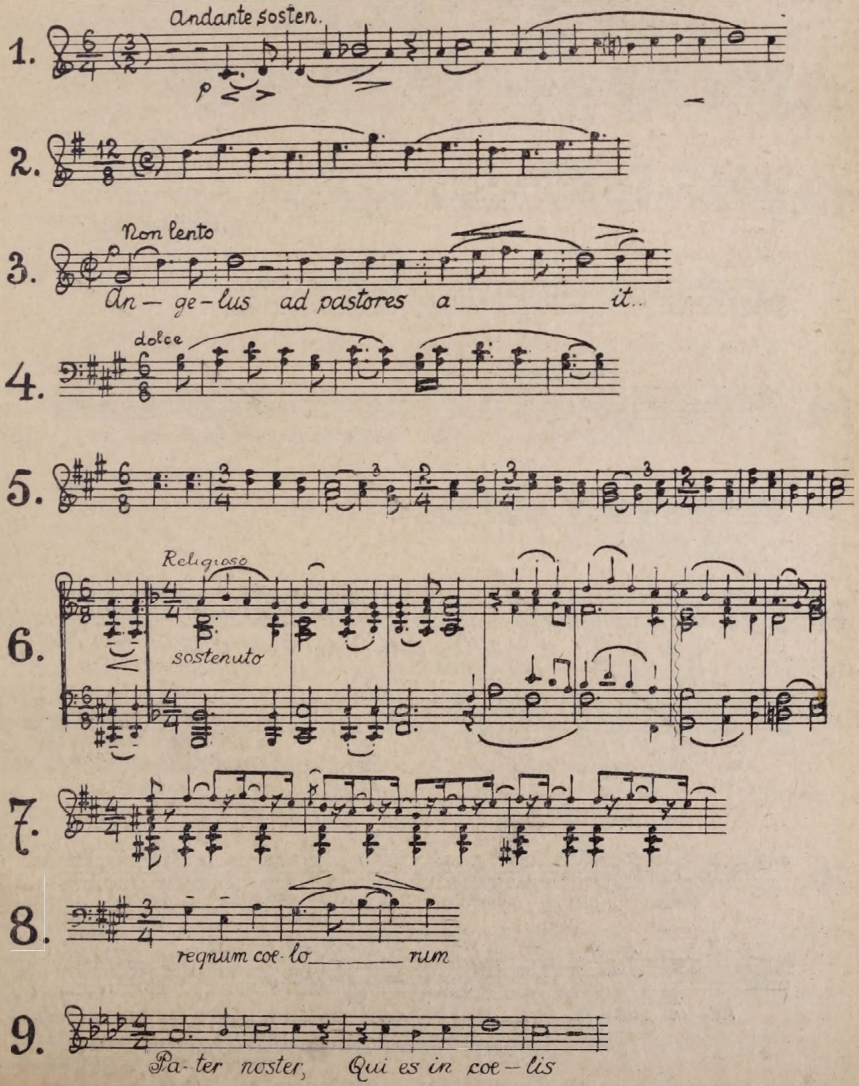
(Zenekar)

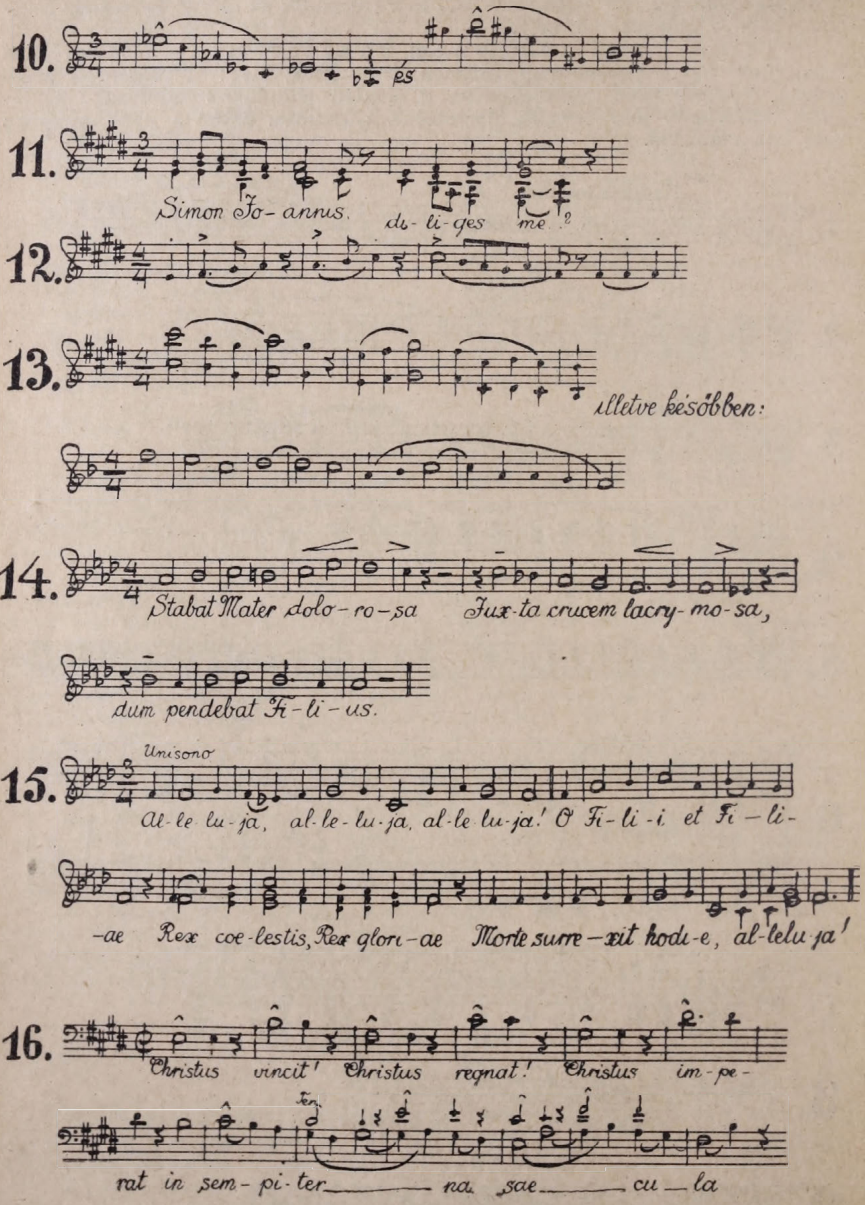
Rövid pár ütemnyi előjátékban a Bevezetés pásztortémája csendül föl, aztán az alaphangnemben (A-dur) megkezdődik a »pásztorjáték« (Liszt egyik kéziratán ez áll: Hirten-Spiel.)

Három főtéma körül szövi Liszt zsenialitása ezt a nagyszerű zenedarabot, mely a boldog nyugalom és zavartalan béke világát revelálja. Az egyik az öröm és boldogság témájának testvére *(l. kótamell. 4. sz.)*, a második

tempóváltozásainak szabadságával és keresetlenségével úgy szól, mint valami réges-régi népének *(l. kótamell. 5. sz.)* és a harmadik az áhitat és imádás megtestesítője *(l. kótamell. 6. sz.)*.

Az oratóriumnak ez a része n e m h a n g f e s t m é n y, még kevésbbé zenei illusztráció, hanem cselekmények, történések, élet: a pásztorok hivogatása, összesereglése, fölkerekedése, a Kisded jászolához indulása; csodálatuk, imádásuk, jószívűségük, szeretetük kiáradása, aztán a napi munkára való hazavonulása.

10.
11.
Simon Jo-annus, di-li-ges me.
12.
13.
Illetve később:
14.
Stabat Mater dolo-ro-sa Jux-ta crucem lacry-mo-sa,
dum pendebat Fi-li-us.
15.
Unisono
Al-le lu-ja, al-le-lu-ja, al-le lu-ja! O Fi-li-i et Fi-li-
-ae Rex coe-lestis, Rex glori-ae Morte surre-xit hodi-e, al-lelu-ja!
16.
Christus vincit! Christus regnat! Christus im-pe-
fz
rat in sem-pi-ter-na sae-cu-la

Talán az olasz pifferari-zarándoklás lebegett Liszt előtt, amint a hegyek közül lejönnek a pásztorok és ősrégi szokás szerint az isteni Bambinónak muzsikálni menvén az Ara Coelibe, végigjárják Róma utcáit.

5. Három szent Királyok

(Zenekar)

Imbolyogva, éji sötétből kúszik elő a muzsika, melyre aztán fényt záporoz az angyali híradás átcsengése. A vonósok mély tónusán induló alakul ki. Nemesen pattogó ritmus sejteti a Mágusok megindulását. Jól esik érezni: a muzsika magyar levegőt áraszt *(l. kótamell. 7. sz.* — Ezt Müller-Hartung stílustalanságnak tartotta, mire Liszt megjegyezte: Ha Rubens flammandokat festett biblikus képeire, akkor egyik Mágusomnak én is adhattam kipödört bajuszt. És ezt egy cseppet sem restellem . . .).

Fölszakadozik a sötétség, foszlik az éj, előragyog a Csillag!

Et ecce stella, quam viderant in Oriente, antecedebat eos usque dum veniens staret supra, ubi erat Puer.

És íme a csillag, melyet Keleten láttak, előttük haladt, míg eljutva meg nem állt ott, ahol a Gyermek volt.

(Máté Evang. 2, 9.)

A vonósok kitartó magas As-hangja mint nyílegyenes fénysúgár izzik Betlehem fölött. Az ostinato és a kürtök s harsonák vont akkordjai közé az oboák és klarinétok fényben fürdő melódiaáramlása ömlik. Aztán a trombiták és kürtök veszik át a vezetést, mire a fafúvók felelnek. A fényesség hirtelen eltűnik: a Három Szent Királyok megérkeztek.

Apertis thesauris suis, obtulerunt Magi Domino aurum, thus et myrrham.

És megnyitván kincsesládáikat, a Mágusok aranyat, tömjént és mirhát ajándékoztak az Úrnak.

(Máté Evang. 2, 11.)

Gyönyörű, a lélek legmélyéről fakadó zene hangzik most fel, mely a pásztorok naív, ösztönszerű ámulatával ellentétben a Bölcsek tudatos alázatát és önkéntes megadását fejezi ki.

Ezek az emberek tudják a megpróbáltatások és szenvedések jövendőjét is, ezért borul a keserűség és fájdalom tónusa is a hódolati imádságba.

A Csillag ismét feltűnik. Haza kell menni. Zengve-zúgva tornyosul győzelmes öröménekké a Három Szent Királyok boldogsága, hirdetvén az egész világnak, mi csodát láttak.

Az oratórium első részét lezáró darab Liszt zenekari művészetének teljes fényét és minden plasztikus szépségét nyilatkoztatja ki.

Második rész: EPIFÁNIA UTÁN

Az Epiphania szó értelme: megjelenések, megnyilatkozások, kinyilvánítódás. Epifánia napjára (jan. 6.) az Egyháznak több emlékünnepe esik: a Három Szent Királyok látogatása, Jézus Krisztus keresztsége és a kánai mennyegzőn történt első csodatétel. Mindháromnak központjában Krisztus istensége áll, ezért Epifánia Krisztus istenségének megnyilvánulását jelenti. Ennek az új világot, új életet formáló Istenségnek magasztalása az oratórium második része.

6. A Nyolc Boldogság

(Baritonmagánének, vegyeskar, orgona)

A Hegyi Beszéd, melynek főékessége a Nyolc Boldogság, a krisztusi életrend Magna Chartája. A boldogságokat az emberiség nem így ismerte. Isten kellett, hogy erre az értékelésre megtanítsa a világot.

1. **Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum coelorum.**
2. **Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram.**
3. **Beati, qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur.**
4. **Beati, qui esuriunt et sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur.**
5. **Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur.**
6. **Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.**
7. **Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur.**
8. **Beati, qui persecutionem patiuntur porpter justitiam, quoniam ipsorum est regnum coelorum.**

1. *Boldogok a lélekben szegények, mert övék a mennyek országa.*
2. *Boldogok a szelídek, mert ők lesznek birtokosai az Igéret földjének.*
3. *Boldogok, akik sírnak, mert ők majd vigasztalást találnak.*
4. *Boldogok, akik éhezik és szomjazzák az igazságot, mert ők kielégítést nyernek.*
5. *Boldogok az irgalmasok, mert majd önekik is irgalmaznak.*
6. *Boldogok a tisztaszívűek, mert ők meg fogják látni az Istent.*
7. *Boldogok a békességesek, mert ők Isten fiainak fognak hivatni.*
8. *Boldogok, akik üldözést szenvednek az igazságért, mert övék a mennyek országa.*

(Máté Evang. 5, 3—10.)

Az orgona-bevezető a Rorate-témát összefűzi a (későbbi) Egyháztémával *(l. kótamelléklet 1. és 10. sz.)* : az időtlen-ős vágyakozást az időtlen-jövendő beteljesültségével.

Megszólal lágyan, biztatva, fenségesen Krisztus.

Utána a sokaság visszazengi a Mester nagy tanításait.

Aztán megértik Őt, a lelkük Hozzá símul : már nemcsak ismételgetnek, hanem válaszolnak . . . A zene mély színeiből az Új Szövetség dómjának víziója emelődik fel : a Pap előénekel, a Hívek felelnek (cantus responsorius). A közös imádságnak, az együtt-imádkozásnak erős szépségét tárja föl itt a hangok világa.

A boldogság a Mennyek Országának *(l. kótamelléklet 8. sz.)* előérzése és egykori bírásának nagy reménye.

A Nyolc Boldogság mindegyikét a deklamáció és a felelet harmónikus szövete jellemzi. Rövid, egyszerű mondatokban mennyi zene, mennyi mélység, mennyi fenség !

Lélek-koncert indul Előénekes és Tömeg közt, már versenyeznek egymással : Beati, beati ! Így lesz teljesen lenyügöző az utolsó boldogságnak (az igazságért való üldöztetésnek) zenetartalmi emelkedettsége és lendülete. Ez az egész mű csúcspontja !

A Regnum Coelorum zenéje a diadalittas erő és győzelmes béke dinamikai szélességeiből az unisono Ámenek szinte már a boldog Örökkévalóságból ideszűrődő csendjébe torkollik.

Ez a remekmű volt valamikor Lisztnek az Altenburgban a nagy elhagyottság és megvetettség idején vigasztalása és reménye.

De emel minden küzdő embert megbékítő bölcseségével, egyensúlyozó erősségével és könnyharmatos hősiségével.

A krisztusi Nyolc Boldogság zenéje Lisztnek egyik legnagyobb ajándéka az egész világ számára !

7. Pater noster

(Énekkar, orgona)

Ez az imádság minden keresztény liturgiában megvan, amit szent Jeromos egyháztanító azzal magyaráz, hogy a főszertartásba való beiktatását maga Krisztus rendelte el. Tartalmának világtörténelmi jelentősége révén azonban a nemkeresztények is az Úr Imádságának tisztelik. Nem csoda, ha Liszt is oratóriumának egyik főrészévé tette.

Pater noster, qui es in coelis: sanctificetur nomen tuum, —
Adveniat regnum tuum, —
Fiat voluntas tua, sicut in coelo et in terra.
Panem nostrum quotidianum da nobis hodie, —
Et dimitte nobis debita nostra, —
Sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.
Et ne nos inducas in tentationem, —
Sed libera nos a malo. Amen.

Mi Atyánk, ki vagy a mennyekben: szenteltessék meg a te neved, —
Jöjjön el a te országod, —
Legyen meg a te akaratod, miképpen mennyben, azonképpen itt a földön is.
Mindennapi kenyerünket add meg nekünk ma, —
És bocsásd meg a mi vétkeinket, —
Miképpen mi is megbocsájtunk az ellenünk vétőknek.
És ne vígy minket a kísértésbe, —
De szabadíts meg a gonosztól. Ámen.

(Máté Evang. 6, 9—13.)

A mű a liturgikus ének mintájára ömlött ki Liszt lelkéből *(l. kótamell. 9. sz.)*

Az egyes szólamcsoportok váltakozva fonódnak az együttesbe, melynek legnagyobb megemelkedéseit hét szólam teljessége zengi. Minden zenei vonal a szöveg áttétele hangokba, megtartva mindig az alapjelleget, melyet a kontrapunktikus művészet nemes gazdagsága mesterien szélesít el és mélyít meg.

8. Az Egyház alapítása

(Férfikórus, vegyeskar és zenekar)

A fagótok, csellók, bőgők energikusan előtörő rövid oktávmeneteire felharsan a férfikórusból az Úr szava:

Tu es Petrus et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam et portae inferi non praevalebunt!

Te Péter (szikla) vagy és e sziklára építem az én Egyházamat és a pokol kapui nem lesznek erősebbek!

(Máté Evang. 26, 18.)

Hatalmasan ívelődik az Egyháztéma *(l. kótamell. 10. sz.)*, melyben az erő és jóság, keménység és szeretet olvad egybe.

Aztán felhangzik az oratórium egyik legkedvesebb, legmelegebb zenedarabja, az ú. n. Pápa Himnusz.

Simon Joannis, diliges me?
Pasce agnos meos!
Pasce oves meos!
Confirma fratres tuos!

Simon, János fia, szeretsz-e engem?
Legeltesd bárányaimat!
Legeltesd juhaimat!
Bátorítsd meg testvéreidet!

(János Evang. 21., 15—16. és Lukács Evang. 22., 32.)

Az egyszerű kis dalmotívum *(l. kótamell. 11. sz.)* az énekkar és zenekar pazar színpompájú összeölelkezésében himnikus hangorkánná duzzad, melyből az Egyházat őrző krisztusi prófécia Et portae inferi non praevalebunt! erőteljes, biztosritmusú fanfárharsogásai mint villámló fényjelek sugárzanak elő. Néhány taktusban is mennyi monumentalitás, mennyi grandiózus erő!

9. A csoda

(Zenekar, rövid recitatívóval és férfi- s vegyeskórussal)

Vihar van kerekedőben.

A másodhegedűk és brácsák kísérteties tremolóiba és a kürtök aggódó szorongásába a gordonkák és bőgők kromatikusan feltörő nyögése vegyül, a fafúvók ijedten kiáltoznak:

Et ecce, motus magnus factus est in mari, ita ut navicula operiretur fluctibus.

És íme, a tengeren nagy morajlás támadt, úgy hogy a csónak csaknem elmerült a hullámokban.

Mint a mérhetetlen tengermély mormogásán: az üstdob búgásán gondtalanul kél föl a kürt, fuvolák, klarinétok és fagótok együttese:

Ipse vero dormiebat...

Ő pedig aludt...

De aztán megháborodik minden, hullámok fodrozódnak, mind vadabbul ágaskodik a lefojtott elemek ősereje: a mély basszusokból a felhőkbe ágaskodik a téma; a fafúvók és vonósok csattogó triolái, nyihogva száguldó futamai, a kürtök és harsonák démonikusan nyargaló viharzása elementáris borzalomban tajtékzik, mire a tanítványok kétségbeesetten jajveszékelnek:

Domine, salva nos: perimus!

Urunk, segíts: elveszünk!

A vihar megtorpan.

Krisztusnak a kicsinyhitűségen botránkozó keserűsége búg:

Quid timidi estis, modicae fidei!

Miért remegtek, ti kicsinyhitűek!?

(Ezt a részt Liszt mindig szinte drámai túlfeszültséggel, nyers realizmussal kívánta hallani. A tanítványok ijedtségének üvölteni kellett. Egy próbán meg egyszer idegesen rákiáltott a »Krisztus«-ra: Ne érzelegjen lágy

kantilénát, vágja oda haragosan a tanítványoknak: Hát ennyire gyáva kamaszok vagytok!)

A vihar megcsendesült.

A vegyeskórus — mint a csodán ámuló tömeg, — csaknem visszafojtott lélekkel suttogja az isteni erő dícséretét:

Et facta est tranquillitas magna . . .

És nagy megnyugodás lőn . . .

(Máté Evang. 8., 23—26.)

A vonósok a boldogság témáját idézik. Lágy hárfaakkordokba a trombiták csendes, ünnepi hangjai vegyülnek.

Világosság, nyugalom, béke száll a vihar helyébe kint a természetben és bent a lelkekben.

A végső pianisszimók azt szuggerálják: Ez is csoda. Higyjetek s akkor megszabadultok!

10. Bevonulás Jeruzsálembe

(Magánszólamok, énekkar és zenekar)

A szöveg Máté Evangéliumának 21. 9. alapján szentírási kompiláció:

Hosanna, benedictus qui venit in nomine Domini, rex Israel.
Benedictus qui venit, Rex in nomine Domini, pax in coelo et gloria in excelsis.
Hosanna Filio David, benedictus qui venit in nomine Domini.
Benedictum quod venit Regnum Patris nostri David, hosanna in altissimis.

Hozsanna, legyen áldott, ki az Úr nevében jön, Izrael királya.
Legyen áldott, aki mint az Úr nevében való Király jön, béke az égben és dicsőség mindenek fölött.
Hozsanna Dávid Fiának, legyen áldott, ki az Úr nevében jön.
Legyen áldott Dávid Atyánk elérkezett Országa, hozsánna mindenek fölött.

(Mastai: Evangelisti uniti et commentati, Vol. II, lib. XIV. §. 3.)

Hosszabb előjáték fejezi ki a Szent Városba gyült sokaság Békekirály-várását.

Ünnepi akklamációként szól a bevezető néhány taktus.

Aztán valamivel mozgalmasabb figurákon előkelő, méltóságteljes ritmusban kél föl a dallam *(l. kótamell. 12. sz.)*, s a liturgia egyik legünnepélyesebb melódiája *(l. kótamell. 13. sz.*, régi Benedictus és Ite, missa est dallam, némi elváltoztatással) tör elő mint főtéma.

A témák szellemes, lángeszű kiaknázása után földet-eget rengető Hozsanna-kiáltás zúg föl, mint a nép jubiláló lelkességének hömpölygése.

Majd a kórus fölött a mezzoszoprán zengi a főtéma melódiáján: Benedictus . . .

A Filio David fugaszerkezete hatalmas fokozásban a népsereg üdvözlő ünnepségének maximumához vezet.

A szóló-négyes rövid köszöntő-intermezzójára a kar emelkedő, ragyogó hangpompába áradó Hozsannájában koronázódik meg az oratórium második része.

Harmadik rész: SZENVEDÉS ÉS FELTÁMADÁS

11. Tristis est anima mea

(Bariton-magánének és zenekar)

Éj van.

Krisztus gyötrődik az Olajfák-kertjében.

A szenvedés és fájdalom tónusa fátyolozza a vonósok bevezetőjét (gemendo, dolente).

Panasz-szó hangzik:

Tristis est anima mea usque ad mortem!...

Szomorú az én lelkem mindhalálig!...

Aztán csak a zenekar szól. De szavában a Szenvedő tépelődése, lelki tusakodása él.

Majd újból panasz-szó tör elő, erősebben, mert nagyobb a gyötrődés:

Pater, Pater! — *Atyám, Atyám!...*

és a Fiú szinte rimánkodó könyörgése eseng:

Si fieri potest: transeat a me calix iste!

Hacsak lehet: múljék el tőlem ez a pohár!

A Megváltó hősi áldozatossága legyőzi a test gyengeségét és a lélek heroizmusa nekibátorodva kiált:

Sed non quod ego volo, sed quod Tu, sed quod Tu!

De ne az történjék, amit én akarok, hanem amit Te akarsz, Te akarsz!

(Máté Evang. 14, 34. és 36.)

Kisvártatva mégegyszer kéri a kínok múlását, de csak azért, hogy aztán a maga teljes grandiozitásában zengjen a krisztusi élet-offertórium a világváltságért. Hatalmas égrekiáltás.

A vonósokon és fafúvókon halk, töredezett akkordok. A kürtök az éjszakábaborulás misztikumát tartják.

A megváltó Krisztus békés, fenséges megadással (Quod Tu, quod Tu...) indul az áldozat-halálra.

Lépéseinek távolodása csendbe vész.

12. Stabat Mater dolorosa

(Magánszólamok, szólókar, énekkar, orgona, harmónium és zenekar)

A szöveget közhit szerint Jacopone da Todi († 1306) írta. Újabban Szent Bonaventurának tulajdonítja az irodalomtörténeti kritika.

1. **Stabat Mater dolorosa**	1. *Áll a gyötrött Istenanyja,*
Juxta crucem lacrymosa,	*Kín az arcát könnybe vonja,*
Dum pendebat Filius.	*Úgy siratja szent Fiát.*
Cujus animam gementem,	*Gyász a lelkét meggyötörte,*
Contristatam et dolentem	*Kín és bánat összetörte,*
Petransivit gladius.	*Tőrnek éle járta át.*

2. **O quam tristis et afflicta**
Fuit illa benedicta
Mater Unigeniti!
Quae moerebat et dolebat
Pia Mater dum videbat
Nati poenas inclyti.

3. **Quis est homo, qui non fleret**
Christi Matrem si videret
In tanto supplicio?
Quis non posset contristari
Matrem Christi contemplari
Dolentem cum Filio?

4. **Pro peccatis suae gentis**
Vidit Jesum in tormentis,
Et flagellis subditum.
Vidit suum dulcem Natum
Moriendo desolatum,
Dum emisit spiritum.

5. **Eja Mater, fons amoris,**
Me sentire vim doloris,
Fac, ut Tecum lugeam.
Fac, ut ardeat cor meum
In amando Christum Deum,
Ut Sibi complaceam.

6. **Sancta Mater, istud agas,**
Crucifixi fige plagas
Cordi meo valide.
Tui Nati vulnerati,
Tam dignati pro me pati,
Poenas mecum divide.

7. **Fac me vere Tecum flere,**
Crucifixo condolere,
Donec ego vixero.
Juxta crucem Tecum stare,
Te libenter sociare
In planctu desidero.

8. **Virgo virginum praeclara,**
Mihi jam non sis amara:
Fac me Tecum plangere.
Fac, ut portem Christi mortem,
Passionis fac consortem,
Et plagas recolere.

9. **Fac me plagis vulnerari,**
Cruce hac inebriari, —
Ob amorem Filii.
Inflammatus et accensus,
Per Te, Virgo, sim defensus,
In die judicii.

10. **Fac me cruce custodiri,**
Morte Christi praemuniri,
Confoveri gratia.
Quando corpus morietur,
Fac, ut animae donetur
Paradisi gloria. Amen.

2. *Ó, mi nagy volt ama drága*
Szűzanya szomorúsága
Egyszülött szent Magzatán.
Mennyit sírt és hogy kesergett,
Látván azt a nagy keservet,
Azt a nagy kínt szent Fián.

3. *Ki ne sírna, melyik ember,*
Hogyha ennyi gyötrelemben
Látja lankadozni Őt, —
Ki ne sírna Máriával,
Hogyha látja szent Fiával
Szenvedni a szent Szülőt?

4. *Népét hogy megmossa szennytől,*
Látta tenger-gyötrelemtől
Roskadozni Jézusát, —
Látta édes Egy-szülöttét,
Halálos nagy elepedtét,
Látta, hogy halálra vált.

5. *Szeretetnek szent Kútfője,*
Fájdalomnak éles tőre
Járjon át a lelkemen,
Hogy szívemben lángra kelne
Krisztusomnak szent szerelme,
Segíts Néki tetszenem!

6. *Én szívembe jól bevéssed*
Szűz Anyám, nagy szenvedésed,
S az Átvertnek sebeit, —
Gyermekednek, a sebzettnek,
Ki miattam szenvedett meg,
Osszam meg gyötrelmeit.

7. *Add meg kérlek, hogy míg élek,*
Együtt sírjak mindig Véled
S Azzal, ki a fán eped, —
A keresztnél Véled állni,
Gyászban Véled eggyéválni:
Erre űz a szeretet.

8. *Dicső Szűze szent szűzeknek,*
Hadd ízleljem kelyhedet meg:
Add nékem fájdalmaid!
Add tisztelnem, add viselnem,
S nem felednem holt Szerelmem,
Krisztusomnak kínjait.

9. *Sebeivel sebesítsen,*
Szent mámorban részegítsen
Buzgó vérével Fiad, —
Hogy ne jussak ama tűzbe,
Védj meg engem, drága Szűz, Te,
Az ítélet ha riad!

10. *Krisztusom, ha jő halálom,*
Anyád szeme rám találjon
És elhívjon engemet, —
S hogyha testem porba tér meg,
Lelkem akkor a nagy égnek
Dicsőségét lelje meg. Ámen.

(Dr. Sik Sándor fordítása.)

A zenekar bevezetője éji sötétben nyulik fel a Kereszthez.

Mezzo-szoprán szólója kezdi a gyászéneket *(l. kótamell. 14. sz.)*, melyre aztán a kar felel. A kíséretben megtörten vonszolódik a dallam.

A világhírű sequentia-szöveget teljesen átkomponálta Liszt s muzsikája az egész tartalmat nagyszerűen adja.

Különösen kiemelkedő részek a 3. Quis est homo, qui non fleret, — az 5. Ejа Mater, fons amoris, — a 6. Crucifixi fige plagas, — a 9. Inflammatus et accensus, — a 10. Morte Christi praemuniri és a befejező rész: Paradisi gloria. Amen.

Fájdalom, kegyelet, részvét, — bánat, bocsánat, ragaszkodás, szeretet, — könyörgés, együttérzés: compassio és együttszenvedés: sympatheia sűrűsödik e zenekölteménybe. Legjobb meditálva állandóan lélekbe venni a szöveget. Akkor revelálódik a maga teljes szépségében és csodás művészetében ez a zenei Pietà, Liszt örökbecsű műremeke.

A világirodalom sok szebbnél-szebb Stabat Matere közt is a legelső sorban áll Liszté.

13. Húsvéti himnusz

(Női- vagy gyermekkar és harmónium)

A szöveg ismeretlen szerző hosszabb költeményének három versszaka:

O filii et filiae!	*Fiúk, lányok ujjongjatok!*
Rex coelestis, Rex gloriae,	*Az Ég Királya, Uratok*
Morte surrexit hodie. Alleluja!	*Halottiból feltámadott. Alleluja!*
Et Maria Magdalene,	*Magdolna, Szalomé megyen*
Et Jacobi et Salome	*Jakab anyjával reggelen,*
Venerunt Corpus ungere. Alleluja!	*A Testre hogy fűszert vigyen. Alleluja!*
A Magdalena moniti	*Magdolna onnan hírt üzen*
Ad ostium monumenti	*És két tanítvány hirtelen*
Duo currunt discipuli. Alleluja!	*A sír felé fut sebtiben. Alleluja!*

Liszt azt jegyezte a partiturába: Ezen kórus előadásánál énekeseknek és muzsikusoknak olyan helyen kell lenniök, melyet a hallgatók nem látnak.

És tényleg: mint valami távoli üzenet, úgy szól ez az ősrégi melódia *(l. kótamell. 15. sz.)*. Roppant nagy várakozás, a szenvedés diszharmóniájának megoldása, a feldicsőülés, az ígéretek beteljesedésének égő vágya, repeső reménysége feszül a Husvét-hajnal puritán dallamában. Jámbor asszonyok ajkán lengedez még csak az ének, hogy aztán teljes dicsőségében zengjen föl a Resurrexit!

14. Resurrexit! — Christus vincit!

(Magánszólamok, énekkar, orgona és zenekar)

Tompa tremolók alól szólal a Krisztus-téma négyszer egymásután, aztán mint mikor a felhők mögül előtör a nap: úgy harsan fel az énekkarban a győzelmes

Resurrexit tertia die!	*Harmadnapon feltámadt!*

Diadalittas fuga hirdeti az egész világ ünnepét *(l. kótamell. 16. sz.)*. Hozsannák és Alleluják exaltációja zengi a szenvedés által megmagasztosult Krisztus győzelmét a Halál fölött és mindörök-időkre való bevonulását az emberlelkekbe:

Christus vincit!	*Krisztus győz!*
Christus regnat!	*Krisztus uralkodik!*
Christus imperat!	*Krisztus parancsol!*
In sempiterna saecula.	*Mindörök időkön.*
Hosanna in excelsis! Alleluja!	*Hozsanna mindenek fölött! Alleluja!*
Amen!	*Amen!*

Végezetül teljes ragyogásban, mindeneket meghódítóan harsog a főtéma és földet-eget betöltő Ámenek válaszolnak hódolatot és imádást a világot megváltó és üdvözítő istenember Krisztusnak.

III. A MŰ MÉLTATÁSA

A Krisztus-oratórium Liszt életműve. Nemcsak időben, de szellemben s lelki intenzitásban is legérettebb korára esik annak megépítése.

Életműve azonban azért is, mert nem pusztán felhasznált időt, zenévé vált szellemet és hatalmasan zengő, bátor önvallomást jelent a Krisztus-partitúra; hanem azt is hordozza, ami időfölötti s mindörökre múlhatatlan, ami a szellemi rend valóságai előtt is »metafizika«, ami az örök létre hívott lélek kimeríthetetlen mélységében is mindig új és mindig élő és mindig aktuális marad: az inspiráltság Isten-csókját és a krisztusi lélekáradás karizmáját.

Ha lehet s szabad azt mondani, hogy a teremtő művészet lényegében az ember természeti aktivitása átlag elég kevés, a többlet pedig valami önmagából kikelés, önmaga fölé emelődés felséges passziója: úgy Liszt Krisztus-oratóriumára áll, hogy az sokkalta több emberi muzsikánál, az is musica de altero mundo.

Ebben a műben is megérződik, hogy a Géniusz mint felsőbbrendű Erő, a véges embert instrumentumnak választja, mert azon át akar megjelenni, hogy benne s vele hasson, általa alkosson látható-hallható, érzékelhető-élvezhető szépséget.

Aki ennek a partitúrának lapjait forgatva nemcsak olvassa a sorokat, vagy hallgatva a művet, nem »csak zenét« hallgat, hanem észreveszi az életet és megérti a lelket, lehetetlen, hogy azt meg ne illesse az istenség simogató érintése: . . . Deus afflavit . . .

Ezt megérezték azok is, akiknek egyébként nem sok közük vagy kapcsolatuk volt az *élő* Krisztushoz s a kereszténység *valóságához*, mint pl. Wagner Richárd, aki csak emberkereső volt s az maradt és a Parsifalban is csak a művészetvallás nagy ábrándját hirdette, — de Liszt Krisztusában liturgiát sejtett és úgy vélte, hogy benne a kereszténység számára a leghatékonyabb propaganda, legerősebb misszió sűrűsödött össze.

Liszt megvallja, hogy életének legnagyobb elégtételei közé sorozza Wagner ítéletét és örül, hogy zenéje szárnyain az áldozat lendülete elvitte a legmagasabbra: Isten lábaihoz . . .

A Krisztus alkotója oly hős, aki átnyúlik Nietzsche, Emmerson, Carlyle »héroszai« fölött az emberiség legnagyobb jótevői közé!

Éppen ezért, a rendkívüliség miatt, a Krisztus-oratóriumot nem lehet »iskolásan« méltatni. Mindig fognak bíbelődni vele s vitatkozni

fölötte. Pedig egyetlen, igazi méltatása ez: iparkodni megértésére. Mert itt is áll Liszt mondása: »Aki engem megért, az meg is szeret!« — Az oratóriumba való behatolás is olyan, mint az ócenáraszállás vagy a csillagos Ég fürkészése: az ember elfelejti kicsinységét, gyarlóságát, korlátoltságait, — megüti a végtelenség érzése és örül, dagad a keble és imádkozni kezd. Ezért »oratórium« ez a mű!

Oratórium? Nem az a szónak ma használt értelmében, mert azon művek legnagyobb része, melyeket az oratóriumműfajba szokás sorozni, nem »oratórium«.

És így kritikai összehasonlításokat se végezhetünk tárgyi alapon Händl-, Bach-, Haydn-, Mendelssohn-, Liszt-művek közt, nem is szólva arról, hogy minden mű igaz értékét önmagában hordja s nem más művekkel való korrelációitól kapja. Vagy ha mégis keressük helyét az »oratórium«-irodalomban, Kretzschmarral azt kell mondanunk, hogy Liszt Krisztusának zenetörténeti értéke összehasonlíthatatlanul óriási, legalább is egészen kiváltságos.

Nagy lépés előre. Útnyitás a jövőbe.

Liturgikus misztérium vagy dráma, zenei liturgiakommentár, vagy biográfia, vallásos szimfónia: ezek azok a jelzőnevek, melyre keresztelni akarják az esztéták e művet.

A legfontosabb tény az, hogy a maga egyéniségében új formát, új jelleget, új tartalmat hordoz Liszt alkotása.

Nem Krisztusnak személye az oratóriumi szereplő vagy tárgy, hanem az ő fő eszméi, a kereszténység szelleme, a látható és láthatatlan Egyház misztériumai.

A kifejező eszközökben s azok felhasználásában Liszt univerzális tehetsége itt is dúsgazdag: gregorián dallamok, ősrégi korálok televényéből üde s üdítő imitációk és sequentiák fakadnak; a variáló művészet csodás bősége, a homofón zenei architektúra előkelő nagyvonalúsága, a nemes polifónia mozgalmassága, a kontrapunktikus zeneszövés színes sokszerűsége alól egészen régi és közkeletű és egészen új harmóniákat hallunk a diatónia és kromatika világából monódiás, énekbeszédes és szimfónikus dikciók körül: Liszt, mint a Három Szent Királyok, kitárta lelkének bőtartalmú kincsesládáját s odaömlesztette minden tudását, minden képességét Krisztus elé . . .

Fő elve az idea-egység, s ez adja meg az oratórium ideális egységét.

Liszt oratóriuma a Megváltóról szóló zenei alkotások közt a katexochén Krisztus-mű.

Liszt nem is írta ezt, hanem: celebrálta.

Hogy még nem értik meg mindenfelé s nem vágyakoznak utána, az nem a mű hibája.

Ez is várja a husvéthajnalt s egész biztos, hogy idők folyásával mindig csak frissül és szépül.

Nemcsak azért, mert — amint Chantavoine oly szépen írja: Liszt is elzenghette bátran a »Krisztus« után, hogy Nunc dimittis servum tuum Domine! Uram, most már elbocsáthatod a te hű szolgádat! — s így Lisztnek, az örökkévalóság dalosának szelleme halála óta nő időtlen-időkre; hanem azért is, mert az ilyen művek nagy nevelő s emelő erején át hinnünk kell és bíznunk szabad abban, hogy a világ — bármily sűrű retrográd kilengések útvesztőiből — de lassanként mégis csak közeledik a Kereszt fényességéhez és igazságban s szeretetben felér majd »Ahhoz, aki a Fő: Krisztushoz.«

Liszt Krisztus-oratóriumának legfőbb értéke az, hogy erre a boldog jövendőre mutat s ennek irányában indítja el muzsikájának áldásával az embert!

dr. K. G.

A LISZT-EMLÉKÉV EREDMÉNYE ÉS TANULSÁGA

A most lezajlott Liszt emlékév dimenzióiban és kereteinek ünnepélyes külsőségeiben messzire túlszárnyalta a 1930-as Goldmark, 1931-es Joachim, 1933-as Brahms-centennáriumokat és az 1932-es Haydn bicentennáriumot. A világ minden legkisebb zugában, ahol kultúremberek laknak, áldoztak valamilyen formában emlékének. Előadásokban ismertették jelentőségét, koncerteken, rádióban játszották örökéletű zongoradarabjait, elénekelték mélységes poézissel átitatott dalait, ahol pedig zenekari és kóruskultúra is van, ott sorra felvonultatták korszakalkotó szimfónikus költeményeit és az egyházi muzsika két legszebb ékkövét: a »Szent Erzsébet« legendát és a »Krisztus« oratóriumot.

Nekünk magyaroknak szinte kapóra jött az ünneplések végtelen áradata. mert ismételten felkavarták és felszínen tartották Liszt származásának megdönthetetlen vitakomplexumát. Hiszen még a közelmultban is akadtak ünneprontók, akik Lisztet, őseivel együtt mindenáron németosztrák származásúnak állították be. E lap hasábjain több ízben kifejtettük már és döntő érvekkel támasztottuk alá, hogy az nem bizonyít semmit, hogy Liszt nem beszélt zengzetesen szép anyanyelvünkön, hogy szülővárosát, Doborjánt a burgenlandi területtel együtt a gyászos trianoni békepontok következtében hazánk testéből kiszakítva, Ausztriához csatolták. De mindig magyarnak vallotta magát, élőszóban, írásban és tetteiben és örökös vándorlásai közepette is szinte ugyanannyi ideig tartózkodott hazánkban, mint Párisban, vagy Weimarban, vagy Rómában. Kortársainak egyhangú állítása szerint Liszt legszebben és legfolyamatosabban *franciául* beszélt, leveleinek túlnyomó többsége is franciául íródott; német beszédének franciás akcentusa volt és ha halkan számolt valamit magában, mindig a francia nyelvet használta. Ugyanezen jogon mondhatnák őt a franciák is magukénak, hiszen a hetvenes évek porosz-francia hadjárata alatt épen francia-patrióta érzelmei hidegítették őt el a németek győzelmi mámorában sütkérező barátjától, Wagnertől.

A Liszt-centennárium másik jelentős eredménye, hogy a halhatatlan Mester emléke megtisztult azoktól az igaztalanul reátapadt szennyes vádaktól, melyekkel felelőtlenül illették őt, évtizedekkel halála után is. Leánya, Cosima asszony, még halála után sem bocsátotta meg apjának, hogy a Bülow-Wagner családi tragédiában nem állott egészen mellé, sőt később is haragot tartott, mikor leánya a férje kedvéért protestáns hitre tért át. Bayreuth volt a középpontja annak az akciónak is, mely Liszt övrjét Wagner népszerűségének fokozása érdekében mindenkép alá akarta értékelni. Tárgyilagosan megállapíthatjuk, hogy Liszt muzsikájának nagyobb kapcsolata van a *ma* zenéjével, mint az egyre csillapodó wagnerizmusnak. Ezt ép úgy a Liszt-év ünnepi izgalmai termelték ki, mint azt az örvendetes jelenséget, hogy az utóbbi hónapokban sok olyan igaztalanul mellőzött művével ismerkedtünk meg, amelyeknek létezéséről és szépségéről eddig fogalmunk sem volt.

Lisztet minden idők legnagyobb, legünnepeltebb zongoraművészét, mindenkor, halála után is méltányolták. Utólérhetetlen előadókészségéről csodákat regéltek még ma is élő, egykori növendékei. Korszakos reformátori alkotózsenijét azonban életében, de még századunk kezdetén sem méltatták eléggé. A francia impresszionizmus kivirágzása szolgáltatta az első elégtételt géniuszának és a Liszt-év hangversenyáradatából bontakozott ki előttünk újításainak csodálatra méltó termékenyítő hatása, mely elől a mai magyar muzsika sem zárkózhatott el.

Alkotásainak magyar fajiságát is a Liszt-év zenetudományos irodalma elemezte ki. Liszt a maga korához mérten a lángész úttörő biztonságával mutatta meg a magyar faji muzsika irányvonalát. Örök mintaképét szolgáltatta a népdal és a magyar verbunkos zene tematikus anyagának feldolgozására. Csak az Ő útmutatásait kell a jövő generációnak követnie, hogy a magyar zene versenyképes riválisa legyen a francia, az orosz, a lengyel és az északi népek eredeti zamatú ízig-vérig faji műzenéjének!

LISZT FERENC IGAZI ARCA

Sokszor megrajzolták már Liszt Ferenc portréját, jól-rosszul, hűségesen és eltorzítva. Sajnos, nagyon kevesen élnek már ma azok közül, kik őt szemtől-szembe látták; ezért van annyi ellenmondás a különféle híradásokban. Amit a következőkben érdemesnek találtam papírra vetni, apám elbeszélése alapján állítottam össze. Talán hozzá fog járulni ahhoz, hogy a halhatatlan magyar zeneköltőt, mint embert is közelebb hozza szívünkhöz.

Három ízben volt alkalma apámnak a Mestert személyesen hallani, illetőleg vezénylete alatt a mélyhegedű pultjánál. közreműködni. 1865-ben a Nemzeti Zenede alapításának negyedszázados évfordulóján a Vigadóban vezényelte Liszt — ha jól tudom először — Szent Erzsébet oratoriumát. Pontosan tíz évvel később, 1875 márc. 10-én játszotta Pesten Beethoven Esz-dúr versenyművét, Richter vezénylete mellett. Végül 1881-ben, mikor a Sugár-úti Zeneakadémia első emeleti lakásába költözött, ott fogadott egy küldöttséget, melynek apám is tagja volt. (A küldöttség felvonulásának céljára már nem emlékszem.)

Az 1865-ös szereplés Lisztje felejthetetlen benyomást tett mindenkire, aki csak szemtanuja lehetett a nagy kultúrtörténeti eseménynek. Szőkés ősz haját a papi talárba öltözött, szikár, egyenestartású komponista nem viselte olyan hosszúra nyúltan, boglyasan, mint később. Hullámosan gömbölyödött be ez a híres oroszlán-sörény a mester nyakánál, de alig ért a papi köntösből vékonyan előcsillanó hófehér gallérjáig. Azok a nem hiteles képek, melyek ebben a korban úgy ábrázolják őt, mint akinek »művészfrizurája a vállait verdesi«, csak fantázia szüleményei. Három jellegzetes szemölcséből, — egyik a bal szájszöglete felett, egyik az orr tövében és egy a jobb szemöldök belső sűrűje felett — apró ősz pihék nyultak ki. Tekintete komor, de jóságosan meleg, néha szórakozottan átszellemült volt. Keskeny vágású ajkait összeszorítva tartotta. Ezek néha, izgalom hatása alatt, alig észrevehetően remegtek. Taglejtései élénkek voltak, mozgása gyors, határozott, biztos és öntudatos. Mélyen zengő nemes orgánuma messzire hallatszott a visszhangos Vigadó hangnyelő árkádjai alatt. Németül beszélt, furcsa, kissé idegen akcentussal, semmiesetre sem úgy, mint olyasvalaki, kinek *német az anyanyelve*. Az volt az érzésünk, hogy más nyelven gondolkodik, talán franciául és gondolatban fordít mindent gyorsan németre. Ez abból is látszott, hogy szórakozottságában számneveket előbb francia nyelven mondott be és csak azután fordította németre, mikor

észrevette, hogy a németajkú fuvósok nem értették meg. Magyar szót, félig tréfásan, kettőt mondott : egyet (Jónapot!) gúnyosan, egyik elkésett szólistájának ; egy ízben egyik megállás után pedig egyik primhegedűs súgása nyomán ismételte meg az »előre!« szót, abban a hitben, hogy a Vorwärts-et nem értették meg.

Mikor 1875-ben Pesten volt, már kissé görnyedtebben járt. Mozdulatai csendesebben kimértek lettek, ajka körül a rezignáltság és a bölcs-keserűs világszemlélet elmélyülőráncai vonaglottak. Tekintete sokszor a távolba mélyedt, szórakozottan, mintha a mindenség titkát kutatná. Az előző évekkel szemben kedélye nyomottabbnak tűnt fel, a pódiumon való viselkedésében

Telcs Ede Liszt-plakettje.

egy árnyalatnyi pózt, színészkedést véltünk felfedezni, mint olyan embernél, aki megszokta az ünneplést és a tömegek feltételnélküli hódolatát. Játszás közben vállait sokszor felhúzta és ha szenvedélyesebb crescendókhoz ért, ajkait összehúzta, homlokán pedig mély barázdák jelentek meg.

Egészen más ember volt az öregedő Liszt, ki már hetvenedik évét betöltve, fogadta az említett küldöttséget Sugár-úti gyönyörűen berendezett lakásán. Feltűnő volt rajta, hogy hosszú, most már valóban vállára omló sörénye inkább sárgás volt, mint fehér. Formás, gyönyörű kezén nem látszott az öregség pusztítása. Ez a kéz oly lenyűgöző volt a maga szikárságában, nagy erőt, energiát elárulló kemény rajzában, hogy alig tudtuk róla levenni szemünket. Feltűnt felső ajkainak visszahúzódása ; ezt talán fogainak hiányossága idézte elő ; az előre nyúló alsó ajkak, felületes szemlélődőnél, duzzogó arckifejezést mutattak. Az öregség egyéb jelei azonban másban is mutatkoztak nála. Az egyik karosszékre letett jellegzetes formájú abbékalapjának szegélyén feltűnő zsírfoltok mutatkoztak. Köntösének hajtókáján is ételfoltok éktelenkedtek. Beszéde halkabb, vontatottabb lett, hangja fátyolos, öregesen megtört. Gesztusaiban a figyelmes szemlélő ideges türelmetlenséget fedezhetett fel. Csak ritkán mosolygott és láthatóan izgalomba jött, ha valaki udvariatlanul a szavába vágott, mielőtt mondanivalóját befejezte volna. Azok, akik ebben az években társaságot szolgáltattak neki, sokszor zavarba jöttek, mert a Mester gyorsan romló memóriája következtében sokszor megakadt beszéd közben, nevek után kutatva emlékezetében ; ha ilyenkor nem siettek segítségére, ép olyan láthatóan bosszus volt, mint akkor, ha kisegítették zavarából, amikor esetleg amúgy is eszébe jutott volna a keresett személynév, városnév vagy más valamilyen címszó.

Azt a rosszindulatú és hazug állítást, hogy Liszt utolsó éveiben állandóan »alkoholos mámorban« élt, apám mindig a legerélyesebben cáfolta. Étkezéseknél ugyan szerette az erős borokat, diné után néha szívesen ivott egy-egy pohár konyakot, de napközben soha sem nyult szeszes italhoz, legfeljebb kedvenc virzsiniáit szívta, sokszor csak szájában tartva annak csutakját, anélkül, hogy újra meggyujtotta volna.

Szolgálják e sorok felejthetetlen Liszt Ferencünk nemes alakjának kiegészítő ecsetvonásait, hiszen a halhatatlan Mester minden apró életmegnyilvánulása ma, mikor elköltözése egyre nagyobb távlatban marad mögöttünk, még jobban érdekli a muzsikusvilágot, mint az elmult évtizedekben.

DR. KRÉMER ANTAL

LISZT NAGY SZERELME...

Egyéniségünk tarka mozaikja a környező világ ezerszínű zűrzavarából fut össze. Az alkatelemek, melyeknek egyesülése az Én kialakulását jelentik, már születésünk előtt készen állanak a nagy mindenségben, csakhogy idegen lények, idegen funkciók szolgálatában. Életünk első pillanatában elkezdődik azonban a szerte heverő színek és formák válogatása, melyekből sarjadó lelkünk, egyéniségünk képe alakul. Egy mosoly vagy kézmozdulat, egy szemvillanás, egy dallamfoszlány, mellyel valaha találkoztunk, néha különös módon, örökre a sajátunk lesz. Titokzatos ösztönök, érthetetlen vágyak determinálják ezt a kiválasztást, mely annál rétegezőbb, annál bizarrabb, minél magasabbrendű az ember. A tehetség a legnagyobb plagizátor — olvastuk egyszer valahol — s valóban, a művészettörténetben korok, egyének és stílusok egymásra való állandó és mély hatása nélkül valódi remekmű keletkezése el sem képzelhető.

Most, a Liszt emlékév diadalai közepette, hogy sikertől izzó hangversenyek, lelkes felolvasások, hálát és hódolatot sugárzó írásművek hullatják a babért nagy, magyar muzsikus-költőnk halhatatlan alakjára, talán nem lesz érdektelen dolog rávilágítanunk egy olyan mozzanatra, mely e nagyszerű egyéniség kialakulásában feltétlen sorsdöntő erővel játszott közre.

A zongora korlátlan urának és zsarnokának — a leghajlékonyabb és legodaadóbb hangszerrel — a hegedűvel való találkozásaira gondolunk.

A 19. század bizonytalan pesszimizmusában, hitét vesztett és mégis ideált kereső félhomályában ébredt a világra Liszt végtelenbetörő, nagy megújhodásokra szomjazó lánglelke. A véletlen a zongora mellé ültette; de mit kezdjen ő a megalkuvások hangszerével? Mihez fogjon itt a »Wohltemperirtes Klavier« birodalmában a kolorációra képtelen, félszeg dinamikájú, incontinuus zongorahanggal Ő, aki csodákról, a dologi tudás rabszolgaságáról álmodik?

A hegedű, ez a százarcú hangszerfenomén jött el lázító demagógnak abba a forradalomba, amit Liszt, a zongorista előidézett.

Két nyelvjárással szólott bele a négy húr a mester művészetébe: Paganini és a magyar cigány dialektusában. Míg az előbbi egy merőben új technika után sóvár vágyakozását gyujtotta lángra, az utóbbi inkább érzelmi, formai és kifejezésbeli motívumokkal termékenyítette meg.

Tudjuk, hogy 11 éves koráig, míg el nem kényszerült hagyni szülőhazáját, mily gyakran elábrándozott a cigányzene édes-fájdalmas hangjain s hogy az úgynevezett »úri muzsikát« (a cigánymodorban előadott népies műdalt) az anyatejjel szívta magába. Tudjuk, hogy a magyar földről való távozása előtt még hallhatta *Bihari* Jánost (» . . .ki a hegedűjátszást oly nagy tökéletességre vitte, hogy az ő muzsikálásának kellemetességét, mesterséges voltát s megható erejét még a kitanult nagy muzsika-mesterek is magasztalták . .« írja az egykorú krónikás) s erről az élményről, mely életre szóló nyomokat hagyott korai szenvedélyektől fűtött gyermeklelkében, az érett Mester, az 50 éves Liszt így ír: »Ha emlékezetünk agyagból s annak minden hangjegye gyémánttűből leendett, nem állhatott volna meg abban szilárdabbul . . .« Ez alkalommal jegyezhette le Bihari »Hatvágás«-át (a napóleoni időkből származó verbunkost), melyet egy másik magyaros darabbal egyetemben 1828-ban komponált meg zongorára s melynek kéziratát a porosz állami könyvtár őrzi.

A cigányfaj és cigányművészet iránti rajongása ezután egész pályafutásán végigvonul s hol mint ihlető napja, hol mint rossz csillaga kíséri. »Félig cigány, félig barát« szól az egykorú szállóige. Mikor 1846 áprilisában a pesti Vigadóban koncertezik, a »fáraók fiai« Liszt névjegyével állítanak be a terembe. A névjegyen a következő szöveg: *Laissez passer mes charmants et excellents collegues les Ziganes.* (Eresszék be az én kedves és kitűnő kollégáimat, a cigányokat.) Pár nap mulva egy tiszteletére rendezett ünnepségen a zongorához ül és magyar nótát játszik. Cigány módra! A jelenlevő urak ámultan hallgatják a tüneményt: cimbalom hangja vibrál, klarinét búg, hegedűszó sír a levegőben. Egy teljes cigányzenekar csendül ki a zongorából, de átszűrve egy raffinált és felsőbbrendű művészet — a liszti elképzelés — fátyolán. 1858-ban egy cigánytárgyú operaszövegkönyv megírására unszolja O. Roquette-et, a költőt, ki nehezen szánja el magát a feladat elvégzésére. A következő évben megjelenik azután gyászosemlékű könyve a cigányokról, melynek vaskos tévedései élénk izgatottságot s igen ellenséges hangulatot teremtenek a magyar közvéleményben. Az írásmű jóhiszeműsége ma már kétségtelen, Liszt hazafiúi nagysága százszor bebizonyosodott, de a por, amit akkor felkavart, még ma is itt szállong a levegőben. A könyv nyomán keletkezett félreértésekről ő maga így vélekedik: *Bihary, Lavota, Chermák, Boka et vingt autres Bohémiens n'ont ils pas laissé une masse de compositions signées de leur nom et qui se sont implantées dans le coeur de nos souvenirs? Pourquoi donc ne pas rendre aux Bohémiens ce qui est aux Bohémiens, tout en conservant aux hongrois leur droit et leur bien? — et qu'ai-je donc fait autre chose?*« (Nem ajándékozott-e nekünk Bihari, Lavotta, Csermák, Boka és húsz más cigány oly szerzeményeket, melyek az ő neveikhez fűződnek s bevésődtek szívünkbe, emlékezetünkbe? Miért ne adnánk meg a cigánynak, ami a cigányé, a magyar jogok és javak fenntartásával? — s én tettem-e egyebet?)

A hatással kapcsolatban, melyet ez a különös muzsika Liszt munkásságára gyakorolt, tudnunk kell, hogy nem dallamok, motívumok, hanem a *cigányos előadásmód*, a hegedűnek ez a speciális, keleti zamatú formanyelve az, ami ennek a legnagyobb magyar zongorázónak »lelke-vérévé« válhatott. A szeszélyesen váltakozó tempók, bizonyos hangközök ismétlése, a híres

bővített másodlépés, a jellegzetes recitativó, különböző zenedarabok *rapszódikus* egymásutánja mind olyan effektusok, melyeket Liszt teljesen a magáévá tett s melyek muzikális egyéniségének mélyen gyökerező jellegzetességei. Cigányos, tehát hegedűs vonás Liszt hangjegynélküli zongorázása is, valamint az az ötletszerű rögtönzésekre emlékeztető előadásmód, melyről oly sokat hallottunk már. Talán még a Liszt-féle koncertforma és szimfónikus költemény tételeinek attaccaszerű ölelkezésében is cigány-örökségre gyanakodhatunk.

Második nagy találkozása a hegedűvel életének lázas és utatkereső »Sturm und Drang« korszakára esik, mikor húszéves korában egy párisi koncerten Paganinit hallja. A korlátlan lehetőségek, a vakító káprázat, a színek orgiájának világa ez! Felesküszik erre a művészetre: ezt a képtelenséget nem ismerő hegedűtechnikát fogja átvinni zongorára. És sikerül neki: a nagy elhatározás pillanatában már megfogamzott a modern zongoraművészet, a Paganinibe oltott Liszt Ferenc. Az olasz boszorkánymesterhez idomul némileg még külsejében is. »*Seine Persönlichkeit hat etwas Paganinisches . . .*« írja a »Kölnische Zeitung«. A »varázsló« példája nyomán megrendezi az első, egész estét betöltő zongoraestet, ami ezideig, előtte elképzelhetetlen volt. Leigázza, lenyűgözi a hangszert és művészete túlnő már a zongora keretein, — túlnő és hol csüggedt fájdalommal, hol forró viharzásban száll, emelkedik — a hegedű felé.

A hegedű Liszt örök szerelme.

TORONYAY CSABA

LISZT FERENC ALAKJA EGY FÉLSZÁZADOS REGÉNY TÜKRÉBEN

A legnagyobb magyar zenei lángelmének méltán kijáró hódolat ez a mostani Liszt-év. Ennek a zeneóriásnak emlékezete a kiváltságos zseninek szóló ünneplés tárgya, de nemcsak itthon, a szűk trianoni határok közé szorított magyar hazánkban, hanem mindenütt a világon, ahol a zene géniusza álomszerű sejtéssel eszmélteti rá a kultúrnemzeteket a muzsika mindenki által érthető nyelvéből kisarjadzó emberi testvériségre.

A jubiláris esztendő a Liszt-muzsikával kapcsolatos eseményeknek egész nagy áradatát hömpölygette felénk. Hangversenyek koncertteremben és templomban, hatalmas zenei apparátussal vagy csupán a zongora billentyűjének megszólaltatásával! Ének egy szál hangtól egy egész kórus viharzásáig! A hangversenyeken kívül felolvasások, ismertetések foglalkoztak Liszt személyével és művészetének ezer arcával, a rövidebb életű hírlapi cikkektől a legkomolyabb és maradandó értékű tanulmányokon át a regényirodalomig, sőt a film vásznáig! (Zárjel között kell itt megjegyezni, hogy éppen a két Liszt-film, a tavalyi és a néhány hónap előtt bemutatott, illett bele legkevésbbé a Liszt-emlékév hatalmas keretébe és monumentális eseményeibe. Pedig a mester kimagasló emberi alakját, életének ragyogóan változatos korszakait, vagy fordulóit, legendás művész-egyéniségének varázsát a film a legváltozatosabb eszközökkel vihette volna közel a nagy tömegek lelkéhez. Sajnos, a két Liszt-film, különösen a sorrendben a második, nem igazolta a jubiláris Liszt-év aktualitásával indokolt megjelenésének feltétlen szükségességét).

A Liszt-év nagy és átfogó képet nyujt a Mester művészetéről, alkotásainak örökbecsű voltáról, arról a hatalmas dinamikus erőről, amely nemcsak a kortársak és a közvetlen utána jövő generáció művészetét termékenyítette meg, hanem sugárzásával átnyúlik még a késő jövendőbe is, hogy útmutatóul

szolgáljon. A Liszt-év teljes fényben mutatja meg Liszt teremtő géniuszának minden szárnyalását, minden rangú és rendű művének legkitűnőbb előadásával. Érezteti velünk egyházzenei műveinek magasztosságát. Felkutatja és megismerteti velünk az »ismeretlen« Lisztet, az elhanyagolt, vagy nehezen hozzáférhető kisebb-nagyobb, de értékesnél értékesebb művek megszólaltatásával. A Liszt-év irodalmi téren is tartogatott számunkra meglepetéseket avatott tollu íróművészek Liszt-kultusza jegyében fogant nagyarányú irodalmi műveivel.

De ne maradjon ki a sorból semmi, ami a Mester nevével, személyével, emberi alakjának nagyságával összefüggésben áll. Tegyük lehetőleg teljessé a Liszt-emlékezés láncát. És ha gyönyörködve vesszük számba a Lisztről írott újabb keletű művek köteteit, kezdve a tudományos biográfiáktól a szórakoztató regényig, ne feledkezzünk meg *egy régi regényről*, a legrégibb Liszt-regényről, amely jóval több, mint egy emberöltő előtt íródott és tette *hallatlanul vonzó regényalakká* az abbé-talárban is százezrek fantáziáját izgató legendás Liszt Ferencet. Ernst v. Wolzogen vidám muzsikus-regényéről van szó. Címe: »Der Kraft-Mayr«. A regényt lefordítottam magyar nyelvre, de a fordítás egyelőre még kézirat.

A regény középpontjában ott áll a hódolattal körülrajongott nagy zenetitán, a fejedelmi magyar, az elragadóan nagystílű világfi, erkölcsi nemességének fellegekentúli magasságában önmagába befelé néző, gazdag élettapasztalatait tanítványába átplántáló bölcs aggastyán.

Wolzogen regénye a Mester utolsó néhány weimari esztendejét jeleníti meg. A regény természetesen nem a mai átlagolvasó gyors, rohanó tempóra beidegződött olvasási követelményei szerint íródott. Vontatott, meglehetősen terjengős és Liszt csak a regény közepe felé kapcsolódik be a cselekménybe, bizonyos — hogy úgy mondjam — negatív aktívitással. A regénynek nem is ő a tulajdonképeni hőse, hanem egy rajongó fiatal tanítványa, de Liszt személyét olyan határtalan hódoló tisztelet és rajongás veszi körül, alakjának beállítása annyira nemesen fejedelmi, hogy a sok minden tréfás, vidám, néhol tragikomikus histórián túl, ami a túlbuzgó Liszt-rajongóval megesik, az olvasó mégis a Mestert érzi a regény igazi hősének.

Van a regénynek még valami olyan tulajdonsága, aminek irodalmi értéke felől manapság igen ellentétes vélemények alakulnának ki. A regény ugyanis a legtípikusabb *kulcsregény*. Az alakok Liszten kívül is mind az akkori zenei korszak ügyesen maszkírozott, sokszor karikatúraként ható élő szereplői vagy legalább is jól megrajzolt vezető-típusai. Álcázott nevükön és sokszor groteszk beállítottságokon keresztül is pompás zenei háttere rajzolódik ki a Liszt-korabeli weimari-berlini zenei életnek. (Thomán István professzor, a világhírű Liszt-tanítvány említette nekem egyízben, hogy a regény hősének, Mayr Flóriánnak modelljét hosszú évekkel ezelőtt, amikor az Budapesten átutazott, vendégül látta).

A regény nem emeli ki ugyan határozottsággal Liszt kétségbevonhatatlan magyar voltát, de magyar vonásokat természetesen nem tagad meg tőle. Wolzogen az apróbb célzásokon kívül a Mester egyik magyar nőtanítványának, Badacs Ilonának, a regény egyik főalakjának kedves és szimpatikus megrajzolásával öntudatlanul is magyar levegőt áraszt Liszt alakja köré, bár a cselekmény kedvéért, a vidán mese-keret megtartásáért Ilonkát túlzottan könnyűvérű, erőszakoltan cigányosan-bohém temperamentumú hölgyikének festi. No, de ezt a megzavart egyensúlyt nagyon helyrebillenti a patriárchatekintélyű Liszt-papa bölcs, aranyigazságú, szívhezszóló néhány szava, amit Badacs Ilonkáról Mayr Flóriánnak mond.

A regény írója és minden valószínűség szerint igen nagyszámú akkori olvasója — azt lehet mondani — a kortárs szemével nézte a Liszt-regény álarcos és álarcnélküli alakjait. Liszt személyének utólérhetetlen varázsa nemcsak a Mester életében, de még halála után is sokáig, ezrek és ezrek lelkében volt élő valóság, *személyes élmény*. Hallottam nagyműveltségű, idős német

muzsikusoktól, hogy ez a Liszt-regény a német zenei berkekben hatalmas visszhangot vert és hosszú éveken át kedvenc témája volt a művészek és művészetkedvelők beszélgetésének. Hogyne, hiszen a regény élénk színekkel festi meg a Liszt—Wagner—Bülow hármascsillagzat ragyogása mellett okvetetlenkedő zenei nyárspolgárok képét is és az ilyesmi az olvasók nagy tömegénél akkor valóságos csemegének számított. De ne feledjük azt se, hogy Liszt nevének mindig a legnagyobb fokú áhitatot keltő csengése volt!

A regény meséje az átlag közepesen alul sikerült film nyomán bizonyára eléggé ismert ahhoz, hogy nehány szóban összefoglalhassuk. Bájos szerelmi történet szövődik a szegény, félszeg, de rajongó fiatal művész és a gazdag, de zenei antitalentum kislány között. A história tréfás, tragikomikus bonyodalmakon át Liszt Ferenc és a magyar Badacs Ilonka hathatós segítségével a jól megérdemelt happy-endhez ér.

Vajjon hogyan rajzolta meg az író a Mester alakját? A kortárs regénye bepillantást enged a weimari mágus boszorkányműhelyébe és ez teszi becsessé a tulajdonképen szórakoztató célzattal íródott unaloműző olvasmányt. De ne tévesszünk szem elől egy fontos dolgot! Wolzogen könyvében Liszt Ferenc maga is *regényalak*. Tehát a regény meséje számára az író éppen úgy gyúrt, faragott, mintázott egy regényalakot, mint ahogyan a regény egyéb alakjaiból is valóságos kabinetfigurákat csinált. A kérdés már most az, hogy az a Liszt-alak, ez a regényhős elfogadható-e »*Liszt*«-nek, összehangolható-e a mi Lisztről való elképzeléseinkkel? Az író egy mulattató regény tengelyébe állítja a szent aggastyánt — vajjon nem lőtt-e túl a célon? Ráismerünk-e Lisztre, nem is az egykori világbíró zongoratitánra, nem is a korát sokban megelőző zeneköltőre, de a csodálatos nagy emberre?

Wolzogen ezt a nagy embert rajzolja meg finom kedvességgel. Az a határtalan tisztelet, az a nagy áhitat, amellyel a regény alakjai Liszt felé közelednek, az a példátlan tekintély, ami az öreg urat valóságos láthatatlan glóriával fonja körül, azt mutatja, hogy az író a maga Liszt iránti hódolatán keresztül tulajdonképen ezer és ezer kortársnak szószólója.

Lássunk csak néhány rövidre fogott szemelvényt; hogyan is domborodik ki Liszt alakja a köréje szőtt cselekményből? Bevezetőül annyit, hogy Liszt a jó weimariak számára valóságos idegenforgalmi attrakció volt. A Liszt-tanítványok, a »Lisztesek« Weimarba érkezését így rajzolja meg a regény egyik részlete:

»Mint minden esztendőben május elején, úgy most is pontosan megérkezett Liszt Ferenc, a nagy Mester az ő kedvenc nyári rezidenciájába, Weimarba és az ő »vándormadarainak« tarka, soknyelvű csicsergésétől ismét visszhangzott a kedves kis múzsaváros. Ezek a vándormadarak tanítványok voltak, akik követték a mestert mindenfelé, Párizsba, Rómába, Weimarba, néha-néha egy kis kirándulásra Budapestre. A »Deutschland« című híres újság, amely a weimari vendéglősök kövérbetűs hirdetéseinek köszönhette jóltáplált életét, a megérkezés előestéjén, évek óta bevált szokás szerint lendületes köszöntő-ódát közölt vezércikknek »A. W. G.« jelzésű aláírással. A weimari humor »Altes Weimarsches Gerluder«-nek olvasta (vén weimari fecsegő), ámbár mindenki tudta, hogy ezek a kezdőbetűk a weimari városi orgonista nevét rejtegetik. Másnap reggel, amikor a nap szinte programszerűen nevetett le az égről melegítő sugaraival, már meglátszott a kedves kis székváros arcán az a karakterisztikus változás, ami mindig beállott, amikor a *Liszt-szezón* megkezdődött. A tanítványok, fiatalemberek, leányok csoportokba verődve járták keresztülkasul a városkát. Lakást kerestek és az újoncoknak a látnivalókat mutogatták. Az álmodószemű leányok, a svéd szalmaszőke hajtól a szemita koromfekete hajig minden árnyalatot képviselve, szinte malomkerék nagyságú kalapot viseltek és a legfurcsább szabású ruháikat mutogatták. A sápadt, hosszú, csontosújjú fiatalemberek — majdnem mindegyikük bajusztalan és szinte mindegyikről lerítt a nagy buzgalom, amellyel el akarták érni, hogy a Mesterhez hasonlítsanak — hamar összebarátkoztak a hölgyekkel. Mindegyiknek ott

fityegett a ruháján egy kis érempénz Liszt Ferenc mellképével, melltűnek, brosstűnek használták. Ezek a leendő félistenek rendesen ketten cipeltek egy-egy nimfát a karjukon. Társaikat, társnőiket, akik már lakást találtak, Wagner-motívumokat fütyülve csalogatták az ablakhoz és hangosan társalogtak velük, akár az utca tulsó oldaláról is. És egész Weimar visszhangzott a nevetéstől, énekléstől, tarka-barka nyelvkaleidoszkóptól, de azért leginkább német, francia és orosz szavakat lehetett hallani. Olyan volt az egész, mint amikor a fecskék visszatérnek és fülsiketítő csicsergéssel vonulnak be régi fészkeikbe, vagy fognak hozzá új fészek építéséhez.« — — —

Flórián, a nagytehetségű fiatal zongorista, naív, ügyefogyott félszegséggel, határtalan Liszt-imádatával alig mer a Mester színe elé kerülni, pedig életének egyetlen álma, hogy ő is »Lisztes« lehessen. Liszt lakásának, a »Hofgärtnerei«-nek kertjében próbálja meglesni a Mestert és a végzetes pillanatban, amikor Lisztet észreveszi, menekülni szeretne. A következő jelenet játszódik le :

»Flórián hirtelen oldalt lépett, hogy utat engedjen a Mesternek és izgalmában hátrálva azon igyekezett, hogy beszoruljon két bokor közé. Hirtelen lekapta cilinderét fejéről és a Mester előtt meghajolt mélyen, majdnem a földig. Liszt, mihelyt megpillantotta, erősen szemügyre vette. De a mély meghajlás annyira groteszk volt, hogy nevetnie kellett. Megállott, kalapját kissé megemelte, fejével barátságosan intett és így szólt : » . . . . ez túlságosan nagy tisztelet . . . nagyon nagy tisztelet! Hohó, kérem , kihez van szerencsém?«

— Nevem Mayr Flórián — nyögte ki Flórián úr, összeszedve minden bátorságát — M-A-Y-R . . . . Bayreuthból.

Az öreg úr barátságosan mosolygó arca azonnal elkomolyodott, amikor ezt a szót »Bayreuth« hallotta. Bozontos fehér szemöldökét néhányszor felhúzta, ajkát összeszorította, majd megelégedetten bólintott.

— Bayreuth! . . . Bravó!

Még jobban szemügyre vette Flórián urat : »Oh, ön tanulni akar nálam? Eh bien — bravó! No majd meglátjuk fiatal barátom! Jöjjön el holnap, játszon nekem valamit. Jöjjön holnap reggel nyolckor! Ön Bayreuthból jön? Bravó! Van talán valami ajánlólevele a Wahnfried-villából?

— Nem . . . én kérem . . . . én nekem . . . . bocsánatot kérek . . . nekem semmiféle ajánlólevelem nincsen — dadogta Flórián úr halálraváltan. Liszt a vállait vonogatta és elgondolkodva csóválta a fejét. De mikor tekintete a fitalember ijedt pillantásával találkozott, bátorítóan mosolygott feléje : »No nem baj! *Protekció csak a gyengéknek való*! Legjobb ajánlás a sajátmagáé, fiatal barátom! Tehát holnap reggel nyolc órakor. Au revoir!« — — — —

Flórián úr a jólsikerült próbajáték után Liszt-tanítvány lesz. Másnap első ízben tesz látogatást a Hofgärtnereiben az úgynevezett »rajjal«. Wolzogen itt leírja, milyen egy fogadó-óra Lisztnél :

»Liszt csak egynéhány igazi, kiválasztott művésznek szokott tulajdonképeni zongoraoktatást adni, olyanoknak, akikben egészen különleges zseniális művészlelket ismert fel. Ezeket egyesével, nagyritkán kettesével rendelte magához, még pedig a kora reggeli órákban. Ilyenkor aztán beható módon foglalkozott velük. Az a nagy csapat vándormadár, amelyik a világ minden tájáról azzal az ürüggyel csődült ide, hogy a zongorajáték magasabb technikájával ismerkedjen meg, vagy pedig csupán a zene iránti lelkesedés, még inkább a mester személye iránt érzett határtalan tisztelet hozta őket itt össze, . . . ezek »raj«-ban jöttek. Liszt rendesen délután négytől hatig fogadta ezeket a művészeket, művésznőket, előkelő dilletánsokat és más ilyen zenei címen betolakodó látogatókat, akik minden lehető ürügyet felhasználtak arra, hogy bejussanak a Mesterhez. Kávéztak, teáztak, konyakoztak, rengeteg szivart, cigarettát szívtak és a világ minden nyelvén folyt a vidám társalgás. Ha a mestert valamelyik tapintatlan tolakodó, vagy másvalami bosszúság nem hozta ki a sodrából, mindegyik növendékéhez volt egy-két kedves szava és még a legjelentéktelenebb muzsikussal szemben is elbájoló szeretetreméltóságot tanusított. Nyelvismerete,

minden szellemi térre kiterjedő élénk érdeklődése képessé tették őt arra, hogy a »raj« minden egyes tagjával a legszívélyesebben társalogjon. Természetesen, majdnem mindig ő vitte a szót. Ilyenkor elnémult minden beszélgetés, nevetgélés, mindenki a legnagyobb áhítattal figyelte az ősz Mester szavait. A végén azután rendesen valami szellemes, tréfás fordulattal nyitott utat az általános derültségnek.« — — —

Liszt abban a kitüntetésben részesíti az ő rajongó tanítványát Flóriánt, hogy az délelőttönkint segíthet Mesterének a zenei természetű dolgok elintézésénél és együtt tanulmányozhatja vele a nagy Liszt-partitúrákat. Wolzogen itt ennél a résznél érdekes leírást ad Liszt életmódjáról: »Flórián úr a reggeli órákat rendesen egyedül töltötte Lisztnél, ezek voltak számára a legkedvesebbek. A legnagyobb bámulattal kísérte figyelemmel az ősz Mester rendkívüli munkakészségét, fáradhatatlan kötelességteljesítését, csodálatraméltó szellemi frissességét. Flórián pontosan 8 órakor jelent meg naponta, de Liszt egészen biztosan már két órával előbb ébren volt. Gyakran megtörtént, hogy már 4 órakor felkelt. Hajnali misére ment, utána egy darabig még forgatta a breviáriumot és a tavaszi reggel áhitatos csendjében annak a munkának a gondolatkörébe mélyedt, amelyik éppen akkor foglalkoztatta. Reggeli után átfutotta a postát és mire Flórián úr megjelent, már rendesen készen is volt a meglehetősen terjedelmes levélcsomóval. A titkárra várt egy egész sereg levél elintézése, az intimebbekre maga a Mester válaszolt és Flórián úr munkája főleg az volt, hogy az úgyszólván naponta szépszámmal érkező zenei kéziratokat, sőt igen gyakran nyomtatás alól kikerült zeneműveket áttanulmányozni segítse. Liszt kötelességének tartotta, hogy ő, mint korának legnagyobb virtuóza és mint az új zenei irány egyik előharcosa, mindent lelkiismeretesen áttanulmányozzon. Gyakran leült a zongorához és a majdnem mindig nehezen olvasható, bonyolult partitúrákat olyan pompásan játszotta le, mintha csak valami tisztán olvasható zongoratétel lett volna.« — — —

Flórián és Ilonka között szerelmi féltékenységi ügyből kifolyólag egy kis konfliktus keletkezik. Flórián goromba, indulatos levelet ír Ilonkának, aki mély megbántódottságában Liszthez siet. Másnap a Mester megleckézteti Flóriánt:

»..... Hosszú élet van már a hátam mögött és élveztem asszonyok kegyeit, mint kevés más ember ..... ifjú korom kalandjaira ma, életem estéjén nyugodt, hálás, visszaemlékezéssel gondolok. Istenem ..... persze, persze, volt részem csúnya, fájdalmas napokban, fejem felett elvonultak lelket feldúló viharok, vad szenvedélyek tépték el láncaikat, úgy hánykolódtam az érzések, lelki szenvedések viharában, mint törött hajó az óceánon. Néha groteszk volt, sokszor tragikus, de minden asszony iránt, aki szerelmét nekem ajándékozta, mélységes hálát érzek. Egy művész sem lehet el extázis nélkül, az érzékek mámora megtermékenyíti a fantáziát. Egészen bizonyos, hogy érzékiség nélkül egy ember sem lehet művész. Nem szabad azt mondanunk azonban, hogy a zseninek jogában áll vakon követni az ösztöneit, úgy, ahogy jól esik neki. A társadalom erkölcsének nincs ahhoz joga, hogy előírja, milyen viszonyban szabad egymással lennie férfinek és nőnek. Ebbe a kérdésbe maga a szuverén természet szól bele és a társadalom szabályai csak odáig terjedhetnek, hogy arra vigyázzanak: a szerelem misztériumait ne lehessen *szemérmetlenül profanizálni*. Édes fiam, egy ősz öreg ember, aki sokat látott, sokat tapasztalt, sokat élt át, mondja neked, hogy az emberek szerelmi életének az *ő igazi erkölcsi értékük szempontjából nincs semmiféle jelentősége*.... Látod édes fiam, hogy is kívánhatod te ettől a szegény Ilonkától, hogy egyedül téged szeressen, hogy egyedül a tied legyen? Pedig éppen olyan szabad ember, mint te vagy és amellett igazi, temperamentumos művésznő. Úgy bánsz vele, mint egy alávaló bűnözővel, pedig éppen te tudod, jobban mint bárki más, hogy milyen jó, milyen áldott szíve van. Egyik nőtanítványomnak sincs meg az a hűséges, nemes gondolkozása. Nagyon megbántottad őt. Erigy hozzá, kérj tőle bocsánatot! Tedd jóvá fiam! *Nekünk, művészeknek nem szabad szemforgatóknak*

lennünk! Egyet szabad csak, kereszténynek lenni — és az emberi gyengeség elítélése nem keresztényi dolog « — — —

A weimari udvari színházban előadásra került a Szent Erzsébet legendája. Másnap reggel Liszt zsémbesen morfondírozgat magában Flórián fülehallatára :

»Ilyesmi nem való a színpadra! Ha én rajtam múlik, nem is történik meg. Szent Erzsébetet nem szabad színházi látcsövön keresztül nézni! De az ember nem bír ezekkel a színházi intendánsokkal! Meg aztán kedveskedni akarnak nekem! Nos hát az intendáns úr most az egyszer megint bebizonyította az embereknek, hogy az a Liszt nem tud operát írni!«

Flórián úr más irányba akarta terelni a mester gondolatát. De a mester még komolyabbá vált és az előbbi gondolatmenetét így folytatta :

»Az igazi művész küldetése nagy és szomorú küldetés. Ez valami belső erővel, valami démoni hatalommal hajtja, hogy lelkét teljesen kitárja a külvilágnak. A művésznek ki kell állania művével a napfényre, az erős napsütésre és ha az istenadta nép közönyösen megy el az ő *adományai mellett*, akkor olyan mély lelkiszomorúság fogja el, amilyent más emberfia soha sem tud érezni. Nekem is jutott ilyesmi osztályrészül! Én azonban valami *újat hoztam*, a szimfóniai költeményt, de ezek a korlátoltak azt szerették volna, ha én mint egy igazi suszter, megmaradok a zongora-kaptafámnál. De van valami hatalmas vígasztalásom, az a tudat, hogy nektek, fiataloknak, adtam valami újat, valami megtermékenyítőt, ösztönzőt és azonkívül meg van az örömem, hogy megérhettem az *erősebb győzelmét!*« . . .

Vajjon ki másra célozhatott itt Liszt, mint Wagnerre, akinek diadalmas előretörését hatalmas erkölcsi és anyagi erőkkel támogatta, jómaga pedig szerényen, az igazi művésznek lelki tisztaságából táplálkozó őszinteségével félrevonult a másiknak útjából.

Volna még tengernyi adat, amely a regény keretében Liszt emberi alakját magas piedesztálra emeli és szinte fejedelmi fénnyel sugározza körül, de egy szűkreszabott ismertetés keretében talán ennyi is elég a Mesterre vonatkozó idézetekből.

A Wolzogen-regény feltétlen hódolat a Mester rendkívüli nagysága előtt. Hódolat nemcsak az utólérhetetlen nagy művésznek, hanem elsősorban a nagyszívű, lélekben is nemes, kimagasló *nagy embernek*.

Úgy érzem, mulasztás lett volna, ha erről a Liszt-regényről megfeledkezünk. A Liszt-év megköveteli, hogy oda hordjunk a Mester emlékének oltárára minden kis babérágat, még akkor is, ha egy-egy levél már megsárgult, elfonyadt.

A Liszt-tanítványról írott tréfás regénynek talán akaratlanul is Liszt az igazi hőse és a róla készült kedves portré legmegkapóbb vonása az, amely a Mester igazi lelki nagyságát emeli ki. KENESEY SÁNDOR

A SZÁZADVÉG MAGYAR ZENEI EMLÉKEI

II.

Papp Viktor feladatául tűzte ki, hogy fölkutassa a még élő Liszt-tanítványokat s emlékeiket s egész életpályájukat földolgozza. Érdekes gyümölcse volt tanulmányainak az az interjúszerű párbeszéd, melyet a mult nyár elején négy személyesen bemutatkozó agg Liszt-tanítvánnyal folytatott a mikrofón előtt. Ezt a beszélgetést megelőző beszámolójából kitűnt, hogy Liszt fölkutatott magyar tanítványainak száma hetven s hogy közülük kilenc él. *Voigt* Gizella *(Göllerich* Ágost özvegye) és a Kassán élő *Weiss* József külföldön laknak. Az itthoniak : három férfi és négy nő-tanítvány. Amazok közül *Márkus* Dezső főzeneigazgató a rádió-interju idején külföldön utazott. A róla hallottak közül hadd említsük például föl, hogy csodagyermek volt, hogy előbb ismerte a kottát, mint a betűt, hogy 11 éves korában zeneakadémista s rövidesen Liszt-tanítvány, hogy itt is csodagyermeknek számított az idősebb tanítványok

közt. Lisztnél először Bach egy koncertjét adta elő, miközben a mester a másik zongorán *ugyanazt* a szólamot játszotta végig.

A másik két férfitanítványt betegségük gátolta a megjelenésben, a négy nőtanítvány ellenben, — köztük a fiatalosan élénk özvegy *Nagy* Gyuláné, *Krámer* Ernesztin, kiről a legutóbbi alkalommal e rovatunkban emlékeztünk meg — teljes számban jelent meg a mikrofón előtt s nem egy érdekes apróságot hallottunk tőlük.

A távolmaradt két Liszt-tanítvánnyal már korábban volt alkalmunk beszélgetni. A tőlük közöltekből jegyeztünk föl itt töredékeket.

*

Thomán István neve és munkássága még a fiatalabb nemzedék előtt is elég ismerős, őt bemutatnunk nem kell. A jelenleg élő legjelentékenyebb Liszt-tanítvány, pedagógiai hatása pedig feltétlenül legnagyobb a magyar tanítványok között. A sok kiváló név közül, mely iskolájából kikerült, említsük csak a két ellentétes pólust: Dohnányit és Bartókot. Egyben bizonyságai liberális pedagógiai szellemének, szabad művészi gondolkozásának. Thomán a tanítványra nem erőltette rá saját felfogását; engedte, hogy belevigye egyéniségét a műalkotás tolmácsolásába, még akkor is, ha a tanítvány egyénisége nagyon különbözött az alkotóétól és az eredetitől eltérő, más árnyalatot adott a kompozíciónak. Ebben is hű maradt mesteréhez, ki az átélést és benső szükségszerűséget mindennél többre becsülte, sőt alkotóművészete kiinduló pontjává, alaptengelyévé tette.

A nagyérdemű mestert a mult tél folyamán, sajnos, fekvő betegen találtuk. Minthogy mestere pedagógiájáról, az órák lefolyásáról ő is, mások is már bőven írtak, inkább aziránt érdeklődtünk, hallott-e mesterétől nyilatkozatot kortársairól vagy egyes művészi kérdésekről.

Bár becsülte Brahms művészetét — véli Thomán — kissé nyárspolgárinak tartotta. Schumann művészegyénisége iránt mindhalálig élt benne a rajongó tisztelet. Egyik legszebb példája annak a csodálatos lelkierőnek, melyet a megbocsátás keresztényi szelleme és a minden földi és önös vonatkozásról megtisztult művészi idealizmus egyaránt éltetett benne. A sebzett lelkű, beteg nagy német poéta ellenséges magatartását, sértéseit már Schumann életében, a szó szoros értelmében, »kenyérrel dobta vissza«, — egyre-másra műsorra tűzte Weimarban a korán fölismert s hódolattal tisztelt géniusz alkotásait; a nagy romantikus halála után pedig a bántó emlékek nyoma is végleg lesiklott mindent megbocsátó nagy lelkéről, Schumann bekerült számára a művészet szentjei közé, nem sokkal alább Beethovennél és Wagnernél. Ez megérteti velünk a Thomán elmondta kis epizódot. Hőse Liszt Bécsben működő legjelentékenyebb, ma élő tanítványa. Egy szép nap eltűnt Weimarból, a mester környezetéből. A csodálkozó kérdésre Paulina, Liszt gazdasszonya adta meg a választ. A tanítvány az órán azzal a meglehetős esetlenül fogalmazott kíváncsiskodó kérdéssel fordult a Mesterhez: igaz-e, hogy ő — Liszt — »ki nem állhatta Schumannt?« Az agg korában fokozottan ingerlékeny Mester szenvedélyesen lehordta ezért az inszinuációért a tapintatlan tanítványt s haragjában ajtót mutatott neki. Ezért tűnt el az órákról a fényes tehetségű fiatal pianista. Hogy a megbottlott tanítványnak megbocsátott-e rövidesen nem említette Thomán, de akik a mester lelkületét ismerjük s tudjuk, mint viselkedett emberi gyarlóságokkal szemben, alig kétkedhetünk benne.

A cigányzene-kérdésben, Thomán szerint, lényegében az igazságot látta meg a Mester. Az, amit akkor magyar zenének hittek, elterjedt, népszerű, mindenütt hallható s egyedül ismeretes formájában, a cigányzenészek fogalmazása, produktuma volt, nem a magyar népé. Hiszen a magyar népzenét csak fél évszázaddal utóbb sikerült fölfedezni.

Liszt dirigálásának azt a különös, sok zavart okozó sajátságát, hogy — különösen poétikus és elragadó részeknél — gyakran kitárt karokkal megállt és váratlanul magára hagyta a zenekart, Thomán nem öntudatlan, extátikus vonásnak, hanem tudatos eljárásnak fogja föl, összeveti más karnagyok (pl. Richter) ama kísérleteivel, hogy egy-egy tételt (pl. Csajkovszki Pathetique-jének ötnegyedes keringőjét) vezénylés nélkül játszatták le a zenekarral.

*

Thomán följegyzett visszaemlékezéseiből mély benyomást tesznek a Wagner halála napjára vonatkozók.

Rejtélyességig sajátságos a Mester magatartása az elmúlással szemben. Neki, aki szemeit az örökkévalóságra függesztette, akit vallásos hite magasan emelt az élet gyarlósága fölé, a földi tartózkodás végére tett pont sohasem tünhetett oly tragikusnak, félelmesnek, lesujtónak, mint nekünk polgári arányú embereknek. Sem felkiáltó, sem kérdőjel nem volt számára a halál, csupán átmenet egy valódibb létbe, melyet az Előjátékok sokszor disszonanciákkal, késleltetésekkel, vergődő modulációkkal teljes elhangzása után érünk csak el. Sokan ecsetelik rejtélyszerű, sztoikus nyugalmát hozzá közelállók és családtagjai halálhírének vételekor. Szinte megdöbbentő volt olykor aggkorában, ahogy megrázó események nyomán »napirendre« tudott térni s leckeóráit, látogatásait, szórakozásait zavartalanul folytatta. Budapesten effélék (pl. Majláth országbíró meggyilkoltatásakor tanusított magatartása) nem egyszer keltettek fejcsóválást, megbotránkozást. Némelyek aggkori hanyatlást emlegettek. Pedig a földi elmulás fölényes, sőt tüntető semmibevétele volt ez nála, az örökkévalóság szilárd hívőjénél. Minél közelebb érezte magához a testi elmulást, annál jobban átlátott rajta, annál jelentéktelenebbé foszlott előtte. »Ma ő, holnap én«, jegyezte meg egykedvűen halhatatlan bálványa, Wagner halálhírekor is. A hírrel először Ábrányi és Táborszky kopogtattak be félénken hozzá. »Kedves Mester, Wagner meghalt.« Liszt elmerülve dolgozik tovább asztalánál, meg sem fordul. »Hogyis ne *(Warum nicht gar)*« — veti oda rendíthetetlenül. Pár napja búcsúzott csak el barátjától Velencében! Csak vakhír lehet.

Ábrányi elszorult szívvel hallgat. »Engem is mondtak már számtalanszor halottnak, súlyos betegnek és efféléket. Ostobaság«, teszi hozzá Liszt. Táborszky némán teszi elébe egy lap különkiadását. Liszt kétkedve olvassa. Ha ez igaz volna, — mondja rá, — neki erről már rég tudnia kellene még most sem hisz, sürgönyöz Cosimának: »Hogy van Wagner? *(Wie geht es W.)*« De közben özönlenek már a részvéttáviratok Rómából, Weimarból, Bécsből . . .

Eznap — 1883. február 14-én — délután órája lett volna növendékeivel. Ezt már Thománnál olvassuk. Megdöbbenve, halkan tárgyalják a növendékek a lesujtó hírt. Abban egyetértenek, hogy tanításról aznap nem lehet szó. Megbízottaikként beküldik Liszthez Thománt és Juhász Aladárt, hogy kifejezzék nevükben részvétüket és a leckeóra elhagyását kérjék. *Haynald*, *Apponyi*, id. *Ábrányi* Kornél, *Táborszky* vannak Lisztnél. A tanítványok részvétét alig köszöni meg a Mester s ingerülten jelenti ki, hogy a tanítás nem marad el. Meg is tartotta óráját s a legnagyobb figyelemmel kísérte a fiatalok játékát, csak szótlanabb volt, mint másmikor és szokott kedélyessége némult el.

Fájdalmas sértődöttség is játszhatott bele magatartásába, hiszen családja s maga leánya nem értesítették őt. Fájó érzései fokozódtak, midőn a végre megérkezett sürgöny azt kívánta tőle, *ne menjen* a gyászoló családhoz, majd midőn leánya — igaz gyászától szinte megsemmisülten s az öngyilkosság gondolatával vívódva (ekkor sürgönyözte neki a tőle elszakadt Bülow e mélyérzésű négy szót: »*Soeur, il faut vivre!*«) — őt utóbb Bayreuthban sem engedte magához, sőt évekig elzárkózott atyja elől! . . .

*

Az agg Liszt levelezését — különösen szembaja súlyosbodtával — tanítványai bonyolították le. Ilyen titkári teendőket Thomán is nem egyszer végzett neki. Emlékszik egy esetre, mikor egy a Deutscher Musikvereinnek szóló levelet diktált neki a Mester és roppantul föl volt indulva. A levélről azonban már nem tudna számot adni.

Az *orosz zene* igen érdekelte Lisztet, különösen az »újító« fiatalok. Egész kottagyüjteménye volt belőlük ; sokszor játszottak abból négykézre. — Juhász Aladárt különösen kedvelte a Mester.

Liszt hagyatékából egy ezüstözött fémcsengő került Thománhoz - fogója római nőt ábrázol kis mellszoborban.

*

A másik említett Liszt-tanítvány, agg kora folytán, visszahúzódva él Budán, családja körében. Leányai is zenekedvelők, az ifjabbik, Livia, jeles énekművésznő. Átyjuk már egyre hézagosabbá váló emlékezéseit ők segítik a kerékvágásba.

Az olaszországi születésű, most hetvenkétéves *Bahnert* Józsefnek érdekes családfája van. Dédapja angol tábornok, Waterloonál esik el ; apja londoni egyetemi tanár, híres vegyész, később Olaszországban működik. Anyja szicíliai nő.

A serdülő fiú Rómában, a Szent Péter-templomban sokat látja Lisztet istentiszteleteken. Olyan áhitatos bámulattal követi, hogy a Mester megkérdi tőle : »Mit akarsz, kedves fiam?« »Én úgy imádom Önt! !« volt a fiú válasza. Nos, akkor jőjj velem Pestre, — véli Liszt — legalább látsz egy szép idegen várost is. Előjátszásra ekkor nem került sor. A család Görzbe, majd Pestre kerül, »Giuseppe« előbb a Nemzeti Zenedébe jár, majd — húszéves korától — a zeneakadémián Erkel Ferenchez. De mindenáron Liszthez kívánkozik, amit szerinte, Erkel nem valami jó néven vett tőle. Az agg muzsikust e részletnél még most is valósággal aggodalom fogja el s úgy véli : talán nem is volna szabad erről beszélnem . . . Olyan hatalmasan él még benne most is a negyvenhárom éve porladó korábbi Mester tisztelete és tekintélye. — Erkelék nehezteléséne k számlájára írja egyébként, hogy utóbb a filharmonikusok mellőzték zongoraversenyét.

A fiatal művész végre mégis eltökéli magát és elmegy Liszthez. A Mester Lammermoori Lucia-ábrándját játssza előtte. Liszt elveszi tőle a kottát, nehezebb fogásokat, passageokat ír bele s azzal nyujtja vissza, hogy játssza most már az új fogalmazásban. Játéka annyira kielégíti a Mestert, hogy szobájából százéves olasz óbort hoz elő s azzal koccint újdonsült tanítványával.

Mintegy hat évig tanult Liszt mellett, Weimarba is követte. Az utolsó évben is vele volt Weimarban. A neve csak »signore cavalliere« a Mesternél. Érdekes, hogy Liszt kifogásolta Bahnert egyik zongoradarabjának túlságos nehéz voltát és átjavította a kompozícióit.

Arról a fascináló hatásról, amelyet az Európajáró virtuóz a szépnemre tett, elég sok majdnem hihetetlenül hangzó följegyzés szól. Ez a varázs az aggastyánnál sem csökkent. Rómában — beszéli Bahnert — akárhányszor megesett, hogy az előkelő hölgyek térdre borultak előtte hódoló elragadtatásukban.

Egy *Herzog* nevű leányrajongója lefestette, — Bahnert közvetítette kérését a Mesternél. *A képnek meg kell lennie az illető családnál.*

A zeneköltők közül, Bahnert szerint, a romantikusokat mind igen sokra tartotta. Midőn pedig a nagy bayreuthi elköltözött — beszéli az agg muzsikus — zenéje *tilos lett* Lisztnél, a tanítványok nem játszhatták. Hogy ezt kegyelet, sajgó emlékek vagy a Wagner-család magatartása keltette rejtett fájdalom diktálta-e inkább, ki tudná oly szövevényes léleknél, aminő Liszt volt, biztosan megmondani?

BOROS REZSŐ

LISZT FERENC WAGNER-ESTJE PESTEN

Piros betűs hónapja volt Pest zenei közönségének 1877-ben a március. *Liszt* Ferenc itt időzött és február 25-én nagy matinét rendezett, amelynek hallgatóságában ott volt *Wieniawski* Henrik, a világhírű lengyel hegedűművész és *Sarasate* Pablo, a szintén világszerte ismert spanyol hegedű-virtuóz. Ez a matiné megnyitója volt a nagy zenei események egész sorozatának; olyan nagy bőséggel jutott ekkor közönségünknek a kimagasló élvezetek nagy változata, mint egyetlen más nagyváros közönségének sem.

Liszt Ferenc matinéját Wieniawski két hangversenye követte, azután a *Szent Erzsébet* oratóriumot adatta elő Liszt a Nemzeti Zenede javára, utána Sarasate két estje következett, majd ismét Liszt Ferenc szereplésével az a nagy hangverseny, amelyről később fogunk szólni. Utána néhány nappal *Moitl* Félix előadatta a *Walkür* egész első felvonását a bécsi udvari Opera énekeseivel; két zongora helyettesítette a zenekart. Most Wieniawski harmadik szereplése került sorra, azon a hangversenyen, amelyet a Nemzeti Színház rendezett Beethoven születésének századik évfordulója alkalmából; azután *Patti* Adelina énekelt a Népszínházban: a *Traviata* címszerepében és a *Faust*-ban lépett föl saját társulatával. Így fejeződött be a nagy zenei események hónapja március 28-án.

*

Liszt Ferenc négy pesti jótékony női egyesület javára rendezte nagy hangversenyét március 10-én. Saját jószántából, felkérést nem várva határozta el ennek az estnek a rendezését. Kivüle *Menter* Zsófia, legkedveltebb tanítványa szerepelt még, továbbá *Dustmann* Lujza, a bécsi Udvari Opera művésznője és *Popper* Dávid gordonkaművész. A hangversenyt a Vigadó nagytermében tartották.

Az érdekes műsorú est megmozdította a város egész társadalmát, nem csupán a zenekedvelőket. A legelegánsabb közönség vonult fel a feldíszített terembe, ahol ezúttal középen helyezték el a dobogót, hogy bármely helyről jól hallhassanak a látogatók. Az ünnepiesen kivilágított teremben káprázatos toalettek és ékszerek csillogtak és frakkos meg díszegyenruhás polgári és katonai előkelőségek szorongtak.

A felvonulás egyik legnagyobb szenzációja a képviselőház tagjainak impozáns csoportja volt. Ennyi képviselőt egész szezonban nem látnak ma már a hangversenytermek.

A közönség sietett elfoglalni a helyét, mert Liszt Ferenc szerette a pontosságot. Amikor jelentették neki, hogy a teremben teljes rend van már, méltóságteljes lépésekkel vonult oda *Menter* Zsófiával a dobogóhoz. Amikor fölléptek, a közönség dörgő tapsban tört ki és percekig éljenzett és kendőket lobogtatott mindenki. A terem annyira zsúfolva volt, hogy a dobogót éppen csak a szükséges nagyságra építették s a közönség egészen szorosan körül ülte, ami kissé idegesítette az előadókat.

Az első szám *Reinecke* Impromptu-je volt, amit két zongorán adott elő Liszt és Menter Zsófia. A lendületes és temperamentumos játék annyira rabul ejtette a közönséget, hogy a mű szegényességét észre sem vette. A befejezés után újjongva és zajongva ünnepelték a Mestert és tanítványát.

A következő szám Dustmann Lujza éneklése volt. *Schubert, Rubinstein* és *Gounod* egy-egy dalát énekelte és két Liszt-dalt: »Csodálatos dolog lehet« és a Loreley-t. (Egy kis kritikai intimitás: *A Hon* című lap *nem említette a Liszt-dalokat*, a Schubert-dalról pedig azt mondta, hogy nem tetszett. A többi kritikus a Liszt-dalokról is beszámolt és a Schubert-dal előadásával volt leginkább megelégedve).

A harmadik szám Popper Dávid gordonkajátéka volt. *Malique* versenyművének *Andante*-ját adta elő bravúros művészettel. A közönség sokáig ünnepelte.

Most *Menter* Zsófia ült ismét a zongorához és tökéletes művészettel játszotta el a *Tannhäuser* nyitányát, teljesen a zenekari előadás illúzióját keltve. A hatás leírhatatlanul viharos volt, a közönség alig tudta abbahagyni a tapsot és éljenzést. Az egyik kritikus ezt írta akkor a művésznőről: ő az összehasonlíthatatlan aggastyán legkiválóbb tanítványa és a jelenkor legnagyobb zongoraművésze.

Dustmann Lujza ismét elénekelt néhány dalt, utána megint Popper Dávid következett. Két számot játszott: *Servais* Regedal című kompozícióját és *Davidov* bravurdarabját: A szökőkútnál. Az utóbbival teljesen extázisba hozta a közönséget, mert a szökőkút csobogását utánzó staccatokat utolérhetetlen finomsággal és realitással játszotta el.

Liszt Ferenc *Tarantellája*, amely szintén műsoron volt, elmaradt. Popper Dávid után tehát az est nagy szenzációja következett: *A Walkürök lovaglása*, amelyet *Gobbi* Henrik írt át két zongorára.

A mester és a tanítványa leültek zongorájukhoz és megkezdődött a Pesten akkor még ismeretlen zenedráma egyik részletének előadása. (A Walkür 1889-ben került színre az Operában). A színpadi hatástól teljesen megfosztott és egyébként is még szokatlan wagneri alkotást nagyon vegyes érzelmekkel fogadta a közönség. Voltaképpen nem is magát a művet élvezte, inkább az előadás hátborzongató nehézségeit és azt a szuverén művészetet, amellyel Liszt Ferenc és Menter Zsófia a nehéz föladatokat megoldotta. A tanítvány szereplését még jobban megcsodálták, mint a mesterét, mert egy nőtől nem vártak olyan emberfölötti erőkifejtést, amilyent Menter Zsófia produkált. A *Pesti Napló* ezt írta:

»A két zongorán kifejtett *dübörgés* körülbelül negyedóráig tartott. A *dobogó-robogó* zenét Gobbi írta át két zongorára kitűnően.«

A nagy lelkesedéssel befejeződött hangverseny után tombolva ünnepelte a közönség Menter Zsófiát, aki a *szünet nélkül* lefolyt est során állandóan a dobogón ült. Nemcsak Liszt Ferencnek volt partnere, hanem egy egyedül eljátszott Tannhäuser-nyitányon kívül az énekesnő kísérését is elvállalta és ő kísérte férjének, Popper Dávidnak játékát is.

A külsőségekben ragyogó, művészi élményekben gazdag hangverseny nagy dicsőséggel gazdagította a szereplőket és igen tekintélyes összeget juttatott a pesti szegény családok segítésére.

Liszt Ferenc ezután nemsokára elutazott Pestről.

SEBESTYÉN EDE.

LISZT-ÜNNEPSÉGEK

REKVIEM LISZT HALÁLÁNAK 50 ÉVES FORDULÓJÁN

Július 31-én, Liszt Ferenc halálának 50 éves fordulóján a Ferencrendiek belvárosi templomában ünnepélyes gyászistentiszteletet tartott az Országos Liszt Emlékév Végrehajtó Bizottsága. A templomot színültig megtöltötte a közönség és mély áhitattal hallgatta a P. *Seyrich Bonaventura* O. F. M. a Szűz Máriáról nevezett magyar Ferencesek tartományfőnöke által bemutatott szentmisét, amelynek keretében Liszt Ferenc férfikarra írt Requiemjét a *Budai Dalárda* mutatta be, *Ádám Jenő* vezényletével. A requiem szólistái: *Laczó* István, *Reichert* József, *Littassy* György, *Török* Miklós voltak. Orgonán *Gergely* Ferenc játszott. Lisztnek eme ritkán hallott művét maradék nélkül, teljes művészettel adta elő a kitűnő dalárda.

A SOPRONI LISZT FERENC ZENEEGYESÜLET

augusztus 2-án nagyszabású ünnepséget rendezett a Dalfüzér közreműködésével, melynek keretében a Szakál Ernő készítette művészi értékű emléktáblát leplezte le. Budapestről filléres vonattal küldöttség utazott az ünnepségre, amelyet *Hlatky* Endre, a Rádió képviseletében, *Isoz* Kálmán a Zeneművészeti Főiskola képviseletében, *Koudela* Géza az Országos Liszt Ferenc Társaság képviseletében, *Novágh* Gyula pedig az Országos Liszt Emlékév Bizottsága képviseletében vezetett. A küldöttséget a vasútállomáson fogadták a soproniak és zenekarral az élen vonultak az ünnepség színhelyére. A nagyszabású ünnepélyen Sopron város társadalmának színe-java résztvett, akiknek sorában ott láttuk *Gévay Wolff* Lajos alispánt, vitéz *Simon* Elemér dr., a Soproni Liszt Ferenc Zeneegyesület elnökét, *Heimler* Károly dr. városi főjegyzőt, *Szabó* Jenő dr. pénzügyigazgatót, *Zakariás* Antal rendőrfőtanácsost, *Fertsák* Jenő ny. főispánt, *Bertalan* Endre dr. ügyészségi elnököt, dr. *Nagy* Gyuláné Krammer Ernesztint, aki az 1882—85. években Liszt növendéke volt, továbbá *L'Abbé Joseph Bovet* svájci kanonok, egyetemi tanárt Friburg városából, végül Király *König* Péter zeneszerzőt.

A bensőséges ünnepséget a Soproni Liszt Ferenc Zeneegyesület énekkara nyitotta meg *Liszt magyar ünnepi dalával*, melyet *Klafsky* Henrik karnagy vezényelt. Utána v. *Simon* Elemér dr. ny. főispán, egyesületi elnök, a következő beszédet mondta :

Mélyen tisztelt ünneplő közönség!

A Soproni Liszt Ferenc Zeneegyesület nevében meleg szeretettel üdvözlöm Önöket, akik egyesületünk e kegyeletes ünnepén bennünket megtisztelnek, s velünk együtt a nagy Liszt Ferenc emlékének áldoztak.

Üdvözlöm a megjelent polgári és katonai hatóságok igen tisztelt képviselőit, s a velünk együtt ünneplő testvéregyesületeket.

Különös melegséggel köszöntöm az ország fővárosából ily szép számmal ideérkezett zenei kiválóságainkat és lelkes zenekedvelő barátainkat, akik elzarándokoltak arra a helyre, ahol Liszt Ferenc első nyilvános hangversenyét tartotta s ahonnan e zenei Titán elindult világhódító útjára.

Innét, e vármegyéből, s annak székhelyéről, a hűséges Sopron városából vitte magával Liszt Ferenc azokat a lelki értékeket és zenei képességeket, amelyeket édesatyja következetes és nagy hozzáértéssel irányított nevelése segítségével felbecsülhetetlen kincsekké növelt s azután pazar kézzel szórta tele azokkal az egész zenei világot.

Az idei Liszt-emlékév alkalmul szolgált arra, hogy Liszt Ferenc emberi és művészi tulajdonságai alkotásainak gigantikus nagyságai, de főképen az ő magyarsága is minden oldalról meg legyen világítva. Az országos Liszt Ferenc-emlékbizottság elévülhetetlen érdemeket szerzett azáltal, hogy Liszt Ferenc életét és művészetét oly széles körökben népszerűsítette s hogy ezt elérhesse, hihetetlenül nagy és gazdag anyagot gyűjtött össze. Egy ilyen nagy értéknek, mint amilyen Liszt Ferenc volt, az ország közkincsévé kell válnia s ezt az emlékév széleskörű, tervszerű s magas színvonalú propagandájával teljes mértékben sikerült elérnie.

Liszt Ferenc dicsősége ma az egész világon hihetetlen magas ívben tört előre.

A kritika, amely életében sokszor kíméletlen volt vele szemben, úgyszólván teljesen elnémult, s Liszt nagysága az idők folyamán mind jobban és jobban bontakozott ki, megszabadulva a személyes irigység, elfogultság és maradiság béklyóitól. Ma már mindenki tisztában van azzal, hogy Liszt Ferenc a magyar műzene megalapítója s hogy a magyar zenei életet a német zenekultúrától csak Liszt Ferenc tudta függetleníteni. Érthetetlen ezek dacára, hogy még mindig történnek kísérletek Liszt magyarságának kétségbevonása tekintetében. A Soproni Liszt Ferenc Zeneegyesület, amely elévülhetetlen

hálával tartozik a nagy Mester iránt, aki soproni hangversenyeinek jövedelmét nagy részben egyesületünknek adományozta, ugyancsak kötelességének tartotta ez emlékév munkájából a maga részét kivenni és »legnagyobb tiszteletbeli tagja« emlékének sorozatos művészi rendezésekkel áldozni. E sorozat befejező aktusa kíván mai ünnepélyünk lenni.

Ha valakinek, úgy nekünk, soproniaknak van legtöbb okunk és jogunk az ünneplésre.

Liszt Ferenc kapcsolata a vármegyével, ahol született s amelynek táblabírája volt és Sopron sz. kir. várossal, ahonnan művészi pályája kiindult, s amelynek díszpolgára volt, általánosan ismeretes. Annyira átment ez még Liszt Ferenc életében a köztudatba, hogy halála alkalmával Róma polgármestere Sopronnak fejezte ki részvétét, mint amely várost Liszt Ferenc szülőföldjének tekintették.

A kis Doborján már akkor, s most a nagy művész halálának 50 éves évfordulóján másodszor részesül mellőzésben, mert a kifürkészhetetlen sors és *az érthetetlen rövidlátás folytán mi is most itt Sopronban vagyunk kénytelenek hazánk e nagynevű fiának emlékét az évfordulón megünnepelni.*

A kegyelet szárnyaló érzései azonban nem ismernek határt, de még kevésbé tiltó rendelkezéseket és *szívünk, lelkünk hálás érzelmei az éter szárnyain repülnek át ide, a szomszédba s rakják le a legszebb virágokból, a hazafias hála érzése bíborpiros rózsáiból font eszmei koszorúját.*

Ezt az áldozatot a nagy halott dicsőült szelleme bizonyára meleg megértéssel fogja fogadni.

A Soproni Liszt Ferenc Zeneegyesület emlékévi ünnepségei befejezéséül azon a helyen, ahol vármegyénk nagy fia az első hangversenyét tartotta, egy emléktáblát készíttetett, amelynek leleplezésére, illetve felavatására jöttünk ma itt össze. Pályadíjat tűztünk ki, melynek költségeit részben a Zeneegyesület, részben pedig a mult év őszén rendezett filléres vonat pótdíjaiból fedeztük, amely akkor Budapest Liszt iránt érdeklődő közönségét egyesületünk Liszt-ünnepélyére idehozta. A pályázat eredménye teljesen kielégítő volt és a bírálóbizottság ez évi június hó 6-án tartott ülésén hozta meg döntését. E döntés egyhangú volt, s a pályadíjat a »Vivát« jeligéjű pályaműnek ítéltük oda, amely úgy elgondolásában, mint a kivitelre való alkalmasságával erre legmegfelelőbbnek látszott.

Boldog voltam, amikor a jeligés boríték felbontása után egy jeles soproni fiatal művésznövendék nevét olvashattam s ezzel a kétségtelen sikerrel *Szukits* Ernő művészi pályája is ilyen szép auspiciumok között indulhatott meg. A szoborbizottság a művésznek az emlékmű elkészítésére a megbízást azonnal megadta, kinek *csak egyetlen egy kívánsága volt, hogy tudniillik idegenhangzású nevét magyarra változtathassa és művét már mint Szakál Ernő szignálhassa — ami természetesen meg is történt.*

Így most abban a helyzetben vagyunk, hogy a Soproni Liszt Ferenc Zeneegyesület nevében s annak megbízásából e fiatal soproni művész alkotta és az ügyes soproni munkáskezek által készített emléktáblát a nagy mester halálának 50. évfordulóján leleplezhetjük. Hulljon tehát le a lepel!

— Megilletődött áhítattal állunk e szép és úgy Liszt Ferenc emlékéhez, mint Sopron sz. kir. város művészi színvonalához méltó emléktábla előtt, amely *időtlen-időkig hirdesse Sopron város és a Soproni Liszt Ferenc Zeneegyesület mulhatatlan háláját és kegyeletét, de hirdesse egyúttal megdönthetetlenül azt is, hogy idegen anyanyelven is lángoló hazaszeretettel szolgálhatjuk nemzetünket.*

Liszt első szobrát itt e városban a nagyközönség támogatásával s a hivatalos város segítségével a soproni »Dalfüzér« dalosegyesület állíttatta fel, amely egyesület ugyancsak többször részesült Liszt Ferenc áldozatkész támogatásában s amely egyesület ezúttal is testvéri együttérzéssel és baráti segítséggel vesz részt ünnepségünkön, amiért e helyről is hálás köszönettel kell

nekik adóznunk. Köszönetünket kell lerónunk mindazoknak, akik e mű létrejövetelében tettekkel, gondolatokkal, művészi teljesítményükkel avagy anyagi hozzájárulásukkal közreműködtek.

Amikor most a Soproni Liszt Ferenc Zeneegyesület nevében ezen emléktáblát átadjuk Sopron sz. kir. város képviselőjének, kérjük őt, őrizze meg e művet örök időkig s *legyen e mű a magyar zenekultúra megteremtője világszerte elismert dicsőségének, s a magyar zenei lángész halhatatlan emlékének örök hirdetője.*

*

A nagy tapssal fogadott ünnepi beszéd után *Novágh* Gyula, a székesfőváros népművelési bizottsága és az országos Liszt-emlékév-bizottság igazgatója tette le hatásos beszéd kíséretében a nemzet koszorúját:

— Egy sóhajtásnyira innen, 1811-ben egy új élet mosolygott fel a magyar égboltra. Senki, csak a Mindenható tudta, hogy ennek az életnek örökértékű alkotásai, ennek a nagy szellemnek káprázatos fénye és szépsége majdan nemzeti kultúránk büszkesége, legragyogóbb kincse, felbecsülhetetlen értéke és Európa felé létjogosultságunk egyik hirdetője lesz.

Szerény tisztilakból indult ez az élet, egyszerű falusi környezetben nevelődött, hogy aztán annál káprázatosabb merészséggel lendüljön a 19. század vezető elméinek élére, fogadni királyok, császárok és Európa minden népének hódolatát. Egy csodálatos zseni csodálatos élete. Ez Liszt Ferenc. Lelkialkata szerint a magasságokba törekvő, az örök hó fedte szűzi csúcsokon járó, az Istent új utakon, tiszta lélekkel kereső, teremtő, alkotó lélek, az eszmék birodalmának uralkodó szellemóriása; vérmérséklete szerint és a század uralkodó világszemléletének hatásai alatt a földi élet minden pompáját, szépségét, gyönyörét, sikerét, dicsőségét boldogsággal fogadó halandó ember. Sikereit, földi örömeit nem tartotta az élet értelmének és értékének, csak az élet ajándékának.

Nemes szellemének és páratlan tehetségének csodálatos és egyedülálló nagysága az idők távlatán át egyre hatalmasabban és jelentőségteljesebben bontakozik ki örökértékű alkotásaiból és ragyogó, példamutató tetteiből. Liszt Ferenc mint emberi jelenség is gyönyörű, szép ember volt. Gyermekkorától haláláig sok nagy kongeniális művész ecsetjét, vésőjét ihlette meg. Felsőbbséges intelligenciája, hatalmas agyának befogadóképessége és alkotó ereje, eleven szelleme, merészröptű, színes fantáziája, higgadt bölcsessége, finom és éles ítélőképessége a legragyogóbb elmék sorába emelte. Erkölcsisége a legszebb emberi erényekben tündöklő: a szeretet, az igazságra való törekvés vezérelte minden tettét. Jóságos, becsületes, méltányos, a gyengék iránt gyöngéd, a tehetségekkel szemben elismerő, támogató, a szerénységig nagylelkű, elveit bátran követő férfiú volt. Mint zongoraművész utolérhetetlen virtuóz, mint pedagógus minden tehetséget meglátott és felszínre hozott; mint zeneköltő korszakalkotó, mint karnagy lendületes, csupa szív és melegség, mint a zenei írásművészet mestere fényes tollú, meggyőző erejű tudós volt.

A közélet, a társasélet minden területén csak annyi sikert, elismerést aratott, mint a zeneművészet terén.

Gyermekkorában hagyta el a hazai földet, műveltségét és lélekformáló élményeit francia, olasz, német földön kapta — a század szellemi törekvései a világpolgárság felé sodorták — *s egyszerre csak leküzdhetetlen, ellenállhatatlan erővel tör fel lelke legmélyéről a fajához tartozás tudata, megszólal benne a vérségi kötelék hangja, rádöbben magyarságára, mely egész életének, művészetének temperamentumát és karakterét megszabta. Ettől kezdve — kortársainak csipkelődése, hangos gúnyolódása dacára — magyar voltát büszkén, bátran és boldogan vallja, nagyvonalú áldozatokkal, nemes cselekedetekkel igazolja.*

Ötven esztendeje, hogy az egyetemes zeneművészet dicsőséges fejedelme Bayreuthban örökre lehúnyta szemeit s ott nyugszik — akarata ellenére — pártfogolt veje, Wagner Richárd árnyékában. Szülőfaluja alig egynéhány

kilométerre innen és nekünk mégis itt kell a hála és kegyelet díját lerónunk — ifjúkora fényes sikereinek színhelyén.

A mi szavunk még nem hallatszik messzire, *hangunk igazságát, mely Liszt Ferenc magyarságát hirdeti, elnyomja a szellemi kincseinkre is kapzsiságvágytól fűtött elfogultság. De ne csüggedjünk, Liszt Ferenc maga beszél helyettünk.*

Az ő élete, az ő muzsikája, sok-sok vallomástétele hirdeti, hogy zsenije a magyar föld, a magyar föld büszke szülötte, — Sopronmegye ősi magyar földjének hűséges fia.

A Liszt Emlékév Országos Bizottsága nevében teszem le a nemzet koszorúját a magyarság kegyelete, hálája, hódolata jeléül.

*

A két beszéd után a vármegye, Szeged és Sopron majdnem valamennyi társadalmi egyesületének képviselői hoztak koszorút az emléktáblára. A bronzrelief a fiatal Lisztet ábrázolja, amint messze tekintő szemekkel, szinte átszellemülten ül a zongora előtt, karcsú művészkezével lágyan érintve a billentyűket, alatta márványba vésve olvassuk a következőket: *»Ennek az épületnek a helyén állt a régi kaszinó, itt játszott 1820-ban, 9 éves korában első hangversenyén és innen indult világhódító útjára a mindig magyar Liszt Ferenc«.*

Az ünnepély után a Petőfi téren álló Liszt Ferenc-szobrot koszorúzta meg az ünneplő közönség, amlyet annakidején a Dalfüzér állított, s amely a világ első Liszt szobra. Délben közös ebéd volt a Pannóniában, ahol v. *Simon* Elemér dr. az Országos Liszt Ferenc Bizottságot és Társaságot köszöntötte, amely oly nagyarányú munkát végzett Liszt magyarságának igazolása és a Liszt Ferenc-kultusz széleskörű terjesztése terén.

Liszt Ferenc halálának 50 éves fordulója alkalmából dr. *Koudela* Géza pápai kamarás, az Országos Liszt Ferenc Társaság társelnöke mondott emlékbeszédet:

»Ma már — mondotta — annyi szépet hallottunk Liszt Ferencről, hogy a Dunába vizet hordanék, ha Liszt adatait akarnám felsorolni. Örömmel jöttünk ide Lisztet ünnepelni, mert tudjuk azt, hogy Lisztért még sokat kell tennünk, de eleget soha sem tehetünk. A civitas fidelissima, ahol a sasfiók szárnyait kibontotta, hűséges volt Liszthez és ezt azzal is dokumentálta, hogy legelsőnek állított emléket Lisztnek. Én mint biblikus ember mondom, hogy nincs az az eső, amely a szeretetet elmoshassa — folytatta — és mégis, itt meg kell torpannunk a kemény parancs előtt, amely nem enged bennünket továbbmenni az alig pár kilométernyire levő Doborjánba.

Majd egészen meglepő oldalakról világította meg a nagy magyar zenész alakját Koudela dr., mint embert, mint művészt és mint magyart. Liszt a jövő zenéjét csendítette meg és nemcsak szórakozásból volt művésze a muzsikának. Istent szolgálni, ez volt Liszt művészi elhivatása. Mint ember, hatalmas jóltevő volt. Nemcsak honfitársaiért tudott áldozni, de az ő keze által épült újra Hamburgban a Szent Péter-templom, a kölni dóm. Liszt tudott könnyeket letörölni és hitet adni. Lisztnek lehettek bűnei, mint ahogy voltak is. De Liszt ezeket be is ismerte. Tanulhat tőle a mai kor, amely nem elég erős beismerni gyengeségeit.

A magyar Lisztről és magyarságáról ezeket mondotta Koudela dr.:

Homérosért hét város versenyezett. Liszt Ferencért három nemzet harcol, sőt újabban még több is. Majd fejtegeti a Liszt magyarsága mellett bizonyító adatokat, megkapó biztossággal és közvetlenséggel, végül így fejezte be nagyszerű beszédét:

Hiszem, hogy okmányszerűleg is sikerülni fog Liszt magyarságát bizonyítani. Mert nem a név fontos és nem az anyanyelv. Ezen az alapon vitatni lehetne Rákóczi, Széchenyi, Eötvös, sőt Apponyi magyarságát is. A tettek a fontosak. Nevekkel nem lehet operálni, akkor mi történjék Beethovennel, Napoleonnal, sőt Hitlerrel, aki osztrák. Csak egyet kérek. Tegyünk itt most fogadalmat, hogy a civitas fidelissimában cives fidelissimák, hűséges polgárok leszünk, hűséges magyarok, mint amilyen hűséges magyar Liszt Ferenc volt.

MÉGIS VOLTUNK DOBORJÁNBAN

A Liszt Emlékév Végrehajtó Bizottsága már május havában széleskörű propagandába kezdett, hogy augusztus 2-án filléres vonat induljon Budapestről Doborjánba Liszt Ferenc szülőházához. A nagyszabású terv minden részlete ki volt dolgozva, a magyar közönség nagy érdeklődéssel fordult az akció felé, meg volt az osztrák hatóságok engedélye is, hogy Liszt Ferenc szülőháza előtt magyar ünnepség legyen tartható, amikor egészen váratlanul, szinte az utolsó percben az osztrák kormány a Burgenlandban dúló gyermekparalízisre hivatkozva, a tervezett Liszt-ünnepségnek más időpontra való elhalasztását kérte. Mindenki tisztában volt azzal, hogy az ünnepség elhalasztásának kérése mögött politikai okok rejlenek és így a filléres vonat csak Sopronig ment, ahol a több, mint ezer főnyi közönség a Soproni Liszt Ferenc Zeneegyesület ünnepélyén vett részt. Mégis akadt egy elszánt kis csoport, akik »egészségük« veszélyeztetésével augusztus 2-án, vasárnap délután átmentek Doborjánba. *Klafsky* Henrik bankigazgató vezetése mellett *Gessler* György, *Hlatky* Endre, *Hőgyészi* Pál, *Isoz* Kálmán, *Koudela* Géza és öccse Jenő, *Morlin* Amadé és *Novágh* Gyula bérelt autóban érkeztek Doborjánba, ahol a falu népe — akik még nem tudtak az ünnepség elmaradásáról — sorfalat állva vártak egy többszáz főnyi magyar küldöttségre. Amint az autók bekanyarodtak az Eszterházy-majorhoz, mindenfelől összefutott a nép, gyermekek, fiúk, lányok, asszony, férfi, fiatal, öreg, körülfogták a kocsikat és mindjárt be akarták tessékelni a társaságot a nagy majorsági udvarba, ahol virágos kertben Liszt Ferenc szülőháza áll s előtte zöld gallyakkal és virágokkal díszített emelvény az ünnepi szónok részére.

A küldöttség azonban előbb a templomba ment, ahol csendben imádkoztak Liszt Ferenc lelkiüdvéért, a jobboldali falmélyedésbe illesztett, fehér márványból készült Liszt-szobor előtt. Megcsodálták a doborjáni énekkar gyönyörűen hímzett Liszt-zászlóját, amelynek egyik oldalán a breviáriumozó Liszt a távolba mereng, a kis Doborján felé.

A major nagy parkkapuja széttárva várta a küldöttséget. Bent a körülkerített kis kert csupa virág, csupa ragyogó színű virág. A fák alatt a szószék, amelyet tekintélyes számú közönség vett körül. *Isoz* Kálmán dr. lépett fel a szószékre és beszélt:

»Zarándokok vagyunk . . . Hit, szeretet, hála indított útnak bennünket . . A zarándok nem fél, nem ijed meg akadályoktól . . . Mi is átjöttünk. Lisztünk megérdemelte. Köszönjük, hogy a hűséges Doborjániak körénk sereglettek. Ez edzi zarándoki hitünket.« Aztán németre fordítja a szót. A doborjániak könnyeztek. Sokan hangosan zokogtak.

A beszéd után *Hlatky* Endre magasra emelve vitte a magyar koszorút Liszt szülőszobájába. Gyönyörű, hatalmas koszorú. Nemzetiszín széles selyemszalagján arany szavak: »Liszt Ferenc dicső emlékének a Magyar Nemzet«. Utána a soproni koszorút Hőgyészi főjegyző tette le a legbelsőbb szobában, Liszték ágyára.

Sopronban már aggódva várták a küldöttséget.

Hát mégis voltunk Doborjánban!

A HERMINAMEZEI EGYHÁZKÖZSÉG

szeptember 13-án, vasárnap délelőtt 10 órakor ünnepelte kápolnája felszentelésének 80 éves évfordulóját. Ez alkalommal az *Egyetemi Énekkarok* Liszt Ferenc férfikari ünnepi miséjét énekelte *Vaszy* Viktor vezénylésével. A mise magyarországi első előadását a kápolna felszentelésekor 1856. szeptember 8-án a halhatatlan magyar zeneművész, Liszt Ferenc személyesen vezényelte. Azóta nem került bemutatásra s így ennek a bensőséges szép misének ez volt a második előadása. Az ünnepi misén olyan nagy tömeg jelent meg, hogy a kápolna kertjében tábori misét kellett tartani, melyet *Mihalovits* Zsigmond tb. kanonok, a herminamezei egyházközség plébánosa mutatott be. Az ünnepség megrendezésében a Liszt Emlékév Végrehajtó Bizottsága is közreműködött.

NOVÁGH GYULA

LISZT NAGYSÁGÁNAK VALÓDI KÉPE

A zeneművészet legnagyobbjai: Bach, Mozart, Beethoven és Wagner ritka remekbe termelt példányai az emberiségnek. Oly rendkívüli jelenségek, mint a természetben a legnagyobb hegycsúcsok, a Niagara-zuhatag, a rádium, vagy a százévekint nyíló áloe-virág. És mégis, — Liszt Ferenc még ezekhez a legnagyobbakhoz képest is kivételes jelenség. Vajjon miben?

Az emberi szervezetnek hasonló két főrésze van, mint a rádiónak: egy studiója, melyben szellemi életének tevékenysége lejátszódik és egy közvetítő része, mellyel a studióban történteket közli a világgal. A rádiónál is ritkán tökéletes mindkét rész, az emberi szervezetnél még igen sokkal ritkábban. Amit pl. Mozart vagy Beethoven »studiójukban leadtak«, az a zeneművészet legnagyobb értékei közé tartozik; »leadásaikat« azonban csak nagyon fejlett, nagyon érzékeny »vevőkészülékekkel« lehetett »fogni«, mert »közvetítésük« csak kevés irányban terjedt, egyoldalú volt. Mozart zenénkívüli vonatkozásban jelentéktelen, műveletlen, primitív volt, Beethoven pedig nehezen megközelíthető. Megfelelő interpretátorok nélkül műveik nagy része még ma sem lehetett volna közkincse az emberiségnek.

Egészen más és egészen kivételes jelenség Liszt. Ő bírt azzal a *kivételesen ritka* szervezettel, melyben »studió« és »közvetítés« egyaránt tökéletes. Máig is utolérhetetlen az a ragyogó »közvetítés«, mellyel »studiója nagyszerű produkcióit« a legegyszerűbb »vevőkészülékekhez« is el tudta juttatni. Liszt az ember lényének oly tökéletes megtestesülése volt, hogy szinte azt kell róla mondani: csak annyi volt benne tökéletlen, amennyit a kor ellentétei kényszerítettek rá. Ma ugyan nem ritkán lehet hallani rikító színezésben Liszt gyarlóságáról, emberi fogyatkozásairól. Nincs azonban ennél alapvetőbb tévedés, mert pont az ellenkezője a páratlan igazság. A képzelhető legtökéletesebb gyermeke volt korának. Mintha a teremtő a 19. század romantikus szellemét egy emberben kívánta volna megtestesíteni, hogy a századnak tanulságul felmutassa önönképét! Mintha azt mondta volna: Íme, teremtek egy embert, aki eszméitek megtestesülése, gyönyörködjetek a sok fényben, de egyben lássátok eszméitek tragikumát! Mert Liszt egy személyben volt a világ egyik legnagyobb alkotó és egyik legnagyobb eszmét terjesztő (interpretáló) zsenije. Zeneköltő, zongoraművész, karmester, író, szónok, tanítómester, reformátor, és emberbarát *egy személyben* — a legmagasabb fokon és rendkívüli méretekben. És e bámulatosan sokféle képességét még nem kis mértékben fokozta hihetetlen szuggesztív ereje, elbűvölő megjelenése, lebilincselő társas érintkezése és remek fizikuma, mely példátlan teljesítményekre képesítette. Nem hiába nevezték »a nagy varázsló«-nak.

Csak így, csak ennyi képességnek egy személyben való egyesülése mellett volt lehetséges a történelemnek az a példátlan jelensége, amint Liszt a legnagyobb ellentéteket magában egyesítette. A csodával határos az, amint azokat az ellentéteket, melyek az emberiséget osztályokra, világnézetekre, nemzetekre, hivatásokra, korszakokra tagolják és állandó harcokban robbantják,

Liszt magában átfogóan egyesítette. Egységbe olvasztotta a zenét a költészettel, a produkciót a reprodukcióval, a legbensőségesebb előadást a legnagyobb virtuózitással, a vallást a művészettel, Beethovent Paganinivel. Nagy katolikus és reformátor, vallásos és szabadgondolkodó, pap és világfi, arisztokrata és cigány, magyar és világpolgár volt. A kolostorban éppen úgy otthon volt, mint a mondén szalónokban és fejedelmi udvarokban, Európa fejedelmeivel meg a pápával éppen olyan *legbensőbb emberi* kapcsolatot tudott teremteni, mint legkisebb tanítványaival. A weimari Altenburgban fejedelmi otthona volt, melyben kora összes kiválóságait vendégül láthatta, mégis folyton vándorúton volt; élete alkonyán három fejedelem és három nép nyujtott neki rajongó szeretettel berendezett otthont, mégis hontalan volt. Fausti természet volt, különb, mint Goethe Faustja. A 19. század eszméinek megtestesülése. Még ennél is több, mert Dantet és Faustot egyesítette magában, a katolikus költő mélységes vízióit és a folytonos kétségek meg próbálkozások közt tökéletesedésre törő Faust istenkeresését. Ily nagy ellentéteknek ilyen átfogó egyesítésével Liszt csodálatos jelensége már nem más, mint bizonysága és élő példája annak, hogy ezek az ellentétek tulajdonkép nem is valódi, nem lényeges ellentétek, hanem csak korlátolt emberi képességeink következményei. A valódi emberi nagyságnak pedig éppen az a próbája, hogy számára ezek az ellentétek nem léteztek.

Lisztet istenkeresése kora ifjúságától kezdve világmegváltó eszmék és tettek felé ragadta. Már a lyoni munkásfelkelés alkalmával lelkesedésében »Lyon« címmel zongoraművet írt Párizsban azzal a mottóval: »Vagy éljünk dolgozva, vagy haljunk harcolva«. Összeköttetésbe lép a világboldogító eszméket hirdető saint-simonistákkal, lelkesedik a forradalomért és ugyanakkor Lammenais abbéval a katolikus eszmék tiszta megvalósításáért. Miután a zene birodalmát keresztül-kasul átkutatja, a tudomány, az irodalom, a politika, a művészet tanulmányozására veti magát és összeköttetésbe lép kora legnagyobb szellemeivel, hogy »a nagy kérdésre« feleletet kapjon. Istenkeresésével apostoli természete párosul. Apostoli működésének első eszköze a zongoraművészet, mert számára ez a leghamarább elérhető. Erre a célra zongorajátékát olyan fokra fejleszti, amilyenre csak lehet. »A világ megnemesítésére« többször bejárja vele egész Európát és fenékig élvezi a siker és dicsőség mámorát. Ez az istenkeresés és eszmehirdetés együttes útjának kezdete. A főbb állomások ezután: *Weimar*, hol szimfónikus költeményeit alkotja és az Altenburgban, mint a szellem fejedelmi várában, a világ zenei, sőt egész szellemi központját törekszik megteremteni, *Róma*, hol kolostorba vonul, pap lesz és oratóriumait írja, végül felváltva *Pest*, *Weimar* és *Róma*, hogy életét végül is mint »a nagy tanítómester« fejezze be.

Az istenkeresés útjára tartoznak Saint Criq grófnő, d'Agoult grófnő és Wittgenstein hercegnő iránti nagy szerelmei is. Úgy járta Liszt az istenkeresés százfelé ágazó útját, mint Goethe Faustja vagy Madách Ádámja.

Tudjuk, hogy a felvilágosodás szellemétől áthatott 19. században a vallásba vetett hit mennyire meggyengült. A vezetőszellemekre a művészetnek már nagyobb hatása volt, mint a vallásnak. A vallás helyét a művészet lett

hivatva pótolni, az a művészet, mely vallás, mely a legnagyobb eszmék terjesztésére szolgál. Így lett a művészet és vallás egyesítése Liszt művészi törekvése és így jött létre e törekvés kikristályosodása: a szimfónikus költemény. E roppant feladat elérésére szolgált a zene és költészet, a produkció és reprodukció, a legbensőségesebb előadás és páratlan virtuózitás egyesítése, a zenei nyelv és szerkesztés kereteinek nagymértékű kiszélesítése. Mert az olyan nagy eszmék, mint »Dante«, »Faust«, »Amit a hegyen hallani«, »Felszabadított Prometheus« önmagukban erre még nem voltak elegendők, a műveknek a hit erejéhez hasonló elementáris hatással kellett a közönséget megragadni és hatalmába keríteni.

A szimfónikus költemény, az összművészet, megteremtése korszakos újítás volt, de nem az egyedüli. Amennyire katolikus volt Liszt a lelke legmélyéig, annyira vérbeli reformátor is volt egyúttal. A legnagyobb reformátorok egyike. Hiszen az összművészeten kívül korszakos újításai még: új zenei forma, új harmóniavilág, új zongorastílus, új zongorajáték és az általa teremtett »zongorapartitura«. De a zongora-szólót, a zenekari-kíséret nélküli zongorajátékot is ő vezette be a hangversenyterembe, ő rendezett először önálló hangversenyt és a mai értelemben vett »instruktív kiadás« is tőle ered.

Liszt nemcsak jellemének nemességében és gondolkozásának előkelőségében, de modorában, szokásaiban is arisztokrata volt. Hogy ezt miként tudta jellemének cigány természetével úgy egyesíteni, hogy főúri körökben élve is mindig ő maradt a központ és minta, ez ugyancsak nagyságának a titka. Cigány természete nemcsak kóborló hajlamában (mely haláláig kísérte), játékának szabadságában, tüzében és szuggesztív erejében mutatkozott. Cigány természetét ő maga jellemzi legjobban a cigányokról írt könyvében, mondván: »Hasonló vagyok hozzájuk; én is vándoréletet élő muzsikus vagyok, mint ők, én is megmaradtam idegen országokban idegennek, saját ideáljaimnak — és én is állandó felolvadásban élek a művészetben.« Biharit tíz éves korában hallotta hegedülni és olyan hatással volt rá, hogy ezt írja róla: »Ha emlékezetem agyagból lett volna és Bihari játékának minden hangja gyémántszeg, akkorsem maradhatott volna meg bennem erősebben.«

Liszt magyarsága sok vita tárgya. Ennek is nagy egyesítő természete a magyarázata. Mint annyi másban, itt is két nagy ellentétet egyesített páratlanul magában: magyar volt és világpolgár. Különb magyar volt a legtöbb magyarnál és különb világpolgár volt a legtöbb világpolgárnál. Hogy magyarságával tisztában legyünk, nem kell számbavenni valamennyi ezt tanusító vallomását és tettét. Elég csak ennyit olvasni tőle: »Emlékezésben visszamentem a multba, bensőmbe tekintettem és kimondhatatlan elragadtatással meg gyönyörűséggel fedeztem fel gyermekkorom emlékeinek egész kincsestárát . . . Felelevenedett szívemben a nagyszerű vidék, a messze síkság, melyen békés nyájak szabadon legelnek, a termékeny föld, mely oly nemes erőteljes fajtájú fiakat szült.« Ez a haza! A hely, hol a legelső személyes élmények és szellemi megnyilatkozások, a legelső eszmélések és érzelmi benyomások keletkeztek. Az *elszakíthatatlan gyökér*, melyhez való ragaszkodás *elementáris érzése* az embernek. Liszt leglényegében volt magyar! De az is kétségtelen, hogy az a Liszt Ferenc, kinek egyik lánya a nagy német zeneköltő, másik leánya a

hatalmas francia miniszterelnök felesége volt, akinek szülei francia sírokban nyugodtak, aki hazáján kívül az egész emberiség ügyéért is apostolként működött, az egyben világpolgár is volt.

Hogy végül a pap és világfi miként egyesült benne anélkül, hogy egyik a másik rovására érvényesült volna, azt jellemezze az a tény, hogy mielőtt kolostorba vonult a pappá szenteléshez való előkészülésre, három nappal hamarább egy előkelő szalónban rendezett koncerten Weber »Aufforderung zum Tanz« című művét játszotta. Ezt a közönség is, az egyház is visszásnak találta. Lisztnél ellenben természetes volt. Ő a művészetet vallásnak, magát pedig a művészet papjának tekintette. De egyébként is: ő mindig mélyen vallásos volt, ifjúságától kezdve több ízben akart pap lenni. 1869-ben történt pappá szentelése tehát csak annyit jelentett számára, hogy egy már régi állapot és gyakorlat rendszeres szabályozást nyer.

Liszt nagyságának fővonása még apostoli természete és az a mód, ahogyan a nagy eszméket terjesztette. Liszt minden valódi értéknek egyformán volt terjesztője. Mily páratlan jelenség ez! Egy csodálatos művész, aki nemcsak a maga művészete, hanem minden értékes művészet apostoli terjesztésére szegődik! A réginek éppen úgy, mint az újnak, a műnek éppen úgy, mint a művésznek. Rengeteg időt szentel ismeretlen művek átnézésére és ismeretlen előadók meghallgatására. Az értékes műveket játsza, dirigálja, tanítja, tanulmányokat ír róluk, a nem zongoraművek terjesztésére zongora-átiratokat készít, töménytelen mennyiségben; zeneegyesületeket, iskolákat hív életre, mikor nyilvános hangversenyeit beszünteti, lakásán rendszeres matinékat tart és hangversenyek rendezését irányítja. Kiváló kortársait, Wagnert, Berliozt, Schumannt, Mendelssohnt, Verdit és a többit mind teljes energiával propagálja. Ő ismertette meg vagy vezette végleges sikerhez Wagnert, Berliozt, Schubertet, Schumannt, Franzot, Bülowt, Raffot és sok mást.

Hol ennek a párja és hol a párja annak az emberbaráti tevékenységnek, amelyet kifejtett? Apostoli természetének a megnyilatkozása volt legendába illő emberbaráti tevékenysége is. Mert nem jótékonyság volt az, amit ő gyakorolt, hanem annak a manifesztálása, hogy mit jelent *egész emberként* együttérezni a világ bajaival és bizonyságtétel a megváltás valósága, lehetősége mellett. Ha végigtekintünk életén, amint 36 éves koráig, virtuóz pályájának befejezéséig, koncertjei jövedelmének óriási vagyont jelentő nagy részét jótékony célokra fordította, amint 36 éves korától kezdve zongorajátékért, dirigálásért és tanításért többé egy fillért sem fogadott el, amint segítő-teremtő kezet nyujt minden olyan alkalommal, mint a pesti árvíz, a hamburgi tűzvész, a bonni és bécsi Beethoven, az eisenachi Bach szobor felállítása, templomok építése, iskolák létesítése — akkor olyan hatalmas *életmű* bontakozik ki előttünk, melyben a zeneköltés, zongoraművészet, dirigálás, tanítás, reformálás, propagálás és emberbarátság egyformán alkotó tényezők és amelynek mását a célkitűzés nagyszerűsége és a teljesítmény nagysága tekintetében seholsem találjuk.

Ha ezekután most ismét a zeneművészet legnagyobbjaira gondolunk, sajátosan domborodik ki Liszt kivételes jelensége. Tudjuk, hogy Bach, Mozart, Beethoven és Wagner jelentősége sokkal több annál, hogy remekműveket

alkottak. E legnagyobbak jelentősége abból áll, hogy amit alkottak, az egy-egy — *egész világ*, hiánytalanul benépesítve az ember és élet alapvető változataival. Bach világának minden zúgát a hit, Mozartét az égi harmónia, Beethovenét az eget ostromlás, Wagnerét a földi bajoktól való megváltás eszméje sugározza be. A nagy egyesítő Liszt — mind a négyet egyesíti. *Nem zeneműveiben, hanem egész életművében.* Mindabban, amit különböző minőségében együttesen alkotott. Vallásossága (mely nem a hit valósága, hanem csak bensőséges vágya) Bach vallásossága, zongoraművészete Beethoven eget-ostromlása, emberbarátsága Mozart harmóniája, zeneköltészete pedig Wagner világfájdalmakkal teli, de megváltást hirdető világa.

Liszt életműve is *egész világ*. De nem partitúrákba sűrítve (partitúrái életművének csak kis részét teszik), hanem százféle alkotásban szétsugározva. Igaz, ez a világ nem tekinthető oly hiánytalanul és egységesen át, mint Baché, Mozarté, Beethovené és Wagneré, szellemalakító hatása azonban éppen olyan mértékű, mint azoké, mert alkotásaiból nyomtalanul semmi sem veszett el. Hogy ez valóban így van, azt semmi sem bizonyítja jobban, mint a magyar zenekultúra mai értéke és dicsősége, mely ugyancsak az ő életművének nyomán sarjadt.

KÁLMÁN GYÖRGY

KÖNYVEK—KÓTÁK

LISZT-IRODALOM

Werner Füssmann és **dr. Béla Mátéka** »*Franz Liszt, Ein Künstlerleben in Wort und Bild*« címen Berlinben megjelent, 300-nál több képpel díszített albuma, egyike a legszebb ikonografikus gyüjteményeknek. Pár soros, néha túlzottan vérszegény magyarázat kíséretében vonulnak fel előttünk előbb az ősök, aztán a gyermek Liszt emlékei: szülőháza, zongorája, majd változatosan gazdag művészpályának kísérői, mesterei, mecenásai stb. Ezt követik a párisi barátok, versenytársak, valamint a művész életében szerepet játszott nők portréi, azután az olaszországi tavak és a svájci nyaralók elbűvölő panorámái. Nagyon érdekesek pesti tartózkodásának képei, a róla készült karikatúrák mulatságos sora, végül az öregedő Mester megilletődést keltő portréi, kéziratai, emléktárgyai. A régi Zeneakadémia rekonstruált nagyterme (275. ábra) főkép az orgona homlokzata *nem is hasonlít az eredetihez!* Ezt valaki lelkiismeretlen felületességgel fejből rekonstruálhatta. A nagy szeretettel és lelkesedéssel készült mű egyébként méltó a Liszt-év ünnepi hangulatához és igaz örömünkre szolgálna, ha magyar nyelven is elhagyná a sajtót.

Dr. Koudela Géza *Liszt Ferenc*-ről szóló kötetét az Országos Bizottság megbízására írta meg. Kiadta az Országos Liszt Ferenc társaság. Dr. Ugron Gábor előszavában olvassuk, hogy a szerző évek óta kutat, munkálkodik itthon s külföldön, hogy háromkötetes Liszt-életrajzát befejezze. Ez a kis mű tehát csak *tartalmi kivonata* az említett nagyobb műnek, afféle tömörített adattár, melynek részletesebb magyarázatát elmélyítését szerző későbbre tartogatja. Előbb Liszt életrajzát mondja el, száguldó tempóban. Némelyik oldal olyan, mint egy izgalmas előjegyzési naptár: »Nov. 30.-án Gille kérésére Jenába ment Liszt, dec. 4-én ért Drezdába, ahol négy hangversenye volt, 6-án a lipcsei Gewandhausban hangversenyezett Schumann Klárával együtt, 13-án s 15-én önálló koncertet ad, melyekre ismét ellenséges kritikák törnek, 14-én az Altenburgban, 19-én pedig Hallében volt . . .« (37. old.). Ugyanúgy, ugyanebben a szédítő tempóban megy tovább a 38—44. oldalakon keresztül! Liszt műveinek ismertetése és főként Lisztnek mint embernek jellemzése talán

a legsikerültebb része a kis könyvnek. Szerző érdemeinek tudhatjuk be azt a komoly emelkedett szellemet, mely művének minden lapjából árad, kerülve mindenfajta olcsó hatást, amivel a nagyközönség megvesztegethető. Ezek után joggal leszünk kíváncsiak a késedelmes, háromkötetes Liszt életrajzra.

Gárdonyi Zoltán: *Liszt Ferenc magyar stílusa.* Az Országos Széchenyi könyvtár kiadása. Budapest, 1936. Igen alapos felkészültséggel megírt munka, mely újszerű beállításban foglalkozik Liszt magyar stílusának eszközeivel. Kifejti benne Gárdonyi a »magyar« és a »magyaros« stílus közötti különbséget. Rámutat arra — meggyőző érvekkel — hogy Liszt magyar stílusa a romantikus iskola természetes hajtása, mely a 19. század zenéjében nem külsőség, hanem lényeg. Igen érdekesen taglalja a szerző az ifjú Liszt, majd a későbbi weimari Mester magyar stílű műveinek szerkezeti sajátosságait, feltárva azokat a forrásokat, ahonnan tematikus anyagát merítette. A nagyon ízlésesen kiállított mű forgatását minden érdeklődőnek a legmelegebben ajánljuk. dr. L. H.

Dunkel Norbert: *Milyen volt Liszt Ferenc?* »A legnagyobb magyar muzsikus egyéniségét jellemző események, élmények, intimitások unikumképekkel és ismeretlen levelekkel.« (Egyetemi nyomda, Budapest, 1936.). A szerző, mint a Mester korai tanítványának és a *Rózsavölgyi*-cég egykori tulajdonosának, Dunkel Nepomuk Jánosnak fia, sokszor hallhatta, láthatta közelről Lisztet. Az anyag azonban, amit emlékeiből s atyja és mások leveleinek nagyrészt kiragadott töredékeiből összehalmoz, nem kelti a megnyugtató hitelesség hatását. A szerző látásában, sajnos, fokozottabban mutatkozik az a kicsinyes — bár nyilvánvalóan nem szándékos — több mint nyárspolgári, befekekítő hajlam, mely már *A világ urai* című egyébként érdekes visszaemlékezéseit is csaknem élvezhetetlenné tette. Bár könyve elején s másutt is, hangsúlyozza a Mester iránti hódolatát s Liszt művészi, sőt emberi nagyságát is, könyvének majdnem minden oldala rácáfol erre. Még ha nagyjában hitelesnek fogadnók is el a följegyzett eseteket, ezeknek külső-belső motiválásában és értelmezésében mindig egy kínosan, visszataszítóan köznapi, sokszor alacsony psychológia vezet. A terítékre kerülő pletykatár szerint Liszt féktelenül hiú, beszámíthatatlan, neveletlen; dühében fölpofoz tekintélyes, komoly úriembereket és gyakran »ordítozik«, naphosszat részeg és rettentően dühöng, »mert nem kapott gazdagon javadalmazott kanonokságot« vagy talán plébániát (41. old.), miután előbb már lerázta magáról Wittgenstein hercegnőt; tudniillik megtudta, hogy a cár rendeletére a hercegnőnek le kell mondania jövedelme kétharmad részéről; Liszt persze »szabadulni akart az öregedő hölgytől, mikor meghallotta, hogy a hercegnő szegény lett« (39. old.). Aki csak némileg ismeri a Mester lelkiismeretét, Wittgenstein hercegnőhöz való viszonyát és levelezésüket, annak számára csak obskurusan hamis és kegyeletsértő lehet ez a gondolkozás. A legkellemetlenebb Liszt-könyv, amit eddig olvastunk.

Liszt-verseket gyüjtöttek össze dr. *Csekey* István és dr. *Diósi* Géza tanárok, »*Hirhedett zenésze a világnak*« cím alatt (Szeged, 1936.). Tagadhatatlan, hogy a művészi szempontból egyik leghálátlanabb, legnehezebben megoldható műfaj a személyekhez intézett, vagy személyeket ünneplő »alkalmi« költemény. »Minden jó vers alkalmi vers, — de nem minden alkalmi vers jó vers!«, toldotta meg már *Jókai* a goethei mondást csípősen. Az e könyvecskében olvasható, legnagyobbrészt egykorú (magyar, német, olasz) versek jórészének is legföljebb csak némi sovány zenetörténeti érdekessége lehet. Toronymagasságban nyúlik ki közülök *Vörösmarty* örök remeke; mellette még *Vajda* János és *Ábrányi* Emil ódáinak és *J. Chr.* Freiherr *V. Zedlitz* epigrammájának, *Saphir* elmés és *Heine* ismert gúnyos versének, valamint egy kanadai névtelen angol költő sorainak van művészi értéke és *Zichy* Géza gróf hosszadalmas, de nem minden lendület nélkül írt verses életrajzának némi érdekessége. Az idegen nyelvűekhez *Vikár* Béla ötletes fordításait csatolták a kiadók, kiket lelkiismeretes munkájukért minden elismerés megillet. B. R.

Budapest Székesfőváros Népművelési Bizottsága hangversenyei a Pesti Vigadóban.

1. „A" bérlet, 10 vasárnap délután, 5 órai kezdettel.

XI 8 — **Haydn: Esz-dur**
Vivaldi: Versenymű 4 hegedűre
Lajtha L.: Szvit (Bemutató)
Vezényel: Boldis Dezső

II 7 — **Beethoven: IX.**
Kodály: Te Deum
Vezényel: Fleischer Antal

XI 22 — **Schubert: Befejezetlen**
Boccherini: Gordonkaverseny
Dohnányi: Gyermekdal-változatok
Vezényel: Bor Dezső

II 28 — **Bruckner: E-dur**
Mozart: G-dur hegedűverseny
Vezényel: Nilius Rudolf

XII 20 — **Schumann: D-moll**
Beethoven: Hegedűverseny
Veress S.: Divertimento (Bemutató)
Vezényel: Ferencsik János

III 21 — **Brahms: D-dur**
Weiner: Concertino
Siklós: Charon bárkáján (Bemutató)
Vezényelnek: Bárdos Lajos és Bor Dezső

I 17 — **Mendelssohn: Olasz szimf.**
Csajkovszki: Zongoraverseny
Hubay: Dalok
Vezényel: Bor Dezső

IV 4 — **Csajkovszki: F-moll**
Mendelssohn: Hegedűverseny
Kósa György: Mese-szvit
Vezényel: Bor Dezső

IV 25 — Reprezentatív **Magyar hangverseny**
Vezényel: Rajter Lajos

2. „B" bérlet, 5 hétköznap este, 8 órai kezdettel.

X 17 — **Liszt-est**
A Budai Dalárda közreműködésével
Vezényel: Ádám Jenő

I 7 — **Magyar szerzők bemutató hangversenye**
Vezényel: Kenessey Jenő

XII 10 — **Bartók-est**
a mester személyes közreműködésével
Cantata profana
Vezényel: Vaszy Viktor

II 18 — **Díszhangverseny**
neves külföldi karnagy és szólista közreműködésével

III 11 — **Fiatal magyar művészek bemutatkozó hangversenye**
Vezényel: Bor Dezső

Budapest székesfőváros házinyomdája 1936 — 9282

A ZENE

Alapította: DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:
SIKLÓS ALBERT
Szerkesztőség: Budapest, V., Pozsonyi-út 42.
Telefon: 2-930-67

Felelős kiadó:
NOVÁGH GYULA
Kiadóhivatal: Budapest, IV., Szép-u. 5, félem. 2.
Telefon: 1-845-29

Budapest
XVIII. évfolyam, 4. szám
1936 november 2.

TARTALOM

Hangversenyműsoraink ismertetése. — Dobó Sándor: Szentirmay Elemér születésének százéves fordulója. — Jemnitz Sándor: Könyv a zenei alkotófolyamatról. — Külföldi vendégművészek (pl.) — Boros Rezső: Liszt dalaiból (műfordítások.) — Belföldi hírek.— Külföldi hírek.

A Székesfővárosi Népművelési Bizottság hivatalos kiadványa

Budapest Székesfőváros Népművelési Bizottsága hangversenyei a Székesfővárosi Zenekar közreműködésével

***

Harmadik hangverseny

(**A** bérlet)

1936. november 8-án, vasárnap délután 5 órai kezdettel

Vezényel:
Dr. Boldis Dezső
karnagy

Közreműködnek:
Tutsek Ilonka
operaénekesnő

Fenyves Aliz — **Lengyel Gabriella**
Albert Ferenc — **Harsányi Miklós**
hegedűművészek

1. **Csajkovszki Péter** (1840 Votkinszk—1893 Pétervár): Romeó és Júlia — Nyitány.

Shakespeare fenséges tragédiájának a hatása alatt számtalan kompozíció keletkezett. Ezek közül a legkiemelkedőbbek *Berlioz* magánének, kórus és zenekarra írott műve, *Gounod* operája és *Csajkovszki* nyitány-ábrándja. A nagy orosz mester művét *Balakirev* tanácsára írta 1869-ben, később azonban többször átdolgozta, sőt azzal a gondolattal is foglalkozott, hogy operát ír belőle. A művön két gondolat vonul végig, az egyik a Capulet és Montagne családok viszálykodása, a másik Romeó és Júlia halálos szerelme. *Andante non tanto, quasi moderato* sötét tónusú témái és érdekes harmóniai fűzései készítik elő az *Allegro giusto*-t (szonátaforma), amely a két család közötti viszály tematikus ábrázolásával kezdődik. A melléktéma Csajkovszki egyik legmelegebb, legintimebb vallomása, »Romeók« és »Júliák« örök szerelmének az apotheozisa. A feldolgozási rész szinte magától értetődően ismét a harc hevében mutatja be a két családot. A visszatérés után széles *epilogus*-t hallunk *(Moderato assai)*, mely a melléktéma dallamából van fölépítve. A záróakkordok tragikus erővel, inkább hatásosan, mint művésziesen fejezik be az alkotást.

2. *a)* **Wagner Richárd** (1813 Lipcse—1883 Velence): Senta balladája a Bolygó hollandi c. operából.

b) **Csajkovszki Péter**: Levélária az Anyegin c. operából.

Énekli: **Tutsek Ilonka** operaénekesnő.

3. **Lajtha László** (1891 Budapest —) Szvit kis zenekarra.

A komponista a Zeneművészeti Főiskolán végezte zeneszerzési tanulmányait, majd a M. Nemzeti Múzeum zenei osztályának lett vezetője. A Nemzeti Zenede tanára és a Goudimel-kórus karnagya.

Szvitjének *első tétele* két független részből áll. Az izgalmas mozgású vidám *preludium* fortissimo kezdődik. A dinamikai izgalmat levezető rész nemcsak befejezője az előjátéknak, hanem előkészíti a lassú ünnepélyes himnuszt. Imaszerűen, halkan kezdődik, majd új motívumok bekapcsolódásával nagy emelkedés vezet át a himnikus tetőfokig. A már hallott témák most újra megjelennek, de ezúttal nagy decrescendót készítenek elő, amelynek végén, mint egy halk zsoltár ismétlődik meg a himnusz kezdőtémája.

A *második tétel* burleszk induló, amelyben a lendületesebb motívumokat mindig fanyar rítmusok és gúnyoros népdalidézetek szakítják meg.

A *harmadik tétel* három kis lassú *valse* egymásutánja, amelyet egy hosszabb kóda fejez be. E lassú táncok érdekessége, hogy mindvégig megőrzik a magyar népi muzsikából sarjadt melódiák karakterét még a keringő lágyan himbáló háromnegyedes ritmusában is.

Hasonló karakterű tématikájú az *utolsó tétel:* egyszerű felépítésű, sodró lendületű *can-can*, az ütőhangszerek izgalmas ritmuskombinációival.

Szünet

4. **Vivaldi Antonio** (1678 Velence — 1745 u. o.): Versenyműű négy hegedűre, continuo és kis vonóskar kísérettel.

Előadják: **Fenyves Aliz, Lengyel Gabriella, Albert Ferenc** és **Harsányi Miklós** hegedűművészek.

A tizennyolcadik század hangszeres zenéjének egyik legnagyobb úttörő mestere Vivaldi, a nagyszerű olasz hegedűművész és zeneszerző. Érdemei szinte felbecsülhetetlenek, műveit mégis csak mint zenetörténeti kuriózumokat tűzik nagyritkán műsorra. Különösen triószonátái és versenyművei érdemelnék meg, hogy hegedűseink állandóan repertoárjukon tartsák őket.

Hangszerek és énekhangok versengése *egymással*, egymás között, ez volt a 17. sz. versenyműveinek igazi célja, programja. Később a vokális szólamokat mellőzve, *több* szólóhangszer versenyét favorizálták. Egyetlen hangszerre csak jóval később, a 18. század elején írtak »concerto«-kat. Vivaldi művében a négy szólóhegedűt vonós zenekar és számozott basszussal lekótázott *continuo*-szólam támogatja. Utóbbit a gordonkán, gordonon (esetleg fagótokon) kívül cembalo, zongora, vagy orgona szolgáltatja. A versenyműű *Allegro*, *Largo*, majd *Larghetto*, végül *Allegro* tételekből áll. A régi hegedűtechnika akkor szokásos fogásait, a *détaché*-játékot, figuratív, harmónia-felbontásokat, sűrűn alkalmazott pontozott ritmusokat, *arpeggio*-kat csodálatos változatokban sorakoztatja elénk Vivaldi, olyan gazdag polifon-szerkezetben, hogy az akármelyik német kortársának, Bachnak és Händelnek is becsületére vált volna.

5. **Haydn József** (1732 Rohrau — 1809 Bécs): *Esz*-dur szimfónia.

Az osztrák mester, ki életének csaknem felét töltötte Magyarországon, Eszterházán, Kismartonban és Sopronban, több mint száz szimfóniát komponált. E remekművét 1795-ben írta, 63 éves korában, második londoni tartózkodásának végén. A többi *Esz*-dur szimfóniától való megkülönböztetésül »*mit dem Paukenwirbel und Violinsolo*« néven szokták emlegetni, mert az első tétel bevezetése üst-dob tremolóval kezdődik, lassú tételének *C*-dur triójában pedig hatásos hegedű-szólót helyezett el Haydn. Egyébként a műű, mely a szimfónikus irodalom egyik legnagyobb értéke, öt évvel Beethoven első szimfóniája előtt keletkezett. (Beethoven C-dur szimfóniáját 1800 április 2-án játszották először!)

M. T. AKAD. KÖNYVTÁRA
I. sz. Növ. napló
1957 684

Az említett tremolót a basszusok (fagót, gordonka, gordon) ünnepélyes halk motivuma követi. Első két taktusával, mint »vezérmotivum«-mal többízben találkozunk a mű folyamán, így a kidolgozás folyamán is. A szonátaformában modellált *Allegro con spirito* Haydn egyik legtökéletesebb formai remeke. Témáinak ötletes ritmikája, dallamvonalainak bájossága — különösen a keringőízű, utolérhetetlenül graciózus zárótéma — örök mintaképei a klasszszikus szimfónia szerkezeti ideáljának. Haydn ötletét, hogy a bevezető *Adagio*-t a kóda előtt még egyszer megszólaltatja, később mások is, nagyon sokan utánozták.

Az *Andante*-tétel összetett triós kétszakaszos dalforma, variációkkal. Érdekes formai kísérlete Haydnnak, hogy nemcsak a fődalformát, hanem a triót is variálta. Az első variációban a fődallammal szemben ellentémák lépnek fel az óboa, a fagót, majd a hegedűk szólamában. A trió variálását a szólóhegedű triolás figurái adják. A második variációban tizenhatodos ellenpontozást hallunk előbb a basszusokban, később a hegedűkben. Bájos a trió variációja: a fagót dudaszerű oktávugrásai fölött két óboa szólaltat meg egy stájer népdalból kölcsönzött témát, melyet a fuvola harminckettedes figurákkal fon körül. Szellemesen egyesíti végül a kóda a két témacsoportot.

Összetett kétszakaszos dalforma a *menuetto*. Tempója nem gyors, inkább graciózusan hangsúlyozott.

Kontrapunktikus mesterműaz *utolsó* tétel. Ebben a kettős ellenponton felépített két témát mindjárt az elején mutatja be a kürt és az első hegedű. Megfordításait, imitációit és torlódásait az átvezető téma és a kidolgozástétel folyamán varázsolja elénk Haydn. A szonáta-rondó kombinációban szerkesztett *Allegro con spirito* kétségkívül az »Eroica« utolsó tételének szolgált mintául.

*

Negyedik hangverseny

(**A** bérlet)

1936 november 22-én, vasárnap délután 5 órai kezdettel

Vezényel:

Bor Dezső

karnagy

Közreműködnek:

B. Bertók Ferike

operaénekesnő

Pázmán György
zongoraművész

Dr. Sebestyén Sándor
gordonkaművész

1. **Pongrácz Zoltán** (1912 Diószeg—): Magyar eklogák (kis zenekarra). Szerző kompozícióját 1933-ban írta. Ekloga: idillikus tartalmú pásztori költemény. A zeneszerzőt Vergilius eklogáinak olvasása ihlette művének megírására. A kompozíció öt rövid tételből áll. Zenei nyelvezete a bukolikus hangulathoz mérten majdnem a végsőkig leegyszerűsített, szinte igénytelen. A legegyszerűbb eszközökkel igyekszik visszaadni a magyar pásztori élet hangulatait.

Az I. ekloga témája a szerző által gyűjtött parasztdal (Naszvad, Komárom megye). Mély tónusú és széles távlatokkal bíró dallam.

A II. szilaj hajdutánc, melynek témája a Jacobo Paix-féle kódexben (1583) található. Dudaszerűen megírt tétel.

A III. saját témára készült alkonyi kép. Messziről tűz lobog, pásztorsíp hallatszik. Finom, halkszavú idill.

A IV. témája egy diószegi parasztdal. Variációs tétel. A harmadik variációban augmentált és kettős kánon van; a negyedikben a baromfiudvar zűrzavara hallható.

Az V. ekloga groteszk humorú rövid tétel. Az egyszerű falusi nép faragatlan, nyers tréfálkozását ábrázolja. A végén újra fölhangzik a hajdutánc.

2. *a)* **Donizetti Gaetano** (1797 Bergamo—1848 u. o.): Kavatina a Linda di Chamounix c. operából.

b) **Bishop Henry** (1786 London—1855 u. o.): A fülemüle — Hangversenyária. (A fuvolaszólamot Meiszner János fuvolaművész játssza.)

Énekli: **B. Bertók Ferike** operaénekesnő.

3. **Dohnányi Ernő** (1877 Pozsony—): Gyermekdalváltozatok zongorára és zenekarra.

Hatalmas zenekari bevezetés előzi meg a »Téma« belépését, mintha egy mély, tragikus-szenvedélyes szimfónikus műalkotás bevezetője volna a zene; pedig a patetikus előjáték elhalkulása után csak egy egyszerű gyermekdalt — az *A—B—C*-t szólaltatja meg a koncertáló zongoraszólam. A *téma* elhangzása után tizenegy variáció következik, mely közül a *negyedik* groteszk hangszerelése (fagótok, kontrafagót, fuvolák, kisfuvola) ragadja meg különösebben a figyelmünket. Az *ötödik* a zenélőórát utánozza, a *hetedik* egy brilliáns valcer, a *nyolcadik* induló, a *kilencedik* szilaj Presto. A *tizedik* variáció egy passacaglia — a Mester a témát átalakítja állandó basszusnak és ezt külön többszörösen variálja. Ezután következik az utolsó változat — korál. A mű befejezője a *Finale fugato*, mely hagyományos bezárója a variációs tételeknek.

Előadja: **Pázmán György** zongoraművész.

Szünet

4. **Boccherini Luigi** (1743 Luca—1805 Madrid): Versenymű gordonkára.

A szerző Mozartnak volt egyik leggeniálisabb kortársa. Elévülhetetlen érdemei vannak a versenymű formájának megteremtése körül. Néhány ütem bevezetés előzi meg a gordonka intonálta mozgalmas főtémát; a melléktéma kedves, könnyed, gúnyolódó. Nagy technikai követelményekkel lép fel a középtétel, valamint a főtéma visszatérését követő elmaradhatatlan *kadencia*. A második tétel *(Adagio non troppo)* rövid, kétszakaszos dalforma; a szólóhangszer gyönyörűen ívelt dallamvonalát polifónikus vonóskíséret támogatja. A páratlan ütemben írt rondó *(Allegro)* főperiódusa mindig a gordonkában jelenik meg, az epizódok vonalvezetésében a szólóhangszer és a zenekar váltják fel egymást. A kódát itt is rövid kadencia előzi meg.

Előadja: **dr. Sebestyén Sándor**

5. **Schubert Franz** (1797 Lichtenthal—1828 Bécs): Befejezetlen szimfónia (h-moll).

A legnagyobb zeneesztétikusok Goethe Faustjának e szavaival jellemzik Schubert *nyolcadik* szimfóniáját: »Der Menschheit ganzer Jammer fasst mich an!...« Nem az az éles, egyéni fájdalom szól hozzánk e hangokból, mint Mozart g-moll szimfóniájából és nem is Beethoven szimfóniáinak égrengető, titáni feljajdulása, hanem egy törékeny, érzékeny léleknek mélységes, lemondó, szivettépő fájdalma. Ha föl is bukkan itt-ott egy vigasztaló motívum, egy-egy

életre való erőteljes hang, nyomában ott a lemondás, a vigasztalhatatlanság csöndes rezignációja, maga a halálfélelem közeli bús sejtése. Íme, ez a szimfónia tartalma. Egy fiatal lélek hattyúdala, egy istenáldotta genie korai halálának biztos előérzete. Még 1822-ben kezdett Schubert a h-moll szimfónia megírásába, amelynek csakhamar készen lett az első két tétele és a Scherzo első kilenc üteme. Szinte hihetetlen, de a szimfóniát — bár még sokat komponált utána élete utolsó hat esztendejében — nem tudta befejezni. Nem tudta pedig azért, mert a halálnak az az intenzív megérzékítése, amely az első két tételből oly megrázó drámai erővel tör fel, teljesen kimerítették Schubertet, aki ugyanilyen hangulatban nem tudta folytatni a művet, s minthogy a meglévő két tétellel egyenértékű részek megkomponálására nem érzett elég erőt, félretette a tollat. A halhatatlan mű azonban így is teljes, befejezett alkotásnak tekintendő.

A szimfónia csak 37 évvel Schubert halála után, 1865-ben került először előadásra és olyan sikert aratott, amilyenben szerzőjének soha nem lehetett része. Hogy miként maradhatott ez a remekmű oly sokáig elrejtve, annak az a magyarázata, hogy a Mester halála után kéziratai ifjúkori barátjának, Hüttenbrennernek a birtokába jutottak, közöttük a h-moll szimfónia is, s a jó embernek sejtelme sem volt arról, hogy milyen kincset rejteget íróasztalában. Herbeck bécsi karmester érdeme, hogy végre közkinccsé lőn a partitúra. Amikor megtudta, hogy Hüttenbrennernél Schubert-kéziratok vannak, hozzásietett és átvizsgálta azokat. Képzelhető lelkes öröme, amikor az ismeretlen szimfónia kéziratára bukkant.

Borongós basszustéma nyitja meg az első tételt. Utána reszkető hegedűmotívum fölött fölcsendül a klarinéton és óboán a főtéma, amelynek második részében egymásután lépnek be a többi hangszerek, míg a zenekar *ff* akkordjai után gyönyörű moduláció vezet a gordonkán hozott ábrándos melléktémába. Az expozíciót bánatos hangú kóda zárja le. Szabályos kidolgozás után ismétlődik az első rész, a szomorú lemondás elégiája és az elemi erővel tomboló végzet drámai erejű kódája. A 2. tétel »mennyei balzsam«-ot hoz a lélek fájdalmaira. Itt két sejtelmesen lágy dallam szövődik egymásba, az egyik élénk, reménykedő, a másik panaszos, zokogó. Váltakozva jelentkeznek a zenekar színpompás fényében, de azután jön a végső erőkifejtés — és a mécs kialszik örökre.

Megértjük, hogy ezek után nincs helye több tételnek, legkevésbbé — scherzonak. Jól megérezte ezt az a 25 esztendős fiatal lélek, azért fogytak el könnyei és reménységei már a második tétel végén.

SZENTIRMAY ELEMÉR SZÜLETÉSÉNEK SZÁZÉVES FORDULÓJA

1936. november 9.-e jelentős dátum a magyar népies dal fejlődésében. Mert 100. évfordulója annak, hogy a sopronmegyei Horpácson megszületett a magyar dalköltés értékes művelője, *Szentirmay Elemér*. Családi neve vadosfay és zsidi Németh János volt. Huszonöt éves korában megyei tisztséget vállalt Fehér vármegyében. A provizórium után azonban visszavonult gazdálkodni szentiványi birtokára. 1865-ben került a fővárosba. Hogy a magyar népdalt magánál a forrásnál tanulmányozhassa, beutazta az országot.

Ekkor már nagy hódítást tett a magyar népdal és népies dal a színpadon. Ebben döntő szerep jutott a fiatalon elhúnyt *Hegedüsné-Bodenburg Lina* (1837—1859) asszonynak, aki nemcsak énekével, hanem kísérő mimikájával, néha egy-egy bájos mozdulatával, mosolyával lázba hozta a közönséget. »A népdalok kedves fülemiléje« címmel becézték őt. Méltó dalospárja volt

a színpadon Füredi Mihály (1816—1869), a »népdalok hőse«, aki egyúttal kiváló erőssége volt a Nemzeti Színház operai előadásainak is.

Mint irodalmi műfaj a népszínmű is megkapta már hivatott íróját *Szigligeti Ede* (1814—1878) személyében. 1843-ban a »Szökött katona«, 1846-ban a »Két pisztoly«, 1847-ben a »Csikós« megannyi számottevő siker. A Csikósban lépett fel vidéki szereplései után 1864-ben a Budai Népszínházban először *Kölesi Lujza*, a későbbi *Blaháné*, a »nemzet csalogánya« (1850—1926). Ezzel el is indult a magyar dalköltészetnek hatalmas lendülete. Ebben jutott jelentős szerep Szentirmay Elemérnek is.

Szigligeti után *Tóth Ede* (1844—1876) vette át a népszínmű továbbfejlesztését. »A falu rossza« népszínműben csendült fel Szentirmay páratlan népszerűségű dala: »Csak egy szép lány (és nem kislány) van a világon.«. A darab szereplői mind a népből kerültek ki. Realitásra való törekvés helyett bizonyos stilizáltság lépett előtérbe. Blaha (Finum Rózsi) mellett kiváló dalelőadó *Tamássy József* (1837—1892) »a puszták fia«. Mindkettőjük nagy érdeme, hogy a Bach-korszakban elnémetesedett Pestet újból visszahódították a magyarságnak.

Csepreghy Ferenc (1842—1886) a »Sárga csikóban« és »A piros bugyellárisban« nagy gondot fordított a népszínmű szerkezetére is. Fordulatos, érdekes szövésű meséje többnyire realisztikusabb volt. Ezekben a népszínművekben is találunk Szentirmay-dalokat. Blaha Lujzának új dalospárja akadt *Vidor Pál* (családi néven bodonyi Kajtár Pál) személyében, aki a Népszínházban 1878-ban lépett fel a »Sárga csikó« Csorba Laczi szerepében. Ugyancsak Vidor Pál írta az »Ingyenélők« népszínmű szövegét is, amelyben szintén szerepelnek Szentirmay-dalok. Épígy *Győry Vilmos* »Nótás Kata« és »Öregbéres« népszínműveiben, *Berczik Árpád* »Az igmándi kispap«, *Gerő Károly* »Vadgalamb« című népszínművében is.

Szentirmay nemcsak dallamokat írt, hanem sok dalának szövegét is maga költötte. Ezek közül valók: »Csak egy szép lány, Daru megjő meg a gólya, Húzzad cigány, Lombos ágra, Bécsi kendő, lobogós, Szere-szere-szerelem, No talán, Páros madár, Furulyaszó, Ripityum nóta, Susog, susog a szomorúfűz ága« stb. Ha már ismert dalszöveget zenésített meg, »szövege a néptől« megjegyzéssel adta azt közre (Kikirics bokor a kertbe, Hej, a legény mind oly csalfa). A népies líra legnagyobb mestere, Petőfi is megihlette (Ha én kedvesemről gondolkodom, Hírös város az alföldön Kecskemét, Tíz pár csókot egy végbül, Rózsabokor a domboldalon). Szentirmay ritmusgazdagsága saját verseinek is érdekes lüktetést ad. »Furulyaszó« című dalában az 1. és 4. verssor második ütemének két szótagjával szemben a 2. és 3. verssor második ütemében négy szótagot használ. Ugyanilyen »szaporázás« található a népies hangot igen szépen eltaláló másik dalszövegében is: Szere-szere-szerelem, Édes fájó gyötrelem, Kicsit fájó, nagyon édes, nagyon jó, Nem tagadom, éppen kedvemre való.« A nem saját szövegére írt dalok kezdő sorában sokszor van szóismétlés (A legény, a legény, ha nézi a lányt). Refraint is többször találunk (Ucca szélén, ripityum, Az a kislány jaj de kényes, Mikor én a dalosmadárt hallgatom). Szeretett olyan szövegeket is megzenésíteni, amelyekben hangutánzás van (Gyűjtik a csordákat, Hullámos zöld búzában, Fehér galamb). Szerette azokat a verseket, amelyekben a szótagszámok váltakoztak (Egyszer volt egy legényke, No talán) s így alkalmat adtak a zenei ritmus változatosságára is.

Magyaros ritmus-érzéke dallamainak kiformálásán is megérezhető. Igen változatos ütemszámokból alakítja dalait. A »Furulyaszó« négyszer három, »Rég kinyilt a bazsarózsa« négyszer öt ütem. »Búzakalász« dalának beosztása: 2+2+2+2+2, »Ez a legény nyalka is« dalé: 6+6+8+6. Korának szokásos prozódiai hibáitól Szentirmay dalai sem mentesek. A legtöbb baj e téren abból keletkezett, hogy a zeneköltő tévesen fogta fel a költemény vers-ritmusát. Példa erre a »No talán« című dalnak ez a sora: Hogyha iga-|zán

szeretne. Pedig a helyes beosztás önként kínálkozik: Hogyha igazán szeretne. A »Rózsabokor a domboldalon« dallama Szentirmaynál jobb beosztású, mint a napjainkban divatos dallam (Rózsabo-|kor a domb-|olda-|lon). Dallamszövésében találunk szekvenciát (»Ha te, rózsám«), augmentációt (»Csikó, csikó«), ütemváltoztatást (»Bú, bú«). »Egyszer volt egy legényke« *a* mollban kezdődik, *d* mollban végződik. Van dalaiban magyar moll (»Égszínűkék a nefelejcs«), dúr-moll (»Túl a Tiszán, Devecserben«) sokszor moduláció. Különösen eleven ritmusuak zongorára szerzett »Friss« táncdallamai és csárdásai. Palotást találunk az »Angyalok nótájában«. Verbunkos stílusú még többek közt a »Ritka búza«, amelyet *Liszt Ferenc* átiratában *Menter Zsófia* Oroszországban »Vengerszka« néven tett ismertté. »Tízpár csókot egy végbül« dallamát *Brahms* dolgozta fel a »Magyar Táncok« 12. sorozatában. A »Fehér galamb« *Gaál Ferenc* rapszódiájában, »A legény egytől-egyig mind csalfa« *Székely Imre* 82. ábrándjában szerepel. Ugyanezt, nemkülönben a »Csak egy szép lány« dallamát *Hubay Jenő* dolgozta fel mesterien.

Szentirmay dallamainak népszerűségére jellemző, hogy több mint 200 dala jelent meg nyomtatásban, többnyire füzet alakban (Elemér dalai, Zengő bokor, Szívhullámok, Magyar hazánk gyöngyei, Pásztortűz mellett, Lehel dalai, Budapesti nóták stb). Sok dalát cimbalomra (*Allaga Géza*), férfikórusra (*Huber Károly*) is átírták. Dalai nemcsak az úri közönségnél hódítottak, hanem egyik-másik valóságos népdallá vált (»Ucca, ucca«, »Vörösbort ittam az este«).

A gyenge Petőfi-utánzók, valamint Rózsa Sándor betyárai nagyon lejáratták a fellendülésnek indult népiességet. Ennek feltámasztása amellett az istenáldotta előadói készség mellett, amellyel Blaha Lujza a közönség szívébe lopta a magyar nóta szeretetét, nagy segítséget kapott Szentirmay Elemér dalaiban. A nemzet hálája nem is maradt el. Több irodalmi társaság tiszteleti taggá, a Daláregyesület és a Liszt zeneegyesület alelnökévé választotta Szentirmayt, aki különben irodalommal is foglalkozott. Így színművei közül a »Veressapkások«, »Alkotmány és szerelem« vidéken került előadásra. »Egy kis csel« vígjátékát pedig Budán mutatták be, 1863-ban. 1910-ben, tehát két évre rá, hogy a zeneköltő meghalt, felavathatták a közadakozásból létesített síremléket, amely a »Zenevilág« felhívása szerint, kell, hogy »a magyar nóta halhatatlanságát hirdesse.«

DOBÓ SÁNDOR

KÖNYV A ZENEI ALKOTÓFOLYAMATRÓL

Ismert esztéták, mint *Fr. Th. Vischer*, *Ed. von Hartmann*, *M. Dessoir* és *J. Volkelt* sokat foglalkoztak már az általános (tehát a költőit is beleértve) művészi alkotófolyamattal. Ámde kutatásaik között nem részesítették kellő figyelemben a külvilág beszűrődéseit, az alkotóművészek magánemberi és szociális életkörülményeit, amelyek nemcsak tápanyaggal látják el a teremtő képzeleterőt, hanem fontos befolyást gyakorolnak minden emberi és művészi fejlődésre.

Ezek az esztéták dualista gondolkodásúak olyan értelemben, hogy az alkotó egyéniségekben különválasztják egymástól az *embert* és a *művészt*. Szerintük a magánemberi élmények csakis egész *általánosságban* serkenthetik vagy gátolhatják az alkotó folyamatot, de nincsenek behatással annak *mineműségére*.

Ők még bizonyos értelemben *romantikusai* a művészi lélekelemzésnek, mert a kialakuló művet Kant—Laplace földkeletkezési elméletének mintájára

mintegy homályos ködfoltként fogják fel, — káoszként, amelyből állítólag fokozatosan és önmaguktól kristályosodnának ki egyes részletek, fejezetek, — a tulajdon teremtményeitől meglepődő, gyermekien öntudatlan művész saját őszinte csodálkozására és álmélkodására.

Dr. Julius *Bahle*, a jenai egyetem tanára keresztül akar világítani ezen az álköltői ködhomályon, szerte akarja foszlatni a babonaszerető nagyközönség észjárásának kedvező, de téves képzeteket és ki akarja mutatni az alkotófolyamat benső rendjét, sőt a puszta rendnél sokkal átfogóbb és mélyebbreható rendszerességét, következetesvoltát. Az S. *Hirzel* könyvkiadóvállalat kiadásában Lipcsében megjelent terjedelmes kötetében — »*Der musikalische Schaffensprozess*« (1936) — érdekes módszerhez folyamodott Bahle: nyolc különböző jellegű verset választott ki és megzenésítés céljából különféle irányzatú és fajsúlyú zeneszerzők címére küldte széjjel ezeket a szövegeket. Egyúttal támogatására és együttműködésükre kérte fel őket annyiban, hogy folytatólagos kapcsolatot tartsanak fenn vele, értesítsék, melyik szöveget választották ki a nyolc közül és melyiket miért, mikor és hogyan fogtak munkához, mik voltak munkaközben önmegfigyeléseik, mik okozták e munka esetleges megszakítását.

A lélektani személyes közelelemzés módszere helyett az efféle írásbeli *távelemzés* módját választotta tehát Bahle. Sok figyelemreméltó levélrészletet közöl a különböző szerzők szövegválasztásainak miértjéről és miléntjéről, továbbá a megzenésítés közelebbi, műhelybeli körülményeiről. A hozzá beérkezett közlemények bő anyaga arra az (őt igen, de minket kevésbé meglepő) következtetésre jogosítja fel, hogy a különböző szerzőknek beszámolók alapján ellenőrizhető alkotótevékenysége és műhelyvéleményeiknek szavakkal kifejezhető köre nagyjában szinte mulatságosan, vagy inkább megdöbbentően *hasonló!* Elvégre mindegyik a tőle telhetően legjobbat szeretné adni és gondosan figyelgeti, latolgatja esélyeit, tehetsége felfokozásának lehetőségeit. Mint ahogy a távfutók közül is az egyik arra emlékezik vissza, hogy utolsó szerencsés indulása előtt narancslét ivott, ez nyilván használ neki, tehát ismét ezt issza. Bajnoki győzelme előtt huszonnégy órát pihent a másik s azóta mindig ismét ehhez a pihenőjéhez folyamodik, ettől várja, reméli sikerének maradandóságát. A harmadik lassan sétál, gyomrát masszírozza a negyedik.

Ezúton csupán a különféle »kabalák« rejtélyét bogozza ki a lélekbúvár. Rájön arra, hogy a kifelé még oly bolondul ható szeszélyek mögött is mindig fölfedezhető a valamelyest elfogadható magyarázat, az okozati — illetve gyakran csak álokozati — összefüggés, a tekervényesen kielemezhető vonatkozás.

Látjuk, hogy a kis művész ragyogó tavaszi reggeleibe, vagy borongós őszi alkonyataiba ugyanúgy belelángol az alkotóláz (szinte órára és percre pontosan ugyanakkor), mint a nagy művészek ihletes idejébe. *Wagner* és Wilhelm *Kienzl* agyában egyformán nyugtalan, síró-nyöszörgő éjszakai álomban, egyformán öntudatalatti látomásként fogamzik meg operáik kezdőmuzsikája, csakhogy az egyik a »Rajna kincse« hatalmasan örvénylő hullámait álmodja meg és a másik csupán a polgárian szelíd »Bibliás ember« bevezetőzenéjét... *Musszorgszky*, a zseniális orosz zeneszerző ivott, hogy alkotóerejét pezsdítse; delírium tremensben halt meg — de világraszóló mestermüveket hagyott hátra, mint a »Boris Godunov«-ot. Mások is ittak, hogy alkotóerejüket pezsdítsék; ők is delírium tremensben haltak meg, de nem hagytak hátra egyebet, mint hiábavaló erőlködésük roncs maradványait.

Ilymódon csakugyan fényt deríthetünk a művészműhelyek titkos zugaira. Nem tagadjuk, nem vitatjuk az efféle kutatás vonzóerejét, érdekességét, bár velejáró főveszélye, hogy túlságosan közel kerül holmi színházi magazinok művészfurcsaságokat szimatoló krónikájához. Alapvető különbség legyen közöttük, hogy az efféle hírhedt krónikák beérik a különcködő szokások,

cselekedetek puszta gyüjtögetésével, a művészlélek elemzője viszont az egyedember és a külvilág bonyolult összefüggéseit keresse és hámozza ki belőlük.

Bahle könyvének főérdemeit nem is ezen a téren leljük föl, hanem komoly jóigyekezetében, amellyel a művészlélek *etikai* tényezőiért síkra száll és abban a lelkes meggyőződésében, amellyel ezeknek az etikai tényezőknek föltétlen jelenvoltát bizonyítja épp olyan esetekben, amikor a látszat más helyzetképet mutat és a jellem megnyilvánulási formái könnyen félremagyarázhatók. »Németes« viszont Bahle fölfogásán a szorgalom fogalmának kissé nyárspolgárias értelmezése. Bár kétségtelen, hogy minden zseniális művész rendkívül szorgalmas s hogy a lankadatlan szorgalom a zseniális művészek élettörténetében szinte kivétel nélkül kimutatható, ez a lankadatlan szorgalom mégsem jelentkezik föltétlenül csak abban a kiapadhatatlan teremtő képességben, amelyben Bahle azt meglátja és ahogy az talán csak a nagy német művészek sajátosan közös jellemvonása.

Bahle feltétlen érdeme, hogy rávezeti az olvasót az alkotófolyamat szerves rendezettségére és tisztázza a *tudatosság* és *alkotói célirányosság* fogalma körül kialakult banálisan romantikus tévhitet. A nagy művész nem alkot abban az »ösztönös«, tompa bódulatban, amelyet róla feltételeznek, hanem épp ellenkezőleg: végsőkig tisztázott célirányossággal dolgozik. Hiszen épp e megismerésének tiszta távlatossága az, ami világképét a kisebb művészek szűkebb világképétől megkülönbözteti. Nem a véletlen, önkény és többékevésbé szerencsés kapkodás jellemzi fejlődésvonalát, hanem az acélos fegyelem és a mindenkor szem előtt tartott cél! S csak az, hogy életét teszi fel munkájára, akarására, az energiák e végső és mégis állandó összpontosítása kölcsönzi neki azt a bizonyos »démonikus« jelleget, amellyel őt mint merőben különálló és tarkán tetszetős tulajdonsággal szeretnék felruházni.

Sokak előtt kevésnek tűnik a természetes emberi nagyság; őket csak a csoda és a természetfeletti tünemény tudja lenyügözni, ámuló tiszteletre bírni. Kezdetleges észjárás ez, mert minden faragott bálvány csodájánál tündöklőbb az élő és küzdő ember csodája. S elsősorban a nagy művészé.

JEMNITZ SÁNDOR

KÜLFÖLDI VENDÉGMŰVÉSZEK

Ha csak könyvből is ismerjük Paganini vagy Liszt démoni előadóművészetét, vagy csak az öreg D'Albert zongorajátékának számuma csaphatott már meg, de kortársai vagyunk Casalsnak és Hubermannak, élesen fel tudjuk mérni a távolságokat *Milstein* Nathaniel tökéletes virtuozitása és előbbiek művészete között. Mert bizonyos, hogy Milstein tökéletes, sőt egyedülálló magaslaton mozgó hegedűtudása mellett Hubermann hegedűtechnikája valóban »tökéletlen«. A zseni és virtuóz ezen a ponton válnak el gyakran egymástól: előbbi örök küzdelemben, örök kétségben és kínzó szenvedésben harcol Bach és Bethoven magaslataiért. De Milstein és társai kerülik e küzdelmeket, az ihlet örök misztikumát náluk a tökéletes arpeggiók, a kettősfogások salaktalan tisztasága és a vonásnemek gazdagsága helyettesíti. Az a szentimentáliznus, amelyet Milstein Bach Chaconnejában vagy Beethoven G-dur, op. 30. Nr. 3 szonátájának menüettjében megszólaltat, élménymentes szalonzene inkább, mint magasbatörő művészet. Viszont Milsteint hallva nem sírjuk vissza a régi félív-hajlású vonót, mellyel Bach hegedűműveinek akkordjait törés nélkül szólaltatták meg kortársai. Mert Milstein számára már nincsenek

technikai problémák. S ma, sokak szemében, akik megvetik a romantikát, ez többet jelent a zseni lázban égő vizióinál . . .

A zenei inyencek, mint a komoly muzsikusok részére egyaránt érdekes volt *Winifred* Christie asszony hangversenye, melyet elhúnyt férje, Moor Emánuel által szerkesztett kétmanuálos zongorán adott elő többek között Bach, Liszt és Debussy-műveket.

Ez a nálunk is jólismert hangszer, melyet kezdetben a francia Pleyel, majd a német Bechstein hozott forgalomba, ma mint nemes Bösendorfer szerepelt, de ez a körülmény sem látszik a zongorajátékosok konzervativizmusát megtörni, mert kiváló kezdeményezőjén, Winifred Christien kivül nálunk eddig más még nem játszott rajta. A Moor-zongora hasznavehetősége és értéke fölött sokat vitáztak, kétségtelen azonban, hogy nagyobb ugrások, — akkordok sokkal könnyebben játszhatók le rajta, s a kopula, melynek segítségével az egyszerűen megütött hang oktáv-kettőzésben szólal meg, új lehetőségekkel gazdagítja a zongorairodalmat. A Bach-fugák különösen az eredetileg orgonára irottak, szinte tisztábban adhatók elő, mint a régi mechanikán. Winifred nem könnyebbség okáért játszott e hangszeren, hanem mert meggyőződéses híve és egyben igen eredményes szószólója. Érdekes, hogy Liszt h-moll szonátája szinte áttetszőbbnek tűnt fel, mint a régi zongorán. Igaz, hogy ehhez sokban hozzájárult az előadó tökéletes muzikalitása és fölényes tudása is. A Liszt-év egyik legkimagaslóbb emlékét Vittorio *Gui* olasz karmester által vezényelt »Krisztus«-oratórium előadása állította fel. Érdemes volna *Liszt* »*Krisztus*«-*át*, a »római« Liszt leghatalmasabb alkotását olasz kortársai és olasz utódai, Verdi és Perosi oratórium-művészetével összehasonlítani, hogy üt át valamennyiök alázatos, mély áhitattól telített, bensőségesen vallásos hangulatán, Lisztnél egy heroikus páthoszban kitörő, utóbbiaknál egy lázas drámaiságban fellángoló teatralitás. Liszt »Krisztus«-ában a nagy német elődnek, Beethovennek egetostromló istenkeresése keveredik a nagy olasz jelen színpompával gazdag új-barokkjával és ezeken felül, sőt talán mindezek előtt egy jellegzetesen magyar retorikával, melyet egy stiluskritikai elemzés sem képes talán kimutatni, de amely megdöbbentő erővel, olykor merész fordulatainak újszerűségével és a beállítás grandiozitásával lepi meg a hallgatót. Vittorio *Gui* méltó tolmácsolója volt Liszt oratóriumának. Kiváló művészete abban is megnyilvánult, hogy a szélesebb, szinte epikusabb dialektikával megirott mozzanatokat sem engedte lankadni, amint ahogy megkapó lendülettel és igaz olasz tűzzel rezonált minden drámai részre. Amellett eszményi karmester, élesen tagolt, bevilágító mozdulatokkal és rendkívül plasztikus felépítő-készséggel. A közreműködő, ezúttal is remeklő *Székesfővárosi Énekkar*, a *Budapesti Hangversenyzenekar*, valamint a négy magánénekes, *Réthy* Eszter, *Tutsek* Piroska, *Tibor* Zoltán, de különösen *Rösler* Endre, úgyszintén az orgonaszólamot ellátó *Schmidthauer* Lajos egyaránt osztozhatnak a szép előadás őszinte sikerében. Megemlíthetjük még a nürnbergi *Eschekórus* két hangversenyét is, melyeken meglepett a hangképzés és intonálás feltűnő fogyatékosságával szemben az a kifinomult, nemes kultúra, amellyel Lotti, Palestrina vagy Hassler à cappella műveit szólaltatták meg. *pl.*

LISZT DALAIBÓL

BOROS REZSŐ műfordításai

A fordító minden jogát fönntartja
A rádióval szemben kézirat

XIX.

Boldog ifjúság
Jugendglück

Richard Pohl

Óh ifjú | évek!
te drága | bor,
amelyben | lázak
szent | lángja forr!

Nincs | széles földtekén
ily | drágakő,
nincs | boldogsá-g több
ily | éltető!

Míg | ujjong a | kedved,
míg | ébred a | vágy, 1.)
/:ott | lelje meg | szíved,
kit | hő-n >i|mádj!:/

Már | feslik a | kis virág, |
száz e-|zer,
pa|csírta zeng | vígan
az | Égbe-|fel.

Óh | Vágy | örök | Napja, 2.)
te | tiszta | Fény,
/:óh | hadd | legyek | vi-rág
s pa|csírta én!:/

XX.

A halászfiú
Der Fischerknabe

Schiller

Hogy' | csá-bít a | tó,
hogy' | su-ttogja: | lépj be!
Elszúnnyadt a | parton
a | kis halászle|gényke.

Most | lágy hárfa|hangot,
oly | bűvöset | hall,
mint | égben ha | csendül
az | a-ngyal | kar.

1.) VAGY: s az | ifjúi | vágy.
2.) VAGY: Te | drága kék | Égbolt, te | tiszta | Fény.

M. AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

S míg | ébred, be|tö- - lti | 3.)
| mennyei | kéj
s ím | csobban a | hullám :
melléig | ér!

És egy | szót | hall a | mélyből :
/:Jőjj, | jőjj, kis le|gény!:/
Én | küldtem az | álmot,
/:el | vi-szlek | én,:/
el | vi-|-szlek | én!

XXI.

A havasi pásztor
Der Hirt

Schiller

Isten | áldjon, zöld me|zők,
Isten | áld, ti szép, selymes | rétek!
Lenn az | enyhébb völgybe | térek,
/:A | szé-p nyár oda|van!:/

/:De | följövünk | majd, | itt leszünk | újra,
majd ha | kakuk szól,:/ majd ha | é-bred a | nóta, |
majd ha | hí-me-s | pa-lástot | ö-lt a | föld,
majd ha- | száz patak | szó-zata | mi--ndent be-|tölt. 4.)

Isten | áldjon, zöld me|zők,
Isten | áld, ti szép, selymes | rétek!
Lenn az | enyhébb völgybe | térek,
/:a | szé-p nyár oda|van!:/

XXII.

»Hogy méreg marta a nótám . . .«
»Vergiftet sind meine Lieder«

Heine

Hogy | méreg marta a | nótám, 5.)
csodának véled | tán? 6.)
Életembe | mérget öntél 7.)
a szívne-k | ha---jna|lán.

Hogy | méreg marta a | nótám,
csodának véled, | véled | tán?
Hordok itt | benn nem egy | kí|gyót 8.)
és | té|ged, | szé--p > ba|bám!

3.) S míg | ébred, el|tö-lti egy | édeni | kéj

4.) majd ha - | csermelyek | szó-zata

5.) Hogy | méreg sajdúl a | dalban, ∽ Hogy | mérget ivott az | ének,

6.) csodának : $\frac{1}{8}\ \frac{1}{4}\ \frac{1}{8}$.

7.) Méreggel > te | oltottál be ∽ Hű szívembe | mérget öntél ∽ Szívemet > te mérgezéd meg | az éle-t | ha---jna|lán.

8.) Keblemben | él nem egy | kígyó | s ott | élsz | te, | szé--p > ba|bám!

BELFÖLDI HÍREK

••••

A berlini nemzetközi szerzőkongresszuson *Huszka* Jenő, a Szövegírók és Zeneszerzők Szövetkezetének elnöke képviselte a magyar szerzői testületeket. A gyűlésen Dino *Alfieri* olasz propagandaminiszter elnökölt. Olaszok és németek jelentek meg a legnagyobb számban, köztük olyan világhírességek, mint *Pirandello*, *Strauss* Richárd és *Lehár* Ferenc. A kongresszus a gépzene (gramofón, rádió, hangosfilm) szerzői jogi problémáival, majd a devizaátutalások nehézségeivel foglalkozott. Új állam is jelentkezett a nemzetközi konföderációba: a Vatikán-állam. Felejthetetlenül szép volt a Staatsoper díszelőadása, melyen Leon *Spiess* mitológiai balletje és egy biedermeyer-korabeli ballet került színre. Igen érdekes volt a *Monbijou*-ban tartott koncert, melyet Edwin *Fischer* rendezett. Bach, Vivaldi, Roussel és Mozart régi hangszereken játszott műveihez nagyszerű keretet adott a pompás barok-terem, gyönyörű cirádáival.

Szeged város zenei életének egyik lelkes vezérembere, dr. *Kun* Izidor orvos, a város filharmónikus egyesületének alapítója és a szegedi zenei események legagilisabb mozgatója, 57 éves korában elhúnyt.

Három kitűnő muzsikust ünnepeltek az első Filharmóniai koncert utáni banketten, a zenekar három érdemes kiváló tagját, Steiner Hugó és Fekete Gyula hegedűművészeket, továbbá Szerémi Gusztáv violaművészt abból az alkalomból, hogy immár huszonöt éve tagjai a társaságnak. A Gellért-szállóban rendezett vacsorán Dohnányi Ernő elnök-karnagy, Fellner Alfréd, az Operabarátok Egyesületének elnöke az Operabarátok Egyesületének és a Filharmonia Barátai Egyesületének sok tagja, továbbá az Operaház és a Filharmoniai Társaság művészei vettek részt. *Dohnányi* Ernő elnök-karnagy átnyujtván a szokásos jubileumi aranygyűrűt, a következőket mondotta: »*A névtelen muzsikusról kell beszélnem*, aki ott ül a zenekarban hangszerével és figyeli a karmester mozdulatait. Hiába jó karmester valaki, ha nincs jó zenekara és ebben a zenekarban nem ülnek kitűnő zenészek. Nem a karmesteré az érdem, mert hiába próbál »kihozni« valamit, ha nincs »honnan«. *Ne mondják azt a névtelen muzsikusnak, hogy könnyű neki, hányadmagával dolgozik.* Ha valaki 25 évig nem rontott el semmit, az a zeneművészet igaz hódolója, aki a legnagyobb elismerést érdemli.«

A Schumann-alapította »Zeitschrift für Musik«-ban olvassuk a következő híradást: A magyar cigányok Országos Egyesülete, melynek alapszabályait a m. kir. belügyminiszter ez év elején hagyta jóvá, elhatározta, hogy a közel jövőben Cigány-zeneakadémiát (!) állít fel; ebben kizáróan az ország legelső híres cigányai tanítanak hegedűt és népdal játszásmódot.

KÜLFÖLDI HÍREK

••••

Stradivari Antonio halálának kétszázadik évfordulója alkalmából nagyszabású ünnepségeket rendeznek májustól októberig Cremona városában. Különböző kiállításokon mutatják be a régi művészetet, a nemzetközi hegedűkészítést és mindent, ami a hegedűvel és hegedűkészítéssel összefügg. Két zenei kongresszust is tartanak, amelyek közül az egyik a hegedűkészítőké lesz. Nagy hegedűversenyeket is rendeznek, amelyeken kizárólag Stradivári-hegedűk tulajdonosai fognak játszani.

Firenzében az idei Maggio-musicale keretében (május közepén) zenei kongresszust is tartanak, amelyen zenetörténeti kérdéseket, a zenei szervezetek ügyeit, továbbá a zene és a film közti összefüggéseket tárgyalják. A kongresszus elnöke Ugo Ojetti, az olasz Királyi Akadémia tagja lesz.

A lipcsei Bruckner-ünnepségeken a negyven év előtt elhúnyt Mester d-moll rekviemjét, ötödik és nyolcadik szimfóniáját mutatták be. A gyönyörűen sikerült hangverseny-ciklust Hermann Abendroth, Hans Weisbach és Max Ludvig vezényelték.

Liszt Ferenc emlékét Japánban is megünnepelték. Mint a Domei-ügynökség jelenti, a tókiói katolikus templomban tartott istentisztelet után Nabesima márki mélyenszántó beszédben méltatta a halhatatlan magyar komponista világraszóló érdemeit. Ezután a japáni zeneművészeti iskola tanárai mutatták be Liszt zongoraműveit és dalait.

Chopin műveinek jogi védelmére vonatkozó törvénycikkel foglalkozik a lengyel kultuszminisztérium. A befolyó jövedelmet a Chopin-intézet fejlesztésére akarják fordítani.

Mozart ritkán játszott bájos dalművét: »Die Gärtnerin aus Liebe«-t, Siegfried *Anheisser* dolgozta át. A drezdai Staatsoper felújítása nagyon tetszett közönségnek és sajtónak egyaránt.

A római »Augusteo«-t az örök város legnagyobb hangversenytermét, melyet Augustus császár mauzoleumából alakítottak át, a nyár folyamán átépítették. A hangversenytermet lebontották és az épületet mint műemléket ismét Augustus császár emlékének szentelik.

A »Schalk Ferenc-alapítvány« ma 24.000 silling tőkére növekedett, melynek kamataiból szegénysorsú ének- és karmester-növendékeket támogatnak.

Liszt-emléktáblát lepleztek le *Bécsben* a benedekrendi apátság kertjében. Az emléktáblán Liszt domborművű arcképe alatt a következő német felirat olvasható: »Ebben a házban lakott Liszt Ferenc 1869 és 1886 között, valahányszor Bécsben tartózkodott. Budapest városának adománya.« A leleplezési ünnepségen a bécsi magyar követség, *Némethy* Károly tanácsnok, *Schmitz* polgármester és egy nagyobb városi küldöttség jelent meg. Némethy Károly és Schmitz üdvözlő beszédei után hullott le a lepel az emléktábláról. Ezután *Peichl* főapát méltatta Liszt Ferencet, kiemelve jóságát, emberszeretetét, lelki nagyságát és hazaszeretetét. A gyönyörű ünnepség végén Bécs város zenekara a »Szent Erzsébet« legendából játszott részleteket.

A bécsi Staatsoper a következő újdonságokat tűzte ezidei műsorára: Respighi: »Fiamma«, Paumgartner: »Rossini in Neapel«, Giannini: »Das Brandmal«, Traunfels: »Die Sühne«, Kienzl: »Don Quichote«

Fürstenberg herceg könyvtárában érdekes kéziratokat talált Himmenthal bielefeldi zenetudós: egy óboaversenyművet Händeltől, egy fuvolára és vonósokra írt concertot Telemanntól és egy fuvola-szonátát J. Chr. Bachtól. Az »újdonságok« a tél folyamán kerülnek a nyilvánosság elé.

»Falu a glecser tövében« a címe *Sutermeister* balletjének, melyet a karlsruhei állami opera mutat be.

A berlini Deutsches Opernhaus december elején mutatja be Benno von *Arent* és Kurt *Stiebitz* »Kinderlied« c. balletpantomimjét.

Németországban egyre-másra jelennek meg dalok akkordeon- (harmónika-) kísérettel!

Karl Tieme hatszólamú *a capella* motettjét nagy tetszéssel adták Bambergben.

Hans Gebhard zongoraversenyét Münchenben mutatják be.

»Variationen und Fuge« a címe Hermann Wunsch legújabb, svájci népdalokra írt zenekari művének, melyet Peter Raabe tűzött Kölnben műsorra.

Heinrich Zöllner »Columbus« c. férfikari műve Schewenningenben kerül bemutatásra.

Serge Prokofieff Puskin szövegére írt »Boris Godunoff«-ját Páris mutatja be a jövő év elején.

»Waldmusik« a címe Paul Graener zenekari ciklusának; a bonni városi Filharmónia játszotta nagy sikerrel.

Moniusko »Halka«-ját a berlini *Staatsoper* tűzte műsorra.

Rossini ritkán játszott fúvónégyese a hamburgi Reichsender fúvóegyüttesének mesteri játékában az újdonság szenzációjával hatott.

Haydn-notturnot mutattak be Londonban. Az igénytelen kis mű Londonban íródott; a kéziraton olvasható ajánló sorok III. György angol király szárnysegédének szólnak.

Budapest Székesfőváros Népművelési Bizottsága bérleti hangversenyeinek műsorterve

PESTI VIGADÓ

1. „A" bérlet, 10 vasárnap délután, 5 órai kezdettel.

X 11 — **Mozart: Jupiter**
Chopin: E-moll zongoraverseny
Farkas F.: Divertimento
Vezényel: Bor Dezső

II 7 — **Beethoven: IX.**
Kodály: Te Deum
Vezényel: Fleischer Antal

XI 8 — **Haydn: Esz-dur**
Vivaldi: Versenyműi 4 hegedűre
Lajtha L.: Szvit (Bemutató)
Vezényel: Boldis Dezső

II 28 — **Bruckner: E-dur**
Mozart: G-dur hegedűverseny
Vezényel: Nilius Rudolf

XI 22 — **Schubert: Befejezetlen**
Boccherini: Gordonkaverseny
Dohnányi: Gyermekdal-változatok
Vezényel: Bor Dezső

III 21 — **Brahms: D-dur**
Weiner: Concertino
Siklós: Charon bárkáján (Bemutató)
Vezényelnek: Bárdos Lajos és Bor Dezső

XII 20 — **Schumann: D-moll**
Beethoven: Hegedűverseny
Veress S.: Divertimento (Bemutató)
Vezényel: Ferencsik János

IV 4 — **Csajkovszki: F-moll**
Mendelssohn: Hegedűverseny
Kósa György: Mese-szvit
Vezényel: Bor Dezső

I 17 — **Mendelssohn: Olasz szimf.**
Csajkovszki: Zongoraverseny
Hubay: Dalok
Vezényel: Bor Dezső

IV 25 — Reprezentatív **Magyar hangverseny**
Vezényel: Rajter Lajos

2. „B" bérlet, 5 hétköznap este, 8 órai kezdettel.

X 17 — **Liszt-est**
A Budai Dalárda közreműködésével
Vezényel: Ádám Jenő

I 7 — **Magyar szerzők bemutató hangversenye**
Vezényel: Kenessey Jenő

XII 10 — **Bartók-est**
a mester személyes közreműködésével
Cantata profana
Vezényel: Vaszy Viktor

II 18 — **Díszhangverseny**
neves külföldi karnagy és szólista közreműködésével

III 11 — **Fiatal magyar művészek bemutatkozó hangversenye**
Vezényel: Bor Dezső

Budapest székesfőváros házinyomdája 1936 — 10064

19

A ZENE

Alapította: DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:
SIKLÓS ALBERT
Szerkesztőség: Budapest, V., Pozsonyi-út 42.
Telefon: 2-930-67

Felelős kiadó:
NOVÁGH GYULA
Kiadóhivatal: Budapest, IV., Szép-u. 5, félem. 2.
Telefon: 1-845-29

Budapest
XVIII. évfolyam, 5. szám
1936 december 1.

TARTALOM

Hangversenyműsoraink ismertetése. — Jemnitz Sándor: Vázlat Bartók Béla arcképéhez. — Külföldi vendégművészek (pl.) — „A kékszakállú herceg vára." Bartók operájának felújítása. (dr. L. H.) — Pasticcio. — Könyvek—kóták. Belföldi hírek. — Külföldi hírek.

A Székesfővárosi Népművelési Bizottság hivatalos kiadványa

Budapest Székesfőváros Népművelési Bizottsága
és az Országos Liszt Ferenc Társaság hangversenye
a Székesfővárosi Zenekar közreműködésével

***

Ötödik hangverseny

(**B** bérlet)

1936 december 10-én, csütörtök este 8 órai kezdettel

BARTÓK HANGVERSENY

Vezényel:

Vaszy Viktor

Közreműködnek:

Bartók Béla

Hámory Imre **Rösler Endre**

Palestrina-kórus

1. Két zenekari kép. Nagy zenekarra.

Még a világháború kitörése előtt 1912-ben írta meg Bartók »Deux images« című nagyzenekari művét, mely mint 10. opusz látott napvilágot. Az első kép: »Virágzás«. Nyugodt nyolcadmozgású vonós-figurák fölött a klarinét, az angolkürt és az óboa váltakozó énekét halljuk. Halk hárfa és fuvolatrillák, vonós tremolók jelképezik a tavasz ébredését, a természet megujhodását. Színkópás mozgások ellenpontozzák hatalmas fokozással a basszusok meleg témáját; a tempó folyton fokozódik, míg végül a teljes zenekar színes tuttijában csendülnek fel a főtéma jellegzetes kvartlépései. Lassan lecsendesül minden és szellemes, misztikus pianisszimóban, suttogó hárfaglisszandók és vonóstremolók zizegő akkordjában csendül ki az érdekes zenei kép.

»A falu táncol« (Danse villageoise) a címe a második, élénkebb képnek. (Allegro). Jellegzetes négyütemes unisono tánctémát hallunk, mely a vonósok és fúvók között váltakozik. Később az egész zenekar intonálja a téma érdekes folytatását, melyet a basszusok ellenpontoznak. A középtételben a téma más fordulatot nyer. Vonósok anapesztikus motívuma kíséri a fúvók legato dallamát. Rövid visszavezető rész után ismét az első téma csendül fel a fúvók érdekes kontrapunktikájával támogatva. A trióban hárfa-arpeggiók kísérik az angolkürt és a klarinét nemesen ívelt dallamát. Szellemes visszavezető rész után tér vissza az első témacsoport. Hatásos stretta zárja le Bartók színes alkotását.

2. Cantata profana. — Kettős vegyeskarra és zenekarra, tenor- és baritonszólóval.

A kantáta többrészes zenei műfaj, eredete a XVI. századba nyúlik vissza. Szerkezete recitáló és ariózus szólókból és kórusokból, hangszeregyüttesre írt bevezető és átvezető részekből áll. Szövege, s így zenéjének stílusa vagy világi (cantata profana), vagy egyházi (cantata sacra). Maga a műfaj Olaszországban született, tartalmának legtöbbször elmélkedő, metafizikai jellegénél fogva azonban legnagyobb művészei német mesterek voltak. Legtökéletesebb formáját a XVIII. században, J. S. Bach művészetében érte el. A jelenkor zene-

szerzői nagy érdeklődéssel fordulnak a XVIII. század formatípusai felé. Ez az érdeklődés a két kor szellemének rokonságából magyarázható. Ennek a rokonságnak következménye a mai zeneművészet lineáris polifón jellege is. A lineáris művészet szólamainak folytonos mozgása, előretörése a jelenkor aktivizmusának hatalmas tetterejét, magával ragadó lendületét fejezi ki. Bartók Cantata-jában is megtaláljuk a XVIII. századbeli kantáta összes formai és szerkezeti elemeit. A lélek azonban, amely ezekben a régi formákban megszólal, teljesen új, hiszen új a ma emberének lelke is.

A Cantata profana szövege költői szépségű, szimbólikus értelmű népballada. A balladát román eredetiből maga Bartók fordította magyarra és ízig-vérig magyarrá, úgy, amint következik:

I.

Volt egy öreg apó.
Volt néki, volt néki
Kilenc szép szál fia,
Testéből sarjadzott
Szép szál kilenc fia.
Nem nevelte őket
Semmi mesterségre,
Szántásra, vetésre,
Ménesterelésre,
Csordaterelésre:
Hanem csak nevelte
Hegyet völgyet járni,
Szarvasra vadászni.

Az erdőket járta
És vadra vadászott
Kilenc szép szál fiú.
A vadra vadásztak;
Annyit barangoltak
És addig vadásztak,
Addig-addig, mígnem
Szép hídra találtak,
Csodaszarvasnyomra.
Addig nyomozgattak,
Útat tévesztettek,
Erdő sűrűjében
Szarvasokká lettek:
Karcsú szarvasokká váltak
Erdő sűrűjében.

II.

Az ő édes apjok
Várással nem győzte,
Fogta a puskáját,
Elindult keresni
Kilenc szép szál fiát.
Reátalált a szép hídra,
Hídnál csodaszarvasnyomra;
Szarvasnyom után elindult,
El is jutott hűs forráshoz,
Hűs forrásnál szarvasokhoz.
Féltérdre ereszkedett,
Hej, egyre rá is célzott.
De a legnagyobbik szarvas
— Jaj, a legkedvesebb fiú —
Szóval imígy felfelele:
»Kedves édes apánk,
Ránk te sose célozz!
Mert téged mi tűzünk
A szarvunk hegyére
És úgy hajigálunk
Téged rétről-rétre,
Téged kőről-kőre,
Téged hegyről-hegyre,
S téged hozzávágunk
Éles kősziklához:
Izzé-porrá zúzódsz
Kedves édes apánk!«
Az ő édes apjok
Hozzájuk így szólott,
És híva hívta,
És őket hívó szóval hívta:
»Édes szeretteim,
Kedves gyermekeim,
Gyertek, gyertek haza,
Gyertek vélem haza,
Jó anyátok vár már!
Jöjjetek ti vélem
A jó anyátokhoz,
A ti jó anyátok
Várva vár magához.
A fáklyák már égnek,
Az asztal is készen,
A serlegek töltve.
Az asztalon serleg,
Anyátok kesereg; —
Serleg teli borral,
Jó anyátok gonddal.
A fáklyák már égnek,
Az asztal is készen,
A serlegek töltve . . .«
A legnagyobb szarvas,
— Legkedvesebbik fiú —
Szóval felfelelvén
Hozzá imígy szóla:
»Kedves édes apánk,
Te csak eredj haza
A mi édes jó anyánkhoz!
De mi nem megyünk!
De mi nem megyünk:
Mert a mi szarvunk
Ajtón be nem térhet,
Csak betér az völgyekbe;
A mi karcsú testünk
Gúnyában nem járhat,
Csak járhat az lombok közt;
Karcsú lábunk nem lép
Tűzhely hamujába,
Csak puha avarba;
A mi szájunk többé
Nem iszik pohárból,
Csak hűvös forrásból.«

M. T. AKAD. KÖNYVTÁRA
I. sz. Növedéknapló
1027

III.

Volt egy öreg apó.
Volt néki, volt néki
Kilenc szép szál fia.
Nem nevelte őket
Semmi mesterségre,
Csak erdőket járni,
Csak vadat vadászni.
És addig-addig
Vadászgattak, addig:
Szarvassá változtak
Ott a nagy erdőben.

És az ő szarvuk
Ajtón be nem térhet,
Csak betér az völgyekbe;
A karcsú testük
Gúnyában nem járhat,
Csak járhat az lombok közt;
A lábuk nem lép
Tűzhely hamujába,
Csak a puha avarba;
A szájuk többé
Nem iszik pohárból,
Csak tiszta forrásból.

Az eredetileg két részből álló balladát Bartók zenei célból egészítette ki a harmadikkal, mesterien összefoglalva benne a költemény lényegét, mély értelmét. S értelme az, hogy aki új utat tudott törni az örök szépség felé, az a régi szabályok korlátai közé többé vissza nem tér. Mert aki egyszer ivott a szabadság forrásából, az »nem iszik többé pohárból«, nem ezüstből, sem arányból, »csak tiszta forrásból«.

A szöveg hármas tagolásának megfelel a zene hármas felosztása is. Az egyes részek azonban megállás nélkül, szinte észrevétlen átmenetekben követik egymást. Az első rész a regősé (kórus), tehát epikus. A második rész az összeütközés, tehát dráma (szólók). A harmadikban a regős (kórus) megismétli a történetet s ez lírikus hangú.

Első rész. Rövid, polifónikus zenekari bevezetés szólal meg a vonósok mélyből feltörő, halk hangján. A bevezetést a fafúvók szövik tovább. Majd megszólal az énekkar: »Volt egy öreg apó . . .« Az osztott kórus szólamai sorban lépnek be s rövidesen hét szomszédos hangot hallunk egyszerre. Az érdekes, elmosódó hangszín a mese irreális birodalmába viszi el a hallgatót. Az első kórus hajlékony vonalú, szomorú hangú dallammal folytatja a mesét: »Volt néki, volt néki kilenc szép szál fia . . .« A magyar népdaljellegű dallamot feleletképen a második kórus is elismétli, majd az altszólam újabb mozgalmas témába kezd: »Nem nevelte őket semmi mesterségre . . .« A mese most már megindul, a téma gyorsan végigfut a többi szólamon is, az énekhangokból egymásba fonódva-zsúfolódva bontakozik ki a történés. A szólamok mozgása aztán pár pillanatra meglassul. Lélegzetnyi csend s a basszusok *d*-hangját kemény kürtszó, a kürtöket az egész vonószenekar féktelen ritmusú unisonoja nyomja el. A vadászat vad rohama megkezdődött. A vonószenekar basso ostinatoja felett az énekkarban hatalmas fuga bontakozik ki. A nagyszerű fuga-témát a tenor indítja el, a feleletet az alt hozza. Az énekszólamok — mint vadász és vad — egymást űzik, hajtják. A vonószenekar állandó dübörgése, a trombiták éles kvart-lépései, az üstdobok vad ritmusa, az énekkar hej-haj kiáltásai démonikus, mindent elsöprő rohanássá, féktelen száguldássá fokozódnak. És Bartóknak sikerül az ember ösztönéletének félelmetes erejű, vulkánikus kitöréseit egy nagyszerű fugába, a zeneművészet egyik legkötöttebb formájába belekényszeríteni. A vadász-fuga után megharmonizált (»Szép hídra találtak . . .«) majd unisono (»Erdő sűrűjében . . .«) énekkari tétel következik. A kíséret és az első rész zenekari befejezése (hárfák, hegedűk, magas fafúvók kitartott oktávhangjai) csodálatosan éreztetik, hogy a vadászat őrült száguldásában megbolygatott erdő mint nyugszik, csöndesedik el.

Második rész. A zenekari bevezetésben a mélyhegedűk, gordonkák, gordonok lassú, egyenletes negyedhangjai hosszú, kitartott hangokban folytatódnak, a kitartott hangok színes harmóniákba olvadnak. Fölöttük újabb hatalmas énekkari fuga kezdődik: »Hej, de az ő édes apjuk várással nem győzte«. A fuga dinamikus és tempóbeli fokozása a »Hej, egyre rá is célzott . . .« verssornál éri el tetőpontját. Négyütemes átvezető rész következik. A mélyfekvésű harmadokban mozgó énekszólamokat érdekesen szakítja meg egy-egy oktávmagasságú jajkiáltás. És szól a legnagyobbik fiú: »Kedves édes apánk, ránk te sose célozz . . .« A tenorszóló halkan, lágyan indul, aztán nagy lendü-

lettel, vad ágaskodással jut el a drámai fejlődés legmagasabb pontjáig: a magas *c*-hangig. A vad indulatok skáláját a dallamvonal gazdag melizmái bővítik. A tenorszólót kísérő zenekar vonós-tremolója ijesztően erősödik. S mikor a fiúk »izzé-porrá zúzással« fenyegetik édesapjukat, a hárfa glisszandói a klarinét futamai, a kürtök sötét akkordjai félelmetes hangokba riadnak. A tenorszólót énekkari rész köti össze a baritonszólóval. Az apa hívja haza »kedves gyermekeit«. A dallam első nagy ívének befejező *c*-hangját szép koloratura fonja körül. A dallamot a kórus és a hegedűk megismétlik. Aztán újból halljuk az apa megrázóan emberi könyörgését. A dallamvonal szép hajlása, a ritmus, szó, hangsúly egyensúlya, a zenekar elfojtott drámaisága megrendítő harmóniává egyesül. A szarvasfiú izgatott, melizmákkal túlzsúfolt, második szólójában az ifjúság örök lázadásával utasítja vissza az apai hívást. A zenekar néma csendjében döbbenetesen hangzik a halk, de határozott válasz: »De mi nem megyünk!« Az énekkar riadtan ismétli a választ. A megváltozhatatlan valóságra ráeszmélt apa és fiú egymásba fonódó, megindító búcsúja zárja le a második részt.

Harmadik rész. Összefoglalása ez az első két résznek, zenében úgy, mint szövegben. Visszatérnek a szöveg sorai és a szöveget kísérő zene motívumai, témái. De a lírának megfelelően a témák szenvedélyes vonalai elsimulnak, izgatott ritmusuk megnyugszik. A nagyszerű polifóntechnikával megírt elcsendesülő énekkari részekhez alkalmazkodón simul a zenekari kíséret. Elhalkulnak az énekkari szólamok, föléjük ívelődik a tenorszóló utolsó dallama. Magasba kúszva kísérik a vonósok az énekkart, amint az a végtelenbe halkulva ismétli a tenorszóló igéit, a ballada utolsó sorát, a Cantata mély értelmét:

»Nem iszik pohárból,
Csak tiszta forrásból.«

S z ü n e t

3. Rapszódia zongorára és zenekarra. 1904. 1. mű.

Három ütemes zenekari bevezetés után a zongora intonál egy nagyon határozott ritmusú témát, melyet a zenekari bevezetéssel együtt periodizálva ismétel meg a szerző. A zenekari bevezető-motívumból bontakozik ki a főtéma. Egy oktáv-futamos átvezető rész készíti elő az epizód-témát, ebben a fúvók imitálva lépnek be egymás után. A főtéma futólagos érintése után ismét egy új témacsoport jelentkezik a zenekarban. Ezt a zongora megismétli, majd érdekesen továbbszövi. A tempó mindig élénkebb lesz. A zongora tizenhatod figurái színesen fonják körül a zenekar különféle hangszerein jelentkező népi tánc-témát. Midőn a zenekar tuttija is átveszi a dallamot, hirtelen felcsillan a bevezetés adagio-jának jellegzetes motívuma. A kürt és a szóló-zongora duójával végződik halk D-durban kicsendülve a formaképzésben is bravurosan felépített mű.

Előadja: **Bartók Béla.**

4. Első szvit. 1905. 3. mű.

»A kékszakállú herceg«, »A fából faragott királyfi« és a »Csodálatos mandarin« komponistájának első periódusából származik ez a mű, mely a nagyközönség számára is könnyen hozzáférhető kidolgozásmódjával és gazdag tematikájával talán a legnépszerűbb Bartók-alkotás. Már több mint harminc éves multra tekinthet vissza, de frisseségéből, eredetiségéből mit sem veszített.

Tánc-szerű vidám E-dur témával kezdődik az *első tétel*. Hatalmas *crescendo* után feltűnő E-dur záradék. Most új motívum, jellegzetes nagy szeptimugrással bukkan fel előbb a gordonkában és a kürtben, majd az angolkürt és az óboa szólamában. Ebből a motívumból, valamint az első E-dur témából szerkeszti meg a komponista a középtételt, a tematikus anyag szellemes ízekretagolásával. Érdekes hanghatás a két hárfa nyolcadmozgásaival és a *divisi*-vonósok színkópiával kísért epizód, melyben a zeneköltő szellemesen rejtette el a tétel főmotívumát. Visszavezető részlet készíti elő a főhangnem visszatérését, melybe ujongó *stretta* torkollik.

Tremolo-kíséret és a vonósok pizzikatóiban, az üst-dobban és a hárfákban felcsendülő megszakított nehézkes a-moll hangzatok alátestésével énekel az angol-kürt, nemes, egyszerű magyar témát a *második tétel* elején. Mintha pásztorsíp szólalna meg az Alföld buja legelőin. Midőn a klarinét veszi át a témát, a hárfák előbb arpeggio-szerűen kísérik, majd nyugalom áll be, midőn a hegedűkben is felsír a hallgató-nóta. Bartók mesteri hangfestő-készségére vall az az epizód, melyben kromatikus futamok egymásra torlódása színezi a fúvók énekét. A mozgalmas részlet lecsillapodásával szólóhegedű intonálja az érdekes kódát.

A *harmadik tétel* magyar hangulatokkal telített scherzo, melynek triójában a vonósok széles kantilénáját a fúvók érdekesen felelgető akkord-figurái tarkítják. A *da capo* után ötletesen felfokozott kóda zárja le a pezsgő ritmikájában tomboló tételt.

Népdalszerű klarinétdallammal indul a *negyedik tétel*, kíséretét a vonósok szinkópái szolgáltatják. A periodizálást a vonósok eszközlik. Nagyon szép a második téma, mely a középtétel alaphangulatát adja meg. Rövid *agitato* után a kürt szólamában csendül fel az első téma, végül pianissimo a-moll hangzattal záródik a poétikus tétel.

Egy jellegzetes ritmusú futamra felépített kis motivumból alakul ki az *ötödik tétel* tematikája. Duhaj táncot járnak a leányok, legények. A »friss« apoteózisa a szvitnek ez a zárórésze, mely szellemes epizódjaival, a tematikus visszatérések változatos felfokozásaival diadalmasan halad a teljes tutti ujongó befejezése felé.

(A Bechstein-hangversenyzongorát a Musica rt. cég szállította.)

*

Budapest Székesfőváros Népművelési Bizottsága hangversenye a Székesfővárosi Zenekar közreműködésével

****

Hatodik hangverseny

(**A** bérlet)

1936 december 20-án, vasárnap délután 5 órai kezdettel

Vezényel:

Ferencsik János

Közreműködik:

Kresz Géza

1. **Veress Sándor** (1907. Kolozsvár —): Divertimento kis zenekarra. (Bemutató előadás.)

A darab hét kis tétele egyszerű eszközök igénybevételével, kis zenei formákban megkomponálva ad egy-egy hangulatot, fejez ki egy-egy gondolatot.

I. Ouverture. Forte, gyorsmozgású bevezető tétel.

II. Andante. Triós dalforma. Fafúvók és vonósok espressivoja.

III. Serenata. Vonósok pizzicatoja és fuvola intonálják a témát, amelyből azután egy kis-rondó kerekedik ki. Rövid kóda zárja a tételt.

IV. Scherzo. Kétszakaszos formájú, *presto*-tétel.

V. Pastorale. Egyszerű melódia az óboán, amit egy *recitativo*-szerű középrész szakít meg. Ezután újra megszólal az *ostinato*-harmóniával kísért kantiléna.

VI. Minuetto. Triós dalforma.

VII. Finale. A tételnek alcíme is ez lehetne: harmónikások és verklisek.

2. **Beethoven Ludwig** (1770. Bonn — 1827. Bécs): Hegedűverseny, D-dur. 1806. 61. mű.

A hegedűre írt koncertművek örök eszménye — Beethoven egyetlen hegedűversenye. Örökifjú alkotás, talán ezért véli Bayer, hogy Beethoven ifjúkori témáit dolgozta fel benne s hogy fiatal éveire való boldog visszaemlékezéséből született. És valóban — hiányzik belőle az idősebb Beethoven komoran tépelődő zenei filozofálása és szövevényes kidolgozási módja. Formájában kristályosan áttetsző, szárnyalásában könnyed, technikai megoldásaiban csillogó — úgy, hogy a Mestert tökéletességének tetőpontján mutatja be. Halk motivummal kezdődő 88 ütemes előjáték vezeti be az 1. tételt, mire hosszabb figurációs részletek után végre fölcsendül a főtéma, majd később a híres szépségű melléktéma. Hatalmas feldolgozási részében szinte bámulatba ejt ötleteinek kifogyhatatlan gazdagsága. Kadencia után rövid kóda fejezi be a tételt. Költői lélekből fakad a kis zenekarral kísért *Larghetto*. Bensőséges dallamát szabadon csapongó, változatos figurációkkal ékesíti a zenekarral dialogizáló koncertáló hegedű, mely végül improvizációs kadenciával — attacca, megszakítás nélkül vezet át a befejező *Rondó*-tételbe. Ennek folyton visszatérő graciózus főtémáját lírikus, álmodozó mondatok váltják fel, mire újabb kadencián keresztül lendületes kódával fejeződik be a gyönyörű alkotás.

Előadja: **Kresz Géza** hegedűművész, a Zeneművészeti Főiskola tanára.

Szünet

3. **Schumann Róbert** (1810. Zwickau — 1856. Endenich): Negyedik szimfónia, d-moll. 1841.

Akármilyen nagyra is kell tartanunk Schumann műveinek zenei, költői és művészi értékét, nem térhetünk ki annak a ténynek a megállapítása elől, hogy a nagy romantikus mester zenekari műveit Európaszerte elhanyagolják, csak nagy ritkán adják, állítólag »fogyatékos hangszerelésük« miatt. Hogy ez az igazságtalan és együgyű vád nem szorul védelemre, azt a kétségtelenül szépen hangzó, poétikusan, fényesen szóló művek egész sora bizonyítja.

A *negyedik* szimfónia (keletkezési sorrendben a »második«) felesége számára »születésnapi ajándéknak« készült és eredetileg »Szimfónikus fantázia« címet viselt a partitúra címlapján, de 1841 dec. 6-án történt lipcsei bemutatóján már mint »Zweite Symphonie« szerepelt. Tíz évvel később 1851-ben Schumann teljesen áthangszerelte a d-moll szimfóniát és azóta ebben a formában él a köztudatban. Szembetűnő sajátsága ennek a műnek, hogy négy tételét megszakítás nélkül, egyfolytában kell játszani, mint Mendelssohn a-moll szimfóniáját. Az egyes részek tematikus anyaga oly erős kapcsolatban van egymással, hogy a mű többtételű szerkezete mellett is a megszakítás nélküli előadást kívánja.

Új alakjában 1853-ban, Düsseldorfban került először bemutatásra a negyedik szimfónia. Budapesten kevéssel a düsseldorfi bemutató után, 1857 november 29-én játszotta először a Filharmóniai Társaság Erkel Ferenc vezénylete alatt. Schumann ezt a művét *Joachim* Józsefnek, a világhírű magyar származású hegedűművésznek ajánlotta e sorokkal: »Mikor e szimfónia első hangjai keletkeztek, Joachim József még kis fiú volt; azóta a szimfónia, de még inkább a kis fiú nagyott nőtt, ezért ajánlom néki.«

A költői alkotást kissé melancholikus bevezetés nyitja meg és ezután kezdődik a jellegzetesen romantikus Allegro-rész. Hangulatok és motívumok különös ellentétessége, folytonos váltakozása teszi ezt a részt érdekessé. A vidám hangulatból démonikusan csendülő akkordok vezetnek át a nemes veretű, költői szépségű Románc-ra, amelyet az erőteljes, egészséges humorú Scherzo követ. Az utolsó részre tizenhat ütemből álló epizód vezet át, amely oly gazdag, annyira eleven a kitalálásban, hogy különálló kompozíciónak szolgálhatna alapjául. A finálé az első tétel kidolgozásának motívumain épül fel és igazi schumanni hangulatban, kecses, szeszélyes íveléssel koronázza meg az egész szimfóniát.

VÁZLAT BARTÓK BÉLA ARCKÉPÉHEZ

Tagadhatatlan igazság, hogy az igazán nagy művészek elemi hatása szoros népi közösségükből magyarázható. De ezt a fogalmat az utóbbi időben jobbról is, balról is olyan rablógazdasággal aknázták ki, hogy petyhüdt zsákként esik össze és holmi mángolódeszka alatt bizonyára papírvékonnyá laposodnék. Türelmetlen elméletek burjánzottak el, amelyeknek nem új lényegek feltárása a fontos, hanem a minél gyorsabban foganatosítható gyakorlati hatályuk. Kevésbé fontos itt, hogy *mi* is az a népi közösség s ezen túlmenően: *milyen az a nép*, melyek érzelmi és gondolatvilágának jellemző tényezői, mifélék összességükben a nép lelki arculatának kitevői!? Komoly értelemben vett tudományos munkát, az egyéni és tömeglélek elemzéséből, művészeti és társadalomtörténeti kutatásokból leszűrt, illetve csak leszűrendő eredményeket mint mellékes előfeltételeket ugorja át ez a tudománytalan aktivizmus, amelyet már azzal is megtiszteltünk, ha pusztán áltudományosnak nevezzük. Hiszen előlegezi a feladat egyedül fontos részét, hallgatólag elintézettnek veszi mindazt, aminek elintézése neki voltaképpen csakis azért sürgős, hogy minél gyorsabban a tettek mezejére léphessen vele, illetve a tárgyra térjen.

A nép arca! . . . Hányan ismerik ? Kinek van világos elképzelése róla ?. . .

Érthető, ha a tömeglélek bizonyos vágyálmainak képviselői támadják ugyanannak a tömegléleknek másirányú kifejezőit. Érthető, de nem menthető, mert az efajta türelmetlenség mindig korlátoltság és középszerűség mellett bizonyít. Zseniális meglátók ép azért zseniálisak, mert a totalitások íves átfogói. Humoros lehetne, ha nem lenne oly tragikus, hogy néhány magyar zeneíró például kétségbevonta Bartók Béla magyar érzelmeit, magyar eszmevilágát és zenéjének magyar jellegét. Ki szavatol azért, hogy ép az illetőknek lenne kiváltságosan tiszta megismerésük a magyarság mivoltáról!? Lehet, hogy a keresztmetszet felületének egyik pontcsoportja valóban az övék. De még ez sem biztos. Lehet, hogy vágyálmaik nem is a tömeglélek mélyéből előtört igazi látomások, hanem hamis képzetek, az ideig-óráig türelmes tömeglélekre ráfogott koholmányok. Kifogásaikból legfeljebb az tűnik elő, hogy nekik más az elképzelésük, más az ízlésük és hogy a maguk legkevésbé sem általános érvényű fogalomkörében Bartók Béla nem talál, de nem is kér helyet. Ki merné állítani, hogy tulajdon magyarságuk Bartóknál gyökeresebb és ennélfogva jogosultabb!? S még ha módjukban, illetve tehetségükben állna és fel is sorolnák a magyar embertípus valamennyi megszóló válfaját, ezzel közvetve legfeljebb mégis csak azt igazolnák, hogy Bartók Béla egy teljesen új — vagy egészen ősi és régóta némaságra ítélt — válfaj nyelvét oldotta meg. Bartók lelkében évszázadokig szunnyadt népi vonások ébredtek új életre, zenéjén keresztül szólalnak meg és hirdetik feltámadásukat. Zengő daluk valahogyan ép azáltal válik hitelessé és meggyőzővé, mert hiányzik belőle mindennemű támadó él: önmagáért van, mint ahogy a nagy művészet ép azáltal válik természetszerű jelenséggé, hogy szabadon sarjadzik és szabadon bontogatja virágszirmait. Számoljunk le egyszer a »l'art pour l'art«-elmélet mellett és ellen szóló érvelésekkel; a sudár fatörzs ezerféle hasznos célra dolgozható fel, de nedvdús növekedése közben vajmi keveset törődik ezzel a későbbi kitermelhetőségével. A művészetek mesteri alkotásai ép azáltal oly sokrétűen jelentősek, mert nemzedékek váltakozó érzelmi és szellemi szükségleteit tudják kielégíteni, de már nem is lehetnének olyan kiteljesedettek, ha az eleve eltökéltség és célirányosság józan módszereivel kerültek volna napvilágra. Szabadon születtek, a sors kegyes ajándékaként és nem állíthatók elő a közszükséglet előre kiagyalt iparművészeti receptjei szerint.

A népvándorlás hullámaitól a Duna—Tisza közére sodort magyarság alig néhány évtizeddel honfoglalása után tért át a keresztény vallásra: nála csaknem egybeesett az éghajlati és földrajzi életviszonyainak felforgató változása kultúrájának, egész fogalomkörének nem kevésbé döntő fölcserélődésével.

Ennyi új életténvező még a legedzettebb ellenállást is kemény próbára teszi. Szokatlan tájék közepette testileg-lelkileg egyaránt új benyomások fogták ostromzár alá. Ilyen feldúló élmények sokadalma úgyszólván maga alá temette a multak emlékeit s ezek még sokkalta mélyebben kerültek feledésbe, mint más népeknél, hiszen a magyar úgyszólván emlékeztetőjelek nélkül járt-kelt még majdnem idegen földön, amelyen véletlenül sem találkozhatott régibb önmagával, ősi élmények emlékét felébresztő, visszahívó tárgyi hagyatékokkal. Már-már úgy rémlett, hogy ez az ősi élménykincs végkép lemerült az öntudatlanság titkos rétegeibe.

Mily látnoki biztosságra, mily ösztönös magabiztosságra volt szükség, hogy magyar művész visszatapogatózzék és vissza is találjon a forrásokhoz, amelyekről évszázadok óta közvéleményszerűen hitték, hogy nem buzognak többé és soha újból fel nem fakaszthatók! . . . Amíg versejtek statisztikájában bízó fajbiológusok és más satnya divatú szobatudósok csipeszre fogott halott idegrostokkal próbálják összetákolni az élő néplélek elvont arculatát, addig Bartók Béla előzetes nézetekkel mitsem törődve, az »Éjjel zenéjé«-nek csillagosan szabad ege alatt álmodta meg, álmodta vissza ezt a betemetett ősi arcot és vonásról-vonásra tárta fel ismét előttünk.

Figyelemreméltó ezért, hogy a religió értelmében vett dogmatikus elem mennyire hiányzik Bartók munkásságából : a »Kantáté« miként válik »profánná« abban. Profánná — oly értelemben, amilyenben az egyház valamikor profánnak minősített minden muzsikát, amely nem vallásos célokat szolgált és nem a túlvilági lét metafizikus fogalomkörében, hanem a földi élet tükrében szemlélődő lélek szükségleteit elégítette ki. S ilyen értelemben csakugyan földszagúan, pogányul profán Bartók Béla muzsikája. Ámde kantátéba magasztosodik a távlatok által, amelyeket körülötte feltár. Mert a földi élet tükrében szemlélődő lélek gyakorlati tapasztalataiból szűri le minden jó és rossz, minden nemes és aljas, minden boldogítóan kívánatos és lezüllesztően csúf dolgok tudását.

Bartók csakis azokat az életértékeket fejezi ki, amelyeket fajtájának lelkében feltalált és önmagában is újraélt. Ő megajándékozta a világot a magyar falu látomásán keresztül minden falvak ősi képével. A természettel összeforrott, ösztönösen okos, de vallásos absztrakciókkal szemben ép oly türelmes, mint a közönyös paraszt, e falvak lakója.

JEMNITZ SÁNDOR

KÜLFÖLDI VENDÉGMŰVÉSZEK

A korszerű hangversenyüzem mindig új szenzációkra éhezik és a világ művészeti nagyipara lelkiismeretesen ki is termeli minden évad új »típus«-át, akár valami autómárkát. Ennek az évadnak első új »márkája«-ként a fiatal orosz pianista, *Cherkassky* Shura mutatkozott be közönségünknek. Vérbeli zongorista, páratlan technikai adottságokkal s érzelmes piánói, hatásosan felépített fokozásai, olykor igen színes és meleg billentése első pillantásra egy nagy művész benyomását keltik. Alig láttunk azonban ily magas fokon álló előadót, akinél a tökéletes hangszerkészség oly hatalmas távolságban álljon a kifejezés értelmi megvalósításától, a mű szellemi tartalmának megértésétől. Liszt h-moll szonátájában az összes előjegyzések remekül »kijöttek«, a logikai összefüggés leghalványabb nyoma nélkül. Bach-játékának pianolaszerűsége az ifjú művész tájékozatlanságát árulta el. Szólóestje után a *Vaszy* Viktor által vezényelt zenekari esten Sosztakovicsnak, ezidőszerint legnépszerűbb és legnagyobbra becsült honfitársának zongoraversenyét játszotta, pazar és fölényes semmit mondással.

Ezt a Sosztakovics-művet annál nagyobb érdeklődéssel vártuk, mivel addigi zongoradarabjait meglehetősen jelentéktelen szalondaraboknak ismertük, I. szimfóniája viszont eredetiségről tett tanuságot, — legújabban előadásra

került operája, »Lady Macbeth« pedig általános érdeklődést keltett Európaszerte. Szembeötlő e három évvel ezelőtt keletkezett műnek harmónikus kötetlensége, mondhatni felelőtlensége mellett egy-egy erősen tonális rész. Dallamszerkesztése, formai felépítése szertelen és töredékes, dinamikus akkordhalmozásai a zenei folyamatosság hézagainak betömésére szolgálnak. Gyakran szakítja meg a virtuózan száguldó koncertáló szólamot egy-egy jazzszerű táncmotívum, mintegy azon koncerttömegek kielégítésére, melyek most hazájában a termeket megtöltik. Általában látszik rajta a lázas igyekezet, hogy erőtől duzzadónak, fölényesnek, újnak és érdekesnek tűnjék — ezzel szemben a bombasztikusan felfújt formák és melódikus ötletek Csajkovszki és Skrjabin lomtárából — tehát nem szalonjából — kerülnek ki. Tagadhatatlan viszont jó ritmikus készsége és táncmotívumainak lendületes vivőereje.

A nagy zenekari estek sorozatát a Budapesti Hangversenyzenekar élén *Jochum* Jenő hamburgi főzeneigazgató nyitotta meg. Bruckner VII. szimfóniája állott műsora középpontjában ; ez a terjengőssége mellett is emelkedett szellemű kompozíció csak akkor élvezhető valójában, ha az előadás föléje tud kerekedni s nem hagyja a mű masszáit a karmester fölé tornyosulni, mint ezalkalommal. Jochum igen komoly, rokonszenves és választékos kultúrájú muzsikus, megbízható és jó karmester, viszont kissé hűvös és egyszínű fantáziájú. Természetesen Brahms hegedűversenyének kíséretében, melynek magánszólamát a fölényes tudású, de érdektelen *Cimbalist* Efrem játszotta, nem tudta e mű nemes páthoszát követni.

A német »intellektuális« karmesterek között Hermann *Scherchen* kétségtelenül a legelőkelőbb helyet foglalja el. Alapos tudású, mélyen gondolkozó muzsikus, akinek megfontolt zenei véleményei akkor is megszívlelendők, ha nem is tudnak magukkal ragadni és meggyőzni. Mint kísérő-karmester és mint zenei betanító szerepelt két estén. Bach »Das musikalische Opfer« című művét — ezúttal a svájci Roger Vuatez feldolgozásában — most hallhattuk első »teljes« előadásában. Mint a Wohltemperiertes Klavier, ez a kontrapunktika magas iskoláját képviselő mű sem összefüggő, egységes alkotás, részletekben, több éven át írta szerzője. Ennek dacára is részleteinek szépsége indokolttá tette előadását. Fischer Edvin viharosan romantikus Bach felfogásával szemben Scherchen a történelmi tárgyilagosság híve. Ez a szemlélet nyilatkozott meg Huberman zenekari hangversenyének kíséretében is. Minden szólam plasztikusan, arányosan és világosan lépett elő, soha nem tudva azonban Huberman forró szenvedélyességéhez alkalmazkodni. Mint személytelen háttér húzódott meg Beethoven hegedűversenyénél is, holott Beethoventől semmi sem áll távolabb, mint e passzivitás. Bach a-moll versenyének grandiózus zárótétele is tömörebb és markánsabb zenekari kíséretet kíván. Legjobban Mendelssohn hegedűversenyében szabadult fel Scherchen, könnyed tempókkal és friss hangszínekkel.

Huberman hegedűjátéka e három versenyműben még talán soha — mily gyakran írtuk már ezt így le? — nem kapott meg ennyire, mint most a maga anyagtalan, eszményi magasságban mozgó harmóniájával. Amellett ritkán hallottuk őt ily tökéletesen hegedülni.

Már lezárultak a Liszt-ünnepségek, a mester partituráit visszarakták a porosodó dossziékba, mikor váratlanul és szinte véletlenül a Liszt-év legmegragadóbb élményével lepett meg bennünket Willem *Mengelberg* a Városi Színházban adott rendkívüli Filharmónikus koncerten a »Les Préludes«-del. Nem mesterségbeli tudását, vagy nem csak azt csodálhattuk ezen az előadáson, noha ily vakító világosságot alig vetett valaki a szólamok világára, mint Mengelberg, — de azt a wagneri pompát, azt a fönséges és heroikus méltóságot, amellyel Liszt szellemének legmélyébe hatolt. Nem holmi parádés, díszlépésekben marsirozó katonainduló volt ez, mint ahogyan sokszor jónevű karmesterek is szeretik kisebb igényű közönségüket elkáprázтatni, a Les Préludes-del, hanem diadalmas himnusz mindvégig. — A »hűvös«-nek tartott

hollandus, Mengelberg nem kisebb szenvedéllyel vetette magát bele Mozart d-moll zongoraversenyének előadásába sem. A zongoraszólamot *Fischer* Annie játszotta. Güller Youra óta nem hallottunk így Mozartot előadni, ily pompás ritmusban, a legnemesebb, egyben legüdébb stílusban tartva. A mozarti »finomságok« és a mozarti szenvedélyek bölcs és mélyen átérzett játéka volt ez, s szinte túlérettnek hatott volna, ha kis tempóingadozások, romantikus ellágyulások nem figyelmeztettek volna bennünket, hogy nem egy bölcsességben megérett férfi, hanem egy álmodó leánylélek színes fantáziájában született ez a töretlen fényű Mozart-interpretáció. *pl.*

A KÉKSZAKÁLLÚ HERCEG VÁRA

BARTÓK OPERÁJÁNAK FELÚJÍTÁSA

Bartók operájának pályafutása *három* dátum egybevetéséből rajzolható meg. *1911*: a lipótvárosi kaszinó dalműpályázatára benyujtott partitura nagy zavarba hozta a kiküldött zsűrit, mely tanácstalanul állott az egyfelvonásos opera szokatlan merészségeivel szemben. *1918 május 24.: Tango* Egisto vezetésével igen jó előadásban került színre *Hevesi* Sándor rendezésében Bartók műve. A fiatalok lelkesedtek érte, de a színházlátogató közönség fagyos közönnyel fogadta. Talán az akkori »történelmi idők« nyomasztó hangulata — a vesztett háború utolsó izgalmas felvonását éltük át akkor! — járult hozzá, hogy »A kékszakállú herceg« rövidesen lekerült a repertoárról. Tizennyolc évvel később, *1936 novemberében* tűzték ismét műsorra. A zenei közvélemény nagy érdeklődéssel várta Bartók érdekes ópuszát. Vajjon döntő siker kíséri-e majd a reprízt, igazolja-e a lefolyt közel két évtized Bartók híveinek egykori jóslatát, hogy »A kékszakállú herceg várá«-t rövidesen az egész világ fogja ünnepelni, mint a dalműirodalom legismertebb remekeit.

Úgy éreztük, hogy Bartók operája most sem váltotta be teljesen a hozzáfűzött reményeket. Az a nagy tisztelet, mely az illusztris szerző személyének méltán kijár, többszöri kihívásokban és lelkes tapsokban nyilatkozott meg, de a hallgatóság egy részét bizony most sem fogta meg Bartók muzsikája. A tökéletes előadás, melyet *Failoni* vezényelt nagy megértéssel, színpadi külsőségeiben is nagyszerűt nyujtott. Nádasdy Kálmán rendezése ötletes és Oláh Gusztáv díszletei költői elgondolásúak. Balázs Béla szimbolumokkal telített szövegkönyve azonban fárasztóan hatott. A darab két nagy szerepében *Némethy* Ella és *Székely* Mihály legteljesebb elismerést érdemelnek. dr. L. H.

PASTICCIO*)

(MOZAIKSZEMEK LISZT ÉLETÉBŐL)

Liszt fantáziáját mindig izgatták a cigányok. *Roquette*, a Szent Erzsébet legenda szövegírója, 1858 tavaszán látogatta meg az Altenburgban a Mestert, hogy készülő legendájának szövegvázlatát bemutassa. Egy este, vacsora után, Liszt váratlanul azzal a kéréssel fordult barátjához, írjon számára operaszöveget, melynek egy cigánylány (Cahma) legyen a hősnője. Ötlete Mária hercegnőnek is tetszett, aki élénken vett részt a dalmű cselekményének megtervezésében. Miután Roquette kijelentette, hogy a cigányság természetrajzát nagyon kevéssé ismeri, a hercegnő másnap könyveket bocsátott rendelkezésére, hogy különféle leírásokkal és cigányjeleneteket ábrázoló képekkel irányítsa fantáziáját. Az opera sorsát ismerjük: Roquette elkészült ugyan a jelenetezés vázlatával, de az opera megkomponálásáról Liszt lemondott, mert közben (1865 ápr. 25.) elnyerte a tonzurát és a Vatikánba költözött.

*

*) A legutóbbi *Liszt-számból* helyszűke következtében maradt ki.

A magyarországi »Lisztománia« egykori kinövéseiről volt alkalmunk nemrég egyetmást *Lasz Károly* pozsonyi származású öreg tanártól hallani. Lisztnek ott legelőkelőbb és legbefolyásosabb, lelkes barátja az elbeszélő nagybátyja, *Heiler Károly* címzetes püspök volt, a pozsonyi zeneegyesület önzetlen mecenása. Liszt, ha Pozsonyban járt, mindig nála szállt meg a városi plébánián. Heiler külön Liszt számára vett 12.000 forintért egy pompás Bösendorfer-zongorát, hogy a Mester mindig azon játsszék neki, ha nála időzik. Nyáron nyitva volt az ablak Liszt játéka alatt. A Káptalan-utca megtelt néppel. Az emberek *létrákat* hoztak, hogy arról belássanak Heiler szalónjába s megpillanthassák Lisztet. — Liszt játéka alatt egy pohár víz állott a zongorán. A Mesternek, úgy látszik, melege lehetett játék közben. A hölgyek titkon megrohanták utána a komornyikot, kétforintokat csúsztattak a markába, csak, hogy *mártsa be zsebkendőiket* Liszt poharába! (A tünet valóban szélsőséges mintapéldája lehet az orvospszichológiai *fetisizmus* »kórformájának«.)

B. R.

*

Sok kellemetlenséget okoztak a Mesternek azok a kulcs regények, melyekkel szerelmükben csalódott nők töltötték ki rajta kicsinyes bosszújukat. D'Agoult grófnővel együtt átélt romantikus szerelmi története, mint tudjuk, olyan elhidegüléshez vezetett kettőjük között, hogy elhatározták életközösségük felbontását. Liszt már egy-két hónap mulva tapasztalta Párisban, hogy a grófnő kicsinyes bosszúból mindent elkövetett, hogy művészi reputációját aláássa. Felbérelt zúgkritikusokkal iratott méltatlan bírálatokat játékáról, melyek Liszt hanyatlásáról számoltak be, egyben feldícsérvén jelentéktelen vetélytársait, kik azonban tudásukat össze sem mérhették vele. Mikor a grófnő látta, hogy ezen az úton nem boldogul, igen furcsa eszközhöz folyamodott: *Daniel Stern* álnéven regényt írt, a »Nélidá«-t, mely annak idején nagy port vert fel, hiszen a regény szereplőinek minden szava, minden cselekedete olyan átlátszó volt, hogy senki sem kételkedhetett abban, hogy a grófnő sajátmaga életének Liszttel töltött szakaszát írta meg, persze olyan beállításban, mely Lisztet nagyon kevéssé előnyös színben tüntette fel, míg önmagát szerencsétlen mártírnak állította be. Nélida, a regény hősnője ifjúságát kolostorban tölti el. Felserdülvén egy jelentéktelen, de vagyonos ifjú lovag, Kervaens mennyasszonya lett. Már megtették az előkészületeket az esküvőre, midőn megjelenik Guermann Régnier nevű szegény festő, ki felkéri a tapasztalatlan nőt, hogy látogassa meg műtermében. Minthogy Nélida maga is festegetett, elhatározzák, hogy az ifjú művész növendéke lesz. A sűrű műteremlátogatásokból persze szerelem fakad és hónapok mulva érzi Nélida, hogy nem lehet Kervaens felesége, hanem az ifjú festőt kell követnie. De mikor ennek műtermébe lép, egy modellt talál ott, ki gyanútlanul fecsegi el neki, hogy már régóta vadházasságban él a festővel. Lelke mélyéig megbántva, Nélida előbb öngyilkosságra gondol, de megnyugodva elhatározza, hogy Kervaens bretagni birtokára megy, hogy vőlegényével egybekeljen. Rövid boldogtalan házasság után a férj egy olasz grófnővel szökik meg. Egy ízben Guermann, aki időközben világhírnevet szerzett, megjelenik Nélida birtokán és bocsánatért esedezik. Nélida követi őt a nagyvilágba és boldogságukat egy ideig semmi sem zavarja meg. De Nélida, a szelíd, jólelkű, türelmes asszony nem bírja el a festő zsarnoki természetét. Később hírül hozzák neki, hogy Guermann Párisban nagyon szabad életet él, társaságba jár és úgy viselkedik, mintha semmi sem kötné őt hozzá. Mikor a festő egyik levelében cinikusan megírja, hogy megismerkedett egy olasz grófnővel — persze ugyanazzal, aki miatt Kervaens elhagyta Nélidát — és a grófnőt egekig magasztalja, Nélida véglegesen szakít vele. Sokáig nem tudnak semmit egymásról, de egy napon meghallja, hogy a festő, ki közben egy német nagyherceg udvarában dolgozott, halálosan beteg lett. Nélida pillanatig sem habozik, hanem a haldokló ágyához siet, ki megbékülten hal meg szerelmese karjai között. Ebben az egyébként tehetségesen megírt regényben nem a cselekmény maga az, ami Lisztet és az ő pártján levő közvéleményt felbőszí-

tette, hanem azok a szavak, melyeket a szerző szájába adott és azok a költött levelek, miket Guermann Nélidához intézett. Liszt nagylelkűségét, fennköltgondolkodását jellemzi, hogy ezek ellenére Blandine és Cosima édesanyjáról még évek mulva is lovagias elnézéssel és kiengesztelődéssel nyilatkozott.

Egy másik kulcsregény a hetvenes évek elején hagyta el a sajtót. Liszt egyik hiszterika növendéke, *Janina* Olga írta, ki az öregedő Mestert hónapokon át üldözte szerelmével. Liszt fölényes jósággal, elnézően viselkedett a temperamentumos nő tolakodásaival szemben, de egy nem sikerült álöngyilkossági kísérlete mégis lehetetlenné tette számára végül pesti tartózkodását. Dühtől tajtékozva hagyta el a magyar fővárost és nemsokára ízléstelen formában hallatott magáról: *Robert Franz* álnéven ő is kulcsregényt írt »Les Souvenirs d'une cosaque« címen, mely Lisztet igen gonosz, közönséges módon akarta pellengére állítani. A fuldokló dühvel készült csúnya szennyirat nem keltett nagyobb szenzációt; mindenki ismerte a szerző egyéniségét és a beavatottak vállvonogatva tértek napirendre az egész dolog felett. De Janina Olgát bántotta bosszúművének sikertelensége. Félév mulva újabb regényt írt »Mémoires d'un Pianiste« címen. Úgy tüntette fel a dolgot, mintha Liszt maga válaszolt volna előbbi regényére, napló alakjában. Mikor látta, hogy ezzel sem érte el célját, mindkét írásművét nemcsak Liszt barátjainak küldte szét, hanem eljuttatta a weimari nagyherceg udvarába, sőt a Vatikánba is. Mondanunk sem kell, hogy a csúnya epizód felett mindazok, kik Liszt fennköltjellemét jól ismerték, hamar napirendre tértek.

*

Liszt Ferencnek 1880 július 31-én bekövetkezett halála után felmerült a kérdés, hol helyezzék kihült tetemét nyugvóra. Előbb úgy tervezték, hogy Goethe és Schiller mellé temetik el. A nagyherceg elhatározása azonban egy darabig késett. Később úgy döntött, hogy az Altenburgban fog saját maga tervezte mauzoleumot állítatni a halhatatlan zeneköltőnek. Ebbe azonban Cosima asszony nem akart belemenni. Tudjuk, hogy a ferencesek szabályzatuk értelmében maguk számára követelték a Mester hamvait. Azt is tervezték, hogy a koporsót a Wartburg alján levő Erzsébet-kápolnában helyezik el. Haynald bíboros kezdeményezésére az *Országos Magyar Daláregylet* és az *Írók és Művészek Társulata* 1886 végén kérvényt nyujtott be a magyar képviselőházhoz, melyben Liszt hamvainak hazahozatalát kérte. Az ügyiratot 1887 február 27-én tárgyalták le a Főherceg Sándor-utcai képviselőházi teremben. *Gajáry* Ödön, *Ábrányi* Kornél, *Steinacker* Ödön és *Thaly* Kálmán hozzászólásai után *Tisza* Kálmán, méltányolva Liszt nagy érdemeit, felszólalásában olyan hangot ütött meg, mintha nem nagyon lelkesedne a kérvényben foglaltak végrehajtásáért. Tudjuk, hogy az öreg »generális« részéről ez akkor taktika volt, mert attól félt, hogy Liszt hamvainak hazahozatala precedens lett volna az akkor már nagyon öreg Kossuth Lajos halálával kapcsolatosan, ez a kívánság pedig megingatta volna a magyar kormány amúgy is súlyos helyzetét. Ezért nyugszanak Liszt Ferencünk hamvai ma is idegen földben és a német kormány most, a jubileumi év kezdetén sem tartotta »időszerűnek« a kérdés felhánytorgatását.

KÖNYVEK—KÓTÁK

Dobó Sándor: Szentirmay Elemér dalai. Gondos adatgyüjtés eredménye az a tizenhatoldalas kis füzet, mely a neves dalköltő születésének századik évfordulóján jelent meg. Költő és zeneköltő volt egy személyben ez az őstehetség, kinek sokszáz dalán kívül népszínművei voltak egykoron hallatlanul népszerűek. Dobó Sándor kis tanulmányában nem elégedett meg a címek egyszerű felsorolásával, hanem a dalok verstani elemzésével is tüzetesen

foglalkozik. Érdekes lett volna, ha nehány példával a — főként népdallá lett — Szentirmay-kompoziciók zenei analizisét kísérelte volna meg, egy-két oldalnyi kótamelléklettel.

Thorvald Kornerup: *Des goldene Tonsystem, als Fundament der theoretischen Akustik.* (Kopenhagen 1935.). Kétségtelen, hogy a temperált hangolás általános elterjedése óta még sokkal többet foglalkoznak zenetudósaink a hangrendszer megjavításával, mint a 18. század közepét megelőző korban. Tizenkétfokú egyenlő lebegésű hangrendszerünknek kibővítésére vonatkozó kísérletekről egy ízben adott már olvasóinknak ízelítőt A Zene (l. a X. évfolyam 9., 10., 12., 13. és 14. számait). A hangrendszer gyökeres átformálásának szükségességét, főként a 24 és 31 fokú hangolás bevezetését nálunk Siklós Albert propagálja szóban és írásban, már több mint két évtizede. Az kétségtelen, hogy a mai hangolás »elnagyzolt, durva, rontja a hallást és sok zenei szépségtől fosztja meg a zeneköltőt, előadót és hallgatót egyaránt.« Elméleti és gyakorlati úton állapították meg, hogy a tizenkétfokú hangolást csak a 19 és 31 fokú egészítheti ki sikerrel, miután az ugyancsak helyes értékeket szolgáltató 50 és 81 fokú hangrendszerek gyakorlati alkalmazása csaknem keresztülvihetetlen. Thorvald Kornerup »arany-hangrendszere« érdekes megoldásokat ajánl a probléma gyökeres megoldására. Rendszerének talán az a leglényegesebb hibája, hogy kítűnően elgondolt újításaival szemben merev elutasítást fog kifejteni a mindig konzervatív évszázados gyakorlat. Főkép a törzshangok átkeresztelésén bukott meg eddig is minden ötletes kísérlet.

Falk Géza: Liszt-breviárium. (Rózsavölgyi és Társa. II. kiadás.) »Tartalma: mindaz, amit Lisztről *mindenkinek* tudnia kell!«, mint a könyv borítékja hirdeti. A szerző nagyjából megfelel e célnak, lexikonszerű ismertetést adva a Mester életéről, útjairól, hangversenyeiről, műveiről és — nőismerőseiről. Újat nemigen fog találni benne a Mester egy-egy tájékozottabb híve, de az nyilván nem is volt feladata a szerzőnek. Hogy a zeneművek szakkifejezések nélkül való, a nagyközönség számára is élvezhető ismertetésének csaknem megoldhatatlan feladata szerzőnknek sem sikerült, kitűnik szavainak, kifejezéseinek, fordulatainak folytonos visszatéréséből, stereotip ismétlődéséből, mely a Mester műveinek tárgyalásánál (például 233. old.) époly csalódást kelt, mint hangversenyei elbeszélésénél és — bizonyára sokak számára — az »erotikus fejezet«-ben, a »Liszt szerelmei« című ben. A könyv stílusában különösen bántó az ó—ő képzős jelenidejű participiummal való állandó visszaélés és általában a sok zsúfolt alárendelő szerkezet. Több elírás is szemetszúr (így például: »német császár« a 40-es években (79. old.); opus magnus (116. old.) *Pensiero* és *Penseroso;* stb.), ezeket egy következő kiadásban helyre kell igazítani. Kellemesen hat a szerző őszinte idealizmusa, emelkedett nézőpontja s az a csaknem *pedagógiai* tapintat, amellyel a kényes vagy érthetetlenebb mozzanatok veszélyét elsimítja, a kisebb-nagyobb zátonyokat egészséges optimizmussal (bár olykor már túlságos, jóhiszemű leegyszerűsítéssel) megússza. Eredetiség nincs egy szemernyi sem a könyvecskében, de ez talán nem is volt a szerző ambíciója. B. R.

Koch Lajos: *Liszt Ferenc,* bibliográfiai kísérlet. Különlenyomat a Fővárosi Könyvtár V. Évkönyvéből. Nagy tudással és imponáló szorgalommal gyüjtötte össze a szerző a lefolyt Liszt-év alkalmával a Mesterre vonatkozó óriási irodalmat. Minthogy munkáját 1936 június közepén kénytelen volt lezárni, nem kaptuk meg ugyan a Liszt-év jelentős irodalmának teljesen átfogó képét, de így is nagy szolgálatot tett a doborjáni Mester személye és művei iránt érdeklődőknek, mert áttekintő csoportosításban kapják meg mindazt, amit száz év alatt a mult század első negyede óta Lisztről összeírtak. A szép kiállítású, értékes tartalmú füzet forgatását minden zenekedvelőnek a legmelegebben ajánljuk.

Guy de Pourtalés: *A zongora poétája. Chopin életregénye.* Renaissance-kiadás. Liszt és Wagner biográfiái után Pourtalés, a szellemesen csevegő, könnyed stílű író Chopinről írt igen érdekes, költői fantáziával telített életrajzot. Mint Liszt életregényét, ezt is inkább a nagyközönségnek szánta, ezért foglalkozik benne kevesebbet a zeneköltő munkásságával, de annál többet gyöngéd, nőies lelkületének elemzésével. Állapítsuk meg, hogy a nagy zeneköltő élettörténetének elmondásában mindenütt szigorúan ragaszkodott a történeti tényekhez, csak egy-két epizódjában esett a költői hatás kedvéért túlzásokba. Lányi Viktor gördülékenyen magyaros fordítása bizonyára fokozza majd az érdekes könyv népszerűségét. dr. H. L.

Bartók Béla: *Miért és hogyan gyüjtsünk népzenét?*

A népdalgyüjtés Európában körülbelül másfélszáz évvel ezelőtt indult meg, de kezdetben még egészen tervszerűtlenül folyt. Idővel azonban a gyüjtők ráeszméltek arra, hogy a népdalváltozatok *eltéréseiben* bizonyos *törvényszerűségek* mutatkoznak, amelyek függetlenül a bevett ízléstől és a szokványos szépészeti fogalmaktól határozott rendszerességre és következetességre vallanak. A föltárt népdalanyag még egyre növekedik, egyre duzzad a gyüjtők keze alatt, ezek azonban még korántsem vannak abban a helyzetben, hogy az anyag tanulságait minden irányban kiaknázzák. Erre számos segédtudományra, kiegészítő ismeretekre van szükség, »hiszen az ideális népzenegyüjtő valóságos polihisztor kell, hogy legyen. Nyelvi és fonetikai tudásra van szüksége, hogy a tájkiejtés lagapróbb árnyalatait észrevehesse és lejegyezhesse, koreografusnak kell lennie, hogy a népi zene és tánc közötti kapcsolatokat pontosan leírhassa; általános folklore-ismeretek teszik csak lehetővé, hogy a gyüjtő a népzene és a népszokások összefüggését a legapróbb részletekig megállapíthassa; szociológusnak kell lennie, hogy a falu kollektiv életét meg-megzavaró változásoknak a népzenére gyakorolt hatását ellenőrizni tudja. Ha végső következtetéseket akar levonni, történeti, elsősorban településtörténeti ismeretekre van szüksége; ha másnyelvű népek népzenei anyagát akarja összehasonlítani a magyar országbeliével, idegen nyelveket kell megtanulnia. És mindezeken felül elengedhetetlen követelmény, hogy jó hallású, jó megfigyelésű zenész legyen. Olyan gyüjtő, akiben ennyi képesség, tudás és tapasztalat összpontosult volna, tudtommal még nem volt és nem is fog talán akadni soha. Úgy, hogy mostani fölfogásunkhoz mérten teljesen kielégítő népzenekutató munkát *egy* ember nem is teljesíthet. Megközelítően tökéletes eredményt talán munkamegosztással lehetne elérni, ha — mondjuk — két kutató, például egy nyelvész és egy zenész, dolgozna együtt. De ez a megoldás általában véve — anyagi és egyéb okokból — nehezen valósítható meg.«

Somló Béla könyvkiadó kiadásában, a *Molnár Antal* szerkesztésében megjelenő »*Népszerű zenefüzetek*« sorozatában, V. szám alatt jelent meg *Bartók Béla* kisterjedelmű, de annál tartalmasabb füzete., mely joggal viseli a »zenei folklore törvénykönyve« alcímet. Bartók Béla itten saját dús tapasztalataiból merített útmutatásokat bocsájt a kezdő és járatlan gyüjtők rendelkezésére. Útmutatásai úgy elméletiek mint gyakorlatiak és kiterjednek a gyüjtőmunkálatok egész vonalára. Rendkívül tanulságos, hogy a gyüjtő egyéni magatartását sem hagyja figyelmen kívül s megmondja nekik, hogyan viselkedjenek falvakban, tanyákon a népi énekesekkel szemben, hogy bizalmukat megnyerjék, ellen-

szenvet ne keltsenek, hanem énekeseiket minél szívesebben nyujtott segítségre ösztönözzék.

»Nagyarányú rendszeres gyüjtésnek világszerte legnagyobb akadálya anyagi. Főleg fonográfra és fonográf-hengerekre — hogy tudományos gramofonlemez felvételekről ne is beszéljünk — nincs sehol soha elegendő pénz. Így például az egyébként nagyon serény bolgár gyüjtők, akik eddig már több, mint *tízezer* dallamot gyüjtöttek és részben ki is adtak, még egyetlen egy fonográf-felvételt sem végezhettek : nincs rá pénzük. Nem vagyok matematikus, sem közgazdász, de talán nem tévedek, mikor azt mondom : *ha csak azt a pénzt fordítanák népdalkutatásra, amit az egész világon egy esztendőben háborús készülődésekre fordítanak, akkor ezen a pénzen az egész világ népzenéjét nagyjából fel lehetne gyüjteni.*«

Bartók Béla maga is nemes példával jár elől a gyüjtőmunkálatokért hozott személyes áldozatok terén, mert újabb kutatásainak eredményeit önköltségen nyomatta ki. Az itt megjelent kis kézikönyve valóban nélkülözhetetlen lesz minden kezdő népdalkutató részére.

J. S.

BELFÖLDI HÍREK

••••

A Zeneművészeti Főiskola egyházzenei tanszaka tízéves fennállásának megünneplésére az Egyetemi templomban egyházi hangversenyt, majd hálaadó szent misét, végül a Zeneművészeti Főiskolán jubileumi ünnepséget rendezett. Az Egyetemi templomban Harmat, Bárdos, Halmos és Perényi kórusai kerültek előadásra, míg a jubileumi ünnepségen dr. Dohnányi főigazgató és dr. Koudela Géza tanár tartottak ünnepi beszédet. Szent Ceciliának az egyházi zene védőszentjének ünnepén *Shvoy* Lajos székesfehérvári püspök pontifikált ünnepi vecsernyét az egyetemi templomban. Közreműködött a központi szeminárium növendékeinek énekkara, dr. *Koudela* Géza karnagy avatott vezetése mellett. *Folba* János főesperes megkapó ünnepi beszédet mondott, a Szent Imre-kórus pedig *Sugár* Jenő vezényletével szép egyházi dalokat adott elő. Orgonán *Szakolczay-Riegler* Ernő játszott igaz művészettel. Hétfőn délelőtt *Serédi* Jusztinián bíboros hercegprímás nagy papi segédlettel ünnepi szentmisét pontifikált a terézvárosi plébániatemplomban. Az oklevéles egyházi karnagyok és a tanfolyam jelenlegi növendékei énekeltek mise alatt *Harmat* Artur főiskolai tanár vezetésével. Az ünnepség a Zeneművészeti Főiskolán folytatódott, ahol társadalmi és művészeti életünk számos kitűnősége jelent meg, élén *Serédi* Jusztinián bíboros hercegprímással. Dr. *Dohnányi* Ernő megnyitó beszédében ismertette az egyházzenei tanszak megvalósításának a körülményeit, majd *Calligaris* Ferenc egyházi karnagy rövid beszéd kíséretében átadta a hatóságok képviselőjének a tanszak és a végzett növendékek kívánságait tartalmazó emlékiratot. Dr. *Koudela* Géza ünnepi beszédében a tanszak történetét ismertette, méltatva az elért eredményeket. *Serédi* Jusztinián hercegprímás üdvözölte elsőnek a főiskolát a jubileum alkalmából, majd *Madarász* István a kultuszminiszter, *Némethy* Károly tanácsnok pedig a székesfőváros üdvözletét tolmácsolta. A szép ünnepség dr. *Dohnányi* Ernő zárószavaival ért véget.

Liszt szimbólikus sírjának felállítását tervezik Budapesten. Az országos mozgalom rövidesen sikeres eredménnyel kecsegtet.

A Ferenc József alapítvány zenei és festészeti díjára kiírt pályázat november 30-án járt le. A zenei díj

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

2000, a festészeti 2800 pengő. Az alapító oklevél rendelkezései szerint a zenei alapítványdíjban olyanok részesíthetők, akik harmincadik életévüket még meg nem haladták, a zeneszerzés, vagy az előadó zeneművészet terén már kiváltak, jelentékeny fokú művészeti érettséget tanusítottak, akikről alaposan vélhető, hogy a jutalomdíj segítségével szerzett tanulmányaik, esetleg külföldi tapasztalatok révén kiváló művészekké válnak.

A »Szigfrid« Wagner mesterműve századszor került színre Operánkban. Bemutató előadása 1892 április 9-én volt. Ezt az előadást Wagner egyik leglelkesebb híve, Mahler Gusztáv, a nagy dirigens és zeneszerző készítette elő és ő is vezényelte. Siegfrid szerepét *Perotti* Gyula énekelte a bemutató előadáson. Brünhilde *Szilágyi* Arabella, Mime *Dalnoky* Béni, Woton *Ney* Dávid, Alberich *Takáts* Mihály, Tajner *Szendrőy* Lajos, Erda *Hilgermann* Laura, az erdei madár hangja pedig *Blanchi* Bianca volt. Az elmult negyvennégy év alatt természetesen sokszor cserélt gazdát minden szerep. A jubiláris előadáson *Závodszky* Zoltán, *Somló* József, *Losonczy* György, *Maleczky* Oszkár, *Koréh* Endre, *Némethy* Ella, *Némethy* Anna és *Halász* Gitta működnek közre.

Liszt Ferenc szobrát, melyet Bayreuth városa ajándékozott a magyar kormánynak, nagy ünnepségek között leplezték le. Először dr. *Schlumprecht*, Bayreuth városának főpolgármestere beszélt, aki hangoztatta, hogy Németország és a német kultúrközösség sohasem fogja elfelejteni azt, amit Liszt Ferenc Bayreuthért tett. Ez a szobor jelképe ama két nemzet együttműködésének, amelyhez Liszt Ferenc legközelebb áll. A következő szavakkal fejezte be Schlumprecht főpolgármester beszédét: »Együtt megyünk jelképesen annak a Liszt Ferencnek sírjához, akinek szívéhez Magyarország és Németország egyformán volt kedves.« *Márkus* László, az Operaház igazgatója vette át a szobrot szép beszéd kíséretében. Az ünnepség végén az Operaház kórusa *Roubal* Vilmos vezetésével részleteket adott elő *Liszt* Ferenc *Szent Erzsébet legendája* című művéből, majd *Tasnády Nagy* András államtitkár helyezte el a kultuszkormány koszorúját. A megjelentek soraiban ott láttuk *Mackensen* követet, báró *Schönt*, a német *Távirati Iroda* szerkesztőjét, Heinrich Hahnt, a szobor alkotóját, aki feleségével együtt jelent meg. A magyar kormányt *Tasnády Nagy* András kultuszállamtitkár képviselte és a kultuszminisztériumból megjelent báró *Wlassics* Gyula államtitkár, *Tihamér* Lajos, vitéz *Hadász* Aladár miniszteri tanácsos. A *Zeneművészeti Főiskola* tanári küldöttségének élén dr. *Isoz* Kálmán főtitkár volt jelen. Résztvett az ünnepségen dr. *Némethy* Károly kultúrtanácsnok is, aki a fővárost képviselte.

A Nemzeti Zenede Egyesület a közeljövőben ünnepli fennállásának századik évfordulóját. Először Pest-Budai Hangászegyesület néven emlegetik. Alapszabályait 1836. októberében hagyta jóvá a helytartótanács és az Egyesület még abban az évben megkezdte hangversenyeinek a rendezését. Csakhamar látták azonban, hogy képzett énekesek híjján kevéssé tud az egyesület céljainak megfelelni. *Bartay* András, az egyesület egyik jelentékeny nevű és páratlan agilitású tagja vetette fel az eszmét, hogy létesítsen az egyesület ének- és zeneiskolát. *Bartay* először az Akadémiához fordult tervével, de a »Magyar Tudós Társaság« anyagi okok miatt elutasította *Bartay* ötletét. Azután vette kezébe az ügyet a Hangászegyesület vezetősége. A zeneiskolából egyelőre még nem lett semmi, de az énekiskola megkezdte működését. 1840 január 2-án Liszt Ferenc a *Magyar Nemzeti Conservatórium* javára rendezett hangversenyt, amely 1377 forintot jövedelmezett. Ennek az összegnek a kamatait a Zenede megnyitásáig az énekiskola kapta, amely 1840 március 5-én nyilt meg *Mátray* Gábor igazgatása alatt a Gránátos-utcai (mai Városház-utca) Hoffmann-ház földszintjén. Tíz évvel később már a zeneiskolának az énektanszakon kívül megvolt a zongora- és a hegedűtanfolyama is. Az utóbbit nem kisebb művész vezette, mint *Ridley-Kohne*.

Tanárok voltak még: *Engeszer* Mátyás és *Menner* Lajos. 1851-ben egyesült végleg a Hangászegyesület az énekiskolával, amely most már a Pest-Budai Hangászegyesületi Zenede nevet vette fel. Rövidesen kibővítették az egyes tanszakokat is. Az összhangzattan első tanára *Thern* Károly, a híres zongoraművész és zeneszerző volt. Ekkor került az intézethez *Huber* Károly, az akkori idők egyik legkiválóbb magyar hegedűművésze, *Hubay* Jenő édesatyja, továbbá *Szuk* Lipót, az európai hírű gordonkaművész. A növendékek tömegesen keresték fel az új iskolát, amely szakszerű nevelésével legelsőrendű művészeket és zenepedagógusokat adott az országnak. 1852-ben már 253 növendéke volt az intézetnek, ami tekintettel Pest kicsinységére, igen jelentős számnak mondható. 1865-ben a huszonötesztendős jubileumát ünnepelte az egyesület és ezen az ünnepségen Liszt Ferenc is közreműködött: elvezényelte a »Szent Erzsébet« legendájának az előadását. Két évvel utóbb vette fel az intézet a Nemzeti Zenede nevet. Előkelő pozícióját a Zeneakadémia megalapítása után is sikerült megtartania. gróf *Zichy* Géza, a Nemzeti Zenede Egyesület akkori elnöke nagyon jól látta az intézetnek a célját. Tudta, hogy intelligens, képzett dilettánsokra is szüksége van az országnak, mert a muzsikusoknak csak akkor van jó dolguk, ha megfelelő hallgatóságuk is akad. A hozzáértő műkedvelőkön kívül azonban rengeteg nagy művészt is nevelt a Nemzeti Zenede az országnak. Igen sokan fejezték be itt tanulmányaikat azok közül a muzsikusok közül, akikre később büszke volt az egész magyarság. A háborút követő összeomlás idején a Nemzeti Zenede is kikerült az egyesület kezéből, majd az állam vette át az irányítását. 1927-ben azonban visszaadták az intézetet az eredeti egyesületnek. A Nemzeti Zenede Egyesület élén a jubiláris esztendőben *Zichy* János gróf nyugalmazott vallás- és közoktatásügyi miniszter, dr. *Noseda* Károly ügyvezető igazgató és *Nessi* Ernő gazdasági igazgató állnak. Ők vezetik az Egyesület és a Zenede ügyeit.

KÜLFÖLDI HÍREK

••••

Wagner eddig ismeretlen levelét találták meg a berlini állami könyvtárban. Az 1849-ben kelt levél a nagy német zeneköltőnek ellenfeleivel vívott kemény küzdelmeiről beszél és megrázóan ecseteli azokat a lelki konfliktusokat, amelyeket az ellene intézett támadások váltottak ki lelkéből.

Wolf-Ferrari »La Dama Boba« c. spanyoltárgyú vígoperáját még ebben az évadban mutatják be Milánóban.

Majna-Frankfurtban üvegből készült hegedűt állítottak ki. A hangszernek igen szép a formája és állítólag a hangja is jó.

Szigeti József érdekes elgondolású szériát rendez januárban New Yorkban. Három délelőtti hangversenyen bemutatja három századnak a hegedűmuzsikáját. Játszik: Bach, Veracini, Tartini, Beethoven, Brahms, Liszt, Paganini, Mozart, Händel, Schubert, Ravel, Scriabin, Prokofiev, Stravinsky, Milhaud, Debussy és de Falla műveket. A széria címe: »*An outline of three centuries of violin-music*«.

Weber születésének százötvenedik évfordulóját ünnepeli december 18-án a világ zenekultúrájának minden közönsége. A »Bűvös vadász« az »Oberon« és az »Euryanthe« halhatatlan komponistája Eutinben született, Oldenburgban. A zenei romantika megteremtőjét és a »wagneri eszmekör« megalkotóját anyai részről örökölt tüdőbaj vitte alig 40 éves korában sírba. Angliában halt meg négy héttel az Oberon bemutatása után. Hamvait Wagner szállította Drezdába; ugyanő méltatta lelkes szavakkal a zeneköltő nagy érdemeit elföldelésekor.

A rigai Lett-Magyar Egyesület nagyszabású Liszt-ünnepélyt rendezett előkelő közönség jelenlétében. Virza, a kiváló lett költő szép előadásban méltatta Liszt Ferenc nagyságát. Pastuchow zongoraművész pedig a nagy magyar zeneköltő alkotásaiból adott elő egy csokorra valót, ragyogó művészettel.

Wolf-Ferrari most fejezte be *Venezianische Suite* c. zenekari művét. A müncheni Konzertverein mutatja be, Hausegger vezetésével.

Strauss Richárd nyolc szimfónikus estét vezényel Münchenben, melyen saját művein kívül csak Beethoven és Liszt szimfónikus alkotásait tűzte műsorra.

Rossini Nápolyban a címe Paumgartner bécsi zeneköltő dalművének, melyet a bécsi állami operaház a jövő év elején mutat be. A zene anyagát Rossini műveiből merítette a *szerző*.

Kreutzer Konrádnak, a »Granadai éji szállás« egykor nagyon népszerű komponistájának »Mózes küldetése« c. alig ismert, 1830-ban keletkezett művét játsszák Londonban.

Paolo Christofoletti, a leghíresebb olasz fuvolaművész 80 éves korában Pármában elhúnyt. A leghíresebb karmesterek vetélkedtek érte. Állandó partnere volt Patti Adelinának, ki koloratura-áriáit az ő kísérete mellett énekelte.

Az osztrák biztonsági vezetőség rendeletet bocsátott ki, mely megtiltja bizonyos katonai indulóknak tánchoz való eljátszását. »A tánc profanizálja azt az indulót, melynek hangjai mellett egykor hős katonák vonultak hadba«.

Strauss Richárd most ünnepelte karmesteri pályafutásának 50 éves jubileumát. 1886 decemberében szerződtették harmadik karmesternek a müncheni Hofoperhez.

A házi kamarazene terjesztésére egyesület alakult Rómában. Célja a családi otthon keretében szervezendő zenélés meghonosítása. Előkelő hangszerkereskedők és kiadócégek is pártolják a mozgalmat.

A londoni Mahler-egylet a bécsi zeneköltő valamennyi szimfóniájának előadását tervezi a jövő tavaszra. A sajtó megállapítása szerint Mahler művei közelebb állanak az angol közönség lelkületéhez, mint a »túlértékelt« Bruckner alkotásai.

Chicago 50.000 személyes szabadtéri koncert-játszóhelyet épít.

Schmid-Linder müncheni tanár, Max Reger mestere, negyven évi szolgálat után nyugalomba vonult.

A milanói Scala-ban Verdi Falstaffja nyitja meg a szezónt. A régi olasz operák közül felújítják Rossini Mózesét és Hamupipőkéjét. Előbbit 1918-ban, utóbbit pedig 1862-ben játszotta utoljára a Scala. Felújításra kerül még Donizetti Szerelmi bájital című víg dalműve is. Verdit a Falstaffon kívül az Álarcos bál és a Rekviem képviseli a Scala műsorán, Puccinit pedig a Bohémélet, Tosca és a Nyugat lánya. Az élő olasz zeneszerzők közül Mascagni Fritz barátunk és Nero című operái, Umberto Giordano André Chenier-je, Montemezzi A három királyok szerelme című dalműve, Ildebrando Pizzetti Deborah és Jade című operái, Franco Alfano Madonna Imperiája és Pick-Mangiagalli Notturno romanticója kerülnek előadásra. Az utóbbi kettő Milanóban újdonság. Ludovico Rocca Phryne című dalművét a Scala mutatja be először. Ottorino Respighi emlékét egy estén több művének az előadásával ülik meg. Színre kerül posthumus operája, a Lucrezia, továbbá Egyiptomi Mária című dalműve és a Madarak című táncjátéka. A külföldi zeneszerzők alkotásai közül előadják Gluck Iphigenia Taurisban című dalművét, amely a Scalában még sohasem került színre. Előadják a Tristán és Izoldát, a Jancsi és Juliskát, a Mignont, Massenet Manonját és a Coppeliát, amely már harminc év óta nem szerepelt a Scala játékrendjén.

Müller S. W. »Heitere Musik« című zenekari műve nagy sikert aratott Lipcsében.

Joachim Albrecht porosz herceg, a kitűnő karmester és zeneszerző, most ünnepelte Berlinben 60. születésnapját.

Dr. Rosen Waldemar, a lipcsei zeneíró érdekes előadást tartott Londonban ezen a címen: »Der neue Bruckner — Die Originalfassung seiner Simphonien.«

Arbeitsymphonie« a címe Herrmann Hugó művének, mely Stuttgartban került bemutatásra, nagy tetszéssel.

Budapest Székesfőváros Népművelési Bizottsága bérleti hangversenyeinek műsorterve

PESTI VIGADÓ

1. „A" bérlet, 10 vasárnap délután, 5 órai kezdettel.

X 11 — **Mozart: Jupiter**
Chopin: E-moll zongoraverseny
Farkas F.: Divertimento
Vezényel: Bor Dezső

II 7 — **Beethoven: IX.**
Kodály: Te Deum
Vezényel: Fleischer Antal

XI 8 — **Haydn: Esz-dur**
Vivaldi: Versenymű 4 hegedűre
Lajtha L.: Szvit (Bemutató)
Vezényel: Boldis Dezső

II 28 — **Bruckner: E-dur**
Mozart: G-dur hegedűverseny
Vezényel: Nilius Rudolf

XI 22 — **Schubert: Befejezetlen**
Boccherini: Gordonkaverseny
Dohnányi: Gyermekdal-változatok
Vezényel: Bor Dezső

III 21 — **Brahms: D-dur**
Weiner: Concertino
Siklós: Elégia, nagyzenekarra (Bemutató)
Vezényelnek: Bárdos Lajos és Bor Dezső

XII 20 — **Schumann: D-moll**
Beethoven: Hegedűverseny
Veress S.: Divertimento (Bemutató)
Vezényel: Ferencsik János

IV 4 — **Csajkovszki: F-moll**
Mendelssohn: Hegedűverseny
Kósa György: Mese-szvit
Vezényel: Bor Dezső

I 17 — **Mendelssohn: Olasz szimf.**
Csajkovszki: Zongoraverseny
Hubay: Dalok
Vezényel: Bor Dezső

IV 25 — Reprezentatív **Magyar hangverseny**
Vezényel: Rajter Lajos

2. „B" bérlet, 5 hétköznap este, 8 órai kezdettel.

X 17 — **Liszt-est**
A Budai Dalárda közreműködésével
Vezényel: Ádám Jenő

I 7 — **Magyar szerzők bemutató hangversenye**
Vezényel: Kenessey Jenő

XII 10 — **Bartók-est**
a mester személyes közreműködésével
Cantata profana
Vezényel: Vaszy Viktor

II 18 — **Díszhangverseny**
neves külföldi karnagy és szólista közreműködésével

III 11 — **Fiatal magyar művészek bemutatkozó hangversenye**
Vezényel: Bor Dezső

Budapest székesfőváros házinyomdája 1936—11454

20

A ZENE

Alapította: DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:
SIKLÓS ALBERT
Szerkesztőség: Budapest, V., Pozsonyi-út 42.
Telefon: 2-930-67

Felelős kiadó:
NOVÁGH GYULA
Kiadóhivatal: Budapest, IV., Szép-u. 5, félem. 2.
Telefon: 1-845-29

Budapest
XVIII. évfolyam, 6. szám
1937 január 2.

TARTALOM

Hangversenyműsoraink ismertetése. — Novágh Gyula: A Liszt-év mérlege. — Toronyay Csaba: Antonio Stradivari (1644?—1737). — Két díszelőadás az Operaházban. — Belföldi hírek. Külföldi hírek.

A Székesfővárosi Népművelési Bizottság hivatalos kiadványa

Budapest Székesfőváros Népművelési Bizottsága
és az Országos Liszt Ferenc Társaság hangversenye
a Székesfővárosi Zenekar közreműködésével

***

Hetedik hangverseny

(**B** bérlet)

1937 január 7-én, csütörtökön este 8 órai kezdettel

FIATAL MAGYAR MŰVÉSZEK BEMUTATKOZÓ HANGVERSENYE

Vezényel:

Bor Dezső
karnagy

Közreműködnek:

Gyurkovics Mária	**Korponai-Korpás Valéria**
Lengyel Gabriella	**Meiszner Lujza**
Littasy György	**Solti György**

1. **Gluck Christoph Willibald** (1714 Erasbach — 1787 Bécs): Ifigénia Auliszban. — Nyitány.

Christoph Willibald Gluck lovag volt az első német opera-reformátor és bizonyos vonatkozásokban Weberen keresztül Wagner eszméinek az előharcosa. Az ő érdeme, hogy az opera közelebbi kapcsolatba kerül a való élettel. Művei valóban igazi emberi érzésektől és indulatoktól vannak áthatva. Az *Ifigénia Auliszban* jelentős művei közt is első helyen áll. Nyitánya az első motivumszerűen kidolgozott bevezetőzene. De mert közvetlenül kapcsolódik az első jelenethez, hangversenyelőadásokra befejezéssel kellett ellátni. Az első feldolgozás, melyet tévesen Mozarténak tartottak, J. P. Schmidt berlini udvari tanácsostól származik. Ma már ehelyett *Wagner Richárd* feldolgozásában játsszák mindenütt. Wagner maga adta a következő magyarázatot hozzá:

Négy motivumra van építve az egész nyitány. 1. Fájdalmas fölkiáltás marcangoló szívfájdalomból (kezdet). 2. Az erőszak, a parancsoló hatalom motivuma. 3. A kellem és hajadoni gyöngédség. 4. A fájdalmas, gyötrelmes részvét motivumai.

2. **Bach Johann Sebastian** (1685 Eisenach — 1750 Lipcse): Hegedűverseny. E-dúr.

A versenyműt (concerto), a XVIII. század legnépszerűbb műfaja, Antonio *Vivaldi* hegedűversenyeiben fejlődött önálló formává. Bach Weimarban hallotta először Vivaldi concertoit, s hogy szerkezetük minden részletével megismerkedjék, olasz kortársának kompozícióit zongorára és orgonára dolgozta át. Saját hegedűversenyeinek megírásában ezek az alapos tanulmányok nagy segítségére voltak. Vivaldi concerto-formáját azonban versenyműveiben egyéni módon dolgozta, formálta át. Nagyszerű kontrapunktikus művészetével gazdagította a tételek zenei szövését és a tutti és szóló addigi merev ellentétét mesterien olvasztotta össze.

E-dúr hegedűversenyének *első tételében* is átalakítja a konvencionális formát. A tétel háromrészes, da capo-ária. Az első rész mozgalmas és szokatlanul széles. A középső rész a párhuzamos moll-hangnemben, cisz-mollban kezdődik és halkan, panaszosan vezet át a harmadik részbe, amely az egész első rész megismétlése (da capo). A tételnek azonban nemcsak formája, hanem kidolgozása is művészien eredeti: a zenekar a szólóhegedű témáiból és téma-töredékeiből fonja a kíséret pompás szövetét. A *második tétel* panaszos-hangú adagio. A kíséret legmélyebb szólamában folyton megismétlődve, halkhangú dallam vonul keresztül (basso ostinato). Föléje ívelődik a szólóhegedű szélesen daloló éneke. A szomorú, panaszos dallamokban visszatér az első tétel második részének hangulata. És a szólamok mozgó vonalain keresztül elénkrajzolódik Bach lelkének halk vergődése. A *harmadik tétel* ellentétes hangulatú: vidám jókedv, életöröm dalol benne. Formája régitípusú koncertrondó. A tuttivisszatérések hangnemének érdekes megválasztásával azonban Bach az olasz koncertrondó formáját igazi művészettel olvasztja össze a francia rondeau formájával.

A versenyművet **Lengyel Gabriella** adja elő. Lengyel Gabriella zenei tehetsége, abszolút hallása már öt éves kora előtt feltűnt Herrnfeld tanárnak. Foglalkozott vele s néhány hónap mulva a Zeneművészeti Főiskolán folytathatta a hegedűtanulást. Zsolt Nándor, majd Zathureczky Ede vezették tovább, végül Hubay Jenő mesteriskolájába került s 15 éves korában, 1936-ban megszerezte az állami művészi oklevelet. 1934-ben a Reményi-díjat, 1936-ban Hubay Jenő jubileumi díját nyerte el. Először 10 éves korában lépett a nyilvánosság elé s azóta gyakran szerepel hangversenyeken.

3. *a)* **Schubert Franz** (1797 Lichtenthal — 1828 Bécs): Margit a rokkánál.

b) **Mozart Wolfgang Amadeus** (1756 Salzburg — 1791 Bécs): Pamina áriája a Varázsfuvola c. operából.

Énekli: **Korponay-Korpás Valéria.** Zeneművészeti Főiskolára középiskolai tanulmányainak befejezése után került. Ma az operai tanszak első évfolyamán P. Maleczky Bianca tanítványa. Általában a klasszikus zeneszerzők kompozícióinak előadását tanulmányozza s különösen Mozart-énekesnőnek készül. Eddigi hangversenyein mindig jelentős sikerrel szerepelt.

4. *a)* **Löwe Ferdinand** (1865 Bécs — 1925 ugyanott): Az óra.

b) **Haydn Joseph** (1732 Rohrau — 1809 Bécs): Recitativo és ária az Évszakok c. oratóriumból.

Énekli: **Littasy György.** Hegedűsnek, majd gordonkásnak készült. 1932-ben dr. Molnár Imre énekesnövendékei sorába vette föl. A Nemzeti Zenede után 1933 óta a Zeneművészeti Főiskolán folytatja tanulmányait s ez idő szerint az akadémiai tanfolyam utolsó esztendejét végzi, ugyancsak dr. Molnár Imre vezetésével. Kulturált énekét nem egy hangversenyen volt alkalmunk hallani.

Szünet.

M. T. AKAD. KÖNYVTÁRA
I. sz. Növedékkönyvi
1937. 684

5. **Mendelssohn-Bartholdy Felix** (1809 Hamburg — 1847 Lipcse): Zongoraverseny. G-moll.

Három versenyművet írt Mendelssohn. Kettőt zongorára, egyet hegedűre. Mindegyik hű tükre a nagy romantikus fölényes műveltségének, csodálatos zenei adottságának, dallambőségének és imponáló formatudásának. E versenyművek a maguk idejében — a mult század első felében — nagyon sokat követeltek az előadó művésztől; történeti jelentőségük, hogy előfutói lettek a romantikus koncertstílusnak.

Húsz éves korában írta Mendelssohn a *g*-moll zongoraversenyt, egyik legragyogóbb alkotását. A fiatalság gondtalansága, egy nemes ábrándozó lélek közlékenysége, gondolatbőség, formaszépség; ezekben nyilatkozik meg a fiatal mester zenei géniusza. Hangulatban és formai beosztásában közel áll halhatatlan hegedűversenyéhez. Mingyárt első tételében a hegedű-koncert szentimentális hangja üti meg fülünket, de egy árnyalattal komorabb, patétikusabb drapériával. Csak a dallamos melléktémában csillan fel egy halvány reménysugár. Az *andante* tétel itt is népdaleredetű. Gyönyörű az az epizód, melyben a vonósok mélyzengésű akkordjait a zongora figurációi fonják körül. Az utolsó tételben a Szentiváméji álom komponistája szól hozzánk *(Molto allegro)*, hamisítatlanul mendelssohni romantika, mely tündérekkel benépesített holdsütötte erdők álomszerű hangulatát varázsolja elénk. Mint hegedűversenyében, itt is *attacca*-szerűen, megállás nélkül követi egymást a három tétel s az összefűző közjátékokban trombitajelzések hívják fel a hallgató figyelmét a szólóhangszer belépésére.

A zongoraversenyt **Meiszner Lujza** játssza. A kis előadó kivándorolt magyar szülőktől Amerikában született 1924 augusztusában. Négyéves korában zongorázni kezdett s ötéves korában már szülővárosának, St. Louis-nak nagy hangversenytermében, a Baldwin Hall-ban lépett fel. Apja, a kitűnő fuvolaművész, felismerve a gyermek nagy tehetségét, azért, hogy őt a budapesti Zeneművészeti Főiskolán taníttathassa, hazajött. Meiszner Lujza így, hatéves kora óta, a Főiskola növendéke s ma Székely Arnold vezetésével folytatja zongoratanulmányait.

6. *a)* **Donizetti Gaetano** (1797 Bergamo — 1848 ugyanott): Ária a Lucia di Lammermoor c. operából.

b) **Adam Adolphe** (1803 Párizs — 1856 ugyanott): Bravurvariációk.

Énekli: **Gyurkovics Mária.** Mint a Székesfővárosi Felsőbb Zeneiskola növendéke, Jászó (Jäger) Vilmosné vezette be énektanulmányaiba. Innen a Zeneművészeti Főiskolára került dr. Molnár Imre vezetése alá. Az Operabarátok Egyesületének ösztöndíjával a folyó évben a Főiskola operatanszakának utolsó évfolyamát végzi. Budapesten, Debrecenben és Nyiregyházán több hangversenyen szerepelt nagy sikerrel.

7. **Schubert Franz**: Ötödik szimfónia. B-dúr.

1816 szeptemberében komponálta (befejezte okt. 3) B-dúr szimfóniáját. Első előadása a »*Schottenhof*«-ban volt, baráti körben. Ha beletekintünk a partitúrába, rögtön szemünkbe tűnik, hogy a szokásos zenekari összeállításból a klarinétek, trombiták és az üstdobok hiányzanak, szóval a művet kis zenekar szólaltatja meg. Hogy milyen finoman bánik Schubert kis zenekarával, az néhány taktus meghallgatása után is feltűnhetik mindenkinek. Hol a vonószenekar étherikus pianisszimói gyönyörködtetnek, hol pedig a fafúvók behizelgő hangjai tolmácsolják a fenköltgondolkodású és érzésű mester mondanivalóját. A »*Kis C-dur*« (VI.) szimfónia kamarazeneszerűségének a nyomait már itt is fölfedezhetjük.

Első tétel: Allegro. A vidám hangulatú főtémát a fafúvók kezdik pianisszimó. A vonósok folytatják a dallam szövését. Forte átvezetés után igen kerekded melléktémát hallunk a vonósokon és fafúvókon felváltva. Rövid feldolgozás után a visszatérésben a főtéma az *alsódominánson* jön.

Második tétel : Andante con moto. Kis rondóforma, mint a lassú tételek általában. A középrész (alternativo) pianisszimója sejtelmes hangulatba ringat. A fődallam visszatérése után mégegyszer halljuk a halk középrészt. A tétel a fődallammal ér véget.

Harmadik tétel : Menuetto — Allegro molto. Triós dalforma. Vidám hangulatok kergetik egymást. A fődalforma mozgékony negyedei után frappánsan hat a trio (maggiore) dudaszerű orgonapont-basszusa.

Az *utolsó tétel : Allegro vivace.* Haydnra emlékeztető derű árad szét a partitúrából. Az átvezetőrészben fölfelé haladó tizenhatodfutamok kergetik egymást. Pajzán jókedv uralkodik a melléktémában. A zárótéma triolái nagy ritmikus fokozásról tesznek tanulságot. A feldolgozási rész utánzó (imitáló) belépései után hagyományosan fölépített visszatérést hallunk.

Vezényli : **Solti György.** Középiskolai tanulmányainak elvégzése után a Zeneművészeti Főiskola növendéke lett. A Főiskolán a zongora- és zeneszerzés tanszakokat mint Székely Arnold, Siklós Albert és dr. Dohnányi Ernő növendéke végezte. 1932 óta a m. kir. Operaház korrepetitora. Kompozíciói : vonósnégyes, zenekari szvit, dalok, stb.

*

Budapest Székesfőváros Népművelési Bizottsága hangversenyei a Székesfővárosi Zenekar közreműködésével

****

(**A** bérlet) **Nyolcadik hangverseny** (**A** bérlet)

1937 január 17-én, vasárnap délután 5 órai kezdettel

Vezényel : **Bor Dezső** karnagy

Közreműködnek :

Herz Lili
zongoraművésznő

Hildegard von Krafft
hegedűművésznő (München)

1. **Kadosa Pál** (1903 Léva —) : Első divertimento, op. 20. a.

Szerző első zenekari divertimentóját az olasz kir. kormány által rendezett Biennale d'Arte vezetőségének felszólítására írta s az öttételes kompozíció az 1934. évi velencei nemzetközi zeneünnepélyen került bemutató előadásra ; a milánói Scala zenekara játszotta Oreste Piccardi vezénylete alatt. Itthon a Hangversenyzenekar műsorán szerepelt először.

I. Nyitány. Szabad rondó-forma : a téma a hegedűkben jelentik meg, majd töredékei az egész zenekaron végigvonulnak ; a téma első visszatérése helyén a trombitának halk cintányérütésekkel kísért kadenciája áll, — a komoly főtémának quasi paródiája, — mely a vonósok fugatójába torkollik ; a rondótéma újbóli visszatérése után a rézfúvók ünnepélyes fanfárja zárja a tételt.

II. Toccatina. Rondó : a rohanó nyolcadokból épített téma a vonósokon dübörög végig ; hosszabb epizód után — halk, ellágyult beállításban — a fuvolában jelenik meg újra ; a keményen kalapácsolva induló második epizód végén a dörmögő fagót-trilla fölött meditálva jelenik meg a két kürt szólója s végül — a zongorával megerősítve — ismét a vonósok intonálják a témát.

III. Az obligát lírai középrész. Kis szonátaforma : a főtémát az óboa intonálja, a panaszoló melléktéma a kürtök pianisszimó-akkordjai fölött a szóló-hegedűben jelenik meg ; a »feldolgozási rész« hiányzik, a főtémát a fafúvók kánonban hozzák, majd izgalmas kitörés után (melléktéma) a magárahagyott klarinét elégikusan fejezi be a »lírai középrészt«.

IV. Petit potpourri militaire. Három groteszk indulótéma a kisvárosi térzenék hangulatát idézi ; a három téma — egyszeri — exponálása után az első mégegyszer visszatér.

V. Stomp. Ismét rondó: e főtémában a nigro-táncok hangulata kísért; a két közjátékba a klarinétnak egy-egy virtuóz kadenciája van beleszőve.

(Hangversenyünkön az öttételes sorozatból a zenekar csak az első négy tételt játssza.)

2. **Mozart Wolfgang Amadeus** (1756 Salzburg — 1791 Bécs): Hegedűverseny. D-dúr. (1777.)

Mozart összesen *hat* hegedűversenyt komponált s ezek közül a VI-ik (Esz-dúr) szerzőségéről még a közelmultban is élénk viták folytak. A műsoron lévő D-dúr, amely a Köchel-féle jegyzékben 218. sz. a. szerepel, a *negyedik* a hegedűversenyek sorában. A salzburgi Mester brilliáns, egyben rendkívül kényes feladatot ró a koncertáló magánhegedűre, amelyet egész kis zenekar kísér. Különösen csillogó az 1. tétel finoman cizellált Allegroja, amelynek kódája előtt Joachimnak klasszikus szárnyalású kadenciáját halljuk. Egyszerű, de nemesvonalú dallamot hallunk a 2. tétel Andante cantabile-jában. Háromszakaszos dalforma néhány ütemes előjátékkal és kódával. Legnépszerűbb a 3. tétel, a »Rondo«, amelynek végtelen graciózus főtémáját a magánhegedű kezdi. Az egész tételt a kamarazene légies könnyedsége jellemzi. Egyik epizódtéma helyén rokokószerű gavott csendül fel, amely az »Ámor játékai« c. balettben is szerepel.

Előadja: **Hildegard von Krafft** hegedűművésznő.

Szünet

3. **Csajkovszki Peter** (1840 Votkinszk — 1893 Szentpétervár): Zongoraverseny. B-moll. 23. mű, 1875.

Az oroszok Beethovenje eredetileg Rubinsteinnek szánta ezt a versenyművet, aki azonban megjegyzéseket tett a hálátlan nehéz szólam ellen. Erre Csajkovszki kitörülte Rubinstein nevét a címlapról és a koncertet Hans Bülownak ajánlotta, aki Amerikában óriási sikerrel mutatta be. Kevés zenei kompozíciót ért annyi elismerés és lelkesedés, mint a b-moll koncertet. Legnagyobb diadalát mégis Rubinstein aratta az 1878-iki párisi kiállítás orosz estéjén, mire a szerző 1889-ben hálából alaposan átdolgozta az egész zongoraversenyt. Mint a koncertek általában, ez is három tételből áll, formai tökéletessége mellett rendkívül hálás szerepet juttat a magánhangszernek. Szélesen ömlő Andante vezeti be a versenyművet, amelyet előbb káprázatos futamok, majd a fúvókon felhangzó lágy téma követnek. A 2. tétel egyszerű lírikus hangulatú Andantino, középső részében szellemes ötletekkel. A finale — szabályszerű rondó — jellegzetes orosz táncmotívummal kezdődik. Különösen érdekes hanghatást keltenek a középrészben oktávákban alkalmazott hegedűk.

Előadja: **Herz Lili** zongoraművésznő.

4. **Mendelssohn-Bartholdy Felix** (1809 Hamburg — 1847 Lipcse): Negyedik (olasz) szimfónia, A-dúr. 90. mű, 1833.

A fiatal, huszonnégyéves Mendelssohn hosszabb olaszországi tartózkodásának gyümölcse ez a mű, mely népszerűség dolgában méltán vetekedik a híres skót szimfóniával. Dél pompázó romantikája árad ki dallamaiból, majd víg bacchantikus jeleneteket érzékít meg a vad nápolyi saltarello-téma, mire álmodozó ellentétképen nyáréji hangulat következik az örök kékegű tájak honából. Boldog, fiatalos csapongás száguld át az egész 1. tételen. — Borongó, balladaszerűen komor a következő Andante-rész, mintha a napsugaras Dél a komor Észak után sóvárogna s ezt a gondolatot a brácsák, a klarinét és fagót intonálják szomorú, vigasztalan sóhajképpen. — Annál elevenebb a ländler-témákból festett újabb kép, amelynek hátteréből a Wienerwald kedélyes kacagását halljuk a kürtökön visszhangozni. — A befejező tétel fanatikus uniszónói s az orkeszter felszabadult erőinek tobzódása mellett alig jut szóhoz egy-két idillikus motívum, az is groteszk külsőben, mintha a bűvös Szentivánéji álom pajkos tündérei incselkednének velünk.

A LISZT-ÉV MÉRLEGE

NOVÁGH GYULA

Liszt Ferenc születésének 125.-ik és halálának 50.-ik évfordulója szolgáltatott alkalmat a magyar nemzetnek, hogy a nagy zeneköltő emlékének hódolva, kifejezésre juttassa azt a tiszteletet és nagyrabecsülést, amelyet a nagy magyar géniusz emberi értékekben gazdag életével és az egyetemes zeneirodalom örökértékű kincseivé vált csodálatos alkotásaivak biztosított önmagának a világ minden kultúrnemzete előtt. Liszt Ferenc értékekben gazdag életével és örökértékű zenei alkotásaival azonban nemcsak önmagának biztosított tiszteletet és becsülést, hanem nemzetének is. Nekünk, megcsonkított magyaroknak egyedül a kultúra fegyverei maradtak meg, amelyekkel hadakoznunk lehet és kell nemzeti létünk fennmaradásáért és jogosultságáért. Éppen ezért a Liszt-Emlékév Végrehajtó Bizottságára, amelyet dr. Hóman Bálint vallás- és közoktatásügyi miniszter úr 1935 október hó 9-én létesített, kettős feladat hárult;

az egyik: Liszt Ferenc kultuszának terjesztése és mélyítése megfelelő ünnepségek rendezésével, illetve ünnepségek előmozdításával az ország határain belül;

a másik: Liszt magyarságának és zeneköltői nagyságának igazolása és hirdetése minden kultúrállamban.

E feladatok megvalósításának lehetőségeit nagymértékben korlátozta országunk szomorú anyagi helyzete, de époly mértékben növelte a lehetőségeket a nemzetünk fajiságában gyökerező szeretet és lelkesedés a nemes eszmék iránt. Bölcs előrelátás volt, minden nemzetet megelőzve, az emlékévet Liszt Ferenc születésének 124-ik évfordulójával kezdeni, mert így a magyar nemzet adhatta tudtára a világnak, hogy a magyar Liszt Ferencnek jubiláris éve van.

Elismerés illeti a magyar rádiót, hogy az 1935. szeptember 10-ik napján tartott Európa-hangverseny műsorát Liszt Ferenc műveiből állította össze Báthy Anna, Bartók Béla, továbbá az operaházi zenekar közreműködésével és Dohnányi Ernő dr. vezényletével, mert ezzel nemcsak megakadályozta azt, hogy Ausztria október 22-én, tehát éppen Liszt Ferenc születése napján Liszt-hangversenyt adhasson, hanem Ausztria, Csehszlovákia, Dánia, Finn-, Francia-, Irország, Jugoszlávia, Lengyelország, Nagybritannia, Német-, Olaszország, Románia, Svájc és Svédország, továbbá a National Broadcasting Corporation kötelékébe tartozó 80-nál több állomás, valamint a magyar állomások útján a magyar rádió jelentette be a világnak, hogy a nagy magyar zeneköltő jubileumi éve megkezdődött. Ez az Európa-hangverseny világszerte nagy visszhangot keltett. A magyar Liszt-év propagálására a British Broadcasting Corporation által rendezett budapesti helyszíni riportsorozat adott mérhetetlen jelentőségű alkalmat. E helyszíni riport keretében dr. Dohnányi Ernő érintette a Liszt-kultusz problémáit, majd Bartók Béla nyilatkozott az angol hallgatóság előtt a magyar nóta és a cigánymuzsika kérdéséről. A beszélgetést dr. Dohnányi Ernő zongorán, Basilides Mária pedig ének illusztrációs példákkal tették érthetővé. Ez a beszélgetés és az érdekes művészi példák világosan kimutatták miben és hogyan tévedett Liszt Ferenc akkor, amikor a magyar és a cigánymuzsikáról ismert elméletét kifejtette. Egy másik alkalommal a Zeneművészeti Főiskola Liszt-múzeumának hangulatát varázsolta a rádió az angolok elé és akkor hallhatták Liszt Ferencnek Stefániai Imre avatott művészkeze által megszólaló zongoráját.

A Liszt-év hivatalos megnyitása előtt a rádió belföldi viszonylatban is megkezdte Liszt Ferenc kultuszának tervszerű propagandáját. Keretül felhasználta a Pázmány Péter Tudományegyetem jubileumát, amikor is annak megnyitó ünnepségén az egyetemi templomból a Koronázási Misét közvetítette; majd,

október 6.-i nemzeti gyászünnepünket, amelyen Liszt Ferencnek kifejezetten e nap emlékezetére írt Funérailles című művét mutatta be; továbbá, amikor október 20-án közvetlenül a Liszt-emlékév hivatalos megnyitása előtt Peter Raabe vezényletével Liszt-hangversenyt adott. Ugyanekkor megszólaltatta magát Raabe-t, Liszt Ferenc legjelesebb biografusát is a mikrofon előtt dr. Koudela Gézával folytatott beszélgetés kapcsán.

A rádiónak belföldön és külföldön folytatott előzetes propagandájával párhuzamosan úgy a Liszt-Emlékév Végrehajtó Bizottsága, mint az Országos Liszt Ferenc Társaság, valamint a magyar kormány több nagyjelentőségű és messzekiható akciót indított meg a Liszt-emlékév sikerének biztosítása érdekében.

A Liszt-Emlékév Végrehajtó Bizottságának előterjesztésére a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr megkereste a magyar kir. külügyminiszter urat, hogy Magyarország külföldi követei hathatósan mozdítsák elő állomáshelyük országában a magyar Liszt Ferenc emlékét szolgáló akciókat és igyekezzenek október 22-én az illetékes országok rádiói útján hirül adni a magyar Liszt-jubileumi év megindulását és kifejteni Liszt Ferenc zeneköltői jelentőségét és magyar voltát. Az akció sikeres lebonyolítása érdekében a Liszt-Emlékév Végrehajtó Bizottsága Isoz Kálmán és Papp Viktor Liszt-biografusokkal tárgyi adatokkal alátámasztott syllabusokat iratott a magyar követek, illetve az általuk felkért szakemberek által tartandó rádióelőadások számára. Ezeket a syllabusokat a külügyminisztérium több nyelvre fordíttatta és megküldte Magyarország követeinek azzal a gazdag fényképanyaggal, amelyet 12 példányban készíttetett el a Liszt-Emlékév Végrehajtó Bizottsága a külföldi sajtó részére. A küldött képek Liszt Ferencet és életének epizódjait magyar vonatkozásokban mutatták be.

Ezek az intézkedések nem remélt sikerrel jártak. Szinte ugyanannak a napnak ugyanabban az órájában értesült az egész világ, hogy a magyar nemzet halhatatlan emlékű és örök dicsőségű nagy fiának, Liszt Ferencnek szenteli azt az évet, amelyre a nagy zeneköltő halálának 50-ik és születésének 125-ik fordulója esik. Ez a bejelentés bámulatos visszhangot keltett és hatásaként a világ minden kultúrállamában megindult a Liszt ünnepségek szervezése. A jelentés nem terjedhet ki arra, hogy az egyes országokban lezajlott és a magyarság zenei kulturájának tiszteletet és megbecsülést jelentő Liszt-ünnepélyekről, Liszt-hangversenyekről külön-külön beszámoljon, s ezért csak a legfontosabbakról emlékezik meg.

AUSZTRIA

A »*Bécsi Magyar Szövetség*«, amely Bécs kulturális életében számunkra értékes szerepet tölt be, dr. Schuschnigg kancellár, báró Berger-Waldenegg külügyminiszter és felesége, valamint Rudnay Lajos bécsi magyar követ fővédnöksége alatt és jelenlétében a Konzerthaus nagytermében zsúfolt ház előtt nagyszabású *Liszt Ferenc hangversenyt* tartott. A Liszt-hangverseny a bécsi zenei élet egyik legkimagaslóbb eseménye volt. A hangversenyt Weingartner Félix vezényelte, közreműködött Anday Piroska, Angelica Morales és a Budapesti Hangversenyzenekar. Utána *Rudnay Lajos fényes fogadóestét rendezett*, amelyen, a Bécsben tartózkodó diplomáciai kart és arisztokráciát beleértve, 500-an vettek részt.

A *Magyar Filharmóniai Társaság* Dohnányi Ernő dr. vezényletével két nagysikerű hangversenyt rendezett Bécsben, melynek műsorain Liszt Ferenc művei is szerepeltek. A sajtó a legmelegebb elismeréssel adózott a kitűnő mester és zenekar magas művészi színvonalú munkájának.

A Collegium Hungaricum és a Bécsi Magyar Szövetség rendezésében még *Eyssen Irén* hangversenye szolgálta Liszt Ferenc magyarságának propagálását. A magyar főváros által adományozott Liszt-emléktábla leleplezési ünnepélyén Schmitz, Bécs város polgármestere magasztaló szavakkal adózott a nemcsak magyar földön született, de lélekben is magyar Liszt Ferencnek mindazért,

amit Bécs zenekulturája érdekében tett. Bár ma is akadnak Ausztriában, különösen a hozzácsatolt magyar területen, akik Liszt Ferencünket kisajátítani törekszenek, Bécs város polgármesterének szava Ausztria lojális és az igazságot fedő álláspontját fejezte ki.

NÉMETORSZÁG

Szinte reménytelennek látszott, hogy a magyar Liszt Ferenc magyar művészek tolmácsolásában szólalhasson meg Németországban egy szélsőséges kisebbség minden tárgyilagosságot nélkülöző és éppen ezért, amily heves, éppen oly nevetséges kisajátító törekvései miatt. Annál nagyobb sikernek kell elkönyvelni, hogy a m. kir. Operaház Bayreuthban bemutathatta Liszt: Szent Erzsébet legendáját és a Liszt rapszódiákból összeállított baletteket. A két abszolut művészetet nyujtott előadás óriási sikert aratott — és Liszt Ferenc szellemének, lelkialkatának magyar sajátosságait tükrözte. Elismerés illeti Carl Schlumprecht bayreuthi főpolgármestert, aki annyi bátor odaadással és őszinte szeretettel teremtette meg az Operaház vendégszereplésének lehetőségeit, de elismerés illeti Márkus Lászlót a m. kir. Operaház kitűnő direktorát és az együttes minden egyes tagját — a kitünő teljesítményért. *Stefániai Imre* Berlinben és Kassel-ben adott Liszt-hangversenyt.

FRANCIAORSZÁG

A párizsi Magyar Tanulmányi Központ három előadást és egy zenei ünnepséget rendezett a Sorbonneon, továbbá egy emléktáblát állított Párizsban. *Hankiss János* egyetemi tanár a Sorbonne vendégeként »*Liszt écrivain romantique français*« című előadásában azokkal a zenekritikai és zeneesztétikai eszmékkel foglalkozott, melyeket Liszt a népies elemekben gazdag magyar romanticizmusból közvetített a francia és európai romantika felé. Az előadás után a Tanulmányi Központban összejövetel volt, melyre több Liszt-kutató és az egyetemi tanárok kaptak meghívót. *Joseph Baruzi* a Revue Musicale és a Menestrel zenekritikusa, francia zeneművészeti író »*Liszt et la musique populaire et tzigane*« cím alatt a magyar népzene és a cigányzene Liszt által vitatott kérdését is ismertette, kiemelve azokat a szoros kapcsolatokat, amelyek Liszt érzésvilágát a magyar földhöz kapcsolták. Liszt magyarságát emelte ki *Guy de Pourtalès* is, aki Liszt népszerűsítéséért mindenkinél többet tett Franciaországban. Szellemes és rendkívül érdekes képekben mutatta be Liszt fejlődésének főbb állomásait, kiemelve azokat a széttéphetetlen szálakat, amelyek a magyar zsenit hazájához kapcsolták. A több mint 400 főnyi előkelő közönség soraiban a Liszt család, továbbá a párizsi irodami és tudományos élet szine-java és gróf Khuen-Héderváry követ jelent meg. A sorbonnei ünnepségek befejezéseként *G. Huisman* szépművészeti államtitkár, *G. Verdier* Párizs érseke, *S. Charlety* a párizsi egyetem rektora, *Ch. Widor* az Accadémie des Beaux-Arts főtitkára és *H. de la Croix* az akadémia tagja és a bölcsészeti kar dékánja fővédnöksége mellett és gróf Khuen-Héderváry Sándor követ elnöksége alatt az egyetem nagy ünnepi termében Liszt-hangverseny zajlott le, közel 3000 főnyi közönség jelenlétében. A követ megnyitója után *H. Lichtenberger* a Sorbonne tanára Liszt zsenijét méltatta és helyét a világ legnagyobb zenei szellemeinek sorában Beethoven és Wagner mellett jelölte meg. A zenekart Harsányi Tibor vezényelte. Kentner Lajos, aki először szerepelt Párizsban, óriási sikert aratott. A Le Temps, Jour, Petit Journal, Petit Parisien, Menestrel, Marianne, Gringoire, Candide stb. nemcsak a legnagyobb elismerés és dicséret hangján emlékeztek meg a hangversenyről, hanem több esetben visszatértek az est zenei propagamjára és művészi sikerére. Nagy jelentősége volt ennek a hangversenynek, mert azon számos olyan francia vett részt, akik előtt addig Magyarország teljesen ismeretlen volt. Számos kérés érkezett a Tanulmányi Központhoz, hogy a magyar művészi manifesztációkra a jövőben is meghívót kapjanak. Meg kell még említenem, hogy Budapest székesfőváros dr. Némethy Károly tanácsnok úr előterjesztésére ismét tanubizonyságot tett arról a legmesszebbmenő áldozat-

készségről, amellyel a magyar kultúra támogatását és előbbrevitelét mindenkor kész szolgálni: olyan értékes és művészi kivitelű hangversenyműsort ajándékozott, amely még Párizsban is feltűnést és elismerést aratott. Úgy a hangversenyt, mint a Liszt-emléktábla leleplezési ünnepségét a magyar rádió is közvetítette.

OLASZORSZÁG

A milánói főkonzul az ottani fascista kultúregyesülettel a milánói zeneiskola főtermében a piacenzai zenefőiskola zenekara és Reiner-Arató Erzsébet magyar zongoraművésznő közreműködésével nagysikerű hangversenyt rendezett, melyről a legnagyobb lapok, a L'Ambrosiano, Corriere della Sera, La Sera, Il Popolo d'Italia és L'Italia terjedelmes cikkekben, elismerő méltatásokban emlékeztek meg.

A magyar zenének diadalútját jelentette a magyar *Filharmóniai Társaság* hangversenykörútja Olaszországban. *Dr. Dohnányi Ernő* vezetésével a Filharmóniai Társaság az Augusteo nagytermében tartotta meg római hangversenyét, amelyen az olasz kormányelnökön kívül *Suvich* külügyi államtitkár és *báró Aloisi* nagykövet, a külügyminisztérium kabinetfőnöke is megjelent. A *Duce* a hangverseny szünetében legteljesebb elismerését és köszönetét fejezte ki dr. Dohnányi Ernő őméltóságának a Filharmóniai Társaság nagyszerű művészi teljesítménye fölött.

A Filharmóniai Társaság nagysikerű hangversenyt adott még *Páduában*, *Milánóban*, *Genovában*, *Reggio Emiliában*, *Bolognában*, *Modenában* és ismét Páduában, majd *Triesztben*. Az összes olasz lapok a legnagyobb elismerés és áradó dícséret hangján írtak a nagysikerű hangversenykörútról, melynek minden egyes műsorán Liszt Ferenc egy-egy reprezentáns műve szerepelt.

A Santa Cecilia akadémia Fischer Annie zongoraművésznő közreműködésével és *Molinari* vezényletével az Augusteo termében nagysikerű hangversenyt rendezett, amelyen az olasz kormányt *Dino Alfieri* államtitkár képviselte és az igen előkelő közönség sorában ott volt *Federzoni* az olasz szenátus elnöke, *Pietro Mascagni*, *Roberto Papini*, *Barcza György* Szentszék melletti követ. Az illetékes római hatóságok elhatározták, hogy a magyar Liszt Ferencnek újabb *emléktáblát állítanak Rómában*. A magyar külügyminisztérium útján történt felkérésre a Liszt-Emlékév Végrehajtó Bizottsága a San Francesca Romana al Foro Romano megjelölését javasolta azzal, hogy az emléktábla lehetőleg utaljon a magyar koronázási misére. Nagysikerű hangversenykörútat rendezett Olaszországban a *Budai Dalárda* is, mely hangversenyének műsorába Liszt Ferenc több dalművét vette fel. A magyar Liszt-hangversenyekről az egész olasz napi és zenei szaksajtó igen meleg és elismerő hangon emlékezett meg, sőt igen sok lap terjedelmes cikkekben méltatta Liszt Ferenc zeneköltői nagyságát és magyarságát. Többek között a *Scena Illustrata Geraci* tollából terjedelmes cikket közölt Liszt Ferencről és annak keretében öt magyar vonatkozású Liszt-fényképet is publikált.

LENGYELORSZÁG

A *Palestrina Kórus* *Vaszy Viktor* karnagy vezetésével *Varsóban* és *Krakóban* adott nagyszabású Liszt-hangversenyt, amely Liszt-ünnepségekről a Gazetta Polska, a Kurier Poranny, a Kurier Polski, Kurier Warszawsky, Warszawsky Ziennik Narodowy és az ABC emlékeztek meg terjedelmesebb cikk keretében. Több cikk megemlékezett arról a nagy hatásról, amelyet Liszt muzsikája a lengyel zene fejlődésére gyakorolt. Minden egyes cikk kiemelte Liszt magyarságát, továbbá elismeréssel szólt a Palestrina Kórusról, Vaszy Viktor karnagyi készségéről, Basilides Mária, Bodó Erzsébet, dr. Székelyhidy Ferenc és Mezey Zsigmond jeles művészetéről.

Sauerwald Géza Varsóban tartott Liszt előadása szintén élénk visszhangot keltett. *Stefániai Imre* varsói hangversenye ugyancsak nagysikerű volt.

ÉSZAKI ÁLLAMOK

Az Egyetemi Énekkarok Lengyel-, Lett- Észt-, Finn-, Svéd-, Dán-, Németországban és Ausztriában adtak hangversenyt, melyek műsorán több Liszt karmű szerepelt. Észt-, Lett- és Finnország saját szervezésű ünnepségeken adóztak a magyar Liszt Ferenc emlékének.

A magyar követek jelentései szerint Oxfordban, Bruxellesben, Rigában, Helsinkiben, Ankarában, Athénben, Madridban, Holland-indiai Batáviában, Buenos-Ayresben, Rio de Janeiróban, Washingtonban a magyar Lisztet ünnepelték rádió előadások, ünnepségek és magas színvonalú hangversenyek keretében.

Igen nagy propagandát fejtett ki a newyorki Magyar Idegenforgalmi Hivatal igazgatója Miss Méda Lynn, aki körlevelet intézett az Egyesült Államok összes nagy zenekarainak karmestereihez, továbbá 200 orgonistához, egyetemekhez, college-ekhez és privát zeneiskolákhoz (kb. 500), a különböző rádióállomásokhoz, hogy Liszt Ferenc jubileumi évében tűzzék műsorra annak műveit, ismertessék működését és alkotásainak jelentőségét. A legnagyobb amerikai ujságtudósítók és a 20 legnagyobb amerikai ujság útján körülbelül 1200 ujságnak küldött hiranyagot a magyar Liszt-ünnepségekről, Liszt magyarságáról. Több rádió részére előadókat szerzett, akik Liszt Ferencről beszéltek, átnézte és jóváhagyta egy írónak Liszt hangjáték kéziratát, amelynek keretében számos Liszt-dal került bemutatásra. Washingtoni követünk a legnagyobb elismerés hangján emlékezett meg Miss Lynn önzetlen és kitűnő propaganda munkájáról, amelynek révén egész Amerika nemcsak tudomást szerzett Liszt Ferencről és magyar voltáról, de amerikai méretű ünnepségeket is rendezett a nagy Mester tiszteletére.

MAGYAR MŰVÉSZEK KÜLFÖLDÖN

Számos magyar művész aratott külföldön sikert Liszt-művek interpretálásával. *Bartók Béla* Londonban és Ankarában, *Kilényi Edvard* Párizsban és Londonban, *Gergely László* és *Eyssen Irén* Szófiában, *Stefániai Imre* Német- és Lengyelországban, *Fischer Annie* Olaszországban és az északi államokban, továbbá *Kentner Lajos* Franciaországban. Számos zenei folyóirat, közöttük angol, francia, dán, finn, lengyel, olasz, holland-indiai, sőt tókiói is a magyar Liszt Ferencet terjedelmes cikkekben méltatták, mint a legnagyobb zenei zsenik egyikét. *Tókióban* Lóránt Ferenc magyar hegedűművész kezdeményezéséből *gróf Naokazu Nabeshima* elnöklete alatt megalakult a japán Liszt Ferenc Társaság, amely szintén rendezett Liszt-hangversenyt és emlékünnepélyt és a japán sajtóban is többször emlékezett meg a nagy magyar Mesterről.

A kisebb jelentőségű külföldi Liszt-hangversenyekre vonatkozó jelentések a Liszt-Emlékév Végrehajtó Bizottsága irattárában találhatók meg. Az elmondottakból azonban nyilvánvaló, hogy Magyarország külföldi követeinek a Liszt-Emlékév Végrehajtó Bizottsága kezdeményezéséből végzett propagandája Liszt Ferencet, mint a magyar zenei élet legkiválóbb reprezentánsát állította be a világ köztudatába, aki örökértékű alkotásaival az egész emberiségnek jótevője és vezérlő szelleme s mint ilyen a világ legnagyobb muzsikusai közt foglal helyet.

A külföldi propaganda megszervezése mellett nagy gondot fordított a Liszt-Emlékév Végrehajtó Bizottsága a *belföldi Liszt-propagandára* is.

Körirattal fordult az ország ismertebb zenei alakulataihoz, egyesületeihez, zeneiskoláihoz, zene- és énekkarokhoz; megkereste az alispánokat és polgármestereket, hogy a hatáskörükbe eső területen a Liszt-ünnepségeket tőlük telhetően mozdítsák elő.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter úrnak *két rendelete* nagymértékben mozdította elő a Liszt-kultusz terjesztését. Az egyik rendelet az *iskolákat* kötelezte Liszt-ünnepségek rendezésére, a másik a *népművelési* mozgalom

feladatává tette Liszt Ferencről szóló előadások, Liszt-ünnepségek és Liszt-hangversenyek rendezését.

A Liszt-Emlékév Végrehajtó Bizottságának felhívásai és a miniszter úr rendeletei nyomán jóformán minden társadalmi egyesület és zenei alakulat előadások, ünnepségek, hangversenyek keretében hódolt Liszt emlékének.

ZENEI ALAKULATOK

Társadalmi és zenei alakulatok által tartott hangversenyek tömegéről szóló összefoglaló statisztikai adatokat technikai okok miatt nem ad a jelentés és csak a legfontosabb intézmények Liszt ünnepségeiről számol be.

A *Zeneművészeti Főiskola* minden házi-hangversenyén hódolt Liszt Ferenc emlékének; 1935. és 1936. évi október hó 22-én pedig magas színvonalú Liszt-hangversennyel adózott nagynevű alapítójának.

A *Filharmóniai Társaság* november hó 25-én Cortot Alfréd francia zongoraművész, Laurisin Lajos és a Székesfővárosi Énekkar közreműködésével rendezett nagyszabású Liszt-hangversenyt, február hó 3-án pedig az Újságírók Szanatóriuma javára Bartók Béla, Báthy Anna, Bulla Elma, Herz Ottó dr., Stefániai Imre és Svéd Sándor közreműködésével rendezte második Liszt-hangversenyét. Liszt Ferenc művei több bérleti hangversenyének műsorán szerepeltek.

A *Budapesti Hangverseny Zenekar* több nagyszabású Liszt-hangversenyen működött közre.

Elismerésre méltó és magas színvonalú hangversenyt rendezett a *Homeros Énekkar*, továbbá a *Budai Dalárda*, az *Egyetemi Énekkarok*. A *Magyar Dalos Szövetség* Szombathelyen rendezett országos dalosünnepe a Liszt-ünnepségek jegyében zajlott le.

Az egyházi ének- és zenekarok közül a *Budavári Koronázó Főtemplom*, a *Szent István Bazilika* és az *Erzsébetvárosi* és *Terézvárosi* plébánia templomok, a *Belvárosi Ferencrendiek* temploma, az *Egyetemi*-templom papnöveldei ének- és zenekara, illetve csak énekkara a vasárnapi szentmisék keretében gyakran mutatták be Liszt egyházi műveit, a *Belvárosi* főplébánia templom ének- és zenekara a Liszt-év minden vasárnapján Liszt Ferencnek legalább egy-egy motettáját adta elő. A Budavári Koronázó Főtemplom az Esztergomi Bazilika 80 éves fennállása ünnepén az »Esztergomi misé«-t adta elő a helyszínen, Szolnokon pedig önálló Liszt-hangversenyt adott. A *Herminamezői* Egyházközség temploma fennállásának 80 éves fordulója alkalmából Liszt-férfikari miséjét mutatta be. Ugyanezt tette a *fóti* templom is. A *Budai Kapucinus* Egyházközség nagyobbszabású Liszt-hangversenyt rendezett. Számos Liszt-hangversenyt rendezett a Katholikus Kör is.

EGYESÜLETEK

A *társadalmi egyesületek* közül a legtervszerűbb és legátfogóbb munkát az *Országos Liszt Ferenc Társaság* végezte. 1935. évi október hó 21-én a Zeneművészeti Főiskola nagytermében díszüléssel nyitotta meg a Liszt-évet, amelyen Raabe Péter, a német zenei kamara elnöke perdöntően igazolta Liszt magyarságát, mondván, hogy a kérdés felett vitának nincsen helye, mert egyfelől a Liszt család német eredetét nem lehet igazolni, másfelől, mert Liszt Ferenc mindenkor magyarnak vallotta magát és tetteivel tett bizonyságot magyar voltáról. A budapesti zenei alakulatok bevonásával és a Zeneművészeti Főiskolával karöltve 1935. és 1936. évi október hó 22-én nagyobbszabású emlékünnepséget rendezett az Andrássy-út és Vörösmarty-utca sarkán álló régi Zeneakadémia épületének falán elhelyezett Liszt-emléktábla előtt. Hét nagyszabású hangversenyt rendezett. Kettőt a Pesti Vigadóban, gróf Gilbert Gravina karnagy, Liszt dédunokájának és Sauer Emil, Liszt Ferenc neves tanítványának közreműködésével az egyiket, a másikat a fővárosi népműveléssel karöltve, Bartók Béla, Geszler György, Heimlich Lajos, Hegyi Emánuel és Szatmári Tibor zongoraművészek és a Székesfővárosi Zenekar közreműkö-

désével. Kettőt a Zeneművészeti Főiskola nagytermében: az egyik egyházzenei hangverseny volt a három fővárosi kegyuri templom ének- és zenekarainak közreműködésével, amelyen Serédi Jusztinián bíboros-hercegprimás úr őeminenciája is megjelent; a másik a Budai Dalárda és a Székesfővárosi Zenekar közreműködésével rendeztetett. Eseményszámba ment az a hangverseny is, amelyet a Liszt Társaság a Fővárosi Alkalmazottak Nemzeti Szövetsége felkérésére rendezett Dohnányi Ernő, Hubay Jenő, Báthy Anna, Závodszky Zoltán és R. Simonffy Margot közreműködésével, valamint gróf Zichy Jánosné és Hubay Jenő palotáiban rendezett Liszt-hangversenyek, amely utóbbi kettőt a Rádió is közvetítette. Megrendezte az Országos Liszt Ferenc Társaság a doborjáni zarándoklatot, képviseltette magát Sopron és Eger város Liszt-ünnepségein, a m. kir. Operaház bayreuthi előadásán és számos vidéki város Liszt-ünnepségén. Misét mondatott Bayreuthban Liszt Ferenc halála 50-ik fordulóján, koszorút helyezett el Liszt Ferenc bayreuthi sírján a nagy Mester születésének 125-ik fordulóján. A Liszt-Emlékév Végrehajtó Bizottsága támogatásával kiadta és forgalombahozta a Koudela Géza dr. tollából megjelent »Liszt Ferenc« c. művet. A herendi porcellángyárral Liszt-plaketteket készíttetett, értékes Liszt-reliquiákat szerzett, résztvett a Liszt-emlékkiállítás rendezésében és megszervezte a kiállítást bezáró ünnepséget, amelynek keretében Eduard Ritter von Liszt, Liszt Ferenc unokatestvére előadást tartott nagynevű rokonáról.

A Liszt-év befejező ünnepségeként Vittorio Gui, Olaszország legnevesebb oratórium dirigensének vezényletével, Réthy Eszter, Tutsek Piroska, Rösler Endre, Tibor Zoltán, Schmidthauer Lajos, a Székesfővárosi Énekkar és a Budapesti Hangverseny Zenekar közreműködésével bemutatta a fővárosi népműveléssel karöltve Liszt legmonumentálisabb egyházzenei alkotását, a Krisztus-oratóriumot, melyet a rádió is közvetített.

A társadalmi egyesületek közül Liszt-hangversenyt rendeztek: a Fészek Művészklub, a Pénzjegynyomda Sport Egyesülete, az Emericana Liszt Ferenc zenekara, a Kőbányai Kaszinó, a Katholikus Kör. Az említett tevékenységen kívül az Országos Liszt Ferenc Társaság részben önállóan, részben a fővárosi népműveléssel karöltve még 32 kisebb emlékünnepséget rendezett Liszt Ferenc tiszteletére. Évi működésének anyagi eredményeiből 10.000 pengős Liszt Ferenc alapítványt létesített, amelynek kamatait a Liszt-kultusz előmozdítására fogja fordítani.

BUDAPEST

A *városok* sorában természetesen *Budapest* áll első helyen a Liszt-évben kifejtett tevékenységével. Eltekintve attól, hogy a Liszt-Emlékév Végrehajtó Bizottságát 20.540 pengő segéllyel támogatta, külön támogatást adott a Filharmóniai Társaságnak, a Hangverseny Zenekarnak, a Budai Dalárdának külföldi körútjaik céljaira. Bécs városának művészi értékű Liszt-emléktáblát ajándékozott, amelyet Schmitz polgármester magas színvonalú ünnepség keretében vett át a főváros képviseletében megjelent Némethy Károly dr. tanácsnoktól. Messzemenő áldozatkészséggel készítette el és küldte meg Párizsba a Magyar Tanulmányi Központ által rendezett hangverseny műsorát 2000 példányban. Genf városának Liszt-emléktábla adományozását helyezte kilátásba. Rendelkezésre bocsátotta a Liszt-Emlékév Végrehajtó Bizottságának a fővárosi népművelés adminisztratív apparátusát. A m. kir. Pázmány Péter Tudományegyetemmel feuntartott Szabadegyetemen Isoz Kálmán és Siklós Albert 10 előadást tartottak Liszt Ferencről és zenei alkotásairól. Jeles művészek bevonásával pedig Ismeretlen Liszt címen 5 hangversenyt rendezett a Zeneművészeti Főiskola kamaratermében Liszt Ferenc kevésbbé ismert zongora darabjaiból és dalaiból. E hangversenyek bevezető előadásait Geszler Ödön, Molnár Imre, Sebestyén Géde, Koudela Géza tartották. A Székesfővárosi Zenekar a Pesti Vigadóban 3, szabadtéren pedig 4 Liszt hangversenyt rendezett. A leventék körében 3 ünnepséget és 142 előadást rendeztetett Liszt Ferencről a népművelés útján. A népművelés operaházi bérlet-sorozatában Liszt Szent Erzsébet legendája került színre ünnepi előadásként. A fővárosi népművelés kiadásában

megjelenő A ZENE c. folyóirat az év folyamán két ízben is tekintélyes és értékes ünnepi Liszt számot adott ki. A *Székesfővárosi Énekkar* és a *Székesfővárosi Felsőbb Zeneiskola* szintén kivették részüket a Liszt-ünnepségekből.

A fővárosi üzemek sorából a B. Sz. K. Rt. ének- és zenekara rendezett a Zeneakadémia nagytermében értékes Liszt-hangversenyt; megemlékeztek Liszt Ferencről az Elektromos Művek, Vízművek és a Gázművek Önképzőkörei, illetve ének- és zenekarai megfelelő műsoros ünnepségek keretében.

Nem kisebb jelentőségű az a munka, amelyet a fővárosi iskolák végeztek a tanulóifjúság körében a Liszt-kultusz terjesztése érdekében. Ha tekintetbe vesszük azt, hogy minden iskolában hónapokon át Liszt Ferencről beszéltek, írtak a tanulók, műveit énekelték, zongorázták ünnepélyre készülve, egész bizonyos, hogy ifjúságunk lelkének pazar gazdagságú forrásai fakadtak fel. Minden egyes főiskola megrendezte a maga Liszt-ünnepét. A legjelesebb iskolai énekkarok összesített énekkarokat alkotva háromszor ismételték meg a Zeneművészeti Főiskola nagytermében a legtehetségesebb ifjú zongoristák és hegedűsök, szavalók, továbbá szavalókórusok közreműködésével ünnepi Liszt-hangversenyüket. Az a tény, hogy csak a fővárosi polgári iskolákban több mint 23.000 tanuló heteken, hónapokon át hallott Lisztről, megismerte sok művét, ez már maga nagy és értékes eredmény. Ha hozzávesszük azt a 25—30.000 szülőt és érdeklődőt, akiknek legtöbbje hangversenyt ritkán vagy egyáltalában nem látogatott, akik az iskolai ünnepélyeket és a 3 zeneakadémiai hangversenyt meghallgatták, alig hihető, hogy bármely magyar géniusz tiszteletére rendezett ünnepély hatásaiban felülmulta volna azokat, amelyeket ebben az évben a fővárosi iskolák Liszt Ferenc emlékének szenteltek. A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr rendelete értelmében azonban nemcsak a fővárosi iskolák, hanem az ország minden iskolája megemlékezett Liszt Ferencről, a középfokú iskolák legtöbbje pedig műsoros ünnepséget, illetve hangversenyt rendezett, amelyek következtében egyfelől az ifjúság lelkébe vésődött be Liszt Ferenc emléke, másfelől a szülők százezrei vettek tudomást arról, hogy a magyar nemzeti kulturának milyen nagy értéke és kíváló egyénisége Liszt Ferenc. A felekezeti iskolák közül igen magas színvonalú Liszt-hangversenyt rendezett a Ranolder Intézet a Zeneakadémia nagytermében és az Angolkisasszonyok Intézete.

Elismerésre méltó munkát végzett a Liszt-kultusz terjesztése terén a Fodor zeneiskola, melynek 8 zenepedagógiai hangversenyén tisztán Liszt-művek szerepeltek Hanák Árpád, Herz Lili, Szatmári Tibor, Fischer Annie, Petri Endre, M. Hir Sári, Pázmán György és Károlyi Gyula zongoraművészek, továbbá Kálmán György, Szabolcsi Bence, Molnár Antal, Sprenger Lajos, Kókay Rezső előadó-tanárok közreműködésével.

VIDÉKI VÁROSOK

A vidéki városok közül Pécs és Eger nagyszabású szabadtéri hangverseny keretében adóztak Liszt emlékének. Mindkettőre »Filléres vonat« indult Budapestről és más városokból. Pécsett a Zenekedvelők Egyesülete külön hangversenyt is adott és a Székesegyházban a Pécsi Dalárda közreműködésével az Esztergomi Misét mutatták be. Sopronban a Liszt Ferenc zeneegyesület 3 Liszt-hangversenyt rendezett és komoly művészi értékű emléktáblát helyezett el a régi Kaszinó helyén épült ház falán, ahol Liszt Ferenc 9 éves korában első hangversenyét adta és ahonnan világhódító körútjára indult. A Győri Ének- és Zeneegyesület és annak zeneiskolája 1—1, a Miskolci Városi Zeneiskola egy tanári és egy növendékhangversenyt, a Miskolci Lévay József Közművelődési Egyesület szintén egy Liszt-hangversenyt rendezett. Liszt-hangversenyt rendezett a debreceni Zenekedvelők Köre és a Városi Zeneiskola, a székesfehérvári Zenekedvelők Egyesülete, a Városi Zeneiskola tanárai és külön a növendékei, Vasvármegye és Szombathely város Kultúregyesülete, a szegedi Filharmónikusok Egyesülete, a szegedi Tanárképző Intézet, a szombathelyi Dalosegyesület, a Szombathelyi Máv Haladás Dalkör, Kecskemét városa, a kecskeméti M. A. N. SZ., a pápai Kaszinó, Szolnok a Budavári Koronázó Főtemplom ének- és zenekarával, Karcagon az Öregdiákok

Szövetsége, a Szekszárdi Kaszinó, amely az 1931-ben leleplezett Liszt-emléktáblát is megkoszorúzta, végül Kalocsa városa, a Bajai Liszt Ferenc Kör, Szentes városa, Veszprém, Békéscsaba, Gyula, Makó, Komárom, Esztergom, Kaposvár, Nagykanizsa, Zalaegerszeg, Hatvan, Budafok és Vác.

NÉPMŰVELÉS

Kisebb városokban és a falvakban a népművelési mozgalom szervezte, vagy kezdeményezte a Liszt-ünnepségeket. Ahol a zenei élet fejletlensége miatt Liszt-művek interpretálására előadóművészek, dalárdák, iskolai énekkarok vagy amatőr szereplők nem voltak biztosíthatók, ott vetített képekkel és gramafon-lemezekkel illusztrált előadást tartottak Liszt Ferencről.

A törvényhatósági Népművelési Bizottságok közül:

	Hangverseny	Ünnepély	Előadás
Abauj-Torna	—	12	118
Borsód-Gömör	14	—	41
Baranya	6	1	135
Bács-Bodrog	2	8	17
Békés	14	56	218
Budapest	7	3	142
Bihar	—	2	—
Csanád	—	1	15
Csongrád	8	5	26
Fejér	—	17	77
Győr vm.	3	7	31
Hajdu	2	3	47
Heves	10	40	40
Jász-Nagykun-Szolnok	1	9	16
Komárom—Esztergom	14	5	64
Nógrád—Hont	1	7	25
Pest vm.	29	81	540
Somogy	—	10	—
Sopron vm.	2	52	112
Szabolcs	6	5	15
Tolna	—	33	306
Vas	4	45	160
Veszprém	2	28	201
Zala	5	—	40
Zemplén	4	71	—
	134	501	2.386

A magyar népművelési mozgalom tehát az ország kisebb városaiban és falvaiban 134 hangversenyt, 501 emlékünnepélyt és 2386 ismerteterjesztő előadást tartott Liszt Ferencről, vagyis az országban 3021 alkalommal mozdította elő a Liszt-kultusz terjedését. Ha átlagosan csak 1000 hallgatót számítunk, úgy a népművelési mozgalom révén legalább 300.000 ember vett részt ezeken a Liszt-emlékünnepségeken.

NAPISAJTÓ

A Liszt-emlékév sikerét és a Liszt-kultusz terjedését nagy mértékben előmozdította a napisajtó is, amely jóformán nap-nap után nemcsak a Liszt-hangversenyekről és ünnepségekről számolt be, hanem igen gyakran értékes cikkekkel gazdagította a Liszt Ferencre és művészetére vonatkozó irodalmat. Hasonló megértést tanusított számos folyóirat.

A könyvkiadók is felismerték a Liszt-emlékév jelentőségét és ha a kiadott könyvek egyike-másika bizonyos vonatkozásokban talán kifogásolható is,

mégis nagy mértékben járultak hozzá ahhoz, hogy a nagyközönség érdeklődése Liszt Ferenc felé fordult.

SZAKIRODALOM

A Liszt-Emlékév Végrehajtó Bizottsága támogatásával az Országos Liszt Ferenc Társaság *dr. Koudela Géza : Liszt Ferenc* című könyvét adta ki és előmozdította, hogy *Gárdonyi Zoltánnak : Liszt Ferenc magyar stílusa* című komoly tanulmánya a Magyar Nemzeti Múzeum zenetörténeti sorozatában, a Musicologia Hungarica-ban megjelenjen. Budapest Székesfőváros Népművelési Bizottsága kiadásában megjelenő *A ZENE* című folyóiratban Baruch Gerth-Wolfgang dr., Geszler Ödön, Günther Henrik dr., Hammerschlag János, Helmont Jean Pierre, Hubay Jenő, Isoz Kálmán, Jemnitz Sándor, Kálmán György, Koudela Géza dr., Meszlényi Róbert, Molnár Antal, Novágh Gyula, Sebestyén Ede, Siklós Albert, Sugár Viktor, Schmidthauer Lajos, Szita Oszkár, G. Tessényi Margit, Várhalmi Oszkár tollából jelentek meg értékes zenetudományi és esztétikai cikkek Liszt Ferencről és műveiről. Számos Liszt-dalt közölt Boros Dezső fordításában és beszámolt a jubiláris Liszt-esztendő fontosabb eseményeiről, hangversenyeiről is. Nagy értékű és hézagpótló kiadvánnyal gazdagította a Liszt-bibliográfiát a Fővárosi Könyvtár, amely *Koch Lajos : Liszt Ferenc bibliografiai kisérlet* című 190 oldalas magyar-német nyelven írt szakmunkáját jelentette meg. A könyvkiadó vállalatok által kiadott könyvek sorából meg kell említeni *Falk Géza : Liszt Breviárium, Molnár Antal : Liszt Ferenc alkotásai az esztetika tükrében, Karácsonyi István : Liszt Ferenc és a keresztény világnézet* címen írt három zenetörténeti tanulmányát, továbbá *Véghelyiné Deáki Flóra : Liszt szellem-élete, Csekey István dr. egyetemi tanár : Hirhedt zenésze a világnak* című műveit. A regényirodalmat *Harsányi Zsolt : Magyar Rapszódia* és *Gál György : Diadalszekér* című művei gazdagították, amelyek Liszt Ferenc életének regényét adják. Izlésbeli eltévelyedést jelent *Dunkel Norbert : Milyen volt Liszt Ferenc* című könyve, amely a kritikai érzék hiányán túl igen sok vonatkozásban a tárgyi megbízhatóságot is nélkülözi.

LISZT-EMLÉKÉRMEK

A Liszt Ferenc-év képzőművészeket, főként a kisplasztikusokat is megihlette. Edvi-Illés György, Ispánky József, Madarassy Walter, Beck Ö. Fülöp és Telcs Ede művészi értékű Liszt-plaketteket készítettek. A Liszt-Emlékév végrehajtó Bizottsága nevezett művészek plakettjeiből összesen : 185 db-t vásárolt s ezeket szíves emlékül azoknak a személyiségeknek ajándékozta, akik akár külföldi, akár belföldi viszonylatban a magyar Liszt Ferenc emlékére rendezett ünnepségek sikerét jelentősen előmozdították.

LISZT-EMLÉKPLAKÁT

A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr Jeges Ernő Liszt-emlékplakát tervét fogadta el és nyomatta ki 2000 példányban, amelyet a Liszt-Emlékév Végrehajtó Bizottsága Budapesten kívül az ország 50 városában függesztetett ki.

HIVATALOS ÜNNEPSÉGEK

A Liszt-Emlékév Végrehajtó Bizottsága egyik legfontosabb feladatának tartotta, hogy a Liszt-emlékév iránt minél szélesebb körben keltse fel közvetlenül, vagy közvetve az érdeklődést. Hogy e feladatának miként tett eleget, arról az eddig elmondottak szólnak. A Liszt-Emlékév Végrehajtó Bizottsága feladatkörébe tartozott a Liszt-emlékév megnyitásával és Liszt Ferenc halálának 50-ik és születésének 125-ik évfordulójával kapcsolatos hivatalos ünnepségek megrendezése. Ezirányú tevékenységéről ad számot a jelentés következő része.

ÜNNEPI MISE

A Liszt-emlékév 1935. évi október hó 21-én d. e. fél 11 órakor a Budavári Koronázó Főtemplomban tartott, külsőségeiben is fényes ünnepi szentmisével nyílt meg. A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr közel ezer meghívót bocsátott ki az ünnepi szentmisére. A meghívottak részére csak a templom főhajója volt fenntartva, úgy hogy a nagyközönség az oldalhajókban foglalhatott helyet. Az ünnepi szentmisét fényes segédlettel Glattfelder Gyula csanádi püspök pontifikálta, a Koronázó Főtemplom ének- és zenekara Sugár Viktor karnagy vezényletével Liszt: Esztergomi miséjét mutatta be. Magyarország Kormányzójának képviseletében dr. Hóman Bálint vallás- és közoktatásügyi miniszter jelent meg az ünnepi szentmisén. A közönség a templomot szinültig megtöltötte. Az ünnepi szentmisét a rádió is közvetítette.

DÍSZELŐADÁS AZ OPERÁBAN

1935. évi október hó 21-én este a Liszt Ferenc emlékév megnyitása alkalmából díszelőadás volt az Operaházban. Az ünnepi eseményen a társadalom, a politikai világ, a zenei élet számos előkelősége vett részt. Ott voltak Horthy Miklós kormányzó úr Őfőméltósága és a Főméltóságú Asszony, József kir. herceg és családja, valamint Gömbös Gyula miniszterelnök vezetésével a kormány és a diplomáciai testület tagjai, továbbá dr. Glattfelder Gyula csanádi püspök, dr. Haász István és Uzdóczy-Zadravecz István püspökök, Szendy Károly polgármester, Liber Endre alpolgármester, dr. Némethy Károly tanácsnok, dr. Kornis Gyula, a Tudományegyetem rektor magnifikusza, gróf Zichy János és felesége, Ugron Gábor az Országos Irodalmi és Művészeti Tanács és a Liszt-Emlékév Végrehajtó Bizottsága elnöke és munkabizottságának tagjai, az országgyűlés mindkét házának számos tagja, valamint a Zeneművészeti Főiskola és a Nemzeti Zenede tanári kara.

A műsor első száma a Hungaria c. szimfónikus költemény volt dr Raabe Péter főzeneigazgató, az est illusztris vendégének vezényletével, majd Liszt Ferenc »Ideálok« című szimfónikus költeménye szerepelt a műsoron Dohnányi Ernő dr. vezényletével. Az ünnepi est méltó befejezéséül Liszt Ferenc magasztos oratóriumának, a Szent Erzsébet legendája c. alkotásának egyes részletei kerültek előadásra, Rékai Nándor karnagy vezényletével.

LISZT-EMLÉKTÁBLÁK KOSZORUZÁSA

Október hó 22-én az Andrássy-út és Vörösmarty-utca sarkán álló régi Zeneakadémia épületének falán elhelyezett Liszt-emlékművet a vallás- és közoktatásügyi miniszter nevében báró ifj. Wlassich Gyula h. államtitkár, majd Novágh Gyula a Liszt-Emlékév Végrahajtó Bizottsága és az Országos Liszt Ferenc Társaság, dr. Isoz Kálmán a Zeneművészeti Főiskola, Geszler Ödön a Székesfővárosi Felsőbb Zeneiskola, Noszeda Károly kormányfőtanácsos a Nemzeti Zenede, Fodor Ernő a Fodor Zeneiskola, Sugár Viktor a Budai Dalárda nevében koszorúzták meg. Koszorút helyeztek még az emlékműre a Filharmóniai Zenekar, a Székesfővárosi Zenekar, a Székesfővárosi Énekkar, a Budapesti Ének- és Zenekar Egyesület, a Palestrina Kórus. Az ünnepély megnyitó és befejező számát az Egyetemi Énekkarok szolgáltatták Vaszy Viktor vezényletével Liszt műveiből.

Ugyancsak 1935. évi október hó 22-én a Liszt-Emlékév Végrehajtó Bizottságának előterjesztésére Budapest Székesfőváros emelt Liszt Ferenc számos sikereinek helyén, a Pesti Vigadóban emlékművet a nagy magyar zeneszerzű emlékére. Az emlékmű Beck Ö. Fülöp kitűnő alkotása. Az emlékmű leleplezési ünnepélyén dr. Ugron Gábor az Országos Irodalmi és Művészeti Tanács és a Liszt-Emlékév Végrehajtó Bizottsága elnöke mondott nagyszabású avató beszédet, amely után Liber Endre h. polgármester ismertette Liszt

Ferencnek fővárosunkkal való kapcsolatait. Az Egyetemi Énekkarok Vaszy Viktor vezényletével Liszt Ferenc több karművét adták elő. Az ünnepélyt a rádió is közvetítette.

JÚNIUSI HETEK : LISZT-KIÁLLÍTÁS

A Liszt-Emlékév Végrehajtó Bizottsága bekapcsolódott a Júniusi Hetek rendezőbizottságának munkájába. A júniusi hetek egyik megnyitó eseménye volt a Magyar Nemzeti Múzeum dísztermében rendezett Liszt-emlékkiállítás. A kiállítás szervezésére a Liszt-Emlékév Végrehajtó Bizottsága külön rendező-bizottságot létesített, melynek tagjai sorába gróf Zichy Istvánt a Magyar Történelmi Múzeum főigazgatóját, Nováglı Gyulát az Országos Liszt Ferenc Társaság és a Végrehajtó Bizottság igazgatóját, dr. Koudela Gézát a Zeneművészeti Főiskola tanárát, dr. Isoz Kálmánt a Zeneművészeti Főiskola titkárát és dr. Bartha Dénes egyetemi magántanárt kérte fel. A munka oroszlánrészét Bartha Dénes dr. egyetemi magántanár végezte s így a kiállítás az ő munkájának tudható be. Hálával és elismeréssel kell adózni a Magyar Nemzeti Múzeumnak, amely hivatása magaslatán állva tőle telhetően mozdította elő a kiállítás méltó megrendezését. A Liszt-emlékkiállítás hű képet adott Liszt Ferencről, mint emberről, mint művészről és mint magyarról. A gazdag kiállítási anyag katalógusát dr. Bartha Dénes állította össze. A Júniusi Hetek zenei eseményei szintén a Liszt Ferenc-kultuszt szolgálták.

ZARÁNDOKLAT DOBORJÁNBA

Liszt Ferenc halálának 50 éves fordulójára a Liszt-Emlékév Végrahajtó Bizottsága országos zarándoklatot rendezett Doborjánba, Liszt Ferenc szülőházához. Tekintettel azonban arra, hogy az osztrák hatóságok az utolsó percben egészségügyi szempontból aggályosnak tartották — gyermek paralizises járványra való hivatkozással — az országos zarándoklatot, csakis egy küldöttség, nevezetesen a Liszt-Emlékév Végrehajtó Bizottsága nevében Nováglı Gyula, az Országos Liszt Ferenc Társaság nevében Koudela Géza dr., a Rádió képviseletében Hlatky Endre, a Fővárosi Felsőbb Zeneiskola képviseletében Geszler György, továbbá Sopron városa és a Soproni Liszt Ferenc Zeneegyesület képviselői helyeztek el koszorút Liszt Ferenc szülőházában. Liszt Ferenc halálának 50-ik évfordulóján a Ferencesek Belvárosi Templomában requiemet tartott, a Budai Dalárda közreműködésével, amely Liszt Ferenc : Requiemét énekelte. Az ünnepi szentmisét P. Scheirich Bonaventura ferences tartományfőnök mutatta be.

A Liszt-Emlékév Végrehajtó Bizottsága képviseltette magát a m. kir. Operaház bayreuthi előadásain és koszorút tétetett Liszt Ferenc, Wagner Richard és Wagner Siegfried sírjára.

NÉPSZERŰ ÜNNEPI HANGVERSENY

A Liszt-Emlékév befejező ünnepségei sorába a Liszt-Emlékév Végrehajtó Bizottsága egy magas művészi színvonalú hangversenyt iktatott be október hó 18-án, amely a Városi Színházban zajlott le Bartók Béla, Dohnányi Ernő dr., Stefániai Imre, Basilides Mária és Rösler Endre, valamint az Egyetemi Énekkarok közreműködésével. A helyárakat, amelyekben a ruhatári díjak is benn foglaltattak, 50 fillér és 1 pengőben állapította meg a Bizottság azért, hogy Liszt Ferenc művészetét a kevésbbé tehetős emberek is a legkiválóbb magyar művészek interpretálásában ismerhessék meg.

ÜNNEPI MISE

1936. évi október hó 22-én délelőtt 9 órakor a Budavári Koronázó Főtemplomban ünnepi misével zárta be az emlékévet a Végrehajtó Bizottság, amelyen a templom ének- és zenekara Sugár Viktor vezényletével a Koronázási

Misét adta elő. Az ünnepi misét fényes segédlettel gróf Zichy Gyula kalocsai érsek celebrálta.

*

Összefoglalva a Liszt-év eseményeit, teljes elfogulatlansággal megállapítható, hogy

a) az egész művelt világ megemlékezett a magyar Liszt Ferencről s helyét a világ legnagyobb zenei zsenijeinek sorában, Beethoven és Wagner mellett jelölte meg.

b) A magyar zenei alakulatok, egyesületek, a Rádió, iskolák, városok és a kormány méltón adózott az örök dicsőségű Mesternek, majdnem minden értékes alkotását felölelő hangversenyek, ünnepségek ezreivel.

c) A Liszt-emlékév gazdagította regény- és zenei szak-irodalmunkat, képzőművészetünket;

d) átvitte a köztudatba, hogy Liszt Ferenc a magyar kulturának olyan értékes kincse, akinek emlékét műveinek tervszerű és rendszeres interpretálásával kell minden magyar szívben gondozni.

A Liszt-Emlékév Végrehajtó Bizottságának tagjait a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr nevezte ki. A Liszt-Emlékév Végrehajtó Bizottságát két ízben is súlyos veszteség érte. A kérlelhetetlen halál Radnai Miklóst, a m. kir. Operaház igazgatóját, majd dr. Berzeviczy Albertet, a m. kir. Tudományos Akadémia elnökét ragadta ki az élők sorából. Mély megilletődéssel és kegyelettel adózunk ma is emléküknek. A Liszt-Emlékév Végrehajtó Bizottságának díszelnökei: Hóman Bálint dr. vallás- és közoktatásügyi miniszter, József kir. herceg tábornagy ő kir. fensége mint a Magyar Tudományos Akadémia elnöke és dr. Sipőcz Jenő Budapest Székesfőváros főpolgármestere. Elnöke dr. Ugron Gábor az Országos Irodalmi és Művészeti Tanács elnöke. Tagjai: dr. Dohnányi Ernő a Zeneművészeti Főiskola főigazgatója, dr. Fellner Alfréd az Operabarátok Egyesületének alelnöke, dr. Hlatky Endre a Rádió igazgatója, dr. Hubay Jenő a Zeneművészeti Főiskola tiszteletbeli örökös elnöke, Márkus László a m. kir. Operaház igazgatója, Szendy Károly Budapest Székesfőváros polgármestere, akit állandóan dr. Némethy Károly tanácsnok képviselt, gróf Zichy Jánosné az Országos Liszt Ferenc Társaság elnöke, a vallás- és közoktatásügyi minisztérium képviseletében ifj. báró Wlassich Gyula h. államtitkár, dr. Koudela Géza a Bizottság művészeti előadója és Novágh Gyula a Bizottság ügyvezető igazgatója.

A Liszt-Emlékév Országos Bizottsága Tasnády Nagy András m. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztériumi államtitkár elnöklete alatt 1935. évi október hó 24.-én délután 5 órakor alakult meg, amelyen kialakította a hatáskörét megállapító ügyrendi szabályzatát. Ennek alapján Novágh Gyula ügyvezető igazgató elnöklete alatt egy 5 tagú munkabizottságot létesített, melynek tagjai Ambrózy Kálmán dr. fővárosi fogalmazó, Eyssen Tibor dr. min. o. tanácsos, dr. Koudela Géza főiskolai tanár, Markos Béla Budapest Székesfőváros Idegenforgalmi Hivatalának aligazgatója és Say Géza az Országos Irodalmi és Művészeti Tanács titkára lettek. A Liszt-Emlékév Végrehaító Bizottsága a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter úrtól 15.000, Budapest Székesfőváros polgármesterétől 20.540 pengőt kapott a Liszt-emlékév szervezési költségeinek fedezésére és az év ünnepségeinek, kiadványainak és egyéb akcióinak támogatására, amely összeg a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr által jóváhagyott költségvetési előirányzat alapján használtatott fel. A kiutalt összegekről úgy a vallás- és közoktatásügyi miniszter úrnak, mint Budapest Székesfőváros polgármesterének eredeti okmányokkal ellátott zárszámadást nyujtott be a Bizottság. A felmentvényt úgy a vallás- és közoktatásügyi miniszter, mint Budapest székesfőváros polgármestere a Bizottságnak megadta.

A Bizottság 290 ügyiratot intézett el és az egész irattárat azzal terjeszti fel a vallás- és közoktatásügyi miniszter úrnak, hogy ezt a jelentés másolati példányával együtt a Zeneművészeti Főiskola Liszt szobájában helyeztesse el letétként, hogy az szakembereknek, illetve a legközelebbi Liszt jubileum rendezőségének hozzáférhető legyen.

ANTONIO STRADIVARI

(1644?—1737) *)

Az ifjú és ambiciózus művésznövendék — ki álla alá préselt középszerű hangszerével és végeláthatatlan etűdök, ernyesztő ujjgyakorlatok borzalmai között vergődik egy szebb jövő felé — feldobogó szívvel s egyben valami fájdalmas lemondással tünődik el, mikor ezt a szót kiejti: Stradivari...! Olyan az egész, mint egy reménytelen szerelem. Egyszer rádióját csavargatva bukkan reá az űrben valahol, máskor egy koncertterem, egy théatre paré izgalmas csendjében énekel felé a bűvös csodalény s akkor érzi, tudja: ez Ő! Ez Ő, a fizikai hang beteljesült utopiája, álom és valóság, az Elérhetetlen Kedves, akiről oly jó tudni, hogy létezik, ha soha nem is lesz a miénk. A hangverseny szünetében belopódzik a művész-szobába s ha titokban sikerül megérintenie a cremonai Csoda kacér-vörösbe játszó lakkozását, akkor boldogság tölti el a lelkét. A koncert azonban egy-két órát tart csupán. Aztán a hangszer plüssel bélelt pompás krokodilbőr tokjába süpped s eltűnik, mint Ibsen kótyagos poétájának csillogó fantómja. Eltűnik az ünnepelt és dúsgazdag világhíresség autójában, az »Oiseau bleu« csalfa szárnyain.

Művész és hangszer egymásért jöttek a világra s mégis, mind ritkábban sikerül találkozniuk. Egészen elsőrangú virtuózok között is csak a sors kiváltságosainak nyilott meg a pompás lehetőség: Stradivari lelkén keresztül szólalni meg. Lássuk hát, vajjon mi az oka annak, hogy bár e hangszerek árfolyama az utóbbi évtizedekben emelkedő tendenciát többé nem mutat, egy-egy példány megszerzése évről-évre nagyobb és nagyobb akadályokba ütközik.

Kétszáz éve tart a harc, melyben jogosulatlan, de ügyes és elszánt kezek ragadják el a szakember elől a számára teremtett remekműveket. A páratlan hegedűk után már a Mester életében megindul a nagy hajtóvadászat, melynek résztvevői a társadalom legkülönbözőbb rétegeiből kerülnek elő. Éber és mohó hangszer-spekulánsok, furfangos műkereskedők, ravasz szélhámosok és szerencsehajhász világcsavargók cselszövései hozzák meg aztán a szomorú eredményt: a Stradivarik tekintélyes része a nagytőke urainak, főleg pedig Amerika félművelt parvenu-inek birtokába jut.

Eltekintve azonban e hiú és kihívó magángyüjteményektől, a világ legkülönbözőbb múzeumai is szép számú hangszertől fosztják meg a művészvilágot, s a helytelenül felfogott és alkalmazott kegyelet, az üvegszekrények síri csendjében, örök némaságra kárhoztatja a hang szépséges prófétáit, a Stradivarikat.

Hogy mindez mekkora károkat okoz s mily bénítólag hat az előadóművészetre, az világosan kitűnik a következőkből:

Valószínű, hogy a Mester által készített hegedűk száma eredetileg elérte a háromezret. Mikor a kitűnő »Hill testvérek«, e világhírű londoni cég megkísérelte a hangszerek pontos jegyzékének összeállítását, feltételezte, hogy legalább ezer példány megmenekült a pusztulástól. Hosszú évek kínos munkája közepette a derék angolok a tudományos kutatás legraffináltabb és legszokatlanabb eszközeitől sem riadtak vissza. A próbálkozás eredménye mégis majdnem

*) Az 1937-es esztendőt, a nagy olasz mester halálának kétszázadik évfordulóját az egész kultúrvilág hangversenyekkel és felolvasásokkal ünnepli meg.

kudarcnak volt nevezhető: még e hatalmas apparátussal folyó buzgólkodás sem volt képes 540 darabnál több, hiteles hangszer hollétét megállapítani — vagy egyáltalán — létezését igazolni. Ha meggondoljuk már most, hogy az 540 igazolt mesterműből alig akad 3—400, mely hivatásos muzsikus tulajdona, akkor előttünk áll a szomorú való, hogy Antonio mester élete munkájának csupán egytized része került a művészet oltárára, míg a többi . . . — A többi, mindmegannyi elátkozott királykisasszony, sötét emberi szenvedélyek rabszolgaságában sikkadt el, a gyűlölet, a fényűzés s a nyereségvágy karmai között.

*

Híres művészek életének irodalmi megrajzolói jól tudják, mit vár tőlük a nagyközönség. Jól tudják, hogy az olvasó a siker, a beteljesülés titkait kutatja a szövegben és a sorok között. Pirosbetűs hézköznapokról, mesés komédiáról, vérpezsdítő kalandról óhajt beszámolót, szilaj emóciók és lángoló romantika után eped, azzal a tikkasztó szomjúsággal, mely minden ember lelkében ott szunnyadoz. Ehhez hasonló igényekkel szemben tehetetlenül akad meg kezünkben a toll e pillanatban, mikor Antonio Stradivari — az ember — áll előttünk. Igazságtalan dolog volna azonban a történetírásnak tenni szemrehányásokat amiatt, hogy a legnagyobb hegedűkészítő életéről oly keveset tudunk. Bár végtelenül száraz és szegényes az a pár adat, mely rendelkezésünkre áll, mégis — meggyőződésünk, hogy a kutatás nemcsak lelkes és önfeláldozó volt, hanem a valóságot ki is merítette körülbelül. Nagyszerű egyéniségének megérzéséhez mi sem visz közelebb, mint éppen ez a tátongó negativum, ez a látszólagos eseménytelenség, ami — mint látni fogjuk — annak a csodálatos tervszerűségnek volt szükségképeni következménye, mely egész munkálkodásában megnyilvánult. A hegedűépítés nagymestere három emberöltő alatt sem ért reá, hogy az utókornak idegcsiklandó szenzációkkal hízelegjen.

A *Stradivari* vagy *Stradiverdi* nevet a »stratiarus« (vámszedő) szóra vezethetjük vissza. Ősrégi és előkelő patricius család, melynek tagjai közül már a XII. században két igen magas méltóság, két »senator patriae« kerül ki. Mint Alessandro Stradivari és Anna Moroni frigyének második hajtása, született 1644 és 1650 között a nagy Antonio. Világrajöttének azonban sem helyét, sem idejét nem állapíthatjuk meg teljes bizonyossággal. Az a tény, hogy Cremona város anyakönyvéből az erre vonatkozó bejegyzés hiányzik, Lütgendorff szerint arra enged következtetni, hogy a családnak valamely közeli birtokán pillantotta meg a napot. Születési idejének meghatározására azok a kis cédulák szolgálnának, melyeket a mester sajátkezűleg írt és ragasztott be műveibe s melyek néha az évszámon kívül az alkotó életkorát is tartalmazták. Ezek a cédulák azonban — sajnos — egymásnak ellentmondanak. A kutatók hosszú és meddő vitája után végül a *Fétis* által valószínűnek állított 1644-es év terjedt el a köztudatban, mint Stradivari születésének esztendeje.

10—16 éves, mikor Nicolaus *Amati* műhelyébe lép, ahol a kötelező hat tanulóév lejárta után is hűséggel és buzgalommal dolgozik tovább, egészen házassága napjáig. 1667-ben önállósítja magát és elveszi Francesca Ferraboschi-t, egy huszonhét éves özvegyasszonyt, ki hosszú házasságuk alatt hat gyermekkel ajándékozza meg. Zavartalan csendben telnek így az évek.

A boldog nyugalmú kispolgári élet azonban oroszlánkörmű óriást rejteget. Éjjel-nappal a műhelyében ül, kísérlet kísérletet követ, hangszereinek színe és formája folyton változik s nagyrészüket — amint elkészült — rögtön megsemmisíti. Nem járja a világot s lassan mégis mindenfelé beszélnek róla, hírét elviszi a szél és a vándormadarak. Napról-napra növekvő vagyonáról irigykedve beszélnek ott a városkában. Egy hegedű ára legalább négy Lajos-arany. Házat is vásárol 1680-ban s az épület mindmáig fennáll, a jelenlegi Piazza Roma No 1. alatt. Feleségét 1698-ban veszti el 31 évig tartó házasság után, de alig, hogy letelt a gyászév, újra nősül. Antonietta Zambelli-nek hívják a ház úrnőjét ezentúl s az új házasságból ismét öt gyermek születik. E második házassággal egyidejűleg azután csodálatos dolog történik a mester művészi munkálkodásában: ekkor szólal meg először, egy friss lakkozású hegedűn, a hangideál, mely egy félszázadon keresztül zengett a szívében s melyet egy félszázadon keresztül kergetett. A kísérletezést erre azonnal abbahagyja, hiszen rátalált önmagára, az álom teljesült . . .

E ponton érdekes körülményre szeretnők felhívni az olvasó figyelmét, bár tudjuk, mit kockáztatunk. A szépírói felelőtlenség vádja hullhat könnyen a fejünkre s mi mégsem tudjuk megállni, hogy ne szóljunk Stradivarival kapcsolatban — a Nőről. Mint korok és fajok történetében, úgy az ő pályájának nagy fordulóin is ott állott az Asszony. Egyszerű és mégis titokzatos életén gondolkodva az az érzésünk támad, mintha művészi tevékenysége állandóan szerelmi sorsát követné, valami furcsa, kabbalisztikus allegóriával.

Már régen önállóan dolgozott, mikor a hangszerekbe ragasztott apró cédulák még mindig Nicolaus Amati dicsőségét hirdették a világnak. Saját nevével márkázott hegedűt csak attól az időtől kezdve bocsát ki a kezéből, hogy Francesca Ferraboschi-val házasságra lépett. Abban a pillanatban tehát, ahogy az ifjúból férfi lett, került a mester a művészettörténetbe. De a három évtized ami azután következik, csak munka és gyakorlat, vad üldözése a tökéletesnek, az alkotás még mindig hátra volt. Életének második fordulópontjához akkor ér el, mikor Antoniettával fűzi össze sorsát. Itt kezdődik művészetének fénykora. Abban a pillanatban tehát, amint párjára lelt a férfi, bukkant reá a művész a Szépség örök és változatlan kifejezésére. Mikor pedig a mester lanyhuló szívét az aggkor lassan-lassan már eléri, a hegedűk színben, formában, hangban visszaesnek, mintha alkotójuk mámorból ébredt volna fel, melyben huszonöt évig dolgozott s mintha hiába lett volna lángész, tapasztalat, tudás, amint a vére halkabban kering. 1736-ban készíti utolsó hangszerét, az úgynevezett »hattyúdal-hegedű«-t és 1737 márciusában, ahogy hitvestársa elköltözik az élők sorából, a hegedűkészítés fejedelme alig pár hónapra rá, még ez év decemberének 18-ik napján követi őt a sírba. Kihült teste 1869-ig a családi sírboltban pihen, ekkor azonban San Domenico templomát lebontják s a hamvakat vandál kezek egy tömegsírba hintik. A követ, mely kriptáját jelezte, a cremonai városháza őrzi s a felirat még ma is kibetűzhető: »*Sepolcro di Antonio Stradivari e Suoi Eredi An. 1739.*«

Stradivari életét, mely — mint látjuk — külső történésekben végtelen szegény, csak egyszer kavarja fel szivetdobogtató és véres izgalom: a spanyol örökösödési háború alkalmával, melynek egyik színhelye Felső-Olaszország.

Mikor 1702-ben *Villeroy* marsallt (madame Maintenon kegyeltjét) bízzák meg a francia sereg vezényletével, ez Cremonában üti fel főhadiszállását. Valószínű, hogy ebben az időben sok oly értékes dokumentum semmisült meg, mely a hegedűkészítők királyáról ma ékes szóval szólna hozzánk. *Eugen* főhercegnek a marsall ellen intézett puccs-szerű támadása, a császáriak s franciák vad csatározásai olyan alaposan felforgatják a várost, hogy éhínség, rémület és nyomor uralkodik mindenfelé a polgárok között. Az ég azonban csakhamar kitisztúl ismét s a mester csendes munkás életét ezentúl semmi sem háborítja.

A következőkben most már élénken és szinte önmagától vetődik fel a kérdés: vajjon milyen volt a test, mely ezt a nagyszerű lelket magába zárta? E kérdésre a kielégítő feleletet csak századunk adta meg, alig egynehány éve. *Pugnani*, a híres virtuóz mesél ugyan egyik növendékének, Polledro-nak pár semmiséget a mester külsejéről, a híradást azonban mosolyt fakasztón jelentéktelenné teszi a körülmény, hogy Stradivari halálakor a művész 7-ik életévét sem töltötte még be. Magas és sovány aggastyánra emlékezik, ki állandóan fehér bőrkötényt viselt s fehér gyapjúsapkában sétálgatott.

Kétszázéves irodalom sajnálkozik az értesülések hiányán, melyeknek alapján magunk elé képzelhetnénk a mestert. Nemrég azután megtalálták a képet, mely valószínű, hogy az egyetlen portréja volt (hogy ki bukkant rá, azt megtudnunk sehogy sem sikerült). A kép 1691-ben készült, bizonyos *Gialdini* nevezetű festő keze-munkája és a mestert férfikora delén ábrázolja. Ez a nagyjelentőségű portré, melyre csak babonás tisztelettel nézhetünk, Maffeis gróféktól származik, kik — úgy látszik — Stradivarival intim baráti viszonyt tartottak fenn. 1923-ban Pietro *Anelli*, cremonai zongoragyáros birtokába jut a ritkaság, a zenetörténet felbecsülhetetlen kincse. Szellemes, markáns férfiarc tekint reánk a gazdagon díszített, ovális, barok keretből s bal kezével egy lant nyakát fogja át. Elnézzük ezt az érdekes fejet, mélytűzű szemét, mely századokba néz. Érezzük azt a szuggesztív erőt, mely egész lényéből csak úgy sugárzik s mely a karcsú violinók teremtő urát ködös legendák hősévé avatja. Mert a cremonai éjszakában viziók lebegnek. Kedvenc csellóját három fehér kis angyal ragadja fel az égbe a megboldogult után. Egy holdvilágos utcasarkon szent Ceciliával társalog vidáman. És húr, ha pattan valahol egy régi lanton, a polgár felriad: itt jár a Mester!

*

Stradivari hegedűkészítői működése három korszakra oszlik: a fejlődés, a tökéletesség és a hanyatlás korszakára. Az első periódus tart legtovább s mintha előre tudta volna, hogy meddig fog élni, olyan nyugodtan meditál, próbál, változtat, készülődik, több mint harminc éven keresztül. Ez a jövőbe látó pompás tervszerűség, ez az, ami majdnem emberfeletti benne és ez Stradivari *valódi* titka talán.

A fejlődési korszak első éveiben szinte másolni látszik Amati stilusát. Külső szépségre általában kevés súlyt helyez ebben az időben. De lassankint a hangszer megnyúlik, a csiga mind merészebb formákat mutat és a lakkozás borostyánsárga, vagy világosvörös színekben ragyog. Így érkezik el ahhoz a csodás, karcsú formához, melyet »*patron allongé*« néven ismer a világ. Már ekkor régen túlhaladta összes pályatársait, utólérhetetlen mesterműveket

teremt hangzásban és szépségben egyaránt. Uralkodók számára dolgozik, a hódolóknak se szeri se száma, ő azonban még most sem nyugszik. Keres, kutat tovább, előre tör a cél felé, amit kitűzött magának: a *bresciaiak átható hatalmas hangját Amati édes, lágy zengésével egyesíteni.*

A tökéletesség korszakában azután, 1700-tól kezdődően mindent elér, amiről csak álmodott. Munkájának anyagát a leggondosabban válogatja, a lakk minősége csodálatos és bár a hangszerek többé lényeges változást nem mutatnak, mégsem kopírozza önmagát, hanem mindig újat teremt. Minden hegedűje egyéniség, nevüket ismeri az egész világ. Legjobb állapotban talán a »Messiás« maradt meg, melyet Tarisiotól, a hangszerkereskedőtől vásároltak meg Hillék. Ezen a hegedűn kívül még a »Császár« a »Hercules« és a »Szűz« volt az a hangszer, melyért a legnagyobb árat kínálták.

A hanyatlás 1725-től jelentkezik orozva. Nehány évig még alig érezhető, később azonban — 1730 után — letagadhatatlanná válik. A hangerőben nincs itt hiba, az égi tisztaság kopik csupán meg s a lakkozás válik sötét, komorrá. Végül új szöveg kerül a cédulákra: »*Sotto la disciplina di Ant. Stradivarius*« (»Ant. Stradivarius felügyelete alatt«). Utolsó hegedűivel tehát a közösséget a mester bölcsen megtagadta.

Gyermekei közül csak Francesco és Omobono folytatják atyjuk foglalkozását. Francesco egészen elsőrangú hegedűket készített, Omobono tevékenysége azonban jobbára csak javításokra szorítkozott. Önálló művei vajmi kevés tehetséget árulnak el, sőt — a krónika egy csellójáról beszél, mely kimondottan csúfnak volt nevezhető. Talán ez ösztökélte Szántó György írói fantáziáját, hogy kitűnő regényében félkegyelműnek állítsa be a halhatatlan mester ártatlan utódját.

Francesco és Omobono után Stradivarius név alatt senki sem készített többé hegedűt. És Paulo — a legidősebb fiú — a házban »melyben félszázad óta a művészet szent tüze égett« . . . posztókereskedést nyitott.

*

Irodalom. Barrère, C.: *Stradivari* (Revu de Paris 1908.) — Fétis, F. J.: *Antoine Stradivari Luthier célèbre.* (Paris 1856.) — Fissore, R.: *Les Maitres Luthiers.* — Fleming, J. M.: *The Stradivarius Violin, the Emperor.* (London, 1891.) — Gallay, J.: *Les Luthiers Italiens aux XVII. et XVIII. Siècle.* (Paris 1869.) — Gallay, J.: *Les Instruments des Écoles Italiennes.* — Hill, V. A. F. & A.: *Antonio Stradivari, his Life and Work.* — Lancetti, V.: *Biografica Cremonese.* — Lepel Guitz, J. von: *Ein Stradivarius.* — Lombardini, P.: *Cenni sulla celebre scuola Cremonese.* (Cremona, 1872.) — Lütgendorff: *Die Geigen- u. Lautenmacher.* — Mandelli, A.: *Nuove Indagini su Antonio Stradivari.* — Niederheitmann, Fr.: *Cremona. Eine Charakteristik der ital. Geigenbauer.* (Lpz., 1877.) — Pearce, J.: *Violins and Violinmakers.* — Perrard, L.: *Le violon, son Histoire.* — Petherick, H.: *Antonio Stradivari.* — Piccolellis, G. di: *Liutai Antichi e Moderni.* — Reade, C.: *Cremona Violins.* — Riechers, A.: *The Violin and the Art of its Construction.* — Roche, E.: *Stradivarius.* — Sacchi, F.: *Gli instrumenti di Stradivari* (Estratto della Gazzetta Musicale, Milano, 1892.) — Schulze, C.: *Stradivaris Geheimniss.* — Vidal, A.: *Les Instruments à Archet.*

TORONYAY CSABA

KÉT DÍSZELŐADÁS AZ OPERAHÁZBAN

Weber születésének százötvenedik évfordulóján ismét megcsendültek Operánkban a német romantikus opera megteremtőjének páratlanul népszerű vadászdalai, a »Bűvös vadász« reprizén. A felújítás a »fiatalok« kezében valóban »ünnepi«-vé lépett elő. *Oláh* és *Fülöp* díszlettervezők, *Nádasdy* rendező és *Ferencsik* karmester fogtak össze, hogy Weber örökéletű dalművének patinájához méltó előadásban szervirozzák Ágáta és Max szerelmi históriáját közönségünk elé. *Báthy* Anna, *Réthy* Eszter, *Rösler* Endre, *Kálmán* Oszkár, *Palló* Imre és *Székely* Mihály páratlanul összevágó együttese énekstilusban is olyan magasrendű volt, hogy ilyennel kevés európai dalműszínház dicsekedhetik. Kár, hogy a látványosságszámba menő *Wolfschlucht*-jelenet hátborzongtató színpadi öltözeteivel nem tartott lépést annak zenei aláfestése. Ebben a melodramatikus illusztráló muzsikában a karmester bátor kézzel retusálhatja Weber orkeszterét, anélkül, hogy a kegyeletlenség vádját vonná magára. A díszelőadáson, mely az Operabarátoknak is ünnepi estje volt, igen előkelő közönség jutalmazta serény tapsokkal a közreműködők örvendetesen nagyszerű művészi munkáját.

*

A kormányzó névnapján is ünnepi díszt öltött az Opera nézőtere. Gluck bájos, rokokó-hangulatú »Május királynője« és Hubay szcenirozott »Csárdajelenete« töltötték ki a felejthetetlenül szép est műsorát. *Oláh* Gusztáv ötletes, nagyon artisztikus színpada az őszinte elragadtatás moraját váltotta ki az ünnepi hangulatú nézőközönségből. Elgondolásához *Rékai* rendezése stilusosan simult hozzá. A szereplők — *Réthy*, *Dobay*, *Laurisin* és *Koréh* — elsőrangúak voltak, énekben és játékban egyaránt.

Hubaynak »Csárdajelenetei« már szinte fogalommá váltak az egész föld kerekségén: a hegedű-irodalomban Liszt magyar zongora-rapszódiáinak helyét töltik be. *Lányi* Viktor meséjét *Fülöp* Zoltán realizálta magyar tájképek költői elgondolású sorozatával. A tánc-sorozatot *Kenesey* Jenő ültette át zenekarra. *Rubányi* Vilmos magával ragadó lendülettel vezényelte a sokszor kissé vaskosan, nehézkesen hangszerelt zenei aláfestést. A ballet ezúttal is kitűnően állta meg helyét. A szereplők hosszú névsorából emeljük ki *Harangozó*, *Zsedényi*, *Bordy* Bella és *Vera* Ilona nevét. Az újdonság megérdemelten nagy sikert aratott. Egyik jelenetét meg is ismételtette a díszelőadás előkelő nézőserege.

BELFÖLDI HÍREK

....

Esztergom Zeneegylete Liszt-emlékhangversennyel ünnepelte fennállásának huszadik évfordulóját. *Buchner* tartalmas ünnepi nyitánya vezette be a gazdag műsort. Utána dr. *Isoz* Kálmán mondott ünnepi beszédet, ismertetvén Liszt Ferencet az embert, a komponistát, a program-muzsikának az úttörőjét, akinek nagy életpályája még a késői utókorra is rányomja bélyegét. A remek előadásért a közönség az illusztris szónokot hosszasan ünnepelte. Utána *Schmidthauer* Lajos orgonaművész Liszt hatalmas felépítésű fugáját (»Ad nos salutarem undam«) adta elő a Tanítóképző szerény technikájú orgonája ellenére is oly tökéletesen, oly remekül, hogy maradéktalan, tiszta, igazi művészi élvezetben lehetett része a hallgatóságnak. A szünet előtti utolsó szám a »Koronázási mise« Sanctusa és Benedictusa volt a zeneegyleti énekkar közreműködésével. A Benedictus hegedűszólóját *Szentgyörgyi* László hegedűművész adta elő nemes tónusú, fínom, kristálytiszta melegséggel. A szünet után *Stefániai* Imre Liszt zongoraműveiből mutatott be egy csokorravalót. Szent Ferenc a tenger

hullámain, a Szerelmi álom, Portici-i néma fantázia és két ráadás szerepelt műsorán. A műsor utolsó számai Schubert—Liszt: A Mindenható és Liszt: II. Magyar rapszódia voltak. Az elsőt a Zeneegylet énekkara és az operaházi zenekar *Buchner* Antal, a másodikat *Ferencsik* János operaházi karnagy vezényletével a zenekar adta elő.

Székely Arnold és Kodály Zoltán főiskolai tanárokat a Kormányzó az ötödik fizetési osztály jellegével tüntette ki.

Szeged Kamarazenekörének hangversenyén dr. *Csekey* István Lisztnek egy igen érdekes, eddig ismeretlen szegedi vonatkozású művét, a »Revive Szegedin«-t, mutatta be. Erről a kompozícióról Liszt életrajzírói csak annyit jegyeznek meg, hogy miután Massenet meghangszerelte *Szabadi* magyar indulóját, ezt Liszt átírta zongorára. A Párizsban megjelent kóta egyetlen példánya se került eddig elő. Csekey tanár félévi kutatás után találta meg a »Revive Szegedin!« eredeti kéziratát, megállapítván annak keletkezési történetét. Massenet 1878-ban a párizsi világkiállításon hallotta *Berkes* bandájától Szabadi indulóját. Később Budapesten járva felkereste »Komlókert« című vendéglőjében és elkérte eredeti hangjegyét. Ebből készült az a nagy zenekari kompozíció, amely Lisztnek ajánlva »Marche Heroïque de Szabadi« címmel Párisban Hartmannál jelent meg és amelyet *Massenet* maga vezényelt 1897 június 7-én a párizsi nagyoperában a szegedi árvízkárosultak javára rendezett ünnepélyen. Ezt *Gouzien* művészeti felügyelő elküldötte Lisztnek és a mestert annyira megkapta, hogy átírta zongorára és annak a »Revive Szegedin!« címet adta. Míg azonban Massenet Szabadi nem nagy koncepciójú, de mindenesetre ötletes és fordulatos indulóját valósággal Berlioz Rákóczi-indulója módjára átkomponálta, addig Liszt Massenet-től függetlenül szabadon dolgozta át zongorára. *Göllerichné*, a Linzben élő nagy, magyar származású Liszt-tanítvány, Csekey professzornak Liszt eredeti kéziratát küldte el, majd a férjétől készített másolatot, amelybe az előadási jegyeket Liszt a maga kezével jegyezte be. Csekey professzor azon fáradozik, hogy a két rendkívül becses kéziratot szegedi vonatkozásánál fogva megszerezze a Városi Múzeum számára. Az érdekes előadás nagy sikert aratott a hallgatóság körében. Utána *Antos* Kálmán bemutatta *Szabadi* »Török-magyar indulóját«-t. Majd Mozart F-dur szonátáját és Goldmark Szvitjét játszották el *Antosné Simkó* Mária és dr. *Belle* Ferenc nagy tetszés mellett. *Miksa* Ilona kulturált énekével aratott őszinte sikert. — A *Székesegyházi Énekkar*, *Csomák* karnagy vezetésével Király Péter, Antos Kálmán, Fricsay Ferenc és Demény Dezső egyházi műveit tolmácsolta, nagy művészi készséggel. A változatosan gazdag műsort Antos Kálmán orgona-fantáziája vezette be.

Nagykanizsa városi zeneiskolájának tanári kara kitűnően sikerült hangversenyt rendezett. Beethoven klarinét—gordonka—zongora-trióját *Pásztor* Irma, *Kádár* Mihály és *Garai* Margit adták elő, komoly megértéssel. *Honti* Ilona Chopin és Brahms műveket zongorázott, *Erdőssy* Rózsi Meyerbeer és Strauss dalokat énekelt. Sokat tapsoltak a műsor befejező számának: Vannay zongora—gordonka-szonátájának is.

A soproni Liszt Ferenc zeneegyesület a barokk- és a rokokó-korszak zeneirodalmának remekeit mutatta be decemberi hangversenyén. *Bach* harmadik brandenburgi versenye, *Vivaldi* »L'estro armonico« című műve, *Händel* Concerto grosso-ja és *Mozart* D-dur Divertimento-ja volt a hangverseny műsorán s ezt a műsort a zenekar nagy elmélyedéssel és erős formaérzékkel adta elő. A nagyszámú közönség melegen ünnepelte a kitűnő karmestert, dr. Gárdonyi Zoltánt, kinek műízlése és zenei tudása előkelő szerepet vitt a hangverseny előkészítésében és az előadás sikerében.

Senn Irén, a Zeneművészeti Főiskola kitűnő tanára, a gyakorló tanszak vezetője nyugalomba vonult. Érdemeinek elismeréséül a kormányzó az V. fizetési osztály jellegével tüntette ki.

KÜLFÖLDI HÍREK

••••

Max Reger-szobát rendeztek be Weidenben, Reger szülővárosában.

A bécsi Messe-Palast-ban rendezett hangszerkiállításon nagy föltűnést keltett egy Jankó-klaviatúra, a tatai születésű Jankó János ötletes találmánya.

A jénai egyetem zenetudományi szemináriuma nagyszabású kutatóutazást rendez az Alpesek vidékére. Alpesi kürt-dallamokat, jódlereket, kolomp-motívumokat gyüjtenek stíluskritikai feldolgozás céljaira.

Wagner Richard és Lajos király bizalmas levelezését legközelebb közzéteszik. A négy kötetre tervezett 1200 oldalas mű feldolgozását a bayreuthi *Wahnfried*-ház megbízásából dr. *Strobel* végzi.

A londoni hangszerkiállításon új zongoratípusokat mutattak be. A szekrények trapézalakúak, a négy pedált külön érdekes rajzú rekeszben helyezték el, legfeltűnőbb azonban, hogy a fekete billentyűk színe vörös, kék és ibolya között váltakozik.

Grabner Hermann oratóriumát Kasselben mutatják be.

»**Die Göttliche Melodie**« a címe egy zenés drámának, melynek főszereplője Mozart. Szerzője Marianne *Westerlind*.

Haendel »Judas Maccabeus« c. oratóriumát Hermann *Burte* »új német szellemben« tartott szöveggel látta el. A hallei mester halhatatlan műve ebben az új formában kerül bemutatóra.

Mozart »Gärtnerin aus Liebe« c. művének átdolgozott formáját a berlini *Deutsches Opernhaus* tűzte ki műsorra. Az új szöveg Siegfried *Anheisser* műve.

A párisi színházak automaták felállítását tervezik, ezek mindenfajta jegyet szolgáltatnak.

»**Die Weibermühle**« a címe Friedrich Wilkens új balletjének, mely Hannoverben kerül bemutatásra.

Lortzing Vadorzóját az *Opéra Comique* vette fel játékrendjébe.

Bach János Sebestyén egyik levele és egy basszus-szólam másolata háromezer márkáért kelt el egy berlini árverésen.

Az ankarai új török zeneiskola három tanfolyamra tagolódik. Drámai zenére, drámai művészetre (!) és hangszeres tanfolyamra. A konzervatórium azt a célt tűzte ki, hogy nemzeti török zenét teremtsen meg a népzene alapján. A népdalok gyüjtésében a közoktatásügyi miniszter meghívására Bartók Béla is részt vesz.

Telemann eddig ismeretlen kantátáját találták meg a weimari hercegségi könyvtárban. A mű előadását tavaszra tervezik.

Drezdában »Neuzeitliche Orgelmusik« címen rendezett Gerhard *Paulik* hangversenyt, melyen kéziratos kompozíciókat mutatott be a legifjabb német nemzedéktől.

Firenzében 1937 tavaszán zenei májusünnepet rendeznek. Ezen Verdi, Rossini, Monteverdi, Debussy, Casella, Respighi, Malipiero és Sztravinszki dalművei kerülnek előadásra.

A párisi világkiállításon 1937 júniusában a Nemzetközi Új Zeneegyesület rendez hat hangversenyből álló sorozatot.

Furtwängler elfogadta a *Royal Opera House* meghívását, hogy a májusi koronázási ünnepségeken Londonban a »Nibelungi-tetralógia« két teljes előadását dirigálja.

Hagemann új dalművét »Tragoedie in Arezzo« címen a newyorki *Metropolitan opera* mutatja be február elején.

A francia vegyeskari egyesületek »egy újabb kimutatás alapján« örvendetesen szaporodnak a legutolsó évtizedben. Számuk megközelítően félezer.

»**Nacht am Bosporus**« címen újították föl Johann Strauss egyik operettjét a nürnbergi operában. A szöveg átdolgozását és az újjárendezést *Schliepe* Ernst végezte.

Stier Alfonz nagyszabású »Szent Mihály« oratóriumát Würzburgban tízezer főnyi hallgatóság előtt mutatták be. A mű igen mély hatást tett a jelenvoltakra.

Budapest Székesfőváros Népművelési Bizottsága bérleti hangversenyeinek műsorterve

PESTI VIGADÓ

1. „A" bérlet, 10 vasárnap délután, 5 órai kezdettel.

X 11 — **Mozart: Jupiter**
Chopin: E-moll zongoraverseny
Farkas F.: Divertimento
Vezényel: Bor Dezső

II 7 — **Beethoven: IX.**
Kodály: Te Deum
Vezényel: Fleischer Antal

XI 8 — **Haydn: Esz-dur**
Vivaldi: Versenymű 4 hegedűre
Lajtha L.: Szvit (Bemutató)
Vezényel: Boldis Dezső

II 28 — **Bruckner: E-dur**
Mozart: G-dur hegedűverseny
Vezényel: Nilius Rudolf

XI 22 — **Schubert: Befejezetlen**
Boccherini: Gordonkaverseny
Dohnányi: Gyermekdal-változatok
Vezényel: Bor Dezső

III 21 — **Brahms: D-dur**
Weiner: Concertino
Siklós: Elégia, nagyzenekarra (Bemutató)
Vezényelnek: Bárdos Lajos és Bor Dezső

XII 20 — **Schumann: D-moll**
Beethoven: Hegedűverseny
Veress S.: Divertimento (Bemutató)
Vezényel: Ferencsik János

IV 4 — **Csajkovszki: F-moll**
Mendelssohn: Hegedűverseny
Kósa György: Mese-szvit
Vezényel: Bor Dezső

I 17 — **Mendelssohn: Olasz szimf.**
Csajkovszki: Zongoraverseny
Hubay: Dalok
Vezényel: Bor Dezső

IV 25 — Reprezentatív **Magyar hangverseny**
Vezényel: Rajter Lajos

2. „B" bérlet, 5 hétköznap este, 8 órai kezdettel.

X 17 — **Liszt-est**
A Budai Dalárda közreműködésével
Vezényel: Ádám Jenő

I 7 — **Magyar szerzők bemutató hangversenye**
Vezényel: Kenessey Jenő

XII 10 — **Bartók-est**
a mester személyes közreműködésével
Cantata profana
Vezényel: Vaszy Viktor

II 18 — **Díszhangverseny**
neves külföldi karnagy és szólista közreműködésével

III 11 — **Fiatal magyar művészek bemutatkozó hangversenye**
Vezényel: Bor Dezső

Budapest székesfőváros házinyomdája 1937 — 29 — Felelős nyomdavezető: Kurfürst István vezérigazgató

A ZENE

Alapította: DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:
SIKLÓS ALBERT

Szerkesztőség: Budapest, V., Pozsonyi-út 42.
Telefon: 2-930-67

Felelős kiadó:
NOVÁGH GYULA

Kiadóhivatal: Budapest, IV., Szép-u. 5, félem. 2.
Telefon: 1-845-29

Budapest
XVIII. évfolyam, 7. szám
1937 február 1.

TARTALOM

Hangversenyműsoraink ismertetése. — Jemnitz Sándor: „Hovanscsina", Musszorgszkij zenés népszínműve az Operaházban. — Novágh Gyula: A Liszt-emlékév mérlege. — Külföldi vendégművészek (pl.) — Hangversenykrónika. (dr. L. H.) Belföldi hírek. — Külföldi hírek. — Pályázatok.

A Székesfővárosi Népművelési Bizottság hivatalos kiadványa

Budapest Székesfőváros Népművelési Bizottsága hangversenyei a Székesfővárosi Zenekar közreműködésével

♦♦♦♦

Kilencedik (rendkívüli) hangverseny

(Bérletszünet)

1937 február 2-án, kedden este 8 órai kezdettel
a Zeneművészeti Főiskola nagytermében

Vezényel

Rajter Lajos
karnagy

Közreműködnek

Országh Tivadar
hegedűművész

Damokos László
zongoraművész

1. **Mozart Wolfgang Amadeus** (1756 Salzburg—1791 Bécs): Figaro házassága. — Nyitány.

A zeneirodalom alig mutathat fel művet, amelyben a gondtalan derű, az ártatlan jókedv tökéletesebben volna kifejezve, mint a Figaro-nyitányban. Mozart, eltérően a korát megelőző zeneszerzőktől és kortársaitól, nem az opera témáiból komponálta meg ezt a bevezető muzsikát, hanem teljesen önálló, független elemekből, amely csupán hangulati rokonságban van a dalmű zenéjével. *Ulibischeff*, a híres Mozart-rajongó, úgy jellemzi a Figaro-nyitányt, hogy »... a pergő motívumok az ismétlésekkel és imitációkkal az egész műnek annyi bájt kölcsönöznek, mint valami napsugaras rózsaliget, mely fölött az ég állandóan derült és amelynek változatos színharmóniáját semmi sem bontja meg. Ezt a hangulatot Mozart nem annyira témáival, mint kristálytiszta szonátaformájával és fínom hangszerelési effektusaival éri el. Amilyen egyszerű és átlátszó a szerkezete, olyan eleven, könnyed és szellemes a tematikája.«

2. **Mozart**: Hegedűverseny, A-dur.

Hat hegedűversenyt írt Mozart, az *A-dur* az ötödik. Valamennyi közül a legsűrűbben játszott, leghálásabb és legnépszerűbb. 19 éves volt, mikor komponálta.

Az *első tétel* szonátaforma, melyet a XVIII. század versenyműveinek szokásos szerkezete értelmében a teljes expozíció előz meg, zenekari bevezetés formájában. A szóló hangszer belépésekor előbb 8 ütemes adagiót hallunk, csak azután indul meg az *allegro aperto*. Mozart géniuszának minden nagyszerűsége ragyog minden ütemében. Ahogy a melléktéma hangulatát előkészíti, ahogy a főtéma motívumait ellenpontozásszerűen felhasználja a hegedű cantilenája aláfestéséül — mesteri minden ízében. A kódában a szokásos kadenciát Mozart csak jelezte partitúrájában, de nem komponálta meg. Akkoriban az *előadó* maga rögtönözte fantáziaszerűen, az expozíció motívumainak felhasználásával vagy pedig, legjobb esetben, előre megkonstruálta magának, gondosan ügyelvén arra, hogy hegedűjátékának bizonyos különleges kvalitásait (arpeggiók, kettősfogások, staccatok stb.) ragyogtassa benne.

A *második tétel* dallamos adagio, tipikusan mozarti melódiával. A reprizben ismét kadenciát hallunk, a kódát azonban a zenekar intonálja.

Strassburg-vidéki népdalok töredékeit használta fel Mozart a *harmadik tételben.* (A versenyművet azért nevezik, a többiektől való megkülönböztetésként, strassburgi koncertnek.) Ötletesen formálta meg a virtuózszerűen kezelt vezető hegedűszólam variációit, melyek plasztikusan kötik egybe a különféle hangulatú epizódokat.

Előadja: **Országh Tivadar.**

3. **Beethoven Ludwig** (1770 Bonn—1827 Bécs): F-dur románc.

A minden idők legnagyobb zeneköltőjének különösen kedvelt hegedűdarabja az F-dur románc, melyben a szólóhegedűt kis zenekar kíséri. A derűs románc-témát előbb a hegedű, majd a zenekar mutatja be, ezután az első epizód ugyanezt a hangulatot folytatja. A második epizód drámai kitörései után előbb Desz-durban, majd a főhangnemben halljuk ismét a románc-témát. Rövid kóda zárja le a gyönyörű kompozíciót.

Előadja: **Országh Tivadar.**

4. **Schubert Franz** (1797 Lichtenthal—1828 Bécs): Konzertstück, D-dur, (bemutató előadás).

Konzertstück hegedűszóló, kiszenekarí kísérettel: a vonósötösön kívül minössze 2 óboa, 2 kürt és üstdob szerepel. Ezt a művet most első ízben halljuk Budapesten. Schubert ifjabbkori művei közé tartozik; ez is szigorúan zárt formában készült. Bevezetés: *Adagio*, melyben a szólóhegedű témája könnyeken keresztül mosolyog. A rondó-téma *(Allegro)* karaktere a gondtalan könnyedség. Az első epizód már sokkal komolyabb, a második epizód pedig drámai kitörésekbe csúcsosodik. A rondótéma újabb visszatérése utáni virtuóz kódában mégegyszer, utoljára jelentkezik a főtéma.

Előadja: **Országh Tivadar.**

Szünet

5. **Csajkovszki Peter** (1840 Votkinszk—1893 Szentpétervár): Zongoraverseny, b-moll.

Az »oroszok Beethovenje« eredetileg Rubinsteinnek szánta ezt a versenyművet, aki azonban megjegyzéseket tett a hálátlan nehéz szólam ellen. Erre Csajkovszki kitörülte Rubinstein nevét a címlapról és a koncertet Hans Bülownak ajánlotta, aki Amerikában óriási sikerrel mutatta be. Kevés zenei kompozíciót ért annyi elismerés és lelkesedés, mint a b-moll koncertet. Legnagyobb diadalát mégis Rubinstein aratta az 1878-iki párisi kiállítás orosz estéjén, mire a szerző 1889-ben hálából alaposan átdolgozta az egész hangversenyt. Mint a koncertek általában, ez is három tételből áll, formai tökéletessége mellett rendkívül hálás szerepet juttat a magánhangszernek. Szélesen ömlő Andante vezeti be a versenyművet, amelyet előbb káprázatos futamok, majd a fúvókon felhangzó lágy téma követnek. A 2. tétel egyszerű lírikus hangulatú Andantino, középső részében szellemes ötletekkel. A finale — szabályszerű rondó — jellegzetes orosz táncmotívummal kezdődik. Különösen érdekes hanghatást keltenek a középrészben oktávákban alkalmazott hegedűk.

Előadja: **Damokos László.**

6. **Rózsa Miklós** (1907 Budapest —): Északmagyarországi parasztdalok és táncok.

Rózsa Miklós zenei tanulmányait Németországban, Lipcsében folytatta, ugyanott jelentek meg művei is: vonóstriója, zongorakvintettje, gordonkára és zenekarra írt rapszódiája, hegedű-zongora duója stb. Lipcse után Párisban tartózkodott 3 esztendeig, jelenleg Londonban él.

M. T. AKAD. KÖNYVTÁRA
I. sz. Növedéknapló

A műsoron szereplő *Északmagyarországi parasztdalok és táncok* c. népdalszvitje több német városban sikeres előadást ért meg. A négytételes mű első tétele két népdal egymásba kapcsolása olymódon, hogy a második népdal az elsőnek középrésze. Második tétele három részű formában feldolgozott népdal. Harmadik része úgynevezett *Andalgó*. A negyedik tétel gyorsütemű tánc, rövid trióval.

Előadja: **Országh Tivadar.**

7. **Országh Tivadar** (1901 Budapest —): Magyar táncok, op. 16/b.

Rövid bevezetés után a »Látod-e babám« című népdal témáját halljuk előbb hegedűn, később a zenekarban, majd a »Nagyváradi kikötőben áll egy hadihajó« című népdal következik, ebbe kapcsolódik az Allegro-csárdás, mely a kódában is megjelenik.

Előadja: **Országh Tivadar.**

*

Tizedik hangverseny

(**A** bérlet)

1937 február 7-én, vasárnap délután 5 órai kezdettel a Pesti Vigadóban

Vezényel

Fleischer Antal

karnagy

Közreműködnek

Báthy Anna — **Basilides Mária**

Rösler Endre — **Kálmán Oszkár**

Palestrina-Kórus

1. **Kodály Zoltán** (1882 Kecskemét —): Budavári Te Deum. Énekkarra, szólókra és nagyzenekarra (1936).

Budavár visszafoglalásának (1686 szeptember 2.) kétszázötvenedik évfordulója alkalmával rendezett ünnepségekre komponálta meg Kodály, a Székesfőváros vezetőségének felszólítására, énekarra, nagyzenekarra, szoprán, alt, tenor és basszus-szólóra elgondolt Te Deumát. Együtemes trombita fanfár után a teljes együttes azonnal fortisszimo intonálja a *Te Deum laudamus* témáját. Isten dicsőítését zengi, hatásos unisonokban, majd érdekes szeptimhangzat-sorozatban a kar. Egy váratlan félzáradék után misztikus tercrokonságú durharmóniák (E-dur Cisz-dur, majd D-dur Fisz-dur) suttogják az angyalok, Cherubok, Seraphok dícsénekét. Hatalmas crescendo után derűs fortisszimóban szólal meg a *Sanctus, Sanctus, Dominus Deus Sabaoth!* Közben Desz-dur dominánsára modulál a komponista, hogy a *Pleni sunt coeli et terra majestatis gloriae tuae* szavakra igen hatásosan felépített Händel-szerű kettős fugába torkolódjék. A kitűnő téma torlódásai, valamint jellegzetes, felfelétörő kvartugrásainak augmentációi töltik ki a fuga középtételét. De hirtelen új hangulat váltja fel a fuga pompázó tuttiját. A hegedűk *e*-tremolói alatt halk, homofón harmóniák jelentkeznek: *Te Martyrum candidatus laudat exercitus.* Rövid átvezető tétel után a vonósok pontozott ritmusának kísérete mellett jelentkezik a kánonszerű *Tu Rex gloriae, Christe,* mely a legnagyobb dinamikai és tempóbeli feszültségig fokozódik fel a *Tu ad dexteram Dei sedes, in gloria Patris, Judex, crederis esse venturus* szavaknál. A hatalmas unisono utáni szünetet ismét halk *Adagio*

váltja fel; az üstdob tompa pontozott motívuma és a mélyebb vonósok szordinált tremolója kíséri a *Te ergo quaesumus* érdekesen színes zenei képét. Az *Aeterna fac cum sanctis tuis*-nál ismét megélénkül a tempó; a komponista lassan átmodulál a főhangnembe és a *Per singulos dies* szavaknál ismét felhangzik a *Te Deum* jellegzetes kvartugrása. A kórus könyörgése patétikusan fokozódik, míg a *Miserere nostri, Domine*-nél *esz*-mollba modulálva, megható unisonóvá alakul. Újabb fuga az Istenben való hit és a remény érzelmét tolmácsolja: *In te, Domine speravi.* Ennek a résznek kulminációs pontja a *Non confundar in aeternum* hatalmas unisonója. A kóda, melyben szoprán-szóló motívuma lebeg a kórus érdekes hangzatai felett, lassan az éterikus A-durban állapodik meg, hogy a pregnáns *Pleni sunt coeli et terra*-motívum jelenjék meg utoljára, a basszusok elhaló pizzicatojában.

Szünet

2. **Beethoven Ludwig** (1770 Bonn—1827 Bécs): Kilencedik szimfónia, d-moll.

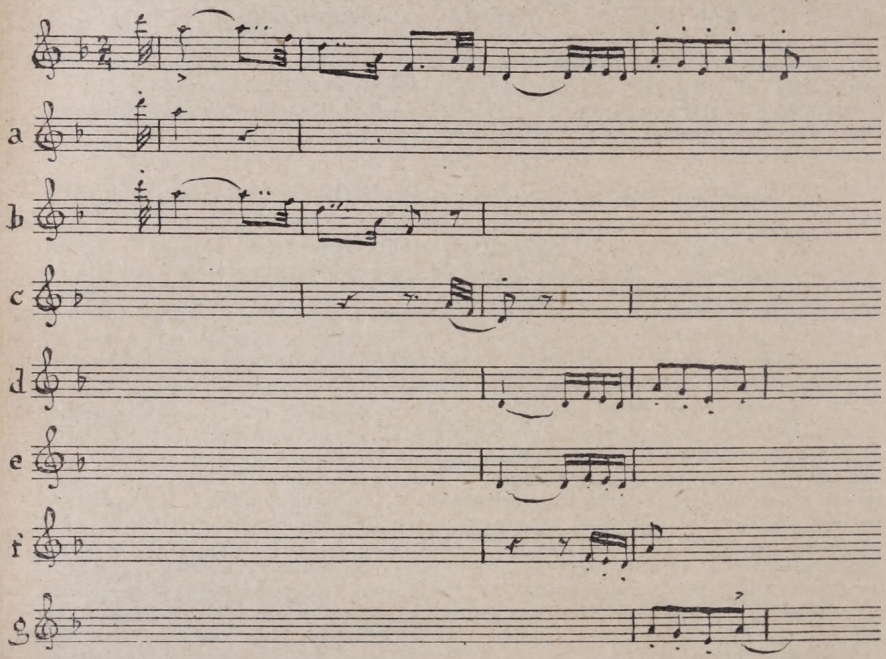
Ez a szimfónia a beethoveni szimfónia betetőzése. Egyike a legcsodálatosabb műalkotásoknak, melynek hangjegyei között megrendítő betekintést nyerhetünk a tragikus sorsú zeneköltő legbensőbb lelkületébe. Ez a mű a szimfónia formájának és kifejezőképességének gigantikus felfokozása, melyben azonban a szédítő méretek ellenére tartalom és forma mindig egyensúlyban marad. Azzal, hogy az utolsó tételében a hangszerek zenéje mellett az emberi hang is megszólal, új műfajt teremtett a mester: az óda-szimfóniát.

Halálsejtelem és a végzetben való megnyugvás szól hozzánk minden taktusából, egy lángész küzdelme akaratának érvényesüléséért. Midőn Beethoven a kilencedik szimfónia megalkotásába fogott, a sors kegyetlenebb volt hozzá, mint valaha. A süket emberek bizalmatlanságával riasztott el maga mellől mindenkit, teljesen magára maradt, minden bajával, betegségével és lelki fájdalmával. Magába zárkózottan élt, de akik távolról figyelték, megállapíthatták róla, hogy az 1823-ik évben a legnagyobb exaltációban gyüjtötte magányos sétáin hangyaszorgalommal hatalmas művének tematikus anyagát. Már a kora reggeli órákban rohant el, kalap nélkül a Bécset környező erdőkbe, ligetekbe, sokszor annyira elragadta az alkotás láza, hogy megfeledkezett háztartásáról, otthonáról. Megtörtént vele, hogy egy hirtelen reászakadt zivatarban bőrig átázva, csak estefelé vetődött haza, mikor ebédje régen odaégett s mindenről megfeledkezve, étlen-szomjan komponált késő estig. Háztartásának zilált viszonyairól tanuskodnak azok a naplószerű feljegyzések, miket a mester halála után *Schindler* Antal, egyik életrajzírója, ki egyszersmind önkéntes titkárja is volt, tett közzé. Csak a következő kivágást közöljük belőle:

Május 4. Ma lépett be az új házvezetőnő.
Május 9. Költözés Badenbe.
Május 19. A szolgáló cserben hagyott.
Május 21. Új leány lépett be.
Június 3. A házvezetőnő felmondott.
Június 6. Új takarítónő lépett be havi 6 forintért.
Június 27. A szolgáló kilépett.
Július 5. A hötzendorfi új konyhalány jelentkezett.
Július 13. A konyhalány kilépett.
.... És így tovább, ez így ment nála a végtelenségig.

A kilencedik szimfónia keletkezésének történetéhez tartozik, hogy a szimfónia utolsó tételében felcsendülő gyönyörű variációs téma már húsz év előtti munkáiban is megjelenik. Legelőször 1800-ban találkozunk vele, zongorára, zenekarra és énekkarra írt fantáziájában (80. mű). 1810-ben jelenik meg egy dala, Goethenek »Mit einem gemalten Band« című versére. Ennek tagolása inspirálta először a mestert a »Freude schöner Götterfunken« témájára.

Később, 1812-ben egy nyitányt tervezett: afféle bevezető zenét Shakespeare Macbethjéhez. Ennek zárótémája is hasonlít ép úgy az öröm témájához, mint az 1822-ben komponált »Namensfeier« című nyitányának kódája. Schiller szövegével együtt csak 1822 őszén jegyezte le Beethoven először D-durban négy negyedes ütemben. Későbbi vázlatkönyvében mint kettős ellenpont

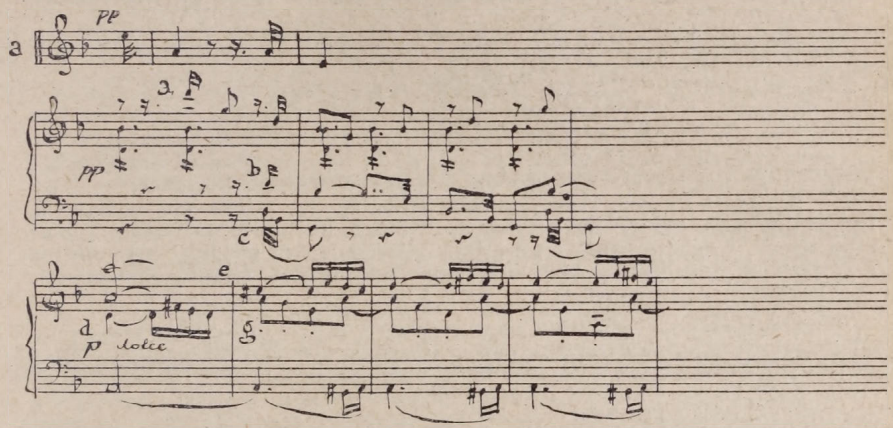

A kilencedik szimfónia első tételének főtémája és a téma felbontása hét különböző motivumra.

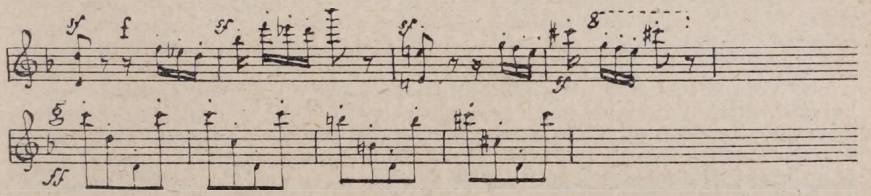
témát hatnegyedes ütemben írja át és egyesíti a »Seid umschlungen Millionen«-re komponált fugatémával. Ekkor úgylátszik hirtelen megváltozott eredeti terve, mert elveti a vokális szólamok alkalmazására vonatkozó vázlatait és egy tisztán hangszeres finálé vázlatát veti papírra. De júliusban megint meggondolja a dolgot és a hangszeres finálét egyik utolsó vonósnégyesében (132. mű) használja fel. A tételeket nem sorjában alkotta meg, legelőször az első tételt, aztán az utolsót, közben elkészült a scherzo, majd legutoljára a harmadik tétel: az adagio. Hatalmas művét 1824 februárjában fejezte be. Bemutató előadása, mely 420 forintot jövedelmezett, 1824 május 7-én zajlott le, leírhatatlan sikerrel, a Kärthnerthor színházban. Itt történt az a megható jelenet, hogy a teljesen süket mester a tétel végén önmagába roskadva ült és csak akkor vett tudomást a tömeg tomboló tetszészajáról, mikor a vezénylő karmester és a szólókat interpretáló énekesek őt a közönség felé fordították.

Az *első tétel* (d-moll $^2/_4$) a kegyetlen, kérlelhetetlen sors elleni küzdelmet illusztrálja. Kétségbeesés szorongatja a költőnek öröm után vágyó szívét, a harc mindég viharosabb lesz, minden megváltás után kiált. Sötét, zabolátlan, dacos küzdelem: ez a tétel alaphangulata. A főtéma maga előbb annak kezdő kvintugrásából bontakozik ki. Ez a kvintugrás mindig sűrűbben halmozódik egymásra, míg végre a tizenhatodik ütemben a teljes zenekar unisonójában

hangzik fel félelmetesen a változatos ritmikájú főtéma. Mellékelt hangjegypéldánkból figyelhetjük meg, hogy ennek egyes motívumtöredékeit hányféleképpen használta fel a mester. Később még egy új motívum lép fel a fúvókban, előkészítvén a melléktémát, mely úgy hangzik, mint egy szorongatott szívnek sóhajtása, panaszkiáltása. Alig hangzott el ez a téma, rövid derűs

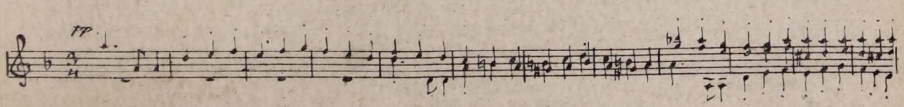

epizód után megint csak egy fájdalmas érzés kerekedik felül, melybe a basszusok minden csapással dacoló, bosszankodást szimbolizáló figurája vegyül. Csodálatos invencióval analizálja motívumait Beethoven a most következő feldolgozási részben. Hol a fagótban, hol a fuvolában jelenik meg a főtéma,

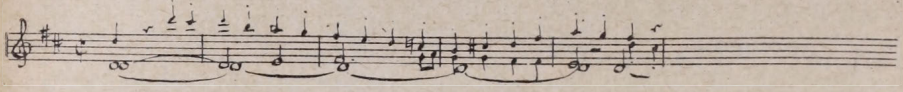

mialatt a hegedűk, a gordonkák és a gordonok a főmotivum különböző töredékeit halmozzák egymásra. A kidolgozási rész tetőfoka az a hatalmas, 38 taktusra kinyujtott fortiszimó, mely a főtéma előkészítését hidalja át, most elvonulnak előttünk mégegyszer az expozició összes témái, lassan lecsöndesül minden, csak a kürt idézi mégegyszer D-durban a főtéma utolsó két ütemét, hogy lassan átengedje helyét a kóda titokzatosan sötét basso ostinatójának. Mégegyszer felhangzik kétségbeesetten a létért küzdő unisono és a sors kegyetlenségeivel szembeszálló ember makacs harci szózatával végződik a tétel.

A *második tétel (molto vivace)* hamisítatlan beethoveni scherzo, melynek főtémáját már 1815-ben írta le vázlatkönyvébe azzal a céllal, hogy hangszeres fugát készítsen belőle. Úgy látszik, hogy előbb vonósnégyesre szánta.

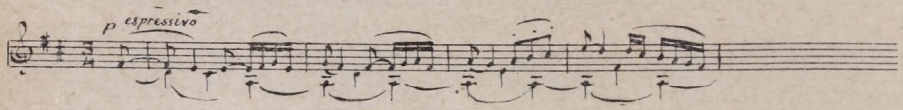

Itt is fugató lett belőle, de csak ötször lépnek be váltakozva különböző szólamok a témával, utána bachanálszerű örömújjongással harsan fel a fúvókban a melléktéma, mialatt a vonósok a főtéma első ütemének daktilusát pattogtatják. Az expozició halk befejezése után kis szünet következik, majd érdekes modulációk után dolgozza fel különböző ritmikai megvilágításban a főtéma fugatóját. A trióban a kürt érdekes dallamát előbb a fagót, majd a vonósok

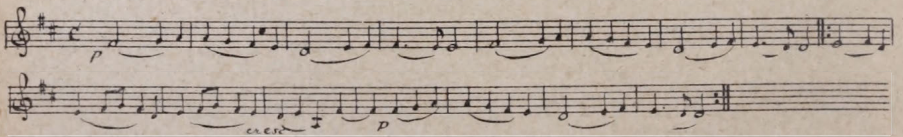
negyedkottás ellenpontja támasztja alá, de hirtelen megszakad a pasztorális hangulat és megint előlről kezdődik a scherzo őrületes körtánca.

Az *adagio*, a szimfónia *harmadik tétele*, egyike Beethoven legmélyebb, legtartalmasabb hangszeres tételeinek. Minden ütemében mélységes áhitat árad felénk, megható benne a záradékok visszhangszerű megismétlése, mintha a lélek visszatükrözné a templom, vagy a természet áhitatos hangulatát.

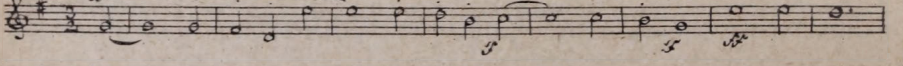

A középtételben Beethoven azt akarta kifejezni, — Schindler állítása szerint — hogy a megkínzott lélek visszavonul a magányba, hol megittasul saját művészetének nektárkelyhétől. Béke utáni vágyat lehel a főtéma visszatérése, valamint a hegedűk gyönyörűen szövődő figurációja. Boldog, békés, megelégedett harmóniákban csendül ki e hangulatos tétel.

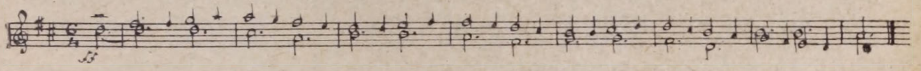
A *negyedik tételt* úgy tekinthetjük, mint egy dráma utolsó felvonását. Az előbbi tételekkel való szoros kapcsolatot azzal teremtette meg Beethoven, hogy elvonultatja előttünk valamennyinek tematikus anyagát. Majd, mint jajkiáltás, hangzik fel egy éles disszonancia, melyet a gordonkák és gordonok recitatívója követ. Bár csak hangszeres recitatívóval állunk szemben, szinte hallani véljük a hozzátartozó szöveget: Az a kegyetlen küzdelem, melyet a sorssal állandóan folytatunk, nem fojthatja el bennünk az öröm utáni vágyódást. Az élet maga kérlelhetetlen, hagyjuk cserben komor gondolatainkat és adjuk át lelkünket zavartalanul az öröm átérzésének. És valóban megszólal az öröm témája, előbb halkan, bátortalanul a vonósok basszusaiban, majd folyton fokozódva egymásután veszik át az öröm diadalmas témáját egymástól

a basszus énekhang, majd a szólisták s végül a vegyeskar. Hirtelen, váratlanul indulóféle üti meg a fülünket, melyben fúvóhangszereken kívül ütőhangszerek (nagydob, réztányér, triangula) is részt vesznek. Előbb a tenor intonálja a hősi éneket, majd a férfikar felel rá biztatón. Templomi hangulat árad a »Seid

umschlungen Millionen« kezdetű strófa megzenésítéséből. Mélységes hangokat talált Beethoven az »Ihr stürzt nieder Millionen? Ahnest Du den Schöpfer, Welt?« szavak zenei visszaadására, midőn Isten mindenhatóságának megsejtésére a mixolid hangnemet használja. Ezeknél a szavaknál: »Über Sternen muss Er wohnen . . .« a zenekar és énekkar hangterjedelmeiknek legmagasabb fekvéseiben tartják ki hosszan a főhangnem domináns-szeptim akkordját.

Mesteri kettős fugával végződik a tétel, ebben a főtéma (az öröm témája) és az előbb vázolt liturgikus téma (Seid umschlungen Millionen . . .) egyesül mesteri polifóniában.

„HOVANSCSINA"

MUSSZORGSZKIJ ZENÉS NÉPSZÍNMŰVE AZ OPERAHÁZBAN

Zenés népszínműnek nevezi a »Hovanscsiná«-t *Nikoláj Rimszkij-Korzakov*, a zongorakivonatában csonkán maradt, zseniálisan felemás szerzemény befejezője, átdolgozója és meghangszerelője. Érdekes eset ez: épp a zeneszerzés eszközkészletével fényesen fölvértezett »nyugatos« Rimszkij-Korzakov vállalkozik arra a kényes és eleve hálátlan szerepre, hogy kelet felé tájékozódó, lángészt dilettantizmussal párosító barátjának segítségére legyen; de nem csak nála, hanem a tehetség hasonló vegyképletét mutató Alexander Dargomysszkinél is hagyatékrendezővé válik és zenekari köntöst szab »Kővendég« című félbemaradt operájára.

Különös ellentét választja el akkoriban az orosz »őstehetségeket«, a mesterségbeli felkészültséghez, biztos szaktudáshoz valahogyan el sem kívánkozó Borodint, Dargomysszkit és Modeszt Musszorgszkijt a nyugatosoktól, Csajkovszkytól és Rimszkij-Korszakovtól, akik parlaginak nevezik ezt a puszta ösztönökre támaszkodó irályt és koruk orosz muzsikusaitól megkövetelik, hogy Nyugat-Európa szakismereteit magukévá tegyék. Különös végzet, hogy Rimszkij-Korzakov — valamennyiök között a legcsiszoltabb, legsímább technikus — széleskörű készültségét maradandóan épp ott használta fel, ahol legkevésbé harmónikusan egyesülhetett a merőben másnemű zenei anyaggal: Musszorgszkij engedménytelenül, sőt makacsul egyéni csapáson haladó muzsikájánál.

Valóban: az átdolgozók szerepe eleve hálátlan, mert munkájuk többnyire megoldhatatlan feladat elé állítja őket. Ha matériájuk szerzőjénél tehetségesebbek — ami ritkábban fordul elő —, még elmélyítik az átdolgozandó mű hiányait és épp a palástoló igyekezetükkel terelik azokra figyelmünket. Viszont, ha tehetségtelenebbek, kontármunkát végeznek, de feldolgozó minőségükben és kimutatott jóigyekezetük révén állandó elnézésre, sőt dícséretre emelnek igényt. Mindkét típusból a legritkábbak, akik kellő önmegtagadásra képesek, a maguk külön egyéniségének és zeneszemléletének kihangsúlyozásáról lemondanak és főérdemüket épp a teljes eltünésben, föltétlenül szerény alkalmazkodásban ismerik fel. Rimszkij-Korzakov kissé sajnálkozva és idegenkedő érdeklődéssel nézett le bárdolatlan, tudatlan és iszákos barátjára. Órá, a zenekar nyugateurópai ízlés szerint is ragyogóan virtuóz kezelőjére, csakugyan vétkes tudatlanságként hathatott Musszorgszkij járatlansága, hangszerelési gyámoltalansága. Bár ez a különös ember eleget szenvedett efajta fogyatkozásai miatt, alig tett kísérletet a helyzet megváltoztatására. Valahogyan sorscsapásként türhette azt, passzív rezignációval nyugodott bele s valószínűleg azzal vigasztalódott, hogy másirányú fontos érdemei révén elnézésre tarthat számot. Mondanivalói annyira lekötötték, hogy beöltöz-

tetésük iránt közömbös maradt; a kifejezendő tartalom problémái elnyomták benne a formai megoldás követelményeit.

Ritkán szoktunk címek és egyéb műfajbeli szőrszálhasogatások fölött vitatkozni, ezúttal is csupán arra a határozatlanságra mutatunk rá, amely az operák közé nem illő, sőt egyesek által már az oratóriumok és misztériumok közé is iktatott, de valójában sehová be nem sorozható »Hovanscsina« egyedülálló voltát bizonyítja. Zenedrámának is mondják, valószínűleg Wagnerrel való téves képzettársitások alapján, mint ahogy sokan zenedrámaként skatulyáznak el röviden mindent, ami nem fér bele az operaműfaj szokott keretébe.

Ámde Wagner zenedrámai előzményeket, vonatkozásokat bőven feltáró, szilárd szerkezetű színdarabok — Musszorgszkij lazán összefüggő történelmi képeivel szemben. Dialógusai nem könnyítik meg a közönség megértését, mitsem árulnak el a jelenetek kibogozásához szükséges előzményekből; kizáróan csak az adott pillanat kirobbanó feszültségét érzékítik meg és röpke közbeszólásokkal sem sejttetik, mi vezetett el hozzájuk. Wagner, mintha csak Strindbergnél járt volna iskolába, mesterien értett a cselekmény szálainak visszafelé történő felgöngyölítéséhez és apró közbetoldásokban, merengő visszaemlékezések formájában pontosan előadja mindazt, amit az elmultakról tudnunk kell.

Nem úgy Musszorgszkij. Ő egyszerűen elzárkózik mindennemű támogató útbaigazítás kötelezettségei elől és vajmi keveset közöl abból, ami a szereplők indítóokai felől tájékoztathatna. Ő a jeleneteinek jelenében él — igaz, hogy páratlan intenzitással. Együttlélekzik hőseivel, áldozataival és ezért ismertként feltételezi előéletüket. Eggyé válik velük és teljes odahasonulásában csupán egy csekélységről feledkezik meg: arról, hogy — bemutassa őket. Gyermetegen naiv fölénnyel veti meg az avatatlant, aki kérdezni nem rest, vajjon kik és mi okból szenvednek, pusztulnak odafönn a gyakran változó színtéren? Miféle tökfilkó lehet is az, aki nem látja rögtön: hát kicsoda más, mint Nagy Péter cár részint túlságosan haladó igyekezetű, részint tulságosan reakciós pártütői! Galiczin herceg, a Nagy Péter cárnál is haladóbb szellemű, jogreformokat sürgető demokrata — mintha csak politikai helyzetképen keresztül vetítené ki Musszorgszkij-Dosztojevszkij keletiségével szemben Rimszkij-Korzakov és Turgenyev nyugatosan ellenlábas voltát — itt is a két ellentétes irányú állásfoglalás között ingadozó Oroszország évszázados történelmi problémáját viszi színpadra. Hovanszkij Iván herceg, vele szemben, az eddig adott engedményeket is sokalló, reakciós kényúr, a teljhatalmú Csák Máté, aki Dozifejjel szövetkezik, a neológ egyházi törekvések ellen ókeresztény elveket felhozó szektavezérrel. Ha nem keverednék bele a politikába, valószínűleg zavartalanul űzhetné kissé zavaros szokásait, mint a dervisekre emlékeztető, napbanéző és öncsonkító többi szekta vezére. De így neki is pusztulnia kell.

Musszorgszkij 1875 és 1881 között lerögzített nagy történelmi viziója mindazonáltal megrázó. *Szasszov* szövegvázlatába úgy beleássa, beletúrja magát, hogy felvonásai végül is előadhatatlanul terjengőssé válnak és messze túlmennek egy színházi est keretén. Akkor kurtításokba kezd, kihagy, változtat és újrazenésít — és mégsem jut el lírai zárójelenetének befejezéséhez: 1882-ben delirium tremensben hal meg. De mindazonáltal irányt mutatott — épp a mi napjainkban különösen aktuálissá vált irányt — arra nézve, hogyan lehet népi dallamokat színpadképessé tenni és nagy formákban összefoglalni. S ami még ennél is fontosabb és lényegesebb: hogyan lehet népi dallamokból operai parlando-stílust fejleszteni.

Az Operaház mintaelőadása világosan tárta szemünk elé, mire képesek énekeseink, ha megértően és hivatottan foglalkoznak velük. *Isszay Dobroven* karmester már előzetesen is bebizonyította, mily tiszta elképzeléssel fog hozzá feladatához. De tiszta elképzelése nem szorítkozott egyoldalúan csak zenei teendőkre, hanem kiterjedt a jellemalakítás és színpadi játék parányi részleteire is. Ha kellett, színésszé, még pedig jó színésszé változott át a karmester és énekeseinek eljátszotta jeleneiket! Wagner gyakran tette meg ezt, Mahler

is, de mostanában alig hallottunk ilyesféléről. Most végre talán megtört a jég e szomorúan szépséges mű körül, amely fagyos magányában félszázados téli álmát aludta.

S ezt a jégkérget a szeretet heve olvasztotta meg. Mert a szeretet Dobroven karmester leghatályosabb fegyvere, rendkívüli eredményeinek titka és úttörője. A műért lobogó szeretete szeretetre lobbantja hallgatóságát is, lelkes meggyőződöttsége meggyőződést arat; közel áll a műhöz s ezáltal közel viszi hozzá azokat, akiket saját rokonszenves természetével hódított meg.

Tárgyilagosságunk rovására menne, ha nem látnók meg Dobroven tehetségének határait. Kétségtelen, hogy vannak nála boncolóbb, elemzőbb szellemű karmesterek, akik az eszmék világának még magasabb és rejtettebb kapuin kopogtatnak. De analitikus munkájuknak csekélyebb az átütő ereje és közhaszna, ha nem ébresztik föl egyúttal azt a rajongást, amely beleplántálja és gyökérzésre serkenti a művet hallgatósága szívében.

Dobroven szintétikus munkájának meg is volt az eredménye. Nem egy énekes lepett meg minket most hirtelenül felfedezett és bőven kiaknázott lehetőségeivel. Mikor énekelt és mozgott *Losonczy György* ilyen felszabadultan, mint Hovanszky Iván herceg szerepében? Dr. *Palló Imre* érett alakítása mellett kiemelkedik még *Toronyi Gyula* megdöbbentően eleven, sánta kis írnoka. Igen, ez a kis írnok az orosz színművészet magaslatán áll!... *Basilides Mária*, mint az est női főszereplője, ugyancsak felejthetetlen lesz számunkra. Mily fájdalomtelten búgja el a jóslat szépséges g-moll dallamát, szerelmének panaszosan lágy és egyszerűen népi G-dur melódiáját! Mily nyugodalmasan magasztos a máglya előtt, hosszanívelő énekében, gyönyörű esz-moll gyászindulójában.

Teljes dícséret illeti *Székely Mihályt*, aki talán sohasem lépett még ilyen meggyőződötten és meggyőzően a rivalda elé. *Rigó Magda*, *Laurisin Lajos*, *Závodszky Zoltán* és a kiváló *énekkar* valóban példás összjátékban találkozott, a *zenekar* szebbnél szebb színhatásokkal jeleskedett Dobroven karmester vezénypálcája alatt.

Oláh Gusztáv színpadi díszletei, jelmezei káprázatosan szépek. *Nádasdy Kálmán* magyar szövegfordítása gondos és csengő.

JEMNITZ SÁNDOR

A LISZT-EMLÉKÉV MÉRLEGE

Ezen a címen számoltam be a Liszt-év eseményeiről »A Zene« f. évi 6. számában. Azóta több jelentés érkezett a Liszt emlékév folyamán tartott Liszt-ünnepségekről, amelyekről az alábbi sorokban adok pótlóan számot.

Hollandia. Mengelberg Vilmos neves karmester az amsterdami Concertgebouw zenekarával 1936. december 10-én nagyszabású Liszt-hangversenyt rendezett. A hangverseny valóban társadalmi esemény volt Amsterdamban, amelyen a holland főváros legelőkelőbb közönsége jelent meg. Az est művészi színvonala és kitűnő műsora méltóan reprezentálta Liszt Ferenc nagyságát és emlékét. A hangverseny kapcsán a holland sajtó hosszú cikkeket írt Liszt Ferencről és magyarságáról s a napilapokon kívül a zenei folyóiratok is foglalkoztak a magyar Liszt Ferenccel, születésének 125 és halálának 50. évfordulója alkalmából. Bár a holland rádióállomások az év folyamán több ízben emlékeztek meg Liszt Ferencről előadások és hangversenyek keretében, Magyarország szempontjából a Mengelberg Vilmos vezénylete alatt tartott hangverseny jelenti az átütő sikert.

Buenos-Aires. 1936. június 27-én Haydin rendkívüli követünk és meghatalmazott miniszter és felesége védnöksége mellett a magyar származású Kada Jenő tanár rendezett Liszt Ferenc műveiből jótékonycélú nyilvános

hangversenyt és emlékünnepélyt. Kitűnő követünk spanyolnyelvű megnyitóbeszédében Liszt Ferenc zenei nagyságát méltatta, kiemelve magyar voltát s életének azokat a mozzanatait és ténykedéseit, amelyek tántoríthatatlan magyar hűségéről tesznek tanubizonyságot. A megnyitó után Batistessa Angel egyetemi magántanár tartott előadást vetített képekkel Liszt Ferencről, amelynek keretében több budapesti látkép és a magyar zenei élet kiválóságainak fényképeit is vetítette. Az est tiszta jövedelme: 560 peso a buenos-airesi ingyenes magyar orvosi rendelő javára fordíttatott.

A külföldön is ismert argentinai zongoristapár Tila és John Montés szeptember havában kizárólag Liszt műveiből álló műsorral előkelő közönség előtt tartott hangversenyt. John Montés a hangverseny előtt Liszt Ferencről meleghangú méltató bevezetőt mondott, megemlítve, hogy az egyetemes zenetörténelemnek eme kiváló alakja, Liszt Ferenc nemcsak származása, hanem szíve szerint is magyar volt.

1936. október 22-én az összes buenos-airesi rádióállomások műsoraik keretében emlékeztek meg az évfordulóról és Liszt-műveket közvetítettek. Az egyik állomáson a »Délamerikai Magyarság« szerkesztősége Liszt-emlékünnepélyt rendezett, amelyen Faragó szerkesztő méltatta a magyar Liszt Ferencet. A bevezető beszéd után a Buenos-Airesben nyugvó Czetz János 48-as honvédtábornok unokája, Silvia Carranza adott elő zongorán Liszt műveket. A lap egyik munkatársa spanyol nyelven magyarázta az emlékünnepély célját és jelentőségét. Az »El Mundo« igen elterjedt reggeli ujság a külföldön is ismert Castro karmester vezetésével 70 tagú saját zenekarával az egyik színházban nagyszabású Liszt-hangversenyt rendezett, amelyet a lap saját rádióállomásán Magyarországra is közvetített. A hangverseny védnökségét követünk és felesége vállalták. A nagy színházat teljesen megtöltötte a magyar és más nemzetiségű hallgatóság, amelynek soraiban a diplomáciai kar és egyéb előkelőségek is helyet foglaltak. A nagysikerű hangverseny során Pedro Miguel Obligado argentiniai ismert költő hosszabb emlékbeszédben méltatta Liszt Ferenc nagyságát és magyarságát.

A »Politeama« nevű színházban egy olasz szintársulat október 30-án ünnepélyes előadás keretében Heinz Reichert és Komjáti Károly »El sueno de amor de Liszt« című operettjét mutatta be telt ház előtt, amely előadáson a magyar követség is megjelent.

Olaszország. 1936. május 8-án Fleischer Antal, a m. kir. Operaház kitűnő karnagya a milanoi Scalaban hangversenyt vezényelt, melynek műsorán Liszt Ferenc művei is szerepeltek.

Lengyelország. A »Rodzina Polska« című elterjedt lengyel folyóirat 1936. novemberi száma a Zeneművészeti Főiskolán elhelyezett Liszt-gyüjteményt ismerteti, a szöveg között pedig több magyar vonatkozású képet közöl.

Németország. A Kölnische Zeitung Liszt Ferenc halálának 50 éves fordulója alkalmából terjedelmes cikket közöl Liszt Ferencről dr. Walter Eggert tollából. Liszt származásának kérdésében is állást foglal a cikk írója és Liszt Ferencet vallomásának alapján minden feltétel nélkül magyarnak tartja és nyilvánítja. Ebben a kérdésben Raabe nézetéhez csatlakozik, amely szerint Liszt származásának kérdését maga Liszt Ferenc döntötte el számtalan nyilatkozatával és cselekedetével; ezek tántoríthatatlan magyarságáról tettek tanuságot.

Budapest. Az Országos Liszt-Emlékév Végrehajtó Bizottsága 1936. július 31-én a ferencrendiek belvárosi templomában ünnepi gyászmisét mondatott. Az ünnepi gyászmisét P. Seyrich Bonaventura tartományfőnök mutatta be, a Budai Dalárda pedig Liszt Ferenc Rekviemjét énekelte. A templomot a résztvevő közönség teljesen megtöltötte.

Az Emericana keretében szervezett Liszt Ferenc zenekarnak a Liszt-évben tartott minden egyes hangversenyén Lisztnek legalább egy-egy műve szerepelt a műsoron, azonkívül nagyszabású Liszt-hangversenyt is rendezett az Emericana Liszt Ferenc zenekara.

Szeged. 1936. október 22-én a halhatatlan mester műveiből Antos Kálmán, a Szegedi Dalárda és Oratórium-Egyesület közreműködésével ünnepi Liszt-hangversenyt rendezett a szegedi fogadalmi templomban. A hangversenyen Liszt Ferenc: Il pensieroso, Adagio, Sposalizio és Szent Ferenc a halakhoz című, Antos Kálmán által orgonára átírt művei első előadásban szerepeltek.

A Szegedi Katolikus Kör 1936. december 20-án a szegedi Katolikus Ház díszermében Liszt emlékünnepélyt tartott, amelynek során a Szegedi Városi Zeneiskola nőikara, továbbá a Szegedi Dalárda és Oratórium Egyesület vegyeskara is szerepelt, Antos Kálmán vezényletével. Liszt Ferencről Kapossy Gyula egyházzenei szakfelügyelő tartott méltató előadást, az ünnepély pedig dr. Glattfelder Gyula csanádi megyéspüspök záróbeszédével fejeződött be.

Szakirodalom. A Liszt Növendékek Emlékbizottsága a Dante kiadásában »LISZT A MIENK« című, 54 műmelléklettel, ízléses kiállításban értékes könyvet jelentetett meg, a legkitűnőbb magyar művészek, szakírók és bibliografusok tollából. A könyv előszavát Hubay Jenő írta. Szavait idézzük: »Nagy jelentősége van e kiadványnak sok szempontból. Mindenekelőtt Liszt Ferencet közelhozza a magyar közönség szívéhez, továbbá alkalmas a Liszt-kultusz terjesztésére, amely jelentőségének kidomborításából, műveinek megismeréséből áll; nemzeti szempontból pedig kétszeresen fontos, mert minden nagy ember nemcsak előre viszi nemzetét, de a világ szemét is hazája felé irányítja és annak tekintélyét nagyobbítja.« A könyv fejezetei: Hubay Jenő: Visszaemlékezés Liszt Ferencre; Molnár Antal: Liszt Ferenc alkotó hivatása és Liszt a magyar zeneszerző; Bartók Béla: Liszt problémák; Isoz Kálmán: Liszt és Budapest; Csattkay Endre: Liszt Ferenc és Sopron; Somssich Andor: Liszt Ferenc Bayreuthban; Guy de Pourtalès: Liszt, Wagner és Franciaország; Varró István: Liszt anekdoták; Somssich: Liszt breviárium; Papp Viktor: Hozzuk haza Liszt Ferencet; Isoz Kálmán: Liszt élete képekben; Szita Oszkár: Liszt Ferenc összes zeneműveinek jegyzéke. NOVÁGH GYULA

KÜLFÖLDI VENDÉGMŰVÉSZEK

Két estén hallottuk *Toscaninit* a *Wiener Philharmoniker* páratlan együttese élén, dícséretreméltóan merész, ha nem is a legelőnyösebben összeállított műsorral. Az egyéni bátorságnak és céltudatosságnak ily szép megnyilvánulásából zenei intézőköreink sürgősen vonják le a tanulságokat. Sosztakovits I. szimfóniájának első két tétele fínom szövésű, kellemes muzsika, helyenként egyéni kolorittal. A nálunk úgyszólván ismeretlen Busoni — csak írásai és zongoraátiratai jutottak el hozzánk — »Rondo Arlecchinesco«-ja nyugtalan, színes, lázas fantázia szüleménye. Érdemes volna operáit is bemutatni végre. Alig ismeretes nálunk Brahms »Liebesliederwalzer« sorozata kamaraénekkarra két zongora kíséretével. E tízennyolc dalból álló sorozat nemcsak Brahms, de a német utóromantika dalirodalmának is legbensőségesebb lírai alkotásai közé tartozik.

A két est legkimagaslóbb eseménye Schubert C-dur szimfoniáján kívül Brahms I. szimfoniája volt. Toscanini páratlan formálókészségének egyik alappillére a természetesség: a legforróbb, legdrámaibb pillanatokban sem enged egy árnyalattal sem többet, erősségben, tempóban belevinni, mint ami éppen szükséges. Ez a látszólagos lefojtottság, az arányok páratlan élességű exponálása, a tempók tökéletes felmérése roppant súlyt kölcsönöz nála egy *kis* sforzatónak, egy szólamrész odavetett, szinte futólagos kiemelkedésének, előlépésének vagy a legkisebb rubátónak is. Toscanini technikájának, kifejezőerejének egyik titka: mindig a legteljesebb szabadság látszatát kelteni s ezt a legtökéletesebb összjáték útján érni el. Mengelbergen és Bruno Walteren kívül nála látjuk legélesebben azt a hatalmas erőt, amit a hajszálfínom részletek kiteljesedése biztosít a karmester számára. Toscanini óriási elme, rend-

kívüli koncepcióval és látókörrel — mégis, egy detaché-vonással, egy élesen kirajzolt fafúvófrázissal teszi valósággá elképzeléseit, új értelmet kölcsönözve egy-egy ily részlettel egész zenei periódusoknak. Sohasem magyaráz túl, de egyszerűen nem tűr meg egyetlen holt atómot, egyetlen mozdulatlan hangot és eseménytelen pillanatot sem a partitúrában. S a zenei atómoknak eme állandó elektromos töltéséből származik nála az a hatalmas, soha nem szűnő feszültség, ami művészetének mágikus varázsát képezi.

Mellesleg meg kell jegyeznünk — bár e kérdés túlnő e beszámoló keretein — hogy ilyenkor látjuk, mily sajnálatosan félmunkát végezhetnek csak a vendégkarmesterek idegen zenekar élén, két vagy három próbával.

Bernardino *Molinarit* ezévben Beethoven IX. szimfoniájának vezénylésével bízták meg, ami nem bizonyult szerencsés gondolatnak, eltekintve egy eladott háztól. Nyilvánvaló volt eleve is, hogy ennek a műnek szelleme idegen marad az egyébként kiváló olasz karmester számára. Szinte világias köntösbe öltöztette e művet. Némileg kárpótolt Rossini bűbájos »Hamupipőke«-nyitányának ragyogó ötletességű előadásával; annál kevésbbé illett ide a közreműködő francia pianista, ki — szintén nem ideillő művel — Mozart d-moll zongoraversenyével szerepelt eléggé érdektelenül. Molinari a Budapesti Hangversenyzenekart vezényelte s mint szólisták Báthy Anna, Basilides Mária, Rösler Endre és Tibor Zoltán szerepeltek, egészen kiválóan.

A külföldi hegedüsök közül újabban *Morini* Erica koncertezett; súlyos, komoly művészete ezúttal nem érvényesülhetett zavartalanul, egyrészt igen vegyesértékű műsora, másrészt kisebb indiszpozíciója folytán. Csak a Glazunov-verseny zárótétele érdemel különös dícséretet pompás ritmusával és virtuóz fölényével. Beethoven »Tavaszi szonátá«-jánál a tulcirkalmazottság elnyomta a mű intencióit. Tehetséges, jó felkészültségű fiatal hegedűsnek mutatkozott az orosz Oskar *Shumsky*, kinek egyelőre maga a hangszer köti le minden figyelmét.

Casals Pablo Beethoven C-dur szonátáját és Händel-variációit Boccherini B-dur versenyét, majd Bach d-moll szvitjét és három korál-előjátékát (Kodály átiratában) adta elő, Schulhof Ottó plasztikus kíséretével. A Boccherini adagiotétele a legszebb olasz »canzone« volt, mit hangszeren valaha elénekelhettek. Érdekesen fogta fel a finálét, melynek könnyed tánctémáját súlyosan ütemezve, erősen tagolva játszotta. Másik érdekessége, hogy még hangszere természetes hibáját, a nazális hangzást is előnyévé képes varázsolni, amennyiben egészen átidomítja azt valami édeskés délszaki hangszínné.

A cembalo nagymestere, Wanda *Landowska* hosszú évek után koncertezett most ismét nálunk. A »cembalisták« és zongorabarátok közötti vita is elnémul, ha az ő pompás, minden ellentmondást kizáró játékát halljuk, különösen ha Bach vagy a francia clavecinisták műveit adja elő. Dacára a hangszer erősen korlátozott hangszín- és dinamikai kifejezési lehetőségeinek, Landowska mindent kihoz, bámulatos színekkel, remek fokozásokkal. Szenvedélyes Bach-játéka teljesen francia temperamentumra vall, s intenzív és plasztikus előadásával szinte orgonaszerű hatásokat képes elérni. Szólóestjén kívül a Magyar Női Kamarazenekarral is játszott, a tehetséges *Fraknói* Károly intelligens vezetése mellett, s főképen Händel bűbájos B-dur versenyével ragadott magával, melyet egyébként hárfán és orgonán is hallottunk már.

Nem érdektelen *Rubinstein* Artúr tipusát sem megfigyelni, miként alakul ki Lhewinne nyomában egy remekül zongorázó orosz-lengyel pianistageneráció vagy húsz-harminc év óta, melynek különös sajátsága a billentés rendkívül masszív, tömör, erőteljes zengése, egyben e férfias keménységgel szembenállított szláv hangszíntobzódás, érzelmes letompítások. A régi romantikus zongoravirtuóznak és az új objektív típúsnak keveréke e két stílus mesgyéjén nevelkedett Rubinstein Artúr is, aki Schumannt oly naiv felelőtlenséggel játszik, mintha valami Moszkowsky-fantázia volna, Beethovent pedig oly személytelenül, mint egy Rubinstein-etüdöt. A nemzeti sajátságokat

azonban olykor jó helyen is alkalmazta, így néhány Chopin-darabnál, melyek brilliáns előadásával szinte elfeledtette a klasszikus művek ellen elkövetett vétségeket.

Rokonszenves, alapostudású fiatal karmesternő mutatkozott be a Budapesti Hangversenyzenekar élén: Gertrud *Herliczka*, Bécsből. Mindenekelőtt abszolút muzikalitását és ízlését kell kiemelnünk, melyhez igen komoly felkészültség is járul; Strauss Don Juanját partitura nélkül ily biztonsággal elvezényelni egymagában is szép teljesítmény. Sajnos, ismét alkalmunk volt az ő hangversenyén egy szinte mulatságosan hamis beállítású Bach-átirattal találkoznunk. Hát valóban annyira elaggott volna Bach János Sebestyén, hogy már rászorul ezekre a plasztikai és kozmetikai műtétekre, melyeket hivatott és hivatlan felcserek unos-untalan végeznek rajta?! Ezúttal pedig valóban jónevű muzsikus Alfredo Casella írta át a Chaconne-t, melynek ezekszerint ez már a második — szerencsétlen — zenekari átdolgozása. A megengedett határig Busoni ment el zongora letétjével. Casella azonban egyszerűen felbontja a hegedű tömören hangzó akkordjait, különböző hangszerekre teszi őket le, a témát »színesen« hol egyik, hol másik hangszercsoportban szólaltatja meg, orgonaszerű hatásokat iktat be. Viszont ismét bebizonyosodott, hogy a magánhegedű Bachnál sokkalta polifónabban szól, mint bármely zenekarra sokszólamúsított kiadásában.

Bánjunk csinján az átiratokkal, s csak a legindokoltabb esetekben nyúljunk — nagy pietással — a zeneirodalom halhatatlan alkotásaihoz!

Külön fejezetet érdemel Bruno *Walter* koncertje a Bécsi Filharmónikusokkal a Városi Színházban, melyen Mozart g-moll és Mahler V. szimfóniája került előadásra. Walter mély emberiessége, rezignációra hajló kedélye magábanvéve is közelhozzák őt Mozart művészetéhez. Teljesen felolvad Mozart dallamboldogságában, modulációinak halálsejtelmeiben, menüettjének testetlen gráciájában. Az a benyomásunk, mintha túlságosan is kerülni kívánná a romantikát Mozart-előadásában; másképen nem magyarázhatjuk, miért vette pl. egészen rövid vonóval az első tétel főtémáját a hegedűkben, mely ezáltal inkább táncszerű karaktert nyert, ellentétben a téma szélesen ívelő cantandojával, s ellentétben magának Walternek korábbi felfogásával is. Mahler örökké tépelődő, kutató, vívódó zenéje tökéletes hasonmásra talált egykori tanítványa és barátjában, Bruno Walterban. Az V. szimfónia kissé fárasztó visszapillantás korábbi műveire. Ettől az örök nosztalgiától mind jobban távolodunk el, s mind szomorúbbaknak, de mind kevésbé tragikusnak érezzük Mahler küzdelmeit. Egészen egyéni depresszió ez s ma a zene is kozmikusabb problémákat tár elénk. Bruno Walter persze remekelt előadásával holott a bécsiek ezúttal kissé bágyadtabban játszottak, mint legutóbb.

Érdemes volt meghallgatnunk Maurice *Eisenberg*. gordonka-játékát. Remek balkéztechnikája és igen meleg tónusa, tiszta intonációja sok különcségéért kárpótol. Brahms F-dur szonátáját és Bach C-dur szóló-szvitjét teljesen szubjektív stílusban adta elő, olykor megkapóan szép részletekkel. Egyik különcsége, hogy a sforzátók mellett a harminckettedek, vagy általában gyors ütemű részek teljesen elmosódnak: csak szín- és hangfoltokkal dolgozik, a konturok odavetett rajzával. Eisenberg eredeti egyéniség, nem elégé érdekes azonban ahoz, hogy ezt a felfogást elfogadtassa velünk. *pl.*

HANGVERSENYKRÓNIKA

A *külföldi vendégművészek* sorozatban *pl.* munkatársunk foglalkozik állandóan a vendégként hozzánk látogató énekesekkel; hazai zenekarainkkal és a köztünk élő művészeinkkel ebben a cikkben találkozik az olvasó.

Az eddig lezajlott *Filharmonikus hangversenyek* közül kettőt emelhetünk ki, azt a két estét, melyről a közönség igazi nagy élmény benyomá-

sával távozott. Egyiket *Dohnányi* Ernő vezette, ugyancsak ő játszotta utólérhetetlen megérzéssel Beethoven csodás G-dur versenyművét; a másikat *Dobroven* Issay, kinek bűvös pálcáját többször méltattuk már ebben az évadban. Dohnányi Beethoven-interpretációjáról alig mondhatunk újjat. Dobroven viszont a *Római karnevál* és a *Pathétique-szimfónia* eldeklamálásával még azokat is meglepte, akik ritka csemegét vártak ez alkalommal is ettől a csupaideg, temperamentummal átfűtött nagyszerű muzsikustól. Azzal, hogy a szimfónia első tételének főtémáját lassabban vette a szokottnál, nagyszerű megértéssel hidalta át a két témacsoport sokat kifogásolt tempóeltérését. Kisebb sikere volt *Kilényi* Edének, aki Chopin e-moll koncertjét játszotta elfogódottan, sokszor túlzott józansággal. *Mahler* »Lied von der Erde«-je volt az első filharmónikus hangverseny befejező száma. Ez a Dohnányi vezényelte minden ízében eredeti izgalmas képsorozat, tökéletes előadásában nagyon megfogta a közönséget. Nem kis része volt ebben *Basilides* Mária és *Rösler* Endre előkelő művészetének. A bevezető szám: Mozart A-dur rondója, melyet *Bartók* Béla interpretált a nála megszokott ridegen férfias, szinte dacos billentéssel, már nem férkőzött olyan közel a közönség szívéhez. Érdekes, hogy a kitűnő mester »Cantata profánája«, melyet e lap hasábjain két ízben is méltattunk már, a Székesfővárosi Zenekar Bartók-estjén nagyobb sikert aratott, mint a filharmónikus esten. *Defauw* Desiré brüsszeli dirigens ízléssel, artisztikusan, ha nem is magával ragadó lendülettel tolmácsolta Franck nagyon túlértékelt d-moll szimfóniáját, Ravel bájos Ludanyó meséit és Debussy ragyogó Iberiáját. *Reiner* Frigyes szereplése filharmónikusaink élén ezúttal csalódást keltett a Városi Színház nézőseregében. Brahms csodálatos mélységekkel telített negyedik szimfóniáját és a sziporkázó, hatását soha el nem tévesztő Till Eulenspiegelt tavaly, Dohnányi elnökkarnagy vezetése alatt sokkal tökéletesebb, meggyőzőbb értelmezésben hallottuk. Bach tokkátája és fugája, Leonardi *Leonid* tulzott hangszerelésében érdekesen, színesen szólt, de nem keltett mélyebb benyomást. Megérdemelt nagy sikere volt *Francescatti* olasz hegedűművésznek, ki Paganini D-dúr versenyművében artistamutatványszámba menő tempófokozások közben játszott staccato terc- és szext-futamokat, oktáv-passzázsokat, száguldó tört hármasokat. A szépszámú közönség nem fukarkodott tetszésnyilvánításával.

A legutóbbi filharmonikus est, melyet ismét Dohnányi mester vezényelt, kissé túltarka, de érdekes műsorával kötötte le érdeklődésünket. Valljuk be őszintén: a legmelegebb sikert a jó öreg *Mendelssohn* aratta, elnyűhetetlen, geniális Scherzojával. Ennek valóban bravuros előadását tomboló tapsvihar követte. Az est három újdonsága közül *Kodály* »Budavári Te Deum«-ának volt legnagyobb, legforróbb sikere. Bár felépítésében, belső meggyőző erejében, sőt technikájában is, mögötte van a kitűnő magyar komponista »Psalmus Hungaricus«-ának, de a sok megkapó hatásfokozás, a dinamikus ellentétek gyakori szembeállítása és a sokszor teatrális színekbeu ragyogó együttesek kétségkívül mély, igazi művészi értékű hatást gyakoroltak. *Jemnitz* Sándor őszinte előjátéka és fugája a külföldön nagy sikereket aratott komponista újabb, becsületes vallomása a schönbergi lineáritáshoz való hűséges ragaszkodásáról. Érdekes kompozíciója nagy tudásáról és a zenekar színeinek alapos ismeretéről tett tanuságot. *Labroca* »Stabat Mater«-e volt az est harmadik újdonsága. Dallamos, sok színérzékkel és invencióval megalkotott mű. Kár, hogy ugyanannak a hangulatnak sokszor ismétlődő kiaknázásában a kompozíció szétfolyt a keze alatt és utolsó szakaszaiban alaposan kifárasztotta a hallgatóságot. *Händel* Concerto grossojának tökéletesen szép interpretációja vezette be a sikerült estét, melyért a vezénylő karnagynak és a kitűnő szólistáknak is őszinte elismerés jár.

A *Foederatio Emericana* hangversenyén *Melles* biztoskezű vezénylése kellemes meglepetést keltett. *Gergely* László a »Vándor-ábrándot« sok ízléssel, technikai kicsiszoltsággal szólaltatta meg, Molnár Imre dr. pedig ismét zúgó

tapsfergeteget váltott ki a koncert hallgatóságából Tinódi-nak Siklós hangszerelte nyolc históriás énekével.

Schuler György vezetésével új zenekar mutatkozott be a Főiskola nagytermében: a *Magyar Zenekar*. A fiatal testület nagy lelkesedéssel, túlfűtött ambicióval játszotta le műsorát. Kár, hogy ezt csupa olyan műből válogatták össze, melyet közönségünk nemcsak unalomig ismer, de külföldi zenekaroktól persze sokkal ragyogóbb tolmácsolásban hallhat. Leona *Flood* hegedűművésznő erős indiszpozicióval játszotta Bach E-dur versenyművét és Beethoven F-dur románcát.

Fiatal tehetségek mutatkoztak be a *Székesfővárosi Zenekar* január eleji szenzációs hangversenyén. Erre a koncertre sokszor fogunk hivatkozni a jövőben, amikor sorra beteljesülnek azok a reménységek, melyeket a műsoron szereplő nagyon tehetséges ifjú művészekhez fűzünk. Az egész névsort ideiktathatjuk. Egyik nagyobb meglepetés volt, mint a másik. *Solti* György, a fiatal karmester Schubert V. szimfóniáját meglepő fantáziagazdasággal tolmácsolta. *Lengyel* Gabrielle, a már sokszor méltatott ifjú hegedűművésznő, *Meissner* Lujza, a feltűnő pianisztikus adottsággal megáldott költői lelkületű kis művész és a kitűnő hangú énekesek: *Korponay-Korpás* Valéria, *Gyurkovics* Mária és *Littasy* György, a ragyogóan sikerült est egyetlen férfiszólistája, mindannyian rászolgáltak a közönség lelkes ünneplésére. *Ferencsik* János vezényelte Schumann negyedik szimfóniáját a Székesfővárosi Zenekar élén. A hangverseny kiemelkedő száma Beethoven hegedűversenye volt, melyet *Kresz* Géza játszott nagy muzikalitással, plasztikus formai tagolással.

Nagy közönségsikere volt *Berlioz* nobilis oratóriumának a *Krisztus gyermekkorának*. Ádám Jenő tanár vezényletével mutatta be a Zeneművészeti Főiskola növendékserege. Mária szerepét *Korpás* Valéria énekelte, jelentős énektudással, nagy elmélyedéssel. József szerepében *Herz* Mihály és *Szirmay* Reginald mutatták be tehetségüket és fejlett tudásukat. *Nagypál* László értékes tenorhangja, feltétlen muzikalitása és pompás énekkultúrája jelesül érvényesült az elbeszélő szerepében. *Weissenbacher* Ervin, a széphangú *Littasy* György, *Kassai* János, *Udvardy* Tibor és *Veress* Endre valamennyien jeles tudással, élvezetesen énekelték szólamaikat. A nagyszámú közönség érdeklődéssel és élvezettel hallgatta a kitűnő előadást. *Herz* Lili és *von Krafft* hegedűművésznő voltak a *Bor* Dezső kitűnő, biztos vezetése alatt elhangzott nagysikerű koncert vendégei. Előbbi Csajkovszky zongoraversenyét játszotta csodálatos erővel, magával ragadó lendülettel, utóbbi Mozart D-dur versenyművében tett tanuságot kicsiszolt zenei ízléséről. Kadosa Divertimentoját és Mendelssohn Olasz-szimfóniáját őszinte melegséggel tapsolta meg a Székesfővárosi Zenekar törzsközönsége.

Zsolt Nándornak, a Zeneművészeti Főiskola tavaly elhúnyt nagytehetségű tanárának emlékére szép hangversenyt rendeztek a Hungária különtermében. *Hubay* Andor olvasta fel a gyengélkedő *Hubay* Jenő megkapó emlékezését *Zsolt* Nándorról, majd *Faragó* György, *Zathureczky* Ede, *Szervánszky* Péter, *Nováky* László és *Palotay* Vilmos pompás egybevágósággal és kiforrott művészettel szólaltatták meg a boldogult sok szépséggel ékes zongoraötösét. *Farnadi* Edit Zsolt Nándor műveiből adott elő néhányat ragyogó művészettel. Végül *Zsolt* legkedvesebb növendéke: *Lengyel* Gabriella játszotta színesen, poétikusan, elhalt mesterének nehány ismert hegedűkompozícióját.

A hazai szólisták közül első sorban *Dohnányi* zongoraestjéről emlékezzünk meg. Beethoven Asz-dur szonátája és Schubert fantáziaszonátája poétikus értelmezésében szinte önmagát multa felül. Kár, hogy közönségét ezúttal nem tudta magával ragadni és hogy a teremben üres széksorok jelezték lelkes rajongói egyrészének indokolatlan távolmaradását. *Heimlich* Lajos estjéről emeljük ki a Chopin-ciklust, melyet a fiatal művész nem várt bensőséggel és költői elmélyedéssel szólaltatott meg. *Engel* Iván főként Scarlatti és Beethoven egy-egy szonátájának igen érett, meggyőzően őszinte elmélyedésével érdemelte ki a közönség elismerését. *Fischer* Annie a legifjabb pianistagárda

legelső arcvonalába lépett elő. Mozart a-moll szonátájából annyi szépséget varázsolt elő, hogy a hallgatóság szinte lélekzetvisszafojtva leste játékának minden mozzanatát. Igen gazdag, széles skálájú műsorából emeljük ki az Appassionatát, az Eroica-változatokat és Chopin b-moll szonátáját. A zsúfolt terem valóságos tapsfergeteggel tüntette ki kedvencét egész este.

Brahms c-moll, Beethoven D-dur és Schubert Esz-dur trióját játszották *Dohnányi—Waldbauer—Kerpely*, őszinte gyönyörűséget keltve hallgatóságukban. E három művész együttesét szívesen látnók gyakrabban a pódiumon!

Végül emlékezzünk meg *Basilides* Mária hangversenysorozatának első estjéről, melyen a kiváló művésznő egy ciklus ritkán hallott Haydn-dal után Musszorgszky, majd Schumann- és Franz dalokat énekelt igaz költői átérzéssel, csodálatos stílusérzékkel. Közönsége méltán meleg szeretettel ünnepelte.

dr. L. H.

BELFÖLDI HÍREK

••••

Koncz János és Kemenes Artur tanárok halálával súlyos veszteség érte a Zeneművészeti Főiskolát, utóbbinak távozásával a Magyar kir. Operaházat és a Filharmóniai Társaságot is. *Koncz* János még növendék korában tűnt fel gyönyörű tónusával, izzó temperamentumával. Németországi és olaszországi hangversenyei láncolatai voltak a közönség meleg ünneplésének. Tíz évvel ezelőtt került a Zeneművészeti Főiskola tanári státusába, hol mint pedagógus is elsőrendűen állotta meg helyét. Kollegái, növendékei rajongásig szerették. Már régóta betegeskedett; az elmult esztendőben végrehajtott operatív beavatkozás némi javulást idézett elő állapotában. Őszkor azonban ismét kitört a gyilkos kór. Hosszú és kínos szenvedéstől váltotta meg a halál. Temetésén dr. Isoz Kálmán méltatta megható búcsúztatóval jelentőségét. *Kemenes* Artur a Főiskola másik halottja elsőrendű mestere volt hangszerének, az óboának. A tragikus hirtelenséggel elhúnyt kiváló művészt a pesterzsébeti régi temetőben földelték el. A végtisztességen az Operaház nevében Márkus László igazgató, a Filharmóniai Társaság és a Zeneművészeti Főiskola képviseletében pedig Dohnányi Ernő mondott búcsúztató beszédet.

Az 1937-es esztendőben is több kiváló mester születésének vagy halálának évfordulójáról emlékezik meg a zenei kultúrvilág. Háromszáz évvel ezelőtt, 1637-ben született *Buxtehude* Dietrich, a svéd származású német orgonaművész és zeneszerző, ki olyan tekintély volt a maga korában, hogy orgonajátékának meghallgatására Mattheson, Bach és Händel Lübeckbe zarándokoltak. Kétszázötven év előtt (1687. márc. 22.) halt meg Párisban *Lully*, a francia opera úttörő mestere, XIV. Lajos udvari karnagya. Kétszáz évvel ezelőtt (1737) halt meg *Stradivari* Antonio, a legzseniálisabb olasz hegedűkészítő-mester, kinek alkotásait ma is kincsekkel mérik. Ugyancsak kétszáz évvel ezelőtt (1737) született *Haydn* Mihály, a nagy Haydn testvéröccse, ki öt éven át működött Nagyváradon Patachich püspök rezidenciájában. Százötven év előtt (1787 nov. 15.) halt meg *Gluck*, a zenedráma megteremtője, az »Orfeus« és »Iphigenia« korszakos jelentőségű szerzője. Ugyanebben az esztendőben halt meg Salzburgban *Mozart* Lipót, a nagy Wolfgang Amádé édesapja és első tanítómestere, kinek hegedűiskolája úttörő munka volt a maga korában. Száz év előttről (1837-ben) két kitűnő mester halálát könyvelhetjük el. A pozsonyi születésű *Hummel* Nepomuk János okt. 17. húnyt el Weimarban; Mozart és Salieri növendéke, zongoraversenyei és kamarazeneművei ma is műsoron vannak. Az angol származású *Field* (meghalt 1837. Moszkva) zongoradarabjai, főként úttörő »nocturne«-jei a romantikus irodalom legszebb hajtásai közé sorolhatók. Negyven évvel ezelőtt (1897 ápr. 3.) halt meg *Brahms*, a Beethoven utáni szimfónikus irodalom egyik legjelentősebb reprezentánsa. Har-

minc év előtt két kiváló mester költözött el az élők sorából: *Grieg*, a norvégek legnagyobb büszkesége és a köpcsényi születésű *Joachim* (meghalt 1907 aug. 15.) a berlini Hochschule világhírű hegedűtanára és igazgatója. Végül huszonöt éve (1912) húnyt el Párisban *Massenet*, a franciák nagy zeneköltője, a nálunk is játszott »Manon«, »Thais«, »A navarrai lány« és több más költői tartalmú dalmű népszerű zeneköltője.

KÜLFÖLDI HÍREK

Anglia zeneéletében egyre nagyobb szerepet kapnak a magyarok. A B. B. C. műsorán szerepel *Szigeti*, Prokofjev hegedűversenyével. Zeneszerzőink közül *Dohnányi* neve tűnik fel, akinek »Minutes Simphoniques«-jét tűzték műsorra, a Griller vonósnégyes pedig kvartettjét mutatta be. Ugyanekkor a *Róth* kvartettot méltatják, akik a Wigmore Hallban Mozartot, Schumannt, Brahmsot játszottak. Egy cikk *Lénerék* nyári kamarazenekurzusáról (Bexhillben) tartalmaz beszámolót. Állítólag a »De La Warr Pavilion« remek akusztikája vonzza oda a kitűnő kvartettegyüttest, s hír szerint az 1937-es nyarat is ott fogják tölteni. Hat koncertből álló sorozatukból három hangversenyt teljesen egy-egy zeneszerzőnek szenteltek. A kritika elragadtatással ír hangszépségükről, tökéletes frazírozásukról, tiszta vonalvezetésükről. Örvendetes, hogy női zenekarunk megalakításával nem maradtunk el a külföldtől. Anglia szimfónikus női zenekara a Queens Hall-ban fog játszani és szólistájuk Bustabo lesz. Érdekes jelenség Angliában a mélyhegedűnek szólóhangszerré való előlépése. Két kiváló művészük van: *William Primrose* és *Lionel Tertis*. Egyidejűleg a szólóirodalom fellendülését is tapasztalhatjuk. *William Walton* mélyhegedű koncertje a B. B. C. műsorán is szerepelt. William Primrose Paganini 24 gyakorlatát adta elő mélyhegedűn, a saját átiratában. A nálunk kevéssé, vagy egyáltalán nem ismert művek közül Angliában szerepel *Alban Berg* hegedűversenye, *Juon* hármas koncertje, (a Grinke trió műsorán), *Waughan Williams* violaszvitje, *Francesco Ticciato* koncertje oboára és vonósokra, *Elgar* hegedűversenye. R—V. Z. M.

Runkvitz Karl, építész most töltötte be 87. életévét. Ő tervezte hatvan évvel ezelőtt, Wagnerrel való tanácskozásai alapján a bayreuthi színházat. 1872 és 1876 között úgyszólván minden este a Wagner-család vendége volt, megosztván a házaspárral minden örömüket és bánatukat. Midőn a Festspielhaus elkészült, Wagner hálából meleg ajánló sorok kíséretében a Niebelungi trilogia kéziratos szövegkönyvét adományozta Runkvitznak. Most Frankfurt közelében él, csendes elvonultságban. Wagnerre vonatkozó emléktárgyait Bayreuth városának adományozta.

A berlini filharmónikus zenekar kéthetes hangversenykörútra megy az északi államokba.

Strauss Richard Alpesi szimfóniáját *Knappertsbusch* igen nagy sikerrel mutatta be Stockholmban.

PÁLYÁZATI HÍREK

A római Respighi-alapítvány kamataiból szimfónikus költeményre hirdettek pályázatot harmincöt éven aluli olasz komponisták számára.

Fúvózenekarra komponált műre hirdet pályázatot a Fontainebleaui városi tanács. Felvilágosítással szolgál *Houde* tanár, Rue Aristide Briand 67.

Párisban ötezer frankos pályázatot hirdetnek a világkiállítás alkalmával tartandó zongoraversenyre; a »Gabriel Fauré«-díjat minden harminc éven aluli művész elviheti, nemzetiségi különbség nélkül. Jelentkezés: *Association Française d' Action Artistique*, 8 Rue de Montpensier.

Olasz himnuszra hirdet pályázatot a »San Remo-díj« bizottsága. Az új himnusz célja a római imperium dicsőítése. Kiegészítője lesz a »Giovinezza«-nak és a királyi indulónak. A bírálóbizottságba Cassellat és Mascagnit is jelölték.

Budapest Székesfőváros Népművelési Bizottsága bérleti hangversenyeinek műsorterve

PESTI VIGADÓ

1. „A" bérlet, 10 vasárnap délután, 5 órai kezdettel.

X 11	**Mozart: Jupiter** Chopin: E-moll zongoraverseny Farkas F.: Divertimento
II 7	**Beethoven: IX.** **Kodály: Te Deum**
Vezényel: Bor Dezső	Vezényel: Fleischer Antal
XI 8	**Haydn: Esz-dur** Vivaldi: Versenymű 4 hegedűre Lajtha L.: Szvit (Bemutató)
II 28	**Bruckner: E-dur** Mozart: G-dur hegedűverseny
Vezényel: Boldis Dezső	Vezényel: Nilius Rudolf
XI 22	**Schubert: Befejezetlen** Boccherini: Gordonkaverseny Dohnányi: Gyermekdal-változatok
III 21	**Brahms: D-dur** Weiner: Concertino Siklós: Elégia, nagyzenekarra (Bemutató)
Vezényel: Bor Dezső	Vezényelnek: Bárdos Lajos és Bor Dezső
XII 20	**Schumann: D-moll** Beethoven: Hegedűverseny Veress S.: Divertimento (Bemutató)
IV 4	**Csajkovszki: F-moll** Mendelssohn: Hegedűverseny Kósa György: Mese-szvit
Vezényel: Ferencsik János	Vezényel: Bor Dezső
I 17	**Mendelssohn: Olasz szimf.** Csajkovszki: Zongoraverseny Hubay: Dalok
IV 25	Reprezentatív **Magyar hangverseny**
Vezényel: Bor Dezső	Vezényel: Rajter Lajos

2. „B" bérlet, 5 hétköznap este, 8 órai kezdettel.

X 17	**Liszt-est** A Budai Dalárda közreműködésével
I 7	**Magyar szerzők bemutató hangversenye**
Vezényel: Ádám Jenő	Vezényel: Kenessey Jenő
XII 10	**Bartók-est** a mester személyes közreműködésével **Cantata profana**
II 18	**Díszhangverseny** neves külföldi karnagy és szólista közreműködésével
Vezényel: Vaszy Viktor	
III 11	**Fiatal magyar művészek bemutatkozó hangversenye**
Vezényel: Bor Dezső	

Budapest székesfőváros házinyomdája 1937 — 958 — Felelős nyomdavezető: Kurfürst István vezérigazgató

19

A ZENE

Alapította: DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:
SIKLÓS ALBERT
Szerkesztőség: Budapest, V., Pozsonyi-út 42.
Telefon: 2-930-67

Felelős kiadó:
NOVÁGH GYULA
Kiadóhivatal: Budapest, IV., Szép-u. 5, félem. 2.
Telefon: 1-845-29

Budapest
XVIII. évfolyam, 8. szám
1937 február 15.

TARTALOM

Hangversenyműsoraink ismertetése. — Mesterházy Jenő: Liszt Ferenc díszkardja. — Kálmán György: Dohnányi zongoraművészete (I.) — Belföldi hírek. — Külföldi hírek.

A Székesfővárosi Népművelési Bizottság hivatalos kiadványa

Budapest Székesfőváros Népművelési Bizottsága és az Országos Liszt Ferenc Társaság hangversenye a Székesfővárosi Zenekar közreműködésével

***

Tizenegyedik hangverseny

(**B** bérlet)

1937 február 18-án, csütörtökön este 8 órai kezdettel

Vezényel:

Albert van Raalte

a holland rádió főzeneigazgatója

Közreműködik:

Fischer Annie

zongoraművésznő

Albert van Raalte Amsterdamban született 1890 május 21-én. Zenei tanulmányait Steinbachnál és Nikischnél végezte Kölnben és Lipcsében. 1911—1915 a lipcsei Városi Színház, 1915—1927 a hágai Nemzeti Operaház karmestere. 1927—1933 a glasgowi szimfónikus zenekar, 1928 óta a hollandi rádió főzeneigazgatója. Mint vendégkarnagy, sok sikert aratott Németországban, Angliában, Belgiumban és Olaszországban.

1. **Beethoven Ludwig** (1770 Bonn — 1827 Bécs): Harmadik szimfónia, Esz-dur.

A második szimfónia után (1803) nyomban munkához látott Beethoven, hogy az *Eroica* témaanyagát összegyűjtse. Vázlatkönyvei mutatják, hogy alakultak ki a kis, félütemes frázisokból motívumok, majd hogyan növekedtek mondatokká és periódusokká. Nem dolgozott oly folyamatosan, mint Mozart, vagy Mendelssohn, sokat vergődött, kinlódott munkaközben, »de annál csodálatosabb az a tematikus egység, mely műveit összefogja.«

Az Eroica első két rövid akkordja helyén a vázlatkönyvek tanusága szerint lassú bevezetés volt, olyasféle, mint az I., II., IV. és VII. szimfóniák *Allegro*-i előtt. Ez az adagio úgy látszik nem tetszett a nagyon szigorú önkritikával dolgozó mesternek és mielőtt vázlatainak kidolgozásába fogott, energikus vonásokkal áthúzta. Helyébe írta a már említett két *Esz*-dur akkordot.

A 19. század beköszöntő éveiben egy név lebegett mindenki ajkán: a Napoleoné. A korzikai ügyvéd merész pályát megfutott fia ekkor tündöklött dicsősége tetőfokán. Beethovent is elragadta a Bonaparte-láz és elhatározta, hogy Napoleon dicsőségét egy hősi szimfóniában énekli meg, melyet a zseniális hadvezérnek ajánl. De midőn arról értesült, hogy Napoleon közben császárrá koronáztatta magát, kimondhatatlan düh fogta el — Beethoven, aki *Plato* és *Plutarchos* neveltje, köztársasági érzelmű volt — és így kiáltott fel: »Hát ez is csak közönséges ember!« és felháborodásában összetépte a dedikációt, ezt a címet írván helyére: *Simfonia Eroica . . . composta per festeggiare il sovenire di un grand Uomo.* (Hősi szimfónia egy nagy ember emlékének ünneplésére.) A négytételes mű első tételének *(Allegro con brio)* főtémája felfelé törő fanfárjával, erőt és törhetetlen akaratot jelentő *fortissimo* disszonanciáival,

Beethoven barátja, Schindler szerint a hódító hadvezér amolyan portréféléjének készült. A romboló erőknek, a dacnak és a féktelen önbizalomnak kulminációs pontja a kidolgozási rész vége felé dübörög el előttünk titáni erővel.

A második tétel fájdalmat és ünnepélyes gyászt tár elénk. Beethoven vázlatkönyvében e *marcia funebre* főtémája 6—7 különféle alakban jelenik meg, míg mai végső alakját elérte. A komor gyászpompát a C-dur trióban könnyekkel telitett téma váltja fel. A *coda*-ban szinte halljuk a koporsóra hulló rögök megrázó dübörgését és a sírhantot körülállók csukló felzokogását. Midőn Beethoven 1821-ben értesült Napoleon haláláról, szarkasztikusan jegyezte meg, hogy az emberi jogokat lábbal tipró zsarnoknak távozásához már csaknem két évtizeddel előbb megírta találó kísérőzenéjét.

Gyorsan pergő szonátaformában írt *scherzo* a harmadik tétel; triójában a vadászok kürtjeinek vidám halaliját visszhangozza az erdő.

A negyedik tétel *(Finale, allegro molto)* a mester egyik legnagyobb koncepciójú szimfónikus része: a variációnak és a rondónak zseniális kombinációja. A legegyszerűbb *unisono* maga a variációs téma, mely fölé Beethoven pazar arabeszkekkel átszőtt ellentémákat, figurációkat és fugató-szerű epizódokat épített fel. Egyik témáját *Prometheus* c. balletjéből vette át. A páratlan szépségekkel teli műnek 1805 januárjában volt Bécsben a bemutató előadása.

Szünet.

2. **Voormolen Alex** (1895 Rotterdam—): »Viva Carolina« — Nyitány.

A »Viva Carolina« Voormolen »Hop báró és Diana« c. balletjének egyik száma. Hop báró a multszázadbeli Hága egyik legnépszerűbb alakja, aki Vilmos herceg és fia, I. Vilmos holland király udvarában élt. A nyitány tulajdonképen egy szellemes, színes zenei portré a bájos és jókedvű Carolina hercegnőről. Voormolen művét hangversenyünk karnagyának, Albert van Raalte főzeneigazgatónak ajánlotta.

3. **Schumann Robert** (1810 Zwickau — 1856 Endenich): Zongoraverseny, a-moll. 54. mű, 1846.

A zenei romantika legszebb virágzása Schumann kertjét sem kerülte el. A költő mélységes érzelemvilága és gazdag tudása fölött azonban szigorú önkritika lebegett. Ennek tulajdonítható, hogy *egyetlen* zongoraversenyének első tétele eredeti formájában »Phantasie in A-moll« cím alatt — mint »Koncert allegro, zongorára és zenekarra« — szerepelt. Később »Paradies und Peri« című karművébe akarta beilleszteni, de nem sikerült. Erre írt hozzá egy Intermezzo-t, s egy második Allegro-t s kész volt a zongoraverseny, melynek kialakulása öt esztendeig tartott. A Mesternek ezt a koncertjét beethoveni mélységű tartalom jellemzi. Hibája, hogy nem használja ki a magánhangszer egyéniségét s bár helyes érzéket tanusít a hanghatások és pedálraffinementok iránt, a virtuóz elemeket elhanyagolva mindenek fölé helyezi a fantázia költői szárnyalását és poézisének őszinteségét. Reinecke szerint a Beethoven utáni korszak legszebb zongoraversenye, bár — a zenekar mindig alárendeltje a koncertáló zongorának.

A három részből álló versenymű 1. tétele szonáta-szerkezetű *Allegro*, a 2. rész bájos *Intermezzo*, amelyet megszakítás nélkül követ a Finálé. Az egyes tételek témái s azok kidolgozása annyira világos, hogy kissé fokozottabb figyelemmel hallgatva tisztán megérezzük a mű szerkezetét.

Előadja: **Fischer Annie** zongoraművésznő.

4. **Kodály Zoltán** (1882 Kecskemét—): Háry János-szvit.

A Háry c. daljátékot 1926-ban mutatta be az Operaház. E daljátékból készítette a komponista a hattételes szvitet.

Háry alakja Garay »Obsitosá«-nak egyik mulatságos figurája, a hencegő, szájhős, füllentő, aki vakmerő kalandjait adja elő.

M. T. AKAD. KÖNYVTÁRA
I. sz. Növedéknapló
1937 684

A hat tétel címe :

1. Kezdődik a mese. Prélude. Középlassú háromnegyedes tétel, mely sikerrel érzékíti meg az elbeszélő hang folyamatosságát.

2. Bécsi harangjáték. Ötletes óramű-utánzat ; tört hármasokra felépített motívumát a fúvó- és ütőhangszerek egymással versenyezve szövik tovább, a harangok *ostinato*-témája felett.

3. Dal. Háry és Örzse szerelmi duettjéből készült bensőséges lírikus epizód, a magyar falu nyáresti hangulatának hangokba öntése.

4. Napoleon csatája. Trombiták és puzónok harci riadójára, humoros induló hangjai mellett vonulnak fel az ellenfelek. A tréfás ötletek sorában a magas fafúvók trillái és a puzónok glisszandói a leghatásosabbak.

5. Közjáték. A szvit legnépszerűbb száma, középlassú verbunkos tánc dúr trióval. *Da capo*-ja után két ütemes kóda.

6. A császári udvar bevonulása. Kétnegyedes induló, melynek párhuzamos kvintekkel telített humoros epizódját a főtéma visszatérése váltja fel. Néhány ütemes fúvófanfár után a főtémából modellált kóda (piú mosso) zárja le a kompozíciót.

Csak az első és utolsó tételben használ a szerző nagy zenekart. A másodikban csak magas fafúvók, harangjáték és zongora, a harmadikban kis zenekar, a negyedikben csak fúvózenekar szerepel. Érdekes cigányos színt adnak a 3. és 5. tételnek a cimbalom futamai és tremolói.

*

Budapest Székesfőváros Népművelési Bizottsága és a Magyar-Osztrák Társaság hangversenye a Székesfővárosi Zenekar közreműködésével

Tizenkettedik hangverseny

(**A** bérlet)

1937 február 28-án, vasárnap délután 5 órai kezdettel

OSZTRÁK-HANGVERSENY

Eduard von Baar-Baarenfels

Ausztria budapesti követének fővédnökségével

Vezényel :

Rudolf Nilius

a bécsi Zeneművészeti Főiskola tanára

Közreműködnek :

Eyssen Irén

énekművésznő

Elektromos Művek királydíjas és kormányzódíjas **Dalkör**e

1. **Bruckner Anton** (1824 Ansfelden — 1896 Bécs) : Hetedik szimfónia, E-dur.

Ausztriai kolostorok gazdagon díszített barokk templomai jutnak eszünkbe Bruckner műveinek hallatára. Hatalmas oszlopok merednek a magasba; a színes üvegablakon átszűrődő gyér világosság csak harmadmagasságban engedi körvonalaikat sejteni. Az oszlopfők maguk a boltozat sejtelmes sötétségében vesznek el. Merész arányú ívek konturjai jelzik a templom hajóinak tagozódását. Fent, szédítő magasságban egy fénysáv töri meg a félhomályt, egy freskó kivágását vetítve a szemlélő elé.

Bruckner, az osztrákok egyik legnagyobb büszkesége, kolostorok kápolnáinak orgonapadjain élte le siváran egyhangú, szegényesen igénytelen életét. Nyolc éven át a Szt. Flórián, három éven keresztül a linzi dóm orgonistája. Később konzervatóriumi tanár, majd az udvari kápolna énekmestere. Olyan szegény volt serdülő korában, hogy tanulásra sem tellett pénze, ezért magánszorgalomból képezte magát. Majdnem 40 éves, mikor Sechter és Kitzler avatják be a polifónszerkesztés titkaiba. Műveiben sok nagy érték váltakozik jelentéktelen, selejtes holmival. Egyházi művei a romantikus katolikus zenének legszebb hajtásai; joggal sorolhatók Liszt egyházi alkotásai mellé. Különösen kantátái a legnemesebbek, amit ebben a műfajban a 19. sz. produkált. Zenekari művei, főként szimfóniái monumentálisak, de formai szerkezetük lazaságán sokszor megérzik az autodidakta-tanulásnak hiányossága. Műveiben meghatóan tragikus, mély érzésekkel telített részletek váltakoznak gyerekesen naiv epizódokkal, nagyvonalúan megszerkesztett, impozánsan felépített tematikus kidolgozások, ügyefogyott, esetlen, kiábrándítóan dadogó átvezető részekkel. A beethoveni hagyományokat akarta továbbfejleszteni. Dallamvezetése sokszor Schubertre emlékeztet, orkeszterének színpompája azonban wagneri kapcsolatokat mutat, míg a formaképzés szabadosságában Liszt modorosságait utánozza. Kurth szerint Brucknernél alig volt még »időszerűtlenebb« művész, mert »középkori lélekkel élt a problémákkal vívódó 19. században«. Elvitathatatlan, hogy Brucknernek nagy hívőserege volt a multban és a sok új Bruckner-Verein alakulása azt mutatja, hogy lelkes tábora ma is egyre szaporodik. És kétségtelen, hogy a 19. sz. romantikus szimfóniájának történetében előkelő hely illeti meg, bárha művei nem érik el Liszt, Brahms és Mahler alkotásainak egetostromló magasságát.

Hetedik szimfóniáját, mely hírnevét a kontinensen túl is megalapozta, 1883 nyarán fejezte be a Szt. Flórián kolostorban. Bemutató előadása Lipcsében zajlott le, 1884 december 30.-án, Nikisch Artur vezetésével. Egy évre rá Münchenben aratott átütő sikert Levi vezetésével. Ezt az előadást tekintette Bruckner élete legszebb eseményének, legnagyobb diadalának.

Wagneri méretű zenekarra írta Bruckner ezt a művét: a szokásos négy kürt mellé a Nibelungi trilógiában szereplő négy tubát is besorozta a rézfuvók (3 trombita, 3 puzón, basszustuba) közé. Az első tétel *(Allegro moderato)* kétütemes tremolóval indul, de azonnal felcsendül a kürtök és gordonkák szólamán a nemesen ívelt főtéma. Periodizálását a Mester még tömörebben hangszerelte. Az átvezető téma hirtelen hangulatváltozást tüntet fel, a moll-modulációval egyidőben szorongó sóhajok szállnak felénk. Fuvola és klarinét intonálja a domináns hangnemben (H-dur) tartott melléktémát. Kíséretét előbb a fuvók nyolcadmozgásai szolgáltatják, később a vonósok hosszan kitartott hangzatai. Bach-szerű szekvenciákra épült fel az a színes epizód, mely a lemondó hangulatú zárótémát készíti elő. A fafuvók mindig sűrűbben ismételnek meg egy motívumot, amit már a főtémában hallottunk, közben a legelső téma jellegzetes kvart és kvint ugrásai is feltűnnek a kürtök szólamában. A második zárótéma békés hangulata úgy hat, mint egy búcsúüdvözlet. A kidolgozás rész a főtéma megfordítását hozza, majd a melléktémának ellenpontozását egy újonnan föllépő nagyon mozgalmas motívummal. Mikor a komponista Esz-durba modulál, a főtéma kétszeres tématorlódásával lep meg. A visszavezető rész viharosabb hangulatát az ellentét kedvéért egy fisz-moll epizód váltja föl. A reprízben a témák ugyanúgy sorakoznak fel, mint az expozícióban, de hangszerelésük általában vaskosabb; a kódában a trombiták és puzónok himnikus lendülettel

intonálják még egyszer a főtéma jellegzetes motívumát. Vakító színpompával záródik a tétel.

Midőn Bruckner az *Adagio*-tétel vázlataiba kezdett, akkor költözött el az élők sorából rajongásig szeretett bálványa: Wagner, aki Velencében húnyta le örökre fáradt szemeit 1883 február 13-án. A bayreuthi mester tragikus vége annyira fölkavarta Bruckner lelkét, hogy, mint Mottlhoz intézett levelében írja, napokig nem tudott íróasztalához ülni. Válságos lelkihangulatát tükrözteti ennek a tételnek gyászinduló jellege. Komor tuba-hangzatok váltakoznak a hegedűk fájdalmas énekével, maga a cisz-moll hangnem nyomasztó hangulata még fokozza a főtéma tragikumát. A következő motívum a Mester 1881-ben komponált »Te Deum«-ának egyik témájában *(Non confundar in aeternum)* jelenik meg először; a hegedűk zokogva idézik, majd a gordonkák és kürtök veszik át. Lemondást hirdet a vonósok következő nemes ívelésű témája is. Igen szép epizódja ennek a tételnek a vígasztaló hangulatú triószerű Fisz-dur részlet. Ebbe a háromszakaszos dalformába torkollik a tubák és puzónok ünnepélyes hangzatsora. Ismét felcsendülnek a gyászinduló jellegű cisz-moll harmóniák; a kóda fájdalmas reszignáció-hangjával (tubahangzatok unisono pizzicato-val) záródik a poétikus tétel.

Groteszkül démonias a harmadik tétel, a híres a-moll *scherzo*. A vonósok állandóan zakatoló motívuma felett a trombita jellegzetes motívuma indítja meg a főtémát. A klarinétek szeptima ugrásai vezetnek át a periódus kibővítését lezáró pregnáns staccato motívumba. Üstdob tremoló fölé épített kromatikus motívummal kezdődik a középtétel, melynek tarka képei színesen váltják fel egymást. A főtéma visszatérését a fuvolák és óboák megfordítva idézik. Táncjellegű a trió, melynek kidolgozásában igen érdekes modulációsor köti le figyelmünket. Az üstdob sokszor alkalmazott daktilikus ritmusa vezet vissza a scherzo *da capo* megismétléséhez.

Az utolsó tétel is a hegedűk *e-gisz* tercének tremolójával kezdődik, alattuk szólal meg a főtéma pontozott ritmusa. Érdekes, *esz-dur* felé hajló moduláció után, klarinétek és kürtök szólaltatják meg az átvezető témát; a melléktéma koráljellegű, a félkótás áhitatos hangulatú témát a basszusok *pizzicato* kísérik. A zárótéma felé megélénkül a ritmus, gyorsul a tempó, ennek a részletnek tetőfoka a teljes orkeszter fortisszimó *a*-moll uniszonója. Az izgalom lecsillapul és egy lemondási motívum gazdagon ellenpontozott fuvótémákkal vezet át a wagneres hangulatú kidolgozás részbe. Itt a főtéma megfordításait, tématorlódásait, sőt kanonikus variációit hajtja végre a komponista. Mikor a zenekar visszamodulál E-durba, puzónok és tubák harsogtatják a főtéma egyik kivágását; ennek ellenpontozását a basszusok pontozott ritmusában találjuk meg. A zárótéma hatalmas fokozás után kiszélesedik, tetőfokán lép be az érdekes szövésű kóda, mely harminc taktuson át *E*-orgonaponton épül fel. Az első tétel főtémájának harsogó felduzzasztásával zárul győzelemittasan a tétel.

Szünet.

2. *a)* **Friebeisz Hans:** Két dal (I. és III.) a »Von Sehnsucht und Liebe« c. dalciklusból. A dalok szövegét M. von Fontaine írta.

I.

Graue Wolken zieh'n am Himmel,
Nebel hüllt die Strassen ein,
Trostlos strömt der Regen nieder, tausend bunte
Regentropfen glitzern im Laternen-schein.
Und ich gehe meines Weges ohne Lust und ohne Leid,
Alle beide sind versunken in der grauen Einsamkeit!
Ach, es wäre alles anders, könntest Du jetzt sein bei mir.
Wann verteilen sich die dunklen Wolken, wann kommt Sonnenschein,
Wann kommst Du? Ach wann, — ach wann?

III.

Ich gehe durch grünende Wiesen, im rosigen Abendlicht,
Wie tief geneigt sind die Zweige gebeugt von der Blüten Gewicht.
Ich gehe mit langsamen Schritten, wie zärtlich umspielt mich die Luft,
Ich zögere auf meinem Wege, obwohl mich mein Herz zu Dir ruft!
Zu Dir zieh'n alle Gedanken, wie hell jauchzt mein Herz Dir zu!
Du lang Gesuchte, Du heiss Ersehnte, du mein Glück, mein Leben Du!
Dort, dort wartest du ja mein! Dort wartest du ja mein!

b) **Wolf Hugo** (1860 Windischgrätz — 1903 Bécs) : Er ist's.

(E. Mörike)

Frühling lässt sein blaues Band
wieder flattern durch die Lüfte ;
süsse, wohlbekannte Düfte
streifen ahnungsvoll das Land.
Veilchen träumen schon, wollen balde kommen.
Horch, von fern ein leiser Harfenton!
Frühling, ja du bist's!
Dich hab ich vernommen! ja du bist's!

Énekli : **Eyssen Irén** énekművésznő.

3. **Schubert Franz** (1797 Lichtenthal — 1828 Bécs) : Menuette — Ländler — Walzer. (R. Nilius zenekari feldolgozása).

4. *a)* **Rinaldini Joseph** (1891 Bécs —) : Liebeslied im Herbst.

(O. I. Bierbaum)

Ach mein Herz ist bange, bange nach meiner Geliebten,
Sehnsucht hält die Schattenflügel über mir.
Wolken fliehen im Winde, in vergilbenden Wipfeln stöhnt es,
meine Seele singt und stöhnt nach Dir!
Du und unsre Liebe, Du und Dein Herz voller Güte,
o, mein Glück, mein Leben : einsam bin ich hier.
Ich will nicht klagen, über die grauen Weiten
spannt sich ein Liebesbogen hoch, hoch, von mir, zu Dir
Was die Liebe bindet, trennen nicht Berge und Meere.
Schliess die Augen, siehe, sieh ich bin bei Dir!

b) **Marx Joseph** (1882 Graz —) : Két dal P. Heyse szövegére.

VENETIANISCHES WIEGENLIED

Nina ninana, will ich dir singen,
Um Mitternacht hörst du ein Glöckchen klingen.
Nicht mein ist diese Glocke, die wir hören,
Santa Lucia wird sie wohl gehören.
Santa Lucia gab dir ihre Augen,
die Magdalena ihre blonden Flechten,
die Engel schenkten ihre Farben, Kindchen,
die heil'ge Martha ihr holdsel'ges Mündchen, ihr Mündchen,
süss von Florentiner Schnitte,
o sag, wie fängt die Liebe an, ich bitte!
Sie fängt wohl mit Musik und Geigen an,
und endigt mit den kleinen Kindern dann :
sie fängt wohl an mit Singen und mit Sehnen,
und hört dann auf mit Jammern und mit Tränen.
Nina ninana, will ich dir singen,
Nina ninana, Nana.

HAT DICH DIE LIEBE BERÜHRT

Hat dich die Liebe berührt,
still unter lärmendem Volke,
gehst du in gold'ner Wolke,
sicher vom Gott geführt.
Nur wie verloren umher,
lässest die Blicke du wandern,
gönnst ihre Freuden den andern,
trägst nur nach einem Begehr.
Scheu in dich selber verzückt,
möchtest du leugnen vergebens,
dass nun die Krone des Lebens,
strahlend die Stirn dir schmückt,
strahlend die Stirn dir schmückt.

Énekli: **Eyssen Irén** énekművésznő.

5. **Strauss Johann** (1825 Bécs — 1899 ugyanott): Wien, Weib und Gesang.

Strauss János, apa és fia, a 19. század Bécs városa legünnepeltebb zeneköltői. Működésük körülbelül hatvan esztendőt fog át s főként a ferenczjózsefi császárváros boldog fénykorát töltötte be. Közel negyven esztendeje halott már az ifjabb Strauss, ennek a négy évtizednek távlatában már le tudjuk mérni munkásságának hatásfokát. Strauss keringői nemcsak a bécsi kedélyességnek, természetimádó romantikának és különleges wieni humornak hangjegyekbe, dallamokba való átültetései. Strauss keringői egy *önálló stílus* megnyilatkozásai, melynek tükrözését a műzene számtalan válfajában figyelhetjük meg. Azok a mesterek, akik Bécsben telepedtek le (pl. Brahms, Mahler stb.) és teleszítták magukat tradícióval telített levegőjével, alig vonhatták ki magukat Strauss pattogó ritmusai, édeskés keringődallamai hatása alól, hiszen alig ismerünk hozzá közelálló népszerű komponistát, ki ha kereste is a nagy tömeggel való kapcsolatot, formaképzésében, vonalvezetésében mindig választékos maradt, kerülvén minden olcsó hatást, útszéli megalkuvást.

Ha a régi mulatós császárvárosnak életpulzusát a keringők fejlődésével akarnók megrajzolni, megállapíthatjuk, hogy a mult század első két évtizedét *Schubert*, harmadik és negyedik évtizedét *Lanner*, aztán az öreg *Strauss* keringői uralták, míg az utolsó három évtized az *ifjabb János* páratlan népszerű keringődallamai hódították meg.

Szimfóniák és szonáták menuetto- és scherzo-tételei alakulnak át (Csajkovszky, Glinka, Mahler) kétségkívül Strauss valcereinek hatása alatt fokozatosan keringőkké, mikben Strauss jellegzetes ritmusai és dallam cezúrái jelentkeznek.

Kétségtelen, hogy az »An der schönen blauen Donau« a »Künstlerleben«, a »Geschichten aus dem Wiener Wald« keringőit továbbá a *Denevér* és a *Cigánybáró* halhatatlan táncszámait nem kezdte még ki az idő rozsdája; ezek ma is háborúk, forradalmak után, ép oly népszerűek hazájukon túl is, mint akkor, midőn még Strauss maga vezényelte híres zenekarát a *Burg* sokezer gyertyafényében pompázó márványburkolatú tánctermében.

Az énekkari részt az **Elektromos Művek Dalköre** adja elő (Karigazgató: **Müller Károly**).

LISZT FERENC DÍSZKARDJA

A Liszt-esztendő ünnepségei folyamán, amikor a nagy zeneszerző és előadóművész születésének százhuszonötödik, halálának ötvenedik évfordulóját ünnepeltük, a megemlékezések folyamán szóba került nem is egyszer, hogy a nagy művész 1840-ben, Pesten jártában, január 4-én díszkardot kapott nemzetétől. Mai szemmel visszanézve erre a cselekedetre, talán szokatlannak tűnik fel előttünk, hogy egy harci eszközzel tüntették ki azt a nagy embert, aki művészetével szolgálta már addig is az egész világot és akinek lényétől

éppen az a harciasság állott távol, melynek egyik öldöklő szerszáma került ünnepélyes formák között a Nemzeti Színház dobogóján kezébe.

Hogy egy díszkard átnyujtása mégis mit jelentett abban az időben még egy olyan békés foglalkozású egyénnek is, mint amilyen volt az akkor 28 éves Liszt Ferenc, azt megvilágítják a művész saját szavai, amelyekkel ezt a kardot tisztelőitől átvette. Mint ismeretes, Liszt a magyar üdvözlő szavakra francia nyelven felelt, de köszönő beszédét ott nyomban a kardot átnyujtó küldöttség egyik tagja: Augusz Antal, tekintetes és nemes Tolna vármegye főjegyzője magyarra fordítva olvasta fel. A Pesten akkoriban megjelenő lapok természetesen mind megírták ezt a fényes ünnepséget, közöttük a legrészletesebben a *Honművész*, amely a *Regélő* című szépirodalmi és divatlapnak volt a melléklapja és benne állandó színházkritikai rovat is volt. — A Honművész leírása szerint: »A' megtiszteltetést forró kézszorítással háláló művész, ki, míg külföldön a' művészet pályáján izzadott, a' magyar nyelvet gyakorolhatás hiánya miatt feledé, t. Augusz ur által engedelmet kért 's nyert idegen nyelven hálaját kifejezhetni (ígérvén, hogy mihelyest ismét honjába visszatérend, magyar nyelven üdvözlendi kedves hazafijait).« A francia beszéd közlése után így folytatá a Honművész híradását: Mit (t. i. Liszt beszédét) t. Augusz Antal úr magyarra forditva, igy olvasott fel.

Szeretett honfi társaim! (Mert illyképp', nem állok többé egyedül közönség előtt.) E' kardot, mellyet nekem vitézségéről és lovagiságáról annyira magasztalt nemzet áldoz, mint szívem legdrágább, legkedvesebb kincsét fogom őrizni.

Sokkal inkább meg vagyok indulva e' pillanatban főképp' hogysem illy kitüntetésért hálámat szavakba foglalhatnám; de bizom Istenben, nem messze az alkalom, mellyben hálaérzetemet tettel, cselekvéssel bizonyithatom, mint ahhoz illik, ki magyar honban született és a' dicső magyar nemzet fija. Legyen szabad még némit szóllnom.

E' kard, mellyet hajdan erős kar emelt szeretett hazánk védelmére, ime gyenge 's békés kezekbe adatik: nem-e jeleül annak? — hogy miután a' magyar nemzet dicsőséget aratott a' csata mezején, jelenleg a' művészethez, tudományokhoz, a' béke barátihoz fordul — más irányú cselekvésre buzditva; — nem-e azért, hogy kijelentve legyen ez órában? miképp' körünkben az értelmiség és művészetnek is nemzeti magas hivatása támadott.

Valóban szeretett honfiak! a' magyar nemzetnek a' dicsőség bármelly nemében is részesülnie kell! Nem rendeltetése-e a' magyarnak, hogy más nemzetek fölött haladjon mind vitézsége mind béke nemtője által?

Nekünk pedig művészeknek szolgáljon a' kard jelül és alkalmaztatásul.

Külső ékességek boritják a' hüvelyt; az azokra alkalmazott drágaságok azonban csak pompás mellékletek; *de az aczél a' hüvely mélyében rejtezik.* — Ugy bármilly és ezer alakban tünjék-is fel képzetileg találmányunk műve: sziveink belsejét mindig emberiség és honszeretet élessze és hassa-át belsőképp'.

Törekedjünk ekkép' honfiak minden törvényszerű és békés eszközöket használva *közmunkánk* teljesítésében, mindegyikünk saját erejéhez, tehetségéhez képest!

Ha még is tiszta szándékunk daczára külső befolyás hatalmaskodva merészlené akadályozni köz-igyekezetünket: — ideje akkor, hogy kardjaink, mellyeket rozsda nem lephet, ismét csillogjanak, és áldz halált szórjanak, mint egykor, és utósó cseppig folyjon vérünk *a'törvényért, királyért, és hazáért!*«

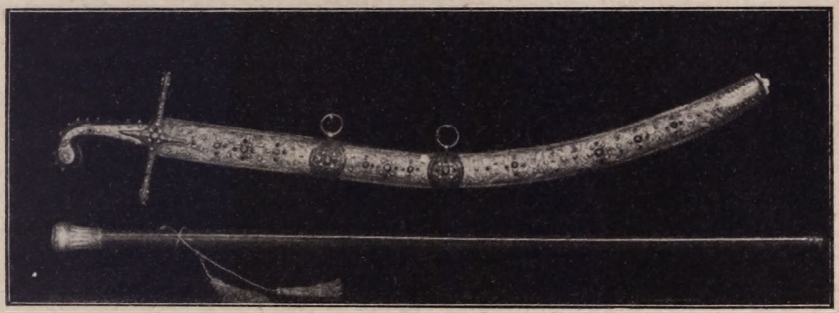
A nagy lelkesedéssel elmondott és fogadott beszéd ékesen bizonyítja milyen nagy jelentőséget és nemes szimbólumot tulajdonított Liszt Ferenc a néki felajánlott díszkardnak. De még alaposabban és nyomatékosabban fejezte ki erről való vélekedését ama nyilatkozatában, amelyet ennek az évnek őszén, vagyis 1840. október 26-án írt meg Hamburgban és amely nyilatkozatot aztán közzé is tétetett a még ma is fennálló *Revue des Deux Mondes* 1840 november 15-én megjelent számában.

Ennek a nyilatkozatnak előzménye volt. Megértéséhez tehát tudnunk kell azt, hogy az irodalommal, tudományokkal és politikával foglalkozó Revue des Deux Mondes (Két Világ Szemléje), mely Franciaország egyik legtekintélyesebb folyóirata már a multban is (1829-ben alapították és 1831-ben *Buloz* szervezte újjá annyira, hogy havonta kétszer jelent meg 10—10 ívnyi terjedelemben), 1840. október 15-i számának zenei rovatát azzal a megállapítással fejezte be, hogy a zeneművészet dekadenciában van, mert nem a darab a fontos, hanem a személy. A kivitel minden, a darab semmi. Azt kérdezik kié a hang, mielőtt az alkotó művészt kérdeznék. Az a fontos, hogy az érzékeink élvezzenek . . . Petrarcát ott hagyjuk az utcán, Elsslert pedig a Capitoliumba vezetjük. Beethovent és Webert hagyjuk éhenhalni, hogy ugyanakkor egy tiszteletkardot adjunk Monsieur »Lizt«-nek.

Ez az utolsó mondat természetszerűleg nem volt hízelgő a mi Liszt Ferencünkre, akinek magyarországi ünnepeltetése és díszkarddal való felékesítése bizonyos fokú írigységet keltett a külföldiek szemében. Nem volt ment ettől a Revue des Deux Mondes zenei kritikusa sem, bár alapjában véve nem sokat mondott »Lizt«-ről, de mégis annyit, hogy hazánkfia elküldte Hamburgból (ahol épen akkor hangversenyezett) azt az alábbi nyilatkozatát, amelyben nemcsak a lehető legszebben fejtette ki véleményét a néki adott díszkard jelentőségéről, hanem a legékesebben tett hitet és vallomást magyar volta és magyarországi származása mellett. Egyenesen csodálatos, hogy mennyit kellett még most is, a Liszt Ferenc jubileumi évben érvelni és bizonykodni a nagy zeneszerző magyarságáról. Még szerencse, hogy a mindent elnyelő német bírvággyal már német író munkáját, a *Peter Raabe*-ét is szembe tudjuk szegezni (Franz Liszt I—II. Stuttgart u. Berlin 1931.)

Raabe közli az 1841 december 5-én Franz v. Schoberhez Manchesterből írt Liszt-levelet, melyben megírja, hogy valósággal »szomjúhozza« a Magyarországba való visszatérést és minden hazai emléke »mélyen gyökerezik« a lelkében és fáj neki, hogy még sincs módjában a hazatérés. Ugyancsak Raabe közli a gróf Fáy Istvánhoz írott levelét 1842 április 30-áról, melyben igazat ad Fáynak abban, hogy sehol sem élhet és alkothat úgy kedvére,

mint Magyarországon és ez neki is reménye, törekvése (»meine Ambition«). Bízik benne, hogy amint akad néki Pesten »egy alkalmas állás« azonnal indul oda és »marad addig, amíg csak használni tudtok és akartok engem«. — De ezek magánlevelek voltak és a nagy világ ezekről nem tudhatott. A hamburgi nyilatkozat közreadását ellenben egy olyan folyóiratban követelte, amely ebben az időben mint hirdetéseiből is meggyőződhetünk róla, nemcsak Franciaországban, de Belgiumban, Svájcban, Itáliában, Spanyolországban, Németországban, Oroszországban és az Északamerikai Egyesült Államokban is erősen

Liszt Ferenc díszkardja.

A kard alatt látható sétapálcát Liszt F. IX. Pius pápától kapta. Úgy a kard, mint a sétapálca a budapesti Liszt-Múzeumban van.

el volt már terjedve. — Egy manifesztáció volt tehát valóban ez a hamburgi írás Liszt Ferenctől és ezért érdemesnek tartottuk többek gondos fordításának egybevetése után a hiteles szövegét is közreadni annyival is inkább, mert az eddig megjelent és legelterjedtebb magyar fordítás feleslegesen többet ad, mint amennyi a Revue des Deux Mondes 1840. november 15-i számában valóban megjelent. Meg kell ugyanekkor jegyeznünk azt is, hogy magyar folyóirataink közül a *Regélő* már 1841. évi január 3-i számában hozza is Liszt nyilatkozatát a hírrovatában, mégpedig hűséges formában és nem ad semmit sem hozzá az eredeti francia nyilatkozathoz. Ez az 1841-i magyar szöveg tudomásunk szerint semmiféle Liszt-tanulmányban nem jelent meg és most, amikor innen-onnan 100 éve feleleventjük, úgy hisszük a magyar folyóirat-irodalom mindig értékes volta mellett is egy bizonyítékkal szolgálhatunk : nevezetesen azzal, hogy a külföldi folyóiratirodalom általánosan közismert volt az akkori »szerkezőink« előtt és a kellő időben tudták felhasználni és közreadni azt, ami az akkor még szerény, de művelt magyar olvasóközönséget nyilvánvalóan érdekelte.

Liszt nyilatkozata így hangzik :

»Monsieur,

»Dans votre revue musicale du 15 octobre dernier, mon nom se trouvant prononcé à l'occasion des prétentions outrées et des succès exagérés de quelques artistes exécutans, je prends la liberté de vous adresser à ce sujet une observation.

»Les couronnes de fleurs jetées aux pieds de Mlles Essler et Pixis par les dilettanti de New-York et de Palerme, sont d'éclatantes manifestasions de l'enthousiasme d'un *public*. Le sabre qui m'a été donné à Pesth est une récompense décernée par une *nation* sous une forme toute nationale.

»En Hongrie, monsieur, dans ce pays de moeurs antiques et chevaleresques, le sabre a une signification patriotique, c'est le signe de la virilité par excellence, c'est l'arme de tout homme ayant droit de porter une arme. Lorsque six d'entre les hommes les plus marquants de mon pays me l'ont remise aux acclamations unanimes de mes compatriotes, pendant qu'au même moment le comitat de Pesth demandait pour moi des lettres de noblesse à sa majesté, c'était me reconnaître de nouveau, après une absence de quinze années, comme Hongrois; c'était me récompenser de quelques légers services rendus à l'art dans ma patrie; c'était surtout, et je l'ai senti ainsi, me rattacher glorieusement à elle en m'imposant de sérieux devoirs, des obligations pour la vie, comme homme et comme artiste.

»Je conviens avec vous, monsieur, que c'était, sans nul doute, aller bien audelà de ce que j'ai pu mériter jusqu'à cette heure. Aussi, ai-je vu dans cette touchante solennité l'expression d'une espérance encore bien plus que celle d'une satisfaction. La Hongrie a salué en moi l'homme dont elle *attend* une illustration artistique après toutes les illustrations guerrières et politiques qu'elle a produites en grand nombre. Enfant, j'ai reçu de mon pays de précieux témoignages d'intérêt et les moyens d'aller au loin développer ma vocation d'artiste. Quand après de longues années le jeune homme vient lui rapporter le fruit de son travail, et l'avenir de sa volonté, il ne faudrait pas confondre l'enthousiasme des coeurs qui s'ouvrent à lui, et l'expression d'une joie nationale, avec les démonstrations frénétiques d'un parterre dilettante.

»Il y a, ce me semble, dans ce rapprochement, quelque chose qui doit blesser un juste orgueil national, et des sympathies dont je m'honore.

»Agréez, etc.

»F. Liszt.«

Hambourg, 26 octobre 1840.

A nyilatkozat szövege magyarul így hangzik:

Uram! az ön zenei szemléjének október 15-i számában nevem némely előadó művész szertelen követelései és túlzott sikereivel kapcsolatban említtetvén, bátor vagyok önnek e tárgyban egy megjegyzést tenni.

A newyorki és palermoi műkedvelők által Elssler és Pixis kisasszonyok lábaihoz dobott virágkoszorúk egy *közönség* lelkesedésének fényes megnyilatkozásai; a nekem Pesten adott kard egy *nemzet* által odaítélt jutalom, a nemzetnek megfelelő formában.

Magyarországon Uram az antik és lovagias erkölcsök országában a kardnak hazafias jelentősége van; kiváltképen jele a férfiasságnak; minden fegyverviselésre jogosult ember fegyvere. Midőn hatan hazám legkitűnőbb férfiai közül azt nekem átnyujtották honfitársaim egyhangú tetszésnyilvánításai mellett — miközben ugyanakkor Pest vármegye nemesi levelet kért számomra Őfelségétől, ez tizenöt évi távollét után magyar voltom újbóli elismerését jelentette, jutalma volt szerény szolgálataimnak, melyeket hazámban a művészetnek tettem, de különös-

képen — és én ezt úgy éreztem —, dicsőségteljesen visszakapcsolni engem hozzá, komoly kötelességeket róván reám, életreszóló kötelezettségeket mint emberre és művészre.

Egyetértek Uram önnel abban, hogy ez túlmenő volt azon, amit én mostanáig kiérdemelhettem. Ebben a megható ünnepélyességben sokkal inkább a reménység kifejezését láttam, mint az elégedettségét. Magyarország bennem azt az embert köszöntötte, akitől a művészetben való kitűnést *várja* azután a hírnév után, melyet ez az ország háborús és politikai téren szerzett. Gyermekkoromban hazámtól az érdeklődésnek értékes bizonyítékait kaptam és módot arra, hogy távolra mehessek művészi elhivatottságom kifejlesztésére. Midőn hosszú évek után a fiatal ember visszahozza neki munkája gyümölcsét és a jövő ígéretét, nem kellene összetéveszteni az előtte megnyilatkozó szivek lelkesedését és a nemzet örömének megnyilatkozását egy műkedvelő közönség frenetikus tüntetésével.

Úgy tűnik nekem, van ebben az összehasonlításban valami, ami sértheti a jogos nemzeti önérzetet és a rokonszenvet, mely engem megtisztel.

Fogadja stb.

Hamburg 1840. október 26. *Liszt F.*

E nyilatkozat után így folytatja nyomban a szerkesztő :

Le lecteur appréciera les motifs de cette lettre. M. Liszt s'étonne qu'on ait eu l'imprudence de le citer entre Mlle Elssler et Mlle Pixis. Le jeune pianiste veut sans doute qu'on le nomme entre Beethoven et Mozart. Nous attendrons pour cela que M. Liszt ait écrit la sonate fantaisie ou l'ouverture de la *Flûte enchantée*, par exemple ; jusque — la M. Liszt restera pour nous ce qu'il est, un exécutant prodigieux, un virtuose du premier talent, et nous ne croyons pas lui faire injure en le classant auprès de sujets distingués dont la scène s'honore. M. Liszt traduit avec ses doigts l'inspiration des maîtres absolument comme Mlle Pixis, ou toute autre cantatrice, le fait avec son gosier. Quant à sa nationalité hongroise, dont on peut, du reste, se convaincre au style de sa lettre, personne ne songe à la lui contester, bien qu'il y ait quelque chose de singulier dans ces fastueuses démonstrations patriotiques chez des hommes qui ne se contentent pas de venir nous demander des applaudissemens et des couronnes, mais prétendent encore se mêler à tous nos mouvemens et vivre avec la France dans une *communion fraternelle*, comme ils disent. Serait-ce donc qu'il suffit d'être pianiste pour avoir toujours là une nationalité dont on se pare selon les circonstances, et qu'on endosse à sa guise ? »Je suis Français, voyez mes passions philosophiques et sociales ; je suis Hongrois, voyez mon sabre.« Non, monsieur Liszt, vous n'êtes ni Français ni Hongrois, vous êtes, comme tous les virtuoses, de tous les pays où l'immortelle voix de la mélodie est comprise. Aujourd'hui c'est le grand duc de Toscane qui vous fête, demain ce sera la reine d'Angleterre, un autre jour l'impératrice de Russie, qui, après une de ces magnifiques séances où vous passez, par votre art merveilleux, de l'inspiration sauvage et fougueuse de Beethoven, aux mélancoliques serénades de Schubert, vous diras dans son ravissement ces paroles charmantes: »Comment, après l'orage de tout à l'heure, avez-vous pu trouver encore ce délicieux clair de lune ?«

Et vous amoncelez tous ce trophées, vous mêlez toutes ces couronnes, et vous avez raison, car votre art, à vous, n'a point de nationalité, car il ne parle pas une langue, mais *les langues*, ainsi que dit saint Paul, que vous connaissez bien. Oui, monsieur Listz, à défaut de vos sentimens philosophiques et religieux, le piano eût fait de vous l'homme de l'humanité; c'est pourquoi nous persistons à croire que l'hommage de Pesth est une chose beaucoup moins *nationale* que vous ne vous l'imaginez, et que ces magnats dont vous parlez étaient des dilettanti déguisés, qui eussent mieux fait peut-être de vous donner quelque magnifique piano, et de réserver pour une autre occasion le sabre de Mathias Corvin ou de Zriny.

A Revue des Deux Mondes szerkesztőjének Liszt nyilatkozatához fűzött észrevétele magyarul:

Az olvasó még fogja érteni ezen levél indító okát. Liszt úr megütközik azon a meggondolatlanságon, hogy őt Elssler és Pixis kisasszonyok között idéztük. A fiatal zongorista kétségkívül azt akarja, hogy Beethoven és Mozart között említsük. Várni fogunk ezzel amíg Liszt úr megírja a sonate fantaisie-t, vagy például a *Varázsfuvola* nyitányát; addig Liszt Úr az marad nekünk aki, egy csodás előadó, egy elsőrangú művész és nem hisszük, hogy megsértettük volna őt, olyan előkelő egyének közé sorozva, melyekkel a színpad dicsekszik. Liszt Úr ujjaival tolmácsolja a mesterek ihletét, csak úgy, mint Pixis kisasszony vagy bármely más énekesnő a torkával teszi azt. Ami magyar nemzetiségét illeti, amelyről egyébként levelének stílusa által is meggyőződhetünk, senkinek sem jut eszébe, hogy azt tőle elvitassa, bár van valami különös a pompázó hazafias tüntetésekben olyan embereknél, kik nem elégszenek meg azzal, hogy hozzánk jönnek tapsokért és koszorúkért, hanem azt is igénylik, hogy minden mozgalmunkhoz csatlakozzanak és Franciaországgal *testvéri közösségben* élhessenek — mint ők mondják. Elég lenne zongoristának lenni, hogy mindíg legyen kéznél egy nemzetiség, amellyel a körülmények szerint feldíszíthesse magát az ember, amelyet magára ölthet tetszése szerint? »Francia vagyok, nézzétek bölcsészeti és szociális passzióimat; magyar vagyok, nézzétek kardomat«. Nem Liszt Úr, ön sem francia, sem magyar; ön, mint minden művész mindaz országé, ahol a dallam halhatatlan hangját megértik. Ma a toscanai nagyherceg ünnepli önt, holnap az angol királynő, egy másik napon Oroszország császárnéja, aki ezen pompás összejövetelek után, melyeken ön csodálatos művészete által Beethoven vad, zabolátlan inspirációjáról Schubert mélabús szerenádjaiba csap át — elragadtatásában ezen bájos szavakat fogja önnek mondani: »Hogyan tudta ön azt a gyönyörű holdfényt megtalálni, a röviddel előbbeni vihar után?« És ön felhalmozva mindezen győzelmi jeleket, összekeveri mindezen koszorúkat és önnek igaza van, mert az ön művészetének nincs nemzetisége, mert az nem egy nyelven beszél, hanem nyelveken, mint Szent Pál mondja, akit ön jól ismer. Igen Liszt Úr, filozófiai és vallásos érzelmei hiányában a zongora önből az egész emberiség közkincsét csinálta volna. Ezért maradunk állhatatosak abban a hitben, hogy a pesti hódolat sokkal kevésbbé nemzeti jellegű, mint ön azt képzeli és hogy azok a mágnások, akikről ön

beszél, elmaszkírozott műkedvelők voltak, akik jobban tették volna talán, ha önnek valamilyen nagyszerű zongorát adtak volna és más alkalomra tartották volna fenn Corvin Mátyás vagy Zrinyi kardját.

A Revue des Deux Mondes szerkesztője tehát közreadta Liszt hamburgi nyilatkozatát, de ahhoz nem a legjobb indulatú megjegyzéseket fűzte hozzá. Dícséri mint virtuózt, de elsőségét majd csak akkor akarja elismerni, ha olyant ír, mint Mozart pl. a Varázsfuvola nyitányát. Minket most nem az érdekel, hogy miféle zeneműveket szerzett már akkor Liszt és hogy elkövetkezett az az idő is, mikor kétségkívül rászolgált Liszt arra, hogy a Revue des Deux Mondes szerkesztője is Beethoven és Mozart között említse Liszt nevét, ne pedig csak ama kor híres énekesnői : Pixis és Elssler kisasszonyok neve között. Minket a nyilatkozat maga érdekel ; annak nemes hangja ; bevezetőjében a nyomaték, hogy nem egy »*publikumtól*« kapta az elismerést, hanem egy »*nemzettől*.« Hazája megtiszteltetésében eljövendő hivatását látja : még ezután kitűnni a művészetben (pedig Liszt már akkor is volt valaki). Ez a nyilatkozat egyik legszebb dokumentuma Liszt emberi és művészi nagyságának és úgy érezzük nincsen eléggé méltatva és kiemelve. Csak mellesleg jegyezzük meg, hogy azok az írók, akik négy- és legújabban kétkötetes »életregényeket« írtak hazánk eme nagy emberéről, ezt a felejthetetlen nyilatkozatát még csak meg sem említik.

De nézzük meg most végül befejezőként, hogy ezt a hamburgi nyilatkozatot miként fordította le a *Regélő*, amelyet 1833. április 1-től 1841. június 29-ig (Rothkrepf) *Mátray Gábor* szerkesztett és állandó melléklapjával, a *Honművész*-szel egy íves, 8-rét alakú füzetekben minden vasárnap és csütörtökön jelent meg.

A Regélő folyóirat alcímeként a következőket tudjuk meg : »Szépművészeti Első Magyar Folyóirat.« Ennek »kilenczedik Évi Folyamat«-ának 1841-i I. kötetében, melyet »alapítá és szerkezé Mátray Gábor« különféle rovatában a 7. lapon jelent meg a következő hír :

> Liszt és kardja. — Liszt művészhazánkfija következő levelet irt a' »Revue des deux mondes« hirlap kiadójához felvétel végett, melly ott meg is jelent a' szerkezőnek az iránt nem legkedvezőbb feleletével együtt. »Uram! Önnek hangászati szemléjében, oct. 15-én, nevem is emlittetik némelly gyakorlati művészek mértéktúli követeléseik 's túlzott következményeik említésénél ; melly okból bátorkodom némi észrevételt e' tárgy iránt önhez intézni. — Ama virágkoronák, mellyeket newyorki és palermoi műkedvelők raktak Elszler és Pixis k. a.-k lábai elébe, a' publicum lelkesedésének fényes nyilvánításai. Ama kard azonban, mellyet nekem Pesten adtak, jól megfontoltt jutalomadománya azon nemzetnek, melly ezt egészen nemzeti alakban nyujtja. Magyar országban, uram! a' régi erkölcsök 's lovagiság ezen országában, a' kardnak hazafiságos jelentősége van ; az itt legkitűnőbb férjfiasságot jelent, 's minden férjfiúnak fegyvere az, ki fegyver viselésre jogosítva van. Midőn azt honosim legáltalánosb jóváhagyása mellett hazámnak hat legérdemesb férjfia nyujtá, 's azon pillanatban Pest megye a' nemesi levelet kéré ő felségétől számomra, ez annyit tett,

hogy engemet a' művészetnek honomban nyujtott csekély szolgálatomért jutalmaztak; mindenek előtt annyit tett, 's ezt érzem is, hogy engem ahhoz ismét díszteljesen visszacsatoljanak, midőn életemre, mint férjfiú 's művészre nézve, komoly kötelességek 's kötelezetések bizattak. Egyet értek velek, uram, hogy e' jutalom kétségen kívül minden mást felülhalad, mit eddig érdemelhettem; e' megható innepély alkalmával inkább is láttam én egy remény, mintsem kielégítésnek kifejezését. Magyar ország bennem férjfiút üdvözle, kiben a' sok hadi és politicai nevezetességek után, mellyet ez ország olly nagy számmal tüntetett elő, most a' híres művészt *várja*. Honomtól gyermekkoromban az érdek felséges bizonyítványait 's művészi hivatásom kifejtésére eszközöket nyerék távulba mehetni. Ha hosszú évek után a' fiatal ember visszatér, hogy munkája gyümölcseit, akaratja jövendőjét honjának bemutassa, akkor az előtte nyilatkozó szívek lelkesedését, a nemzeti öröm kifejezését nem kell összekeverni egy működvelő földszinnek képtelen bizonyítványaival. — E' közeledésben, véleményem szerint, rejtezik valami, mellynek sérteni kell a' méltó nemzeti büszkeséget és sympathiát, mellyekben magamat megtiszteltetnek érzem. Fogadja Ön 's a' t. Hamburg, 1840. oct. 26-kán. — Erre a' szerkező feleletében Liszt ur nagyravágyása és kevélysége hányatik szemére. Említtetik, hogy ő, mint művész, az egész világ embere, s' végre, hogy a' Pestiektől nyert dícsérete sokkal kevésbbé nemzeti, mint Liszt véli, 's azon mágnások, kikről L. ur beszél, álruhás működvelők voltak, kik jobbat tettek volna, ha L. urnak egy gyönyörű fortepianót adnak vala, 's Corvin Mátyás vagy Zrinyi kardját más alkalomra teszik—el.«

Liszt hamburgi nyilatkozatát — miként olvashattuk, a Regélő »szerkezője« (akkor még így nevezték a szerkesztőt) megtoldotta ama megjegyzések rövid kivonatával, melyeket a Revue des Deux Mondes szerkesztője fűzött hozzá. — Hogy a díszkard átnyujtói nem voltak »álruhás működvelők«, annak cáfolásába a magyar szerkesztő nem is bocsátkozott, mert megírta azt még annak idején minden folyóiratunk (és közöttük a Regélő melléklapja, a Honművész is), hogy a kardot átnyujtó küldöttség tagjai: »m. gr. Festetics Leo, b. Bánffy Pál, gr. Teleki Domokos, Nyáry Pál t. n. Pest vmegye t. főjegyzője és a' magyar színház igazgatója, Augusz Antal t. n. Tolna vmegye főjegyzője, Eckstein Rudolf t. n. Pest vmegye szolgabirája« — voltak. Ha valamennyi nem is volt mágnás, de mind érdemes és kiváló fia volt a magyar nemzetnek, kik nagyon is jól átérezték annak jelentőségét, mit jelentett hazánkban egy díszkarddal való megtiszteltetés. Valóban azt, amit Liszt Ferenc olyan felejthetetlenül szépen fejtett ki hamburgi levelében, megéreztetve mindnyájunkkal azt, amit úgy is tudtunk — legfeljebb a francia folyóirat anyagiasan gondolkodó szerkesztője nem akart megérteni, hogy a magyar nemzet már 1840-ben nem anyagi jutalmat: egy fortepianot akart Lisztnek átnyujtani, hanem egy olyan emléket, mely csakugyan azt jelentette aminek a zseniális művész is jelezte hamburgi levelében: »a legkitűnőbb férjfiasságot« és amely »jutalomadományt« Liszt is olyannak talált, mely »kétségkívül minden mást felülhaladott«, amit a művész megérdemelt addigi pályáján . . .

MESTERHÁZY JENŐ

DOHNÁNYI ZONGORAMŰVÉSZETE

Nem lehet eleget ismételni azt az esztétikai igazságot, hogy a műalkotás nem egyértelmű, hanem az értelmezés végtelen lehetőségét rejti magában. Tökéletesen úgy, mint a természet, a »legnagyobb alkotó« alkotása. Ahány az eredeti művész, annyiféleképen látja és tolmácsolja. A nem eredeti művész meg laikus tömeg pedig nem alkot magának róla önállóan képet, hanem olyannak látja, aminőnek azt a nagymesterek tolmácsolásából ismerni tanulja. Hogy egy Beethoven szonátáról a nagyközönségnek minő a felfogása, az attól függ, hogy a legnagyobb hatású tolmácsolásokban miként hallotta. Az igazi mesterek éppen azok, akik a tömeg művészi felfogását döntően irányítják. Akik egészen szabadon, pusztán csak bensőjükből merítve alakítanak ki olyan teljesen eredeti értelmezést, mely a tömegek előtt úgy hangzik, mintha egyedül csak az volna lehetséges.

Ilyen mester volt Liszt, Bülow, d'Albert. És ilyen Dohnányi.

Hogy ebben az értelemben mit jelent Dohnányi zongoraművészete (különösen nekünk magyaroknak), azt az újabb nemzedék nem tudja. Mert nem is tudhatja. Ezt csak az tudhatja, aki az általános művészi felfogást Dohnányi művészpályájának kezdetén is (38 év előtt) ismerte és aki azóta annak gyökeres változását figyelemmel kísérte. Mert csak ez tudja, hogy egész mai zongoraművészi felfogásunkat Dohnányitól vettük, tőle tanultuk. Nemcsak azt, amint Beethoven, Schubert, Schumann, Brahms műveit ma játszani és hallani akarjuk, de egész pianisztikus kultúránkat. A művészi felfogás mellett a magvas, acélos és mégis költői hangvételt, a billentés ma kívánt árnyalatait, a zenei kifejezés dominálását a virtuózitással szemben, — egész játékmódunkat a technikai kivitel apró részleteiig. Talán elég jellemző erre az a tény, hogy a zongorajáték szépségét Dohnányi játékstílusához viszonyítva értékeli és a zongorairodalom remekeit Dohnányi felfogásában ismeri nálunk az is, aki Dohnányit magát játszani még nem hallotta. De ebben a szellemben nevelődött, az iskolától a hangversenydobogóig mindenütt ennek a szellemnek a megnyilvánulásaival találkozott.

Egészen más volt mindez Dohnányi fellépése előtt. Negyven évvel ezelőtt a zongoraművészetben Bülow szelleme uralkodott, az pedig gyökeresen más volt, mint a mai. Mikor az akkori szellemi légkörben először hangzott el Dohnányi játékában Beethoven G-dur koncertje, Waldstein szonátája, az F-dur (op. 10.), Fisz-dur (op. 78.), Esz-dur (op. 31.) szonáta (első Beethoven produkciói közül ezek emlékezetesek), sohasem hallottan új volt ezeknek minden hangja. Új volt az a költői világ, mely e művekből játékával életre kelt, új volt a kifejezés »beethoveni előkelősége«, a billentés transzcendentális szépsége és a muzsikálás magától ömlő kiapadhatatlan bősége. Ez a legutoljára említett vonás különösen új volt, mert abban az időben Liszt hatása alatt az irányzatos, ünnepélyes művészi előadás volt elterjedve. Dohnányi játékának akkori hatását el sem tudja képzelni, aki annak tanúja nem volt. A hatás döntő is volt a következő időszakra. Játéka eszményi minta lett; *mindenki* Dohnányi módjára törekedett játszani, Beethoven, Mozart, Schubert, Schumann, Brahms játékát csak az ő felfogása szerint tudtuk elképzelni, tanulmányozni kezdtük játékmódját, billentését, művészi felfogását, előadásának jellemző sajátságait és egész tanítási rendszerünket ezek szerint formáltuk. Így lett a játékából iskola, melyről az újabb nemzedék nem is tudja, hogy az az ő iskolája.

Ez azonban így természetes a művészi élet körforgásában. Minthogy minden igazi nagy mester döntően hat környezetére, korára, művészetéből iskola támad és így az ebben az iskolában felnevelkedő nemzedék a mesternek épen legfőbb jellemvonását ismerheti meg legkevésbé: eredetiségét. Az új magyar nemzedék számára Dohnányi »a nagy akadémikus«. Fejlődésének

természete folytán ez a nemzedék nem egy hasonlíthatatlanul kisebb fajsúlyú külföldi mestert eredetibbnek talál nála, mert az nagyobb távolságban tőle kevésbbé került befolyása alá.

Látnivaló tehát, hogy Dohnányi zongoraművészetéről nem kaphatunk képet, ha csak a jelenkor művészeivel hasonlítjuk össze. A jelenkorra túlságosan hatott. Művészetét a különböző korok stílusával, a korszakos nagyságok zongoraművészetével kell egybevetni, ha tiszta képet akarunk nyerni.

Vizsgáljuk csak ebből a szempontból Beethoven-játékát! A nagyközönség Dohnányit Beethoven-játékosnak ismeri. Beethoven játékával volt legnagyobb és egész művészi felfogásunkat átalakító hatása. Számtalan Beethoven-estet rendezett. Az 1920-iki Beethoven-jubileum alkalmával csak Budapesten tíz hangversenyen (a hangversenyek megismétlésével kétszer tíz hangversenyen) Beethoven valamennyi szonátáját és jelentősebb többi zongoraművét játszotta, első világsikerét a Beethoven G-dur koncerttel aratta, legtöbb koncertje műsorának Beethoven-mű volt a magva, lényege. Nálunk néhány évtized óta Beethoven-játéka magát a »Beethoven-stílust« jelenti. És mégis, mindgyakrabban lehet hallani, hogy játéka nem igazi Beethoven-játék, a multban Bülowé, d'Alberté volt, most pedig Fischer Edviné az igazi. Ez a felfogás a Beethoven-stílus fővonásaként csak a monumentálisan nagy vonalat, a »nagyság« kifejezését és az eget ostromló titáni erőt tekinti. A Beethoven-stílus többi épen olyan fontos jellemvonásáról: a páratlan szellemi előkelőségről, a csodás lelki gazdagságról és költői szárnyalásról megfeledkezik. Ha a beethoveni nagyságnak és erőnek d'Albert volt igazi megszólaltatója, a beethoveni szárnyalásnak, előkelőségnek és érzelemgazdagságnak Dohnányi. Vajjon az utolsó negyven év alatt kit hallottunk a beethoveni érzelemvilág annyi húrján játszani, mint Dohnányit? Ami pedig játékának előkelőségét és szárnyalását illeti, Chopinig meg Lisztig kell visszamenni, hogy hasonló játékstílusra találjunk.

Vajjon micsoda előkelőség is ez? Gondoljunk csak arra a jelenetre, mikor Brabanti Elza kétségbeesett helyzetében harmadszor szólal meg a segítséget hívó jel, a messzeségből Lohengrin válasza érkezik és a víz ezüstjén mind közelebb siklik egy ismeretlen jelenség ismeretlen világból, káprázatos ragyogással, varázslatosan, mint a küldetés valóságos megtestesülése: névtelenül, diadalmas harcra készen a szépségért és igazságért. A magasrendű küldetésnek ily varázslatosan előkelő megnyilatkozása Beethoven övr-je és Dohnányi Beethoven-játéka. Ebben a játékban nincs semmi mesterkélt, aláhúzott vagy hangsúlyozott, hanem minden az előkelőség természetességével ömlik. Dohnányi éneklő játékából a beethoveni érzelemvilág előkelősége, Dohnányi ritmusaiból az előkelőség gesztusai áradnak. A G-dur koncert második tételének előadásában az áhitat előkelősége, az Esz-dur koncertben és az Esz-dur (op. 31.) szonátában az olimpuszi ujjongás előkelősége, a Mondschein szonátában a szerelmi érzésé, a d-moll (op. 31) szonáta első tételében a szenvedés, az »Appassionata«-ban a szenvedély előkelősége bűvöli el a hallgatót. És emlékezzünk az op. 2. C-dur szonáta második tételének misztikus előkelőségére, a »Für Elize«-ben az ajánlás, az op. 111. utolsó tételében a megnyilatkozás égi előkelőségére. Mily megközelíthetetlenül előkelően szól nála az F-dur szonáta (op. 10.) harmadik tételének féktelenül pezsgő fugatomozgása, az E-dur szonáta (op. 109.) harmadik tételének témája és az op. 26. Asz-dur szonáta gyászindulójából felszabadító negyedik tétel elevensége. De ezek csak hamarjában kiragadott példák. A kifejezés előkelősége, az érzelemvilág gazdagsága és költői szárnyalása tekintetében majd minden Beethoven szonáta felejthetetlen élmény Dohnányi előadásában. Emlékezzünk különösen az utolsó szonáták előadására! Az előadóművészet pótolhatatlan vesztesége, hogy azok nincsenek mind lemezen megörökítve.

De egyebekben is igen szemléltető művészetének összehasonlítása d'Albertével vagy Fischer Edvinével. Dohnányi játéka a d'Albert féle játékkal szemben passzívnak, nőiesnek és pusztán csak lírainak látszik. Tévedés volna

azonban, ha azt hinnők, hogy ez tényleg így is van. Gondoljunk itt csak Dohnányi zongoraműveire, melyeknek játékát másként, mint tipikusan »férfias kézzel«, el sem lehet képzelni. Már pedig Dohnányi játékstílusát legjellegzetesebben éppen zongoraműveinek pianisztikus stílusa mutatja. De zongorahangjának érzékessége, játékának kristályossága és zenei formálási módjának gerincessége is mind csupa férfias jelleg. Lírája sem passzív. Nem olyan, mely szeret időzni az egyes érzelemkifejezéseknél, hanem szárnyal egyik érzelemkifejezéstől a másikig. És akármennyire megragadóan bensőséges is játékában egy-egy tisztán lírai rész, a leglényegében Dohnányi a mozgalmas részekben nyilatkozik meg. Dohnányi játékát első sorban nem az adagiok, hanem a szonáta-saroktételek, nem a témák, hanem a variációk, nem az expoziciók, hanem a kidolgozások játéka jellemzi. Nem is a nőiesség és líraiság az, ami Dohnányi művészetét a d'Albert-félével szembeállítja, hanem a művészi törekvés és véralkat gyökeres különbözősége. D'Albert művészete »élményművészet«, mely a művészettel az élet illuzióját akarja kelteni; Dohnányi művészete ellenben az életet a művészetben mint »isteni színjátékban« törekszik bemutatni. És tudjuk, hogy a művészetnek épen ez az a két alapvető válfaja, mely korok és korszakos mesterek szerint változik. Egyik harcos és a küzdelem hevében megnyilatkozó, másik tetőpontra jutott és a tetőpont nyugodt áttekintésében megnyilatkozó művészet. Egyik realisztikus, lenyűgöző, elementáris, elkábít, mámorossá tesz, felizgat, hatalmába kerít, másik idealisztikus, felemelő, monumentális, gyönyörködtet, tisztánlátóvá tesz, megnyugtat, felszabadít. Az egyik eget ostromló, a másik égi harmóniában élő, az egyik feledtetni akarja életünk ürességét, a másik felidézni életünk tartalmát.

(Vége következik.)

BELFÖLDI HÍR

••••

Márkus Lászlónak, az Opera igazgatójának a kormányzó a m. kir. kormányfőtanácsosi címet adományozta. A pesti színházi világ nagy örömmel vette tudomásul a nagyon kedvelt, népszerű igazgató kitüntetését. Márkus László harminc évvel ezelőtt kezdte mint rendező színházi pályafutását a Magyar Színházban. Rövid ideig a Nemzeti Színház igazgatója, majd Operánk ünnepelt főrendezője, ki a »Farsangi lakodalom« páratlanul mesteri színpadi beállításával kezdte meg diadalainak hosszú sorát.

KÜLFÖLDI HÍREK

••••

A római francia akadémia igazgatójává a francia kultuszminiszter Jacques *Ibert* francia komponistát nevezte ki.

Stradivarius halálának kétszázadik évfordulóján Cremonában, május havában nagyszabású zenei ünnepséget rendeznek.

Felia Litvinne operaénekesnő Párisban 70 éves korában meghalt. Litvinne-t, aki orosz származású volt, rokoni kötelék fűzte Jean de *Reszkéhez*, a nagy énekeshez. Az operaszínpad koronázatlan királynője volt a mult század végén, az orosz cár udvari művésznője, aki főleg Wagner-szerepeket énekelt.

Kreisler Frigyesnek, a világhírű hegedűművésznek, György görög király magas kitüntetést adományozott.

A párisi világkiállítás sorozatos zenei bemutatót rendez. Honeggert bízták meg egy óriási szabadtéri balett zenéjének megírásával. Tüzijátékot is terveznek, zenei kísérettel. A világ minden színházának vendégszereplését is tervezik; a *Paris Soir* szerint eddig a Bayreuthi ensemble, a milanoi Scala, a Metropolitan-Opera, a prágai állami színház stb. ígérték meg közreműködésüket.

Tita Ruffo, a híres baritonista visszavonult a színpadtól. Nem vállal többé szerződést és emlékiratain dolgozik. 1907-ben Bécsben Carusoval együtt lépett fel a Rigolettoban, azóta ismerik világszerte nevét.

Nemzetközi zeneünnepély lesz Baden-Badenben, 1937 őszén. Műsorát *Albert* Hervert főzeneigazgató állítja össze.

Gluck-ünnepséget rendez június havában Tübingen, melyen a mester dalműveit, balettjeit és egyházi műveit mutatják be.

A berlini Állami Hangszergyüjtemény teljesen átrendezve nyilt meg a Klosterstrassei Kreutz Palaisban. A múzeum élén Dr. Max *Seiffert* tanár áll.

Weber születésének százötvenedik évfordulójára a porosz *Staatsbibliothek* Weber-kiállítást rendez, az elhúnyt mester kéziratairól, emléktárgyairól.

Simon Hermann »Luther-mise«-jének Drezdában lesz első előadása.

A weimari Nationaltheater Irmler »Die Nachtigall« és Jalkanen »Prinzessin Caecilie« c. dalműveit tűzte műsorára.

Messner Joseph »Preludium und Fuge« c. műve (8 trombitára, 8 puzónra, tubára és ütőhangszerre) Bécsben került bemutatásra. Népoperája »Agnes Bernauer« címen kerül színre Salzburgban.

Vollbach Fritz dr. tanár most ünnepelte Wiesbadenben 75. születésnapját.

Lampe Walter négytételes gordonkakoncertjét Hannoverben mutatják be.

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS NÉPMŰVELÉSI BIZOTTSÁGA
és a VAJDA JÁNOS TÁRSASÁG

rendkívüli hangversenye a Zeneművészeti Főiskola nagytermében

1937. március 6-án, szombaton este $^1/_2$9 órai kezdettel

KÓSA GYÖRGY
HÚSVÉTI ORATÓRIUM

Vezényel:
Dr. PAULOVITS GÉZA
Közreműködnek:
BUDAPESTI KAMARA KÓRUS **KAMARAZENEKAR**

Budapest Székesfőváros Népművelési Bizottsága bérleti hangversenyei a Pesti Vigadóban.

„A" bérlet.

III 21	**Brahms: D-dur szimfónia** Weiner: Concertino Siklós: Elégia, nagyzenekarra (Bemutató)	Vezényelnek: Bárdos Lajos és Bor Dezső
IV 25	Reprezentatív **Magyar hangverseny**	Vezényel: Rajter Lajos

„B" bérlet.

IV 4	**Csajkovszki: F-moll szimf.** Mendelssohn: Hegedűverseny Kósa György: Mese-szvit	Vezényel: Bor Dezső
III 11	**Magyar szerzők bemutató hangversenye**	Vezényel: Kenessey Jenő

Budapest székesfőváros házinyomdája 1937 — 1758 — Felelős nyomdavezető: Kurfürst István vezérigazgató

A ZENE

Alapította: DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:
SIKLÓS ALBERT

Szerkesztőség: Budapest, V., Pozsonyi-út 42.
Telefon: 2-930-67

Felelős kiadó:
NOVÁGH GYULA

Kiadóhivatal: Budapest, IV., Szép-u. 5, félem. 2.
Telefon: 1-845-29

Budapest
XVIII. évfolyam, 9. szám
1937 március 1.

TARTALOM

Hangversenyműsoraink ismertetése. — Kálmán György: Dohnányi zongoraművészete (II.) — Sebestyén Ede: Angol tenorista, aki Budán született. — Dr. Heinrich Günther: Mozart rekviemjének rejtelmei. — Dr. L. H.: A szerelmes levél. — Lysistrata. (Két bemutató az Operaházban.) — Külföldi hírek.

A Székesfővárosi Népművelési Bizottság hivatalos kiadványa

Budapest Székesfőváros Népművelési Bizottsága és a Vajda János Társaság Zenei Alosztályának hangversenye

Tizenharmadik (rendkívüli) hangverseny

(Bérletszünet)

1937 március 6-án, szombaton este $^1/_2$9 órai kezdettel
a Zeneművészeti Főiskola nagytermében

KÓSA GYÖRGY
HÚSVÉTI ORATÓRIUM

(első előadás)

Első rész: **Passió** Második rész: **Lamentáció** Harmadik rész: **Feltámadás**

Vezényel:
Dr. Paulovics Géza
karnagy

Bevezetőt mond:
Molnár Antal
a Zeneművészeti Főiskola tanára

Közreműködnek:

L. Christián Lili — **D. Micsey Józsa** — **Szabó Miklós**
Csabai László — **D. Pálffy Mária** — **Tibor Zoltán**
Dobos András — **Somogy István** — **Ujvárossy Margit**

Budapesti Kamarakórus **Kamarazenekar**

Orgonán kísér:
P. Gregor Klára

A kétmanuálos Moor-zongorán kísér:
Kósa György

Nemcsak a vallásellenes mozgalmak időszakát éljük, hanem a vallásos megújulását is. Amennyire kérdésessé igyekeznek tenni több oldalról is ősi vallásunk hitelveit, legalább ugyanannyira fokozódik a valláshoz való ragaszkodás az európai népek legszélesebb rétegeiben. Valóságos *új-keresztény mozgalomról* beszélhetünk, mely hatalmas hullámokban nemcsak a szoros értelemben vett hitéletet, de az irodalmat, képzőművészetet és zenét is elárasztja, új virágzásra készteti.

A lélektűz fölszítói között nem kis szerep illeti *Kósa* Györgyöt. Kósa számos nagyszabású énekkari művet írt ó- és újszövetségi tartalommal, melyek az általános értelemben vett *vallásos* mozgalomnak értékes tagjai. Kiemeljük e művek közül a »*Jób*« c. kantátét, melynek nemrég volt bemutatója, a »*Saulus*« c. oratóriumot és a most bemutatásra kerülő »*Húsvéti oratórium*«-ot. Mindegyiket forró keresztény áhítat fűti, mind át- meg átitatódott az élet hitteljes megújításának vágyával, az örök mozgató lényegek érzelemvilágával. »Saulus« és a »Húsvéti oratórium« nagyszabású énekkari művek, zenekarral és szólóhangokkal; előbbinek mozgató háttere a krisztusi megváltás, utóbbinak tárgya: Jézus isteni személyisége. A »Husvéti oratórium« szentírásbeli idézetekben tömöríti mindazt, ami a Megváltó személyiségében minden magasabbrendű életnek lényege s amit egy szóban a *szeretet* jelent. A jézusi szeretet, mint irracionális *csoda*, mint életünknek megmagyarázhatatlan, de egyetlen szilárd menekvése: hangzik ki Kósa művének minden frázisából. S mivel a szeretet legnagyobb tette az *önfeláldozás*, azért kerül a mű központjába Krisztus szenvedése, a *passió*.

Azzal, hogy Kósa csak egyes idézeteket választ ki a Megváltó történetéből és nem tartja magát a teljes passió történeti elbeszéléséhez, kiemeli tárgyát a közvetlen elbeszélés keretéből és *időtlenné*, képletessé teszi azt. Kórusa nem idézi az egykorú hívek seregét, hanem a bármikori keresztény községet jelképezi. Megszemélyesített Krisztusa hasonlóan csak szimbólikus értelmű: az Ige, az örök Fényesség, az életünket megszentelő, örökélő Valóság és Igazság az. Ennyiben tehát az oratórium elbeszélő, epikus jellege csak keretes értelmű Kósa művében, csak külső formát ad a tisztára benső cselekménynek. Úgy folyik le előttünk a szent cselekmény, mint amely *szívünkben* megy végbe, mi magunk vagyunk az oratórium szenvedő és cselekvő személye. Pontos műfaji meghatározással tehát *kollektív lírikus oratórium* szólal meg most. Kollektív, mert a teljes község lelkülete elevenül meg benne, lírikus, mert az elbeszélés a község áhítatában nyeri értelmét. Kósa művészileg megvalósítja, elsődlegessé teszi azt, ami például *Bach* passióiban csak a hatás eredője: a hallgatóság magára veszi a Megváltó keresztjét, részesedik a megtisztító szenvedésben. A most megszólaló műben maga a község a krisztusi gondolat alanya s a mű maga *a keresztény lélek passiója*.

A »Húsvéti oratórium«-ban az Evangélista szerepét a megszokottól eltérően nem egy magánhang, hanem szólóhangok kis kamaraegyüttese adja elő. Ez a kamaraegyüttes személyesíti meg az oratórium többi szereplőit is: Pétert, Júdást, Pilátust, Mária Magdalénát stb. Ezzel szemben a népet a teljes kar szólaltatja meg. Jézus szavait mindig vonós kamarazenekar kíséri, amely négy hegedűből, két mélyhegedűből, két gordonkából és egy gordonból áll. Ezt az együttest orgona, kétmanuálos Moor-zongora és ütőhangszerek egészítik ki.

I. Passió.

Szólók: A húsvétnak pedig innepe előtt tudván Jézus, hogy amaz ő órája eljött volna, mivelhogy szerette volna az övéit, mindvégig szerette azokat és monda nékik:

Jézus: Nagy kívánsággal kívántam ez húsvéti bárányt megenni véletek, mielőtte én szenvednék.

Szólók és kar: Az Úr Jézus hálákat adván megszegé a kenyeret és monda:

Jézus: Vegyétek, egyétek, ez az én testem.

Szólók: Adá a pohárt is, mondván:

Jézus: Igyátok, ez az én vérem.

Kar: Szent, szent, szent az Úr, a mindenható Isten, ki vala, ki vagyon és ki eljövendő.

Jézus: Bizony, bizony, mondom néktek, hogy egy ti közületek engem elárul.

Szólók: Kicsoda az, ki téged elárul?

Jézus: Az, akinek én a mártott falatot adom.

Szólók: És mikor bemártotta volna a falatot, adá Iskariotes Judásnak és akkor béméne a Sátán Judásba. Vala pedig éjszaka.

Kar: Jaj azoknak, kik hamisságot gondolnak, jaj azoknak, kik gonoszra szándékoznak, az ő keményszívökben, hogy megcselekedjék azt, mivelhogy arra hatalmok vagyon.

Szólók: És akkor elmenvén Iskariotes Judás a papi fejedelmekhez, monda nékik:

Judás: Mit akartok nékem adni és én ötet nektek kezetekbe adom.

M. T. AKAD. KÖNYVTÁRA
I. sz. Növedéknapló
1932 69/2

Férfikar: Mit tegyünk, mit tegyünk, mert ez ember sok jeleket tészen. Ha ekképen hagyjuk őtet, mindnyájan hisznek néki és eljőnek a rómaiak és eltörlik mind e mi helyünket, mind a népet.

Judás: Én őtet néktek kezetekbe adom.

Férfikar: Mit tegyünk, mit tegyünk? Jobb nékünk, hogy egy ember a népért meghaljon és az egész nép el ne vesszen.

Szólók: Rendelének pedig néki harminc ezüst pénzt. Az időtől fogva keres vala Judás alkalmat, hogy őtet elárulná.

Szólók: Szólott pedig Jézus az ő tanítványainak:

Jézus: Fiaim, még egy kevés ideig véletek vagyok. Ahová én megyek, ti oda nem jöhettek. Új parancsolatot adok néktek, hogy egymást szeressétek, amint én szerettelek titeket, úgy szeressétek ti is egymást.

Szólók: Judás azért, mikor sereget vett volna maga mellé, és a Papi fejedelmektől és farizeusoktól szolgákat, odaméne lámpásokkal és fáklyákkal és fegyverekkel. Jézus előállván, monda nékik.

Jézus: Kit kerestek?

Kar: Jézust, a Názáréthi Jézust.

Jézus: Én vagyok az.

Szólók: És megfogák Jézust és megkötözék őtet, mindez pedig lett, hogy bételnének a Prófétáknak írásaik.

Kar: A Papi fejedelmek pedig és a vének és mind az egész gyülekezet keresnek vala hamis bizonyságot Jézus ellen, hogy őtet megölnék.

Szólók: És vivék őtet Pilátushoz. És szólítá Pilátus Jézust és monda néki:

Pilátus: Te vagy-é a zsidóknak ama Királyok?

Szólók: Felele Jézus:

Jézus: Te mondod. Az én országom nem e világból való, én azért jöttem e világra, hogy bizonyságot tégyek az igazságról.

Szólók: Monda néki Pilátus:

Pilátus: Micsoda az igazság?

Szólók: És kiméne a néphez, mondván nékik:

Pilátus: Én őbenne semmi bűnt nem találok. Akarjátok-e azért, hogy elbocsássam néktek a zsidóknak ama Királyát?

Kar: Nem, nem ezt, hanem Barabbást.

Szólók: Ama Barabbás pedig vala tolvaj. Akkor azért Pilátus Jézust előfogván, megostorozá. És a vitézek tövisből fonván koszorút, tevék az ő fejébe. És bársony köntösbe öltöztetek őtet és arcul csapdossák vala őtet. Pilátus pedig monda:

Pilátus: Imhol az ember. Imé kihozom őtet néktek, hogy meglássátok, hogy én semmi bűnt nem találok őbenne.

Kar: Feszítsd meg, feszítsd meg!

Szólók: Pilátus megrémüle és monda Jézusnak:

Pilátus: Honnét való vagy te?

Szólók: Jézus pedig nem felele nékik.

Pilátus: Nékem nem szólasz-e? Nem tudod-é, hogy hatalmam vagyon arra, hogy megfeszítselek.

Szólók: Felele Jézus:

Jézus: Semmi hatalmad nem volna én ellenem, ha néked onnét felül nem adatott volna.

Szólók: Attól fogva igyekszik vala Pilátus őtet elszabadítani.

Kar: Feszítsd meg, feszítsd meg!

Pilátus: A ti Királyotokat feszítsem-e meg?

Kar: Nincsen királyunk, hanem császárunk.

Szólók: Pilátus pedig ítélé, hogy megfeszíttetnék.

Kar: Egyebeket megtartott, tartsa meg magát is! Izrael királya szállj le a keresztről!

Jézus: Atyám, bocsásd meg nékik, mert nem tudják, mit cselekesznek.

Szólók: És meghomályosodék a nap és setétség lőn és mikor kiáltott volna Jézus, mondván:

Jézus: Atyám, a Te kezeidbe teszem le az én lelkemet.

Szólók: És meghala.

Szünet

II. Lamentáció.

Kar: Sírok én az én szememből, az én szememből alámegyen a víz, mert messze távozott tőlem a vigasztaló, ki megvigasztalná az én lelkemet. Emlékezzetek meg az ő csudáiról, melyeket cselekedett és az ő tanításairól emlékezzetek meg.

Egy tanítvány: Mikor pedig látta volna Jézus a sokaságot, felméne egy hegyre és ott tanított minket, mondván: Boldogok a lelki szegények, mert övék a mennyeknek országa. Boldogok, akik sírnak, mert ők vigasztalást kapnak. Boldogok az alázatosak, mert ők örökségül birják e földet. Boldogok, akik éhezik és szomjuhozzák az igazságot, mert ők megelégíttetnek. Boldogok az irgalmasok, mert ők irgalmasságot nyernek, boldogok, akiknek szívök tiszta, mert ők az Istent meglátják. Boldogok a békességre igyekezők, mert azok Isten fiainak mondatnak. Boldogok, akik háborúságot szenvednek az igazságért, mert azoké a mennyeknek országa.

Kar: Megszűnt a mi szívünknek öröme. Siralomra fordult a mi örömünk. Elesett a mi fejünknek koronája, jaj most nékünk.

A Házasságtörő nő: Vívének engem az Írástudók és farizeusok ő hozzá és odaállítván engem a középre, így kiáltozának: Mester, ez asszony találtatott a cselekedeten, mikor paráználkodnék. A törvényben pedig Mózes megparancsolta nékünk, hogy az ilyenek kővel verettessenek agyon. Te azért mit mondasz? Jézus pedig aláhajolván, az újjával ír vala a porban és monda nékik: Aki ti közületek bűn nélkül való, az vessen először követ ő reá. Mikor pedig ezeket hallották volna, mivelhogy lelkiismeretök vádolja vala őket, egymásután kimenének, egyenként, elkedzvén a vénektől, mind az utolsóig és csak egyedül Jézus marada és én. És monda Jézus: Asszony, eredj el és többé ne vétkezzél.

Kar: Vétkeztünk és álnokságot cselekedtünk, hitetlenül cselekedtünk és elszakadtunk tetőled óh Uram! Nékünk orcánk pirulása vétkeztünk ellened.

Péter: Az Úr beszédéről emlékezem, amint nékem szólott: Bizony mondom néked, Simon Péter, ezen az éjszakán, mielőtt megszólal a kakas, háromszor megtagadsz engemet. És mikor megfogák az Urat és elvivék a Főpap házába, én követém őt távol. És mikor tüzet gerjesztettek volna a palotában és mind együtt leültek volna, én is leülék ővelek. És mikor meglátott volna egy szolgálólány, hogy a tűznél ülnék, szemeit rámvetvén, monda: Ez is ővele vala. Én pedig megtagadám őt: Asszony, nem esmérem őtet. És egy kevéssel azután más látván engem, így szólt: Te is azok közül való vagy! Én pedig mondám: Ember, nem vagyok. És egy óra mulva más valaki erősíté: Bizony ez is vele vala, mert Galileából való. Én ismét mondám: Ember, nem tudom, mit mondasz. És megszólalt a kakas! Az Úr pedig hátra fordulván, rám tekintett. És én megemlékezém az ő beszédéről, amint nékem szólott. Bizony, mondom néked Simon Péter, ezen az éjszakán, mielőtt megszólal a kakas, háromszor megtagadsz engemet.

Kar: Emlékezzetek meg az ő csudáiról, melyeket cselekedett és az ő tanításairó emlékezzetek meg. Sírok én az én szememből, az én szememből alámegyen a víz, mert messze távozott tőlem a vigasztaló, ki megvigasztalná az én lelkemet.

Mária: Bételt az én lelkem nyomoruságokkal és az én életem a koporsóhoz közelgett. Hasonlatossá lettem a sírbaszállókhoz, hasonlatos vagyok ahhoz, kinek semmi ereje nincsen. A búsulások általmentek én rajtam és a félelmek elemésztettek engemet, körülvettek engemet, mint a vízek, szüntelen körülvesznek engemet egyenlőképen. Elszakadt én tőlem az én Jézusom és az én esmérőim olyanok, mint a setétség.

III. Feltámadás.

Kar: Várom az Urat, várja az én lelkem Őtet és az Ő beszédjében vagyon az én reménységem.

Egy asszony: A hétnek pedig első napján Mária Magdaléna elméne reggel, mikor még setét volna, a sírhoz és látá, hogy a kő elvétetett a sírról és látá két angyalt fehér ruhában ülni, egyiket fejtől, másikat lábtól, ahol a Jézus teste feküdt vala. Kik mondának néki.

Szólók: Asszony, mit sírsz? Monda nékik:

Mária Magdaléna: Elvitték az én Uramat és nem tudom hová tették őtet.

Szólók: És mikor ezeket mondotta volna, hátrafordula és látá Jézust állani. Monda néki Jézus:

Jézus: Mária, menj az én atyám fiaihoz és mondd nékik: felmegyek az én Atyámhoz és a ti Atyátokhoz, az én Istenemhez és a ti Istentekhez.

Szólók: Elméne Mária Magdaléna, hirdetvén a tanítványoknak, hogy ő látta az Urat, és hogy mondotta volna Néki:

Mária Magdaléna: Felmegyek az én Atyámhoz és a ti Atyátokhoz, az én Istenemhez és a ti Istentekhez.

Kar: Felmegyek az én Atyámhoz és a ti Atyátokhoz, az én Istenemhez és a ti Istentekhez!

Szólók: Mikor azért este volna, a hétnek azon első napján és az ajtók bézárolva volnának, ahol a tanítványok egybegyültek vala, eljöve Jézus és megálla középen, mondván:

Jézus: Békesség néktek!

Női kar: Az ő élete nem hagyatott a koporsóban, az ő teste rothadást nem érzett. A Jézust feltámasztotta az Isten!

Jézus: Békesség néktek!

Szólók: És mikor ezt mondotta volna, reájuk lehele és monda nékik:

Jézus: Vegyetek Szent Lelket!

Kar: Szent, szent, szent az Úr, a mindenható Isten, ki vala, ki vagyon és ki eljövendő.

Kar és szólók: Ámen. Áldás, dicsőség, bölcseség, hálaadás, tisztesség, hatalom és erő, ami Istenünknek mindörökkön örökké, Ámen.

*

Budapest Székesfőváros Népművelési Bizottsága
és az Országos Liszt Ferenc Társaság hangversenye
a Collegium Hungaricum Szövetség bevonásával

***

Tizennegyedik hangverseny

(**B** bérlet)

1937 március 11-én, csütörtökön este 8 órai kezdettel
a Pesti Vigadóban

MAGYAR SZERZŐK BEMUTATÓ HANGVERSENYE

Vezényel:

Kenessey Jenő

a m. kir. Operaház karmestere

Közreműködnek:

Rácalmási Molnár Anna	**Dr. Imre Vince**	**Országh Tivadar**
hárfaművésznő	operaénekes	hegedűművész

Székesfővárosi Zenekar **Dunakeszi MÁV Magyarság Férfikar**

1. **Gárdonyi Zoltán:** Ünnepi nyitány, 1937.

Dr. Gárdonyi Zoltán 1906-ban, Budapesten született. Zeneszerzési tanulmányait 1923-tól 1927-ig *Kodály* Zoltánnál végezte. 1927-től 1931-ig, mint a Collegium Hungaricum ösztöndíjas tagja, Berlinben élt s a zenei főiskolán eneszerzéstannal *(Hindemith)*, az egyetemen pedig zenetudománnyal foglalkozott. Berlinben szerezte meg zenetudományi doktorátusát. 1929 óta több műve került nyilvános előadásra hazánkban és külföldön. 1931-ben elnyerte a székesfőváros Ferenc József jubileumi alapítvány zenei díját. Jelenleg Sopronban tanár és karnagy s itt mint széleslátókörű és alapos felkészültségű modern muzsikus, új szellemet visz a város zenei életébe. Zenetudományos munkásságát nemcsak Magyarországon, hanem külföldön is ismerik és értékelik.

Az *Ünnepi nyitány* szonáta-formában írt Allegro-tétel. Főtémáját *(g*-moll) széles kvartlépések és markáns ritmus jellemzik. Ellentétes jellegű átvezető motívumok után a lírai melléktémát először az óboa szólaltatja meg, majd a vonóskar veszi át a vezetést. Az expozíció a zenekar tuttijával ér véget. A feldolgozási rész a főtéma motívumainak sokoldalú kiaknázását tartalmazza. A repríz után a kódában szükmenetben is halljuk a főtéma két alakját, majd rövid fokozás után a kezdőmotívumból származó tuttival zárul a mű.

2. **Szita Oszkár :** Poème, nagyzenekarra.

Szita Oszkár Nyitrán, 1905-ben született. Filozófiai és zenei tanulmányait Budapesten *(Siklós)* és Párisban végezte. 1928-tól 1930-ig a magyar kir. Operaház korrepetitora volt. Ilyen minőségben 1930 őszén Olaszországba szóló állami karmesteri ösztöndíjjal két évig a római kir. Operaházban, két évig a milánói Scalaban folytatott tanulmányokat. Olaszországban számos hangversenyt vezényelt nagy sikerrel. Művei : dalok, zongoradarabok, zenekari és kamarazeneművek, azonkívül nagy ünnepi miséje, a »Missa Papae Pii XI.«. Zeneesztétikai és zenetörténeti tanulmányainak legnagyobb része folyóiratunkban jelent meg. Külföldön zenetörténeti kutatásokat is végzett. Ennek során találta meg a vatikáni kézirattár egyik ismeretlen kódexében a »Missa Buda Expugnata« c. ötszólamú misét, amelyet Budavára visszafoglalásának kétszázötveneves fordulóján a Koronázó-templomban mutattak be.

Poème c. zenekari kompozícióját Párisban írta és Rómában hangszerelte. Lírai hangulat ömlik el az egész művön, struktúrája az első taktusokban felhangzó, hat hangból álló harmóniára épül. Rövid preludizálás után lassú melódia száll felfelé a zenekarból. A dallam mind gyorsabb és gyorsabb lendületű lesz, később magába olvasztja az egész zenekart s egy hatalmasra fokozott crescendo után megtörik. Hosszú szünet után borongó, hullámzó, lassú decrescendoban halkul el a zenekar s elszálló, színes akkordokkal fejeződik be a mű.

Vezényli : **a szerző.**

3. **Pongrácz Zoltán :** Burleszk, 1937.

Pongrácz Zoltán 1912-ben született Diószegen, Pozsony megyében. Zenei tanulmányait a Zeneművészeti Főiskolán, mint *Kodály* Zoltán növendéke végezte. A Magyar Tudományos Akadémia ösztöndíjával zenefolklór-kutatásokat folytatott. Gyermekkarra és zenekarra írt »Két parasztdal« c. kompozíciója 1933-ban került bemutatásra a San Franciscoban rendezett »Goodwill-Day« keretében. 1935-ben Verbunkos szvit c. művével a magyar rádió verbunkospályázatán nyert első díjat. Művei Budapesten és számos vidéki városban, továbbá a magyar és csehszlovák rádiókban kerültek előadásra. Magyar eklogák c. zenekari művét ezidei bérleti hangversenyén a Székesfővárosi Zenekar is játszotta. Énekkari művei a Magyar Kórus kiadásában jelentek meg.

Burleszk c. kompozícióját 1937 februárjában írta. Egy fő- és három melléktémára épített mű. A főtéma mindössze öt hangból, illetve ezeknek különféle ritmikus kombinációiból áll. Az egész művön végigvonul hol eredeti, hol megváltoztatott alakban, de mindig könnyen felismerhetően. Jellegzetes és könnyen felismerhető az első melléktéma is nagy-szeptim és kis-nóna párhuzamaival. A második melléktéma egyszerre szólal meg durban és mollban, a harmadik pedig szilaj ritmusával tűnik ki. Két igen jellegzetes osztinátót is hallunk, mindkettő többször visszatér. Az egész művet különben a humor és a lendület jellemzi.

4. **Rajter Lajos :** Ünnepi zsoltár tenorszólóra, férfikarra és zenekarra, 1936.

Rajter Lajos 1906-ban született a Pozsony melletti Bazinban. Középiskolai tanulmányait Pozsonyban, főiskolai tanulmányait Bécsben, majd Budapesten végezte. Zeneszerzői művészoklevelét *Dohnányi* Ernőnél, a budapesti Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskolán nyerte. 1934 óta a magyar Rádió karnagya, ezt megelőzően a pozsonyi városi zeneiskola elmélettanára volt. Mint karnagy, több külföldi hangversenykörutat tett. Legutóbb Berlinben és Svájcban szerepelt nagy sikerrel. Szerzeményeit (zenekari művek, dalok, karművek) a külföldön is ismerik. Divertimento c. nagyzenekari műve 1932-ben nyerte el Budapest székesfőváros pályadíját, melynek egyik ünnepi hangversenyén *Bor* Dezső mutatta be.

Az *Ünnepi zsoltár* négyütemű zenekari bevezetéssel kezdődik; utána az énekkar korálszerű belépése következik. Majd hárfától és vonósoktól kísérve »elmélkedik« a tenor-magánénekes »a régi atyákról«. A tenorszóló utolsó hangjaiba az énekkar is belevegyül. Rövid zenekari közjáték következik, majd zsolozsmázva, a leghalkabb pianisszimóban, fohászt mormol a kar. Újabb zenekari közjáték után szélesritmusú, indulószerű, ünnepi énekkel kar- és zenekar egyesülten dícsérik a Mindenhatót. Mégegyszer felcsendülnek a korálszerű kezdő ütemek s hatalmas fokozásuk után fényes D-dur akkorddal végződik a mű.

Ünnepi zsoltár.

(Egy XVI. századbeli, Diósgyőrben talált ének után.)

Dícsértessék Uram örökké szent neved,
hogy ezideiglen gondomat viselted.
Méltatlanságomat, Uristen nem nézted,
hogy eddig megtartál, hála legyen néked.
Irgalmasságodnak csudálatos volta,
Emberi elme azt soha fel nem fogja.
Te bőséges kezed táplál szünetlenül,
Sok jót adsz naponként reménységen felül. (Kar)

A régi atyákról elmélkedtem sokat,
eszemben forgattam ő bujdosásokat.
Uram, mily nagy gondot viseltél azokról,
még javaikról is, nemcsak önmagokról.
Jól tudom, mostan is Te azon Isten vagy,
Irgalmasságod is szintén oly igen nagy.
A benned bízókat soha el nem hagyod,
Oh Uram hallgass meg, ne legyek elhagyott! (Tenorszóló)

Benned biztam Uram, mindenkor csak Benned,
Csak Tetőled vártam erőt, segedelmet.
Teljes életemben Tebenned reméltem,
Boldogulást, áldást, fölségedtől kértem.
Tekints reám azért kegyelmességedben,
Viselj gondot rólam én nagy szükségemben.
Ne nézd bűneim, én édes Istenem,
mutasd meg, hogy Te vagy gondviselőm nekem.
E földön, míg élek, adj jó egészséget,
Alázatos szívet, lelki csendességet.
Áldj meg én munkámban kívánt jó sikerrel
S végre koronázz meg örök üdvösséggel! (Kar)

A tenorszólót **dr. Imre Vince** operaénekes, az énekkari részt a **Dunakeszi MÁV Magyarság Férfikar** adja elő.

Szünet.

5. **Farkas Ferenc:** Concertino hárfára és kisszenekarra, 1937.

Farkas Ferenc Nagykanizsán született 1905-ben. A budapesti Zeneművészeti Főiskola zeneszerzési tanszakának *(Siklós, Weiner)* elvégzése után állami ösztöndíjjal Rómában két éven keresztül Ottorino *Respighi* tanítványa volt. 1933-ban a Liszt Ferenc-pályázaton díjat nyert Divertimento c. zenekari műve, melyet ezidei első bérleti hangversenyén a Székesfővárosi Zenekar is

előadott. 1934-ben a székesfőváros Ferenc József-díját nyerte el. Jelenleg a Székesfővárosi Felsőbb Zeneiskola tanára. Művei: zenekari, zongora- és kórusművek, két hegedűszonatina, három dalciklus, táncjáték, népdalátiratok, kísérőzene az Ember tragédiájához. Ezenkívül számos színpadi műhöz, valamint filmhez írt kísérőzenét Budapesten, Rómában, Bécsben és Kopenhágában.

A hárfára írt versenyművek csekély számát szaporítja ez év januárjában komponált háromtételes *Concertino*-ja, mely egyébként az *első* hárfaverseny, melyet magyar szerző írt. A hárfának a zenekarban való szerepe a mult században nagyobbrészt csak *tört akkordokra*, *figuratív* kíséretre szorítkozott, újabban a *glisszandó* nyert gyakori, csaknem kizárólagos alkalmazást. Pedig ebben a széphangú és sokoldalú hangszerben— előbb említett módon való szerepeltetésén kívül — még számos olyan lehetőség rejlik, mely kihasználásra vár. Ezeket a lehetőségeket igyekszik a szerző új művében feltámasztani vagy kipróbálni.

Az *első tétel* főtémájában és átvezető részének elején magánhangszer és zenekar külön-külön, egymással szembeállítva felelgetnek egymásnak és csak az átvezető rész végén egyesülnek, hogy előkészítsék a hárfán megjelenő melléktémát. Ezt később a vonósok veszik át, a hárfa oktávfigurációja s a mély fúvók rövid, ritmikus akkordjai kíséretével. A zárótéma és az utána következő kis fugato a zenekaré. A hárfa csak a *visszatérésnél* jut ismét szóhoz, mely az átvezetőtémával kezdődik.

A *második tétel* főtémája: hárfaszóló. Vonószenekar vezet át a melléktémába, amit óboa és fagót intonálnak hárfa-osztinato és a vonósok *pp* tartott hangjai felett. A zárótémát a hárfa, vonósok és néhány fúvóhangszer hozza. A most vázolt expozíció némi hangszerelési és megfelelő hangnemi változtatásokkal megismétlődik.

Kis rondó a *harmadik tétel*. Témáját először a zenekar, majd a hárfa mutatja be. A három — részben tematikus — epizódban a hárfának hol szólisztikus, hol kísérő, de mindig fontos szerep jut. Rövid *Coda* — utalással az epizódok anyagára — zárja le a művet.

Előadja: **Rácalmási Molnár Anna** hárfaművésznő.

6. **Veress Sándor:** Ária hegedűre és zenekarra, 1937.

Veress Sándor született Kolozsvárott, 1907-ben. A Zeneművészeti Főiskolán a zongoratanszakon *Bartók* Béla, a zeneszerzésen pedig *Kodály* Zoltán tanítványa volt. A Főiskola elvégzése után a Néprajzi Múzeumban folytatott népzenei tanulmányokat. Népzenei gyüjtőútjai során járt a moldvai csángók földjén is. Műveivel a fővárosban rendezett több szerzői est keretében lépett nyilvánosság elé, a Székesfővárosi Zenekar pedig II. Partitáját és Divertimentoját játszotta. Az 1935. évi prágai nemzetközi zeneünnepélyen I. Vonósnégyesével szerepelt, II. Vonósnégyesét pedig az idei párisi Festival műsorára tűzték ki. Behatóan foglalkozik zenepedagógiával. 1934. év őszén a Kultuszminisztérium támogatásával négy hetet töltött Berlinben, a német állami középiskolák zenetanítását tanulmányozva.

Az *Ária hegedűre és zenekarra* c. mű a szó legszorosabb értelmében vett »ária«, amit a szólóhegedű meg a zenekar hegedűi énekelnek el — szöveg nélkül. Csak a darab középrészében, a kadenciaszerű, virtuóz hegedűszóló ad helyet a hangszer speciális technikai lehetőségeinek, különben pedig mindvégig széles, éneklő kantiléna adja meg a kompozíció karakterét. A zenekar pedig ehhez a melódiához csak a harmonikus kíséretet szolgáltatja.

Formailag a darab lényegében egy hármszakaszos építkezés. A középrész maga is három kisebb részre oszlik, amennyiben egy melléktémaszerű, zárt melódia után a szólóhegedű kadenciája s utána — mint harmadik tag — újra egy más anyagból készült téma lép be. Ez utóbbi nyugodt, kitartott akkordokkal kísért melódia vezet azután vissza az egész forma harmadik — visszatérő s egyben befejező — szakaszához.

Előadja: **Országh Tivadar** hegedűművész.

7. **Kenessey Jenő**: Falusi képek. (1. Derengés. — 2. Gyermekek játéka.— 3. A falu tánca.) 1936.

Kenessey Jenő Budapesten született 1906-ban. Zenészerzési tanulmányait a Zeneművészeti Főiskolán *Siklós* Albertnél végezte, majd ösztöndíjjal külföldi tanulmányúton volt. 1929-ben mint korrepetitor került a m. kir. Operaházhoz s itt 1932 óta vezényel. Mint komponista, főleg zenekari művekkel tűnt fel. Csizmás Jankó c. táncjátéka a Júniusi Hetekben kerül színre a m. kir. Operaházban. Jelenleg Légitámadás címmel új táncjátékot fejezett be. Göcsejben végzett népdalgyűjtést.

A *Falusi képek* c. kompozíció három részből áll. 1. *Derengés* (Preludium). Körvonalaiban háromszakaszos dalforma, improvizáló jelleggel. Egy tóparti falu hangulatát ecseteli a szerző. A gordonok divizijével és az üstdob tremolójával kezdődik a tétel, majd szordinált kürtök intonálják a pasztorális jellegű témát, melyet a vonósok üveghangjai, hárfa és cseleszta kísérnek. Ezután a fafúvók veszik át recitatívószerűen a témát. Lassan világosodik s a napfelkeltét csillogó réztányérütéssel belépő népdal illusztrálja. Újból megjelenik a főtéma, most már világosabb színekben, majd a rövid kódában távolból felhangzó harangszóval zárul a tétel. 2. *Gyermekjáték* (Scherzino). Háromszakaszos triós dalforma. A főtételben a fúvók és vonósok figurái kergetőznek egymással. A trió témáját szordinált trombita, majd klarinét hozza. A témát a szerző később kánonba dolgozza fel. Az első rész visszatérése új hangszerelésben egyúttal már mint új kóda jelentkezik. 3. *A falu tánca* (Finale). Csárdabeli mulatozás duhajkodó hangulatát karakterizálja ez a tétel, amely tulajdonképen két tétel attacca összetétele. Az első háromszakaszos dalforma, melynek triója képezi az átvezető részt a második rondóformában írt gyorstételhez. Végül nagy kódában zárul a folklorisztikus elemekből felépített mű.

8. **Tóth Dénes**: Andante és Allegro, 1937.

Tóth Dénes 1908-ban született Budapesten. Zeneszerzési tanulmányait *Kazacsay* Tibornál kezdte, a Zeneművészeti Főiskolán *Siklós* Albertnél folytatta, majd állami ösztöndíjjal Rómában, mint a Collegium Hungaricum tagja, *Respighy* mesteriskolájában fejezte be. Zenefőiskolai tanulmányaival párhuzamosan a budapesti egyetem bölcsész-karát is látogatta, ahol magyar zenetörténeti értekezésével doktori fokozatot nyert. Három évig az Operaház korrepetitora volt, jelenleg a Nemzeti Színház levéltárába beosztott kultuszminiszteri gyakornok és a Függetlenség és Esti Ujság zenekritikusa. Művei: nagyzenekarra írt Ricercare, kamarazenekarra írt Poème Lyrique, táncjáték Csokonai Dorottyája nyomán, kísérőzene Szántó György Sátoros királyához (bem. Nemzeti Színház, 1936.) és Kodolányi János Levente c. történeti tragédiájához. Ezenkívül számos zenetörténeti és zeneelméleti tanulmányt írt.

Andante és Allegro c. zenekari kompozíciójának két tétele attacca követi egymást. Zenekara kettős fa- és rézfúvók és vonósok. Hangneme három *b*-s frig. Az első tétel kis rondóformában, a gyorsrész nagy rondóformában készült. A markáns főtémát üstdob-osztinato kíséri. A főtéma mindig variálva tér vissza, úgy hogy ez a tétel a rondó és variációs forma kombinációjának is tekinthető.

DOHNÁNYI ZONGORAMŰVÉSZETE

(Folytatás és vége)

Dohnányi művészete eszményien tiszta művészet. Mindig az abszolút esztétikum keretében marad; nála művészi érzelem reális érzelemmel, művészi hatás érzéki hatással a legkisebb mértékben sem vegyül. Művészetével kizárólag csak művészi érzelmeket kelt, nem akarja a reális érzelmeket is felrázni, megrendíteni. Nem megrázva, hanem gyönyörködtetve tárja fel a művek belső világát, minden mélységével és magasságával. Mert nem nagy intenzitását, hanem nagy tökéletességét eleveníti meg.

De vajjon milyen ez a zongoraművészet technikai szempontból? Nem ritkán hallani, hogy játékának technikai része nem áll arányban előadó művészetével. Ez óriási tévedés. Dohnányi ritka pianista zseni, játékstílusa egyik legeredetibb és legmagasabbrendű pianisztikus stílus, mióta csak zongoráznak. Kevés művész tudta még eddig magát a zongorán oly könnyen, természetesen és tökéletesen kifejezni, mint ő. Ez pedig csak úgy lehetséges, ha a pianisztikus stílus adequát a művészi stílussal. És valóban, az is gyönyörködik Dohnányi játékának tündéri szépségében, színgazdagásában, akusztikus tökéletességében, formai kiegyenlítettségében, aki a zenei tartalom művészi kifejezésétől függetlenül hallgatja. Technikája, játékmódja is külön iskolát teremtett, annyira mintaszerű a hangvétel és a kivitel természetessége szempontjából. Játékmódja a legtökéletesebb (ejtései, carrezandoi utólérhetetlenek). Billentése a leggazdagabb. Saueren kívül hozzá senkié sem hasonlítható. A billentés magyar metódikusai a billentés tanítási rendszerét és elméletét az ő játékának tanulmányozása alapján állapították meg.

És Dohnányi technikája ritka könnyedsége és természetessége mellett nemis oly tudatosság nélkül való, mint azt sokan gondolják. Ezt újjgyakorlatai, a Cramer etüdök kiadása, de legfőként saját etüdjei bizonyítják. Etüdjeinek jelentőségben és értékben Chopin meg Liszt etüdjei mellett van a helye. Ez nem elfogult megállapítás, hanem éppen olyan mértékben igaz, mint amennyire nem köztudomású. Nagy kár, hogy mindössze csak hat van belőle. Egészen új zongoratechnika és pianisztikus hatás foglaltatik bennük, a zenei tartalomnak alárendelten és olyan tudatossággal teremtve, mely a Dohnányi játékának rögtönzésszerű keresetlenségéhez szokott pianistát meglepi.

F-moll etüdjének (capriccio) egészen kivételes a jelentősége. Ez az etüd *lassú tempóban is* csak jó billentéssel, a játszóapparátus helyes használatával játszható el — folyékonyan. *Ilyent csak nagyon keveset lehet az egész etüd-irodalomban találni.* A legtöbb etüdöt ugyanis helytelen játékfunkciókkal is el lehet játszani lassú tempóban csiszolatlanul. Ezt azonban *egyáltalán nem.* Ezért ideális etüd. A helytelen billentésre oly egyértelműen és kirívóan figyelmeztet, hogy azt *senkisem* értheti félre. Képzeljük csak el, mi volna, ha ilyen etüdökből álló teljes anyaggal rendelkeznénk a kezdő foktól a legmagasabbig! Ha a tanuló kénytelen volna kezdettől fogva jó tartással és jó mozgásokkal játszani, mert tanulmánya anyagához másként hozzá sem tudna fogni; ha a billentés jóságát kétségtelenül döntené el előtte az a körülmény, hogy tanulmányát egyáltalán képes-e eljátszani; ha tapasztalná, hogy azt csak a tanító által mutatott játékmóddal tudja eljátszani. Korszakos fejlődése volna a zongoratanításnak. A pianisztikus tehetséggel megáldott növendékektől eltekintve, a legtöbb növendék nehezen érti meg a helyes billentés követelményeinek a szükségességét. Megtéveszti őket az, hogy tanulmányaikat helytelen billentéssel is el tudják (bár nem kellő tempóban és fejletlenül, de) folyékonyan játszani. A csiszolt meg csiszolatlan játék között nem tudnak kellő különbséget tenni, a kellő tempót pedig nem a megfelelő billentéssel, hanem a sok gyakorlással vélik elérhetni. Dohnányi F-moll etüdje egy nagyszerű pedagógiai gondolat útmutatása. És e gondolat megvalósítása nem merő elképzelés a tanítás egész vonalán, hanem pozitív lehetőség.

Olyan hasznos és komplett oktáva- meg akkord-etüdöt sem ismerek az egész irodalomban, mint Dohnányi b-moll etüdje. Ebben az etüdben minden fel van sorakoztatva, ami csak az oktáva- meg akkordjáték fejlesztésére a legjobb: oktáva- meg akkordtörések a legkülönfélébb módon, oktáva- meg akkordmenetek másodlépésekben, harmónia-felbontásokban és ugrásokban, gyors ugrások rövid értékekkel pontozott értékekről, azután oktáva- menetek a két kézzel párhuzamosan, ellenmozgásban és váltott kézzel, oktávák és akkordok különböző hangszínekkel, tematikusan és kíséretként. És e sokféle technikai motívum mind a mű zenei gondolatának természetes alakulata. Az a benyomás, mintha a szerzőnek pusztán csak a zenei tartalomra volna a figyelme fordítva. A játékost is erre kényszeríti és csak az etüd kidolgozása folyamán jön rá, hogy benne az oktáva- és akkordtechnika fejlesztésének mily hatásos, gazdag, sőt körömfont eszközeivel van dolga. Ahogyan itt technikai cél és zenei tartalom egybeforr és egy gyökérből hajt ki, azt csak Chopin és Liszt etüdjeinél találjuk.

Az E-dur etüd páratlan az arpeggio-játék fejlesztésére váltott kézzel. Hasonló a többi három is, mindegyik egy-egy játékformának egészen eredeti, pedagógiailag nagyszerű, zeneileg pedig költői feldolgozása. Hogy ezeknek az etüdöknek a tanulása nem kötelező az akadémiai tanfolyam magasabb fokán és nincsenek az egész világon értéküknek megfelelő mértékben elterjedve, azon nem lehet eléggé csodálkozni.

Zongoraművei általában új pianisztikus stílust képviselnek az irodalomban, új technikai és hangzási lehetőségekkel. Zeneszerzői formáló ereje nagymesteri; elképzeléseit, mondanivalóit fölényes könnyedséggel, virtuóz szárnyalással fejezi ki. Zongoraművei azonban nem sajátosan zongoraszerűek, például: Czerny etüdökkel képzett technikával egyáltalán nem lehet megközelíteni. A Liszt által teremtett »zongorapartitúrához« hasonló a műveinek faktúrája, de a modern zenekar és a klasszicisztikus stílus zongorapartitúrája. Játékuk ezért érettebb technikát kíván, mint a kifejezetten virtuóz darabok. Zongoraműveinek faktúrája kissé masszív, sűrű szövésű, tagolt, telt hangzású, szóval akkordikus. Minden egyéb, ami az akkordokon kívül van, figuráció vagy ellenpont. Ellenponttal át meg át van szőve. Skála vagy futamszerű frázisok egészen kivételesek, témáinak javarésze is akkordikus jellegű. Jellemzők az akkordok széles, sokszor több oktáván át keresztül való felbontásai, a tágfekvések, a terc-, sext-, sőt akkord-figurációk, az akkordokból a terc- vagy kvinthangok kihagyása (akkord-törésekben is a mélyebb regiszterekben), az orgonapont, illetve fekvő hangok gyakorisága, téma és ellenpont, vagy téma és figuráció egy kézzel való játéka, több téma virtuóz egyesítése, a poliritmus használata motívumok megelevenítésére. Rendkívül gazdagon találhatók műveiben ritmikus-melódikus átalakítások és a variációs művészet remekei. Dohnányi zongoraműveinek játékát a sok kettősfogás és akkord, a tágfekvések, a nagy ugrások, a harmónikus és melódikus figurációk keverése teszik nehézzé.

Dohnányi lelkivilága romantikus, véralkata, kifejezési módja klasszikus. A kettő ugyanúgy jár nála együtt, mint Brahmsnál vagy Regernél. Játékának tartalmi és technikai összhangja meg kiegyenlítettsége klasszikus, árnyékolásának végtelen gazdagsága és a formálás szabadsága romantikus. Romanticizmusa korántsem végletes nagyromantika, hanem a korai romantika másodvirágzásaként keletkezett késői romantika. Klasszicizmusa nem előrenéző neoklasszikus, hanem a régi nagy klasszikus szellem megnyilatkozása. Nem a népzene, hanem Beethoven klasszicizmusa virágzik ki nála, nem az ultraromantikus jelen torzképe hajtja új kultúra, új klasszicizmus alkotására, hanem épen előkelő kultúrája készteti arra, hogy a késői romantika költői hangulatát a beethoveni klasszicizmus szellemében fejezze ki. Dohnányi művészete tehát nem klasszikus, csak klasszikus jellegű kontraszt a romantika végső csapongása idején. A kultúra folytonosságának reprezentánsa és az a hivatása, hogy híd legyen a beethoveni klasszicizmus és az eljövendő új klasszicizmus közt. KÁLMÁN GYÖRGY

ANGOL TENORISTA, AKI BUDÁN SZÜLETETT

A történet így kezdődött :

Young Borromeus Károly angol színész a mult század második évtizedében elhagyta hazáját és átjött a kontinensre, német színésznek.

Első állomása Hamburg volt, de ott nem maradt sokáig. Elszerződött egyik bécsi színházhoz s amikor ez megbukott s az igazgató átalakította a társulatot vándortársulattá, Young is lemondott az állandóságról és a többiekkel együtt városról-városra költözött a kettős birodalomban.

Így történt, hogy a hősszerelmes színésznek, három fiú apjának, mindegyik gyereke más-más városban született. A legidősebbik, *József* 1822-ben Linzben, a középső : *Ede* 1823-ban Prágában, a legfiatalabb : *Frigyes*, 1824-ben Budán.

Az elsőszülöttel, Józseffel, röviden végezhetünk. Hivatalnok volt és üzletember. Gazdasági szövetkezeteket szervezett, szakirodalommal foglalkozott s az életét részben Pesten, részben osztrák városokban élte le. Különösebb kapcsolata nem volt velünk. A legérdekesebb talán az, hogy Pesten nősült : *Mink* Terézt, a német színház primadonnáját vette feleségül. Itt született leánya, *Young Betty trónő*, aki mint színésznő kezdte a pályáját és mint divatos, de rövidéletű színdarabok és alkalmi játékok szerzője folytatta. Young József 1877-ben halt meg.

*

A második fiú, Ede, sokkal érdekesebb ember volt. *Festőművész.* Mindent festett : zsánerképet, tájképet, állatokat, az Angliában maradt festősöktől örökölt tehetséggel. Bécsben élt, ahol már angol származásánál fogva is nagyon megbecsülték. Nagyon szorgalmasan és mindig nagy sikerrel szerepelt a kiállításokon s a híre bejárta egész Európát.

A szabadságharc kitörésekor besorozták Bécsben katonának. Mint idegen származású ember s mint művész nem ismerte Ausztria és Magyarország egymáshoz való viszonyát és lelkes osztrák érzelmű katona lett. Amikor *Latour* Tivadar hadügyminisztert megölték és lámpavasra húzták Bécsben, 1848-ban, október hó 6-án, *Young Ede szedte le a kötélről a halottat*, két katona segítségével.

Ez a véres személyes élmény fölnyitotta a szemét. Nemsokára otthagyta az osztrák hadsereget és *átpártolt Magyarországhoz.* Nagyon okos, bátor és szókimondó ember volt, ideális katona. Így történt, hogy *Bem tábornok kinevezte hadsegédévé* és igen jelentős szerepet juttatott neki magyarországi és erdélyi hadjárataiban.

A Bem tábornokról szóló irodalom érdeme szerint méltányolja Young Ede harctéri szereplését.

A szabadságharc leverése után kénytelen volt a derék angol művészkatona Magyarországot elhagyni, mert az osztrák uralom miatt nemcsak a kenyere vált bizonytalanná, hanem az élete is. Néhány esztendeig vándoréletet élt, de közben állandóan dolgozott. Berlinben rendezett kiállítása után Dániába kapott meghívást : *VII. Frigyes király udvari festőművésszé nevezte ki*, nagyon megtisztelő feltételekkel. A sok hányattatás után végre megnyugvást talált a dán fővárosban, ahol rövid idő alatt ugyanolyan előkelő művészi és társadalmi állásba jutott, mint régebben Bécsben.

Mint a magyar szabadságharc katonája sok előkelő magyar emberrel jutott összeköttetésbe. Egyik *Eszterházy* herceg magával vitte olasz- és franciaországi útjára is. Ez a szép utazás, amely két esztendeig tartott (1850—51), sok értékes művel gyarapította Young Ede munkásságát és még szorosabbra fűzte magyarországi kapcsolatait. A későbbi években, amikor már Kopenhágában élt, gyakran küldött hírt magyar ismerőseinek életének eseményeiről. Ötvenkilenc évig élt.

*

Legfiatalabb fiát, Frigyest, kereskedőnek szánta Young Borromeus Károly. Ennek megfelelően kereskedelmi iskolát végeztetett vele és Linzben szerzett neki állást egy nagykereskedő irodájában.

A jómodorú és csinos fiatalembert nagyon megkedvelték Linz úri családjai. Minden szabad idejét társaságban töltötte és gyakran szórakoztatta a vele együttlevőket kellemes hangon és művészi gondossággal előadott dalokkal. Mozart, Beethoven, Schubert s az olasz szerzők dalait olyan megejtő bájjal és őszinte átérzéssel énekelte, hogy a színház egyik énekese rábeszélte, utazzék Bécsbe és *tanuljon énekelni.*

A fiatalember, akit semmi sem kötött a kereskedelmi pályához, megfogadta a tanácsot. Elbúcsúzott a gazdájától és a linzi társaságtól és Bécsbe utazott. Három esztendeig tanult. Mire befejezte a tanulást, már nagyon jól ismerték a nevét és Bécsben mindjárt szerződést is kapott. Bécsből művészi körútra indult az osztrák városokba és mindenfelől olyan nagyszerű híreket küldtek sikereiről az újságoknak, hogy *1849-ben a pesti német színház meghívta.*

Most tehát visszakerült Pestre. Novemberben kezdte meg szereplését és nagysikerű bemutatkozó föllépésével egészen fölverte az akkor nagyon lehangolt város színházi életének csöndjét. Mindjárt szerepelnie kellett jótékonycélú előadásokon is, sőt december 29-én a *Nemzeti Színházban is szerepelt :* Doppler Ferenc »*Ilka*« című operájában lépett föl, zajos sikerrel.

Mivel Pesten nagyon meghódította a közönséget és a kritikát, a német zenei folyóiratok gyakrabban foglalkoztak vele. Ezek a méltató tudósítások ráterelték az angol-magyar énekesre a schwerini nagyherceg figyelmét. Young éppen Frankfurtban vendégszerepelt. A nagyherceg erre a hírre odautazott, meghallgatta az előadást és utána nyomban szerződtette Young Frigyest az udvari színházhoz. Az énekes mindjárt ott is maradt Németországban.

A pesti Nemzeti Színház azonban nem tudott róla lemondani. És kiderült utóbb, hogy *ő is visszakívánkozott magyar szülővárosába.* Amint megkapta a pesti ajánlatot, 1852 elején, nyomban értesítette a Nemzeti Színház igazgatóságát, hogy schwerini szerződését nem újítja meg és októbertől kezdve szabad lesz. Ezután megkötötték a szerződést.

A Magyar Hírlap 1852. évi július hó 7-i száma tudósítást közöl Berlinből Young Frigyes vendégszerepléséről. Elmondja, hogy frenetikus sikerrel lépett fel az udvari Operában a *Márta* és *A bűvös vadász* főszerepében, majd megjegyzi :

»Young úr, ki nevelését külföldön nyerte, *budai születésű hazánkfia.* Jelenleg a magyar nyelv tanulásában fáradozik s örvendeni fogunk, ha dícsért képessége színpadunk dalművészeti szakában minél fényesebb helyet foglaland el«.

*

Young Frigyes október hó 1-én megkezdte működését Pesten. A Nemzeti Színház nagy esemény előtt állott : a *Hugenották* bemutató előadására készült. Az új tenorista Raoul szerepét kapta, a legparádésabb, leghatásosabb tenorszerepek egyikét.

Ez kemény próba volt : a művésznek magának kellett megformálnia a hős alakját, ami igen kényes feladat és Young önként súlyosította ezt azzal, hogy *a szerepet magyarul énekelte.* Ekkor énekelt elsőízben magyarul.

A szívszorongató zenei esemény napja 1852 november 6-ika volt.

Nagy izgalom előzte meg a színházban, de csak az újdonság sorsa miatt. A maga dolgában biztos volt a színház. Az előadók valamennyien kifogástalanok, az új tenorista pompásan énekel, tökéletesen játszik és egészen könnyedén énekel magyarul.

Nagyon szép este volt. Mindentől el volt ragadtatva a közönség : az új operától, az énekesektől, az énekkartól, a zenekartól, díszletektől és jelmezektől.

Young Frigyes újabb bemutatkozása tehát nagyszerűen sikerült ; a közönség nagy szeretettel ünnepelte és nagyon hálás volt neki azért is, hogy a szerepét magyarul énekelte.

A Magyar Hírlap ezt írta róla november 7-iki számában:

»Young úr, ha hangterjedelem tekintetében nem tartozik is a tenorok között a sasok közé, de mindenesetre nemes sólyom ő, ki kimért hangröptében bájt, ügyességet és ízlést tud kifejteni s a műértő közönség tetszése után nem hasztalan vadász . . . A közönség zajosan üdvözölte és többször kihívással jutalmazta.«

A következő alkalommal: 1853-ban, január 15-én, ismét Meyerbeer-operában lépett fel: *A próféta* főszerepét, Leydeni Jánost énekelte. Ezzel a szereppel nem volt szerencséje: a Magyar Hirlap kritikusa megírta, hogy az alakítás nagyon szépen sikerült, de szerepének magasabb fekvésű részeivel nem tudott megbirkózni Young Frigyes. Nem is énekelte többször.

Legkedvesebb szerepei ezek voltak: Raoul (A Hugenották), Lyonel (Márta), Edgar (Lammermoori Lucia), Rainbeaul (Ördög Róbert). Legtöbbször a Hugenottákban lépett föl, mert akkor ez volt a Nemzeti Színház legnépszerűbb műsordarabja: Young huszonnégyszer énekelte Raoul szerepét.

Young Frigyes 1854 tavaszáig maradt a Nemzeti Színháznál. Akkor visszatért Németországba és hamarosan újabb megtisztelő meghívást kapott: Münchenbe, az udvari színházhoz.

A bajor fővárosban új életet kezdett: harmincesztendős volt és csak most kezdte komolyabban érdekelni a nő.

A müncheni udvari színház első táncosnője akkor annak a kornak egyik legcsodásabb táncfenoménja volt: *Grahn* Lucile, egy dán katonatiszt leánya. Young Frigyes beleszeretett és 1856-ban feleségül vette.

Young Frigyes, aki már régóta nem látott a családjának tagjai közül senkit, meghívást kapott Kopenhágából, Frigyes királytól néhány föllépésre. A meghívást a legnagyobb örömmel fogadta, mert így találkozhatott végre bátyjával, a festővel. Az már akkor régóta nagyúri életet élt ott.

Az angol tenorista és a dán táncosnő csaknem három évtizedig élt együtt boldog házasságban. Az énekes az 1884. év elején idegbajos lett és intézetbe kellett szállítani. Egy Stuttgart közelében levő tébolydában helyezték el, ott halt meg elborult elmével az év nyarán.

Így végződött a Budán született angol tenorista szép pályafutása, életének hatvanadik évében.

SEBESTYÉN EDE

MOZART REKVIEMJÉNEK REJTELMEI

A tizennyolcadik század legnagyobb zenei zsenijének korai halála sokszor foglalkoztatta már zenehistorikusainkat. Mozart elmúlásának különös körülményei, a rekviem keletkezésének legendaköre valóban alkalmasak voltak arra, hogy a salzburgi Mester halálát szoros összefüggésbe hozzák a rekviem misztikumával.

Olyan állítások is hangoztak már el, hogy Mozart korai szerencsétlen elköltözését nemcsak a rekviem komponálásának túlhajtott munkatempója siettette, hanem az a rögeszmévé lett elgondolása, hogy a lakásán két ízben is megjelent titokzatos megrendelő, halálának volt előhírnöke. Ez az eset kortársainak állítása szerint annyira megrázta őt, hogy szinte magasabb erők akaratának beteljesülését látta benne és annyira hitt a kérlelhetetlen Végzet rendeltetésében, hogy rezignáltan vetette magát alá a Sors elkerülhetetlen akaratának és mit sem tett betegségének leküzdése, szervezete ellenállóképességének fokozása érdekében.

Maguk a tények eléggé ismertek. 1791 júliusában, mialatt a »Varázsfuvola« hangszerelését csiszolgatta, rejtélyes látogatója akadt. Megjelent nála egy magas, sovány, sötétszürkeruhás férfi és egy névtelen levelet adott át Mozartnak. A levél írója hízelgően elismerő szavakkal emlékezik meg a Mester eddigi alkotásairól, dalműveiről, szimfónikus és kamarazeneműveiről, majd azt a kérdést teszi fel, mekkora összegért írna egy halotti misét és mennyi idő alatt tudná azt befejezni ? Mozart pár pillanatra magára hagyta titokzatos látogatóját és a szomszéd szobában megtárgyalta feleségével a levél tartalmát. Minthogy Konstanza rábeszélte férjét a névtelen levélíró kérésének teljesítésére, ez *ötven* (némelyek szerint *száz*) aranyat kért a mű megírásáért. Elkészülésének határidejére azonben nem kötötte le magát. Az is köztudomású, hogy másnap ismét megjelent a titokzatos férfi, átadta a kért összeget és kijelentette, hogy a kész partitura gyors beszolgáltatásakor még újabb jutalékot helyez kilátásba, de kikötötte, hogy a Mester még kísérletet se tegyen a megrendelő személyének kipuhatolására, mert ez úgyse vezetne eredményre.

A rekviem megrendelőjének személyét sokáig valóban legendás titok takarta. Mozart életrajzkutatói azonban kiderítették, hogy a szürkeruhás küldönc : *Walsegg* Ferenc gróf *Leutgeb* nevű gazdasági intézője volt, aki urának parancsára járt el. A zenerajongó arisztokrata ifjú felesége ugyanis 1791 február közepén halt meg váratlanul és a súlyos csapás hatása alatt határozta el magát Walsegg gróf, hogy felesége emlékének egy Mozart komponálta rekviemmel fog áldozni. Azt is kiderítették, hogy Walsegg gróf már másoknál is rendelt, hiúságának kielégítésére, névtelenül, kisebb dalműveket, kamarazeneműveket, amiket csengő arannyal fizetett. Kastélyában ugyanis minden kedden és csütörtökön kamarazene-estéket, vasárnaponkint pedig operaelőadásokat rendezett, melyekben maga is mint gordonkás és mint dirigens vett részt.

Lássuk ezek után magukat a puszta tényeket.

Lázasan fogott tehát hozzá Mozart rekviemjének a megrendelő kívánsága szerinti megkomponálásához. Elkészült a halhatatlanul szép és megható »*Requiem aeternam* . . .«, valamint a »*Kyrie*« teljes kidolgozásával. A »*Dies irae*« énekszólamait is felvázolta és számozott basszussal jelezte a zenekari kíséret harmóniáit. De az utójáték ütemeit már üresen hagyta. A »*Lacrimosa*« az eredeti kéziratban e szavaknál végződik : *qua resurget ex favilla judicandus homo reus* . . . , de a »*Domine Jesu Christe*« és a »*Hostias*« teljes vázlata ismét készen állott. Viszont a »*Sanctus*«, a »*Benedictus*« és az »*Agnus Dei*« tételekből egy hangot sem tudott már leírni, mert 1791 december 5-én örökre lehúnyta szemeit.

Özvegye, a könnyelmű, pénzzel bánni nem tudó, felületes, sőt mondhatnók, sok vonatkozásban kissé léha Konstanza, minden gondolata csak az volt, hogy a titokzatos megrendelő hiánytalanul kézhez kapja a *teljes*, befejezett partiturát, mert ellenkező esetben féltő volt, hogy nemcsak az előleget kell majd visszatérítenie, de elesik a beígért külön díjazástól is. Már pedig Konstanzának, mint mindig, most is sürgősen pénzre volt szüksége. Megbízta tehát a jelentéktelen, közepes képzettségű Eyblert a félbemaradt kézirat kiegészítésével. Eybler bele is kezdett a »*Confutatis*« hangszerelésébe, de érezte,

hogy tudása messzire alatta van a vállalt megbízásnak. Konstanza látván, hogy Eybler nem tud zöldágra vergődni elhúnyt férje művének kiegészítésével, Süssmayrhoz, Mozart régi barátjához fordult, ki már a »*Titus*« vezérkönyvének befejezésében is segédkezett a Mesternek. Süssmayrnak könnyebb dolga volt, mert a haldokló Mozart részletesen megbeszélte vele a Rekviem tételeinek felépítését, hangszerelését és tematikus anyagának elrendezését.

Konstanza akkor járt el volna helyesen, ha Mozart félbemaradt opuszát úgy egészítette volna ki Süssmayrral, hogy az ereklyeszámba menő lapokat félretéve, megjelöltette volna az idegen kiegészítéseket. De egyre attól félt, hogy így anyagi károsodás érheti, ezért kérte meg Süssmayrt, hogy az *egész* Rekviemet másolja le, hogy egységes kézírással prezentálja megbízójának a művet! Mikor három héttel a Mester halála után ismét jelentkezett a titokzatos küldönc a kéziratért, Konstanza úgy adta át neki a teljes partiturát, mintha azt az elhúnyt Mester hagyatékában találta volna meg teljesen készen.

Walsegg gróf átvéve a vezérkönyvet, elő is adatta felesége halálának évfordulóján. Mindenki meghatottan élvezte Mozart műremekét, a grófot dícsérő himnuszokkal halmozták el és a hiúságában tetszelgő főúr azzal a gondolattal kezdett foglalkozni, hogy a jogos tulajdonát képező partiturát saját költségén nyomatja ki.

Ekkor kezdődtek a sugdolódzások, hiszen Süssmayr kiegészítő munkájának titkába az elhúnyt zeneköltő igen sok barátja volt beavatva. Maga Konstanza is elrontotta dolgát, midőn telhetetlenségében több bécsi arisztokratának felajánlotta a Rekviem vezérkönyvének másolatát. Elbizakodott bátorságában annyira ment, hogy kitűnő erőkkel előadatta férje posthumus művét a Jahn-féle hangversenyteremben. Ekkor indult meg a vitatkozások lavinája arról, mennyi része volt a »*Don Juan*« halhatatlan zeneköltőjének a Rekviem partiturájában. Akadtak zenekritikusok, akik, ismervén Konstanza lelkiismeretlenségét, még azoknak a részleteknek eredetiségét is kétségbe vonták, melyek valóban Mozart kezétől származtak. A század végén (1799-ben) arra határozta el magát Konstanza, hogy férjének nagy vitát provokált alkotását teljes egészében kinyomatja. Nehogy bajba keveredjék, barátainak tanácsára — sejtelme sem lévén a Rekviem megrendelőjének kilétéről — hirdetést tett közzé egy-két lapban, amelyben jelentkezésre kérte fel az »eredeti« partitura tulajdonosát Ekkor különös dolog történt: levelet kapott a *Breitkopf & Haertl* kiadócégtől. Ez az 1719-ben alapított, már akkor patinás kiadóvállalat arra kérte az özvegyet, hogy a britokában levő eredeti kéziratot összehasonlítás céljából bocsássa a cég rendelkezésére, mert nemcsak hajlandó a partiturát megjelentetni, hanem viseli az összes jogi következményeket is.

Mikor néhány hónap mulva Walsegg grófnak kezeihez jutott a Breitkopf-cég hirdetménye, kénytelen volt eddigi inkognitóját felfedni. Elküldte tehát ügyvédjét, *Sortschan* doktort, hogy jogait érvényesítse. A Breitkopf-cég közlésére Konstanza jogigényét két megbízottja vette kezébe: *Stadler* abbé és második férje: *Nissen* követ. Most hosszas tárgyalások kezdődtek, melyek talán balul is ütöttek volna ki, ha Walsegg gróf közben meg nem gondolja magát és nem módosítja követeléseit: eláll a Rekviemmel szemben bejelentett

jogigénylésétől és megelégszik azzal, ha Konstanza elhúnyt első férjének nyomtatásban még meg nem jelent kéziratos kompozícióit bocsátja rendelkezésére. Ehhez az összes felek hozzájárultak és így lezárultak a Rekviem bonyodalmas aktái.

Most a zenetudósokon a sor, kideríteni, hogy a mindig gyanusaknak tartott és a mozarti alkotógéniusztól teljesen elütő részletek valóban Mozarttól erednek-e, vagy pedig Süssmayr önkényes toldalékai. Különösen a »*Sanctus*«-ra és az »*Agnus Dei*«-re vonatkozik ez a feladat, de kiterjeszthető más, mozartian induló részletek középtételeire is. Dr. HEINRICH GÜNTHER

A SZERELMES LEVÉL — LYSISTRATA

KÉT BEMUTATÓ AZ OPERAHÁZBAN

Esterházy Ferenc gróf egyfelvonásos vígoperája ismét tanubizonysága annak, hogy a nagyon képzett, tehetséges magyar muzsikus társadalmi állásának és vagyonának kihangsúlyozása nélkül is megállja helyét a mai magyar zenészgeneráció versenyében. Nagy zenei kultúrája, őszinte inspirációja és jelentékeny invenciója olyan kvalitások, melyek ezt a dalművét is, mint eddig bemutatott zenekari műveit *(Capriccio, Scherzo)* és dalait az átlagos termés fölé emelik. A *Szerelmes levél* szövegét *Fóthy* János írta. Kedves, kissé valószínűtlen történet, melynek vidám, változatos epizódjai és kellemes mesehangulata sok alkalmat nyujtott a zeneszerzőnek romantikusan érzelmes és derűs muzsika megkomponálására. Annina, a szép és gazdag polgárlányka és Lélio, a szegény íródeák szerelmi históriáját tárgyalja az ügyesen szerkesztett szövegkönyv. Esterházy Ferenc gróf, a huszadik század operastílusának technikájával él, anélkül, hogy annak kinövéseit követné. Motívikusan dolgozik, de ahol a színpadi hatás kedvéért szükséges, zárt számoktól sem idegenkedik. Zenekara kitűnően szól, melódikája kellemes, változatos.

Az Operaház igazgatósága mintaszerű előadásban hozta ki az újdonságot. *Oláh* Gusztáv gyönyörű díszletei, *Rékai* András ötletes rendezése, *Fleischer* Antal lendületes vezénylete nagyban hozzájárultak az átütő siker kivívásához. A két főszerepben *Halmos* János és *Réthy* Eszter énekükkel és meggyőző játékukkal tűntek ki. Kisebb szerepeikben nagyszerűen állták meg helyüket *Budanovits* Mária, *Bársony* Dóra, *Basilides* Mária, *Koréh* Endre, *Komáromi* Pál és *Somló* József.

*

Lajtha Lászlónak, a kamarazeneműveivel sok külföldi sikert aratott modern magyar zeneszerzőnek első színpadi műve a »Lysistrata«. *Áprily* Lajos, a kitűnő költő írta Aristophanes vígjátéka nyomán. A táncjáték megtartotta az eredeti színpadi mű gúnyos, perszifláló tendenciáját és a zene is kitűnően találta el Aristophanes irónikus grimaszait. Az új zene kelléktárát mindenestől felhasználta Lajtha, hogy pregnáns ritmusokkal, virtuóz harmóniai kombinációkkal és a zenekar változatos színskálájával kövesse a táncjáték minden mozzanatát. Muzsikájában talán egyetlen furcsaságot kell kiemelnünk, hogy Spárta és Athén vetélkedésének mulatságos epizódsorozatába néha bartókos kidolgozású magyar motívumokat vegyít el. Lajtha nívós alkotásához mindenben méltó *Fülöp* Zoltán díszletezése, *Oláh* Gusztáv rendezése és *Brada* koreografiája. *Ferencsik* ezúttal kissé bágyadtan vezette a zenekart. *Tutsek* Piroska igen tehetségesen alakította a címszerepet és nagyszerűek voltak a ballet-ensemble tagjai: *Bordy Bella*, *Ottrubay* Melinda, *Vera* Ilona, *Mátray* Irén, *Harangozó* Gyula, *Brada* Rezső és *Zsedényi* Károly.

A két magyar bemutató sikere a magyar repertoár további kiegészítésére serkentheti az Operaház igazgatóságát. *dr. L. H.*

KÜLFÖLDI HÍREK

••••

A varsói Chopin Zeneművészeti Főiskola kapui ismét megnyíltak a világ minden tájáról összesereglett zongoraművészeknek, hogy a hirdetett zongoraversenyen képességeiket bemutassák. A zsüri elnöke *Wieniavszky* Ádám, a varsói Zeneművészeti Főiskola igazgatója. Alelnökei: *Philipp* (Páris), *Sauer* (Bécs), *Backhaus* (Berlin) és *Dohnányi* (Budapest). Eddig kétszázötvenen jelentkeztek az ötezer zloty-s első és a 2500—2000—1000 zlotys kisebb díjakra, de a kétszázötven jelentkező közül csak százötöt fogadtak el. Magyarország kilenc ifjú művésszel vesz részt a versenyben. A döntőbe eddig *Faragó* György, *Pázmány* György és *Jámbor* Ági kerültek bele.

»Liberté« lesz a címe egy nagyszabású színpadi műnek, mely nyáron kerül Párisban a világkiállítás alkalmával bemutatóra. A tizenhat képből álló színpadi műnek kilenc zeneköltő írja a muzsikáját, köztük *Milhaud*, *Honegger*, *Delanoy* és *Ibert*.

Cremona Stradivárius halálának kétszázadik évfordulóját nagyszabású emlékkiállítással ünnepli. A hegedűkészítők versenyén hetvenezer lira díjat osztanak ki. A tervezett nemzetközi zenei kongresszust pedig hangversenysorozattal tarkítják.

Melartin Erkki, a helsinki zeneiskola igazgatója, a finn zenei élet egyik kimagasló alakja, hatvankét éves korában elhúnyt. Műveiben (öt szimfónia, három szvit, szimfónikus költemények, kamarazeneművek) népdalra támaszkodó, lírikus alaphang vonul át, mely néha az impresszionisták technikáját, hangulatait utánozza. Melartint mint karmestert is jól ismerték az északi államokban és Oroszországban.

Schindler Hans »Weihnachtsmusik«-ja a berlini Filharmonikusok hangversenyén kerül bemutatóra.

Gounod párisi dolgozószobáját az elhúnyt mester leánya kamarazeneművek előadására engedte át.

Polycordon névvel új hangszert mutattak be Párisban, mely a zongora és hárfa hangszínét egyesíti.

Zürichben zenetörténeti kiállítást rendeznek *Nägeli* zenetörténész halálának évfordulója alkalmával.

Heger Róbert »Preludium és Fuga« címen új zenekari művet fejezett be. A bécsi Filharmónikusok műsorán szerepel.

Grimm Károly öttételes vonósnégyesét a prágai vonósnégyes tűzte műsorára.

Händel »Apollo és Daphne« című kantátéját színpadi jelenetezésben mutatják be Kölnben.

Wagner Richárd volt a hőse a newyorki Theatre Guildben bemutatott drámának, mely »Prelude to Exile« címen nagy sikert aratott. A darab a zeneszerző és Mathilde Wesendonck szerelméről szól és nagy szerepe van benne Marie d'Agoult grófnőnek, Liszt Cosimának, Minna Wagnernek és Hans Bülownak is. Színhelye Páris és Zürich. A 45 éves Wagner Richard személyesítője a newyorki színpadon Wilfrid *Lawson*, a női főszerepet pedig a híres Eve *La Gallienne* játssza.

Trapp Divertimentoját és negyedik szimfóniáját nagy sikerrel mutatták be Párisban.

Cornelius Peter hátrahagyott művét, a »Stabat Mater«-t Nürnbergben mutatták be. A hangulatos mű mély benyomást keltett a hallgatóságban.

Beethoven »Missa Solemnis«-ének vázlatait találta meg *Schünemann* Georg tanár a berlini Staatsbibliothekben. A látható izgalommal odavetett kusza feljegyzések érdekes bepillantást engednek a mester komponálásmódjába.

Wolf-Ferrari legújabb operája »La Dama bomba« címmel *Lope de Vega* szövegkönyve nyomán készült.

Daniel Ollivier, Liszt Ferenc unokája, anyjának, Liszt leányának levelezését a halhatatlan Mesterrel, rendezte sajtó alá. E levelek nagyértékű dokumentumai Liszt lángelméjének, keserves küzdelmeinek, kötelességtudásának és misztikus rajongásának.

A danzigi Mária-templom híres, 1760-ban épült orgonáját teljesen átépítették. Négymanuálos játszóasztalát japáni rózsafával vonták be. Óriási méretű hasábos fasípokat is állítottak fel benne, 32 lábas regiszter megszólaltatására. A mű 1937 tavaszán készül el. Felavatását ez év pünkösdjére tervezik.

Lortzing rég elfelejtett dalművét, a »Prinz Caramo«-t legközelebb Mannheimban mutatják be R. *Krusche* átdolgozásában.

A francia-német közeledés örvendetes eredménye az a művészcsere, melynek végrehajtásán egy bizottság dolgozik Kölnben. Első megnyilatkozása: kamarazene társulatok kölcsönös vendégszereplése.

Würtembergben Weber »Preciosa« című dalművének gyökeresen átdolgozott felújítását tervezik.

A firenzei májusi zeneünnepélyen nemzetközi zenekongresszus megtartását tervezik. Az összejövetel programmján zenei szervezkedések, továbbá a zenének és a filmnek gazdasági vonatkozásai szerepelnek.

Furtwängler tavasszal vezényli Bécsben a hagyományos Nicolai-hangversenyt, a bécsi Filharmónikusok élén.

Ghislanzoni Alberto, a kiváló olasz zeneszerző Lear király címen operát írt, amelynek szövegét Shakespeare ismert tragédiájából dolgozták át számára. Az új dalmű a római királyi operaházban kerül bemutatóra még az évad folyamán.

A nápolyi konzervatórium külön múzeumot rendezett be az úgynevezett »nápolyi iskola« mestereinek kéziratairól. Középkori emlékeken, misekönyveken kívül Rossini, Bellini és Donizetti leveleit és dalműveinek partituráit állították ki.

Berlinben nemzetközi zeneünnepély lesz; két-két hangversenyt vezényel Carl *Schuricht* és Ernest *Anserment.*

A nyári bayreuthi ünnepi játékokon (július 23. augusztus 21.) a »Lohengrin«, a »Parsifal« és a teljes tetralogia kerül előadásra.

Frankfurtban híres zenészek karikaturájából kiállítást állítottak össze. A szervezés Richárd *Mohr* érdeme.

New-Yorkban a Metropolitan Opera játszásidejét a felére csökkentették. Az elmaradt előadások helyett a Hippodromban népszerű helyárak mellett mutatják be a dalműirodalom remekeit.

»Don Quixote utolsó kalandja« a címe Arnold *Röhrling* dalművének.

Budapest Székesfőváros Népművelési Bizottsága bérleti hangversenyei a Pesti Vigadóban.

„A" bérlet.

III 21	**Brahms: D-dur szimfónia** Weiner: Concertino	Vezényelnek: Bárdos Lajos és Bor Dezső
IV 4	**Csajkovszki: F-moll szimf.** Mendelssohn: Hegedűverseny Kósa György: Mese-szvit	Vezényel: Bor Dezső
IV 25	Reprezentatív **Magyar hangverseny**	Vezényel: Rajter Lajos

Budapest székesfőváros házinyomdája 1937 — 2631 — Felelős nyomdavezető: Kurfürst István vezérigazgató

A ZENE

Alapította: DR SEREGHY ELEMÉR

XVIII. évfolyam. 10. szám. 1937. március 16.

HUBAY JENŐ †

Felelős szerkesztő:
SIKLÓS ALBERT
Szerkesztőség: Budapest, V., Pozsonyi-út 42.
Telefon: 2-930-67

Felelős kiadó:
NOVÁGH GYULA
Kiadóhivatal: Budapest, IV., Szép-u. 5, félem. 2.
Telefon: 1-845-29

TARTALOM

Hubay Jenő (1858—1937). — Hangversenyműsoraink ismertetése. — S. A.: Egy tüneményes pálya legelső útszakasza. — Waldbauer Imre: Hubay Jenő, a pedagógus. — S. A.: A Hubay—Popper vonósnégyes. — Hubay Jenő halála és temetése. — Molnár Antal: Bevezető előadás Kósa György „Húsvéti Oratórium"-ához. — Pasticcio. — Könyvek—kóták. Belföldi hírek. — Külföldi hírek.

A Székesfővárosi Népművelési Bizottság hivatalos kiadványa

HUBAY JENŐ
(1858—1937)

Egy nagy magyar művésszel lettünk szegényebbek. Hubay Jenő, akinek neve fogalom volt a magyar zenei életben, váratlanul elhúnyt. Változatos élettörténete felöleli a magyar kultúrhistória utolsó félszázadának fejlődéstörténetét. Ifjúsága zenei életünk bölcsőkorára nyúlik vissza, mikor a zsenge ifjúban elemi erővel tör ki isteni adottságának megnyilatkozása. Külföldre volt kénytelen menni, hogy nagy tehetségének kifejlesztéséhez megfelelő impulzusokat találjon. Hírnevét is külföldön szerezte, mint Munkácsy Mihály

és Liszt Ferenc. Amikor dús tapasztalatokkal megrakodva tér vissza hazájába, pedagógiai zsenije soha el nem képzelt eredményeket termelt ki. Amit Hubay az utolsó félszáz év alatt alkotott Magyarországon, az a magyar művészettörténet legcsodálatosabb fejezetei közé tartozik.

Jelentőségét, érdemeit, működésének kultúrtörténeti kihatását szimfóniáinak, dalműveinek előadásai, hetven és hetvenöt éves születésnapi dátumai kapcsán számtalanszor méltattuk »A Zene« hasábjain. Most, midőn könnyes szemekkel álljuk körül ravatalát, szinte végig vonul szemeink előtt a szeretetreméltóan közvetlen, lelkes, agilis Mester tevékenységének minden mozzanata. Sokoldalúsága, munkabírása, kötelességtudása határtalan volt. Tanított, komponált, másfél évtizeden át tartotta kézben a főiskola kormánykerekét, külföldön is hírt és dicsőséget arató művészeket, hegedűpedagógusokat, három zenekarra való hegedűsgenerációt nevelt, kamarazene-társulatot, orkesztereket szervezett, kiterjedt figyelme a magyar zenei élet minden vonatkozására, minden ágára, s ha más fáradtan adja át magát, ennyi munka után a semmittevésnek, ő hegedűt vett a kezébe és édesszavú Stradiváriusával bűvölte el hallgatóit.

Gyönyörűen élt, nagyvonalúan, szikár alakja messzire kimagaslott a hétköznapiságok szürkeségéből. Arisztokratája volt kora zenészgenerációjának. Amilyen nemesen kiegyensúlyozott volt életvonala, olyan volt eltávozása is. A Sors kegyeltjét a végzet az elmulás kínos fájdalmaitól is megkímélte. Homloka köré még életében font örökzöld babért zsenije. Most, halála után a halhatatlanság glóriája övezi felejthetetlen, nobilis alakját. Imádta a harmóniát, a konszonáns hangzatok sorát. Bálványozta a szépet, a jót, a nemeset. Lelki életét is csupa harmónia töltötte be; most, midőn átlépett abba a titokzatos világba, mely mint félelmetes titok mered elénk a Végtelenségből, Murillo és Raffael angyalkái fogadják őt harmónikus fanfárokkal.

Eltávozott körünkből, de nevét még életében maga véste be csillogó arany-betűkkel a magyar zenetörténelem márványtáblájába.

S. A.

M. T. AKAD. KÖNYVTÁRA
I. sz. Napló
1937 684

Budapest Székesfőváros Népművelési Bizottsága hangversenye a Székesfővárosi Zenekar közreműködésével

Tizenötödik hangverseny

(**A** bérlet)

1937 március 21-én, vasárnap délután 5 órai kezdettel a Pesti Vigadóban

Vezényelnek:

Bárdos Lajos
a Zeneművészeti Főiskola tanára

Bor Dezső
karnagy

Közreműködnek:

Országh Tivadar
hegedűművész, a Zeneművészeti Főiskola tanára

Budai Szent Cecilia-Kórus

1. **Geszler György** (1913 Budapest —): Petőfi szvit

Geszler György zeneszerzési tanulmányait Siklós Albert vezetése alatt végezte a Zeneművészeti Főiskolán, ahol 1935-ben végbizonyítványt nyert. Ugyanakkor elnyerte a Liszt Ferenc-ösztöndíjat is. D-dur zongoraversenyét előadta a Magyar Szerzők Bemutató Hangversenyén a Székesfővárosi Zenekar. Ezzel a zenekarral mutatta be Liszt III. zongoraversenyművét is Budapesten először. Számos zongora, hegedű, gordonka darabja jelent meg nyomtatásban, valamint néhány karműve, amelyek a Rádió és a hangversenytermek állandó műsorszámai. A Székesfővárosi Felsőbb Zeneiskola tanára.

A nagyzenekarra írt Petőfi-szvitjében a nagy magyar lirikus három ismert költeményének eszmei tartalmát önti hangokba.

Az *első tétel:* Csatadal. Mottója: Trombita harsog, dob pereg, kész a csatára a sereg. Előre! A kürtök és trombiták riadója hívja harcba a táborozó katonákat. A szóló trombiták hívó jelére a csatára készülő csapatok dobpergése felel, amely a harci zajjal keveredve rövid indulóban végződik.

Második tétel: Szeptember végén. A korai halálát sejtő költő elégikus hangulatait festi ez a vonószenekarra és hárfára írt adagio tétel. A hegedűkön felsír a mulhatatlan szerelem, amely a halálban nem végét, hanem folytatását látja. A szabályos kis rondó formában írt tétel befejező A-dur akkordjának csengése a sors akaratába való megnyugvást jelenti.

Harmadik tétel: Katonaélet. Mottója: Muzsika szól, verbuválnak, csapj fel öcsém katonának. Pregnáns ritmusu, két-ütemes, frissen perdülő

motivumot variál a különböző hangszereken. A mulató katonák tánca magával ragadja az újoncokat, de az egyre gyorsuló és örvénylő tobzódást hirtelen megszakítja egy nyolc ütemes, panaszos dallam : a szabad katonaéletbe induló legények szívét elönti a falutól a szülői háztól való búcsú fájdalmas gondolata. De újra felhangzik a toborzók tánca a pillanatokig tartó búcsúzás után és még féktelenebbül kavarog a bortól, daltól, tánctól megrészegült tömeg. A művet a vigyázz! vezényszót illusztráló, ismétlődő C-dur akkord zárja le.

2. **Mendelssohn Bartholdy Félix** (1809 Hamburg — 1847 Lipcse) : Hegedűverseny.

A zenei romantika egyik halhatatlanja : Mendelssohn, erre a koncertre a poétikus tartalomnak, formaszépségnek, forró kantilénának és tündéri virtuózitásnak olyan hihetetlen gazdagságát pazarolta, amely kétségtelenül lenyűgöző hatást gyakorol a hallgatóra. A világirodalomnak több mint félszázad óta legismertebb, legnépszerűbb alkotása.

Bár szerzői utasítás szerint három tételét megszakítás nélkül kell előadni, művészeink ma két, sőt három tételre osztva szokták játszani. Az 1. tételt a magánhegedű kantilénikus főtémával vezeti be, amelyet triolás passzázsok után ugyancsak lirikus melléktéma követ. Újabb triolás menetek után gyöngéd zárótémát hallunk, mire brilliáns kóda következik s a zenekar fortisszimo kísérete mellett fejeződik be az expozició. Észrevétlenül jutunk a kidolgozási részbe, honnan rövid átvezetés visz a szabályszerű reprizbe, amely brilliáns presztókódával zárja le a tételt. Szünet nélkül következik az Andante, melynek dalformában írt széles kantilénája főtémáját a koncertáló-hegedű hozza elejétől végig. A téma kidolgozása harminckettedfigurákkal, majd továbbfejlesztése oktávfogásokkal, először a magánhangszeren, azután teljes zenekaron történik. A fokozás ismétlése után újból fölcsendül a hegedű andantedallama s ennek kibővített figurációival fejeződik be a tétel. Tizennégy ütem vezet át a scherzandó-szerű 3. tétel szellemes allegrójába. Leheletszerűen gyöngyöző témája olyan, mint tündérek kergetőzése a csillagfényes, titokzatos ezeregyéjszakában. A finálét diadalmas presztó fejezi be. Finomabb, káprázatosabb muzsikát alig tud felmutatni a hegedűirodalom.

Előadja : **Országh Tivadar** hegedűművész.

3. **Új magyar egyházi zene.**

Van a zenekultúrának egy gazdag, nagy területe, amely a legtöbb hangversenylátogató előtt úgyszólván ismeretlen. Ez a kíséretnélküli, ú. n. *a capella* énekkari stílus. Pedig e vokális zene nélkül aligha alakulhatott volna ki az európai zeneművészet a maga hatalmas birodalmával, a szimfóniával, kamarazenével, operával.

Maga a többszólamúság ugyanis a középkori templomkórusok énekgyakorlatában született meg és fejlődött ki a zenei szerkesztés örök alapjává. Néhány századév alatt példátlan virágzást ért el ez az énekkari muzsika, a 16. század vokális klasszicizmusát, *Palestrina* és *Orlando di Lasso* aranykorát.

Ezt a sokszólamú zenélésmódot vette át az orgona, majd hangszerek kisebb-nagyobb együttese, amiből azután megindult az önálló hangszeres stílus kifejlődése. Ez az új lendület jó időre háttérbe szorítja az a-cappella ének iránti érdeklődést. A zeneköltők képzeletét a hangszerek világa foglalkoztatja s csak nagy ritkán írnak énekkari darabokat.

Liszt Ferenc mélyreható egyházzenei reformja azonban újra nagy jelentőséget ad a kórusnak. Az azóta világszerte megindult egyházzenei megújhodás — átadva mozgató energiáját a világi tárgyú énekkari zenének is — ismét nagy énekkari életet teremt meg. Egymásután születnek jelentős *a capella* művek, alakulnak énekkarok és viszik szét az új zenei művelődés áramát oly széles rétegek felé is, melyek közé a költségesebb hangszeres zene, az általános mostoha helyzet miatt, egyelőre nem tud eljutni.

Magyar szerzőink is erősen kiveszik részüket ebből az új énekkari irodalomból. Annyira, hogy a mult év októberében tartott frankfurti nemzetközi egyházzene-hét alkalmából a külföldi sajtó egyértelműen megállapította: korszerű énekkari zenében a magyarok vezetnek.

Ma, a nagyhét küszöbén időszerűnek találtuk, hogy hét zeneszerző egy-egy művében ezt az új magyar vallásos zenét is bemutassuk közönségünknek.

a) **Halmos László** (1909 Nagyvárad —): A 97. zsoltárból.

Minden földek, Istent dícsérjétek!
Újjongjatok és énekeljetek!
Daloljatok az Úrnak citerával,
Citerával és zengő muzsikával.
Harsona zengje s búgó kürtök őt:
Újjongjatok az Úr s Király előtt!

(Sík Sándor fordítása.)

b) **Kerényi György** (1902 Csorna —): Az egész világ újul.

Az egész világ újul,
új örömök intenek.
Ahogy feltámadt az Úr,
föltámadnak mindenek.

Élet a Halált veri
s már, az ember megleli,
mit úgy fájt elveszteni:
az Édennek kéjeit.
Kardját leereszte im
utat ád a Kerubim,
s az út könnyű és szelíd.

Krisztus újra eget nyit
és rabokat szabadít,
akiket fogságba vitt
holtuk óráján a bűn.
Azért diadalukat
Atyának és Fiúnak
a Szentléleknek zengjük hűn!

Az egész világ újul,
új örömök intenek.

(Babits Mihály fordítása.)

c) **Kertész Gyula** (1900 Budapest —): Cantantibus organis.

Motetta Szent Ceciliáról, az egyházi zene pártfogójáról. »Orgonaszó mellett énekelt Cecilia az Úrnak....« Régmult évezred távolából misztikus orgonahangok szűrődnek. Megszólal Cecilia: »Legyen szívem tiszta, hogy ne valljak szégyent.« Ut non confundar,... a vértanu leányzó szavait egymásután visszhangozzák a szólamok, míg végre minden ajak együtt zengi vele a fohászt. Befejezésül ismét a kezdet halk hangszínei tűnnek elő, majd elenyésznek a távol ködében.

d) **Kodály Zoltán** (1882 Kecskemét —): Ave Maria. Háromszólamú énekkarra.

Az angyali üdvözlet a legalsó szólamban csendül fel, a magasabb hangok áhítatos köszöntésekkel kísérik. A motetta második felében a hívősereg veszi át a szót, hol nagy fölkiáltásokkal, hol csöndes, bensőséges fohászokkal könyörögvén: »Imádkozz érettünk most és halálunk óráján.« A kompozíciónak stílus-történeti jelentősége van: az ázsiai eredetű, ősi székely-magyar népzene nyelvezetét (ötfokú hangsor) egyesíti a legtisztább egyházi zene szigorú követelményeivel.

e) **Harmat Artur** (1885 Nyitrabajna —): Regina coeli.

Hatszólamú vegyeskarra. Lendületes húsvéti antifóna. A feltámadás örömét hirdető allelújákat csak kis időre szakítja meg a könyörgés hangja.

Regina caeli, laetare, alleluja! Quia quem meruisti portare, alleluja, resurrexit, sicut dixit, alleluja.
Ora pro nobis Deum! Alleluja, alleluja!

Mennyek Királynéja, örvendj! Mert kit méhedben hordozni méltó voltál, feltámadt, mint megmondotta, alleluja.
— Imádd Istent érettünk! Alleluja, alleluja!

f) **Bárdos Lajos** (1899 Budapest —): Libera me Domine.

Libera me Domine de morte aeterna,
In die illa tremenda,
Quando coeli movendi sunt et terra,
Dum veneris judicare saeculum per ignem.

Tremens factus sum ego et timeo,
Dum discussio venerit atque ventura ira.
Quando caeli movendi sunt et terra.

Dies illa, dies irae
Calamitatis et miseriae
Dies magna, et amara valde.
Dum veneris judicare saeculum per ignem.

*

Requiem aeternem dona eis Domine!
Et lux perpetua luceat eis.

Ments meg engem, Uram, az örök haláltól,
Ama rettenetes napon minden bajtól.
Midőn az ég és föld meg fognak indulni
S eljössz a világot lángokban ítélni.

Reszket minden tagom, borzadok és félek...
Félek a naptól, mely vizsgálni fog s dúlni,
Midőn az ég és föld meg fognak indulni.

Haragnak napja az,
Ínség s veszély napja.
Nagy nap, mely a bűnöst
Gyötrelemnek adja.

*

Örök nyugodalmat adj, ó Uram, nékik,!
S örök világosság fényeskedjék nékik.

g) **Deák—Bárdos György** (1905 Budapest —): Dicsőség légyen, glória!

Az ünnepi kompozició Náray György 1695-ben megjelent Lyra coelestis című egyházi énekgyüjteménynek egyik legérdekesebb dallamát dolgozza föl.

Dicsőség légyen, glória, alleluja!
A magas égben glória, alleluja!
Békesség légyen véletek, alleluja,
Békesség jó emberek, alleluja!

Te Uram szent vagy egyedül, alleluja.
És legfölségesb egyedül, alleluja!
Atyaúristen is véled, alleluja,
Krisztus Urunk és Szentlélek, alleluja!

Előadja a **Budai Szent Cecilia-Kórus.** Vezényel **Bárdos Lajos,** a Zeneművészeti Főiskola tanára.

Szünet

4. **Brahms Johannes** (1883 Hamburg — 1897 Bécs): Második szimfónia D-dur.

Meleg napsugaras derű árad Brahms második szimfóniájából. A ködös, felhős germán lélek egének egy tiszta, üde azurkék sávja ez (csak a lassú tétel üt meg elégikus hangokat). Egy évvel a heroikus »első« után írta — 1878-ban került a nyilvánosság elé.

Az első tétel (Allegro non troppo) főtémáját a basszusok kezdik, kürtök és fafuvóhangszerek támogatásával. Tőlük a vonósok veszik át a lefelé lépdelő dallamot halk diminuendóban, mire csendes rezignációval válaszolnak piano a puzónok. Élénkebb ritmikájú másik főtémát hallunk az első hegedűktől. Ez az átvezető részben fokozódik. A melléktémát gordonkák és mélyhegedűk dalolják. A lendületes és grandiózus zárógondolat után mégegyszer fölhangzik a melléktéma. A földolgozási rész a zeneirodalom gyöngye ; kürt kezdi sejtelmes hangulatban. Nagy kitörések után, melyekben a főtéma ízekre tépve szerepel, halljuk a reexpoziciót. A kódát szintén a kürt szólója vezeti be.

Második tétel (Adagio non troppo) dacára a világos és meleg H-dur hangnemnek, mégis fájdalmas hangulatú. Fődallamát a gordonkák kezdik — távoli idők emlékeiről beszélnek. A kürt poetikus hangja vezet a második témához, amely a fafuvókon szólal meg. Még egy téma tör fel a zenekarból, de ez is néhány taktus után beleolvad a fődallam visszatérésébe. A tétel piano ér véget.

A harmadik tétel (Allegretto grazioso) formailag frappánsan van megoldva. Menuetto és scherzo elemek bámulatos ügyességgel és leleménnyel játszadoznak egymással.

A »Finale« Brahmsra igen jellemző tétel. Fojtott hangon kezdik a vonósok a főtémát. Lendületes átvezetőrész visz a vidám, életerőtől duzzadó melléktémára. A feldolgozási rész sok érdekes ritmikus és melodikus kombinációt hoz (hatnegyed négynegyeddel szembeállítva, témamegfordítás). A visszatérés nagy dinamikus ereje minden bizonnyal tetőpontja a nagyszerű kompozíciónak.

EGY TÜNEMÉNYES PÁLYA LEGELSŐ ÚTSZAKASZA

A magyar zenekultúra nagy halottjának utolsó éveit számtalan ismertetés, ujságcikk tárgyalja. Vessünk egy pillantást a multba, a mult század ötvenes éveire, amikor egy pesti ház második emeletének gyermekszobájában jelentkeznek első szikrái egy elhivatott művész géniuszának, ki azután hét évtizeden keresztül harcol, előbb mint közkatona, később mint vezér, a magyar zenekultúra felvirágoztatásáért.

A mai belső Rákóczi-út, az akkori Kerepesi-út volt az ötvenes évek Pest városának legforgalmasabb útszakasza. A Rókus-kápolnától a Hatvani-utcáig, (Kossuth Lajos-utca) majd az Országúton végig (Károly-körút) egész a Váci-útig (Vilmos császár-út) bonyolódott le a főváros kocsi és áruforgalmának legnagyobb része. A Hatvani-utca sarkán állott az ország büszkesége, a Pesti Magyar Színház, mely csak jóval később vette fel a *Nemzeti Színház* nevet. Vendégfogadók, kis kocsmák, kaszinók és szállodák sorakoztak itt egymás mellett, hogy középpontjai legyenek egy rohamosan fejlődésnek induló, érdekes, sokféle nemzetiség lakta városnak. A Nemzeti Színházzal csaknem szemközt állott a vidéki nemesség egyik legkedveltebb szállóhelye, a híres »Fehérló« szálloda. Ennek tőszomszédságában, egy kétemeletes, sárga bérház négyszobás lakásában élt a Nemzeti Színház zenekarának hangversenymestere, később karnagya, Huber Károly, öttagú családjával. Kitűnő hegedűművész volt és mint pedagógus is egyike a legismertebbeknek. Impulzív természetét, lelkes fáradhatatlan agitáló képességét, nagy ambicióját, csodálatos szorgalmát sokszor megbámulták kortársai. A színházi hegedülés lélekölő munkája nem elégítette ki. Karműveket, kamarazeneműveket, majd operákat komponált és rövidesen zenekari pultja mellől a színház másodkarmesteri állásába küzdötte fel magát. Családjával is alig érintkezhetett; délelőttjét a színházi próbák foglalták le, délután tanított, este dirigált s az előadás után az éj csendjében áldozhatott muzsájának oltárán. Felesége és három gyermeke délben csak pillanatokra látták, amikor az ebédlő tölgyfa asztala körül telepedtek le. A két nagyobbik gyermek, Károly és Aranka nem sok érdeklődést mutattak a komoly muzsika iránt, de annál csodálatosabb intenzitással nyilatkozott meg az a bizonyos isteni szikra a négyéves kis Jenőben. Ha nem is értett sokat abból, amit a házukban megforduló muzsikusok: Erkel Ferenc, Volkmann Róbert, Ridley-Kohne beszéltek egymás között, de annál jobban érdekelte az a sok hegedűgyakorlat és hegedűdarab, amit a növendékek játszottak délutánonként

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

vagy az a sok szép ária, amit a színház tagjai énekeltek édes apjának, a karmesternek korrepetálása mellett. Csillogó szemekkel, kipirult arccal leste a gyerekszobába beszűrődő hangokat és ha nem tartózkodott otthon senki, belopózott a nagy szalónba, hogy a zongora billentyűin kitapogassa az agyacskájában kavargó dallamokat.

Még nem volt négyéves, mikor a művészapa kisérletképen hegedűt adott a kezébe. A gyermeki szórakozásból, játékból egy év mulva rendszeres, komoly tanulás lett. Mikor hatodik évét betölti, a Cukor-utcai Szőnyi-féle intézetbe iratják be, hogy megbarátkozzék az írás-olvasás és a számtan misztériumával. Mondanunk sem kell, hogy az élénk, szeretetreméltó, jóeszű fiucskát rajongásig szeretik tanárai. Osztálytársai előtt is hallatlanul népszerű volt a sujtásos, bársonyzekét viselő kis művész, aki nyolcadik évében már átesett első nyilvános szereplésén: egy jótékonycélú hangverseny keretében lépett először dobogóra, technikájával és gyermeknél szokatlanul nagy tónusával páratlan feltűnést keltve.

Édes apja sikerei, karnagyi és zeneszerzői diadalai, mély nyomokat hagytak a gyermek lelkületében. Képzeljük el magunk előtt a kis Jenőt, amint izgatottan tapsol a Nemzeti Színház egyik páholyában »A víg cimborák« bemutató előadásán édes apjának, vagy amikor a Lohengrin pesti bemutatóján ünneplik a kitűnő karmestert bravuros vezényléséért.

Midőn a Szőnyi-féle intézetben befejezi tanulmányait, átiratták szülei a belvárosi reáliskolába. Ennek osztályait tizenhároméves koráig látogatja. Koraérett, zseniális gyerekek életrajzából tudjuk, hogy nehezen illeszkednek bele az átlagos szellemi képességű gyermekeknek szánt tanterv keretébe. Ritkán köti le figyelmüket nyelvtanok száraz, részletező merevsége és az a szerencsétlen, joggal agyonbírált módszer, ahogy a gyerekekkel a természettudományokat megutáltatják. A kis Jenőt mindennél jobban érdekelte a magyar irodalom: Petőfi és Arany költeményei, Vörösmarty és Kisfaludy színművei.

Közben mint komponista aratja első sikerét: egy férfikar pályázatra beküldött kórusa dícséretet nyert.

A harmonikus, boldog életet élő kis család körébe azonban nemsokára belopódzott a gond és a bánat. A család rajongásig imádott szemefénye, a szelíd, jóságos nagyasszony súlyos betegségbe esik. Orvosok konziliuma következik, majd egy nyaralás a budakeszi erdők hűvös tövében. Hasztalan volt minden áldozat, a szerencsétlen szenvedőn az emberi tudomány már nem tudott segíteni. Egy esős őszi napon kiszenvedett, mély gyászba borítva családját.

Jenőnek nem volt kedve ezek után Pesten maradni. Külföldre vágyik, hogy tanulmányait folytassa, hiszen a pesti intim családi fészek boldog légköre nem melengette többé. Hosszas tanácskozás után Berlinre esett a választás és 1873 őszén kopogtatott be a gondos apa fiával a Königsplatzon bérelt, ideiglenes épületben elhelyezett *Königliche Hochschule für Musik* kapuján. Ezt az intézetet a magyar *Joachim* szervezte meg 1869-ben, a porosz király fölszólítására.

Innen indult el Hubay Jenő világraszóló karrierje. Ami ezek után történt, az már a magyar zenekultúra történetére tartozik. S. A.

HUBAY JENŐ, A PEDAGÓGUS

1850 után lassanként megindul Magyarországon a polgári kultúra fokozatos, organikus, lassúléptű kialakulása. Zenei életünk is lassan nekilendül, a középosztály zenei önképzésének folyamata elkezdődik. Bécs hatása alatt — különösen Pozsony, Sopron német »bürgerkultúráján« keresztül szivárog sok zenei fogalom a köztudatba, bécsi, cseh muzsikusok helyezkednek el az országban, de különösen a fővárosban. Vidéken, ahol ez az idegen hatás nehezebben érvényesül, még a cigányok közül is bekapcsolódik egy-egy a tanítás kezdeti fokán a fejlődésbe. A zeneművészet s tanítás szerves keretei is kialakulnak, megindul lassanként a hangversenyélet is, az 1880-as évek meglepő eredményeket mutatnak fel a zene minden terrénumán. Liszt Ferenc mind gyakrabban látogat haza s erkölcsi feladatává teszi a fakadó magyar zenei élet fejlesztését és vezetését. Hubay Jenő édesapjának, Huber Károlynak, mint egyik vezető hegedűtanárnak nagy szerepe volt e 30 éves hangyaszorgalmú úttörő munkában. Fiát ő tanítja, s a fiúra nagy, egész életére kiható hatással van atyjának sokfelé ágazó, rendkívül serény munkája. A fiú élete munkásságában — ha új keretekben — de megismétlődik az apa élete s munkamódja. Huber komponál, pedagógiai műveket, operát ír, de ír és dolgozik minden téren, hol hiányt lát s űrt talál az akkori zenei keretek között. Fiának rendkívüli rátermettségét felismeri s kiváló ítélőképességét jellemzi, hogy már 13 éves korában Berlinbe küldi, hol Joachim iskolájában e nagy tehetség olyan korban kapja meg teljes zenei vértezetét, mikor legjobban s leghiánytalanabbul teheti magáévá a legmagasabb zenei csúcsról hozzáérkező tanítást. A Hochschulén töltött 4 esztendő után hazatér Pestre, Liszt szerető utasításai mellett Volkmannál tanul zeneszerzést, majd 20 éves korában Liszt hívására Párisba megy. Nagy hatással van reá a klasszikus francia hegedűkultúra, meglátja s felismeri, hogy e nagyszerű, százesztendős s a maga nemében páratlan magasságra jutott instrumentális szaktudással rendelkező iskola megismerése, eredményeinek elsajátítása múlhatatlanul szükséges nagy tehetségének s addigi nagy, német zeneiségen alapuló tudásának további fejlesztésére. A legnagyobb mesterek s nevek ismerik el képességeit s szeretettel adják át e szerencsés tehetségű, mindent legjobbkor s legjobban felhasználni tudó fiatal férfinak mindazt, amit hegedűpedagógia terén egy szerencsés kor nagyszerű összmunkát végző egyénei kitermeltek. Szerencse — valószínűleg nagyrészt intuició — is szerepet kap Hubay fejlődésében, életében. Ez a szerencse azonban közvetve minket magyarokat ér, kikhez 3 évi párisi, majd 3 évi bruxelles-i tartózkodás után visszatér. Bruxellesbe Vieuxtemps halála után Wieniavszky és Vieuxtemps utódjául hívják meg tanárnak. Tehát a gall hegedűskultúra e legmagasabb kitüntetését nyerte el 23 éves korában! Ezt a pozíciót hagyta ott hazájának első hívó szavára. Liszt 1886-ban lefekteti a Zeneakadémia alapkeretét, s Tréfort miniszter a Pesten hangversenyező Hubayt kéri fel Liszt tanácsára, a létesülő magyar országos zenei műintézet hegedűszakának vezetésére. Nem akárki hagyta volna ott külső sikerekben oly gazdag és dús külföldi karrierjének helyét. Hubay szinte hősi — hazarohanása bizonyítja, milyen egetostromló becsvágy fűti ezt a magyar hegedűpedagógust. Otthon akart a külföldhöz hasonló gazdagságú kultúrát teremteni a hegedűlés terén s — meg is teremtette! Mi már 30 éve az elismert magyar hegedűsök korát éljük, melyben ha valamely képviselőjéről a külföld megtudja, hogy Budapestről — tehát a Hubay-iskolából — jön, az illetőnek már félig nyert ügye van. Tudnunk kell, hogy ezt az állapotot a magyar tehetségen kívül kizárólag és egyesegyedül Hubay Jenő páratlan szorgalmú s nívójú munkájának köszönhetjük.

Pedagógiai működését — szerény véleményem szerint — az eddig elmondottak sokkal jobban s találóbban világítják meg, mintha annak részletekbe menő leírásába kezdtem volna. Szeretném egyszer, ha idő s hely engedi, e tág — szinte gyüjteményjellegű munkát is megkísérelni. Bevallom, pedagógiai

működése oly óriási, oly sokoldalú, sokrétű, oly sok szempontból értelmezhető, hogy ennek méltó leírása, szerves áttekinthetőségi célzattal, meg kell hogy ijessze még a legképzettebb szakembert is. Annál nehezebb, mert Hubay Jenő tanítását, nem e pillanatban, mikor ravatalán kiterítve fekszik, de *soha* kritika tárgyává tenni nem lehet s nem is szabad. Aki ezt megtenné, csak elfogult ember lehet. Tanításának *eredményei* vannak, melyek ennél sokkalta jobban beszélnek. Gyönyörű hangú hegedűs volt — e hangot át tudta oltani tanítványaiba. Elegáns, könnyed virtuóza volt úgy a balkéznek, mint a vonónak. A művészi kifejezés legalapvetőbb követelménye az emberi szerveknek könnyed, közlékenységre, megnyilvánulásra alkalmas működése és mozgása. A jó hegedűs nehéz fizikai munkáját játékszerűen kell hogy űzze, különben hatása hiányos és rossz s e hiány az ihletet s az illuziót megöli. Senki Hubay Jenőnél elegánsabban s vonzóbban nem hegedült. Ha növendékei csak egy töredékét másolták le mesterük ebbeli készségének, máris kiérdemelték a közönség érdeklődését és figyelmét. Amellett nem erőszakolta reá senkire megszégyenítő, szolgaiságot létesítő módon játékmódját, hanem a fiatal hegedűsök fantáziájára tudott s akart hatni, mely programmjában benn foglaltatott az illető saját egyénisége, egyéni fantáziája — mintegy a feltalálás építő öröme. Mindig gyakorlati, célszerű s egyszerű, félreérthetetlen tanítását nemes tűz hevítette : az ő zsenijének »isteni szikrája«. *Ezt* érezte minden legfiatalabb, de érettebb korú tanítványa, ez gyujtott a sok tanítvány lelkében meglepő új tüzeket, e tüzeknek ma és még sokáig lobogó lángja világítja meg Hubay Jenőnek, a hegedű mesterének képét, ma és örökké a magyar zenében. Hegedűiskolát sohasem írt, a leírt betűknél s szavaknál százszorta jobb módszert tudott és választott : a művész isteni tüze égette a lelkekbe minden más iskolánál jobban, *ünnepien*, *művészi módon*, feledhetetlenül a hegedülés mesterségének alapelemeit. Olyan magvető volt, ki úgy és olyan magokat vetett, hogy a hegedűsök országában gazdag jólétet teremtett. Nekünk, tanítványainak kötelességünk eme ország nagy, tőle eredő vagyonával úgy sáfárkodni, hogy a nemzeti tulajdont megőrizzük s gyarapítsuk. Ez a hitvallás fogamzik meg bennem, de úgy hiszem, minden tanítványa lelkében, Hubay Jenő koporsója mellett állva.

WALDBAUER IMRE

A HUBAY–POPPER VONÓSNÉGYES

A mai generációból már kevesen vannak, akik hallották a felejthetetlen Hubay-Popper kvartett játékát. Hubay hegedűjének ezüst-csengésű hangja, fiatalosan szilaj temperamentumának magával ragadó tüze, Popper gordonkájának utólérhetetlen nemes tónusa, választékos zenei ízlése uralták az együttest. A közbülső szólamok bizony szerényen a háttérbe szorultak a két szélső pillér nagy jelentősége mellett. Ez a megkülönböztetés azért még sem ment a kiegyenlítettség rovására. Ennek a világhírű — sajnos rövidlejáratú — együttesnek összjátéka precizitás, kicsiszoltság dolgában semmivel sem volt mögötte a kamarazenejáték mai tónusideáljának. De az elképzelhető, hogy ahol egy Hubay ül a primhegedűpult előtt és ahol egy Popper Dávid ül balján, a gordonkapult előtt — a Hubay-Popper vonósnégyesben a két hegedű, továbbá a gordonka és a mélyhegedű egymással szemközt ültek! — ott bizony a hegedű és a basszus szólama annyira kihangsúlyozódik, oly vezető szerepet kap, hogy a másik kettő csak szerényen utánuk igazodhatik.

Olyan poetikus pianisszimókat mint náluk, ritkán hallottunk még mai vonósnégyes-társulatoktól se, viszont felejthetetlen izgalmas élmény az a viharos fortisszimó, melyet például Schubert d-moll kvartettének első tételében hallattak. Ez a mindent elsöprő, lenyűgöző hangorkán a Vigadó kisterméneк minden zugát úgy betöltötte, mintha száztagú vonós zenekarból áradt volna!

*

Magyar vonósnégyes tudtunkkal csak nyolc előzte meg a mult század folyamán a Hubay-Popper-félét. A rövidéletű *Urbany-kvartettet* a *Táborszky-vonósnégyes* váltotta fel a harmincas évek végén. Ennek muzsikusai már a Nemzeti Színház zenekarából váltak ki, hogy sorozatos bérleti estéken a klasszikus mesterek vonósnégyes irodalmát vigyék hallgatóságuk elé. Régi folyóiratokban sokat olvasunk a *Szervacinszky-Perlasca* kvartettről. Működésük színtere eredetileg Buda volt s csak később keltek át a Duna balpartjára. Ők mertek legelőször Beethoven százon felüli opuszaival a közönség elé lépni, s ők hozták ki a romantikusokat is: Schumannt, Schubertet és Mendelssohnt. Már ismertebb a *Ridley-Kohne vonósnégyes*, melynek rövid ideig Huber Károly — Hubay Jenő édesapja — volt szekundhegedűse. Később 1857-ben, tehát egy évvel Hubay születése előtt, *Huber* Károly maga alakít vonósnégyes társulatot, melynek tagjait (Pfeffert, Schlechtát, majd Kirchlehnert és Möldnert) a Nemzeti Színház zenekarából szemeli ki. Tiszavirág élete volt a *Spiller*-kvartettnek és a *Grün—Udél*, valamint a *Strümpfler — Willmouth* vonósnégyes szervezkedéseknek. Annál népszerűbb lett a nyolcvanas évek elején a *Krancsevics—Pinkusz—Sabathiel—Bürger kvartett*, mely olcsó bérleti helyáraival fokozatosan nagyobbodó tömegeket hódított meg a kamarazene nemes művészetének.

1886 nyarán foglalkozott *Hubay* mester először egy kvartett-együttes megszervezésének gondolatával. Úgy képzelte el, hogy a Krancsevics- kvartett a köznapi zenei szükségleteket elégítheti ki, de legyen egy előkelő kvartett-együttes, mely hallgatóinak ünnepi innyencségeket szervírozzon. A gordonka szólamra jobb partnert nem is találhatott magának, mint világhírű kollégáját, a Zeneakadémia tanári testületének díszét, az utolérhetetlen *Popper* Dávidot. Most már csak a második hegedű és a mélyhegedűpultok betöltéséről tárgyaltak. Előbbire lehívták Bécsből a 30 éves, pozsonyi születésű Herzfeld Viktort, később a Zeneakadémia zeneelmélet, majd zeneszerzéstanárát, utóbbit pedig Bram *Eldering*-nek, Hubay mester legjelesebb brüsszeli tanítványának osztották ki. Így alakult meg a *Hubay—Herzfeld—Eldering—Popper kvartett*, melynek 1886 október 24-én volt a bemutatkozó hangversenye a Vigadó kistermében. Ez az évszám aranybetűkkel csillog a magyar kultúrtörténet annaleszeiben. Emlékezzünk meg ennek a szenzációs hangversenynek műsoráról is. Haydn *F*-dur, Volkmann *E*-moll és Beethoven *C*-dur kvartettjét játszották oly tökéletesen, hogy a négy művészt a közönség egész este a legzajosabb ovációval ünnepelte, a sajtó pedig hódoló elragadtatással regisztrálja az új vonósnégyes nagyszerű kvalitásait.

A középszólamok később, különféle okokból sokszor kicserélődtek. Herzfeld örökét két év mulva *Grünfeld* Vilmos operai hangversenymester veszi át, majd — midőn ez Bürger Zsigmonddal, Berkovits Lajossal és Rékai Nándorral külön vonósnégyest alakít — *Bloch* József, utóbb *Kemény* Rezső később a tanárképző vezetőtanárai lettek az együttes másodhegedűsei. Eldering külföldre távozásával az elárvult mélyhegedű-szólamot *Waldbauer* József — Waldbauer Imre édesapja — veszi át, 1898-ban *Szerémi* Gusztáv, operánk mélyhegedűs hangversenymestere az együttes legfiatalabb tagja, ki a kvartett feloszlásáig maradt meg szólamánál.

A kvartett hírneve egyre növekedett. Kassán, Miskolcon, Temesvárott, Aradon, Nagyváradon, Debrecenben és Pécsett valóságos diadalmenetben hódították meg a vidéket. Presztizsük mérhetetlenül megnövekedett, mikor *Brahms* figyelmét is magukra vonták. A nagy Mester megelőző tárgyalások után késznek nyilatkozott bécsi magányából Pestre rándulni, hogy szerzői est keretében mutatkozzék be a magyar fővárosnak. Leírhatatlan sikere volt az első szerzői estnek, 1886 december 23-án, melyen *Brahms* maga játszotta kompozicióinak zongoraszólamát. A *C*-moll trió, a gordonkaszonáta és a zongorahatos szerepelt a műsoron. Utóbbi műben *Waldmann* János és *Willmouth* Bódog egészítették ki az együttest. A *kéziratból* játszott örökszépségű művek valósággal elbűvölték a lelkes hallgatóságot.

Brahmsot annyira meghatotta a bécsinél lelkesebb, fogékonyabb pesti közönség rajongása, hogy egy évvel később 1887 december 21-én ismét lerándult Pestre. Hegedűszonátája, vonósötöse és *H*-dur triója szerepelt ekkor szerzői estjének műsorán. A hegedűszonátának, melyet a Mester Hubayval játszott, második tételét meg is kellett ismételni. Az 1888-iki Brahms-estén a *G*-dur szextett és a *D*-moll hegedű-zongoraszonáta került bemutatásra. Előbbinek második mélyhegedűszólamát a fiatalon öngyilkossá lett *Lencz* Rezső, második gordonkaszólamát egyik nagy bankunk zenekedvelő ügyésze *Adler* Mihály dr. játszotta. Az 1890 január 10-én rendezett Brahms-estén a *B*-dur vonóshatos volt az est szenzációja (*Waldbauer* József és *Schultz* János közreműködésével) az 1891 január 20-iki utolsó szerzői estén az *F*-dur vonósötöst játszották kéziratból. Nagy érdeklődést keltett még az *Esz*-dur trió, melyben a Mesteren és Hubay Jenőn kívül a kitűnő *Drescher* Raymond, Operánk első kürtöse vett részt. Ennek a hangversenynek egyik érdekes epizódját e sorok írója, mint szemtanu mesélheti el. Midőn a Vigadó kistermében elhangzott a műsor első száma, a *B*-dur vonósnégyes (67. mű) és a közönség zajosan hívta ki az illusztris szerzőt, a kvartett tagjai izgatottan álltak fel és tanácstalanul néztek egymásra, mert Brahms nem volt sehol. Késését sem tudták megmagyarázni. Az aggódók valami balesettől féltek, amely talán útközben érhette a Mestert. Közben a taps újult erővel tört ki. A közönségen is nagy izgalom vett erőt, hiszen a következő szám zongoraszólamát neki magának kellett játszania. Ekkor a hátulsó sorokból zajos »Hoch!« és »éljen« kiáltások hangzottak el és a helyéről felemelkedő közönség sorfala között kis prémes sapkával a kezében mosolygó arccal vonult a pódium felé Brahms, aki »inkognito« a legutolsó sorok egyik üres székéről hallgatta meg Hubayék csodásan szép játékát. Mindenki megkönnyebbülten lélekzett fel és a tapsorkán addig tartott, míg a Mester el nem foglalta helyét a zongora mellett.

1903 tavaszáig működött a Hubay-kvartett; hírneve a külföldre is kiszivárgott és a legelső kamarazene-együttesek közt emlegették.

Befejezésül említsük meg, hogy a magyar szerzők műveit mindig a legnagyobb szeretettel karolták fel. *Aggházy* Károly, *Beliczay* Gyula, *Farkas* Ödön, *Major* Gyula, *Szendy* Árpád és *Végh* János vonósnégyeseit, *Aggházy* Károly, *Bátor* Szidor, *Dohnányi* Ernő, *Herzfeld* Viktor kvintettjeit, *Koessler* János vonóshatosát a Hubay-Propper kvartett tartotta keresztvíz alá. S. A.

HUBAY JENŐ

a magyar zenekultúra vezére, nesztora a Központi városháza üléstermében halt meg tragikus hirtelenséggel március 12-én, pénteken délután hat óra 12 perckor. A főváros városgazdasági bizottsága ankétot tartott az idei Szent István-ünnepségek megrendezése tárgyában. Az értekezlet több pontjának részletes letárgyalása után *Cselényi* Pál bizottsági tag felvilágosítást kért Hubaytól, hogy nem lehetne-e a Városi Színházban augusztusban operaelőadásokat rendezni. Hubay erre így felelt:

»Én is erre gondoltam, ez a legjobb megoldás, mert az Operaházban nagyon költséges dolog lenne nyáron előadásokat tartani. Amint *Márkus* László barátom mondotta, az augusztusi előadások kétszázezer pengőbe kerülnének az Operaháznak. A Városi Színház minden tekintetben megfelelne ennek a célnak is, nem kellene egyéb, mint kiváló művészek szerepeltetése. *Fellner* barátom, az Operabarátok elnöke, aki azonban ennek a bizottságnak nem tagja, mindig azt hangsúlyozta, hogy a külföldi sztárok . . .«

Amikor idáig jutott, hirtelen elsápadt, ráborult az asztalra és melléből hörgő hangok fakadtak. A bizottság konsternálva tódult köréje, orvosért, mentőkért telefonáltak. Mire segítség érkezett, az ősz Mester kilehelte nemes lelkét.

*

Kedden, március 16-án délelőtt fél 11 órakor temették az Opera előcsarnokából. A ravatalt a főváros és a vidék társadalmi és művészi életének legkiválóbb reprezentánsai állották körül. A szertartást *Mécs* László, a hírneves papköltő végezte, fényes papi segédlettel.

A Hangversenyzenekar rázendített a »Lavotta szerelme« gyászindulójára, majd *Hóman* Bálint kultuszminiszter mondott megkapó búcsúbeszédet:

— Ősidők szokása a halottak torlása, távozó öregek elbúcsúztatása, elköltöző lelkük kiengesztelése. Ennek az ősi szokásnak hódolva gyültünk ma is egybe a szorgalmas munkás és erkölcsös polgár, az avatott mester és hivatott művész, régi szóval élve, egy nagyságos ember búcsúztatására. Hubay Jenő 70 év előtt mint csodagyermek aratta első sikerét a hangversenydobogón. A legnagyobb mesterek — *Liszt* Ferenc, *Joachim*, *Vieuxtemps* — csiszolták tehetségét, fejlesztették művészi érzékét. Hatvan év előtt egy párizsi hangversenyteremből indult hegedűjével a világ meghódítására, s alig öt év multán már egész babérerdő kísérte Brüsszelbe, a világ egyik legelőkelőbb zenepedagógiai katedrájára. Újabb lustrum multán nemzete hívó szavára hazajött s akkor még bölcsőjében élő Zeneakadémiánk apja halálával árván maradt tanszékét foglalta el. Félszázadon át volt szakadatlanul ez intézet tanára, a második negyedszázadban mesteriskolai tanár és az utolsó tizenöt évben igazgató, majd főigazgató. Tanári és igazgatói működésének eredménye, világhíres tanítványok hosszú sora s az ő munkájával és sürgetésére főiskolai rangra emelkedett intézet magas színvonala. Művészi alkotásaival ötödfél évtized óta állandó vendége, ünnepelt szerzője és egyszersmind hű barátja, nemes pártfogója volt Operaházunknak. Művésztársadalmunk és zenei közéletünk vezetőegyéniségeként szervező munkájával országszerte úttörője, terjesztője, fejlesztője volt a magyar zenekultúrának. Egyéniségében csodálatos harmóniában egyesült az alkotóművész, az előadóművész, a zenepedagógus és a művészpolitikus személye. Alkotóművészként életében a magyar zene klasszikusai közé emelkedett. Előadóművészként utólérhetetlen tolmácsa és értelmezője halhatatlan alkotásoknak, érette a világ legnagyobbjai között ünnepelték. Zenepedagógusként tökéletes nevelő- és tanítómester volt: mester a tehetségek felismerésében és kiválasztásában, mester azok kiképzésében és — ami a nagy tanárok jellemzője — mester tanítványainak támogatásában is. Kultúrpolitikusként nagy eszmék terjesztője és új intézmények szervezője, a magyar zenei művelődés első apostolai közé tartozott. Munkás polgárként a kötelességtudás és fáradhatatlan buzgalom példaképe, emberként családjának, nemzetének, hivatásának hűséges szolgája volt.

Hubay Jenő alkotóművészetéről az utókor lesz hivatva a tárgyilagos végső ítéletet kimondani, előadóművészetéről, zenepedagógiai és művészpolitikai munkásságáról azonban már most a halál pillanatában kész az ítélet: ez a nemzet befejezett, teljes és maradandó sikerrel járó munka volt. A magyar királyi kormány, a Magyar Tudományos Akadémia, a Corvin Testület, a magyar zeneművészet és a magyar művelődés valamennyi intézménye és minden munkása nevében búcsúzom Hubay Jenőtől.

A kultuszminiszter beszédének elhangzása után a vegyeskar a *Szózatot* énekelte el, majd a koporsót az Opera előtt várakozó gyászhintóhoz vitték, amelyet négy fekete ló húzott. Ezután elindult a gyászmenet a Kerepesi-úti temetőbe, a Hubay-család sírboltjához.

A sírnál *Mécs* László beszentelte a koporsót, újabb imát mondott, majd az elhúnyt mester tanítványainak nevében *Zathureczky* Ede hegedűművész mondott utolsó Istenhozzádot. A búcsú fájdalmas pillanatában — mondotta — fogadom és fogadjuk velem együtt mindnyájan, volt növendékeid, hogy mindazt, amit Tőled kaptunk, drágakincsként, felbecsülhetetlen örökségként megőrizzük és munkánkat a Te szellemedben és a Te útmutatásaid szerint folytatjuk.

Zathureczky szavai után lebocsájtották a sírboltba a koporsót, miközben a Zeneművészeti Főiskola növendékeiből alakult vegyeskar régi magyar gyászéneket adott elő.

BEVEZETŐ ELŐADÁS KÓSA GYÖRGY „HÚSVÉTI ORATÓRIUM"-ÁHOZ

(1937 márc. 6.)

Az európai kultúra középkori nagy századaiban, amikor az egész itteni élet a világító vallás sugárkévéje volt, nem kellett volna magyarázat ahhoz, miért állítja alkotása központjába a keresztény hitet a zeneszerző. Akkor inkább azt kellett volna megmagyarázni, miért nem írt vallásos művet. Ma más a helyzet. Ha él is még az ősi hit, de sokhelyütt konvencióvá laposodott. Ha imádkozunk is meghitt perceink csendjében, de kultúránk szinte elfeledni látszik az imádságot.

A szociális nyomor elkeseredése rövidlátóvá tett széles tömegeket s ezek a visszaélések vadhajtásait észlelik már csupán, nem pedig a törzset, az éltető vallás terebélyét. Mindent újjáformálni látszik az anyagias világiasság technikája, a villamosság »csodákat művel«, a motor Ég felé röpít, a távolságok szinte megszűntek. Ideállá lett a »tempó«. És a tömegek, elvakítva a mesterséges csillogástól, azt képzelik, hogy aki gazdag, aki részesedhet a technika vívmányaiban, az kielégítheti lelkét is és boldog. Összetévesztik a civilizációt a kultúrával. Nem látják, hogy az egész civilizáció csupán a kultúrának technikai vértezete. Nem látják, hogy mihelyt kihúznók alóla a kultúra, a művelt lelkiség éltető talaját, az egész civilizáció élettelenül összeomlana. Azt hiszik, hogy erőnk a gőz és villamosság és nem látják az indítékot és a célt, nem látják, hogy a gőz és villamosság is csak az ember lelkierejének helyettese s hogy a gépek célja is csak az *emberebb ember*. Nem látják, hogy egy jobb, egy nagyobb, egy hatalmasabb emberiség álma, terve semmi mást nem jelenthet, mint a magasabb, a titokzatos mozgatóerők kiteljesedését mibennünk. Hogy *minden*: a lélek — és hogy magasabb hit nélkül a lélek: *semmi*. Feledik a szellemet és üdvözülni akarnak az anyagban, a lélek rabszolgájában. Fölfordítanák a világrendet: a szellem legyen az anyag rabszolgája! Szemükben bíznak és nem szívükben. Látják, hogy a technika »csodákat művel«, de szemethúnynak az előtt, hogy a hitteljes emberi szellem: az a *csoda*. Eget ostromolnak repülőgéppel, mialatt a mindent megteremtő hitnek mennyországából összetört lélekkel zuhannak alá. S mivel csak a ferde vadhajtásokat látják az ősi hitnek törzsén, vadul nekikészülnek, hogy a technika baltájával kivágják a fölösleges nyügnek tűnő hatalmas törzset.

Az emberiség öngyilkosságra készül: a repülő ember meg akarja fojtani a lélek röptét, a száguldó ember meg akarja állítani a lélek száguldását. A röghöz és időhöz kötött anyagi lét mitosza le akarja gyilkolni a szellemi világot, melynek hona: a Végtelenség és Örökkévalóság.

Amikor ilyen harci készülődés pokoli zsivajában élünk, bizony magyarázatra szorul, miért ír a zeneszerző Húsvéti Oratóriumot, miért ünnepli az ősi keresztény ünnepet, miért fordítja el tekintetét az alvilágtól és emeli szemeit az örök Fényesség felé.

A tömegeket vissza kell fordítani végzetes útjukról, ha élni akarunk és ősi kultúránkhoz méltóan akarunk élni. Ez a fölismerés mind általánosabbá válik a korszak legjobbjaiban. Össze kell fogni a szociális erőket, de nem az anyagi előretörés, hanem a *szellemi megújulás* jegyében. Meg kell értetni, hogy a gép sohasem kormányozhatja a gépkezelőt, a fény a Napot, a tömeg a felelős elitet. Meg kell értetni, hogy az anyag nem lehet mozgatója a szellemnek, az anyagi jólét nem vihet lelki boldogsághoz. Meg kell értetni, hogy embernek lenni annyi, mint lelkierőnk rabszolgájává tenni az anyagi hatalmat. Hogy az anyagi hatalom szabadjára bocsátva: csak embertelenséget vet és szörnyű bukást arat. Hogy a *szellem* uralma vezet ahhoz az anyagi hatalomhoz is, mely az *egész* emberiségnek tartós jólétet és jogos önérzetet biztosít. A felelős elitnek önfeláldozást és gondterhes uralmat, a tömegnek elégedettséget és meg-

nyugvást. Meg kell értetni, hogy a szellem csak úgy uralkodhat, ha kifogyhatatlanul táplálkozik egyetlen éltető eleméből, a mindeneket fönntartó alaperőből, a *vallásos hitből.*

Nekünk pedig megvan a hitünk. Magasztos és tökéletes. Utólérhetetlen ideál a vezérlőcsillaga. Az emberi létezés legszebb fölemeltetése jár vele. Benne zeng örök alaphangként az ősi hindu világteremtő szimbólika. Bölcseletét a plátói eszményiségnek minden sugarakat fölivó kristálya alkotja. Erkölcsiségében a szumir-babilóni évezredes tapasztalat, a zsidó rajongás extázisa és az alexandriai kor szocializmusa szűrődött örökérvényű törvénykezéssé. A szív, a lélek törvénykezése ez, amely az egyházi fejedelmeknek vált igazi bíborává, — amely előtt a legbüszkébb világi fejedelmek borultak le alázatos szolgálatban. Az egymásért való szolgálat gyógyírteljes erkölcse ez, mely a legkisebbeket is fejedelemmé keni, a lélek fejedelmévé. Az áldozat erkölcse ez, melyben az nyer legtöbbet, aki legtöbbet áldoz. A lemondás vallása a mi vallásunk, — lemondunk a hivalkodásról, az időben nyerészkedésről, a térben határolt birtoklásról, hogy égi trónra emeltessünk, hogy elnyerjük az időtlen kincseket, a Mennyek térentúli birodalmát.

Mert a Világ: nemcsak a földi világ. A Föld, ez a pirinyó átmeneti lakóhely, a beláthatatlan, fölfoghatatlan világrendszer halavány pontocskája: csak érzékeink hona, csak eszméletünk talaja, csak egyszerű *alkalom*, hogy ráébredjünk minden érzéklet végességére, képletességére. Mint ahogyan az »egy« magában foglalja a számsor végtelenjét, a mérték a kiterjedés határtalanságát, úgy a földi létezés is csak szimbólum, melynek semmi, de semmi értelme sem volna, ha nem jelképezné *az örök létezést.* Épúgy, mint ahogy az értelem is csak ott lelheti meg igazi önmagát, ahol fölfogja a megfoghatatlant, s mint ahogy a világos látást is csak azért táplálja a napfény, hogy túllásson azon és megmámorosodjék a fényeken túli fényességtől, mely nélkül semmiféle látás nem volna lehetséges.

Mindezt egy szóba foglalva jelenti nekünk az a név, hogy »kereszténység«. És mindez egyaránt hatott közre abban, hogy megszülethessen ez a Húsvéti Oratórium.

De elhagyva most a kormozgató általánosságot, nézzük, milyen különleges *művészeti mozgalom* az, amelybe zeneszerzőnk bekapcsolódott, amikor művét megfogalmazta.

Ma általános törekvés a művészetben, hogy nagyszabású világképet igyekezzen szélesen megalapozott szerkezet segítségével egybefoglalni és szétsugározni. Az az új művészeti irány, mely a 10-es évek óta »expresszionizmus« néven tökéletesen megújította a művészi lelkiséget s így a művészetek megnyilvánulásmódját, elsőben is *aprólékos* munkát végzett, részleteredményeken dolgozott. Az expresszionizmus megújította a művészetek nyelvezetét, eljutott hebegéstől a mondatokig, de nem jutott el a formáig. Töredékes maradt. És nemcsak az. Bár nem hiányzott belőle az általános, szinte ősi-emberire való törekvés, de hiányzott belőle e tendencián túl a valódi *kollektivitás.* Az expresszionizmus nem jutott el odáig, hogy egyéniségenként szertetöredező mozgalom helyett *általános kormozgató képességre* jusson. Nos, a 20-as évek dereka óta mindinkább elfogja művészeinket az a hivatásérzés, hogy az eddig szertepuffogtatott újításokat közös mederbe terelják, összefoglalóan, egységben érvényesítsék. Hogy eljussanak a tömegmozgató *valódi formához.*

Kósa György is beállt ekkor azok sorába, akik összegezni óhajtják az eddigi részleteredményeket, akik nemcsak új, de *átfogó* művészetet is akarnak nyujtani. És a maga részéről nagyon szerencsés módon ragadta meg a problémát: Szellemi kristályosodási pontot keresett, mely körül a felhalmozódott anyagnak széles és egységes formává kellett szükségszerűen tömörülnie. Ez a krisztallizációs központ Kósánál nem egyéb, mint egy és ugyanaz, mely a 2000 éves kereszténységet is irányítja. Az örök Mágnest, *Jézus alakját* állítja a szerző az ő művészeti formájának centrumába. Ekörül azután szinte magától tapad minden részlet egységbe, mint fémforgácsok a mágnesvas körül.

De ugyancsak ide vezérelte szerzőnket az ő született *egyéni hajlama* is. Ha Kósa Györgyöt röviden jellemezni akarnók, aligha tehetnők azt jobban, mint szájába adva a következő felkiáltást: »Emberek, szeressük egymást!« Ebben a fölszólításban benne van a szerző egész egyénisége. Szeressük egymást, mert az jóra vezet, míg a gyülölet csak rosszra. Legyünk egyszerűek, egyenesek, mert a legszimplább út mindig a legtisztább út is. A bárány útja a kígyó tekergődzése helyett. Ne legyünk raffináltak, ne legyenek hátsó gondolataink. Nézzünk egyenesen egymás szemébe, fogjuk meg egymás kezét és haladjunk együtt becsületben. Ne akarjunk túltenni egymáson egyébben, csak jóságban. Ne az anyagi hatalmat lássuk céljaink végállomásának, mert ez az, ami háborúsághoz vezet. »Mindeneknek békességet!« — mondja Kósa György, az ember. És oratóriumaiban ugyanezt mondja Kósa György, a művész.

Ezek a művek az őskeresztyénség gyermekies áhítatával teljesek. Vallásos műveiben tehát maradék nélkül megtalálta önmagát a Húsvéti Oratórium szerzője. Ezekben a művekben csak annyi a *stilizálás*, amennyit a formálás okvetlenül megkövetel. Csak annyi a *fogalmazás*, amennyi nélkül egyáltalán nem is lehet beszélni. De ezen a határon belül minden hang a legközvetlenebb szívhang, a legbensőbb expresszionista őszinteség. A zeneszerző itt, amint hangokba önti a szeretetet, *önmagát* önti hangokba, úgy, ahogy él és lélekzik. És ha egyáltalán lehet benne legmagasabb látókörű művészi szemszögből valamit is kifogásolni, az sem lehet egyéb, mint az, hogy hidegen mérlegelő stilizálás helyébe meleg lélekömlést állított, hogy artisztikus egyensúlyozás helyett az élet ösztönös közvetlenségével hat, hogy független formaszempont helyett a művész egyszerűen odaállítja önmagát és beszél, ahogy néki beszélnie adatott. Minden művészet az alkotója emberi és formáló képességének vegyülete. A legnagyobb művészeket pedig az jellemzi, hogy ebben a vegyületben megtalálták az egyéni és stilizáló vonások legmagasabb egyensúlyát. Kósa azok közé tartozik, akikben oly forrón lobog az emberi őszinteség lángja, hogy fölemészti a stilizáló akaratnak tetemes mennyiségét. Amily kevéssé törődtek az athéni retorika szabályaival az Apostolok, mikor halászás után kiöntötték egymás közt szívüket, oly kevéssé bánja Kósa, mit írnak elő neki az európai magas akadémiák. Beszél, mert beszélnie *kell*. És azt mondja és úgy mondja, amit és ahogy *a zene maga* beszélne, ha történetesen krisztushívő apostol volna, anno MDCCCCXXXVII.

De azért távolról se gondoljuk, hogy valamiféle jólelkű *naturalizmus* az, ami Kósa művészetét teszi! Vannak még olyan embertársaink, szerencsére szép számmal, akik a Kósáéhoz hasonló vallásos, odaadó lélekkel élnek s ezek közt egy sem akad, aki a Húsvéti Oratóriumot megírhatta volna. Küzdelmes művészpálya első reprezentatív főállomása ez az alkotás. Nagy apparátusú zeneszerzői képesség összpontosulása. A szerző teljes egyéni és művészi létének első nagyszabású leszűrődése. Egy valódi egyéni stílus találta meg itt először a *monumentumát*.

Kósa Húsvéti Oratóriuma nem egyházi mű. Nem tartja magát más hagyományhoz, mint a legáltalánosabb ókeresztyénhez. Az Ó- és Újszövetséget idézi, azok szavaival szentelkedik meg, de az Evangéliumokban sem köti magát végig egyik Passióhoz sem. Terve szerint nem egy világmozgató történést, hanem egy világmozgató, isteni Egyéniséget, *Jézusét* helyezi a munka gyujtópontjába. Jézus emberfeletti személyisége képviseli itt is, mint mindig, mindennél méltóbban magát a keresztény lelkiséget. *Az Istenember zenés jellemrajza* ez az oratórium. *Liszt* »Krisztus«-ában megelevenedik Jézus életrajza, mintha *Renan* műve öltözött volna zenébe. Kósa művében inkább *Papini* fantáziája öltött muzsikus alakot. A szövegrészek *szabad* összeválogatásában *Brahms* Német Requiem-jének módszere elevenül meg. Észmei elvontság és világos realizmus szerencsés egyesítésében *Franck* »Les Béatitudes«-jével tartja a rokonságot Kósa műve.

Dramatikus elevenségű elbeszélő részei teszik valódi oratóriummá, zenés eposszá e művet. De az elbeszélés nem folyamatos, nem életleíró nála,

hanem válogatott egymásutánja az eseményeknek, olymódon, hogy a történés mintegy megelevenített *visszaemlékezés* legyen csupán. Az emlékezés pedig csak azért érinti a passió cselekményét, hogy ennek egyes fázisaiban Jézus *lelkivilága* sugározódjék elénk. Csak azért idézi az Actus Tragicust, mert ennek sötétlő hátterén válik legvakítóbbá a krisztusi lélek fényözöne. Hangról-hangra érezhető, hogy nem az egykori, római kori események zajlanak le előttünk, még csak elbeszélés fátyolán át sem. *A mindenkori* keresztre döbbenünk itt, emlékezvén a valamikori egyszerire. A mibennünk vagy áhítozásunkban élő, időtlen Krisztus, a világmegváltó szeretet maga az, aminek vonásaivá e zenemű hangjai plasztikusan összeállnak. Az epikus szimbolika tehát csak színes transzparens, amely mögött *a keresztény lelkiélet örök lényege* a valódi actor, az oratórium eleven cselekvője.

MOLNÁR ANTAL

PASTICCIO

Az elmult hónapban ünnepelte a kultúrvilág *Weber* születésének 150. évfordulóját. Ezzel kapcsolatosan emlékezzünk meg a következő tréfás történetről. Königsberg városának egy félreeső vendéglőjében, hol Weber sokszor vacsorázott, még ma is, ha idegen tér be oda, annak ezt a rejtvényt adják fel, melyet, ha megfejt az illető, ingyen ellátásban részesül.

»Die erste möcht ein jeder sein,
Die zweite streift durch Flur und Hain.
Das ganze hat ein Kind erdacht,
Ein Weber hat's berühmt gemacht.

Megfejtése Weber legnépszerűbb dalműve: a »Bűvös vadász« *(»Freischütz«)*. Frei (=szabad) Schütze (=vadász). *Kind* pedig a dalmű szövegírója.

*

Volkmann Róbert a M. kir. Zeneakadémia egykori zeneszerzéstan tanára szűkszavúságáról volt ismeretes. Egyszer hazamenőben kedvenc tanítványával találkozott, ki ismerve mestere hallgatag és gondolatokba elmélyülő szokását szó nélkül haladt mellette, miglen az lakása elé érve tanítványának búcsúzóul kezet nyujtott. A tanítvány csak ennyit mondott. »Jó éjt, Mester«. A gondolataiban megháborított zeneszerző haragosan rákiáltott: »Fecsegő!« — és hirtelen besietett a kapun.

*

Liszt Ferenc egy alkalommal Pétervárott, az orosz cári udvarnál hangversenyezett. Zongorajátéka közben, a cár egy pár szót intézett környezetéhez, mire Liszt abbahagyta játékát. Mikor a főudvarmester később ezért felelősségre vonta, Liszt azt válaszolta: »Ha a cár szól, az alattvalónak hallgatnia kell«.

*

Ole Bull svéd hegedűművész egyik hangversenyének előestéjén, szállóbeli lakásának ajtaja előtt tisztelegni megjelent szegény sorsú hegedűs kezéből kivette hegedűjét és a mesteri hangok hallatára köréje gyülekező előkelő közönségnek rövid hangversenyt rögtönzött. Ennek végeztével gyüjtést rendez; utána megköszöni a gazdag adományt és azt szegény kartársának adva át, annak hálálkodása elől gyorsan visszavonul lakosztályába. Ole Bullnak nemcsak művészete ért aranyakat, hanem szíve is.

*

Paganini, a hegedűjáték varázslója egy angol műkereskedőüzletben porlepte régi hegedűre bukkant. Műértő szemével rögtön felismerte, hogy eredeti Stradivarius-szal van dolga. Elmerülten élvezte a hangszer remek tónusát észre sem véve a köréje gyült tömeget. Az ámuló régiségkereskedő csak játéka végén tudta meg, hogy a birtokában levő hangszer egy valódi Stradivari-hegedű, a szikár titokzatos idegen pedig nem más mint a hangversenykörúton Londonba került Paganini.

KÖNYVEK—KÓTÁK

Lányi Viktor: *Opera-Kalauz.* Rózsavölgyi és Társa kiadása. A Rózsavölgyi-cég újabban elemien egyszerű és közérthető hangon írt, népszerű, praktikus útmutatókkal törekszik ellátni a zenekedvelő nagyközönséget, bár íróit nem mindig szerencsésen válogatja meg. Legsikerültebb és legharmónikusabb kiadványa ez az operalátogatóknak és (rádiózó) operahallgatóknak készült kézi-, sőt zsebkönyv. Mint a valóban szerény bevezetés is hangsúlyozza, a legszükségesebb lexikális adatokat gyüjti egybe 130 színpadi műről és szerzőikről és a művek meséjét adja, mentől világosabb és — ami nem kis föladat volt! — *logikusabb* fogalmazásban. A sokoldalú szerző, ki zeneköltői tevékenységén kívül mint kitűnő esztétikus és főleg, mint a magyar zenei műfordítás nagyjelentőségű úttörő harcosa és klasszikus művelője, zenei életünknek, mondhatnók, immár centrális jelentőségű egyénisége, — kiváló zenei és zenetörténeti szaktudásán kívül különösen mély irodalmi kultúrája révén is igazán hivatott volt rá, hogy ennek a föladatnak megfeleljen s kezébe adja az oly szükséges kézikönyvet a nagyközönségnek, mely ezt már régóta várta. Az operák, pantomimok, balettek meséjének közlése valóban élvezetes és irodalmi; ilyen stílusú »szöveg-kivonatokat« bizony hiába keresnénk ismertetőkben vagy színházi lapokban. A Hovanscsina töredékes, konglomerátszerű, hézagos librettója például mennyi értelmet, összefüggést kap Lányinak — alapos tanulmányokon nyugvó — fogalmazásában! A kritikus meglehetősen hallgat a könyvecskében s ez természetes is; a könyv a hallgató élvezetét fokozni és biztosítani szeretné, nem megzavarni vagy csökkenteni. A magyar szerzőket — ez csak természetes — különös gyöngédséggel kezeli szerzőnk. Régen keltett magyar kiadvány ekkora örömet bennünk. Lányi igen sikerült művének minden magyar kultúrember könyvtárában a helye.

B. R.

BELFÖLDI HÍREK

••••

Április 6-án mutatják be Budapesten először a magyar *Jankó* Pál sokszor méltatott világhírű találmányát: a hat billentyűsoros *Jankó-klaviatúrát.* Walter *Rehberg* svájci zongoraművész, ki már egész Európát beutazta Jankó zongorájával, a Zeneművészeti Főiskola és a Népművelési Bizottság együttes rendezésében játszik körülbelül egy órás műsort az újszerű billentyűsoron. Műsorát megelőzően *Siklós* Albert tanár mond bevezetőt; ebben Jankó találmányának lényegét foglalja egybe.

»A Tükör« *Siklós* Albert és *Mohácsi* Jenő táncjátéka nagy sikert aratott március 16-iki felújítása alkalmával. *Oláh* Gusztáv nagyvonalú rendezői munkája olyan előadást produkált, mely még az Opera nívós műsorában is feltűnést keltett. Gyönyörűen stilizált színpada, kosztümtervei a Pierrot-Pierrette-Harlekin ősi játékot új köntösbe öltöztették. Izzó drámai erő lüktet a 36 perces darab szédítő tempójában, mely a hallgató figyelmét, érdeklődését az első ütemtől az utolsóig le tudja kötni. *Szalay* Karola szédítő virtuózitással varázsolta elénk a szeszélyes, csapodár, csupaideg asszonyt. Mimikája, táncszámai szen-

zációt keltettek. *Brada* és *Sallay* táncművészete és nagy játszókészsége harmónikusan simult a rendező zseniális elgondolásához. A remek koreográfia is *Brada* Rezső érdeme. *Kenessey* Jenő biztos fölénnyel vezényelte zenekarát, szeretetteljes megértéssel merülve el mestere alkotásába. A táblás ház sokszor szólította függöny elé a pantomim kitűnő szereplőit.

Dohnányi Ernőt a francia kormány a becsületrend tiszti jelvényével tüntette ki. A kitüntetést a francia követség zártkörű diner-jén Cortot nyujtotta át a Mesternek.

KÜLFÖLDI HÍREK

••••

Bekker Paul zeneíró a »Frankfurter Zeitung« majd a »Newyorker Staatszeitung« hírneves zenekritikusa 57 éves korában váratlanul meghalt. Beethovenről, Wagnerről és Mahlerről írt értékes esztétikai könyveket.

A varsói versenyen *Jámbor* Ági nyerte a 2000 zlotys ötödik díjat. *Faragó* György és *Blaha* Márta 500—500 zlotys díjakat nyertek.

Widor Charles a párizsi orgonaművész és zeneszerző 82 éves korában elhúnyt. Apja magyar származású. La Korrigane c. balletjét 1880-ban személyesen dirigálta Operánkban.

Veronában július 29-től augusztus 15-ig rendeznek ünnepi játékokat. Boito, Verdi és Puccini operák előadását tervezik elsőrangú erőkkel.

A salzburgi ünnepi játékok július 24-étől augusztus 31-ig tartanak. Toscanini 12 operaelőadást és két hangversenyt vezényel. *Walter* Bruno ugyancsak 12 operaelőadást és tíz hangversenyt. Knappertsbusch összesen hétszer dirigál. Ezeket a zenei produkciókat Reinhardt két rendezése határolja. A híres bécsi Rosé-kvartett és a Mairecker-kvartett hangversenyei egészítik ki a gazdag műsort.

Pergolesi halálának kétszázadik évfordulóját a kölni zenei főiskola a nagy olasz mester ritkán hallott karműveivel ünnepelte.

A párisi Opera újjávarázsolva nyílik meg március végén. Hétszáz ember megfeszített munkájának megvolt az eredménye és ma a francia opera egyike a világ legszebbjeinek. Orgonája 28 méter magas és 20 tonna súlyú. A legcsodálatosabbak azonban az eddig semmiféle színházban nem tapasztalt fényeffektusok, amelyeket különböző, automatikusan működő gépek hoznak létre. A berendezés is párját ritkítja. Se szeri, se száma az apróbb technikai újításoknak és külön meg kell említeni, hogy az általános tisztogatás az opera minden régi, de egy idő óta már porlepte képzőművészi szépségét is felszínre hozta.

Nemzetközi zenei versenyt rendez *Bécsben* június 7. és 19. között a *Wiener Staatsakademie für Musik* vezetősége. Énekesek, hegedűsök és gordonkások jelentkezhetnek ez év május 15-ig. A nemzetközi zsüri magyar tagjai: *Hilgermann* Laura, dr. *Molnár* Imre, dr. *Székelyhidy* Ferenc és *Unger* Ernő.

Budapest Székesfőváros Népművelési Bizottsága bérleti hangversenyei a Pesti Vigadóban.

„A" bérlet.

IV 4	**Csajkovszki: F-moll** szimf. Beethoven: Zongoraverseny Es-dúr Kósa György: Mese-szvit	IV 25	Reprezentatív **Magyar hangverseny**
Vezényel: Bor Dezső		Vezényel: Rajter Lajos	

Budapest székesfőváros házinyomdája 1937 — 2995 — Felelős nyomdavezető: Kurfürst István vezérigazgató

0.289
22

A ZENE

Alapította: DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:
SIKLÓS ALBERT
Szerkesztőség: Budapest, V., Pozsonyi-út 42.
Telefon: 2-930-67

Felelős kiadó:
NOVÁGH GYULA
Kiadóhivatal: Budapest, IV., Szép-u. 5, félem. 2.
Telefon: 1-845-29

Budapest
XVIII. évfolyam, 11—12. szám
1937 április 1.

TARTALOM

Hangversenyműsoraink ismertetése. (A Jankó-klaviatura.) — Molnár Antal: Dietrich Buxtehude (1637—1707) születésének háromszázadik évfordulójára. — S. A.: Koessler János (Emlékbeszéd). — Sebestyén Ede: Beethoven magyar barátnői. — Szita Oszkár: Modern zenei diagnózis. — (— rd —): Lully Jean Baptiste (Halálának 250. évfordulóján). — (pl): Külföldi vendégművészek. — Könyvek—kóták. Belföldi hírek. — Külföldi hírek.

A Székesfővárosi Népművelési Bizottság hivatalos kiadványa

Budapest Székesfőváros Népművelési Bizottsága hangversenye a Székesfővárosi Zenekar közreműködésével

Tizenhatodik hangverseny

(**A** bérlet)

1937 április 4-én, vasárnap délután 5 órai kezdettel a Pesti Vigadóban

Közreműködik:
Deák László
zongoraművész

Vezényel:
Bor Dezső
karnagy

1. **Mozart Wolfgang Amadeus** (1756 Salzburg—1791 Bécs): Cosi fan tutte, nyitány.

Cosi fan tutte (»So machen es alle!« »Die Schule der Liebhaber« »Mädchentreue . . .«) című kétfelvonásos vígoperáját II. József császár rendeletére 1789. decemberében kezdte Mozart komponálni. A szövegkönyv cselekménye, egy nagyon sikamlós, fogadásból eredő szerelmi história, valóban lejátszódott Bécsben. Da Ponte librettója hihetetlenül bárgyú, frivol, valószínütlenségekkel telítve. Több mint száz éve folynak a kísérletek, hogy Mozart isteni humorral megírt muzsikáját úgy mentsék át, hogy Da Ponte szövegkönyvét átalakítsák, vagy egészen újraköltsék. Ez eddig, sajnos, senkinek sem sikerült. A dalmű bemutatója 1790 január 26.-án zajlott le Bécsben. Bár a két esemény között semmiféle okozati összefüggés nincs, bennünket mégis annyiban érdekelhet ez a dátum, mert a haldokló II. József egy nappal később semmisítette meg egy tollvonással összes, a magyar alkotmány megnyirbálására vonatkozó intézkedéseit.

Az opera *nyitánya* Mozart egyike legkülönösebb formában tartott zenekari műveinek. A 14 ütemes *andante*-bevezetés egy szerelmes óboa-dallam után rögtön idézi a basszusokban *Alfonso* áriájának jelmondatát: *Cosi fan tutte!* A következő *presto* három témacsoport állandó ismétléséből áll. Az egyik a vonósok váltóhangokkal kombinált hangismétlésein épül fel; a másik jellegzetes színkópás tutti harmóniák sora, míg a harmadik mindig a fuvókba helyezett felelgető skálaszerű nyolcadfigura. A főtéma és melléktéma konturjai, valamint a tematikus visszatérés annyira elmosódottak ebben a műben, hogy memorizálása egyike a legnehezebb feladatoknak. A kóda megismétli a bevezető »jelmondat«-ot s vidám strettával zárul a nyitány.

2. **Beethoven Ludwig** (1770 Bonn—1827 Bécs): Esz-dur zongoraverseny.

A költői elmélyedésnek és a virtuóz csillogásnak csodálatos frigye az Esz-dur koncert, amelyet Beethoven egyik lelkes bámulójának, Rudolf főhercegnek ajánlott, mert — mint írja egyik barátjának — »Már többízben észrevettem, hogy egészen elszomorodik, ha egy neki tetsző művet másnak

ajánlottam.« Először *Czerny* Károly játszotta 1810-ben Bécsben — mint 14 esztendős csodagyerek — s a koncert *megbukott*, de a következő évben a Breitkopf & Härtel-cég mégis kiadta Beethovennek ezt az V-ik zongoraversenyét. A mű előadása nagy feladatot ró az előadóművészre, mert nemcsak fölényes technikát igényel, hanem a klasszikus stílusnak abszolút megértését, a nagy költő legintimebb gondolatainak és érzéseinek kifejezését s mint Kretzschmar mondja: »hogy érvényre tudja juttatni az első tétel lovagi karakterét, az adagiorész nyugodt méltóságát és a finále isteni humorát.«

Az első tétel *(Allegro)* szerkezete gyönyörű példáját mutatja a Mester formai invenciójának. Bámulatos könnyedséggel és szabadsággal kezeli az expoziciót, melyet költői szárnyalású Durchführung és brilliánsan megkomponált kóda követ. »A kimondhatatlanul szép 2. tétel méltóságos megnyugvást kelt. Nem is tudom máshoz hasonlítani, mint az *Appassionata* adagiójához. Az éjhez írt himnusz ez! Olyan, mint az ezüstös, holdsugaras, csillagfényes éj, amely csodás békét, nyugalmat lehel«.... írja egyik bírálója. Átmenet nélkül következik a rondóformában írt 3. tétel *(Allegro)*. Száguldó passzázsok díszítik az ötletes témákat s a mindvégig gyöngyöző humorral és derüs jókedvvel megkomponált tétel emelkedett hangulatban zárja a legszebb zongorakoncertet.

Előadja: **Deák László** zongoraművész.

3. **Kósa György** (1897 Budapest—): Mese-szvit három tételben, nagy zenekarra.

Kósa 1931-ben komponálta Andersen bűbájos meséinek hatása alatt ezt az opuszát. 1934-ben mutatta be a Filharmoniai Társulat Dohnányi vezényletével. A szerző nem akart programmzenét írni, hanem csak a mesék *hangulatát* akarta visszatükröztetni. »*A kanász*« a szvitnek mintegy nyitánya, bevezetője. A »*Piros cipők*« érzelmi crescendoját variációs formába öltöztette Kósa. Végül a harmadik tétel a »*Rendíthetetlen ólomkatona*« alakját varázsolja elénk.

Szünet.

4. **Csajkovszky Péter Iljics** (1840 Votkinszk—1893 Szentpétervár): Negyedik (f-moll) szimfónia.

Első három kevéssé jelentékeny szimfóniája után a »Negyedik« nyitja meg a sorát *Csajkovszky* nagy szimfónikus alkotásainak. 1877-ben fejezte be komponálását, életének talán legsorsüldözöttebb esztendejében, feleségétől való elválása után. Első előadását *Rubinstein* Nicolaj vezényelte a párisi világkiállítás »orosz hangverseny«-én. Művét legjobb barátjának, *Meck* asszonynak ajánlotta. Egyik hozzáintézett levelében a nagy zeneköltő maga írja meg a kompozició tartalmi ismertetését.

Első tétel: *Andante sostenuto*. A bevezetés témája, melyet először kürtök és fagótok szólaltatnak meg, képezi az egész szimfónia alaphangulatát. A sors hatalmát ábrázolja a zene, — a Sorsét, amely megakadályozza az embert abban, hogy célját — a boldogságot elérje. A főtéma sötét, reménytelen hangulatot fest, amely mind lángolóbbá válik. A melléktéma olyan, mint egy álomkép, — álom a boldogságról. A Sors témája azonban előzi az álomképeket. Ilyen az egész élet: »Ide-odahánynak a hullámok, míg a tenger el nem nyel.«

A második tétel: *Andantino in modo di canzone*, már más formában tárja elénk a szenvedés képét. Olyan a hangulata, mint a fájó visszaemlékezés melankólikus érzése; siratjuk az elmult, soha vissza nem térő fiatalságot — az ember belefáradt az élet terheinek a viselésébe. Fölcsendül emlékezetünkben a mult minden vidám és szomorú emléke.

M. T. AKAD. KÖNYVTÁRA
1937 684

A harmadik rész: *Scherzo: Pizzicato sostenuto*, — brilliáns tétel. A hangulat sem vidám, sem szomorú. Szeszélyes arabeszkek szaladgálnak végig a vonóshangszereken. Nem gondolunk semmire sem, fantáziánk szabadon csapong (fődalforma). A trióban két új kép is jelentkezik. Az egyik olyan, mintha utcai dal szólna hozzánk, a másik pedig távoli katonazenéhez hasonlít. A vonószenekar az egész tételt pizzicato (pengetve) játsza.

Az utolsó tétel: *Finale. Allegro con fuoco*, — a nép közé viszi a hallgatót. Pajzán jókedv és temperamentum árad minden taktusából. »És te még azt hiszed, hogy az egész világ komor és szomorú? Mégis csak van még öröm, — örülj a mások boldogságának!« Ezekkel a szavakkal fejezi ki a Mester a tétel alaphangulatát. A szimfóniát a benne előforduló népies dallamok miatt, Csajkovszky »*orosz*« szimfóniájának is nevezik.

*

A Zeneművészeti Főiskola
és
Budapest Székesfőváros Népművelési Bizottsága
RENDKÍVÜLI HANGVERSENYE

1937 április 6-án, kedden délután 6 órai kezdettel
a Zeneművészeti Főiskola nagytermében

Walter Rehberg
zongoraművész
a stuttgarti Zeneművészeti Főiskola tanárának hangversenye
a Jankó-féle hatsoros klaviaturán

Bevezető előadást tart:
Siklós Albert
a Zeneművészeti Főiskola tanára

A JANKÓ–KLAVIATÚRA

Mikor a 9. század kezdetleges hordozható orgonáin a sípok szelepeit nyitogató rúdalakú emelőkarokat billentyűk váltják fel, mint köztudomású, ezeket előbb ököllel nyomkodták. (Innen az *Orgel schlagen!* kifejezés.) Később, mikor a billentyűk keskenyebbek lettek, ujjakkal érintették, de a hüvelyket — a kéz helyes tartása mellett — nem vonták be a játékba. Talán egész Bach koráig (18. sz. eleje) nem. A fekete billentyűk elhelyezése ötletszerű volt és nem következett a kéz természetes alakjából. Mert az emberi kéz évezredek óta változatlan természeti adottság! Ezzel a billentyűk első készítőinek számolniok kellett volna!

Herig karlsruhei főmérnök a »Handkulturlehre« c. folyóirat megalapítója több mint egy évtizede tanulmányozza műszereknek, eszközöknek, szerszámoknak és az emberi kéz természetes formájának viszonyát. Manufaktológiai tanulmányainak során állapította meg, hogy zongorák, orgonák, harmóniumok mai klaviatúrája teljesen ellenkezik a manufaktológia józan törvényszerű-

ségével. Egy pillantás az emberi kézre, a hüvelyk elkülönödésére és az ujjak nem egy egyenes vonalba eső rajzára igazolja, hogy természetellenesebbet, nehezebbet mint a C-dur skálát, épen kezünk alkatánál fogva, alig tudunk elképzelni. Ne a kéz alkalmazkodjék a tasztatúrához, hanem épen fordítva: a tasztatúra (a munkaszerszám) az emberi készítmény a természettől bölcsen megalkotott kéz alakjához. Ezért kell a zongorázóknak hosszadalmas, szellemtelen mechanikai gyakorlatokon, kézügyességi tanulmányokon átvergődni, hogy a primitív, fejlődésében elmaradt tasztatúra természetellenességét le tudják győzni.

Jankó Pál — a Tatán 1856 június 2-án született világhírű technikus-zongoraművész — tíz éven át tanulmányozta a mai billentyűsor fogyatékosságának megszüntetésére irányuló külföldi kísérleteket. Tudta, hogy évszázados, megrögzött tradiciókat kellett lerombolnia, tudta, hogy a feltalálók fanyar, száraz kenyerén kell majd megélnie, még sem riadt vissza megkezdett művétől. Hosszú kísérletek során jutott el kitűzött céljához, mely bizony még ma sem termelte ki, tizennyolc évvel halála után tanulmányának erkölcsi diadalát.

Klaviatúrájának berendezésére a következő célt tűzte ki maga elé: oly billentyűsor szerkesztendő, amely megfelel az emberi kéz természetes elhelyezkedésének, amelyen minden hangsor egységes újjrenddel játszható, amelyen az oktávtávolság csak 120 mm, tehát a legkisebb kézalkatra is megfelelő, amelyen a legnagyobb, legbonyolultabb akkordok, fogások, futamok könnyen, nagyobb megerőltetés nélkül játszhatók, oktáv, terc, szext, decima glisszandók is, kromatikusan is!

Ezek a feltételek szinte megvalósíthatatlanoknak látszottak és Jankó Pál lángelméje győzedelmeskedett a nehézségeken!

1886-ban lépett először a nyilvánosság elé találmányával. Bemutatkozása nagy sikerrel járt, de a konzervatív csökönyösség, a régi tradiciókhoz való indokolatlanul esztelen ragaszkodás a közömbösség árjába fullasztotta az egész mozgalmat.

Jankó Pál maga, kudarcától elszontyolodva, 1892-ben Konstantinápolyban telepedett le és mint az állami dohányjövedék osztálytanácsosa halt meg ugyanott 1919. március 17-én.

De találmányának hívei, rajongói nem hagyták fel a küzdelmet és nem hagyják fel ma sem. 1905-ben Bécsben *Herzmansky*, majd *Weisshappel* elnöklete alatt *Jankó-Verein* alakult (hivatalos helyisége: *Canongasse* 19), mely Jankó klaviatúrájának népszerűsítését tűzte ki célul.

A Jankó-billentyűsor harcosai között ma *Rehberg* Walter svájci zongoraművész küzd a legelső sorban. Ez a nagyszerű 37 éves pianista, ma a stuttgarti Zeneművészeti Főiskola tanára, missziót teljesít, amikor európai körútjain a magyar Jankó Pál elhalványodott, de az utolsó két évtizedben újra kifényesedett nimbuszának áldoz páratlan művészetével. Jankó-klaviatúrára átírt klasszikus kompozíciókkal, valamint saját darabjaival, főként versenyművével eddig mindenütt osztatlan lelkesedést keltett.

1. **Bach Johann Sebastian** (1685 Eisenach—1750 Lipcse): Kromatikus fantázia és fuga.

2. **Beethoven Ludwig** (1770 Bonn—1827 Bécs): Szonáta, f-moll, op. 57. (Appassionata).

3. *a)* **Chopin Frederic** (1810 Zelazowa Wola—1849 Páris): Két etüd.
b) **Walter Rehberg** (1900 Genf—): Két tánctanulmány.

4. **Walter Rehberg**: Öt fantázia Jankó-zongorára (Verdi témájára): Téma. Scherzo. Idill. Marche grotesque. Elégia. Valse de salon.

*

Budapest Székesfőváros
Népművelési Bizottsága hangversenye
a Székesfővárosi Zenekar közreműködésével

Tizenhetedik hangverseny

(**A** bérlet)

1937 április 25-én, vasárnap délután 5 órai kezdettel
a Pesti Vigadóban

ÉVADZÁRÓ MAGYAR HANGVERSENY

Vezényel:

Rajter Lajos

Közreműködik:

Ornella Puliti Santoliquido
zongoraművésznő
(Róma)

1. **Hubay Jenő** (1858 Budapest—1937 Budapest): Falu rossza, nyitány.

Hubay Jenőnek ez az első magyar tárgyú operája, melyet 1896. március 20-án mutatott be az Operaház teljes sikerrel. Zenéje tárgyát Tóth Ede népszínművéből merítette. Amikor Wagnernak hatalmas egyénisége fojtogató hatást gyakorolt az egész világra, ez volt egyike azon műveknek, mely mégis új lehetőségeket sejtetett a hallgatósággal. Magyart a magyarnak! Ez volt Hubay jelszava. Ezzel a merész elhatározással írta meg művét és munkáját méltó siker koronázta.

A most előadásra kerülő nyitány összesürítve adja mindazt, ami az operában történik. Klarinét és fagót kezdi a lakodalmas nép dalával, ezt félbeszakítják Sándor fájdalmas felkiáltásai. A tempó élénkebb lesz. A vonósok színkópái az ő szívének nyugtalan, szenvedő dobogását éreztetik páratlanul fínom művészettel. Széles melódiák vezetnek az Allegro non troppo-hoz, mely Sándor elkeseredett tivornyázását festi. Ezt megszakítja a Gonosz Pista (bakter) dala, majd ennek elhangzása után a vidám hangulat lesz mindinkább az uralkodó, a tempó mindig vígabb — érezzük, hogy minden jóra fog fordulni. A műnek a fölépítése mintaszerű, megcsodálhatjuk benne Hubay melódiagazdagságának kiapadhatatlan forrását.

2. **Siklós Albert** (1878 Budapest—): Elégia (bemutató).

A komponista a szonátaformában elgondolt tragikus alaphangú művét elhúnyt egyetlen fia emlékének ajánlotta. Fájdalmas disszonanciával kezdődik a főtéma, de a lassú meditáló periódust váratlanul szenvedélyes vonósfutamok váltják fel: »életünkön, mint vad orkán száguld át a kínok kínja«. A melléktéma csendesebb, rezignáltabb, a könnyeket a lélek megnyugvása szárítja fel. Majd megszólal az ősi zsoltár, mely a vergődőt a Megváltó szenvedéseivel

vigasztalja. A tematikus visszatérésben ismét elvonul előttünk a fő- és melléktéma. Midőn ez a kódába torkollik, a vonósok misztikus, remegő tremolói felett, a fúvókban a »Ferkó szórakozásai« motivum-anyagának néhány foszlánya jelenik meg.

3. **Weiner Leó** (1885 Budapest—) : Concertino.

Pár ütemes bevezető-téma után lép be azonnal a szólóhangszer, mely a főtémát a fúvókar közbelépésével intonálja. A melléktéma (G-dúr) sicilianaritmusával élénk ellentéte az egyre gyorsuló és sűrűn moduláló érdekes záró-témának. Az ötletes kidolgozás hosszabb kadenciába torkollik, ennek végén jelentkezik ismét a főtéma a vonószenekarban. A melléktéma E-durban tér vissza, csak rövid utalással.

Vivace kétnegyedes scherzo a második tétel, ötletes epizódok sorával. A zongora kromatikus oktávfutamai *H* orgonaponton épülnek fel, ez készíti elő az utolsó tételt jelképező *Allegro giocoso*-t, mely $^6/_8$-os figuráival új ritmus-ötletet vet fel. A zongora szeptola-skáláinak gyöngyözésével záródik a nagyon hálás versenymű.

Előadja : **Ornella Puliti Santoliquido** zongoraművésznő (Róma).

Szünet.

4. **Bartók Béla** (1881 Nagyszentmiklós—) : Magyar parasztdalok.

1. Ballada. 2. Magyar népi táncok.

Népdalgyűjteményének témáit dolgozza fel Bartók e két színes orkeszter-darabjában. A ballada hétnegyedes dallal indul, variációi egymásba kapcsolódnak. Érdekes az a felfokozás, melynél puzónok intonálják a témát a vonósok megszakított tremolói és a fafúvók diatonikus futamai közben.

A táncok témáját előbb a vonósok unisono-jában halljuk, később a fafúvókban, majd a zenekar tuttijában. Egy másik téma jelenik most meg az óboa és fagót szólamában, majd szinkópás orgonapont fölött a hegedűkben, mialatt a fuvolák és klarinétok tizenhatod figurákkal fonják körül. Az előbbi tánctémát intonálja az óboa, utána ismét az egész zenekar felel rá. Kissé szlávos a nagyon sikerült dór-téma : előbb a hegedűkben, majd a vonósokban és a fúvók figurált uniszonójában. Szellemes a $^3/_4$ és $^2/_4$ váltakozáson felépített téma, előbb az angolkürtben, aztán a fuvola és basszusklarinét uniszonójában. Dudával kísért tánc hatását kelti a *B* orgonaponton felépített $^2/_4$-es tánc *(allegro)*, ennek tematikus anyaga szolgáltatta a hatásos kódát is.

5. **Kodály Zoltán** (1882 Kecskemét—) : Nyári este. Kis zenekarra.

Első szimfónikus műve volt a *Nyári este* Kodálynak, mely 1906 október 22-én került bemutatásra a Zeneakadémia egyik növendékhangversenyén. Később 1929-ben gyökeresen átdolgozta ; ebben a formában kerül ma is előadásra. A bevezető mélabús angolkürtszóló adja meg előre a mű hangulatát. Utána a vonósok érdekes imitációkkal fűzik tovább a kompozíció alaptémáját. Élénkebb epizód után a *divisi*-hegedűk tremolói alatt jelenik meg az angolkürt-téma változata, majd egyik motívumának diminuciója. Rövid *tutti* vezet át a középtételbe, majd élénk magyar tánctéma jelentkezik az oboában, és később a hegedükben. A mozgalmas részt egy fortisszímó sexthangzaton *(d—f—b)* vágja el a komponista, hogy ismét az angolkürtnek adja át a szót. Újból felcsendülnek a legelső téma motívumfoszlányai, majd maga a mélabús főtéma és hosszan kitartott *D* orgonaponton záródik a hangulatos zenei kép.

6. **Dohnányi Ernő** (1877 Pozsony—) : Szimfónikus percek.

A Filharmóniai Társulat 80 éves fennállásának ünnepi hangversenyére írta Dohnányi ezt az ópuszát és a Társulatnak dedikálta. Az öttételes szvitszerű kompozició első tétele : *Capriccio*. Sziporkázóan szellemes hatnyolcados, táncjellegű háromszakaszos dalforma, melyben a fuvolák váltakozó futamai érdekesen vegyülnek a vonósok pizzicatoival. A középtétel kromatikus futamai élénk ellentétben állanak a főtéma visszatérésével. Érdekesek a fafúvók »Flatterzunge« — hangismétlései.

A rapszódiában az angolkürt mélabús, magyaros andante-témája dominál ; az óboa vezetődallamát kísérő *sul ponticello* tremolo ép olyan érdekes zenekari szín, mint a tétel kódájának egyéni hanghatása. *Scherzo* a harmadik tétel, a $^3/_8$ és $^2/_8$ izgalmas váltakozásával. A szonatinaforma melléktémáját előbb domináns hangnemben hozzák ki a vonósok, később a röprizben a főhangnemben a fúvók (trombita). A negyedik tétel : *Tema con variazioni*. Mixolid-hangnemű nyolcütemes népdal hat változata követi egymást érdekes ritmikai változatosságban. Az utolsó variációt, mint kódát szélesítette ki a komponista. Élénk, kétnegyedes csárdásszerű lüktetése van az utolsó tételnek, a *rondó*-nak. Szellemes epizódjai háromszor szakítják meg a főtéma visszatérését. Igen élénk hatásos *stretta* fejezi be a művet.

DIETRICH BUXTEHUDE

(1637—1707)

SZÜLETÉSÉNEK HÁROMSZÁZADIK ÉVFORDULÓJÁRA

Három nemzet is vetélkedik Buxtehude hovatartozósága felett : a svéd, a dán és a német. Csakhogy a XVII. század nem ismerte még a szigorúan körülhatárolt nemzetiség nézőpontjait. Számára *vallás* és *uralom* volt a döntő. Eszerint Buxtehude — bár német származású — *evangélikus dán* volt, minthogy *Lübeck* az ő idején dán felségjogok alatt állt. Művészetét tekintve ennél is fontosabb, hogy a mester valódi *északi típus*, a Hansa-városok független szellemével, hatalmasan átfogó gondolkozásával, avval a robusztus egészséggel és kérlelhetetlen következetességgel, mely az északi kereskedővárosok nagypolgárságát világraszóló hatalmassággá tette. Buxtehude zenéjéből *harcos hit és erőteljes élnitudás* fluiduma árad. Annak a világnak zenéje az övé, mely szigorú erkölcsi és dologi határait éles fegyverekkel hathatósan védte, mely izmos biztonságában a jogtól a modorig, a háborús edzettségtől a pazar lakomázásig mindent egyesített, ami a gazdag északi életnek jellegzetességét megszabta. Ha valahol, úgy a Hansa körében alakult ki legelsőízben a *germán* típusú kulturális körülhatároltság ; eme északi kereskedő központok sokféle külső behatást olvasztottak be művelődésükbe, de mint ahogy a tengerbe hullott kincset sókristállyal vonja be a hatalmas elem, úgy hasonított magáévá minden jövevény áramlatot az északi városi művelődés egységes ereje. Míg a többi germán kulturális központ inkább *átjárója* volt világtájak legkülönfélébb hatásainak a XVII. században, itt Északon vált legelőször *egyesítő kristállyá*, alakult határozott műveltség-típussá a germán-szellem összefoglaló ereje. Buxtehude műveiben lép elénk a német barokk zeneművészet első nagyszabású

mintája. Elődei, egy *Tunder*, egy *Scheidt*, még félig-meddig a németalföldi *Sweelinck* függvényei. Annak a szellemnek, mely később a nagy *Bachban* jut csúcspontos leszűrődéshez, a lübecki mester találta meg kibontakozó formáját.

Mint *Frescobaldi* a Dél, úgy Buxtehude az Észak orgonastílusát alapítja meg. Mindkét mester a stíluskeresés, kialakítás, a szűzi teremtés időszakának *betetőzője*, a barokk formaproblémák csomójának egymástól független, első, heroikus feloldója. De amily harmónikus, egyenletes, gördülékeny a római mester *Toccata-* vagy *fuga*-építkezése, époly fantasztikus, ködös, szakadékos, ütközőkkel teli a Buxtehudeé. Ami Frescobaldi műveit, a rögtönzésszerűeket is, egységre hozza, az a déli szimmetriaérzék; az északi mester műveinek végső összetartást a szólamszövő *fanatikus láz*, az egységes központból ömlő kontrapunkt kölcsönöz. Frescobaldi formáját a szépségarány szilárd adottságai szabják meg, az ő lelki energiái úgy futnak föl a felszínre, mint valami előre kész edénybe; Buxtehude ellenpontja mintha sziklákból szakítaná ki a formát, sokszor megtorpanva, majd nekirugaszkodva, mindig küzködően, — s az ő magabiztonsága nem annyira a tudatos alakítóé, mint inkább a rettenthetetlen erőé, mely térdrekényszeríti az ellenálló anyagot.

Hatalmas *korálváltozataiban* válik legvilágosabbá az a szolid fenség, mely az északi városi művelődés legnagyobb dicsősége. A népies, általános, átfogó vallásos lelkiségét a *nép-ének*, a korál képviseli e sokszor oly andalító, sokszor oly démoni alkotásokban; a magasrendű, fölemelő, megalkuvás nélküli törekvést pedig a szövevényes, elmélyedő *kontrapunkt*. Aki meg akarja érteni a vallásháborúk borzalmait, a végnélküli áldozatok, a meditációs odaadás, a biblikus tűz csodáit, az Buxtehude orgonavariációiban ráébredhet a protestáns lelkület kulcsára. Egyéni felelősségérzet, kétségek és küzdelmes magáratalálás, öröklétbe tekintő büszke biztonság Isten segítségében, határtalan önfeláldozás és az emberi lét fölemeltetése izzik bennük múlhatatlan erejű beszédességgel. A lübecki mester úttörő »Estéli zenéi« (1668—), ezek a nagy hírre kapott nyilvános vallásos hangversenyek hatalmas *kollektív dokumentumok*: a városi nagypolgárság hatalmát jelképezik azáltal, hogy ennek a hatalomnak lelki gyökeréből fakadnak és lelki gyökerét világítják meg. *Hit és műveltség*: ez a devizájuk. Az öröklétből merített erő teszi bennük naggyá az időhöz kötött emberi létet, Istenhez menekülés teszi biztonságossá és fenségessé a fények felé kapaszkodó helyi kultúrát.

A formát kereső északi barokk »romantika« legváltozatosabb ékességeivel teljes Buxtehude *kantáté*-művészete. Hatalmas énekkari művei (pl. az 1923-ban újból fölfedezett »Utolsó ítélet«) voltak az »Abendmusiken« fődísze. Ezekben árasztotta szét azt a lelki pompát, mely értelmet és profilt adott a dús környezet világi erejének. S amikor büszke hajók érkeztek a jómód kikötőjébe, a hangversenyről távozó hívek megtisztult lélekkel mehettek azoknak elébe; mert megerősítette őket lelki nemességükben a protestáns muzsika lényege: *túlvilági alázat* és *evilági önérzet*.

MOLNÁR ANTAL

KOESSLER JÁNOS*)

(1853—1926)

Egy puritán jellemű művészlélek emlékének áldozunk a megemlékezés oltárán. Szellemi hagyatékának egy töredéke a koncert folyamán fog elvonulni előttünk.

A mai ifjú zenészgeneráció nem ismerte őt. Alig tud róla valamit. De az a nemzedék, mely mai zeneéletünk élén harcol, áhítatosan, bálványozó szeretettel gondol rá, a jóságosan mosolygó, nemesszívű emberre, mindannyiunk tanítómesterére. Tizenkét évvel ezelőtt még itt járt köztünk. Ma már a halhatatlanság glóriája övezi legendás alakját.

Akik akkoriban csak felszínesen érintkeztek vele, megközelíthetetlen, gőgös, hiú, mogorván pózos embernek tartották. Büszke főtartása, szórakozott távolbanézése, tiszteletet parancsoló brahmsi szakálla, joggal vezethette félre a felületesen ítélkezőt. De azok, akik közelében élhettek és jobban beláthattak nobilis lelkébe, fennkölt jellemébe, azok akár társaságát, akár tanítását élvezték, rajongói lettek lebilincselő egyéniségének, bölcs életszemléletének.

Létének legfontosabb mozzanatai lelki világában zajlottak le. Magányt kereső, befelé élő, sokat tépelődő, önmagában küzködő lélek volt. Elvonult csendes egyedüllétében forrtak, értek gondolatai. Főiskolánk tanácstermében tizenegy év előtt mondott megható búcsúbeszédéből idézem a következő, reá annyira jellemző önvallomását:

»Mindig tanulónak, szegény, igénytelen növendéknek éreztem magam három évtizedes működésem alatt, akinek minden egyéb — vagyon, fényűzés, dicsőség, megtiszteltetés — egészen közömbös, mert mindez csak mulandó és hiúság legyezgetésére szolgál. Csak a nevelő csendes, zajtalan, szerényen elvonult, magába zárkózó önzetlen munkásságának van igazi értéke. Mert a példa, mit szolgáltatott, mint az elvetett mag terebélyesedik ki és halála után is gyümölcsöt hajt.«

1853-ban született Waldeckben, egy bajorországi csendes városban. Mint a mult század legtöbb komponistája, ő is a templomi kórusok misztikus, tömjénfüstös félhomályában szerzi meg első zenei impresszióit. Első oktatását is a dóm orgonistájától nyeri. Mikor elvégzi középiskoláit, hogy megélhetését szűkösen biztosítsa, Neumarktban vállal orgonista állást. De ez a robot nem elégíti ki tudásszomját, tanulásvágyát. Ezért Münchenbe utazik, hogy a híres Rheinbergernél folytathassa kiegészítő tanulmányait. Orgonát tanul és főként kontrapunktot. Pár év mulva már Drezdában telepszik le, ahol mint konzervatóriumi tanár Wüllner mellett működik. A kórusművészet eme úttörő mesterének metódusát tanulmányozza, azt a módszert, mely akkor még új volt és a tiszta intonáció, a dinamikai egyensúly, valamint az értelmes szövegkiejtés tökéletesítését célozta. Élete leggazdagabb korszakának mondotta egyszer körünkben a Wüllner mellett töltött éveit. Mennyi tapasztalatot szerezhetett drezdai korszakában, azt a 26 éves ifjú dalegyleti karnagyi sikerei bizonyítják. Midőn a drezdai »Liedertafel« vezetését átveszi, pár hónap alatt olyan rohamos fejlődésen esik át kórusa, hogy a kölni nemzetközi versenyen első díjat nyer énekkarával. Talán ennek a kölni szereplésnek eredménye az a

*) *Koessler János emlékünnepet* rendezett a Zeneművészeti Főiskola 1937 márc. 17-én. Az ünnepi hangverseny méltó volt a nagy professzor emlékéhez és méltó a Főiskola nemes hagyományaihoz. *Weiner* Leó, *Waldbauer* Imre és *Unger* Ernő tanárok növendékei nutatták be a tíz év előtt elhúnyt Mester hegedű-zongoraszonátáját, vonós hatosát és hangszerkíséretes kamaradalait mintaszerű előadásban, az énekkar pedig *Ádám* Jenő tanár vezetésével *Koessler* két hatásos kórusát adta elő. A műsor előtt az igazgatóság felkérésére *Siklós* Albert tanár, *Koessler* egyik legkedveltebb egykori növendéke és tanszékének örököse mondotta el fenti megemlékezését.

szerencsétlen elhatározása, hogy elfogadja az ottani Városi Színház karmesteri állását. El sem tudjuk őt képzelni ebben a munkakörben. Nyilvánosságot kerülő, csendes zárkózottsága ellentétbe került a kulisszák világának történő, reflektorfényben fürdő zsivajával. Hamar belátta, hogy ez nem az ő világa és örömmel ragadta meg az alkalmat, hogy Trefort vallás- és közoktatásügyi miniszterünk meghívásának engedve, örökre búcsút mondjon a színházi karmesterségnek és Pesten telepedjék le, elvállalván az öt évvel azelőtt alapított Zeneakadémia orgona- és karénektanári állását. »Mint szerény iskolamester fia — mondá búcsúbeszédében — gyermekkorom óta éreztem hivatást a tanításra.«

Mikor Koessler János 1880-ban Pestre került, Liszt Ferenc elnöklete alatt hattagú igazgatótanács működött, melynek feladata volt az intézet vezetésére és tanszakainak kibővítésére vonatkozó indítványok tétele. A zeneszerzési tanszak növendékeit Volkmann Róbert a hírneves zeneköltő avatta be a komponálás titkaiba. Az Andrássy-úti (akkor még Sugár-úti) reneszánsz-stílű saroképület nagytermében akkor állította fel egy aradi orgonaépítő az új nagyorgonát. Fiatalos lelkesedéssel vetette magát Koessler új hatáskörének sodró árjába. Pedagógiai működésének gyorsan jelentkező külső sikerei hamarosan elfeledtették vele a kölni színházi kalandot.

1883 október 29-én halt meg váratlanul az ősz Volkmann Mester. És a 30 éves Koesslert bízzák meg a zeneszerzés tanításával. Amit e téren felmutathatott az csak a külföld legnagyobb orvos-, vegyész-, természettudós-professzorainak eredményeivel mérhető össze. Fanatikus tanár volt, csodálatos pedagógusi adottságokkal megáldva. Állását nem *sine cura*-nak tekintette : hitt elhivatottságában, hitt abban, hogy missziót teljesített, mikor egy gyermekcipőben járó kultúra rohamos kifejlesztésében ő, a külföldről idekerült idegen is kivehette részét. Romantikus típusú tanár volt. Megfontolt szűkszavúsága mellett egy-egy rövid megjegyzéssel, egy-egy utalással sokszor többet mondott, mint mások felesleges szóáradattal. Felejthetetlenek azok az órák, melyeken klasszikus mesterek műveit elemezte. A forma lényegét a növendék elé tárni senki sem értett jobban nálánál. Bizonyítéka ennek, hogy a mai magyar komponista-gárda kivétel nélkül fölényes virtuóza a zenei formának. Hitet kelteni, a klasszikus mesterek előtt hódolni, a hagyományos örök zenei szépért rajongást ébreszteni hallgatóságában, senki sem értett nála jobban. Megható volt látni átszellemült arcát, hallani izgalomtól, lelkesedéstől remegő hangját, ha kedvenc zeneköltőinek, főként Bachnak, Beethovennek, Schubertnek és Brahmsnak műveit analizálta. Növendékei dolgozatainak megdícsérésével elég fukaron bánt, de annál jobban esett, ha egy-egy sikerült kompozició jó kvalitásait kiemelte. De tudott haragudni is, ha selejtes, nagyképűsködő, nem őszinte dolgozatokkal bőszítették. Ilyenkor jupiteri villámokat szórtak szemei és a legfájóbb gúny ostorcsapásai érték a renitenskedőt.

Tanári működése alatt sok-sok elismerés, de sok keserűség, megbánás is érte. Filozófikus nyugalommal türte a gáncsoskodásokat. Szemére vetették, hogy német szellemet árasztott a magyar Főiskolán, hogy növendékeit német dallamok, német formák tanulmányozására szorítja. De midőn nyugalomba vonul, nemcsak a legfelsőbb hivatalos hely, hanem a közvélemény is elismerte korszakos működésének jelentőségét, tárgyilagosan állapítva meg, mit tett Koessler a magyar zenekultúra érdekében több mint három évtizedes tanársága alatt.

Szerénységére jellemzőbbet alig tudok idézni, mint azt a pár mondatot egyik beszédéből, amelyben zeneszerzői tevékenységéről emlékezik meg. »Midőn a kultuszminisztérium kérésére elvállaltam a zeneszerzési tanszak vezetését, mindjobban elmélyedtem a tanítás módszereinek tanulmányozásába. Tanítványaimnak gyakorlati útmutatással is akartam szolgálni, sőt elől akartam járni jó példával az alkotás mesgyéjén is : ezért kezdtem magam is komponálni.« Aki ismeri Koessler övrjét, csak *az* tudja megítélni, hogy mennyi alá-

zatos szerénység lappang kijelentése mögött. Nagy dologbeli tudása, átfogó zenei műveltsége mellett szinte természetes, hogy műveit nagy formakészség, mintaszerű szerkesztési technika jellemzi. Eklekticizmusa mellett is érdekes egyéni hang szól hozzánk: komoly mélységes pátosz, amelyben tartalom és forma mindig egyensúlyban maradnak. Témái mindig jelentékenyek, vonalvezetésük, ritmikájuk, szinte kínálkoznak arra, hogy követendő példaként szolgáljanak. A zeneköltészet minden ágában jelentős opuszokat hagyott hátra. Írt egyházi zenét (misét, zsoltárt, oratóriumot) szimfónikus műveket (variációt, két szimfóniát, hegedűversenyt) írt kamarazenét (hegedűszonátát, triót, két vonósnégyest, vonóskvintettet és szextettet) azonkívül dalokat, kisebb férfikari és vegyeskari műveket, sőt egy operát is »Der Münzenfranz« címen, mely strassburgi bemutatóján szép sikert hozott szerzőjének. Lelkiismeretességét, alaposságát mi sem jellemzi jobban, hogy önmagával szemben is oly szigorú volt, mint növendékeivel. Sohasem érezte késznek, lezártnak alkotásait. Folyton elégedetlen volt önmagával. Ha elkészült egy-egy darabjával, napokig, hetekig hagyta heverni, újra előszedte, javította, csiszolta, sokszor félretette és újból kidolgozta. Megtörtént, hogy egy kéziratos vegyeskari művén a már megkezdett próbák hatása alatt egy pár ütemes átvezető részt nem talált megfelelőnek. A teljes szólamanyagot megsemmisítve korrigálta ki a nem tetsző részt; ezt akkor vettük észre, mikor a próbán váratlanul egészen új szólamokat kaptunk kézhez. Szonátaformáinak arányai olyan tökéletesek, hogy ahhoz foghatót csak a klasszikus mesterek műveiben találunk. Mintaszerű a főtéma és melléktéma jellegének elválasztása; kidolgozásai telve vannak ötletesnél ötletesebb motívum-feldarabolásokkal, kontrapunktikus átalakításokkal. Átvezető témát írni tehát egy új hangulatú, új ritmikájú témát megfelelően előkészíteni, kevesen értettek jobban nálánál.

Kitűnően értett a vonóshangszerekhez. Színskálájuk gazdagságát főként kamarazeneműveiben tudta kiaknázni. Vonós kantilénáinak pazar melegsége, tömörsége, sokszor túlnő a műfaj keretein. De talán a vokális tétel még közelebb állt lelkületéhez. *A capella* kórusainak páratlanul nemes, kiegyenlített tónusa, szólamvezetésének gazdagsága és az a virtuozitás, mellyel az emberi hang különböző fekvéseinek színét és dinamikáját kezeli, e műfaj legelső mestereinek sorába állítja. Gyászódájában, de különösen »Szilveszteri harangok« című monumentális oratóriumában epizódok sorát találjuk, melyek szinte kínálkoznak arra, hogy zeneszerzéstani könyvekben példaszemelvényekként szerepeljenek.

Új hazájával szemben érezte, hogy kötelessége annak faji muzsikájával is foglalkozni. Ezért tanulmányozta a mult század elejének verbunkos muzsikáját. Sok sikerült opuszán láthatjuk is ennek nyomát.

Abban, hogy a kultúrvilág ma főiskolánkat Európa legkiválóbb tanintézetei közé sorolja, Koessler-mesternek oroszlánrésze volt. Oktatási rendszerére a külföldön is felfigyeltek és főkép a régi boldog békevilágban, seregestől özönlöttek hozzá a tanulnivágyók.

Testileg eltávozott körünkből, de szelleme ma is itt él közöttünk és élni fog időtlen időkig. Gondoljunk mély hálával és meghatódottsággal reá, felejthetetlen atyai tanítómesterünkre!*)

---

*) Koessler János nagyságának jellemzésére leközöljük egykori híresebb növendékeinek névsorát:

Antalffy-Zsiross Dezső, *Ábrányi* Emil, *Bartók* Béla, *Bodon* Pál, *Czobor* Károly, *Dienzl* Oszkár, *Dohnányi* Ernő, *Geszler* Ödön, *Hammerschlag* János, *Hermann* László, *Heteényi-Heidelberg* Albert, *Huszka* Jenő, *Jacobi* Viktor, *Kálmán* Imre, *Karácsonyi Jenő*, *Kassics* Ozmán, *Kern* Aurél, *Kodály* Zoltán, *Kókai* Rezső, *König* Péter, *Kún* László, *Lavotta* Rezső, *Lendvai* Ervin, *Lichtenberg* Emil, *Meszlényi* Róbert, *Pető* Imre, *Perényi* Géza, *Pogatsnigg* Guido, *Radó* Aladár, *Redl* Pál, *Reiner* Frigyes, *Siklós* Albert, *Stefanidesz* Károly, *Szántó* Tivadar, *Szeghő* Sándor, *Szendy* Árpád, *Szendrei* Aladár, *Szerémi* Gusztáv, *Tarnay* Alajos, *Toldy* László, *Unger* Ernő, *Vaszy* Viktor, *Várkonyi* Béla, *Weiner* Leó, *Zalánfi* Aladár és *Zsolt* Nándor.

BEETHOVEN MAGYAR BARÁTNŐI

Kétezernél több könyvet és körülbelül tízezer cikket írtak száz esztendő óta Beethovenről, hogy műveit és emberi jellemét megismertessék a világgal. Ez a roppant nagy irodalom minden irányban elvégezte hivatását. Csaknem teljes mértékben föltárta a nagy mester alkotásainak páratlanul gazdag szépségét és bonyolult jellemének sok nehezen érthető sajátosságát ; csak egy dologban nem tudott kielégítő eredményt elérni : nem tudta az embereket teljesen meggyőzni arról, hogy Beethoven, aki körül százával tolongtak a szép fiatal nők, csak a legideálisabb hódolattal és a legtisztább vonzódással viszonozta hódolatukat.

Nem az írókon mult, hogy az emberek nem tudják Beethovent az ő igazi eszményi valóságában látni. A hiba a köznapi, az alantas érzésű és gondolkodású emberekben van, akik nem tudnak hinni eszményi barátságban. Beethovennek valamennyi *ismert* barátsága tisztán csak barátság volt. Akik mást vártak tőle, azokat eltávolította a környezetéből, mert nem akarta, hogy csak *egy* olyan nőről is tudjon a világ, akivel valóban a legszorosabb kapcsolatban van. A szerelmi életet szigorúan elkülönítette a barátságtól.

A Bécsben lakó magyar főúri hölgyek között, akik Beethoven életét oly színessé, oly stílusossá tették, *Keglevich* Borbála grófnő volt időrendben az első, akivel 1797-ben ismerkedett meg. A második *Brunswick* Teréz grófkisasszony, a harmadik *Erdődy* Mária grófnő volt. Az előbbivel 1799-ben, az utóbbival 1800-ban találkozott elsőízben.

Keglevich Borbála

Beethoven első magyar ideálja tehát a nála tizenkét esztendővel fiatalabb Keglevich Borbála volt. A kisasszony Keglevich Károly grófnak és Zichy Borbála grófnőnek a leánya. A kortársak leírása szerint nem volt szép, ami nyilván csak azt jelenti, hogy nem volt feltűnő szépség ; nem olyan nő volt, akinek ez a legkimagaslóbb és talán legértékesebb tulajdonsága. Mert abban a korban csak a zajos szépséget ismerték el s például Brunswick Teréz grófnőt sem tartották szépnek, noha klasszikus vonású arca több értelmet és mély érzést sugárzott, mint bármelyik ünnepelt szép hölgyé. De ha nem is fogadták be Babette grófnőt a szépségek közé, egyéb jó tulajdonságait annál lelkesebben hirdették. Már fiatal korában kiemelkedett társaságából sokoldalú és alapos műveltségével, lelki finomságával, jóságával és nagy zenei tudásával. Nem érdemtelenül szerette őt Beethoven, akinek elve ez volt: *semmit sem tudok szeretni, ami nem szép!*

A zeneköltő valamelyik főúri szalónban ismerkedett meg a grófkisasszonnyal, 1797-ben. Rövid idővel ezután Babette is beállt Beethoven tanítványai közé, mert akkoriban minden zenekedvelő arisztokrata család Beethovennél adatta meg leányának a felsőbbfokú kiképzést a zongorajátékban. Babette nagyon tehetséges leány volt és a fiatal mesternek egyik legkedveltebb tanítványa. A leány rajongott érte, mint művészért, a szülei pedig az embert is nagyrabecsülték Beethovenben. Rövid idő alatt a család egyik legmeghittebb barátja lett, amit az is megkönnyített, hogy Beethoven nem pénzért tanította

Beethoven és a fiatal grófkisasszony között mindjárt az első hónapban olyan meleg barátság fejlődött ki, amelynek híre nem fért meg a családi palota négy fala között. A társaságban is beszéltek róla, annál is inkább, mert a tanítvány mindenütt hirdette, hogy mennyire rajong a mesteréért. Pedig az ő rajongása a művészt illette, nem a férfit.

A mende-monda, amely házassági tervről regélt, pompás táplálékhoz jutott 1797 őszén, amikor Beethoven Op. 7. jelzésű, négytételes zongoraszonátája megjelent, homlokán ezzel a (francia nyelvű) dedikációval :

»Nagy szonáta clavecinre vagy zongorára. Szerzette és Keglevich Babette grófkisasszonynak dedikálja : L. van Beethoven.«

Ezt nevezték el *Szerelmes szonátá*-nak. Most már bizonyos volt az intimitások kitalálói és terjesztői előtt, hogy a huszonhét esztendős művész komolyan szerelmes a tizenötesztendős kisasszonyba. (Abban a korban nem volt ritka az ilyen korai férjhezmenés.) Niczky Mária grófkisasszony is tizenötesztendős mult, amikor Erdődy Péter gróf feleségül vette, Guicciardi Júlia is alig volt idősebb, amikor Gallenberg Rudolf grófné lett.) Maga Beethoven épen úgy nem gondolt házasságra, mint a tanítványa. Vonzalmuk fölèje emelkedett mindenféle — legális és nem legális — érzéki célnak.

A szonáta megjelenését követő második esztendőben újabb dedikációval kedveskedett Beethoven Babettnak. Bécsben akkor mutatták be Salieri »Falstaff« című operáját nagy sikerrel. Beethoven a közte és Salieri között lévő baráti kapcsolat alapján tíz zongoravariációt készített az opera egyik melódiájára és Babette grófkisasszonynak dedikálta. (Ez a munkája Opus-szám nélkül maradt).

Ekkor lépett fel Babette életében a férfi. Az igazi, akiben a leány a férfit látta meg: *Odescalchi-Erba Innocent herceg*. A kisasszony ekkor tizenhétesztendős volt. A férfi huszonegy éves. Tökéletes alak, finom és férfias arcél, lovagias gondolkodás, nagy rajongás a művészetekért, az átlagon felüli zenei és színészi tehetség és mindezeken felül előkelő rang és nagy vagyon. Borbála rövid idő mulva jegyese lett a hercegnek, a főúri társaság és a megzavart pletykaterjesztők nagy meglepetésére. A jegyesség azonban a szerelmesek ifjú kora miatt csaknem két esztendeig tartott. Beethoven ezalatt zavartalanul folytatta a tanítást.

Az esküvőt 1801-ben, február 10-én tartották nagy pompával, az udvar, a magyar és az osztrák főúri világ jelenlétében. Az immár hercegi rangra emelkedett Borbála Pozsonyba költözött a férjével. Ott volt a herceg családi palotája.

A nagy örömből Beethovennek is jutott. A herceg alázatos respektussal felszólította, tisztelje meg őt is a barátságával és legyen minél gyakrabban a vendégük.

A mesternek nagyon jólesett, hogy nem veszíti el Babette társaságát és néhány hónappal az esküvő után neki dedikálta első zongoraversenyét (zenekarra), amelyet C-durban írt és Op. 15. jelzéssel adott ki 1801-ben. Ennek a homlokán már Odescalchi hercegné neve szerepel. (Beethovennek ez a kompozíciója viharos körülmények között született meg 1796-ban. A szerző kiszámította, mikor készülhet el vele és fölvette a hirdetett hangverseny műsorába. Ebből azután baj lett. Időközben heves kólikarohamok lepték meg és alig tudott dolgozni. Két nappal a hangverseny előtt még sok munka volt hátra. Az előszobában négy másoló ült és Wegeler, Beethoven bonni barátja egyenkint vitte ki nekik a kézirat lapjait).

Figyelmessége nagyon meghatotta a fiatal hercegi párt és még szorosabban vonzották magukhoz. Beethoven többízben meglátogatta őket Pozsonyban. A Szerelmes szonáta egyik vázlatát is elvitte nekik és ezzel az ajánlással adta át:

»Írtam, és dedikálom Borbálának,
pozsonyi tartózkodásom emlékére.«

Még egy művét dedikálta Babettenek a költő: Hat zongoravariáció eredeti témára. (F-dur, Op. 34.) Ez 1802-ben készült és 1803-ban jelent meg.

Odescalchi hercegné csak rövid ideig, tizenkét esztendeig örülhetett derüs házaséletének, mert 1813-ban meghalt.

Brunswick Teréz

Brunswick Teréz huszonnégy esztendős korában, 1799 májusában ismerkedett meg Beethovennel, aki akkor huszonkilenc éves volt. Teréz az anyjával és hugával, Jozefinnel ment el Beethovenhez, hogy néhány órai oktatást kérjen tőle, de talán inkább csak azért, hogy megismerje az akkor már nagyhírű mestert. Beethoven nagyon barátságosan fogadta a magyar hölgyeket és nagy

elragadtatással hallgatta Teréz játékát, aki kedves figyelemből *»egy gordonka- és hegedűkíséretre írt Beethoven-szonátát«* (vagyis zongora-triót) adott elő s a *vonókíséretet énekkel pótolta.* Teréz rendkívüli zenei intelligenciája és meglepő tudása annyira meghódította a mestert, hogy tizenhat napon át minden délben pontosan tizenkét órakor megjelent az »Arany griff«-ben és négy-öt óráig muzsikált Terézzel. S amikor elbúcsúztak, mert Jozefin eljegyzése miatt nem folytathatták a nővérek a tanulást, Beethoven átadta nekik »Ich denke dein« (Rád gondolok) című dalának négykézre átírt variációját a következő meleg ajánlással:

»Brunswick Teréz és Jozefin grófnők emlékkönyvébe. Semmit sem kívánok annyira, mint azt, hogy ennek a kis zenei emléknek az eljátszása és eléneklése közben gondoljanak igaz tisztelőjükre, Beethovenre.«

Ezzel kezdődött a Brunswick-család barátsága Beethovennel. Rövid idővel ezután Ferenc gróf, Teréz testvérbátyja is bejutott a költő környezetébe és barátságuk Beethoven haláláig nem szűnt meg. Erről Beethoven leveleinek hosszú sorozata tanuskodik.

Noha Beethoven környezetében sok magyar ember élt az évtizedek folyamán és az Esterházy-hercegek három ízben látták vendégül Beethovent Kismartonban, Magyarországgal mégis szinte kizáróan a Brunswick-család kapcsolta össze. Ferenc gróf meghívására hangversenyezett 1800-ban Pesten, nála töltötte a zeneköltő az 1806. év nyarának egy részét Martonvásáron, ahol az »Appassionata« szonátát komponálta s ahol sok szép napot élt át a kedves vendéglátó család körében. Ugyancsak Brunswick Ferenc hívta 1809 őszén Pestre, ahol egy zongoraszonátát és zongorafantáziát komponált. (Az Appassionatát Ferenc grófnak dedikálta, a két utóbbi kompozíciót Teréz grófnőnek.) Ferenc gróf szerezte Beethovennek 1811-ben a megbízást a pesti német színház ünnepi fölavató operáinak: a »Magyarország első jótevője« című előjátéknak és az »Athen romjai« című utójátéknak a megzenésítésére. A megnyitó ünnepség 1812-ben volt, de Beethoven nem lehetett jelen, mert szigorú orvosa nem engedte meg az utazást. Brunswickék utóbb kárpótolták a mestert, hogy a Pozsony megyei Korompán levő birtokukra is meghívták.

Az elmult század első évtizedének második felében évszázados, sőt talán örökös rejtélynek a magvát ültette el Beethoven: abban az időben írta azt az ismert levelet, amelynek címzettjét *Halhatatlan Szerelmesnek* szólította, de meg nem nevezte. Nagyon különös írás ez a levél. Nem lehet pontosan megállapítani, hol és mikor írta Beethoven, kinek szólt és hova; a legfurcsább kérdés azonban az, hogy miért nem küldte el? Mert a rejtelmes levél nála maradt, az ő írásai között találták meg a halála után. A levél mellett, több életrajzíró szerint, Brunswick Teréz arcképét találták. Ebből azt következtették, hogy ő volt Beethoven Halhatatlan Szerelmese. De Teréznek hamarosan igen erős ellenzéke támadt. Az idők folyamán más föltevések is merültek fel. Volt olyan Beethoven-kutató, aki Teréz hugát, Jozefint tartotta a levél címzettjének, nem eléggé döntő bizonyíték alapján. Mások a Brunswickékkal rokonságban levő Guicciardi Júliát jelölték erre a díszes zenetörténeti pozícióra, ismét mások Malfatti doktornak, Beethoven egyik orvosának Teréz nevű leányát, továbbá Sebald Amália német operaénekesnőt. És mindenki mellett voltak többé-kevésbbé figyelemreméltó bizonyítékok. De mindenki ellen is.

Miközben Teréz grófnő Martonvásáron a gazdaság dolgaival bajlódott s betegeskedő anyját ápolta, Jozefin, férjezett Deym grófné, élénk társaséletet élt Bécsben s magánál tartotta a legfiatalabb testvérét, Saroltát, a későbbi gróf Teleki Imrénét is. Jozefin mindenről beszámolt Teréznek írt leveleiben, de Beethovent alig említi; Sarolta azonban elmondja levelében, hogy veszedelmes játék folyik nővérük és a mester között.

»Beethoven nagyon gyakran jön hozzánk és tanítja Pepit. Megvallom, én veszedelmesnek tartom ezt.«

Másik levelében ezt mondja: »Beethoven csaknem mindennap itt van és Pepit tanítja. Beethoven írni akar neked.«

Teréz ebben az időben már ritkán látta Beethovent, levélváltás pedig alig folyt köztük. Teréz nem utazhatott Bécsbe, előbb a gazdasági dolgai foglalták le az idejét, 1808 után pedig, amikor Pestalozzival megismerkedett, a gyermekkertek propagandája.

Brunswick Teréz sok feljegyzést készített életének nevezetesebb eseményeiről, sőt mindennapi dolgairól is. De megjelent rövid önéletrajza is, amelyet hosszú életének utolsó esztendeiben írt.

Az önéletrajzában és a följegyzésekben alig szerepel Beethoven és ha említi is az írónő, minden alkalommal olyan módon teszi, hogy a szerelmi és házassági aspirációnak halovány szikrája sem csillan meg. Beethoventől sem maradt semmi olyan írás, amely alapja lehetne ilyen föltevésnek, mert a Halhatatlan Szerelmesnek szóló levelet még sem ajándékozhatjuk Teréznek, ép oly kevéssé, mint az említettek közül bárki másnak.

Beethoven és Teréz között, mint mondtuk, levélváltás nem volt. Csupán kivételes alkalmakkor írtak egymásnak, de ilyen alkalom nagyon kevés volt az életükben. Amikor például Teréz elküldte Beethovennek azt a portréját, amelyet a hagyatékban a híres levél mellett találtak, Beethoven megköszönte a küldeményt. A köszönőlevelet Ferenc gróf útján küldte el és ezt írta:

»A jó emberek emlékeztetés nélkül is gondolnak egymásra. Így van nálunk is, mélyen tisztelt Teréz. Én még adósa vagyok köszönettel a szép képéért s amikor szemrehányást teszek magamnak adósi mivoltomért, valósággal koldusnak látszom. Meg kell kérnem ugyanis, hogyha egyszer érezni fogja magában a festészet géniuszát, készítse el nékem újból azt a kis rajzot, amelyet szerencsétlenségemre elvesztettem. Egy sas nézett a napba, ez volt a képen, nem felejthetem el. De ne higyje, hogy én magamra gondolok, noha már írtak rólam ilyesfélét. Isten áldja meg, kedves Teréz, gondoljon némelykor igaz tisztelőjére és barátjára

Beethovenre.«

Az itt elmondottakkal természetesen nincs kimerítve Beethovennek a Brunswick-családdal való összeköttetése. A Ferenc grófhoz írt nagyszámú levelén kívül sok egyéb emléke is maradt a nagy zeneköltőnek a Brunswick-családban. A martonvásári kastélyban számos emléktárgyat őriztek, amely későbbi időben máshová került. Martonvásárról jutott a Nemzeti Múzeumba az a zongora is, amelyen Beethoven sokat gyakorolt és komponált.

Erdődy Mária

Beethovennek több olyan barátja volt, köztük néhány magyar is, akivel évtizedekig maradt összeköttetésben. A nők között csak egyetlen eggyel volt hosszabb barátságban: Erdődy Máriával, akit 1819-ben, csaknem két évtizeddel első találkozásuk után látott utoljára.

Erdődy Mária, született Niczky grófnő, Erdődy Péter nagybirtokos felesége volt. Bécsben lakott, egészen internacionális társadalmi életet élt, mégis olyan ragyogóan magyar maradt, mintha a nagy Alföldön élte volna végig az életét. Rajongott Beethoven művészetéért, Beethoven pedig az ő jóságáért, előkelő gondolkodásáért, nagy műveltségéért és okosságáért szerette és becsülte. És rábízta a legbizalmasabb titkait, elmondta neki lelki vívódásait, művészi tépelődéseit, emberi szenvedéseit. Gyóntató atyának nevezte a grófnőt, aki mindenképen rászolgált erre a megtisztelő címre, mert megértő asszony volt és mert tudott hallgatni. De nem csak lelkipásztora volt a grófné a nagy embernek, hanem gondozója is. Pedig akkor, amikor megismerkedtek, 1800 körül, három gyermeke volt az alig húsz esztendős asszonynak. Tizenötéves mult, amikor férjhez ment. Azért volt egész életén át beteges, gyakran hónapokig ágyban fekvő beteg.

Az első alkalom, amikor együtt említették a grófné és Beethoven nevét, egészen homályos eseményhez fűződik, amely most már örökre titok marad. Beethoven 1803-ban, a Brunswickékkal rokon Guicciardi Júlia végleges elvesztése után meglátogatta Erdődy grófnőt Bécs közelében, Jedlerseeben levő villájában,

hogy enyhülést keressen fájdalmára. De nem tudott megnyugodni. Eltűnt a társaságból, azt hitték: visszaszökött Bécsbe; és napok mulva megtalálták a park szélén egy bokorban, teljesen kiéhezve, betegesen. A látszat az volt, hogy éhen akart halni. De semmiféle faggatásra sem vallott, még a grófnénak, »gyóntató atyjának« sem.

Négy esztendővel a titokzatos kaland után beköltözött Beethoven az Erdődy-palotába s ettől fogva egészen a család körében élt. Megélénkítette a zenei szalón életét, foglalkozott a gyermekekkel és nagy lelki gyönyörűséggel élvezte a családi élet kedvességeit. A grófné pedig nemcsak figyelmes vendéglátó volt, hanem gondos háziasszony is és ő maga gondozta Beethoven holmiját. Ebben még állandó betegeskedése sem akadályozta. Azt akarta, hogy a család vendége és barátja gondtalanul, semmitől sem zavarva, nyugodtan dolgozhassék. Így élt boldogan és háborítatlan örömben a művész és a grófi család az 1809-ik év tavaszáig egy födél alatt.

Ekkor történt valami, ami egészen megrontotta ezt a nemes barátságot és olyan sebet ejtett rajta, amely egészen nem hegedt be többé soha. Amely véget vetett a szép, zenei előadásoknak, évekre megszakította az összeköttetést az egymáshoz illő és egymáshoz méltó emberek között és Beethovent elűzte a békés, meleg családi otthonból.

Valaki, aki nem nézhette nyugodtan Beethoven és az Erdődy-család barátkozását és harmonikus együttélését, Beethoven szerint »egy fecsegő asszony és néhány nyomorult fickó« azt híresztelte, hogy Beethoven megverte a szolgáját. A grófné beleavatkozott a dologba és úgy akarta elsimítani, hogy huszonöt forintot ajándékozott a szolgának és havi öt forint titkos fizetési pótlékot ígért neki, ha nem lép ki. Beethovent nagyon föllháborította ez a jóindulatú békeközvetítés. Kijelentette, hogy néhány hónappal előbb kissé megfenyítette ugyan az inast, de nem olyan módon és nem olyan mértékben, hogy ezért elégtétel járna neki. A grófné mentegetőzött és Beethoven nagy felindulásában egy sértő szóval válaszolt.

Mint mindig, most is megbánta mindjárt. És másnap levélben igyekezett a megbántott grófnét kiengesztelni, szép, őszintén bűnbánó, alázatos levélben.

»Kedves Grófném,

hibát követtem el, igaz, de kérem, bocsásson meg. Nem megfontolt rosszasságból okoztam Önnek fájdalmat. Csak tegnap este óta tudom, milyen helyes mindaz, amit Ön tett és nagyon megbántam, hogy helytelenül cselekedtem.

Olvassa el a saját levelét higgadtan és ítélje meg önmaga, nem torolta-e meg vele hatszorosan az én akaratlanul elkövetett sértésemet.

Küldje vissza még ma a levelemet és írja meg néhány szóval legalább, hogy ismét jó szívvel van hozzám. Végtelen fájdalmat okozna, ha ezt nem tenné meg . . . Tehetetlen leszek, ha ez tovább is így tart. Remélem bocsánatát.«

A megbántás, amely a grófnét érte, nagyon komoly lehetett, mert a gyöngédlelkű asszony egyelőre nem bocsátott meg Beethovennek. Elváltak. Beethoven elköltözött az Erdődy-palotából, de nemcsak a szakítás fájdalmas emlékét vitte magával, hanem az együtt eltöltött idő kellemes emlékeit is. Ezért nem nyugodott bele a szakításba. Mindent megtett, hogy kiengesztelje a megbántott asszonyt. Az első békítő lépés az volt, hogy az 1808-ban komponált és 1809-ben kiadott két triót (D és Esz, op. 70) a grófnénak ajánlotta. Ez az előbbi mű kapta később a *Geister-trió* nevet.

Öt esztendő mult el ezután anélkül, hogy Beethoven és grófné egyetlen levelet írtak volna egymásnak. Közben Erdődy gróf meghalt, s a grófné magára maradt a gyermekeivel. A sok izgalom, a családi gyásszal járó gondok, utazások, s gazdasági és családi természetű ügyek elvonták a grófné figyelmét Beethoven-

től. Csak 1814-ben gondolt rá ismét, amikor a bécsi kongresszus idején rendezett zenei ünnepségeken egész Európa fejedelmei és államférfiai ünnepelték a nagy zeneköltőt.

A grófné harmincnégy palack bort küldött neki ajándékba : ez volt a kibékülés első fejezete. Utána egyelőre nem következett semmi, de a következő év februárjában igen meleghangú levelet írt a grófné, amelyre Beethoven sietve válaszolt. Az 1815 február 29-ről keltezett levél így szól :

»Nagyrabecsült Grófné, nagy gyönyörűséggel olvastam levelét és nagy örömet szerzett a barátság fölújításával is. Nagyon régóta kívántam Önt viszontlátni, a kedves gyermekeit is, mert — ámbár sokat szenvedtem — azért nem veszítettem el a gyermek, a barátság és a természet iránt való érzékemet . . . Nem részvét és együttérzés nélkül, nem pusztán udvariasságból érdeklődtem igen gyakran egészségi állapotuk felől, de most már magam jelentkezem és nagyon örülök, ha mindenben rendelkezésére állhatnék majd, ami Önöket érinti. Kívánom, hogy a közeledő tavasz jó hatással legyen az Ön egészségére . . . Isten Önnel, kedves grófné, üdvözlöm drága gyermekeit és lelkemmel ölelem őket. A közeli viszontlátás reményében üdvözli igaz barátja

L. van Beethoven.«

A grófné ezen a tavaszon nagyon korán kiköltözött Jedlerseebe és Beethovent is meghívta. A meghívással együtt különböző ajándékokkal is kedveskedett neki, amit a következő levélből tudunk meg :

»Kedves, tisztelt Grófné,

Ön ismét megajándékoz engem s ez nem helyes, mert ellensúlyozza azokat az érdemeket, amelyeket Önnél szerezni szeretnék. Most bizonytalan még, hogy holnap meglátogathatom-e, pedig nagyon szeretném. Néhány nap mulva azonban bizonyosan, ha csak délután is. Helyzetem nagyon bonyolult, de csak élőszóval mondhatok többet. Üdvözölje és szorítsa szívéhez a kedves gyermekeket én helyettem is. Kezét csókolom, gondoljon barátjára

Beethovenre.«

A grófné csak rövid ideig gyönyörködhetett Jedlerseeben a tavasz pompájában, mert újabb családi katasztrófa érte. Egyetlen fia, aki a család horvátországi birtokán tartózkodott, belső fejdaganattól hirtelen meghalt. A lesujtott anya nyomban odautazott és hosszabb ideig nem is tért vissza Bécsbe, sőt semmi hírt sem küldött. Beethoven annyira nyugtalankodott miatta, hogy utána akart utazni s csak elháríthatatlan akadályok miatt mondott le tervéről. A baráti család gyásza nagyon lesujtotta Beethovent és hetekig nem tudott dolgozni miatta. Augusztus is elmult, mire befejezte régóta munkában levő két cselló-zongora-hegedűszonátáját (C és D-dur, op. 102), amelyet vígasztalóul a gyászoló anyának dedikált. A jó barát figyelmessége végtelenül jól esett a grófnénak s amikor visszatért Horvátországból, még szorosabban hozzákapcsolta megfogyatkozott családjához a leghívebb barátot. És minél több csapás érte, minél jobban elhatalmasodott rajta a balsors, a költő annál jobban ragaszkodott hozzá és gyermekeihez.

Közben, véletlenül, tudomására jutott Beethovennek a grófné hódolása, amelyet titokban akart tartani. Magyarországi birtokainak egyikén, a kastély parkjában templomot építtetett Beethoven tiszteletére. A kis épület remeke volt az építőművészetnek s ajtaja fölött elmés fölírás fejezte ki az építtető hódolatát a nagy zeneköltő iránt.

Beethoven magasztos szavakat talált a gyászoló anya lelkének megnyugtatására, kedvének felderítésére, nehogy a folytonos bánkódás miatt még rosszabbra forduljon egészségi állapota. Az 1816. év decemberében ezt írta neki :

»Fürdőkúrát használok, amelyet holnap fejezek be, azért nem láthattam ma Önt és kedves gyermekeit. Remélem, egészsége javulóban van. Jólelkű embert nem lehet azzal vígasztalni, hogy másnak még rosszabb dolga van, de mégis szükséges az összehasonlítás. Mi mind a ketten egyformán szenvedünk, csak más-más módon. Isten Önnel, ölelje és csókolja meg a kedves leányait énhelyettem, ámbár most jut eszembe, hogy már nem csókolhatom meg őket, mert már nagyok . . . Nem tudom, mit tegyek, cselekedjék úgy, ahogyan jónak látja . . .«

Még három esztendeig tartott a két kivételes lélek meleg barátsága, amelyet az Erdődy-család rejtelmes katasztrófája szakított meg véglegesen. A szerencsétlenséget a házi zenetanító idézte elő, aki bíróság elé került bűneiért; a grófné pedig örök időre elhagyta Bécset. Utoljára 1819-ben, december 31-én találkozott Beethovennel, akitől nagy fájdalommal, nehéz szívvel búcsúzott el. Münchenben telepedett meg, ahol 1837 március 17-én halt meg, csaknem pontosan tíz esztendővel Beethoven után . . . SEBESTYÉN EDE

MODERN ZENEI DIAGNÓZIS

E tanulmányommal korántsem az a célom, hogy az ezernyi probléma közül egyetlen egyet is megoldjak. Hiszen ha az komoly, akkor megvan, vagy megjön a maga zsenije. Hanem a mai életben nézőnek azon akaratlan meglátására szoritkozom, amely őszinteségében orvosi titoktartást mellőző fájdalmas, de nem kétségbeejtő diagnózis. Nézzük meg korunkat, amely kell, hogy érdekeljen mindenkit nemcsak temérdek jelszavával, hanem lényegében is. Az elmult néhány évtized, nagy gondjaival különös emlékű marad az egész jövendő zenetörténelemben. Századokat ölel fel ennek az időszaknak hallatlan termékenysége, amelynek legszembetűnőbb jellegzetessége mégis: óriási, egyéni alkotások ellenére az összérték silánysága. És nincs még egy kor a zenetörténelemben, amelyben annyi egymástól teljesen elütő jellegű művet írtak volna. Rengeteg primitiv próbálkozás, gyerekes kezdegetés — és minden eddiginél nagyobb monumentalitású, titáni alkotások keverékében a műveknek a nyoma, visszhangja, létrejöttük értelme és elve meg különösebb. Mindennek — ami eddig fontos volt — az értékét devalválták és egekig magasztalják azt, amit holnap tévelygésnek fognak tekinteni. Ez utóbbi elkerülhetetlenül be fog következni.

A zenetörténet halad a maga által kivájt mederben és félrezúdít, elmos minden önkényesen eléje rakott akadályt, gátat. Korunk átmeneti korszak és ezért nem mérhető a szerves kultúrák mértékével. Tehát nagyon nehéz megmondani, vajjon mit jelent komplex és főleg pozitiv értelmében az, hogy »modern zene«. Hasonlóképen nehéz megvilágítani mi legyen az a biztos és végérvényes kritérium, melynek alapján valami ma modern, azaz elütő a régitől.

Ma, mint mindig vannak titáni, jó, rossz és közepes zenészek. Tehát a probléma nem annyira a művészetben rejlik, hanem a modern élet egy különös pszichológiai valóságában. A reneszansz szinte kiélte magát. Az ember egyensúlya megbomlott. Az értelem, az érzés és az akarat egységének tisztasága megtört. Az akarat szívóssága nagy nekilendülésekben megfáradt. Ennek következtében az intellektus természetessége megszégyenkezve affektál. A transzcendentális tartalmat közvetítő gyökérszál, az érzelem elsenyved. Az elrejtőzött emberben felkönnyezik a nosztalgia új, boldog mezők felé, Cithère szigetére . . .

A mai zene esztétikai problémája nem is a komponálásban van, hanem a megértésben. Nem a forma a kétséges. Formát formáért kár bolygatni. A probléma gyökere saját életünkben van, melyben egy nagy tragédiának a magva rejtőzik: a modern élet és psziché enciklopedizmusa. A mai zene ezt az enciklopedikus életet és ennek tragikus érzéki, lihegő és tökéletlen

kriticizmusát mutatja. A mai emberben túlérett a történelemi tudat és zsúfolva van tapasztalati élménnyel. Egyaránt képes a leghihetetlenebb heroizmusra és a leggaládabb aljasságra, áldozatra és bestiálitásra, megsemmisülő hitre és istentagadó gúnyos cinizmusra. Ez a kontrasztszerű hajlamokat rejtő élet és a tapasztalati élménydömping — heroizmus, aljasság, gyermeki naivság, raffinált bűnözés — kimerítette, a mechanizmus pedig a kétségek felé sodorta a mai embert.

A zene a mai sokféleségében oly különös képet nyujt, hogy a tények közötti kiigazodásban egészen más valamire van szükség, mint a mesterség empirizmusára.

A francia enciklopedia megépítésével egyidőben nőttek ki az univerzális művésztípus legnagyobbjai, Goethe, Beethoven, akik ma már az egész emberiségéi. Ezek példájára sokan szerették volna magukat ily hallatlan univerzális képességgel felruházni és az egész emberiséget átfogó nagyságig fejleszteni.

A romantikus művész volt az első forradalmár. Szemben találja magát a világgal. A 19. század elejéig a zenész és produkciója egyszerű mechanikus munkás és munka gyanánt szerepelt. Zeneszerzőnek lenni állás volt, akár a hivatalnokság vagy főjegyzőség. A romantikus költő különválik a világtól egyéniségével. Ekkor alakult ki a modern zenész típusa. Ez a típus minden művében előző műveinek esztétikai nívóját igyekszik felülmúlni. A romantikus költő nem látta a természetet objektiven. A saját énjének átvetítődésén tükröződik benne az egész világ. A romantikus költő számára az észlelt dolgok valóságos élő impressziók, melyeknek ő csak visszhangja és kifejezője. Később ez a kontaktus az impresszió és a kifejezés között mindinkább kristályosodott és a régi élőszerű valóságok csak szimbólumok fátyola alatt jelentek meg. Ez az öreg Wagner, ez Liadoff és főleg Debussy művészete, amit impresszionizmusnak neveznek. Ez az impresszionizmus, tehát nem új jelenség, nem Debussy fejéből pattant ki, hanem a legrégibb időkben is megtaláljuk lényegének a nyomát. Mivel különbség van a festészet és a zene között, a zene nem mutathat valamit a festészet principiumai szerint, mint ahogy súly nem mérhető literrel. Az imresszionizmus értelmét nem alkalmazhatom a zenére abban az értelemben, mint a festészetre. Hát akkor mi az értelme? A kérdés legkényesebb pontja: az impresszionizmus hasonlósági viszonya az ú. n. programmzenéhez és attól való különbözése. A programmzenének két kifejezési kategóriája van. Kifejezhet valamit a piktura módszerével és tisztán zeneiség alapján. Az első szerint stilizáltan fejezi ki a természetes vagy természeti hangokat. Az utóbbi szerint pszichológiai momentumokat fejez ki. A pszichologikus programmzeneiség és az ú. n. abszolut zene között csupán az a különbség, hogy az abszolut zene az architektura értelmében épül, a programmzene pedig a pszichológiai motivumok élettana és láncolatának a szerkezete szerint. Néha nagyon nehéz eldönteni vajjon e kétfajta zene között melyikkel állunk szemben. Az impresszionizmus és a programmzene oly szoros értelmi viszonyban állanak egymással, hogy nem lehet az egyikről beszélni a másikra való örökös utalás nélkül. Ha az impresszionizmus történetét fel akarjuk kutatni, akkor vissza kell mennünk a vokális zene korához a *seicento* kezdetéhez. De még régebbi időkből gondoljunk csak Gambert, Jannequin műveire: »La bataille«, »La caquet des femmes« stb. Ez imitativ zene és a programmzene ellenségei ezzel tévesztik össze a programmzenét. És ha az impresszionizmus szempontjából nézzük ezt a kort, az egyházi zenében pl. azt látjuk, hogy az »ascendit«-re felmenő, a »descendit«-re lemenő skálát énekeltek. A színházi zenébe Monteverdi vezette be az impresszionizmust azzal, hogy — ellentétben a korabeli komponistákkal, akik csak clavicembalot és lantot használtak, csupán a ritornelloknál alkalmaztak fúvókat és vonósokat — ő teljes zenekart használt és kibővítette annak kifejező lehetőségeit. Aztán gondoljunk a vonóstremolókra amit a kifejezés fokozására Biagio Marini használt először az »Affetti musicali«-ban (Venezia 1617.). A velenceiek, Cavalli, Cesti, Monteverdi (pl. »eri già tutta mia«) Willaert kromatikájában megtalálhatók a borzalom, az aggodalom kifejezései.

A zenében csupán a dinamikai árnyalatok legkezdetlegesebb tudatos fellépése már impresszionizmus jele, amely tehát ott kezdődik, amint a zenében többet próbáltak megérezni, mint egyszerűen játékból összerakott hangláncolatot. Itt tolul elő Beethoven történelmi jelentősége. Ő magába koncentrálta egész megelőző korát azt átformálta és visszatükrözte. Ő volt az, aki a zene tradicionális formalitását az érzelmi kifejezés hathatós organumává érlelte meg.

Van egy másik izmus, amelytől már eleget szenvedett minden érző lélek. Ez az expresszionizmus, melynek a képzőművészetre alkalmazott értelmét jól ismerjük. Zenére csak felületesen lehet vonatkoztatni. Mert minden művészet egyszerre volt expresszionista és impresszionista, csak hol az expresszziónak, hol a deszkripciónak jutott nagyobb szerepe. A zene hol irodalmi, hol tisztán zenei tendenciákban halad, hol az érzelmi, hol az intellektusbeli elemekkel telik meg. Ezekből a jobbra balra való csúszkálásokból nőttek ki aztán oly akarnokoskodások, melyek szánalomraméltók. Gondoljunk csak az újabban divatozó »humoros« stb. zenére, melyen inkább azért kacag az ember, hogy egyáltalán létezik. Eric Satie, — vagy hogy itthon maradjunk — Kodály *egyéniségében* van benne a humor hangulata, Siklós, Dohnányi *egyéniségében*, világlátásában van benne az ironia, a szatira. Vagy Stravinszky óriási technikával írja meg *saját* zenéjét, amely szintén a karakterében követeli ezt a technikát. De nincs elviselhetetlenebb tünet, mintha valaki utánozni akarja elődeinek nem a formatanát és eszközeit, hanem a manirját és szubjektivségét. És fájdalom újabb idők teremtményei azok a zsenik, akik jajgatnak anélkül, hogy szenvedtek volna, akik mesélni akarnak anélkül, hogy ismernék a világot, akik művészet képviselőinek óhajtják magukat habilitáltatni anélkül, hogy bejárták volna az emberi történés nagy 6000 éves útját és megélték volna az egész pszihé történetét Lucifertől az Istenig.

A mai fiatal különböző manieristák (egyáltalán csak a 40 éven aluliakról van szó) legnagyobb része az ú. n. másodrendű impresszionizmushoz tartoznak. A 19. század romantikája adta meg tudatosan a művészetnek (zenének) azt az addig keresett tulajdonságát, a hangulatot. Az impresszionizmus epigonjai ezt nem tudják megcsinálni. Nincs kiegyensúlyozva bennük az, amit szeretnének és amire képesek és művészetük e két komponens közötti bizonytalanság. Brilliáns külsőség még nem természetes eredetiség és kár, hogy a közönség a modernséget ebben a külsőségben fogadja el, ami nem szabad, hogy egy kulturált embert és jó művészt elszédítsen. Ezért oly konfuzus értelmű a »modern« jelző és okoz annyi zavart. Technikai (harmónia, zenekar stb.) újdonságok csak mód és eszköz és semmis a jelentőségük, ha nem érezni bennük annak a humánumnak az értékét, amit ki akarnak fejezni. A külsőségek túlhajtása káros eredményeket vont maga után és az ötletszerűségek, kuriozumok kultuszát hozta létre. Így születtek aztán azok a különlegességek, melyekkel szemben tűnődve állunk. Pl. : »Concerto celestára és zenekarra«, »8 üstdobra és fúvókra«, »xilofonra és rézfúvókra«. Hát komoly dolog ez? Van egy irányszempont, amely az egész modern zene hangtanát megszabja. Ez a 19. század végéig uralkodó harmóniarendszert teljesen leépíti és fölöslegessé teszi, mert nem felel meg a mai esztétikai igényeknek. A harmóniát determináló feltételek századok kultúráiból nőttek ki. Van hindú, kínai, keresztény, reneszánsz harmónia, most van modern harmónia. Ez tény, erről nem lehet vitatkozni.

Miben áll a zenei intuiciónak egy-egy új világ felé való fordulása? Ma megismétlődik a 15. század nagy átvedlése. A dur és moll hangnemrendszer kimerítette önmagát. A 19. század kromatizmusa felbontotta a diatonizmust. Ez már régi erjedés, amely annakidején a madrigálokba itt-ott belevitt átmenő hangokkal kezdődött és Wagnerrel befejeződött. Cipriano de Rore madrigáljai és a Trisztán partitúrája két szembenálló határpont. A liturgikus harmónia imperszonális jellege miatt bizonytalan lett. Az aszkézis bélyegét hordta magán és idegen volt az újjáéledt emberi hajlamok diszpozicióinak. Az új világ, a reneszánsz nem tagadta meg a régit, csak az ember ráismert földi, egyéni mivoltára. Ez a ráeszmélés lett az alapja az esztétikai újjászületésnek.

A reneszánsz individuálizmusát és a liturgia anonimiáját Palestrina hídalta át. Aztán gondoljunk a korabeli képzőművészetre, melyben az egyéni tudatra ébredt szellem fokról-fokra bontakozik ki: látjuk Cronaca jelentősen harmóniózus alkotásait Brunelleschi finom beszédszerűségét, vagy Massaccio mély érzelmességét stb. stb. És ez a rengeteg melankolia, szuggesztio, intim tekintet mind melódiában, harmóniában leheli majd ki magát... már érezni a közelgő Monteverdit...

A kromatika után messziről valami új fuvallat jött: Grieg a népiességével és Debussy szenzuális színeivel. Ők nyitották meg a 20. századot és nevük egész generációt jelent. Jött Baudelaire, aki egy tekintet alá vette a zenét és az egész világművészetet. Festészetről úgy beszél, mint zenéről. Az esztétika terminus technikusai elvesztették szűk értelmüket és csak az inspiráció komplex egységére vonatkoznak. A mai problémák Debussyn felül kereshetők. Debussyn való túlnövés nem megtagadása Debussynak, hanem újjáértékelése azoknak a hajlamoknak, amelyek az objektivizmus zenei szadizmusába degenerálódtak volna. Ez Ravelre várt, aki azonban még nem tudott teljesen önálló autonómiát teremteni, tekintve, hogy Debussynek csaknem kortársa. Az új harmóniai szellem legszolidabb megedzője, kikristályosítója Stravinskynak néha dermesztően robusztus művészete.

A mai esztétika harcainak kritériumait nagyrészt *szótárban* kell keresni. Minden szónak megvan a maga történelmi értelme. Ha egy szót úgy használnak, hogy figyelmen kívül hagyják annak történetét és csak konvenció által kikristályosodott értelemben veszik, a szó közlési képessége elhomályosul és ez zavart hoz létre. Sok ilyen futó szó kering ma a legrémesebb harcok tüzében és ezek között a legaktuálisabbak két izmus: *klasszicizmus* és *romanticizmus*.

Már Benedetto Croce felvetette a két szó ellentétes értelmét és veszedelmes dualizmusukat. Ma azonban a legerősebb antagonizmus jelszavát képezi e két szó: a romanticizmus, mint valami rémárny, a klasszicizmus, mint az egyedüli üdvözülés. Mindenütt a klasszicizmust hangoztatják és lekicsinylőleg, kézlegyintéssel intéznek el mindent, amiben valami rokonságot látnak a romantika hangulataival, intim melegségével, vagy ahonnan a művész lelkének akár csendes, akár dinamikusabb sugarai csillannak ki. Igyekszenek kimutatni, hogy a modern zenéhez szükséges feltételekért vissza kell térni a régiekhez. Hová? Kikhez? Hiszen a régiekhez való visszatérés bizonyos történelmi rekonstrukció szempontjából néha helyes, de a régiekből kultuszt űzni tisztán divatszerűségből semmiesetre sem előnyös, sőt káros. Egy művész ma nem is gondolhat magában klasszicizmusra, ha nem esett át az egész történelem nagy krizisein és ezeken túl egy megtisztult szférában, világos koncepciók körébe nem ért el. Hiszen a klasszicizmus a fölényes ember szilárd nyugalma, az elért állandó egyensúly művészete. Ettől pedig a mai pszihé távol áll, a rend, mint a megrázott bor, megtört, az izmusok értéke ellenőrizhetetlen és ezért gyakran szélhámosok reklámjává válik. A mai művészet a kereső ember jajszava.

A klasszicizmus hivei szerint a romanticizmust nem hogy le kell vetni, hanem egyenesen le kell rombolni. A klasszicizmust pedig nemhogy folytatni kell, hanem még tökéletesíteni. Mi világlik ki ebből: hogy a mai művészet különös értelmet kölcsönöz magának. Ez pedig: megszabadulni a szellemileg terhelt romanticizmustól és az egész művészetet úgy építeni fel, úgy fogalmazni meg, hogy pont ellentéte legyen a romanticizmusnak. Az antiromantikus kardoskodás veszélyes dolog és nem sok hasznot hajt. Mert ahol mégis sikerül megvívni az antiromantikus harcot, az eredmény pusztán negatív. A »nem romantikus« definició még nem jelöl meg semmiféle jelleget. Ez jellegtelenség.

Klasszicizmus és romanticizmus két oly szó, melyet többféle értelemben lehet venni. Történetük először is nem zenei, hanem filozófiai és főleg irodalmi. De a szavak különböző értelmű alkalmazásával jelentésük annyira zavaros lett, hogy a filozófia és az irodalom emberei is alig tudták biztosítani értelmüket.

Ez aztán a zenében vált a legvégzetesebbé s ennek ma érezhetők a következményei. Badarság beszélni a klasszicizmusról és romanticizmusról, mint két egymást kizáró, össze nem egyeztethető értelmű tendenciáról és az egyik irány követőjét elveszett embernek tartani! Benedetto Croce adta a klasszicizmus és romanticizmus nagyon helyes meghatározását: »*Il romanticismo e classicismo sono momenti dello spirito umano, appartenenti ad ogni uomo e non sono due forme d'arte, ma la materia e la forma di ogni arte.*« (A romanticizmus és a klasszicizmus az emberi szellemnek mindenkiben benne élő azonos diszpozíciója; és nem két egymástól különböző megjelenési genre, hanem minden művészetnek maga a tartalma és maga a formája) (Noterelle di estetica. XX. kötet, 101. oldal).

Németországban romanticizmus alatt azt a szellemi áramlatot értik, amelyet Schlegel, Schelling, Schumann stb. képviseltek. Franciaországban a romanticizmus értelme az volt, hogy a szellem megszabadul a konvenciótól, fennhatóságtól. Angolországban a romanticizmus a természet felé hajlik és az ember a saját bensője és a külső természet között intim kapcsolatot, *folytatódást* keres. A mai zenei esztétika a romanticizmus alatt szubjektívizmust, a klasszicizmus alatt objektivizmust ért. Nem létezik klasszicizmus romanticizmus nélkül és viszont. A definiciók körüli zavar oka pedig abban rejlik, hogy különböző történelmi időkben más-más értelemben használták e két szót. *Ma* az antiromantikusok előtt a romanticizmus = 19. század. Állásfoglalásuk tehát 19. század-ellenes: ugyancsak negativ.

A romantikát nem lehet szkematikus meghatározásba skatulyázni. Nem lehet önkényesen valamely korba gyömöszölni, vagy onnan száműzni. Hiszen megtalálható már a régieknél is, Vergiliusnál, Homerosnál, Apuleiusnál, ennél a csodálatos hattyúnál. Az antiromanticizmusnak tehát semmiféle létjoga nincs és az az esztétika amely ezt kétségbe vonja, nincs tisztában a két fogalom pontos értelmével.

A mai — tehát a háború utáni — kor antiromanticizmusának hátterében a technikai fejlődés áll és állítólag az *elgépiesedés* tette az embert objektiv alannyá. E fogalmak sem egészen nyilt értelműek. A gép és az elmechanizálódás két teljesen más értelmű szó, melyeknek semmi közük egymáshoz. A gép, mint valami szükséges és hasznos eszköz, az elmult idők tapasztalatainak az eredménye, amit nem lehet kiküszöbölni a mai életből, mert ez a 16. század óta növekvő, modern tudomány gyermeke. Uniformizálta némileg a modern élet stílusát. Az egyéniség önálló életének erőfeszítéseiről, hősies gesztusairól és magatartásáról lemondani kényelmes dolog és ez hozta létre az elmechanizálódást. Erre is megjött a visszahatás: a vallásos miszticizmus, a materializmustól az örök értékű ideálokhoz való vágy és a prakticizmus, amely a napról-napra való aktualitások gazdaságos kultuszát űzi.

Az első igen gyanus, mert inkább öntudatlan, egyéni heroizmus híján levők lelki szanatóriuma. Többnyire volt istentagadók, volt cinikusok ezek, akikben nem velükszületett emberi jelleg a vallásosság, hanem valami sürgős rehabilitáltató akció, amelyben sok a »hátha mégis.....« Ezek nemrég kizárólag az ú. n. »szellemben« hittek, ma megdölt bennük ez a hit és felcserélték egy új recepttel, amely ki tudja meddig fog tartani. Akkor is, ma is dülöngéltek, akkor a homot istenítették, most meg az Istent humanizálják. Akkor tagadták az istent, most tagadják az embert. Egyiket a másik kölcsönös leértékelésével.

A másik oldalon ott a tömeg, a prakticizmus hőse, a mindennapi élet fizikuma, amely számára nincs örök ideál, isteni érték.

A mai kor szinbóluma a gép. Tehát a lélek a konstrukció, a szerkezetiség irányában fejlődik. Minden reális lett, gyakorlati lett. Ezen pszihé munkái azonban szépek, mert a lelkiismeretesség hozta azokat létre. Talán ezen a ponton lehetne kihámozni az antiromanticizmusnak hirdetett tendencia lényegét.

A rettentően szenvedélyes Trisztán idealizált drámája Rodolfo és Turridu polgári története lett. Vagy akciótlanul átváltozik szimbolikus álommá, Mélisande szerelmévé. A szinfónizáló kromatizmus önmaga árnyékává válik és a hangok statikus jelleget vesznek fel. Az éneket recitatívószerűség helyettesíti, amely azonban már nem a régi.

A tömeg orgánuma a jazz. Ennek analóg tünetét megtaláljuk a régi görögöknél is. Csak amíg a görögöknél ebben a tünetben a szépség ideálja jelent meg, mint a zenei ritmusban objektiválódott mozdulat plasztikája (hiszen ez a ritmus egyetemes értelme és pszihológiai értéke), a mai jazzban ugyanaz a szépségideál, mint egy ritmizált fizikai ösztönélettöredék szólal meg. A régi görög tánc életreébresztett szobrászat volt, a jazz pedig minden lelki kontemplativságtól mentesen, maga a személytelen objektivitás, az anonim tömegnek pszihológiailag felelőtlen, önállótlan visszhangja.

A jazztól nemrég még sokat vártak. Benne élt a bizalom : hogy majd a jazz fogja átértékelni, átformálni a szinfónikus zenét. Ma már tudjuk, hogy a jazz hasonló lett Liszt Ferenc cigánygyerekéhez : a legkomolyabb feladatok elől megszökött a kávéházba. Paul Whiteman szép álma szertefoszlott. Azért nem szabad lebecsülni a jazznak a klasszikus zenére gyakorolt hatását. Stravinsky ritmikus inspirációja teljesen szűz talaj, melyen nagyon jó vállalkozásnak sikerült a jazz. De Európában a jazz eltorzul, mert európai ember fülében benne él 600 év melódiája és melódikus inspirációja. Minden európai jazz stilizált kompozició, halvány inaskodó utánzat csupán. Ma már minden komoly ember tudja, hogy Hindemith, Křenek, Grosz, Milhaud kísérletei csődöt mondtak a jazz elemek fejlesztésére irányuló fáradozásban. Egyedül Stravinszky tollában termékenyült meg ez az inspiráció. És Stravinszky az, akiben a legteljesebb mértékben igazolódik az antiromantikus elkeseredettség önmagának ellentmondó, lehetetlen mivolta. Mert a szubjektivitás, azaz a romanticizmus és az objektivitás, azaz a klasszicizmus között, középen áll Stravinsky, aki bármelyik ható támadásnak enged, megsemmisül. A Petruskától a Sacre du printempsig nagy út vezetett és a művészt azzal fenyegette, hogy végleg elmerül az »Apollo Musagète« tengerében. Ekkor komponálta korunk egyik legszebb alkotását a »Zsoltárszinfóniát«.

A művészi regenerálódás, amely előtt állunk, nehezen fog eljönni, mert a pszihé tele van a lázadás és hit, a matéria és az ideál kontrasztjaival. Ellentétes állást foglalnak egymással szemben a gyakorlati érzék, mely a mindennapi »ügyek« intézésében éli ki magát és a történelem örök egyetemes szelleme. A krízis alatt pedig ezen ellentétek kiegyensúlyozatlanságának céltalan vajudását kell érteni.

Az antiromantikus léha makacsság természetesen a klasszicizmus lényegét sem tisztázta és ennek terén éppen ezért bizonyos szabadosságra engedte magát. Ebből született az ú. n. *neoklasszicizmus*, a 20. század legpompásabb burleszkje, melynek a fogalma és meghatározása az esztétika szavakkal játszó zsonglőrei számára mesés mulatság lehet. A klasszicizmus bizonytalan aspirációja és divatszerűsége hozta létre továbbá az ú. n. *»új objektivizmust.«*

Voltaképen tendencia ez, amely ha meghatározásban bizonytalan, de célja valamelyest világosabb : a 19. század végének romantikus tévelygéseitől megszabadulni, üdülni vágyó lélek panziója. Az új objektivizmus ellenhatás a nitzschei és d'annunzioi egoizmus túlkapásaira. Ez nagy érdem és derék törekvés, de ez is negatívum. Ennek is, mint az új klasszicizmusnak (vagy hogy elegánsabbak legyünk, neoklasszicizmusnak) az az eredendő hibája, hogy *ellenszegülés kritériumában született* és ez már eleve nem engedi, hogy benne a művészet igazi funkciója jusson érvényre.

Mit jelent az új objektivizmus!? Azt, hogy a zenész mesterember legyen és amint az asztalos asztalosmunkát végez, a kőműves épít, a sakkbajnok sakkozik, a zenész csak a hangokkal való operálás mesterségét űzze. Szabaduljon meg a szubjektív ihlet ködös levegőjétől és »zenéljen.« »Das Chaos

der neuen Kräfte bedurfte der Formung im Sinne der neuen Zeit. Freude am Handwerk haucht einmal wieder auf« mondja Strobel (Die Neue Sachlichkeit 1926).

A 19. század ihletvilága elmult. Új világosság dereng. Honnan? A par excellence objektív jellegű századból, a 18. századból. Így kerül párhuzamba Hindemith és Bach, Stravinsky és Pergolese, de hogy milyen komoly alapon, annak a jó ég a megmondhatója. Az »új tárgyilagosság« műkifejezést egy csoport fiatal német festő találta ki. S mivel a zenevilág néha szívesen veszi kölcsön a festővilág szépen hangzó szavait, ezt is átvette és a zenében is felvirradt az új tárgyilagosság hajnala. Csakhogy alaposabb meggondolás után felvetődik az első kétség: ugyebár az objektivizmus alapelve a formakultusz visszaállítása. Másrészt az új objektivizmus tendenciája a romanticizmus elleni állásfoglalás. Ez a két alapelv sehogy sem férhet meg egymás mellett, ha azokról a vérbeli romantikusokról van szó, akik a mult formáit fejlődésükben betetőzték. Beethoven pl., aki maga a szubjektivitás, a legtökéletesebb formavilágban él. Bach formái vajjon hová kerülnek? A fuga tematikus formáját a konstruktív formák melyik fajtájába számítják? Mendelssohn, Schumann szinfóniái romantikus pszihében a legtökéletesebb formát öltik magukra. Schumannak, a legvérbelibb romantikusnak a IV. szinfóniájában, fisz-moll szonátájában, quintettjében mennyire új élet lüktet és mégis mily rideg történelmi struktúrába van öntve valamennyi mű! Folytathatnánk ezt még a végtelenségig . . .

A formák élete az objektivitás kritériumai szerint csak mint elvont jelenség jöhet számításba, a valóságban az csak fiktív valami. Formaobjektivitás és személyes szubjektivitás egymás szintetikus kiegészülése nélkül merő értelmetlenség.

Strobel Regert is az új utakon járók közé veszi, de kizárja innen pl. Brahmsot. Ez hajmeresztő ellentmondás, mert ha Brahmsot kizárja, akkor vele együtt Beethoven is más mezőkre tartozik és akkor, hogy is állunk? Az objektivizmusnak elvekre épített vára düledezik . . .

Mert az objektivizmus (kivéve a bíróság ítélkezéseit és hasonlókat) abszurd őrület mind a művészetben, mind az élet egyéb gesztusaiban. A forma maga a szubjektivitás, amely a szubjektívumot tükrözteti vissza. Minden teremtett lény szubjektív és az embereknek mennél emelkedettebb értékű kategóriájába tartozik, annál szubjektívebb. *Krisztus maga a szubjektivitás.*

A festészet esztétikájának az átvétele és ugyanakkor a mult század irodalmi ú. n. programmzenéjének az elítélése a legordítóbb ellentmondás.

A technika fogalma nem meríti ki a művészet fogalmát. Egy művész (legyen festő, építész, vagy zenész) játszik a technikai faktorokkal, mint amilyen pl. a forma. Eddig még mesterséget végzett. Amint ezen az objektív játékon túl a saját fantáziavilágába emelkedik és onnan tölti meg tartalommal az objektív vázat, akkor beszélhetünk művészetről. El lehet képzelni olyan diákot, aki Bach fugáinál is jobb fugagyakorlatot tud csinálni. Ezzel minden meg van magyarázva.

Amikor az új tárgyilagosság állásfoglalása a didaktikus imperatívum jellegét veszi fel, formatanná válik és a nevetségesbe esik. Az objektivizmusba vezető út az volt, hogy a kritikai formalizmus szabályszerű normavilágát az esztétikai elkeseredés legvégsőbb fokára húzták fel. Az impresszionisták elmérgesítették a szubjektumot, a neoklasszikusok a tárgyilagosság túlkapásaiban tévedtek meg.

A klasszicizmus eszméje a modern zenében polemikus és visszahatásszerű helyet foglal el. Kiterjed lassan az értékek minden skálájára és a végén Paul Bekker mechanikus objektivista cinizmusáig fajul el. Ez a teória a zenét úgy kezeli, mint olyan valamit, amit nem lehet szubjektíven élvezni. A zene a hangok funkciójának organizmusa. De vajjon micsoda összefüggés van a funkció és az ezt létrehozó tudat között? Bekker a játékkal azonos tünetnek határozza meg a zenét. És az érzelem micsoda? Itt a kényes pont. Bekker a zenéhez fűződő érzelmeket egyszerűen a romanticizmusban már teljesen kimerült, kifacsart pszihológiai absztraktumnak nevezi, amely csak a 19. század-

ban virágzott és elvirágzott. Szörnyű félrecsuszamlás van ám ebben az ideológiában, amely szétszakítja azt a láncot, amely a zenét a lélek életéhez köti.

A settecentónak külsőségekben való utánzása majmolás, melyről Salazar így ír: »*Este en efecto es un fenomeno superficial, que se limita a la imitación de los canones clasicos de forma a fin de mostrar en ese calco un cierto aspecto de perfeccion naturalmente ficticio*« (ez valójában egészen felületes, értéktelen tünet, amely arra szorítkozik, hogy a klasszikus formák szabályait utánozza avégből, hogy abban a tökéletesség bizonyos jelét mutassa, amely azonban fiktív. Musica y musicos de hoy. Madrid 1929, 125. lap.)

A neoklasszicizmus valami efélének érzi magát. Valami szenzációsat akar kihozni a történelemből, de zenészeinek makacs egyoldalúsága (én csak zenész vagyok!) és tanulatlansága csak a réteget kapargatja és amit elért, csupán az, hogy jelleg híján levő darabjainak a zeneszótárban keres valami antik címet, amit lehetőleg jelzővel lát el. Ez divat lett és nem lehet tagadni, hogy egyesek számára megadja azt az illuziót, hogy felujitották az antik szellemet ilyen címekkel: »Partita antik módra« Cassassimento, Ricercare stb. Hát mik ezek? Vajjon nyelvüknek felujitása lenne az, ha költőink verseiknek ilyen címet adnának: »Zöngemény,« és valahogy így kezdenék: »jer üdvdús lyánykám édesítendsd meg bájid kellemével szűm hév érzeményit.....«? — És önkénytelenül is Fontenelle felkiáltó kérdését halljuk: »Sonate, que me veux tu?!« (szonáta, mi közöm hozzád!) és Berchout szánakozását ismételhetjük: .... mais en suite au milieu des accords qu' on admire J' écoute et je ne sais pas ce qu' on veut nous dire. Je cherche à demêler le jeu des passions, Je n' antends que les sons de nos grands violons. Et dans les tons forcés où leur main s' abandonne, l' art m' ennuie à la fin, quand l'artiste m' étonne. (La danse III.) (a csodált akkordokat csak egyre hallgatom és nem tudom, mit akarnak nekem mondani. Igyekszem megérezni bennük az érzelmek hangját, de ehelyett csak hegedülést hallok. És a kezek játékából kihozott hangokkal a művészet végre is untat és csak a játszókat bámulom...)

A konlúzió egy mindennapi tünet: ezeknek a maniristáknak nagy része nemcsak nem szégyenli magát a tudatlanság miatt, hanem még dicsőitő mesteremberi reklámot csinál magának és azzal vigasztalódik, hogy Stravinskyt és Honnegert is mesterembernek *látja*.

Íme, szétesett a lelki valóságok kozmikus érzése. A halhatatlanság, az Istenhez való emelkedés nagy tudata praktikus filléres előnyökben feneklett meg. A zene ezen professzionális, objektív szerepváltoztatással elvesztette hatásának nagy erejét, de a szellemi kultúrélet rendjében is megingott a szerepe. Csökkent a koncertek érdeke, ami pedig igazán romantikus találmány.

A megtárgyalt tendenciákban, minden torz megjelenésük mellett is új élettartalom keresése nyilatkozik meg, amely még nem él benne az általános köztudatban és ezért oly ferde ez a megnyilatkozás. Az antiromanticizmus pedig voltaképen bizonyos tetszelgésből származik. E két szó: új objektivizmus és neoklasszicizmus érdekes varázsából, amely, fájdalom, az egyéniség tagadásáig vezetett. A modern esztétika a klasszicizmust bizonyos szkémák kristályos formájában megalkotott tökéletes műremek eszményével kapcsolja össze. De zavarba esett, mert a neoklasszicizmus a romantikával szemben mint valami elavult pszihével szemben foglalt tagadó állást. De hiszen a seicento és settecento még elavultabb korok! Így akar *ez* a modern tendencia banántelepet ültetni az északi sarkon, más korok gyümölcsét ma kisajtolni.

Egyértelműleg romantikus és klasszikus reneszánsz, amely a formák kiegyenlítettségéből és a tradiciókon nőtt egyéniség inspirációjából tevődik össze: ez a neoklasszicizmus, ami semmi más, mint a tudatos történelmi érzék reneszánsza. A művész eltűnik műve mögött. Ő igen, de nem tünhetik el művéből az élete, szenvedései, a világ benne keltett visszhangja, jaja. Az új »modern« jelző nagyon zavaros és fedezetlen értelmű és ezért okoz annyi zavart a közönségben. A mai irányzat nem lehet pusztán zenei, hanem bele kell olvadnia az egész kor nagy életébe. E beleolvadás átalakulásán fog kialakulni az a stílus,

amely meg fogja értetni az elmult évek egész nagy kaotikus krízisét. Ezen a ponton pedig új esztétika bontakozik ki, amely áthidalja majd a romanticizmus és a klasszicizmus között tátongó mélységet. Egy fontos, szinte a legfontosabb pontja ennek az esztétikának, hogy nem fontos, hogy a művész mit *akar* és *hogyan* mondja, hanem az a fontos, hogy *mit* mond nekünk. Nem kell félni Spengler jóslatától, hogy kifogyott a mondanivalónk. Hiszen a művészethez nem erőszakolt akarás, hanem mélyen érzett szükség vezet. A művészet értelmét a továbbélés adja meg.

Ma megvan az erő, megvannak a nagy aspirációk, de ez nem elég ahhoz, hogy az energiánkat feleméstő hatásokat és konvenciókat elűzzük és életünknek független jelleget biztosítsunk. Korunk hatalmas iparával, bámulatos tudományával, a multnak teljes ismerésével, milliárdnyi könyvkészletével, tömött múzeumaival mégis valamelyest sivatag, ahonnan hiányoznak a virágok. Hiányzik a két legnagyobb érték: *a független férfi és az igaz nő*. A tudomány folytatja gyüjtő, felhalmozó munkáját. A világ története elkészül és mégis úgy érezzük, hogy mindez halott tőke számunkra. Két szó zúg bele minden munkába: fatalitás, misztérium. A könyv nem elég, az életnek csak egy oldalát tárja elénk. Két más forrásból tör elő az élet: *a teremtő erő és a szépségen keresztül történő regeneráció*.

Ma újra ez a vágy: életet adni a megtisztult énnek. Az új klasszicizmus akkor nem a neue Sachlichkeitet jelenti, hanem a romantika viharain felülemelkedett, megtisztult egyén megtisztult mondanivalóját, akinek nincs szüksége még Beethovenre és társaira sem, hanem a madár dalára, a természet, a religiozitás, a gyermek, a család inspiratív, forró szépségeire.

SZITA OSZKÁR

LULLY JEAN-BAPTISTE

(1632 nov. 29—1687 márc. 22.)

Kétszázötven éve annak, hogy egy olasz származású, csodálatos karriert befutott muzsikus, mint a francia király főintendánsa halt meg, dicsőségének tetőpontján. Az utókor a *francia opera megteremtőjét* látja benne.

Nemesi származását hangoztatták ugyan régebbi források, újabb kutatások azonban kiderítették ennek tarthatatlanságát. Szédítő pályafutásában a jószerencsének ép olyan szerepe volt, mint kétségbevonhatatlan zsenijének, akaraterejének és annak a hasznos adottságának, hogy sohasem voltak gátlásai, aggályai akkor, mikor a maga érvényesüléséről volt szó.

Firenzei gyermekéveiről keveset tudunk. Zenei adottsága korán jelentkezett, szépen csengő hangon énekelt, úgy, hogy hamar beosztották a templomi kórusba. Szerencsecsillaga 14 éves korában villant fel először, midőn *de Guise* herceg olaszországi utazása közben megismerkedvén a csinos, élénkszemű, jóeszű, muzikális gyerekifjúval, eszébe jutott a francia királynő nővérének tett igérete, hogy utazásáról egy kis olasz énekest hoz magával. A családdal folytatott rövid tárgyalás után sikerült megállapodnia, hogy a kis Lullyt magával vihette Párisba.

De Montpensier hercegnő előbb kuktának osztotta be fejedelmi háztartásában, gondja volt azonban arra, hogy a fiucska hegedű- és orgonajátékban oktatást nyerjen. Mikor a zeneleckék során napfényre került a gyermek nem mindennapi tehetsége, a jólelkű hercegnő a kis kuktát zeneapróddá léptette elő.

Egy szép napon besúgták a hercegnőnek, hogy pártfogoltja egy úrnőjére készült izléstelen gúnyverset zenésített meg. A pasquillt rosszindulatúan be is mutatták neki. Persze ennek a rossz tréfának komoly következményei lettek: Lullyt azonnal eltávolították a hercegnő szolgálatából.

De a szemfüles kis olasz nem esett kétségbe. Addig talpalt, előszobázott, intrikált, míg be nem került a Napkirály híres udvari vonószenekarába *(24 violons de roi)*. Ennek az ötszólamú vonóskarnak, amelyben a dallamot intonáló 6 discantviole alatt négyszeres középszólamok és basszusok voltak, Lully tehetségével, tudásával és talán nem utolsó sorban kitűnő könyöklőkészségével hamar az élére került. 1652-ben, tehát húsz éves korában már zeneigazgatója ennek a *grande bande*-nak és a király parancsára még egy kisebb együttest alakít, melynek nemcsak betanítását végzi fáradhatatlan energiával, hanem szólamanyagát is maga írja, korrigálja. Ekkor már olyan híre volt az udvarnál, hogy senkit sem lepett meg, midőn XIV. Lajos király udvari zeneszerzővé *(Maitre de la musique instrumentale)* léptette elő. Balettek, zenés vígjátékok betéteinek zeneszerzője, karmester, rendező, tánctanár lett egy személyben Lully-mester, kit a siker ranglétráján nemcsak bámulatos zenei tehetsége vitt előre, hanem diplomáciai szimata, éleslátása, ügyessége, ravaszsága és a francia udvar fondorkodó, áskálódó, féltékenykedő cselszövényeiben való jártassága. 1661-ben francia állampolgár lett, majd udvari intendáns. Vetélytársainak, főként *Perrin*-nek és *Cambert*-nek elgáncsolásában ép úgy nem voltak skrupulusai, mint abban, hogy csaknem bitófa alá juttatott egy megunt kis táncosnőt, aki a magát már félistennek képzelő dölyfös, folyton zsörtölődő mindenható főzeneigazgatót be merte vádolni az udvar egy másik hatalmasságánál: *Mazarin* bibornoknál.

Halálának körülményei sem mindennapiak. Az udvari zenekar élén vezényelte *Te Deum*-át. Előadás alatt valami nem ment kifogástalanul és az elbizakodott, ingerlékeny, mindig kötekedő maestro másfélméter hosszú karmesteri botjával dühösen a padlóra akart ütni. Szerencsétlenségére bokáját találta el. A jelentéktelen sebet színes harisnyája inficiálta, és az 55 éves zeneköltő három nap alatt halt meg, rettenetes kínok között.

— *rd* —

KÜLFÖLDI VENDÉGMŰVÉSZEK

Kleibernél, aki a Budapesti Hangversenyzenekart vezényelte, valóban alkalmazható a zenei archimedesi elv: az általa előadott mű annyit veszít tartalmi súlyából, amennyit külső fényben és hangzásbeli szépségben nyer. Az orchesterművészetnek ez a nagy mágusa egy Mendelssohn »Szentivánéji álmot« a maga teljes misztikus varázsában tár elénk, de inkább a színek és hangulatok felszíne az, amit megmutat belőle, mint a német muzsika mély misztériuma, ami pedig még Mendelssohn könnyedebb múzsájában is nagy mértékben fellelhető. Régi népies flamand dallamokból épült Albert *Roussel* híres belga zeneszerző »Flamand rapszódiája«. Igen eredetien harmonizált és hangszerelt szvit, ötletes ritornellekkel. Kleiber keze alatt a Hangversenyzenekar régi fényét nyerte vissza, szinte hangosan hirdetve, mily nélkülözhetetlen szüksége volna állandó zenei vezetőre. Fából készült vaskarika, egy karmester nélküli zenekar!

Meglepetésszerűen egészen új oldaláról ismertük meg Hermann *Scherchent*, aki ugyancsak a Hangversenyzenekar élén állott egy este. Nyomát sem láttuk a multkori német filológusnak, sőt ellenkezőleg, oly Mozart Jupiter-szinfóniát hallatott, ami sok tekintetben mintaszerűnek mondható. Széles drámai gesztusokkal, viharos tempókkal, s főkép az interpretáció elementáris frisseségével megragadó Mozart-előadást nyujtott. Igaz, vaskos és eszközeiben csöppet sem válogatós karmesternek mutatkozott Beethoven VII. szinfóniájában — különösen az Allegrettot forgatta ki teljesen lényegéből —, de ezektől a kisebb erőszakosságoktól eltekintve sokszor éreztük fölényes és átfogó intelligenciáját és zenei intuiciójának mélységét.

Sokkal szolidabb eszközökkel valósítja meg a rokonszenves francia Charles *Münch* lényegében is szolidabb elképzeléseit. Igen megbízható zenei vezető, aki a vezérkönyvnek hűséges és odaadó megszólaltatója. Hangversenyének igazi színt Jeanne Marie *Darré* zongoraművésznő adott, ez a csupa ritmustól, pattogó, friss ötletességtől és színektől duzzadó zenei jelenség, aki *D'Indy* »Symphonie montagnard« remek lendülettel megfogott zongoraversenyével szerepelt. A hibás zenepolitika és kissé felelőtlen kereskedelemnek köszönhettük Nikolaj *Malko*, orosz karmester szereplését a Városi Színházban. Száraz doktrinér, aki honfitársát, Csajkovszkit, kinek műveiből állította össze műsorát, mint egy zengő összhangzattankönyvet kezeli. Talán ha nem élt volna bennünk Dobrowen remek Csajkovszki-előadásának emléke, könnyebben tudtunk volna Malko vaskos és ötlettelen előadásmodorával megbirkózni. Amellett igen jó karmester, ami a technikai részt illeti, minden jól szól nála, minden kijön, azaz csak épen egy nem, — a mű költői tartalma.

Hosszabb idő után tűnt fel ismét ezen a hangversenyen a háborus idők nagy zongora-fenoménja, *Lhevinne* József, ki a b-moll versenyt játszotta, azzal a könnyed és utánozhatatlanul artisztikus zongoratechnikával, ami csak egészen nagy mesterek számára adatott meg. Több »szív« most sincs játékában, mint azelőtt, de megmaradt a maga típusának, a kissé szentimentális, de sohasem túlságosan mélyreható, ragyogó virtuóznak.

Igen komoly, értékes muzsikust ismertünk meg Eduard *Flipse* holland karmesterben, a rotterdami Filharmónia vezetőjében, ki részben kor- és honfitársainak szentelte műsorát. Ezek közül a legtöbb figyelmet Willem Pijper zongorahangversenye keltette, — a karmester öccse, Marinus Flipse által kitűnően interpretálva. Ugyanezen művész előadásában hallottuk Johann Christian Bach, — a »londoni« — B-dur zongoraversenyét remek stílusérzékkel reprodukálva. Flipse Franck-szinfóniája széles drámai skáláját és igen biztos színérzékét bizonyította.

A kamarazene-hangversenyek között — mily ritkán látogatnak el hozzánk nevesebb külföldi kamaraegyüttesek! — előkelő helyet foglal el az amerikai *Manhatten*-quartett, mely nemcsak tökéletes és szinte felülmulhatatlan összjátékával válik ki minden más hasonló együttesből, hanem ezzel majdnem egyenrangú zenei biztonságával is. Igaz, Beethoven c-moll négyese, op. 18. Nr. 4. kissé szenvtelenül hangzott — túltökéletes volt minden, nem engedtek semmi teret a széles beethoveni invenciónak —, viszont annál inkább remekeltek Debussy színekben gazdag vonósnégyesében. Az estén Bartók Béla Franck César quintettjében működött közre, ezúttal is ritka élményt jelentve zongorázásával.

Fritz *Kreisler* neve szinte fogalommá vált, Amerikában Hubermann, Heifetz és Kreisler-pártok alakultak, s íme, az itthoni Kreisler-ellenes »pártokat« alaposan meglepte a mester hosszabb szünet után adott hangversenye, bizonyítva azt, hogy a hallgató fantáziája csöndes szekéren döcög csak a nagy művészek száguldó, kiszámíthatatlan utakat leíró pályája mellett. Kreisler ezúttal arra a térre is kirándult, mely ennek az elegáns, virtuóz hegedűsnek számára legidegenebb : Bach g-moll szólószonátáját játszotta. Meglepő, mennyi érdekeset tudott mondani, a kemény rajzú szólamvezetés helyett könnyed és szinte világias homofóniát teremtve. Igazi otthona a Paganini D-dur versenye, melynek első tételét teljesen átdolgozott formában, tüneményes virtuozitással adta elő. Állítólag eredeti formája nehezebben játszható és szétesőbb. Francescatti ugyan az ellenkezőjét bizonyította nemrégiben, de Kreisler meghatóan nagyvonalú elegánciájának nem lehetett ellentmondani ezúttal sem.

A másik nagy hegedűs, *Hubermann*, a muzsika »túlsó partjáról« Beethoven Tavaszi szonátáját és Bach g-moll szólószonátáját játszotta, a legmagasabb eszményét valósítva meg a két szerzőnek.

A zongora-romantika legklasszikusabb képviselője — bármily ellenmondásnak is látszik ez a megállapítás — Alfréd *Cortot*. Schumann és Chopin

műveinek szentelt estjén a legnemesebb romantikát képviselte, mely nem a hangulatok túlzott egymással szembeállításában, a kontrasztok éles kiszínezésében látja megvalósítva a Kreisleriana, vagy Chopin b-moll szonátájának tökéletes interpretálását, hanem egy nemesen emelkedett szellem tündöklő nyugalmából nézi és formálja anyagát. Valójában emögött a cortóti nyugalom mögött rengeteg emóció, szenvedély és amellett a formák végtelenül kifinomult megérzése rejtőzik. Oly páratlanul szemléltető zongorázás ez, hogy megértjük miért zarándokolnak nemcsak francia művészek Cortot mesteriskolájába Párisba.

Magda *Tagliafero* egyike a legszínesebben zongorázó hölgyeknek. Talán túlságosan is szubjektíven kezeli e színeket, egyenetlenül keveri őket, hol túlsokat, hol kissé keveset adagol belőlük. Pedig billentése vérbeli zongoratehetségre vall, viszont — a kéz még korántsem minden, bár jó, ha van. Igen érdekes műsorral mutatkozott be egy braziliai gitárosnő, Olga *Praguer-Coelho*, néger, indián és brazil népdalok igen muzikális, finom és szemléltető előadásával. Kicsi, de kellemes hangján ő maga adta elő az énekszöveget is. A bécsi és stockholmi operaházak kitűnő tenoristája, Jussy *Björling* operaházi vendégszereplése mellett a hangversenydobogón is fellépett, önálló ária és dalest keretében. Igen kiegyenlített, renkívül nagy terjedelmű, érces csengésű orgánum, különösen az áriákban biztos muzikalitású, remek színpadi érzékkel. *Herz* Ottó dr. kísérte, elsőrendűen. *(pl)*

KÖNYVEK—KÓTÁK

Dr. Káldor János: *Michael Mosonyi* (1815—1870) Verlag M. Dittert & Co. Dresden. A mult század úttörő mesterei közül Mosonyi volt egyike a legérdekesebb egyéniségeknek. Ma a legigazságtalanabbul mellőzött romantikus mester. Példát vehetnénk e tekintetben a németektől és olaszoktól. Mosonyinál sokkal jelentéktelenebb, régen elavult komponisták porlepte partituráit szedegetik elő múzeumok, színházak, konzervatóriumok kótatáraiból és kissé retusírozva szervirozzák sokszor túlzott méltatások körítésével hangversenytermek és rádiók hallgatóságának. Csak bele kell pillantanunk Káldor komoly tanulmányokra valló füzetének érdekes, jól kiválogatott kótapéldáira, hogy megállapítsuk: kevés képzettebb muzsikusa volt az igazi tehetségekben oly szegény Magyarországnak az ötvenes-hatvanas években Mosonyinál és csodálkozva látjuk, milyen merész, későbbi törekvéseket megérző volt ő az Erkelek konzervatív maradiságával szemben. Káldor értekezése nemcsak Mosonyi korának jól megfogott milljőrajza, hanem igazságosan bírálja meg a ma alig ismert és méltányolt nagyképzettségű művész alkotásait. Igaza van szerzőnek, mikor megállapítja: »Die Tragödie seines Lebens war, dass er Ideen verwirklichen wollte, für welche die damalige Zeit noch nicht reif genug war.« Talán egy hálásabb kor elégtételt szolgáltat majd emlékének és megszólaltatja »Szép Ilonká«-ját, szimfónikus költeményeit, c-moll vonósnégyesét és vonóshatosát.

Torday Lajos: *Dalművek könyve. Budapest 1936.* A cím után azt hinnők, hogy Torday »Opernführer«-félét írt, valami opera-kalauzt, aminővel legutóbb Lányi Viktor örvendeztette meg a Dalműszínház-látogatókat. E helyett, legnagyobb meglepetésünkre elsősorban az abszolút zene formáit ismerteti, csakúgy mellékesen az opera és operett fejlődéstörténetét, hogy aztán 250 oldalon keresztül 485 zeneszerző elég pontos, megbízható, de igazságtalanul ki nem egyensúlyozott életrajzát nyujtsa. (Falk Gézáról például annyit ír, mint Ábrányi Emilről és Kósa Györgyről együttvéve.) Magukról a dalművekről, amiket a könyv címe beígér, csak ABC rendben gondosan összeállított tárgymutatót kapunk!

Gyulai Elemér dr.: *A Zene hatása.* Közönséglélektani tanulmány. Budapest 1936. Örvendetes, ha olyan kitűnően képzett, széles látókörű muzsikus, mint Gyulai Elemér — 1930-ban fejezte be a Főiskolán zeneszerzési tanulmányait Siklós professzornál — foglalkozik népműveléssel, szociálpolitikai tanulmányokkal. Könyvének statisztikai táblázatai és a belőlük levont következtetések érdekesebbek a legszórakoztatóbb, legizgalmasabb regénynél. Amit a hangszerek elterjedésének arányszámairól, a családok zenei szórakozásainak egybevetéséről, a zene szeretetének és gyülöletének megvizsgált eseteiről a zenei hatás intenzitásairól, a zene szükségességének a munkásság körében való indokolásairól ír, megszívelendő útmutatások nemcsak a népműveléssel foglalkozó hivatalos tényezők, pedagógusok, hanem a középosztály és a munkásosztály családfői számára is. Gyulai Elemér úttörő könyvéhez *Erődi-Harrach Béla* írt értékes, lelkes előszót.

BELFÖLDI HÍREK

••••

Liszt Ferenc örökösei a Schumann Róbert alapította »Zeitschrift für Musik« híradása szerint 12 millió pengőre akarják beperelni a magyar államot. Ez az összeg ellenértéke a a Mester hagyatékának, mely az örökösök véleménye szerint »jogtalanul« került az állam birtokába.

Zsolt Nándornak a Zeneművészeti Főiskola nyáron elhúnyt kiváló hegedűtanárának esztergomi szülőházát emléktáblával jelölik meg.

Kárpát Lajos a nemrég elhúnyt kiváló bécsi zenekritikus — Goldmark Károly unokaöccse — végrendeletében szülővárosának, Budapestnek Zeneművészeti Főiskolájára hagyományozta értékes kéziratgyüjteményét, melyben az utolsó ötven esztendő nagy muzsikusainak írásai, levelei foglaltatnak. Az értékes anyagot dr. Maril ügyvéd, a végrendelet végrehajtója adja át a Főiskola vezetőségének.

KÜLFÖLDI HÍREK

••••

A »Sasfiók« operaváltozatát Montecarlóban mutatták be. Zenéjét *Honegger* Artúr és *Ibert* Jacques írták. A nemzetközi közönség körében nagy sikert aratott az érdekes modern mű, különösen a címszerep alakítója, *Heldy* Fanny operaénekesnő.

Bredschneider Willy berlini operettkomponista 49 éves korában elhúnyt.

Bülow Mária, Hans özvegye e hó végén töltötte be 80. életévét. Élete utolsó évtizedeit annak szentelte, hogy elhúnyt férjének élettörténetét a rosszhiszeműen terjesztett vádaktól tisztázza. Most rendezi sajtó alá levelezését, mely máris élénken cáfolja Cosima asszony egynehány állítását.

Bonn városa május elseje és kilencedike között Beethoven ünnepséget rendez. A hangversenyeket dr. *Raabe*, *Classens* és *Fiedler* vezénylik.

»Oratorium der Arbeit« a címe *Böttcher* érdekes, nagyszabású vokális művének, mely Németországon kívül is megkezdte diadalútját.

Prága a jövő összel *Mozart-hét* rendezésére készül.

Mascagni Pietro legújabb operájának Napoleon a hőse. Szövegét *Grammantieri* Tullio írta.

Egk Werner »Zaubergeige« c. dalművét az antwerpeni opera nagy sikerrel hozta színre.

Flotow »Márta« c. dalművét Moszkvában új átdolgozásban mutatták be. A kissé tendenciózus »új« szöveg — melynek célja kimutatni, hogy a nemesi osztály szép hölgyei még cselédnek sem valók, olyan tehetségtelenek — bizonyára nagyon tetszett a színház hallgatóságának.

Weber »Abu Hassan« c. dalművének bemutatását tervezik Párisban a Mester születésének 150. évfordulója alkalmából.

Rimszky-Korszakoff »Die Zarenbraut« c. dalművét mutatja be a *Prager Deutsches Theater* Zweig Fritz karnagy vezetésével.

Spontini »Vesztapapnő«-jét Duisburgban hozzák színre Schaefer egészségügyi főtanácsos átdolgozásában.

Wolff—Ferrari »Campiello« c. dalműve egyre másra hódítja meg a német és olasz színházlátogató közönséget. Most Magdeburgban és Lübeckben aratott átütő sikert.

Lortzing »Die beiden Schützen« c. dalművét febr. 20-án ünnepi előadásban hozták ki Lipcsében, mert pontosan száz évvel ezelőtt ugyanezen a napon mutatták be a régi lebontott lipcsei *Altes Theater*-ben.

A párisi világkiállítás egyik legérdekesebb mozzanata lesz az a »Történelmi hangverseny«, melyet júliusban rendez a híres *Conservatoire* igazgatósága. Részletező tervek még nem szivárogtak ki.

Donizetti ismeretlen szimfóniájának szólamait találta meg Piccioli bolognai zenetanár. A hiányos szólamanyagból most készül el a kiegészített vezérkönyv. A szimfóniát legközelebb Milánóban mutatják be.

Weingartner Félix befejezte hetedik szimfóniáját. Ennek első három tétele tisztára hangszeres, míg 4. és 5. tételében szóló-szoprán, majd vokális kvartett lép be. Az utolsó tétel (»Hymnus an die Liebe«) Hölderlin szövegére készült.

Wunsch Hermann befejezte legújabb művét, melynek címe: »Drei Fugen-Sinfonie.« A berlini filharmonikusok hozzák színre.

»Il descito tentato« a címe Casella új dalművének, mely a firenzei »májusi ünnepségek« folyamán kerül bemutatóra.

A göttingai egyetem alapításának kétszázadik évfordulóját a nyáron ünnepségek sorával ülik meg. Erre az alkalomra »Ünnepi kantáta« megírására szólították fel a német fiatalságot.

Pizzetti egy zenei kongresszuson érdekes előadást tartott arról, miért nem kedvelik érdeme szerint az olaszok az egyébként oly dallamos Schubert hangszeres és vokális kompozicióit.

A legnemesebb szórakozást nyujtják
Budapest Székesfőváros Népművelési Bizottságának
INGYENES NYÁRI ZENEKARI HANGVERSENYEI
a Székesfővárosi Zenekar és szólóművészek közreműködésével
Vezényel: **BOR DEZSŐ** karnagy

Június hónapban:
keddi napokon a Városmajorban,
szombati napokon a Fővárosi Képtár kertjében (IV., Egyetem-u. 6.),
vasárnapi napokon a Városligeti Iparcsarnok előtt

Július—augusztus hónapokban:
minden kedden és pénteken a Városmajorban,
szerdán és szombaton a Fővárosi Képtár kertjében,
csütörtökön és vasárnap a Városligeti Iparcsarnok előtt

A hangversenyek mindenkor $^1/_2$7 órakor kezdődnek

Budapest székesfőváros házinyomdája 1937 — 3406 — Felelős nyomdavezető: Kurfürst István vezérigazgató

0.289

A ZENE

Alapította: DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:
SIKLÓS ALBERT
Szerkesztőség: Budapest, V., Pozsonyi-út 42.
Telefon: 2-930-67

Felelős kiadó:
NOVÁGH GYULA
Kiadóhivatal: Budapest, IV., Szép-u. 5, félem. 2.
Telefon: 1-845-29

Budapest
XVIII. évfolyam, 13—14. szám
1937 június 1.

TARTALOM

Dohnányi Ernő 60 éves. — Flesch Carl: A nemzetközi Ysaye-verseny Brüsszelben. — Hubay Jenő emlékülés (gróf Zichy Jánosné megnyitó beszéde.) — Kazacsay Tibor: Objektivitás a zenében. — Jemnitz Sándor: A gyászinduló. — A Jankó-zongora. — Hangversenykrónika (dr. L. H.) — Külföldi vendégművészek (pl.) — Belföldi hírek. — Külföldi hírek.

A Székesfővárosi Népművelési Bizottság hivatalos kiadványa

DOHNÁNYI ERNŐ 60 ÉVES

1897 őszén az Andrássy-úti Zeneakadémia díszterménének művész-szobájában zajosan ünnepeltek egy markáns arcvonású, húszéves, izgalmában kipirult, öntudatosságában is szerény művészt, ki a gratulációk pergőtüzében mosolyogva hajlongott jobbra-balra. Bámulatos zenei érettséggel előadott műsorszámai után ráadásul saját scherzoját játszotta, ezt a színfoltokban frappáns kis mesterművet; egy akkori Schumann bizonyára úgy konferálta volna be, mint egykoron a »Neue Zeitschrift für Musik« *Brahms* esz-moll scherzoját.

A művész-szoba, ahol ez a most vázolt kis jelenet lezajlott, »szentelt« hely volt: *Liszt* Ferenc lakószobája. Tizenkét évvel azelőtt még ott üldögélt a balkónra kivezető ajtó melletti karosszékén a »Szent Erzsébet legenda«, a »Krisztus-oratórium« és a »Fauszt szimfónia« nagy poétája, gyönyörködve az ablaka alatt elsurranó elegáns fogatok nyujtotta színes, mozgalmas képben. Ennek a szobának levegője át volt még itatva a 19. század egyik legnagyobb zenei lángelméjének emlékével, hiszen ezek a barokk-cirádás ajtók, goblen-utánzatú, sötét tónusú tapéták még nem is oly rég tanui voltak egy magányába zárkózott »szent« hétköznapi életritmusának.

Most felpattan a díszterembe vezető ajtó és két érdekesfejű muzsikus lép az ünnepelthez: *Mihalovich* Ödön, a Zeneakadémia akkori igazgatója és *Hubay* Jenő, az ifjú, 38 éves karcsú, szőkén elegáns hegedűtanár.

Liszt–Mihalovich–Hubay–Dohnányi! Ez a jelenet mily érdekes, játékos komprimálása a Sorsnak! Négy világhíres név, így együtt a magyar zenetörténet legragyogóbb hat évtizedének szimbóluma.

Dohnányi Ernő ma már négy évtizedes dicsőséges pódiummultra tekinthet vissza. Fiatalos életerővel, lankadatlan lelkesedéssel végzi ma is, hatvanadik életévének betöltésekor sokrétű munkásságát. Mint a földkerekség egyik legnagyobb élő zongoravirtuózáért és elismerten legnagyobb Beethoven-, Schubert- és Brahms-interpretátorért rajonganak érte mindenütt, New Yorktól Tokióig. Egyéni hangú, tartalmas, mélyen szántó kompozícióit, főként hálás zongoradarabjait és kamarazeneműveit a világ minden táján játsszák. A jövő esztétikusai Dohnányit kétségtelenül ama utóromantikus mesterek közé sorolják, akik a huszadik század első felének tobzódó stiluskeresései mellett is mindig meg tudták őrizni magukban a klasszikusokig visszaágazó gyökerük érintetlenségét.

Dohnányit, a dirigenst nemcsak hazánkban, de Olaszországban, Angliában és Németországban a karmesteri pálca legelső héroszai közé sorolják. És nem szabad megfeledkeznünk Dohnányiról, a legkitűnőbb zenei politikusról sem, ki öreg, rutinos diplomatákat is megszégyenítő taktikai adottságával, udvarias, lekötelező világfimodorával, finom tapintatával, a legbonyolultabb helyzeteket is

M. T. AKAD. KÖNYVTÁRA
Növedéknapló
1937. 684.

pillanatok alatt áttekintő éleslátásával mindig meg tudja találni a legszerencsésebb megoldást, bármilyen kényes ügy elintézését is tárják elébe.

Hatvanadik születésnapján szeretettel köszöntjük a zenei közvélemény, a gyakorló, hivatásos muzsikusok és a nagy művészetét oly sokszor élvező hangversenylátogatók hatalmas tábora nevében; nemcsak neki, de — a magyar zenei élet jövője feletti aggodalmunkban — a magyar zenekultúrának is szívből kívánjuk, hogy még sokáig, nagyon sokáig vezesse biztos kézzel, egészséggel, törhetetlen hittel szerencsétlen hazánk zeneművészetének nyugtalan vizeken hánytorgatott büszke hajóját.

A NEMZETKÖZI YSAYE-VERSENY BRÜSSZELBEN

Ysaye Eugène több volt egy magasabbrendű hegedűsnél. Egyik legtökéletesebb típusa volt fajtájának, annak az emberfajtának, mely a higgadt, megfontolt hollandusokkal szemben az északiak misztikumát a délvidékiek tüzével egyesíti magában. Honfitársainak emlékében úgy él, mint specifikus sajátosságuknak szimbóluma. Határkő volt hegedűjátéka: átmenet a merev klasszicizmusból a közvetlen, életteljes romantikus individualizmusba. Természetes tehát, hogy az öt évenként rendezett és a »Fondation musicale Reine Elisabeth« részéről 30 éven aluli hegedűsök jutalmazására megszervezett versenyei az ő nevét viselik.

Kétségtelen, hogy a *ma* hegedűjátéka már a mult század közepe óta a belga iskolában gyökerezik. Ki volt *Kreisler* mestere? — Massart. *Marteau* Lénárdnál tanult, Hubay Vieuxtempsnál, Busch Ellderingnél, *Kochansky*, *Spalding* Thomsonnál, *Thibaud*, *Enesco* és jómagam is Marsicknál. Így Belgium fővárosa minden tekintetben hivatott arra, hogy korunk hegedűjátékának tükörképét nyujtsa.

E barátságos mérkőzés felett *Erzsébet királynő* szelleme lebegett láthatatlan védőangyalként. Páholyának hátteréből feszült figyelemmel követte a művészi párviadal minden mozzanatát. Szenvedélyesen szereti hangszerünket, hiszen maga is növendéke volt Ysaye mesternek. Szívjóságával, egyszerűségével és közvetlenségével mindannyiunkat az első találkozás pillanatától kezdve meghódított.

Katonai eréllyel és egy diplomata simaságával vezette *Bufflin* báró ezredes, a zsűri elnöke, a versenyt. A bonyolult adminisztratív teendők *Houdret* energikus kezeiben folytak össze. A zsüriben Németország, Olaszország, Franciaország, Belgium, Ausztria, Magyarország, Lengyelország, Svájc, Esztország és Szovjetoroszország kiküldöttei vettek részt, azonkívül »à titre personnel« alapján Crickboom, Ysaye Gabry, Thibaud, Szigeti és én — összesen tehát 18 versenybíró.

A verseny megtartására nagyon részletező szabályzat készült, mert a rendezőség azt a célt tűzte ki maga elé, hogy biztosítsa a zsűri véleményezésének pártatlanságát és megtámadhatatlanságát. A pontozás maximuma *száz* volt, a szavazás titkos. Kár, hogy a zsűri tagjait nem tájékoztatták eléggé a pontozás módszerére vonatkozóan, ezért voltak e téren, legalább a verseny elején, anarkisztikus állapotok.

Nemzetiség szerint: 19 francia, 7 olasz, 7 lengyel, 5—5 svájci, magyar, eszt és orosz, 4—4 belga és hollandi, 3—3 német, osztrák és spanyol, 2—2 északamerikai és lettországi, 1—1 bolgár, kubai, emigrált orosz, görög és svéd. A 81 pályázó közül 22 visszalépett a verseny folyamán, így 59 jelölt indult. Szigorú selejtezések után 21 pályázót bocsátottak a záróversenyre.

Midőn március végén megjelentem a vizsgákon, csodálkozva láttam, hogy kitűnő hegedűsök, kiknek nagy esélyeik voltak, már az első selejtezésnél kibuktak. E sajnálatos tényt a pontozás egységessége hiányának tulajdonítom.

Három napig tartott a verseny. Győztesei lettek:

1. *Oistrakh* (szovjetorosz).
2. *Odnopossof* (osztrák).
3. *Guilels* (szovjetorosz).
4. *Goldstein* (szovjetorosz).
5. *Kozolupova* (szovjetorosz).
6. *Fichtengolz* (szovjetorosz).
7. *Bobescu* (román).
8. *Makanovitzky* (svéd).
9. *Virovay* (magyar).
10. *Reyes* (kubai).
11. *Brengola* (olasz).
12. *Champeil* (francia).

Kivonat a jegyzeteimből:

Oistarkh: pompás hegedűs, automatikus össztechnika, férfias nemes hang, kenetteljes előadás, nincs egyénisége.

Odnopossof: technikai fölény, előadásban és zenei adottságban előbbi felett áll, kantiléna szép, de hajlandóságot mutat a tempók elnyujtására, hangja édeskés.

Guilels: igen jelentős hegedűművésznő, káprázatos technika, született pódiumjátszó, vibratója igen kimért.

Goldstein: koránérettsége lenyügöző, főként technikai készségében, de játéka néha etüdszerű, hajlik a mechanizálódás felé.

Kozulova: érdekes egyéniség, vonóvezetése hiányos, avult.

Fichteengolz: szolíd hegedűs, de érdektelen, nincs árnyalat a játékában.

Bobescu: nagy temperamentum, kis rövidlélegzetű vonóvezetés, gyönge idegzet.

Makanovitzky: túlgyakori vonóváltás, inkább Mozart való neki, mint Beethoven, ismert művészek modorosságait utánozza.

Virovay: a pályázat legérdekesebb egyénisége, de még hiányos, fogyatékos technikai tudással.

Reyer: érzéki hang, szép előadás, feltűnően nehézkes jobbkar.

Brengola: fékezhetetlen temperatuma néha durva *al-fresco* játékra ragadja; játék közben 90 fokos radius-nak megfelelő oldalmozgású köríveket ír le.

Champeil : szimpatikus hegedüs, de Beethoven helyett inkább St. Saënst választhatta volna. Nemes kicsi hang, modoros, édeskés előadás.

Kétségtelen, hogy ebben a versenyben az orosz iskola vitathatatlan győzelmet aratott és csak az osztrák Odnopossofnak sikerült a többi állam legyőzése. Vajjon azt jelenti-e ez az eredmény, hogy az orosz hegedűiskola túlszárnyalja az európai iskolákat? Hogyan magyarázható meg tehát az 5 orosz pályázó győzelmes befutása?

Nagyon nagy kár, hogy elmaradtak a legjobb francia, angol, olasz, lengyel és amerikai hegedűsök, talán egyrészt azért, mert nem akarták eddigi pályafutásukat reszkirozni, másrészt, az egyes államok nem tűztek ki speciális díjakat honfitársaik részére. Ezzel szemben Oroszország, a pályázati feltételek kihirdetése után, tehát egy évvel ezelőtt, azonnal próbaversenyt rendezett, melynek győzteseit a brüsszeli versenyekre válogatta ki. Ezeket szigorúan *kötelezték* arra, hogy a szovjetzászlót győzelemre segítsék. Megkaptak minden elképzelhető anyagi és erkölcsi támogatást, hogy zavartalanul készülhessenek a versenyre. Hetekkel a versenyek megkezdése előtt már Belgiumban voltak, villát béreltek a tengerparton, hogy az éghajlati viszonyokat megszokják, kora reggeltől késő estig *sportszerűen* trenirozták magukat a versenyre, a legpompásabb hangszereken — ezeket a szovjet bocsátotta rendelkezésükre! — és zárt sorokban, kipihent idegekkel jelentek meg a képzelhető legideálisabb kondicióban. Ezzel szemben *Odnopossof* például úgy került Brüsszelbe, hogy előző este még mint a bécsi opera versenymestere játszott egy súlyos Wagner-operát a zenekarban! Ha az osztrák kormány talán két hónapi szabadságot adott volna neki, egész biztos, hogy nagy győzelemre vitte volna új hazájának szineit.

Valószinűtlen, hogy az oroszok ma a világ legelső hegedűsei, mint azt az orosz szovjetsajtó diadalittasan hirdeti! Anyaguk kitűnő, igen fejlett, de kíméletlen, tréningrendszerük igen jó, sőt tanulságos, de játékuk mozgató ereje nem a lélek, hanem a technika. Egyelőre nincs köztük sem egy Elman, sem pedig egy Heifetz.

Amit felmutatnak, az a hangjegyértékek alig felülmúlható mechanikája. De a zenének magának csodálatos misztériuma, az, ami a hangjegyek közé van elrejtve, azzal adósak maradnak. A kezek, ujjak maximális függetlensége mellett igen szűk korlátok közé szorított fantázia. Amíg ezeket a hiányokat nem pótolják, addig fejlődésük lehetősége le van zárva, bár technika tekintetében *tökéletesebben* ma már alig lehet hegedülni! Az oroszokat ettől a »befagyástól« csak a művészi horizontjuk kiszélesítését eszközlő új tájékozódás mentheti meg.

Még egy érdekes tanulságot vonhatunk le a brüsszeli versenyből. A beérkezettek közt a 7., 8., 9. és 12. helyet a francia iskola tagjai lepték el. Ebből arra következtethetnénk, hogy az egykor hírneves francia iskola fejlődése az utolsó évtizedekben magakadt. Emlékezünk, hogy 1887. és 1897. között a párisi konzervatórium rövid turnusokban olyan hegedűsöket termelt ki, mint *Kreisler, Marteau, Boucherit, Capet, Thibaud, Oliveira, Enesco* és *e sorok írója*, félszázadra befolyásolván a hegedűjáték módszertanát. Hiba lenne, ha a mai francia iskolát azokról itélnők meg, akik a versenyben résztvettek. De azért nem hallgathatunk el két megjegyzést : az egyik a vonótechnikára vonatkozik ;

régente az volt a francia iskola főelve: sok vonót, sok vonót, nagyon sok vonót! *(de l'archet, de l'archet et encore d'archet!)* Ma az ellenkezőjét vallja. A vonóbeosztás kisebb és kicsinyes lett, pedig ez a metódus, ha jó Saint-Saëns hegedűversenyéhez, nem megfelelő Beethovennek és Brahmsnak. A másik megjegyzés: a francia pályázók, mind Thibaud és Kreisler mestereket utánozzák. Bármennyire is szeretjük őket, de játékmódjuk puszta másolása szétaprózza a hegedűjátszó nagyvonalúságát és megfosztja őket egyéniségük kibontakozásától. Ha a mai hegedűpedegógusok felszabadítják majd növendékeiket ezektől a kötelékektől, akkor talán remélheti a mai iskola, hogy visszaszerzi félszázad előtti hegemóniáját.

Az olasz versenyzők temperamentumával nem tartott lépést hangjuk szépsége. Portamentóik is közelednek ahhoz a határhoz, melyet énekesektől még csak eltűrünk valahogy, de vonóshangszereken stilustalanoknak és túlzottaknak érezünk.

Sajnálattal vettük, hogy a kiválasztottak között egyetlen belga sem volt, hiszen mindannyian sokat tartunk a belga iskola hagyományairól. Ha a belgák le fogják vonni az Ysaye-verseny tanulságait, akkor öt év mulva kétségkívül azt a helyezést érik majd el, mely őket a multnál fogva megilleti.

A versenyről egyébként mindannyian ezt a tanulságot vonhatjuk le: *Kíséreljük meg egyensúlyt találni a test és lélek, az értelem és érzés, mechanika és intuició között.* Óvakodjunk az egyoldalúságtól; harmónikus kiegyenlítődés legyen a végcélunk, hogy ne legyen semmi zökkenés technikai és lelki szintünk között. Akkor, tökéletes technikai megalapozottság mellett is fel tudunk emelkedni a lelki gyönyörök legmagasabb régióiba.

FLESCH CARL

HUBAY JENŐ EMLÉKÜLÉS

1937. MÁJUS 6.-ÁN, A M. TUD. AKADÉMIA DÍSZTERMÉBEN

MEGNYITÓ BESZÉD

Elmondta: GRÓF ZICHY JÁNOSNÉ
az Országos Liszt Ferenc Társaság elnöke.

Mélyen megindulva nyitom meg a mai gyászülést, melyet Hubay Jenő, az utolérhetetlen művész, nagy zeneköltő, legnemesebb ember emlékének szentelünk.

Úgy érzem, gyengék az én szavaim annak a kifejezésére, amit mondani szeretnék és gyengék azon kimagasló geniális egyéniséggel szemben, akiről szólni akarok.

Ravasz László őnagyméltósága, mint a Hubay Jenő Társaság kiváló tagja és a Mester barátja fog megemlékezni róla, mint emberről, azért is egyéni emlékeimet, melyek zsenge gyermekkoromig nyúlnak vissza, mellőzni akarom, — arról az időről nem beszélek, amikor a zenétől mindig hangos szülői házban atyám zongorája és Hubay varázshegedűjének mély benyomása alatt, egyszer és mindenkorra rabja lettem a zenének, — itt mint az Országos Liszt Ferenc Társaság elnöke, felejthetetlen és pótolhatatlan szeretett Társelnökömről, mint zenészről akarok néhány szót mondani, néhány szót, hogyan

is lehet Hubay Jenő zenei egyéniségét pár rövid mondatba foglalni s kérdem Önöktől, lehet-e egyáltalán, akárhány kötetben is teljességében felfogva jellemezni és megérteni egy, az emberiség magaslatain járó geniális lényt — nem lehet. — Az isteni szikra ritka adományát csak lelki alázatossággal lehet tisztelni és újjongani azon, hogy adattak kiválasztottak, mint aminő Hubay Jenő is volt, kik felemelik az emberiséget és kik által az kapcsolatot nyer a végtelenséggel. Liszt Ferenc mondta a zenéről, hogy a legmagasztosabb művészet, mely az érzésnek legtisztább lángja és az élet ereiben áramló vér. »Strömendes Blut, in den Adern des Lebens«. Tehát éltető erő.

Az ősz mester mellett már ott látjuk Hubay Jenőt, kit ifjúkora dacára maga mellé választott, hogy vele zenéljen és valamint Beethoven csókja a gyermek Lisztet felavatta és arra az útra vezette, mely tövises ugyan, de a legmagasabb bércekig emelkedik, Liszt találkozása Hubayval ugyanazt jelenti, felismerését a legkiválóbb tehetségnek és vezetését abba az irányba, melyben csak előre és felfelé lehet haladni.

Négy éves volt, mikor először adtak hegedűt kezébe. Édesatyja kora ifjúságában vitte külföldre, — először Berlinbe a »Hochschule« Joachim iskolájába, Liszt Párizsba hívta, onnan Bruxellesbe ment, — 23 éves volt, midőn Vieuxtemps utódául hívták meg oda; tüneményes pályafutás!

Ezekben az években szívja magába a nyugati kultúrát, ott tapasztalja a zenei élet szinte hihetetlen gyors fejlődését.

A XIX. századot a zene századának nevezhetjük; mint eső után tavasszal a kertben, úgy nyílnak a zeneirodalom legszebb virágai: ugyanakkor tűnnek fel egymás után a kiváló tehetségek fokozatosan a zeneóriásokig. Ilyen környezetben múlik a fiatal Hubay néhány éve. Tudjuk, hogy hazánk mindig bővelkedett tehetségekben, de a zenei élet akkoriban, mint olvassuk, Magyarországon még nagyon kezdetleges volt, — aki igazán tanulni akart, aki sikert, elismerést keresett, külföldre iparkodott, — és íme mit látunk, Hubay hazájának első hívására elhagyja fényes állását és hősies elhatározással *hazasiet*, a létesítendő zeneakadémia hegedűtanszakának vezetésére. Ez volt sohasem lankadó hazaszeretetének első hervadhatatlan babérja — *talán ő maga sem tudta akkor*, hogy személyében milyen óriási nemzeti ajándékot hozott visszatérése által. Ment a csillaga után, mint olyan, akit az önzetlenség nemes tüze hevít. »Nem képzelhetem el a zene igazi szellemét másban, mint a szeretetben« mondta Wagner, — ezt valósította meg Hubaynak élete, hazaszeretetével.

Aki egyszer hallotta hegedűjének elbűvölő hangját, többé el nem felejti soha, játékában minden megvolt, a francia fínomság, csiszoltság, könnyedség, a német elmélyedés, alaposság, klasszicitás és a magyar temperamentum legnemesebb kifejezése.

Ontotta művészetének kincseit, annak pazar ragyogását és érezte a hallgató, hogy mindig több van még abból a gazdagságból és annyit ad belőle, amennyit akar, határtalan tudásában önszabta határok között, ez a tökéletesség. Hubay a hangversenydobogón nemsokára fogalommá vált.

Majdnem közvetlenül hazaérkezése után alakul meg a később oly híressé vált Hubay—Popper vonósnégyes. Felbecsülhetetlen ennek jelentősége a magyar zenekultúrára. Volt már ugyan megelőzőleg ehhez hasonló kultúrmunka hazánkban, mely értékes is volt, de ezeket inkább rövid tartalmú kezdeményezéseknek nevezhetjük. A Hubay—Popper vonósnégyes valósággal felvillanyozta a zenei világot és olvashatjuk, hogyan szorongott a közönség a Vigadó kistermében, be nem telve a nagyszerű élménnyel. Európa felfigyelt ezen magyar teljesítményre, mely világvonatkozásban is elsőrendűnek bizonyult.

Ezen időben kezdte meg tanítását Hubay. A régi monda, mely szerint Midas király érintésére minden arannyá vált, szebb és nemesebb értelmében a művésznél is megvan, azonban úgy, hogy az igazi művész nem nyúl ahhoz, ami nem válhatik arannyá. Hubay biztos ítélete mindig felismerte az igazi tehetséget, ezért is hagyott maga után olyan impozáns iskolát. Rohamosan

terjedt a híre, mint bámulatos pedagógusnak és megindult a zarándoklás hozzá, minden országból, Amerikából, mindenhonnan és ő tanította szakadatlanul rajongó híveit, hihetetlen munkabírással, szuggesztív erejének varázsával, mely valósággal sugározta magából művészetének elveit, titkait és megmaradt úgyszólván atyai jóakarata irántuk egész életükre, önzetlenül segítette őket, egyengette pályafutásukat. Hubay tanítványt mindig meg lehet ismerni meleg tónusáról, vonóvezetésének technikájáról és mégis mindegyik megtartotta egyéniségét, igaznak bizonyul az, hogy nagy mester nem tanítványokat, de szintén mestereket nevel. Azoknak, akik hazájukba visszakerültek, csak hivatkozniok kellett mesterükre és nyert ügyük volt, a magyar tehetségek, kik Hubaynál és ő általa művészekké váltak, ha elindultak külföldre, nemcsak saját maguknak szereztek babérokat, de nemzetüknek is. Hubay hazafiúi cselekedetével találkozunk ismét, Liszt mondása a zene éltető erejéről valóra válik, hazánk ereiben új zenei élet kering.

Nagy művészi egyéniségeknek nem feltétele a pedagógiai képesség és készség, de Hubaynál a magyar zenei élet kiépítésének gondolata uralkodott, azért jött haza, hogy ezen irányban működjék és ezt nagy energiájának egész erejével meg is tette. Neki köszönhetjük azt is, hogy a magyar zenét kivitte a külföldre, azt megismertette, megszerettette és azzal is tomboló sikereket aratott.

Egy egész életet kitöltött volna az, amit eddig röviden felsoroltam, pedig mindez létének csak egy töredéke, igazi élete a zeneszerzés volt. Lánglelkének sohasem volt nyugta, szerzeményei egymást követték, a hegedűdarabsorozatok, dalsorozatok, négy hegedűverseny, melyekkel Vecsey Ferenc sikert-sikerre halmozott, — csak Amerikában több mint százszor játszották ezeket különféle művészek, különösen a III. számút, — itt vannak szvitjei, melyek közül többeket a zeneirodalom gyöngyeinek nevezhetünk, öt hatalmas zenekari műve, szimfóniái, — a »Vita Nouva« Dante legszebb sonette-jeire írva és szeretett hitvesének ajánlva.

A »Cremonai hegedűs«, első operája, valóságos világsikert jelentett és következtek a többi opusok, — operák: Alienor, Lavotta, Falurossza, Moharózsa, Karenina Anna, Álarc, Milói Vénusz, — mindezek bizonyítják, hogy az inspiráció gazdagsága, mely oly ritka adomány, Hubaynak megadatott. Majdnem csodával határos, hogy elfoglaltsága dacára műveinek száma elérte a 125 opust, ha a sorozatokat nem egy szám alatt adta volna ki, megközelítette volna a 200 opust. Azt hiszem még mindig nincs eléggé a köztudatban ezen nagy zeneszerzői teljesítményeknek a jelentősége.

Minden nemes természetnek az a sorsa, hogy azon ideálokért, melyek őket belsőleg boldogítják, külsőleg szenvedniök kell, — ezt a kiválasztottak töviskoronáját Hubay is hordotta, — viszont az övé volt a legmagasabb rendű és legtisztább boldogság, mely az alkotó géniuszé, ki szíve verését, agya ihlettségét formába önti és megörökíti.

Hubay élete minden vonatkozásban nagy stílusú volt és állandó aktív munkából állott, beszédei vastag kötetet alkotnának, komponált, tanított, adminisztrált, dirigált, nemcsak itthon, de Varsóban, Prágában, Berlinben, Helsinkiben, Rómában, Bécsben; Párizsban pedig, a volt háborús ellenségeinknél 1930-ban vezényel a Salle Pleyel-ben, nagy gesztussal diadalra viszi Dohnányi, Bartók, Siklós, Weiner, Zsolt szerzeményeit, saját magáéból csak egy szám szerepel.

Mindenekelőtt azonban a Zeneakadémia kimondhatatlanul sokat köszön neki, a felvirágozását, magas zenei színvonalát, »Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskolá«-vá való átalakulását. Igazgatói minőségében 19 éven keresztül ő volt mozgató ereje, oltalmazója és vezére.

És mindezeken túl — mindig éber, mindenkor tettrekész és önzetlen lénye — legharmonikusabb otthonában, páratlan vendégszeretettel évek hosszú során át, felejthetetlenül szép, élményekben gazdag zenei délutánokat rendezett, akkor is, mikor a háborús években legtöbben saját gondjaik terhe

alatt mitsem törődtek társadalmi kötelezettségeikkel. Hogy akkor milyen vígaszt jelentettek ezen délutánok, nehéz lenne kifejezni, a kínzó és aggodalmas sívárságban valóságos oázisok voltak, még többet jelentettek azonban közvetlenül a háború után, midőn a Budapesten megforduló győztes nyugat képviselői, kik azt képzelték, hogy valami balkáni nép rendszabályozására jöttek, ott találták a mesternél, műkincsekkel telített házában a zene legválasztékosabb megnyilatkozását, meg is hajoltak előtte és a különben leigázott nemzetünk Hubay által kultúrgyőzelmet vívott ki magának.

50 évig működött állami kötelékben Hubay Jenő, ha visszatekintünk hosszú életének gyümölcseire, ha összefoglalunk mindent, bátran leszegezhetjük, hogy Liszt Ferenc tette le a magyar zenei élet épületének alapköveit, azonban Hubay Jenő volt az, aki felépítette. Különösen ezért tartozik neki hazája soha meg nem szűnő hálával.

Egy félszázadnál sokkal tovább, kora ifjúságától fogva hivatásának élt fáradhatatlanul és mégis fiatal maradt, ábrázata mindinkább átszellemült utolsó napjáig nem látszott meg rajta, hogy sok-sok év vonult el fölötte. Még nem száradt meg a tinta az ép bevégzett 5-ik szimfóniája, a béke vágyáról írt »Ara Pacis« utolsó lapjáról, nem fejeződött be azon értekezlet, melyen utolsó szavai a művészet és a művészekről elhangzottak, amikor hirtelen elszakadt földi életének fonala és ő elszállt a halhatatlanságba.

Minden magasabbrendű érintkezik a végtelenséggel, mely magába foglalja az ellentéteket is, azért mondhatjuk gyászunkban, hogy szegények lettünk a nagy mester elhunytával, szegényebb lett az egész zenei kultúrvilág, mi mégis nagyon gazdagok vagyunk, mert mienk volt Hubay Jenő és a mienk is marad.

OBJEKTIVITÁS A ZENÉBEN

Általános az a nézet, hogy nincs abszolút objektivitás. Objektivitást megközelítőleg bármely tárgykörben csak attól várhatunk, aki benne otthonos, vele összhangban áll. Aki ismeretlen területre kerül, neki idegent lát, hall, tehát érzékel, kétféleképen reagálhat rá. Előbbi esetben az újdonság igen meggyőzően kell hogy hasson rá, hogy át tudja hangolni őt az előtte idegen területre.

A népdal, vagy a könnyű zene hívei például sokszor jelentik ki, hogy nem szeretik, únják a komoly zenét. Persze azért, mert nem értik s így nem tudják élvezni. Ugyanakkor elfelejtik, hogy a zenét, legyen az könnyű vagy komoly, elsősorban érezni kell és csak másodsorban érteni. A szakember *értsen* hozzá, a tömegre pedig *hasson* a zene. Más a helyzet, ha valaki saját egyéni ízlésén felül tud emelkedni és el tudja ismerni a művészi szépet az olyan alkotásban is, mely tőle egyénileg távol áll. Ez csak igazán magasrendű emberben található meg; ritkán található objektív gondolkodó lélekben. Tudjuk, hogy a zene a legelvontabb művészet. Érzelmi világunkat foglalkoztatja, érzéseinkre hat elsősorban, ugyanakkor azonban asszociálva gondolatokat is ébreszt, személyeket, tárgyakat és eseményeket illusztrál. Ez azonban természetesen csak másodlagos kifejezési módja a zenének. Ki merné azonban állítani, hogy minden érzésben és gondolatvilágban otthonos? Ki mondhatja el magáról azt, hogy neki minden művészi szép egyformán őszintén tetszik? A műalkotás csak akkor hat igazán, ha kvalitásán kívül abszolúte őszinte is. Ez örök igazság. Legalább is a gyakorlat ezt mutatja.

Ha otthonosak vagyunk a hangversenyteremben, úgy megfigyelhetjük, hogy a tömeg, amely nem elfogult, de befogadásra kész, jó- és rosszindulattól befolyásolatlanul várja a művészi produkciót, minden művészi irány, bármilyen egyéniségű zeneszerző, bármely stílű (régi vagy modern) művét elfogadja, lelkesül érte, ha az hatásában őszinte, ha igaz emberit fejez ki, akár dramatikus,

akár lirikus, akár humoros vagy epikus formában. Ugyanaz áll természetesen az előadóművészetre is, tehát az előadás mikéntjének hatására és befogadására is. Tehát a tömeget nem befolyásolja a részletfeldolgozás, felépítés. Az *egész* hat rá. Vagy meggyőzően, vagy nem. Nem mondom, sokszor befolyásolja a tömeget külsőség is, tehát külső hatások, komolyabb lelki tartalom nélkül, de ezek csak pillanatnyilag tetszenek. Igazi tartós lelkesedést csak értékes, keletkezésében is őszinte mű vált ki belőle. Ha mindjárt úgy tapasztaljuk, hogy egy mű akár egészében, akár részletében giccses, de a tömegből ki tud váltani hatást, akkor biztos, hogy alapjában véve valami őszinte emberi hangulatot kell hogy tartalmazzon, mert az igazán értéktelent, művészietlent a tömeg minden körülmények között vissza szokta utasítani. Az invenciótlan, temperamentum nélküli, kifejezéstelen mű hidegen hagyja a tömeget. Figyeljük csak meg, hogy egy jelentéktelen mű után, milyen kevés tenyér zördül össze a színházban vagy hangversenyteremben. Gyakran halljuk, hogy a közönség nem érti a modern zenét. Hogy van akkor, hogy Strauss, vagy Debussy, vagy bármely más, komoly értékű mai zeneszerző műve után mégis tombol a laikus közönség? Ez csak divat volna? Nem! Ez azt jelenti, hogy a tömeg, laikus közönség, ösztönszerűen tud olvasni a sorok között. Tehát nem érti, de megérzi, hogy a műben van-e művészi és emberi érték-e, vagy sem. Megérzi az isteni szikrát, ami gyújt, megérzi, hogy azt, amit a költő alkotott, őszintén átérezte-e vagy nem. Mert csak az tud hatni, ami az alkotót is őszinte megnyilvánulásra késztette. Ezért mondhatjuk, hogy a művészet megértésére, illetve megérzéséhez nem kell okvetlen szakembernek lenni, csak egészséges és fogékony érzésvilág kell hozzá.

A tapsvihar mindig jelent valamit. Mert az a körülmény, hogy egyesekre nem hat ugyanaz a mű, amely a tömeg legnagyobb részére tud hatást gyakorolni, nem jelent mást, csak egyesek egyéni elfogultságát, szubjektív érzésbeli eltolódást. Az egyén külön-külön nem mindig kapcsolódik tudatalatti véleményében a tömeghez, mert ha szakképzett — analizál, boncol. Hol jóindulatúan, hol rosszindulatúan. A szakember, tanár, művész, vagy alkotó a részleteket is hallja. Legtöbbször nem a mű hat reá egységesen, hanem a részletek, az elemek. A közönség, a tömeg ezzel szemben az egészet hallja, nem elemez, tehát befolyásolatlanabb, romlatlanabb és végeredményben így a mű igazi hatása szempontjából véleményében igazságosabb. Majdnem azt mondhatnók tehát, hogy előnye a szakképzettlenség.

Ki lehet joggal szubjektív? Erre egy szóval válaszolok: az alkotó. Tehát maga a művész. Az alkotó csak azt adhatja, amire született, tehát amije van; abszolút körülhatároltan egyénit. Ha egy- és ugyanazon zeneszerző több művét hallgatjuk meg, rögtön megállapíthatjuk, hogy melyik az a terület, amely az övé, amelyben otthonos. Milyen más például egy kamarazenemű akkor, ha azt vérbeli kamarazenész írja. Egy őszinte drámai akcentus Verdi vagy Wagner tollából. Gondoljuk csak el, mily kómikus volna, ha a nagy méretekre termett Wagner, apró kis zongoradarabocskákat írt volna s fordítva, ha egy lírikus alaptermészetű »Kleinmeister« zenedrámát. Az is igaz, hogy a különféle stílusok határai nem merevek. Nincsenek élesen elhatárolva. Átmenetek vannak. Utak, amelyek egyik területről a másikra vezetnek. A rengeteg idevágó példából elég, ha Strauss Richárd »Stimmungsbilder« gyüjtőcím alatti kis zongora-darabjait idézem. Mennyire ki lehet érezni ezekből, hogy szerzőjének szűk ez a terület. A hatalmas szimfónikus költemények, zenedrámák virtuóz mestere úgyszólván tehetetlenül csetlik-botlik a neki nem megfelelő keretben, mintha valami óriásnak apró figurákkal kellene sakkozni? Mennyivel őszintébb ebben a stílusban Grieg egy-egy poétikus kis darabja, a »Lyrische Stücke«-jéből. Persze fordítva is áll ez. Finomszövésű, apró miniatürök szerzői megbuktak nagyobbarányú kísérleteikkel. Mindezt természetesen az előadóművészre is vonatkoztathatjuk. Őszintén csak az hat, ami az alkotóban, előadóban szinte velejáróan jelentkezik. A művész ilyenkor meggyőzi hallgatóságát.

Most pedig kíséreljük meg elemezni, hogyan is hat tulajdonképen a művészi előadás, vagy mű a hallgatóra. Mivel hat a mű vagy előadás? Kétségtelen, hogy legközelebb áll az emberi lélekhez a tragikum, az emberi lét legbensőbb drámája, titka. Ez az oka annak, hogy a művészet kezdete óta a legtöbb alkotó zseni a tragikum területén alkotott maradandót. Bach, Gluck, Mozart, Beethoven, Schubert, Brahms, Wagner, Liszt, Mahler fémjelzik ezt az utat. Az őszinte tragikum felébreszti az ember öntudatát, megráz. Önmagára ismerteti az embert, ugyanakkor azonban meg is vígasztalja, közös sorsú egymásrautaltságában. Ha ilyen zenét hallunk színházban vagy hangversenyteremben, mély megilletődés fog el bennünket, de ugyanakkor lelkünket megnyugvás tölti be.

Ki ne érezte volna fáradt, küzdelmes nap után, bajok és szenvedések sorozata végén, hogy milyen orvosság, mily balzsam Bach és Beethoven zenéje.

Igazi *helyszíni* sikert a szenvedélyes, temperamentumos, mondhatnám viharos zene tud elérni. Egy hatalmas induló, nagy fokozásokkal felépített duett, szimfónia-tétel, bravúros hangversenyária, vagy finálé felkorbácsolja a közönség hangulatát. Különösen, ha a befejezés hatásos. Néha egy jól felépített befejezés dönti el egy mű sikerét. Kerekít, kiegyenlít. Persze, ez már nem lelki motívum. Ez technika. De legyünk őszinték; néha a technika is fontos. Kisebb értékű zongoramű is nagy hatást vált ki, ha brilliáns futamokkal van átszőve. A technika is lehet szép, de ez csak pillanatra köt le, maradandó nincs benne semmi. Ugyanez vonatkozik egy brilliánsan hangszerelt zenekari műre is, melynek tartalma, tehát lelki vonatkozásai hiányoznak. Csak rakéta, ami elpuffan és vége.

Lírai hangulatok sokszor talán kevésbé hatnak. Ezen a területen inkább a fajiság, a nemzetiségi elem bír fontossággal. A német boldogan hallgatja az ömlengően éneklő trubadurt. Szentimentálisan lírikus. Az olasz nem szentimentális, inkább szenvedélyesen lírai, vagy életerőtől duzzadó. A magyar a bánatos, megható szerelmet keresi a dalban, a francia viszont a pajkosságot, vagy a raffináltságot.

Érdekes megfigyelni, hogy a különböző korú és típusú emberekre hogyan hat a zene. A gyermek tele várakozással és felfogóképességgel, vagy a különöset, rejtelmeset, vagy a hangulatának legmegfelelőbb jókedvűt szereti. Az ifjú s általában a fiatalság az újszerűért rajong, új csapásokon akar előre törni, nagyot és merészet alkotni. A leszűrődött középkor az igaz emberit, a filozófikust keresi, vagy az epikuri szórakoztatót. Az öreg kor kevés kivétellel a multban él, tehát konvencionális. Biedermeier zene, Mozart, Verdi a mai öregek zenéje. Nemcsak lelki tartalma, hanem stílusa miatt is. Nem tudja már megszokni az újszerűt.

Álljunk meg egy kissé ennél. Figyeljük meg közönségünket, hogyan is hat rájuk az új zene. Általában, ami szokatlan, azt rossznak tartják, nem élvezik. Legtöbbször a modern zene hallgatásánál a hallgatóság passzív; nem mer véleményt nyilvánítani. Vagy ellenkezőleg, snob. Fitogtatja a hozzáértését, vagy csak mutatja, hogy ő ezt élvezi. Belsejében esetleg épp az ellenkezőjét érzi és gondolja, dehát lépést kell tartani a korral. Mégis a tömeg a modern muzsikából is kiérzi a jót.

Az csak természetes, hogy különböző ízlésű embereknek egyénileg más és más ragadja meg a figyelmét. Tehát egyik mű szívügye, másik nem. De azért a másikat is elismerheti, csak nem szereti. Például a kolerikus természetű ember mosolyogva nyilatkozik egy Brahms, vagy más akadémikus zeneszerző egy-egy lassú tempójú kompozíciójáról. Viszont az akadémikus fitymálja Puccinit, Csajkovszkyt, tehát a szenvedélyes zene komponistáit. Mi tehát a mérték? Minden szép, ami magas művészi mértékkel mérhető, ami igaz emberi érzést fejez ki és jó technikával felépített. A moderneskedő lefitymálja Verdit. Mennyire nem érzi meg ugyanakkor, hogy mennyi drámát mond el Verdi, sokszor egyetlenegy klarinétfutamával. Az, aki viszont a mozarti zenére, vagy biedermeier hangulatra idegződött be, elvből és sokszor

meghallgatás nélkül intézi el egy kézlegyintéssel Bartók vagy más új zeneszerző műveit. Ez beállítottság dolga, mondhatnám elfogultság, de mégis érdekes, hogyha a hallgatók tömegszerű beállítottságában mindez megváltozhatik.

Az emberek zeneszeretetét stílusok szerint is osztályozhatjuk. Legkisebb tábora van persze a klasszikus zenének. Bachnak, Händelnek, Beethovennek stb. Ennek oka egyrészt a klasszikus művek komplikáltabb formai felépítése, másrészt e muzsika magasabbrendűsége. Nem divat, — közszükségleti cikk. Nehezebben érthető a modern zene is. Eszközei még nagyon hozzáférhetetlenek. Technikája, gondolatmenete pedig újszerű. Schubert és Schumann viszont közelebb áll a közönséghez. A romantika sokfelé megtalálja az utat. Romantikus az ifjú, a bakfis, a vénkisasszony, a szerelmes trubadur és valljuk be őszintén romantikusak vagyunk többé-kevésbé mindnyájan.

Wagner és Liszt zenéje Weimar romantikája köré fonódik. Liszt műveinek népszerűségére nagy befolyást gyakorol a zenetitán romantikus élete is.

Persze a fajiság is nagy szerepet játszik mindezeknél. A speciálisan német »Till Eulenspiegel«-t, Orlando »Rasende Roland«-ját, az angol »Copperfield Dávid«-ot például nehezen appercipiálja a tőzsgyökeres magyar. A Debussy-s francia líra, vagy az egzótikus keleti zene már közelebb áll hozzánk, jobban is szeretjük. A bécsi valcer, a magyar csárdás, a spanyol bolero, az amerikai stepp, a nápolyi tarantella nemzetközi értékek, mert egyrészt kuriózumok és szépek is. Viszont az igaz emberi érzések klasszikus zenei keretben a magasabbrendű ember nemzetközi értékei. Az operett, kuplé-zene pedig éppúgy, mint a kártya, a dolgozó ember alacsonyabb zenei szórakozása. Gépies ritmus, hangszerelési és egyéb sablonok, szellemet meg nem erőltető szöveg, pihenést jelent a munkában kifáradt ember számára. De mindezeknek kútforrása mindig az őszinteség. Az igazság győzelme robbantja ki a tömegből a sikert.

Állapítsuk meg azonban, hogy negatívumot is mondjunk, mindaz nem tetszik, ami szokatlan, ami tartalmatlan, ami unalmas, ami túl hosszú, ami idegen faji tulajdonságú, ami nem hat őszintén, ami hiányosan vagy rosszul felépített, ami nem eléggé plasztikus, tehát zavaros, általában ami nem emberi.

Végül próbáljuk megállapítani mindebből azt, hogy hogyan is nevelje a zenepedagógia és zenekritika az ifjúságot s általában milyen irányban terelje az emberek érdeklődését?

Mindenekelőtt várjon! Forrongó időket élünk, a művészet átalakulás alatt áll. Zsenik sajnos nem hemzsegnek korunkban. Talán megjönnek valamikor. Semmiesetre se befolyásoljuk az egyént kialakulásában. A technikát tanulja meg mindenki, de alkotásában mindenki úgyis csak azt adhatja, amire született és egyedül ez lesz csak őszinte. Iparkodjunk minden stílusú, irányú művek szépségeit megérteni és szeretni. És ha talán távol áll is tőlünk egy stílus, ne viselkedjünk vele ellenségesen, legfeljebb azt hangsúlyozzuk, hogy ez nem a mi ízlésünk, nem szívügyünk. A többit bízzuk az időre és a természet bölcs logikájára. Ami szép, úgyis megmarad örökre, a középszerű pedig alkotójával együtt kerül a sírba.

KAZACSAY TIBOR

A GYÁSZINDULÓ

Mint zenei műforma voltaképpen újabbkeletű. Már a legrégibb népeknek is volt ugyan gyászzenéjük, de a népi muzsika ősi hagyományai eléggé biztosan tájékoztatnak minket afelől, hogy ilyen zene jobbára halottas és sirató énekekből állott, amelyeket esetleg hasonló jellegű táncok egészíthettek ki. Halottas és sirató zene azonban már alaptermészeténél fogva ellentéte a gyászindulónak. Hiszen az utóbbi főalkotóeleme a *ritmus*, amely műfajbeli helyét, hovátartozását meghatározza. Halottas és sirató énekek viszont javarészt kötetlenül csapongó, tehát ritmikai szempontból szabadon feloldott

melódiák ; a holttetem mellett virrasztó közeli hozzátartozók és szoros barátok gátlástalanul hagyják elömleni sajgó érzéseiket, panaszos megemlékezésük parttalanul hullámzó kitöréseit. Dallamaik el sem viselnék azt a szigorú metrikus megkötöttséget, amelynek, ha nem is mindig fegyelem az okozója, hát legalábbis az önfegyelmezésre való törekvés a megmagyarázója.

A tánc itt mintegy áthidaló jelenségként szerepel, amennyiben a testmozgás ritmuselemeit tolja előtérbe és így fokozatosan vezet át a helyhezkötött szertartásoktól a színhelyüket változtató, elhagyó ritmusokhoz.

A gyászinduló tehát eleve nem a magánélet jelensége, hanem nyilvános, még pedig eredete szerint katonai természetű. Bizonyára azzal fejlődhetett ki, hogy magasrangú tiszteknek megadták az ünnepélyes végtisztességet és hogy csapataik elkísérték őket utolsó útjukra. Ilyen szokások előfeltétele azonban az állandó hadsereg, mert a zsoldosok háborús időkben alig értek rá efféle körülményes és hosszadalmas ceremóniákra, tömeges gyülekezésekre, amelyekkel csak céltáblát nyujtottak volna a támadó ellenfélnek. Háború befejeztével viszont széjjelszéledt a zsoldossereg, tehát nem nyilt módja ilyen békebeli tömegpompa kifejtésére.

Feltehető, hogy voltak vontatottabb ütemű harsona- és kürt jelzések, amelyekkel a menetelő katonák egyébként élénkebb lépteit lassították s valószínű, hogy a gyászindulók műfaja efféle célirányos, vagyis kifejezett okot szolgáló »Gebrauchsmusik«-ból, használati zenéből fejlődött ki. Az európai muzsika ragyogóan kiteljesedett barokk korszakában még nem találkozunk a műfaj képviselőivel : talán az úgynevezett »tombeau«-k egyetlen kivételével, ezek a komor táncok ugyanis a »pavane« további ellassítása útján fejlődtek kifejezetten gyászoló jellegűvé. Elszigeteltségük oka, hogy a korszak muzsikája inkább az ünnepien emelkedett vigasság és a fejlettigényű szórakoztatás eszköze és egyben dísze is volt.

Irodalma alapján számottevő műfajjá a romantikus korszakban lett a gyászt indulóban megérzékítő muzsika. S érdekes, hogy egyfelől épp az ütem egyenletes eluralkodása, másfelől az egyenletesség lelki gátlásai azok a tényezők, amelyeknek összeütközése a formában rejlő lehetőségek legszebb kiteljesedéséhez vezetett. Hiszen a romantikus egyéniség tulajdonsága, hogy egyedemberként kivonja magát az egyenlőség kötelékei alól s a maga sajátos érzelmi és eszmei területén kalandozzék el. Romantikus egyéniség szabad utat enged hangulatainak és a gyászoló menetből félre mer állni, társai mögött el mer maradozni, ha érzései erőt vesznek rajta és merengése elnyomja benne a külvilág parancsára hajló engedelmességet.

Chopin és Mahler

Ha széjjelnézünk a gyászinduló irodalmának reprezentatív alkotásai felett, szemünkbe ötlik, hogy a legkiválóbbak egyúttal mindig a típus valamelyik alaplehetőségét élezték ki.

Chopin világhírű gyászindulója például egy egész helyzetképet tár fel előttünk : oly lirai jelenetet, amely egyszersmint mélyen jellemzi szerzőjét is. *Bellinit* temetik, *Chopin* fiatalon elhúnyt kedves barátját, a »Norma« mélabúsan zseniális szerzőjét. *Chopin* a három részből álló dalforma szerint tagozódó gyászinduló első szakaszában még társulóan lépked együtt a gyászoló barátok és tisztelők hatalmas táborával. Eszmei gyülekezet ez, amelyben gondolataikkal résztvesznek mindazok is, akiket távolság távolmaradásra kényszerített. A gyászinduló szélesen zengő-kongó akkordok mélyéből felörvénylő, megrázóan sötét melódiája többet ecsetel holmi ténylegesen ballagó csoportnál és boltozatot ível mindazok fölé, akik az elhúnyt szerző muzsikájának szeretetében egyesülnek és e muzsika jegyében közösséggé válnak. Ámde a Trióban (a dalforma középső részében) szinte elszigetelődik egy merőben magányos melódia. Időmértéke nem változik. *Chopin* a társadalmi szokások tisztelője, az etikett elszánt ápolója ízléstelennek tartaná, ha kilépne a sorból és magánérzelmeit holmi kirivó külső gesztussal leplezné le. Magábamélyedve, mégis

együttballag a többiekkel, ha bánata urrá is vált fölötte. Zengő belvilágában teljesen megfeledkezett róluk és csakis önmagát hallja. De a külvilág mégsem szűnt meg létezni számára, hanem öntudat alatt jelen marad, mint beidegzett jelenség, amelynek talán éppen azért veti alá magát oly alázatosan, hogy engedményeivel egyúttal megszabaduljon a mások beavatkozása nyügétől. Mint ahogy az érzékeny lelkű gyermek csak azért teljesíti szülei parancsát, hogy ezeket a neki ellenszenves parancsszavakat lehetően ne hangoztassák többé előtte... Aztán felriad elrévüléséből *Chopin*, ismét ráeszmél környezetére és vele együtt fejezi be útját.

Nem így *Mahler*. Ő is együtt lépked a többiekkel, ő is elrévül. De fájdalmában szeme mintegy kiéleződik és ingerlékenyen leltározza a külvilág fonák és visszás jelenségeit. Tekintete megakad a hazug gyászolókon, az alakoskodókon, a titokban örvendezőkön. *Első* szimfóniájának gyászindulójában tudvalevően az erdő vadjai kisérik nyugovóra a halott vadászt. Van-e ennél visszásabb elképzelés? ... Az utcai plakát szarvasmarhái jutnak eszünkbe, amelyek könnypatakokat sírnak, mert a győztesen olcsóbbodó ponty veszélyezteti húsuk kelendőségét. Talán őzek és nyulak is amiatt nyugtalankodnak, hogy már többé nem kell nyugtalankodniok? Rosszul érzik magukat, mert életük túlontúl biztossá vált? ... Korántsem. Szemforgatóan ájtatoskodók menete ez, titokban máris fellélekzőké, akikben mindamellett lüktetnek még az egyénien nagy hatás utórezgései. Még befolyása alatt állnak annak a delejes akaraterőnek, amely őket sokáig megfékezte és engedelmességre kényszerítette. Idomított vadállatok módjára, berzenkedve és felhorkanva bár, de meghajoltak előtte és végrehajtották parancsolatait. Mihelyt lehullott koporsójára az utolsó rög, megszűnik a varázslat végső utóhatása és boldogan rebbennek majd széjjel.

A gyászindulónak ilyen irónikus és keserű pesszimizmussal telt elképzelésétől merőben különbözik az *ötödik* szimfónia gyászindulója, amelyet nem rég hallottunk *Bruno Walter* vezénylete alatt a *bécsi filmharmonikusok* eszményien kifogástalan előadásában. Itt az illuzióit temeti *Mahler*, fejlődése egyik letűnő korszakának letűnő ábrándjait. Milyen szép is volt, amikor még ilyen eszményképeket hajszolhatott, hitt és bízott a megvalósulásukban! Milyen szép volt, amikor még ilyennek látta a világot! De az idő elmult felette... S ő, miközben eszményképeinek koporsója mögött bandukol, ismét szertefigyel és újra megpillantja azokat is, akik kárörvendeznek vesztett illuziói felett és úgy vélekednek, hogy könnyeinek árjából vizet hajthatnak saját malmukra, gyönge pillanatában talán végkép derékba szelhetik a nekik kényelmetlen, akadékoskodó jövevényt: az ideáljainak szolgálatában még önkezétől is megsebesülő hőst.

Wagner és Beethoven

Szögesen ellentétes mindezzel *Wagner* gyászindulója az »Istenek alkonyá«-ból. — Siegfriedet, az orvul meggyilkolt daliát pajzsokra fektették és viszik az álnok Gibichungok csarnoka felé. De a fájdalmában megrendült zeneköltő előtt most ugyanúgy süllyed el a külvilág, mint amikor Tristan és Isolde halálosan sóvárgó szerelmét megénekelte. Mérhetetlen keservében már csakis az elesett hős sűrített elvi jelentősége rajzolódik ki lelki szemei elé, viszont annál élesebb körvonalakkal. Siegfried gyászindulója voltaképen — életrajz. Zenével kifejezett, megzenésített életrajz, ha úgytetszik s az egymásbafonódó, ölelkező vezérmotívumok szinte elénk tárják, hogy *Wagner* most bucsúzóul áttekint hősének élete fölött és mintegy utolsó körképben foglalja össze ennek az életnek külső menetét és benső eszmei lényegét.

Beethoven »Eroica« szimfóniájának gyászindulója középutat nyit egyfelől a reális menetelést kihangsúlyozó, másfelől a menetelés ritmusképleteiről egészen lemondó, ideális gyászinduló főtípusai között... *Mozart* »Maurerische Trauermusik«-jában már előzetesen megmutatta, hogy még a reális menetelés is idealizálódhatik, — amennyiben önmaga eszményképét vetíti ki. *Beethoven*

dícsérő jelzők felett álló alkotása bizonyos mértékben ilyen elgondolások szellemi leszármazottja. Epizódikus állomások simán szövődnek bele tömegeket hömpölygető gyászindulójába. *Beethoven*-ben megvan a romantikus egyéniség benső felszabadultsága ahhoz, hogy külső látható jelekkel is megéreztesse azt, ami benne végbemegy. Nem alkalmazkodik szokásokhoz, előítéletekhez és ha könnyezve eltűnődik, bizony megáll és nem törődik a többiekkel. Amde megállásával kifejezi, hogy most a többiek legszívesebben ugyancsak megállnának vele; egyúttal tehát miattuk is vesztegel és ezáltal felszabadítóan hat rájuk.

Ő is áttekint ideális hősének élete felett; megzenésített életrajzot nyujt ő is. De ezt az életrajzot beleilleszti a külső élet körülményeibe és a tárgyi világot összeegyezteti az eszmék elvont világával. Gyásza ezáltal sohasem magányosodik el privátjellegű, egyéni gyásszá, hanem mindvégig megőrzi kollektív szellemét, még akkor is, amikor csak önmagáért szólal fel.

JEMNITZ SÁNDOR

A JANKÓ ZONGORA

Jankó Pál magyar technikus-zongoraművész külföldön is elismert nagyon ötletes találmánya egy évtizede jelenik meg állandóan »A Zene« propaganda cikkei során. Régi álmunkat valósítottuk meg végre, midőn a Zeneművészeti Főiskolával karöltve bemutathattuk a budapesti közönségnek a leírásokból és ábrákból elég alaposan ismert billentyűsort. *Rehberg* Walter, a stuttgarti Zeneművészeti Főiskola tanára, ki előző este a studióban játszotta a Hangversenyzenekar kísérete mellett Jankó-zongorára komponált érdekes versenyművét, négy számból álló műsor keretében mutatta be Jankó találmányának gyakorlati lehetőségeit. A közönség, melynek sorában ott láttuk fővárosunk zenei életének legkiválóbb tényezőit, — Siklós Albert bevezető előadása után — lelkesedve, kipirult arccal tapsolt a kitűnő művésznek frappáns játékáért. Az ováció azonban a csalódottan, mellőzötten elhúnyt Jankó Pál emlékének is szólt. Milyen keserű vigasz mégis ez a halál utáni rehabilitáció!

Rehberg Walter budapesti négynapos tartózkodása alatt ismételten csodálkozásának adott kifejezést, hogy a magyar származású Jankó Pál szellemi hagyatékának feltámasztása érdekében nálunk nem történik semmi, holott Stuttgartban, Bécsben és Berlinben külön tanfolyama van már a »Jankóflügel«-nek, a bécsi *Jankó-Verein* pedig, Weisshappel elnökkel az élén, csaknem havonta ad ki jól megszerkesztett propagandafüzeteket. Rehbergen kívül még három kitűnő művész járja az európai sőt amerikai metropolisokat, hogy híveket toborozzon a Jankó-ügynek.

Maga Rehberg fehér asztal mellett mesélte el, hogyan ismerkedett meg a Jankó-zongorával. Stuttgarti tantermének előszobájában hónapokig állt egy zongora a sarokban; sokszor négyszer is elment előtte egy nap folyamán és tekintetre sem méltatta. Egyszer Bécsből egy propagandairat érkezett címére és a füzet címlapján ábrázolt zongorán meglepetéssel ismerte fel azt a szokatlan szekrényszerű kidudorodást, a hat billentyűsor takarófedelét, mely már az előszobai zongorán is feltűnt neki. A következő napon kinyittatta a titokzatos hangszert és elkezdett rajta céltalanul kalimpálni. Később rendszeresen skálázott rajta és fokról-fokra ámulva tapasztalta, mennyi ki nem aknázott technikai és pedagógiai kincs rejtőzik e klaviatúra berendezésében. Egy-két hónap mulva már Cramer és Clementi (Gradus ad parnassum) etűdöket játszott rajta, sőt a pódiumra is merészkedett egy Bach-átiratával és az Appassionatával. Minél többet foglalkozott a klaviatúra kimeríthetetlen kombináció-lehetőségeivel, annál rajongóbb hívője, apostola lett az újszerű billentyűzetnek.

Azokra a magyar pedagógusokra, akik az április 6.-iki Jankó-bemutatót végighallgatták, igen mély impressziót tett a Jankó-klaviatúra megvesztegető újszerűsége.

Körkérdésünkre sokan — főként a komponista-tanárok — óvatos választ adtak. Nem mernek addig végleges ítéletet mondani, míg személyesen, a billentyűzet előtt ülve, meg nem győződtek annak valóságos előnyeiről.

Voltak többen, akik olyan súlyos feladatnak tartják az »áttanulást«, hogy épen ezért kételkednek abban, megéri-e az elért eredmény a reápazarolt horribilis munkát.

Székely Arnoldot, Zeneművészeti Főiskolánk nagyhírű zongorapedagógusát, a tanárképző vezetőtanárát, nagyon meglepte a Jankó-zongora szerkezeti elgondolásának ötletessége, a billentyűsorok természetes, szinte magától értetődő elrendezése. Jövőjét nemcsak abban látja meg, hogy a zongorajáték technikája leegyszerűsödik, hanem főként abban, hogy az új szerkezet új literatúrát termel ki, mely ki fogja aknázni Jankó billentyűzetének beláthatatlan technikai vívmányait. Orgonadarabok, operarészletek és zenekari művek zongora-átiratai soha sem álmodott bravúrral fogják visszaadni az eredeti hangszer, vagy a zenekar hanghatásait. Székely szerint lehetetlen, hogy Jankó találmánya ismét feledésbe menjen ; nemzeti ügynek kell tekintenünk, hogy a Jankó-probléma mindig felszínen maradjon.

Wehner Géza tanár, orgonaművész a Jankó-zongora jövőjét abban látja, hogy kútforrása lesz új pianisztikus ötleteknek, melyek — mint a kromatikus egészhangú stb. glisszandók — a mai klaviatúrán el sem képzelhetők.

Kósa György tanár a Jankó-klaviatúra eddig ismertetett nagy előnyei mellett csak ott lát fogyatékosságot, hogy a billentyűk kisebb térfogata mellett a zongorajátszó óvatosabb, józanabb és ennek következtében kevésbbé szuggesztív játékmódra kényszerül. Anatómiai szempontból kifogástalan ez a billentyűzet, de hogy a muzsika nyer-e valamit bevezetésével, erről őt a reá gyakorolt futólagos impresszió nem győzte meg.

Végül *Kálmán* György, a Fodor Zeneiskola tanára már azóta ismeri a Jankó-zongorát, mióta Pesten Márkus Dezső játszott rajta. Bár nem volt alkalma közelről megismerni, mégis érzi, hogy teltebb hangzatok lehetősége, tágfekvések alkalmazása új kifejező eszközt, tehát abszolút gazdagodást jelent az irodalom számára. Az előtét *(Vorsatz)* alkalmazásának lehetősége pedig egyszerűsíti a klaviatúra bevezetését, mert így csekély költséggel lehet felszerelni bármilyen zongora elé, anélkül, hogy annak hangszíne megváltoznék.

HANGVERSENYKRÓNIKA

Egy-két évtizeddel ezelőtt még az utolsó Filharmóniai hangverseny zárta le rendszerint a koncert-szezónt. Az utána következő »Nachzüglerek« semmi jelentőst nem hoztak. Ma megváltozott a helyzet, hiszen maguk derék filharmónikusaink is a szezón végén még rendkívüli koncertekkel szoktak kedveskedni hallgatóságuknak. A befejező bérleti hangverseny újdonsága *Unger* Ernő »Oda Hungarica«-ja volt. Berzsenyi Dánielnek »A fenkölt nemességhez« c. magasztos ódáját zenésítette meg a nagyon képzett, kitűnő professzor. Érdekes hanghatások váltakoztak ugyan benne szürke, kissé elnyujtott részletekkel, de külön dicsérettel kell megemlékeznünk a szerző kitünő prozódiájáról, valamint az énekszólamok nagyon művészi szövéséről. Az újdonság megérdemelt sikert aratott. Unger műve után a kilencediket szólaltatta meg *Dohnányi* Ernő mesteri varázsvesszője. Ennek főként első és harmadik tétele fogott meg. A közreműködők — *Miklóssy* Irén, *Réthy* Eszter, *Basilides* Mária, *Rösler* Endre, *Laurisin* Lajos és *Székely* Mihály — elsőrangúan oldották meg nehéz feladatukat.

Hubay Jenő, a pár hete elhúnyt nagy magyar Mester emlékének áldozott az az előkelőségekből toborzott közönség, mely áhítattal hallgatta a misztikus régiókba távozott költőnek opuszait. *Krips* József, a kiváló bécsi dirigens, *Vaszy* Viktor, *Szigeti* József, *Báthy* Anna és *Palló* Imre tolmácsolták alázatos szeretettel a változatos műsor élvezetes számait. Az a Hubay, akit Hegedüs

Lóránt idézett elénk szellemes bevezetőjében, nem egészen azonos azzal a Hubayval, kinek emléke itt él köztünk. Életerőt, akaratot meggyőző optimizmust, reményt, lelkesedést sugároztak magukból ezek a kompozíciók, ma talán még szebben és meggyőzőbben, mint a Mester életében. A közönség lelkes tapsviharral jutalmazta meg a közreműködőket nemes munkájukért.

Mozart-estet rendezett a Magyar Női Zenekar Sándor Frigyes vezényletével. A stílusos interpretációk sorából különösen a *D*-dur szimfóniát és az *Esz*-dur zongoraversenyt emeljük ki; mindkettő élményszámba ment a tetszésnyilvánításban nem fukarkodó közönségnél. A versenyművet *Fischer* Anny játszotta, ez az istenáldotta nagy tehetség, ma kétségkívül legelső női Mozart-interpretátorunk. Ilyen eszményi gyönyörűséggel régen élveztük végig Mozart mesterművét.

Schuler György magyar zenekara is szolgált egy sikerült Mozart-esttel, ezen *Brust* György klarinétjátéka érdemelte ki a közönség elismerő ovációját. *Szatmáry* Tibor a c-moll versenyműben adta ismét tanujelét artisztikus zenei kultúrájának és szolíd technikájának. *Szarvas* Klára és *Jeney* Zoltán a hárfára és fuvolára írt C-dur versenyműben gyönyörködtették hallgatóságukat, finom, ízléses tónusukkal és Mozart muzsikájához méltó zenei frazeálásukkal. Nagy ünneplésben volt része *Molnár* Imre rendkívüli tehetségű növendékének, *Gyurkovits* Máriának; fejlődésére sokat építhet a közeljövő opera repertoárja.

Érdekes műsort állított össze *Failoni* Sergio az »Olasz Kulturintézet« hangversenyére, melyen a Hangversenyzenekar meglepően új kvalitásokról tett tanuságot. *Rossini* »Tolvaj szarka« c. nyitányában sok újszerű pattogó ritmust hámozott ki Failoni. Pizetti »La Pisanella«-ja érdekes színeivel és napsugaras dallamosságával lepett meg. Az *Eroica* első és harmadik tételében túl sok temperamentumot állapítottunk meg, amit természetesen Berlioz Rákóczijában csak helyesléssel vehettünk tudomásul.

A Magyar zenekar különben a legfiatalabb orkeszteregyesülés. Vonósai még bizonytalanok, fúvói nagyon nyersek, de ha erőskezű karmester áll a karnagyi pult előtt, meglátszik a zenekaron a gondos előkészítés, megrögzött hibák kiküszöbölése. *Rajter* Lajos fokozatos fejlődését örömmel regisztrálhatjuk. Az Oberon nyitányt és Mozart *Esz*-dur szimfóniáját plasztikusan, sok szép epizódokkal hozta ki. *Zsurka* Péter Csajkovszky hegedűversenyében szép tónust, fejlett technikát mutatott fel.

A Zeneművészeti Főiskola *karnagyképző* tanfolyamának vizsgálati előadásán *Unger* Ernő tanár növendékei közül *Nemes* János, *Nagy* Béla és *Michnay* Ödön tűntek ki. A növendékek nagy létszámánál célszerű lenne, ha a tanár maga választaná ki, a próbák tapasztalatai alapján, a vezénylésre rátermetteket és csak zártkörűbb vizsgán mutatná be a vezénylésre alkalmatlanokat. *Schmidt* Viktor, *Székely* Endre, *Gát* József és a közreműködő énekesek is jól állották meg helyüket.

Melles Béla tanár avatott pedagógiai tevékenysége új korszakot jelent a Zeneművészeti Főiskola zenekarának fejlődésében. Schubert *C*-dur szimfóniájának előadása a legszigorúbb bírálatot is kiállja. *Wehner* Tibor, *Dénes* Vera mint szólisták nagyon kiérdemelték a közönség elismerő tapsait.

Nemes missziót teljesített a Székesfővárosi Népművelési Bizottság, midőn a Collegium Hungaricum Szövetség és a Liszt Ferenc Társaság bevonásával fiatal magyar szerzők bemutatóestjét rendezte meg *Kenessey* Jenő karnagy avatott vezényletével. Elsősorban *Farkas* Ferenc Concertinojáról kell megemlékeznünk, mely ennek a nagyjövőjű ifjú muzsikusnak új állomást jelent eddigi fejlődésében. Nagy tetszést aratott *Kenessey* »Falusi képek« c. tetszetős szvitje és *Veress* Sándor hegedűáriája, mely nemes ívelésű dallamosságával tűnt fel. *Rajter* Ünnepi zsoltára komoly készültségről és őszinte ihletről tett tanuságot. *Gárdonyi* Nyitánya, *Szita* »Poéme«-je és *Tóth* Dénes »Andante és Allegro«-ja egészítették ki a tartalmas, szép műsort. *Molnár* Anna nagy készültséggel hárfázott, Imre Vince és Országh Tivadar dícséretre méltó ambícióval karolták fel ifjú kollégáik ügyét.

A magyar komponistagárda idősebb és legidősebb korosztálya is szóhoz jutott a Székesfővárosi Zenekar évadzáró hangversenyén. Hubay, Bartók, Dohnányi, Kodály és Weiner sokszor méltatott művei mellett újdonság is szerepelt a műsoron: *Siklós* »Elégiá«-ja, mely nyomasztóan komor hangulatával lenyügözte a hallgatóságot. *Rajter* Lajos igen kitűnően interpretálta az érdekes műsor minden egyes számát és külön dícsérettel kell megemlékeznünk a nagyon kitűnő *Gergely* Lászlóról, ki négy nap alatt tanulta be Weiner nem könnyű Concertino-jának zongoraszólamát, váratlanul »beugorva« a lemondó olasz zongoraművésznő helyébe.

A *Főváros Felsőbb Zeneiskolájának* jubiláris hangversenyén kitűnően sikerült ünnepi hangverseny keretében mutatták be *Farkas* Ferencnek Madách »Ember Tragédiája«-hoz írt kísérőzenéjét és *Geszler* György formás, sok hangszínérzékkel megkomponált zongoraversenyét. A vezénylő tanárok — *Sauerwald* Géza, *Horusicky* Zoltán és *Farkas* Ferenc — épp úgy rászolgáltak a közönség zajos elismerésére, mint a kitűnően vezetett intézet előadótanárai: *Földessyné* Hermann Lula, *Vályiné* Babits Vilma, *Kubinyiné* Comensoli Mária és *Galántay* Jenő. *Geszler* Ödönt, a jubiláló intézet agilis igazgatóját hivatalos körök és a főváros zenésztársadalma szerencsekívánatok özönével halmozták el.

Örvendetesen szaporodtak ebben az évadban az énekkari hangversenyek. Soroljuk fel talán a legérdekesebbeket. Osztatlan tetszést keltett *Kósa* György Husvéti Oratóriuma, mely őszinte áhitatával, eredeti, artisztikus formájával és nagy tudásával szerezte meg a hallgatóság elismerését. Érdekes, hogy Kósa oratóriumában az evangélista szerepét a szokásos szólóének helyett kamaraegyüttes töltötte be. A Budapesti Ének- és Zenekaregyesület hangversenyén külön dícséret illeti meg *Lichtenberg* karnagyot Haendel utolsó oratóriumának, a Jeftának bemutatásával. Az est szenzációja *Rösler* Endre kulturáltan stílusos éneke volt, de tökéletes tolmácsa Hanna szerepének *Basilides* Mária és az angyal szólamának *Gergely* Ilona. Sok tapsot kapott *Réthi* Eszter és *Győri* Pál is. Mint minden esztendőben, ezúttal is Bach halhatatlan János Passióját tűzte ki Lichtenberg nagyheti műsorára. Ezúttal *Báthy* Anna, *Basilides* Mária, *Rösler* Endre és *Kálmán* Oszkár énekelték a csodálatosan szép, örökéletű oratórium fontosabb szólamait. Az énekkar pedig szinte túltett önmagán.

Bartók új műveit mutatták be az »Éneklő Ifjúság« nagysikerű hangversenyén. A kitűnő mester eredeti elgondolású, a szabad természet, a tisztaság és a falu varázsát emlékezetünkbe idéző újszerű technikával komponált frappáns kórusait a kitűnően iskolázott együttesek meglepő pontossággal és lendülettel adták elő. A közönség egész este lelkesen ünnepelte az ifjúsági énekkultúra kitűnő bajnokait, valamint magát *Bartók* Bélát, aki »Mikrokozmos« című gyermekdarabjait maga szólaltatta meg saját egyéni utólérhetetlen művészetével.

A Zeneművészeti Főiskola operavizsgái felé mindig a legnagyobb érdeklődéssel fordul a zenei események iránt érdeklődő közönség, hiszen itt lépnek sokszor először a világot jelentő deszkákra olyanok, akik pár év mulva nagy karriert futnak be. Ezúttal *Rosthy* Anna, *Malecky* Bianka, *Molnár* Imre és *Székelyhídy* Ferenc növendékei mutatkoztak be, *Unger* Ernő korrepetitor tanár vezetésével. A nők közül kellemesen tüntek fel *Szatmáry* Ila, *Delly* Rózsi, *Bonewa* Dorita, *Kovács* Jolán, *Tamás* Ilonka, *Marjay* Erzsébet, *Dósa* Mária és *Márton* Nelli. A tenoristák és baritonisták gárdáját *Király* Sándor, *Szirmay* Reginald és *Herz* Mihály képviselték. Az Operaház nézőterét zsúfolásig megtöltő közönség egész este melegen ünnepelte a kitűnően összeválogatott operajelenetek szereplőit, *Unger* Ernő karnagyot és *Malecky* Oszkárt, a színpadi játék kitűnő tanárát. Nem ezen a nyilvános operavizsgán, hanem a »Rigoletto« előadása keretében szerepelt *Gyurkovits* Mária, a nagytehetségű koloratúra szoprán-énekesnő, akit az Operaház igazgatósága már rendes tagjai sorába szerződtetett.

Lisznyai *Szabó* Gábor művészképzős növendék művei egész est műsorát töltötték ki. Finom szövésű motivikus munkáját főként hegedű-, valamint

orgonaszonátájában élveztük. Dalaiban és vonósnégyesében még sok volt az iskolaízű, szárnyszegett epizód. Úgy a szerzőt, valamint közreműködő kollegáit egész este melegen ünnepelte a szépszámú közönség.

Páratlan élvezetben volt részük azoknak, akik *Fischer* Edwin, *Dohnányi* és *Bartók* együttes hangversenyén, a Filharmóniai Társaságnak Városi Színházbeli rendkívüli estjén jelentek meg. Bach három zongorára és vonószenekarra írt két versenyműve lenyügöző hatást keltett, bár a színház akusztikája nem kedvezett a három szólam érthető különválásának. A versenyművek között Fischer Edwin *Beethowen* »Diabelli-variációit« játszotta el tökéletesen, a mű klasszikus szépségeinek kidomborításával.

Felejthetetlen gyönyörűséget okozott hallgatóságának Dohnányi Ernő egy vasárnap délelőtti Beethoven matinéjával. Bámulatos inspirációval játszotta el egymásután a *C*-dur variációkat, a nagy *E*-dur szonátát, a »Mondschein«-szonátát és a Rondo Capricciosot, úgy, ahogy csak Dohnányi tudja. Milyen kár, hogy ezt az átszellemült, tökéletes játékot nem lehet kellőkép konzerválni az örökkévalóság számára. Elsőrendű volt az a szonáta-est is, melyet Dohnányi mester *Thibaud*-al együtt rendezett a Zeneművészeti Főiskola zsúfolásig megtöltött nagytermében. Brahms, Mozart és Beethoven-szonátákat adtak elő, egymással versenyezve a három mester géniuszában való elmélyedésben.

Sok ünneplésben volt része *Hir* Sári zongoraművésznőnek, aki egy Liszt-est keretében adta tanubizonyságát sokszor méltatott pianisztikus kvalitásainak. A *h*-moll szonátát ritkán hallottuk ilyen mesteri interpretációban, ilyen démonikusan, ennyi szenvedéllyel, mint tőle. Hatalmas műsorának többi számai közül említsük meg még a Consolationt, a Funeraillest és a tizenegyedik rapszódiát.

Beszámolónk tökéletlen volna, ha meg nem emlékeznénk *Ember* Nándor, *Gergely* László, *Ditrói Csiby* József, *Weisz* Margit és *Lászlóffy* Margit zongoraestéjeiről. Valamennyien ízlésesen kiválogatott műsorukkal, sokszor méltatott technikai készségükkel érdemelték ki hallgatóságuk elismerését.

Szigeti József hegedű-estjei mindig ünnepet jelentenek a pesti hangversenylátogató közönségnek. Talán ő az egyetlen a világjáró művészek közül, aki Hubermann mellett a legsúlyosabb klasszikus műsorral mer a közönség elé lépni. Ezúttal Haendel *D*-dur szonátáját, Bach Chaconneját és Brahms *d*-moll szonátáját helyezte nagyszerű műsorának tengelyébe. Hogy játéka eszményien szép volt és technikában felülmúlhatatlan, azt épp oly fölösleges hangsúlyoznunk, mint azt, hogy amikor műsora második felében könnyebb, tetszetősebb darabokkal akarja szórakoztatni hallgatóságát, akkor se nyúl sekélyes szalóndarabok után, hanem *Bartók*, *Hindemith* és de *Falla*-művekkel tölti ki repertoárját.

Hazai énekeseink koncertjei között mindig előkelő hely illeti meg *Basilides* Mária dalestjét. Élvülhetetlen érdeme, hogy úttörő volt azok között, akik a tizenhetedik—tizennyolcadik század halhatatlan klasszikusait, *Schütz* Henriket, *Bachot* és *Haendelt* megkeveltették a hallgatósággal. Eseményszámba ment a felejthetetlen est Monteverdi-bemutatója: Ottavio búcsúáriája az »Incoronazione di Poppea« c. dalműből. *Eyssen* Irén, a méltán ünnepelt ifjú dalénekesnő az idén is változatos műsorral lépett hallgatósága elé. Kiegyenlített, szép, hajlékony szopránja évről-évre fejlődik ízlésben, kultúrában. Gazdag műsorát Mozart és Debussy-áriákkal kezdte meg, majd egy sorozat magyar dallal fejezte be jól sikerült hangversenyét. Utóbbiak közül emlékezzünk meg a fiatalon elhúnyt *Radó* Aladár ciklusáról, továbbá *Kodály* Zoltán, *Tóth* Dénes, *Vaszy* Viktor és *Zádor* Jenő dalairól.

A hangversenyévad egyik legkiemelkedőbb eseménye volt a *Magyar Hárfa-együttes* bemutatkozó estje. A társaság lelke és primadonnája *Szarvas* Klári, a kiváló hárfaművésznő, a Hangverseny Zenekar egyik legértékesebb tagja, *Jenei* Zoltán és *Meiszner* János fuvolaművészek, *Szervánszky* Péter, *Jotischky* Leó és *Frisch* Antal. *Debussy* és *Lajta* már több ízben játszott trióin kívül E. T. A. *Hoffmann* kvintettje lepte meg a hallgatóságot; különös volt

megállapítani, hogy a dús fantáziájú, új utakat kereső író a mult század Beethoven epigonjainak fáradt színtelen nyelvén szól hozzánk.

Ringer Lilly, *Országh* Tivadar és dr. *Sebestyén* Sándor triója régen bevált kamarazene-együttese zenei életünknek. Ezúttal a klasszikus triász, Haydn, Mozart és Beethoven egy-egy zongorahármasát hallottuk elsőrendű összetanultsággal, artisztikus kidolgozottsággal. Az *Uj Magyar Vonósnégyes* Mozart, Haydn és Bartók-kvartetteket tűzött ki műsorára. Színes fantáziával, néha túlfűtött lendülettel játszottak a fiatalok; játékuk csak akkor vált költőivé, mikor a műsor végén Dohnányi Ernő társult hozzájuk, hogy Schumann *Esz*-dur zongoraötösét szólaltassa meg, eszményien romantikus hangulatokkal átitatva.

Dr. L. H.

KÜLFÖLDI VENDÉGMŰVÉSZEK

Két amerikai karmester mutatkozott be közönségünknek a Budapesti Hangversenyzenekar egy-egy koncertjén, *Krueger* Károly és *Rodzinski* Artur. Ha utóbbi nyilatkozatában nem is tett volna félreismerhetetlen célzást rá, akkor is nyilvánvalóvá vált volna hangversenyeink után, hogy az Újvilággal szemben oly szívesen hangoztatott európai zenei fölényünk kezd kizárólag a produktív zenére szorítkozni. Az előadó-zene ezzel szemben hovatovább lényegesen nagyobb felkészültséggel fog rendelkezni, mivel kitűnően képzett muzsikusok nagy száma élesebbé teszi Amerikában a versenyt, a kiválasztásban csak a legelsők érvényesülnek s a közönség igényei ezzel párhuzamosan rohamosan fokozódnak a produkcióval szemben. Ami romantikus, s olykor — amerikai szemmel nézve nagyvonalúan hanyag — előadóművészetünkkel szemben túloldalon egy hangzásbeli kidolgozás tökéletességében szinte túlpedáns irányzat kerekedik felül, melynél a technika csiszoltsága már öncélúvá kezd válni.

A német eredetű Krueger Mendelssohnt már ebben a remekült csiszolt formában mutatta be, viszont brilliáns és fölényesen sziporkázó volt Stravinsky Tűzmadarában és Ravel »Daphnis és Chloe«-jében. Amit elvett lyrában, sokszorosan pótolta mesterségbeli felkészültségének gazdag módszereivel.

Sokkal nagyszabásubb, okosabb és átgondoltabb művészegyéniségnek mutatkozott a lengyel származású Rodzinski Artur, a clevelandi és new-yorki filharmónikus zenekarok karnagya. Csak önmagunkat tudnánk ismételni, amit legutóbb az állandó karmester szükségességével kapcsolatban elmondottunk. De Rodzinski a csekélyszámú próbák dacára is bebizonyította nemcsak választékos ízlését Brahms I. szimfóniájában és Stravinsky Tűzmadarában, de remek zenekari elképzeléseit is. Sajnálatos, hogy Bach d-moll toccata- és fugájának saját átiratáról nem mondhatjuk mindezt.

Issay *Dobrowen* rendkívül meleg operaházi sikerei után ezidén második zenekari hangversenyét adta a Filharmónikus Zenekarral, ezúttal a Városi Színházban. Főleg a szellemesen és rendkívül színesen előadott Strauss »Don Juan« és Skrjabin »Le Poéme de l'Extase«-ban érvényesült széles páthosa, emellett igen helyes arányérzéke minden dinamikai és hangszínbeli árnyalással szemben. Schubert »Befejezetlen« Szimfóniája erősen félreértett és hamis be-

állítású, túldeklamált előadása viszont megmutatta e kitűnő muzsikus kifejezőkészségének határvonalait is. A hangversenyen közreműködő fiatal Giula *Bustabo* üde, ösztönös hegedűjátéka, valamint ragyogó virtuóz fölénye megerősítette eddigi véleményünket művészetéről.

A bayreuthi Festspielhaus főzeneigazgatójától, Franz v. *Hoesslintől* poziciójának megfelelő Wagner-interpretációt várhattunk volna a Hangversenyzenekarral adott bérleti esten. Úgy látszik azonban, bármely »outsider« karmester jóval többet mondhatott volna nekünk a nagy bayreuthi zeneköltő géniuszáról, mint ezen »félhivatalos« megszólaltatója. Hangversenyén szerepelt Brahms hegedű- és gordonka-kettősversenye is, melyben *Szervánszky* Péter szemérmesen tartózkodó, de rendkívül fínom és muzikális hegedűjátékát és *Hütter* Pál szenvedélyesen izzó gordonkaelőadását élvezhettük. Kurt *Pahlen* fiatal bécsi karmester a Magyar Zenekarral koncertezett, s ezúttal is igen rokonszenves, tehetséges muzsikusnak bizonyult.

Két a cappella-énekkari hangversenyt hallottunk: az *Oslói Egyetemi Énekkarokat*, igen gyönge hanganyaggal, de változatos műsorral és a *Doni Kozák Kórusnak* változatlanul pompás együttesét, Serge *Jaroff* vezényletével. Különösen a régi orosz templomi énekek előadásának szépsége és érzelmi mélysége kapott meg ezúttal.

Alexander *Brailowski* azon kevés zongorista közé tartozik, akinek játékában első akkordtól vagy hangtól kezdve érezzük az egyéniség varázsát. A billentés színes skálája mellett megtaláljuk azokat a sokrétű belső adottságokat is, melyek a klasszikusokban (Vivaldi d-moll-versenyében, melyet szeretnénk végre véglegesen kivonni az apokrif Friedemann Bach-művek sorából), mint Schumann és Chopin műveiben teljes egészükben bontakoztak ki. A régi gárda legnagyobbjai közül Frederic *Lamond* Beethoven-estje vált ki. A 32. variációt és a nagy Asz-dur szonátát drámaiabban és fenköltebben, egyben lázasabb izgalomban kevesek játszották valaha is. Lamond persze mitsem akar tudni a modern »objektív« előadástilusról és elragadó önkényeskedéseivel szinte merészen üzen hadat az anti-individuális irányzatnak.

Igen fínom és tehetséges hárfásnő mutatkozott be a fiatal *Pasquali* Liana személyében. Mint a francia Tournier növendéke, mindenekelőtt a kecses és könnyed előadásmodort vette át, mely igen jó ujjtechnikával párosul. Kitűnő formaérzékével szemben azonban felfogása még helyenként kissé iskolás és egyénietlen.

Az Operaház Városi Színházi előadásain két vendég szerepelt, mindkettő a legmagasabb művészettel. *Müller* Mária, mint Erzsébet (Tannhäuser) a legtökéletesebb és legeszményibb megszemélyesítője e szerepnek. Nobilis és páratlanul kulturált énekstilusa mellett a színpadi játéknak legdrámaibb és legforróbb eszközeivel dolgozik. A másik nagy vendég *Gigli*, ezúttal először énekelte nálunk Verdi Álarcosbáljában Riccardo szerepét. Mint Müller Mária az eszményi Wagner, ő a legnagyszerűbb és grandiózusabb Verdi-stílust hozza magával a színpadra. A hang varázsa szinte eltörpül nála a deklamáció démoni ereje, az előadás forró lüktetése és a frazirozás soha nem hallott szépsége mellett.

pl.

BELFÖLDI HÍREK

....

A filharmóniai Társaság Dohnányi Ernő igazgatókarnagy vezetésével nagy dicsőséget szerzett ez év április havában a magyar zenei kultúrának, németországi diadalútjával. Világhírű orkeszterünket Baden-Baden, Berlin Breslau, Frankfurt, Hamburg, Köln Mannheim, Mülheim, München és Salzburg városokban nagy ünnepléssel, zenekarok felvonultatásával, beszédekkel, himnusszal fogadták; maguk a hangversenyek a legnagyobb siker jegyében zajlottak le. A zenekar tagjait és ünnepelt vezérüket Dohnányi Mestert sorozatos meleg ovációkban részesítették. Átütő sikere volt Beethoven III. és VII. szimfóniának, Liszt »Les Préludes«-jének, Brahms negyedik szimfóniájának és főként Dohnányi poetikus fisz-moll szvitjének. Filharmónikusaink örvendetes külföldi utazásának hatása máris mutatkozik: a jövő évadra ismét nagyobb hangversenykörútra kötötték le a társulatot.

A soproni műegyetemi ifjúsági kör meghívására *Zathureczky* Ede fényes kultúrest keretében mutatkozott be a soproni közönségnek. Beethoven Kreutzer-szonátájának és Bartók I. rapszódiájának az előadásában Zathureczkynek kiváló zongorapartnere és a műsor többi számaiban finomérzékű kísérője volt, a Sopronban működő *Gárdonyi* Zoltán dr. A kultúresten közreműködött még dr. *Egyed* István egyetemi tanár »A magyar alkotmány« c. értekezésével, valamint F. *Kőszegi* Teréz operaénekesnő áriák és dalok előadásával.

A Nemzeti Zenede a közel jövőben ünnepli alapításának századik évfordulóját. A kiváló intézet vezetősége új, fiatal erőkkel frissíti fel kitűnő tanári testületét. Legújabban *Faragó* György zongoraművészt, *Szervánszky* Péter, *Toronyai* Rigó Csaba hegedűművészeket és Rácz Aladár cimbalomművészt szerződtették; valamennyien a jövő tanév elején kezdik meg működésüket.

Szakolcay-Riegler Ernő a kiváló magyar orgonaművész meghívást kapott a párisi világkiállítás zenei hetére. Hangversenyét a *Madeleine*-székesegyház gyönyörű hangszerén tartja meg. Műsorán Liszt, Király, Kodály, Siklós és Perényi művei szerepelnek.

A budapesti Palestrina-kórus valóságos diadalmenetben járta be Olaszországot, nagy dicsőséget szerezve a magyar zenekultúrának. A hazaérkező énekkart és megszervezőit, *Dunay* Jenőt és *Vaszy* Viktor karigazgatót, babérkoszorúkkal várták a Déli vasút pályaudvarán. A száztagú nagyszerűen fegyelmezett kórus jövőre Amerikába rándul.

Kőszegen, a négyszázéves vár belső udvarán a városi iskolák növendékei Kodály Zoltán gyermekkari műveit énekelték részben a szerző vezénylete alatt. A komponistát ez alkalommal nagy ovációban részesítették.

Budapest Székesfőváros Ferenc József díját Rózsa Miklós zeneszerző nyerte. A bizottság dícséretben részesítette Gessler György, Pongrácz Zoltán és Ránki György zeneszerzőket.

Márkus Lászlót, Operánk nagykultúrájú igazgatóját a lengyel köztársaság elnöke a *Polonia restituta*-rend középkeresztjével tüntette ki.

A Fővárosi Vigadó nagytermének szerencsétlen akusztikáját évtizedek óta javítják, mérséklik — többnyire eredménytelenül. A főváros vezetősége eddig mindent megtett, hogy a kínálkozó megoldásokat alkalmazza, nem rajta múlik, hogy az elért eredmény még mindig nem kielégítő. Mikor *Feszl* Frigyes 1865-ben megépítette a Vigadót, nem is hangversenyteremre gondolt a nagyterem felvázolásánál, hanem táncteremre vagy gyűlések, bankettek rendezésére alkalmas pazar helyiségre. Erre vall a kisterem és a »hangoló« elrendezésének módja. Most ismét átrendezték a pódiumot: a tükörfolyosó elé helyezték. Az akusztikai próba, melyben Eyssen Irén, Csóka Béla, az Országh—Sebestyén vonósnégyes és a Székesfővárosi Zenekar Bor Dezső karnagy vezetésével vettek részt — nem elégítette ki teljesen a

jelenvolt szakértőket. Ha a pódiumot 2—3 méterrel hátrább építik fel úgy, hogy az ütőhangszerek a tükörfolyosó nyílásai között helyezkednek el, továbbá még több drapériát aggatnak főként a kisterem üvegfalára és az orgona mögé, végül ha mind a három helyiségben 8—10 méter magasságban vékony kötélhálót feszítenek ki — ezt külföldi kísérletek is igazolták — akkor talán sikerül a Vigadó nagytermét nemcsak zenekari, hanem kényesebb kamarazene és szólókoncertek rendezésére is alkalmassá tenni.

Az Országos Liszt Ferenc Társaság pályázatot hirdet egy zongoradarabra, amely egytételes mű, vagy pedig szonáta, esetleg szvit is lehet. A pályadíj 500 pengő, amely nem osztható meg. Csupán nyomtatásban meg nem jelent és nyilvánosan elő nem adott művekkel lehet pályázni. Előnyben részesítik az elbírálás alkalmával a magyar irányú szerzeményeket. A pályázaton csakis *harmincöt éven aluli magyar állampolgárok vehetnek részt.* A pályázat titkos. A műveket a pályázó nevét és pontos lakcímét tartalmazó jeligés levéllel együtt *október 1-ig kell benyujtani* a Liszt Ferenc Társaság ügyvezető igazgatójánál, *Novágh* Gyulánál (IV., Szép-utca 5., félemelet 2.).

KÜLFÖLDI HÍREK

••••

A newyorki Filharmónikusok jövő bérleti hangversenyein *Gieseking, Hofmann, Horovitz, Rubinstein, Szigeti, Menuhin, Heifetz, Enesco, Zimbalist, Piatigorsky* és *Elmann* lépnek fel mint szólisták.

Giannini Vittorio, a neves olasz zeneszerző *Casanova* c. dalművét a jövő évad elején mutatja be a római Kir. Operaház.

A Hertzka emlékalapítvány 1937-re kiírt pályázatán Hans Erich *Apostel* és Ludwig *Zenk* nyerték el a megosztott ezer sillinges díjat, zenekarra és énekkarra komponált műveikkel. *Hartmann* »In Memoriam Alban Berg« c. művét dícsérettel tüntették ki.

Cortot Alfréd zongoraművész, a firenzei Pitti-palotában tartott nagy érdeklődéssel kísért előadást mesteréről, Liszt Ferencről.

A milanói Scalá-ban jelentős sikerrel került bemutatóra Ludovico Rocca egyfelvonásosa, a »Phryne halála«. A kis operát igen melegen fogadta a közönség.

Korngold Erich, a nagytehetségű osztrák zeneszerző, aki évek óta Hollywoodban él, befejezte »Katherina« című új operáját, amelyet Décsey Ernő szövegére írt.

Meyerbeer »Hugonották« c. dalművét szabadtéri előadásban hozzák színre *Carcassoneban.*

Mozart »Varázsfuvoláját« csak most mutatták be Rómában, nem nagy sikerrel.

Händel-múzeum felállítását tervezik Londonban. A kiállítás céljaira azt a házat szemelték ki, melyben Händel utolsó három évtizedét töltötte el, 1759. tavaszán bekövetkezett haláláig.

Beethoven és Max Franz osztrák herceg levelezését találta meg Fr. von *Reinöhl* bécsi zenetörténész.

Stravinszky »Persephone«-ját több olasz és német színpad szerezte meg előadásra.

Rehberg Willy tanár, a kiváló zongoraművész 73 éves korában húnyt el Mannheimban. Lipcsében tanult Hegarnál és Reineckenél, majd Genfben telepedett le, hol mint karmester működött. 1907-ben a frankfurti Főiskolára került mint tanár, 1917 óta a manheimi Zenem. Főiskola igazgatója. Liszt Ferenccel és Brahmsszal személyes érintkezést tartott fenn a mult sz. nyolcvanas éveiben. Fiát, a stuttgarti Főiskola tanárát hazai közönségünk is ismeri a Jankó-zongorán történt bemutatkozása óta.

Stravinszky legújabb balettjét a »Kártyajáték«-ot a newyorki Metropolitan Opera szerezte meg bemutatóra. A komponista érdekes kísérletet tett egy kártya-parti koreografikus beállítására.

Rómából jelentik, hogy *Stradivarius* temperafestésű arcképét találták meg, egy lombardiai lantkészítő mester házában.

Mozart G-dur vonós szerenádját táncolták el Moszkvában, a népbiztosok fogadó-estjén rendezett balettciklusban.

Pergolese hegedűversenyének anyagát találta meg *Weiler* Karl. Megfelelő kiegészítéssel és átdolgozással kerül előadásra, a müncheni Kammerorchester legközelebbi hangversenyén. Szakértők kételkednek a mű hitelességében és zenei szaklapokban hetek óta folyik a vita Pergolese munkájának valódisága körül.

Ghislanzoni »*Lear király*« c. operáját átütő sikerrel mutatták be Rómában.

Haydn: Krisztus hét szava a keresztfán című oratóriumát most mutatták be Milanóban, a világhírű Busch vonósnégyes közreműködésével.

Alfredo Casella, a világhírű olasz zeneszerző »Il Desirio Tentato« című új dalműve május 8-án kerül bemutatóra Firenzében. A negyvenperces dalműben, amelynek szövegét Conrado Pavolini írta, csak karok vannak, de magánénekszerep nincsen. A szerzők misztériumnak nevezik új művüket.

Az Általános Német Zeneegylet, amelyet 1861-ben Liszt Ferenc és Bendel Ferenc alapítottak, feloszlik. Ez az egyesület Németország legrégibb zenei egyesülete volt. Innen indult Strauss Richard is a világhír felé vezető útjára.

Ambrozius hegedűversenyét Fiovillo mutatta be Newyorkban.

Mozart »Hymne an Deutschland« c. hazafias kórusát W. *Poth* átdolgozásában mutatja be a berlini Filharmónia.

Chamberlain Éva, Wagner Richárd leánya, a bayreuthi játékok vezetője a nyáron tölti be 70. évét.

Buxtehude születésének 300. évfordulóját ünnepli Stuttgart, Kassel és Duisburg.

Alban Berg Lulu című hátrahagyott dalművét július 2-án mutatják be a zürichi városi színházban.

Brahms halálának 40. évfordulóján április 4-én emléktáblát lepleztek le Bécsben, a *Landstrasse-Hauptstrasse* 96. sz. ház falán, ahol Brahms két ízben is lakott, 4—5 éven át.

Az Aidát is megfilmesítik; A film szcenáriuma már elkészült és a zenét is összeállították, túlnyomórészt Verdi Aidájából. A címszerepre Gina Cigná-t a nálunk is népszerű nagyszerű olasz énekesnőt nyerték meg, Radamest pedig Lauri Volpi fogja énekelni.

A firenzei Dopolavoro-intézet a belcanto ápolására *Marinuzzi* vezetésével nagy versenyt rendezett. A verseny célja új énekesanyag összegyüjtése volt. Sok száz földmíves és munkás meghallgatása után 19 jelöltet bocsátottak szűkebb pályázatra. A Teatro Communale színpadán fellépettek között a bizottság egyetlen értékes tenorhangot sem talált.

Violon-Basse néven új hangszert készített Avalonban Raisky francia akusztikus. A mélyhegedű-nagyságú hangszer a gordonka hangterjedelmét szólaltatja meg. Találmányának lényege egy platinaszerű anyagból készített újfajta húr, mely nagy fajsúlya következtében képes a felényi hosszúságú húr mélységét kihozni.

A Zeneszerzők Nemzetközi Együttműködésének Állandó Tanácsa az idén Drezdában tartja üléseit. A szász fővárosban ebből az alkalomból május 22—30-ig nagyszabású nemzetközi zenei ünnepet rendeznek. A zenei hét műsorán csak egyetlenegy magyar zeneszerző szerepel: *Bartók* Béla, akinek negyedik vonósnégyesét adják elő.

Szymanovszky Karol, a lengyelek egyik legérdekesebb modern komponistája március végén Lausanneban 54 éves korában elhúnyt. 1883-ban született Tynroszoukában (Ukrajna). Első művei (zongoradarabok, dalok) 18 éves korában jelentek meg, de csak 1903-ban iratkozott be a varsói konzervatóriumba. Négy szimfóniáján, kamarazeneműveken és két versenyművön kívül a színpadon is (Hagith, König Roger) jelentős sikert aratott. Stilusa Strauss Richárdé és Stravinszkyé között ingadozott.

Budapest székesfőváros házinyomdája 1937 — 5501 — Felelős nyomdavezető: Kurfürst István vezérigazgató

A ZENE

Alapította: DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:
SIKLÓS ALBERT
Szerkesztőség: Budapest, V., Pozsonyi-út 42.
Telefon: 293-067

Felelős kiadó:
NOVÁGH GYULA
Kiadóhivatal: Budapest, IV., Szép-u. 5, félem. 2.
Telefon: 384-529

Budapest
XVIII. évfolyam, 15—16. szám
1937 augusztus 1.

TARTALOM

Enrico Belmonti: Cremona Stradivari dicsfényében. — Toronyai Csaba: Az eljövendő hegedűművészet. — Boros Rezső: Christian Sinding 80 éves. — Pataki László: A júniusi hetek mérlege. — Isoz Kálmán dr.: Zsolt Nándor emlékezete. — Erdős László dr.: A lassú gyakorlás hátrányai. — Kerner István síremléke. — Liszt dalaiból (Boros Rezső műfordításai.) — Pasticcio. — Belföldi hírek. — Külföldi hírek.

A Székesfővárosi Népművelési Bizottság hivatalos kiadványa

CREMONA STRADIVARI DICSFÉNYÉBEN

A halhatatlan olasz mester kétszázadik halálozási évfordulóját kellett megérnünk, hogy együtt lássuk és a mi ennél is fontosabb, valóságban halljuk élete nagy művének jelentős számú töredékét: több mint félszáz eredeti Stradivarit, magántulajdonban, vitrinekben porosodó kincseket, amiket most hordtak össze nagy fáradsággal a cremonai felejthetetlenül szép, gazdag és tanulságos kiállításra. Olaszország, Németország, Anglia, Franciaország és Amerika a második hazája a sok híres hegedűnek, mélyhegedűnek és gordonkának. Most visszatértek néhány hónapra szülővárosukba, hogy himnuszt énekeljenek alkotójuknak, mesterüknek a *Celebrazione bicentenario Stradivariano* alkalmából. Felvonult az *Allegretti*, a *Vezuv*, a *S. Lorenz*, a *Baillot*, a *Sauret*, a *Lord Norton*, a *Duce*, a *Liebig* és a többi sok névtelen nevezetesség, városok, intézmények, művészek, milliomos kereskedők és iparmágnások féltve őrzött kincsei. A *Teatro Ponchielli* zenekarában izgatottan ülnek a muzsikusok, Olaszország legkitűnőbb hegedűművészei, mikor a sorsolás útján kiosztott mesterhegedüket veszik át a rendezőbizottság tagjaitól. Guarneri Antonio karmestert Stradivari kortársának, a híres Guarneriusnak egyik leszármazottját büszkeség töltheti el arra a gondolatra, hogy ilyen válogatottan arisztokrata hangszerek felett még soha sem lendült karmesteri pálca. Corelli, Vivaldi, Bach és Boccherini concertoi ilyen pazar színben, ilyen elbűvölő tónussal talán még egyszer sem szólaltak meg. A közönség, melynek soraiban főként angolokat és amerikaiakat láttunk, alig tudott betelni a hangverseny nyujtotta páratlan esztétikai gyönyörrel és legszívesebben elejétől végéig megismételte volna az egész műsort.

Hát még a szenzációs hangszerkiállítás!

A városi múzeum hatalmas üvegszekrényeibe helyezték el, nagy szakértelemmel csoportosítva Stradivarinak és kortársainak relikviáit: kész hangszereket, hangszeralkatrészeket, papírkivágású vázlatokat, fedőlap-sziluetteket, a cremonai mesterek kezdetleges fúró-faragó-, fűrész-szerszámait, festékes bögréket, ecseteket. Különösen tanulságosak a cremonai mesterhegedű alaprajzai; mintha egy modern akusztikai laboratóriumban készültek volna. Megfigyelhetjük rajtuk azt a sok-sok vesződést, vergődést, kísérletezést, ami végül mégis csak a hegedű sok évszázados fejlődésének kulminációs pontjához vezetett. A hangszer menzurája, a nyak és a test hosszának aránya, az F-lyukak elhelyezkedése lassan alakulnak ki addig az ideális formáig, amit kétségkívül egyedül Stradivarinak köszönhetünk. Ez a menzura pedig nem közömbös dolog, hiszen a tiszta intonáció titka maga az a jól kiszámított arány, mely a fogási helyek biztonságát adja a fogólap egész terjedelmén át. Kétségkívül hosszas kísérletezés után jött reá Stradivari arra az eredményre, hogy ha a hegedűnyak hossza a nyeregtől a fedél felső szegélyéig 130 $^{m}/_{m}$, akkor a hegedűtest hossza úgy aránylik a nyak hosszához, mint 195:130. A nyak és a korpusz együttes hosszának öt egyenlő részre való osztása mellett eszerint 3 rész esik a testre és kettő a nyakra. Ez azért fontos, mert a nyak esetleges megrövidülése mellett a test hosszának is arányosan kell összezsugorodnia.

M. T. AKAD. KÖNYVTÁRA
Növedéknapló
1937. 687

Ugyanígy határozta meg Stradivari a kiállított rajzok tanusága szerint a gyönyörűen faragott F-lyukak 40 milliméteres távolságát, valamint a tető és a hátlap domborodásának nagyságát. Egyik széljegyzet szerint 32 $^{m}/_{m}$ térséget kell kapnom, ha a lefejtett tetőt és hátlapot egymásra teszem; minthogy a kávák 30 $^{m}/_{m}$ magasak, a hegedű ideális magassági átmérője a hangszer közepén: 62 $^{m}/_{m}$.

Ha alaposan szemügyre vesszük Stradivari mester vázlatait, rajzait és kész hangszereit, egyet feltétlenül meg kell állapítanunk: művésze, rajongója volt nemes hivatásának, a hangszerkészítés poétája. Csak igazi művész dédelgeti, simogatja szemével, kezével és lelkével alkotását úgy, mint ő, csak igazi művész munkáján érzik a hivatásába vetett fanatizmus annyira, mint nála. Azokat a mesterhegedűket, miket pályafutásának fénykorában 1700 és 1725 között készített, soha sem tudták és nem fogják soha felülmulni.

ENRICO BELMONTI

AZ ELJÖVENDŐ HEGEDŰMŰVÉSZET

Retournez à la nature! Vissza a természethez! Ez a felkiáltás volt a magva Jean Jacques Rousseau társadalomtudományi szemléletének és ez a felkiáltás volt az oxigén, mely jótékony áramlással üdítette a XVIII. század felszabaduló lélekzetvételét.

Az ember ekkortájt így gondolkozik: a kultúra egyre jobban kiteljesedő fejlődésével sem jobbak, sem boldogabbak nem leszünk, a nagyközösség sorsa zsákutcába jut. A múzeumok és könyvtárak fojtó levegője a mellünkre ül, a félhomályos templomokban százfelé csűrik csavarják az Isten fogalmát, a város szűk nekünk s a poros kőfalakról kibírhatatlan hőség sugárzik. — Megindul tehát a harc a jogegyenlőtlenség, a skolasztikus filozófia, a hagyományimádat ellen és a felvilágosodás zászlói alatt a kor első gondolkodói visszhangozzák a jelszót: Vissza a természethez!

A XVIII. századnak ez a dilemmája nem új jelenség a szellemtörténetben, bár tudatos formában ekkor jut először kifejezésre. Az őszinte és szabad életkifejtés vágyának összecsapása az elkomplikálódott emberi gondolattal, már a felvilágosodás korát megelőzően is többízben elkövetkezett. Mert az élettani törvény kezdettől fogva változatlan. Ennek az örök törvénynek minél tökéletesebb formában való érvényesítése lehet célja minden szellemi fejlődésnek. Abban a percben tehát, mikor a kultúra öncélúvá válik, kijelölt útjáról már letévedt s a konfliktus elkerülhetetlen.

A kultúra fejlődésvonalának az emberi őstermészettől való elhajlásai tehát tulajdonképen a *cél* és az *eszköz* viszonyának ingadozását jelentik. A művészettörténet szűkebb kategóriájában a célt a *művészi kifejezés*, az eszközt pedig a dologi tudás, az úgynevezett *technika* reprezentálja. A nyelvet, melyen át megnyilatkozunk, meg kell előbb tanulni. Így a technikát is meg kellett szerezni, mint minden alkotó és reproduktív kifejezés előfeltételét. Az induló művész első tanulmányai szükségképen eszerint idomulnak. A feladat fontosságának tudatában oly buzgalommal dolgozik hosszú éveken keresztül, hogy lassanként valódi célját elfelejti s megesik, hogy végül minden iparkodása a mesterségbeli képességek csiszolgatásában, a technikával való gyermekes játszadozásban merül csupán ki.

A hegedűművészetben ez a veszély kétféle formában is fenyeget. Jelentkezhet ugyanis úgy a hegedűjáték, mint a kompozíció területén, mégpedig egyazon időben és ugyanoly mértékben. Ennek a művészetnek első nagy virág-

zása Corelli fellépésétől veszi kezdetét, olasz földön, a szinek és dallamok hazájában bontakozik ki pompázó és makulátlan szépségében. Makulátlannak mondjuk ezt a hegedűmuzsikát, mert a gazdagon fejlődő technikai apparátus mindvégig megmarad a legtisztább zenei eszmék szolgálatában. A műfajteremtő nagy komponisták hegedűszerűen gondolkodnak és az ő sorukból kerül ki a kor minden nagy virtuóza is. A dologbeli készség üres fitogtatására itt nem marad idő, mert a vonóshangszer művész komponistáinak kezébe van letéve a gyermekcipőjét taposó szonáta és szimfónia (concerto grosso) eljövendő sorsa. A műfajokkal együtt növekvő mesterségbeli tudnivágyás olasz ég alatt nem is okozott komolyabb bonyodalmat s még oly, kifejezetten virtuóz törekvésű előadók, mint Veracini, Locatelli, Ferrari, Lolly sem vesztették el soha szem elől a magasabb művészi szempontokat. Talán csak Paganini — kiben az olasz játéktudás csúcspontját érte el — vetemedett nagynéha az előadás hevében olcsóbb eszközökre, rögtönzésszerűen, az ő hirtelen felötlő groteszk humorával.

A német hegedűsöket már a technikai lehetőségek érdeklik legelsősorban. Őket megszédíti, magával ragadja a virtuózfogások ama végtelennek látszó sorozata, mely az olasz vonók alatt szikrázik. Ezt lefordítják a maguk nyelvére : peregnek a trillák, zúgnak az arpeggiók olasz mintára, az ihlet termékenyítő napja hiányzik csak a produkció mögül. Ők nem zeneszerzők — hegedűsök csupán. Élelteljes hegedűművészet nem is virul ki a német birodalomban mindaddig, míg a mannheimi mesterek át nem veszik Itáliától a vezetőszerepet, a szonáta nagyjelentőségű továbbfejlesztésével kapcsolatban. Ekkor azután elkezdődik a hegedűjáték és -irodalom történetének második aranykora, mert Stamitzékat követi a klasszicizmus örökfenségű és dicsőséges triumvirátusa Haydn, Mozart és Beethoven. Mind a három mester elsősorban a zongorának, a hegedű új, nagy vetélytársának művelője. Műveik nagyrészét zongorára írják, otthon vannak azonban a hegedű technikájának világában is. Ismerik a hangszer minden csinját-binját és mivel megérzik a hegedű lelkének csodálatos simulékonyságát, alkalmazkodóképességét, egy új nyelven — a kamarazene nyelvén — szólaltatják meg a húrokat. Még hegedűkoncertjeik is magukon hordják a kamarastílus bélyegét. Szemben az olasz szólójáték hívságos pompájával, ők valami demokratikus önmegtagadásra kényszerítik a »hangszerek fejedelmét« és reá aggatván a német klasszicizmus fehér gyolcsruháját, vezeklő pappá szentelik, a művészet mérhetetlen magasságaiban és mélységeiben. Az előadóművész fel is lázad a korlátozás miatt és veszélyeztetve érezvén saját virtuóz egyéniségét, úgynevezett kadenciákat csempész a kompozícióba. Ezek a kadenciák tulajdonképen olyan érzést keltenek, mint egy templomba tévedt kötéltáncos mutatványai, az idő azonban ezt is szentesíti, ma már megrögzött tradíció és szerencsére alig vesszük észre.

A XIX. század első felében, a klasszicizmus alkonyán elkezdődik a hegedűművészet nagy hanyatlása és napjainkban már a legszomorúbb eredményeket mutatja. A romantika a harmóniák világa, tehát nem termékeny talaj az elsősorban homofon természetű vonósművészet számára. Schubert lelkében még él ugyan a hegedű költészete és Mendelssohn még megálmodja a földkerekség egyik legtökéletesebb versenyművét, ennek utolsó akkordjaival azonban elszállott az a kor, mely a hegedű bensőbb szépségtitkait kutatta s csak nagynéha tündöklik fel rövid időre egy Saint-Saëns, egy Brahms, egy Dohnányi alkotásában.

Mivel a muzsika ihletett poétái legnagyobbrészt a zongora, a zenekar felé fordítják tekintetüket, az elárvult, gyér hegedűirodalmat maguk az előadóművészek kénytelenek gyarapítani saját szerzeményeikkel. Úgy hat reánk az ilyen kompozíció, mint egy hangrevű, zenei kaleidoszkóp, mely kérkedve tükrözi felénk a hangszer és játékos ezerarcú technikáját. Jófekvésű hangnemekben, nagyszerű helyzetek brilliáns megoldása: ez itt a főcél. A pedagógia természetesen eszerint alakul és ezeknek a műveknek az előadására készít elő. A kötelező etűdök száma állandóan növekszik, valamint a gyakorló órák mennyisége is. És elkövetkezik az ájulásig való skálázás korszaka. *Mint a fényességtől*

elkápráztatott pillangó, úgy kering a legújabb hegedűs-generáció a technika kultuszának csalóka lángja körül és eldobja magától a célt az eszközért, a lélek elmélyüléseit az izmok és idegek rugalmasságáért, a művészetet a bűvészetért. Atléták és fakirok kellenek annak a hatalmas mennyiségű tananyagnak a feldolgozásához, melyet a hegedűpedagógia napjainkban a művésznövendéktől megkövetel. Olyan képességeket feltételez az előírt munka, melyek a szellemiséget részben kizárják, részben megsemmisítik. Ha ma megjelenünk egy újdonsült hegedűművész hangversenyén, már előre tisztában vagyunk azzal amit kapni fogunk. Az egész produkció olyan tökéletes, hogy belefájdul a szívünk, csak azt a *valamit*, amit máshol esetleg fellelhetünk egy félszeg dadogásban, csak azt az egyet nem találjuk. A modern sportőrület gunyoros árnyéka ez, visszaélés a művészet eszközeivel, hajsza, mely a csömör felé vezet.

A fentemlített jelenségek egyik igen szomorú következménye a virtuózok feltűnő egyoldalúsága. Jónevű hegedűsöket ismerünk, akik képtelenek a legegyszerűbb népdalt, főhármasokkal megharmonizálni. »Nem vagyok én zeneszerző!« — kiáltott fel egy hangversenyző virtuóz, mikor erről beszélgettünk, mintegy jelezvén, hogy a hegedűlésen kívül minden más muzikális tevékenység egy idegen szakmában való elkalandozást jelent számára.

A hegedűművészet mechanizálása, a tananyag folytonos szaporítása és nehezítése intenzíven befolyásolja azonban a tanulni óhajtók számát is és ebből a szempontból már végveszedelmet jelent. Ez a szám — mint állandóan tapasztalhatjuk — rohamosan csökken. A nagyközönség ijedten hallgatja a pódiumról és a hanglemezekről feléhömpölygő technokráciai kinyilatkoztatást és növendék gyermekeinek sietve más hangszert választ. Bár egy épséges és komoly dilettantizmus felnevelése az egész zenekultúrára jótékony hatással volna, a hegedűművészet megmentését illetőleg azonban jóformán ez az egyetlen megoldás. Ha majd ismét hozzáférhetővé teszik a hangszert a közönséges halandók számára is, a hegedűpedagógusok pedig nem vetik majd meg annyira az úgynevezett »muzsikálást« (»Spielerei!«), ha majd ismét lehetővé teszik a növendéknek, hogy hegedűvel a kezében ő maga szórakozzon, ő maga gyönyörködjék s a gyakorlás minden célja nem abban fog kulminálni, hogy a tanuló majdan szájtátó tömegeket fascináljon (amit egyébként manapság elérni már úgyis majdnem lehetetlen), akkor nem lesz többé ok a panaszra a hangszer iránt való megcsappant érdeklődés miatt.

Mint említettük, a hegedű már a romantikus irodalomnak mostoha gyermeke. A helyzet azóta ezen a téren is állandóan rosszabbodott. Az ifjú zeneszerzőgárda már majdnem teljesen száműzte ezt a hangszert a kottapapirosról, úgy, hogy leginkább a zenekari partiturákon találkozunk vele csupán, de még itt is — mint Siklós hangszereléstanának előszavában olvashatjuk — »orkesztrálási képtelenségek« alakjában. Az elgépiesedés bilincseit lerázva újra fel kell, hogy ébressze a hangszer azt a csodálatot, mely valaha körülrajongta s így talán majd fiatal komponistáink — reméljük — küldetést fognak látni abban, hogy a kötelező hangszertani studiumok keretein túl, a hegedű világának szépségeiben feleszmélve, egy új művészet pilléreit felépítsék.

TORONYAY CSABA

CHRISTIAN SINDING 80 ÉVES

Csodálatos, magános jelenség, a kornak élő cáfolata. Oly valószínűtlenül egészséges, férfias, teli naiv hittel és életerővel, hogy alig hiszünk fülünknek. Ez a gyermeki, s egyben hősi hevülettel teljes lélek, ez az újkori Siegfried — kinek egyenesvonalú, törhetetlen hősi energiája az ősi skandináv mondaalakok, a Bersaerkerek nevét idézi bennünk —, az, ami kimerült, önmagát utáló, kételyek közt vergődő, tapogatódzó, öngyilkos korunk társa volna ? !

Mint kisdiák, oly dobogó szívvel írtunk gyermekkorunk ámulva imádott csodájának. Rimánkodtunk neki, írjon valamit magáról, hiszen mi itt semmit sem tudunk emberi lényéről, életpályájáról és alig egy-két betű áll a fölényes lexikonokban, sőt — tudomásunk szerint — arcképét sem ismeri nálunk senki. Láthatta Grieget, Ibsent, Brahmsot és még sokakat . . . mondjon valamit életéről.

Az aggastyán energikus betűi meghozták a kedvesen szigorú választ: »Bocsánatot kérve késésemért, őszinte köszönetemet küldöm Önnek júl. 7-i szíves leveléért s a szeretetreméltó érdeklődésért, mellyel irántam viseltetik. Önéletrajzi közlésekre vonatkozó kívánságának, sajnálatomra, nem tudok megfelelni. Egyáltalában semmi oly rendkívülit nem éltem át, hogy merészelhetnék valakit a róla szóló közlésekkel zaklatni. Kérem, engedje meg azért, hogy csak a mellékelt kép mutasson be Önnek. Igaz híve Christian Sinding.«

Nemcsak az északi ember nemes puritánsága szól a pár sorból: az öntetszelgést, önmagába nézést megvető Alkotó is, a művészi tett embere.

Élete pályája egy-két apróbb érdekességéhez a C. F. Peters cég előzékenysége juttatott hozzá, mely egyúttal szíves volt a Mester több szimfóniájának zenekari vezérkönyvét is megküldeni. Így tudjuk meg, hogy Sinding egy kongsbergi mineralogus fia. Hárman voltak fivérek, s a három fiú a művészetek csaknem minden ágában jócsengésűvé tette a Sinding nevet. Bátyjai közül az idősebbik, Ottó, szobrász és költő volt, Stefan pedig, az ifjabbik, hírneves szobrász. Benne magában már gyermekkorában fészkelődött a muzsikus. Nagybátyjuk azonban (nyilván gyámja a fiúknak), mivel rossz tanuló volt, suszterinasnak akarta adni. Csak annyit sikerült a fiúnak kivívnia, hogy legalább vágyaival és hajlamaival kapcsolatos iparszakmához kerülhessen: egy zongoragyárban lett inas. Hegedűt tanul és elméletet, ez utóbbit Matthias Lindemann-nál, az ismert népdalgyüjtőnél, mégpedig oly eredménnyel, hogy 18 éves korában már a lipcsei konzervatórium növendéke lesz. *Jadassohn*, *Kretzschmar* s főként Karl *Reinecke* tanítványa. Utóbb az állami ösztöndíj segíti előre, ez az okos, szép, szabadelvű norvég intézmény, mely hazája legnagyobb fiainak, egy Ibsennek, Björnsonnak, Griegnek tette lehetővé a külföldi tanulmányutat és a szabad alkotómunkásságot annak idején. Így tölthetett annyi időt Münchenben, Drezdában, Berlinben s jöhettek létre első pompás alkotásai, szárnyravehették nevét, elsősorban e-moll zongoraötöse (op. 5.). Utóbb főként 1881 körüli müncheni tartózkodása Wagner művészetének hozza közvetlen közelébe, amit wagneri zenedrámák töredékeiről készített nagyszámú zongoraátiratán kívül a saját oeuvrejében felbukkanó erős wagneri nyomok is mutatnak. Visszatér hazájába, a következő évtizedek alatt megírja három szimfóniáját, *Desz*-dur zongoraversenyét, *A*-dur és *D*-dur hegedűversenyét, pompás szvitjeit, kamaraműveit, egy sereg dalt. Operáját, a Szent hegy-et 1914-ben mutatják be Dessauban. A berlini Művészeti Akadémia tagjává választja.

Állást nem vállal, mert a függetlenséget imádja. Csak egy esetben tett kivételt, 1921/22. évadban, mikor az északamerikai Rochesterben az Estman-konzervatoriumon a zeneszerzéstan előadását egy évre elvállalta. Azóta ismét osloi villájában él az aggastyán, a Homansby városnegyedben s éppen nyolcvanadik születésnapja táján fejezte be legújabb szimfóniáját. Megküldött fényképe, melyet kincs gyanánt őrzök, energikus, optimista, egészséges, kis kecskeszakálú, villogó és mégis jóságos szemű, szinte ötvenévesnek látszó férfit mutat, az öregség ráncai nélkül, pedig nem igen gondolnám, hogy akár »ifjúkori« fényképpel való hivalkodást magának, akár retusálást a fotografusnak megengedett volna a szigorú mester.

A megtestesült puritán szerénység. Sem nevének, sem műveinek propagálása nem foglalkoztatja. A zenevilág és a kritika szerencsésen meg is feled-

kezett így róla, hiszen semmi kiáltó extravagancia vagy modern betegség, csattanó effektus vagy reklám nem kiabálta nevét a fülekbe.

Az *első szimfónia*, a *d*-moll, úgy indul meg »wild dreinschlagend« a fafúvók, kürtök és vonósok pattogó és zúgó unisono-témájával, mint egy diadalmas, meleg nyári vihar. Nem is moll ez, hanem boldogítón nyugtalan *aeol* hangnem, melyet csak a 16. ütem dominánshangzata determinál d-mollá. A sindingi tématikára jellemző a diatonikus építés, melynél a kromatikus fokok helyén gyakran tercugrás lep meg s így, néha kissé a pentatonikára is emlékeztetően, különös, mámoros, hősies lejtést ad a dallamnak. Ilyen itt a főtémában — a kis szept alkalmazása mellett — a hangnem szextének gyakori átugrása. A negyedik ütem már boldog, diadalmas kacagás : az egész zenekar zengő trillája. A négytaktusos téma már megadja az egész tétel arculatát. Előttünk áll a fiatal hős, egy ifjú Siegfried, csupa szangvinikus hév, türelmetlen tettvágy, sohasem csüggedő, ki a viharokat és ellenséges csapásokat kacagó kedvvel tűri és csak izmait edzi a megpróbáltatásokban.

Nem ok nélkül emlegetik méltatói Sinding művészetének epikus természetét. Fájlongásra, panaszra, önboncolásra ép oly kevés hajlama van, mint alaktalan ábrándozásra, lágy »turbékolásra«. Nem »lírai« természet — a szó szűkebb és köznapibb értelmében. Német méltatóinak némelyike[1]) rá is olvassa, hogy az »érzés melegsége — *Grieggel* és főként *Brahms*-sal ellentétben — hiányzik« művészetében. Hogy »zenei nyelve mindig disztanciát tart«, nem leplezi le a lélek mélyebb titkait, vágyait, fájó sebeit. Némelyek bizonyos eleganciát éreznek művészi formanyelvében, mások meg épen lovagi színezetet. Pompás F-dur négykezes zongoraszvitje is utóbb az »*Episodes chevaleresques*«alcímet kapta.

Zenéjének energikus, aktív természete nyilvánul a *ritmusok* őserős és természetes tombolásában is. A d-moll szimfóniában különösen a pontozott daktilus dominál, Beethoven hetedik és Csajkovszky ötödik szimfóniájának e lüktető hajtóereje.

A tétel hegedűk énekelte melléktémája, gyöngéd hajlása mellett is, ismét csak egy hatalmas hős férfias merengését tükrözi, mely mögött a tettvágy parázslik. A viharos, de rendkívül arányosan és logikusan fölépített kidolgozás Észak zordságát, a szelek és tenger zúgó örök harcát idézi. A Walkür előjátékának ihlete itt félreismerhetetlen ; a repríz végén a nehéz rézfúvók, mély fúvók, hegedűk és mély vonósok pompás kánonikus recitatívja meg Siegmund szomjúsága csillapításának motivumára megy vissza, — mégis az egész : őserős, telivér, igaz Sinding!

Az Andante-tétel széles ívelésű, nemes, búsongó dallamában is szembeszökő az epikus, férfias vonás, sőt a határozott elbeszélő hanghordozás. Egyben a népdal tiszta őszintesége ejt meg a téma továbbszövésében, mely néhol sequentiás jellegű. Pedig e mögött a lenyügöző spontaneitás mögött sokszor apró logikai raffinériák húzódnak meg. Ilyen Sindingnél az a különös mesterfogás, hogy páros idomzatú egységeket olykor hármas ütembe tör át s ezáltal az agógikus és ütemhangsúly lappangó, nyugtalan oszcillálását idézi elő. Végig követhetjük e fogását (melyet különben Brahms is alkalmaz, bár sokkal ritkábban) csaknem minden tételen ; hol az expozíciókban, hol a kidolgozásban bukkan föl.

A scherzo helyén álló $^3/_4$-es Vivace ujjongó lüktetésű főtémájában ismét itt a negyedik fok átugrásával keletkező — terclépés mámorosítja a fület s az I. tétel potozott daktilusa nagyított változatban tombol. A melléktéma rokon-lüktetésű, diadalmas, előbb halk, utóbb harsogva zengő himnusz, ismét ritmikai eltolódásokkal. Egy súlyos járdalású, merev keménységű epizód-rész, melyet először két kürt magában unisono intonál, kivételesen a »hidegebb« agymunkának tesz koncessziót.

[1]) Siegfried Rallenberg (Tonmeister des Nordens).

Mindegyik tételben fölbukkan az I. tétel aeol-jellegű borongón diadalmas hősi főtémája. E téma származékainak s hajtásainak se szeri, se száma a szimfóniában. A Vivace témája is részben e főtéma megfordításának tűnik föl. A ritmika és hangulati rokonság meg éppen bámulatos az egész mű sajátosan egységes tématikájában. Ime, a ciklikus szimfónia lehetőségeinek talán legteljesebb megvalósítása! A közös tématika, az egységes alapgondolatból kihajtó melódika, mely az egész alkotást beágazza, sőt fölépíti.

Szinte nem is tudjuk véletlennek venni a mű születési dátumát: 1889! Mondhatnók: a ciklikus szimfónia éve. Ekkor alkotja meg Franck Cézár halhatatlan remekét, szintén *d*-mollban, s ez az esztendő Csajkovszky ötödikjének (*e*-moll) is születési éve. Kicsit túlzott is a »csodálatos belga poétát« a ciklikus szimfónia műfaja »atyja«-ként feltüntetni. Beethoven és Schumann alkalmi kísérletei után és mellett már *Berlioz*, *Liszt* tudatosan alkalmazták programmszimfóniáikban a végigvonuló közös témát, Csajkovszky már a negyedikben (1876) próbálkozik vele, a kamarazenében pedig Smetana-nál, Brahms-nál tér néha vissza a finálében az első tétel főgondolata. Ez utóbbiak persze (valamint Brahms rekviemjének hasonló visszatérése) inkább ötletszerű reminiszcenciának hatnak, kissé anorganikusak, keretszerű hangulati egységet hoznak létre, de nincsenek keresztüldolgozva az egész műn, nem abból nőnek ki. *Csajkovszky* »sors«-szerű alapgondolata az *e-moll* szimfóniában (igaz, szimbolikájának talán megfelelőn) szintén meglehetős izoláltan van beleékelve az egyes tételekbe; motívikus kapcsolatai a szimfónia többi gondolataival csak kissé erőltetve mutathatók ki. *Franck* poétikus remekművének finálejában fölidézi az előző tételek 3—4 szép főgondolatát, de ez itt kissé konglomerátszerű marad, nem tudja igazi egységbe foglalni őket, aminthogy szorosabb motívikus rokonságot sem találunk témái közt. Míg ízző és bensőséges lírájának sokféle árnyalatával, témái gazdagságával Franck mélyebben megigéz, a logikus tématikus egység és folyékony természetesség tekintetében Sinding ciklikus d-mollját illeti az elsőség.

Sinding művészetének erős népi gyökerei vannak. Ha talán maga nem is kutatta, gyűjtötte hazája népdalait, mint tanítómestere, s nem dolgozta föl őket, mint Grieg, — de lejtésüket, őszinteségüket, tisztaságukat fölszívta zenéje. Közel hozza a naív, népi hanghoz a szekvenciákban való kedvtelése is, melyek mindig egy tiszta temperamentum daloló áradásai, sohasem invenciócsökkenés tünete. (Nem is találkozunk bennük olyan, csaknem együgyűségig menő pedáns túlhajtásokkal, mint Bruckner-nél, vagy oly exaltált túlcsigázásokkal, mint Liszt-nél.)

Zenéjének egységes »öntése«, daloló folyamatossága — ily nagyobb lélekzetű formákban — majdnem páratlan, talán még Brahms-énál is tökéletesebb. »Végtelendallam« a szónak szigorúbb értelmében. Nincsenek itt zökkenők, elakadások, de drámai szünetek sem, mint Bruckner-nél, Mahler-nál, sőt Csajkovszky-nál. Csajkovszky-val máskülönben nem ok nélkül vetik össze némelyek; borongós, masszív, heroikus hangja is rokonná teszi vele. Brahms-hoz viszont tökéletes építése, vérbeli kontrapunktikus természete, népiesen tiszta melódikája, daloló folyamatossága, zengő eufóniája, a szekvencia és a ritmikus eltolások kedvelése hozza közel. Az »agymunkát«, kombinációt is hangsúlyozza a mester némely méltatója; de csodálnók, ha a gazdag motívikus munka s a témák egymásból való fejlesztése mögött a hallgató nem érezné ki a sohasem lankadó temperamentumot, a szenvedélyes életkedvet és a szabad lendületű »Drauflos-Musizieren«-t.

Mindenesetre vannak konzervatív elemei is zenéjének. Gazdag és merész, de mindig jól hangzó modulációkat, lendületes rövid feldolgozásokat hallunk, melyekre (mint az Épater le bourgeois modern fordított változata) szinte humoros jámborságával vág rá olykor a legiskolásabb do mi

náns hetedhangzat kadenciája, hogy visszazökkentsen az alaphangnembe. Az egészség konzervatívizmusának tudhatjuk talán be költőnk idegenkedését nyugtalan szinkopáktól és kromatikus dallamoktól is. Olykor fölbukkan ellenben néhány taktusra, persze csak átmenetileg — egy-egy bővített hármasra támaszkodva — a hathangú skála.

A mester Németországban néha hallható fiatalkori Desz-dur zongoraversenye is igazi sindingi, fiatalos harci tettvágytól duzzad. Hasonlót mondhatunk hegedűversenyeiről, melyek közül az *A*-durt nálunk Marteau Henrik játszotta 1904 novemberében a Filharmónikusokkal. (A hármasan tagolódó, de attacca játszott temperamentumos műben is akadnak wagneri nyomok: a főtéma kiegészítője Freia és Sieglinde menekülésének emléke.)

A harmadik szimfónia (F-dur, op. 121), mely harminckét évvel fiatalabb első társánál (1921-ből való s a Peters cégnél csak kézirat-sokszorosításban jelent meg), találóan kapta a Tavasz-szimfónia jelzőt. Az aggkor küszöbén álló mester vére kacagó hittel száguld ebben a zenében is. A témák már »modernebbek«, nem oly népdalszerűen naívak; bonyolultabbak, nyugtalanabbak, csapongóbbak, de a lüktető ritmus (itt is a pontozott daktilus) a régi. A színgazdagság fokozódott, nagyrészt a programmzene hatása alatt: gazdag kromatika jelentkezik, főleg a basszusokban; sűrű vonósfiguráció, tremolók, orgonapontok ... mind a vajudó Természetet idézik, patakok megindulását, rügyek, bimbók pattanását ... Az első tétel nagyszerű, átölelő lendületű főtémája visszatérésekor a három puzónon unisono zendül föl. A tétova, ösztönös sóvárgással telített melléktéma epedését a fafúvók tolmácsolják. Az Andanteban ismét csak az említett főtéma változatát halljuk, mit ábrándos gyöngédséggel énekel a vonóskar. A kromatikus alterációkkal tovaömlő harmóniák s itt-ott mutatkozó szinkopák egy új, kissé már a lineáritás felé hajló Sindinget mutatnak, a sordinált, tremolózó vonósok, a quint-orgonapontok ittasító mámorrá fokozzák a természet ébredésének gyönyörét ... A scherzo-szerű ¾-es Allegro első fúvóstémája ismét Andante egy frázisából van fejlesztve. A tétel három ellentétes motívum szembeállításából s kombinációjából épül föl. Ismét őserős ritmika tombol. A finale hatalmas lélekzetű főtémája — megint az Andante motivumából kiindulva — a hegedűk szédítő oktávás és duodecimás ugrásaival szökell kersztül-kasul három oktáván. A nyolcadugrások a szóló klarinét csapongó, lírai, moduláló melléktémájára is jellemzők. A harmonizálás modern, rég elhagyta a fundamentális lépések irányát s egyre több szerepe van benne a kromatikának. Ez óriási tématikai munkával telített, nagyerejű tétel kódájában a fafúvók triolás tombolásához a rézfúvókon hatalmas kiszélesítésben harsan föl az I. tétel gyönyörű tavaszi témája, mibe hol a hegedűk, hol a basszusok a finálefőtéma töredékeit szövik bele.

A mester korábbi kamaraműveiből a háború előtt még hallhattunk olykor-olykor valamit, ma azokról is megfeledkeztek muzsikusaink (3 zongoratrió, 3 hegedűszonáta, vonósnégyesek, *e*-moll zongoraötös op. 5.; 5 szvit hegedűre és zenekarra, stb.)

Zongoradarabjai, egynek kivételével, nálunk ismeretlenek. Azt az egy, jobb sorsra érdemes *Tavaszi zsongást* viszont nincs bakfis és nincs szalóndáma, ki ne gyötörné zongoráján s átírva jazzre és minden lehető és lehetetlen hangszerre, úton-útfélen »gyönyörködhetünk« ez eredetileg pedig épen nem »giccs«-nek készült, sőt sindingi széles és lázongó hullámveréssel teljes zongoraköltemény ben. — Véletlenül kezünkhöz jutott négykezes zongoradarabjai (op. 71.), zordon plasztikájuk ellenére is, aránylag kevésbbé mutatják többi műve melódikus és főleg harmonikus erejét és érdekességeit.

BOROS REZSŐ

A JÚNIUSI HETEK MÉRLEGE

Örvendetes, hogy az idei Júniusi Hetek műsora magasabb színvonalú volt a tavalyinál s oly előadásokat produkált, melyek valóban »ünnepieknek« mondhatók. Néhány alapvető hibától eltekintve — elsősorban az »attrakció« idegenforgalmi értelmezése körüli fogalomzavarra gondolunk —, a mérleg határozottan erős értékgyarapodást mutat.

Az ünnepi előadások művészeti súlypontja kétségenkívül Verdi »*Simone Boccanegra*« című operájának bemutatója, legalább is oly mértékben, mint Fidelio a társadalmi attrakcióé. A sok »renaissance« közül végre eljutott hozzánk a Verdi-megújhodás hulláma, mely a Júniusi Hetek műsorán a Boccanegrán kívül a *Végzet Hatalma* és *Traviata* előadásaiban jutott kifejezésre.

A wagneri beállítottságban kissé lenézett, de legalább is erősen aláértékelt »plebejus« Verdi lépésről-lépésre bizonyítja be utókorának, hogy művészete a legforróbb, legizzóbb népi drámát képviseli s hogy Mozart óta a színpad legnagyobb mestere ; aki meg tudta teremteni azt az első hangtól az utolsóig nem csökkenő intenzitású feszültséget, azt a lüktető, elsöprőerejű ősritmust, a dallam boldog, szabadon szárnyaló, de mégis legszabatosabb formákba rajzolt töretlen vonalát, mely Boccanegrában szinte tetőfokát éri el. Első bemutatója (1857) és átdolgozott formájában 1881-ben tartott felújítása óta ez a mű végigbukdácsolta Európa legtöbb színpadát s most végre — nagy olasz sikerei után — nálunk döntő győzelmet aratott.

Boccanegrában is láthatjuk, hogy Verdi nemcsak Shakespearen keresztül képes a monumentálishoz férkőzni, amint hogy a nagy történelmi tablók iránti intenzív előszeretete sem csak a miliő iránti vonzalmára vezethető vissza, hanem arra, hogy a drámai összeütközések, a nagy tömegmozgalmak erőteljes alaptónust, nagy perspektívájú lehetőséget és sűrített légkört teremtenek színpada számára.

A most Werfel átdolgozásában bemutatott Simone Boccanegra első pillanattól kezdve feszült légkört hoz magával, az események, harcok kellős közepébe kerülünk, a plebejus Boccanegra és a patricius Fiesco küzdelmébe. Egyetlen operaíró sem volt képes ily mozgalmasságot teremteni, az egyének személyi, érzelmi, szerelmi párviadalához tömegmozgalmakat ily hatásosan beállítani. Verdi itt alárendelt szerepet szán azon érzelmi okoknak, melyek a két társadalmi réteget szembeállítják egymással : magasan fölébe emelkedik a pártoknak és a nagy tömegmozgató eseményeket főképen azért kapcsolja be, hogy hőseinek harcát, bukását, győzelmét szinte akusztikailag felerősítse, méreteit dramaturgia tekintetében a maximumig fokozza.

És Verdi színpada Boccanegrában szintén csak aláfestésnek használja a kórusokat, melyek nem játszanak döntő szerepet benne, inkább a kis együtteseken, duetteken és ritkábban kvartetteken épül a mű. Piave sokat ócsárolt — és olykor túlzottan támadott — szövegkönyvében a dózse, Fiesco leánya titokban megesküszik a plebejusok vezetőjével, Simone Boccanegrával. Atyja, hogy férjétől elválassza, fogságba veti leányát, ki bánatában meghal. Ezt megelőzően leányuk születik, akit ismeretlenek elrabolnak — (hogy kik és miért, az nem sül ki később sem). Fiescot az ellenpárt megbuktatja és utódául Bocca-

negrát választja. A családi és politikai harc így kapcsolódik össze a műben s gerince a cselekménynek. Amélia Grimaldi, kit később atyja, Boccanegra fellel, — és Gabriele Adorno, ifjú nemesnek szerelme és Albiani kancellár intrikái alkotják a cselekmény másik részét, a 14. század minden kellékével, lázadással, leányrablással és méregpohárral komplettírozva.

Verdi zenéje mennyi izgalmas lehetőséget, a drámai szembeállításoknak mily gazdag változatosságát aknázza ki ebből a szövegkönyvből! Az első felvonásban Amélia és Gabriele, Amélia és Simone duettjei, majd Simone nagy monológja (dr. Palló Imre töretlenül nagyvonalú és nemesveretű alakításában), a végén haldoklási jelenete s a nagy kórusok Verdi művészetének csúcspontját jelentik. Lírai részleteiben, a gyakran áttört motivikus szerkesztésben erősen utal már Falstaffra. Simone megbékélő, harcokon felülemelkedő, magasabb emberi etikával megértést és szeretetet hirdető jellemrajza szinte egyedülálló Verdi alakjai között. Az operában egyébként nincsenek fülbemászó áriák, puzóntól feltüzelt, dübörgő indulók, lüktető dallamú, pattogó kórusok. És mégis — dacára a cselekmény állandó szakadozottságának — Verdi legharmónikusabb és legszebb műveinek egyikét ismertük meg benne.

Az Operaház rendkívül sikerült előadásának talán egyetlen hibája, hogy ezt a cselekménybeli töredékességet nem tudta kellőképen eltüntetni, — ettől eltekintve szinte kifogástalan volt. Mindenekelőtt: a rendezés nem csinált »külön számokat«, nem licitálta túl Verdi zenéjét attrakciókkal, hanem ízlésesen engedte szabadon élni, lélekzeni és gördülni a színpadot. *Palló* Imre remek Simoneja mellett egyenrangú »ellenfél«-nek mutatkozott *Székely* Mihály Fiescoja, hangban és játékban egyaránt. *Rigó* Magda ragyogó drámai szopránja a legjobb Verdi-énekesnőt sejteti Amelia Grimaldijában. A többi szereplő közül *Komáromi* Pál kitűnő kancellárját és *Halmos* János rokonszenves hőszerelmesét (Gabriele) emeljük ki. Sergio *Failoni* vezényelt, teljes mértékben érzékeltetve úgy a lefojtott izgalmakat, mint a kitörő, szélesen hömpölygő szenvedélyeket.

Operaházunk másik újdonsága a »*Csizmás Jankó*« volt, táncos mesejáték 3 képben, dr. *Clementis* Ervin szövegével, *Kenessey* Jenő zenéjével. Az ünnepi heteket ez a táncjáték nyitotta meg, némileg iparművészeti jellegével, matyó kézimunkára emlékeztetve. Ki tagadná, hogy a Nemzeti előtt serénykedő menyecskék keze alól nem »népi« hímzés kerül ki? És mégis..... Kenessey muzsikája önmagában véve színes, hangszerelése hangzatos, egész arzenálját a magyar népies zenéből meríti, a baj azonban, hogy csak másodlagosan érzi át ezeket s olykor nem riad vissza a jólhangzás érdekében még a jazz-ritmizálástól és jazz-hangszereléstől sem. Íme, épen Verdi bizonyította be, hogy fonográf nélkül is lehetséges vérbeli népi muzsikát írni, ha a szerző vérbeli közösséget vállal népe zenéjével. Clementis Ervin kedves és hangulatos szövegkönyve így inkább a rendezés káprázatos meseillusztrációira támaszkodhatik. Utóbbiakban aztán nem volt hiány ezúttal, tüneményes hegyi tájakban, pompás királyi felvonulásban volt részünk a rendezés jóvoltából. A koreográfia *Harangozó* Gyula ötletességét és ízlését dícséri, — ő maga alakította a címszerepet is, míg a szerző vezényelt.

Ugyanezen az estén került előadásra *Siklós* Albert és *Mohácsi* Jenő »*Tükör*« című pantomimja, rendkívül őszinte sikerrel. Az Operaház ezenkívül is az évad legsikeresebb újdonságait és felújításait tűzte műsorra, így a már említett Verdiken kívül Hovanscsinát és a Bohéméletet, mindkettőt Issay *Dobrowen* remek vezényletével.

A »*Fidelio*« szabadtéri előadása volt a Júniusi Hetek társadalmi kulminációs pontja. Hogy Fidelio miért vált a szabadtéri előadások »en suite« műsorszámává, aligha tudjuk mással indokolni, mint azzal a néhány rendezői ötlettel, melyek a különféle várkastélyok — ezúttal a Vajdahunyad igen ötletesen átépített udvara — helyszíni lehetőségeiből önként adódnak. Ha így folytatódik, Beethoven muzsikája kísérőzenéjévé válik a díszfelvonulások és reflektorok attrakciójának. Vajjon nem jobban felelne-e meg erre a célra akár Hunyadi László, Bánk-Bán, vagy Háry János, nemkülönben valamely valóban szabadtéri előadásra kívánkozó olasz opera? A Fidelio ezidei előadása — a tavalyival azonos szereposztásban — semmiben sem maradt a multévi kitűnő tatatóvárosi mögött, ha ezúttal akusztikailag súlyos kifogások is merültek fel. Viszont a közönség alig melegedett fel, passzivitásával is igazolva fenti megjegyzésünket.

Mint szabadtéri előadás sokkal vonzóbb, kedvesebb és sikerültebb, azonkívül zenei szempontból is jelentékenyebb volt az *Éneklő Ifjúság* margitszigeti énekkari hangversenye. Kilenc iskola növendékénekkara vonult fel, — eltekintve a festői külsőségektől —, tudása és lelkesedése teljes készletét hozva magával. Szemléltető felvonulása volt ez az utolsó évtizedek új zenei irányelvek mellett nevelt, a népzenéhez visszatérő ifjúságának, mely ezúttal Bartók, Bárdos, Kodály, Kerényi György, továbbá Händel, Lassus és Cherubini — á capella karokat adott elő. Egytől-egyig meglepő volt nemcsak a preciz összének, hanem az az érett muzikalitás, amellyel az egyes műveket felfogták. Az egyes karvezetők valóban igen szép munkát végeztek!

Mint szabadtéri hangverseny igen sikerült volt a Filharmóniai Társaság szerenád-estje, a belügyminisztérium kertjében, *Ferencsik* János vezényletével. Már a salzburgi Residenzhof megmutatta, mily hálásak ezek a nyáresti szerenád-koncertek. Ezúttal *Volkmann* hangulatos, de kissé terjengős F-dur szerenádja, *Mendelssohn* Szentiványéji-álom szvitjének három száma, *Schubert—Dohnányi* »Moments Musicals« fínom sorozata és végül fiatalon feltűnt kitűnő koloraturénekesnőnk, *Gyurkovics* Mária közreműködésével *Strauss* János »Tavaszi hangok«-keringője. Inkább hangulatában, mint műfajban ragaszkodott a hangverseny a szerenádhoz.

Az Operaházban tartották a *Filharmónikusok* rendkívüli hangversenyüket, Issay *Dobrowen* vezénylete mellett. Amily feltételnélküli dícséret illeti e kitűnő orosz muzsikust színházi tevékenységéért, oly fenntartással kell fogadnunk szimfónikus tevékenységét. Annyira teatrálisan idegződött be zenei felfogása, hogy minden művet a lehetőségek és nem a szükségszerűségek szempontjából néz. Korántsem akarjuk ezzel azt állítani, hogy Dobrowennél a szimfónikus muzsika nem őszinte belső átélés, — hanem csak hogy a színpad beállításában érzi és látja az ettől nagy távolságban lévő műveket is. Bach *C*-dur toccátája Weiner remek hangszerelésében ezúttal kettőzött fafúvókkal került előadásra.

Sajnos, drasztikus hanghatásokon kívül ennek a változtatásnak más előnye nem volt. Kodály Psalmus Hungaricusának kórusai drámai fenséggel szólaltak meg.

Végül a Budapesti Hangversenyzenekar hangversenyét kell megemlítenünk, melyen *Kleiber* Erik *Haydn* végtelen gazdagságú »*Évszakait*« vezényelte, sajnos, nem a legmegfelelőbb szólistákkal. Kleiber teljes odaadással kísérelte meg ezt a természet-imádásában vallásos áhítatú, gyermekien hívő oratóriumot stílushűen előadni. Amily mértékben tolódott Kleiber természetes zenei ösztöne a raffinéria felé, oly mértékben pótolta rutinnal az őszinte átélést ezúttal is. — Sajnálatos egyébként, hogy a Júniusi Hetek vezetősége kisajátította magának az Operaházat és zenekarát és más együtteseket nem engedett szóhoz jutni. Úgy véljük viszont, nemzetközi jellegű zenei ünnepségeket egy egyesület sem monopolizálhat, bármennyire az ő kezében fussanak is össze a szükséges anyagi és művészeti eszközök. — De nélkülöztük az új magyar egyházi zenét, valamint a kamarazene-hangversenyeket is s reméljük, jövőre — a jólbevált salzburgi példára — nem fogják kizárni ezeket sem az »Ünnepi Játékok« műsoráról.

PATAKI LÁSZLÓ

ZSOLT NÁNDOR EMLÉKEZETE*)

Kegyelettel emlékezem meg Zsolt Nándorról, bár jól tudom, hogy talán sehol sem nehezebb feladat részemre elhalt munkatársamról képet rajzolni, mint éppen Esztergomban, szülővárosában. Hiszen — úgy képzelem — az idősebb generáció könnyen felidézi lelki szemei előtt azt a helyes, életkedvtől duzzadó, felette élénk gyermeket, ki mint az itteni zenei élet egyik kitűnő tagjának fiacskája, már kora ifjúságában meglepő zenei képességeket mutatott fel. De amint e díszes körben körülnézek, látom azt az ifjabb nemzedéket is, amely nem ismerhette s ez bátorít, hogy én, az idegen, szólhassak kiváló munkatársamról, kinek elmulását mélyen fájlalom. Csak a minap, május 12-ikén volt félszázados évfordulója annak, hogy a kis Nándor megszületett. Bölcsője mellett ott állott a Múzsa, ki az apjától, főszékesegyházunk zenekarának kitűnő tagjától értékes örökségül nyert zenei tehetséget még a maga csókjával is növelte. Előre ki volt jelölve számára az út, melyet akarva, nem akarva követnie kellett. Sorsa sodorja. Biztos, jó kéz rakja le benne a hegedűjáték, hogy úgy mondjam materiális, testi működése gépezetének alapjait. A szellemi rész a Múzsáé. Korán feltűnik a gyermek képessége. Kinő környezetéből. Az ország legelső hegedűpedagógusa, Hubay mester elé viszik. Játékával bizonyságot tesz képességei, jövő haladása felől. Hubay növendékeül fogadja s megindul a nagy, nehéz munka, a meredek úton való előhaladás a művészi hegedűjáték ormai felé. Ennek az útnak a grafikonja merész zökkenések

*) Halálának első évfordulóján szülővárosában, Esztergomban lélekemelő emlékünnep volt, melyen Zathureczky Ede, Stefániai Imre, Schmidthauer Lajos és Zsámboky Miklós főiskolai tanárok, Lengyel Gabriella, Nagy Margit, Nováki László és Szervánszky Endre működtek közre. A főiskolai vizsgák miatt elfoglalt titkárnak, dr. Isoz Kálmánnak fenti gyönyörű megemlékezését Schmidthauer Alajos tanár olvasta fel.

után eséseket, zökkenőket is jelez. De ez nem azt mutatja, mintha a képességeknek hijja jelentkeznék, hanem ellenkezőleg, inkább egy bizonyos túlfűtöttség jele ez, mely nem elégszik meg az előre megszabott úton való egyenletes ballagással, hanem merész, ugrásszerű előretörés után, másfelé is kíván tájékozódni, mást is akar cselekedni. Egy ilyen párhuzamos, nagyfokú érdeklődést kiváltó anyag volt számára a zeneszerzés. A nagytudású Koessler János professzor volt ebben a Zeneakadémián mestere s ő kiváló növendéke, kiben akkor már erőteljesen forr a zeneszerzői tehetség mustja. Közben az életet is megismeri s annak *csak* derűs oldalát keresi. A 21 éves ifjú a londoni Queens-Hall zenekarának lesz egyik hangversenymestere. Hegedűművészi mivoltában a hangversenydobogó állandó lakója s mégis most veti papírra műveit, melyek elismerésre találnak. Szerzeményeit 1910 óta adják ki Londonban. Ekkor jelenik meg a Berceuse, a Humoresque, amit számos kiadvány követ. De aki, mint zeneszerző partiturákat tölt meg az élő muzsika néma ábráival, arra csudálatosan nagy vonzóerőt gyakorol a partiturákat megszólaltató varázsvessző: a karnagyi pálca. Ő sem tudott a csábnak ellentállani: kezébe ragadja e bűvös szerszámot és mert ő volt az erősebb, e varázslóeszköz engedelmes szolga lesz a kezében. 1914 tavaszán kezdi meg karmesteri működését, amikor Kennedy Daisy hegedűművésznő hangversenyén a Wiener Tonkünstler-ek zenekarát vezényli. Ezután ismét visszatér Londonba. Ott éri a világháború kitörése. Internálják. Az internáltság nem bénította meg sem életkedvét, sem tetterejét. Megszervezi az internáltak zenekarát, élükre áll s hangversenyeket rendez. 1919-ben hazajön s nemsokára kinevezik zeneakadémiai tanárnak. Itt tág tere van képességei kifejtésére. Mint hegedűtanár kiváló sikerrel foglalkozik tanítványaival. Hubay reábízza a művésznövendékekkel való korrepetálást és reábízza ugyanakkor az intézeti zenekar vezetését is. Látván a Zeneakadémiából évente kikerülő jeles növendékeknek sokszor kényszerű tétlenségét, megszervezi a Budapesti Hangversenyzenekart s megalapozza annak hírnevét úgy, hogy egyre-másra veszik igénybe ezt a testületet a külföldi karmesterek. Idővel ő is, mint az a családfőknél természetszerű jelenség, felnevelvén az ifjakat, hagyja őket menni a maguk útján és csak nevével, tiszteletbeli poziciójával jelzi az összetartozást.

Zeneszerzői munkásságát 1922-ben szerzői esten mutatja be, amelyen a Zeneakadémia tanárainak közreműködésével, kiknek élén az igazgató: Hubay Jenő állott, *b* moll zongoraötösét adta elő. Az együttes így alakult: Székely Arnold zongora, Hubay Jenő, Mambriny Gyula hegedű, Zsolt Nándor brácsa, Zsámboki Miklós gordonka. A siker általános volt s a Zongoraötös ma is élő, meleg, romantikus leheletű, fantáziát foglalkoztató mű. Kamaramuzsikáján, pompás hegedűdarabjain és hangulatos dalain kívül még egy nagyszabású, értékes Szimfóniát is írt, melynek Scherzot helyettesítő lüktető ritmusú tételét, budapesti előadásán meg kellett ismételni. Zeneszerzői munkásságának legtermékenyebb időszaka feltétlenül a londoni tartózkodásé volt. Idehaza a tanítással, a zenekar kifejlesztésével és ügyeinek vezetésével való nagy elfoglaltsága, a társadalmi élet forgatagában való részvétele, mind kevesebb időt engedtek neki az elvonultságot igénylő, az álomvilágba való teljes elmerülést követelő zeneszerzői tevékenységre.

Az 1934. évben, amikor a Zeneművészeti Főiskolához rendeltettem, ismerkedtem meg Zsolt Nándorral. Addig csak szimfóniáját ismertem. Amikor közelebb jutottunk egymáshoz, benne két embert ismertem meg. Az egyik az volt, akinek nekem előzetesen lefestették: szellemes, élces társalkodású, derűs kedvű, a vidámságot kedvelő, lobogó temperamentumú világfi, a társaságok kedvence és ezenfelül még muzsikus is. A másik Zsolt Nándor fokozatosan bontakozott ki előttem: egy, a művészetét szerető, hivatásáért rajongó pedagógus, ki szomjuhozott az után, hogy munkássága megértő figyelemben részesüljön, őszinte érdeklődéssel találkozzék. A amikor ilyennel találkozott, minden kapott szó, felvetett gondolat ezerszeres visszhangot váltott ki belőle s valóban soronkívüli teljesítményekre sarkalta. Főiskolánkon a vele közös munka mindig kedves emlékem lesz. Felejthetetlenek azok a kedves epizódok, amikor pl. az egyik pompásan sikerült növendék-zenekari hangverseny után, több tanártársunkkal egy feketére menvén, a kávéházban ünnepélyesen átnyujtottam neki a hangverseny jutalmát, egy darab puncstortát. Mily vídám hangulat vett minket körül, mennyi móka s mennyi dicsekvés fűződött az irigylés tárgyát képező nagy jutalom elfogyasztásához. Petőfi csodálatosan mélyen szántó rapszodikus költeményében az ő életét is jellemezte, amikor felkiáltott: »Mert ilyen az élet! Jajgatunk és kacagunk! De a halál azt mondja: csitt!«

A derűs és eredményes munka zajába az első jajszó 1935 húsvétja után hasított bele. Gombamérgezés. Állapota javul, rosszabodik, javul. Óriási erőfeszítéssel befejezi a tanévet. Újabb jajkiáltás: Komplikációk támadtak! Szanatórium. Javulás, rosszabbodás hullámvonala. A kívülálló barátok mind tisztábban látják, hogy közeledünk a nagy számadáshoz. A kacagást már csak mesterségesen, előre nagynehezen kiagyalt mókákkal lehet a betegszobába belopni. A társaság dédelgetett kedvencéhez már csak félve mennek a legjobb barátok is, rettegve attól, hogy a mosolygó ábrázat és élces szó mögül nem tör-é elő a zokogó szív hangja. Zsolt Nándor pedig hősiesen viseli sorsát s önmagát biztatja reményekkel. Az élet forgatagában mozgó világfi mind jobban egyedül álló emberré alakul s ráeszmél arra, hogy életében, mióta édesanyja mellől elkerült, két nővel volt igazán áldásos a találkozása. Az egyik élettársa, ki áldásos alázattal állott melléje s erős kézzel igyekezett hajóját, nem egyszer viharokon és hullámveréseken át, nyugodalmasabb révbe kormányozni, de ebéli fáradságának gyümölcsét, megérés előtt a betegség jégverése elpusztította. Most már éjjelt, nappalt a betegágynál töltött s ápolásával, fáradhatatlan gondosságának ezerféleségével szolgálta urának életét. A másik áldásthozó találkozása egyik növendékével volt, aki újból megtanította őt imádkozni. Az, kit ő tanított a zene szépségére, az mutatta meg neki az Istenhez vezető út szépségét, az tanította meg az Istennel való harmónia keresésére, az imára. A harmónia megcsendült és a halál azt mondta: csitt!

Mi marad az ember után? A tettek emléke, a formát nyert alkotásai. Zsolt Nándor elhúnyt. Megmaradtak művészi tetteinek emlékei, zeneszerzeményei, melyeknek meghallgatása eleveníti meg legjobban Zsolt Nándor emlékezetét.

DR. ISOZ KÁLMÁN

A LASSÚ GYAKORLÁS HÁTRÁNYAI

Ha képtelenek vagyunk nehezebb darabot az előírt tempóban eljátszani, a legelső és legáltalánosabb szokás, hogy lassan kezdjük el gyakorolni. Pedig ez nem mindig célravezető. A gyors tempó ugyanis nem a lassú mozgások puszta siettetésével jön létre.

Ha pl. egy többoktávás hármashangzatot játszunk zongorán, lassú játéknál rengeteg felesleges test, kar kéz- és ujjmozdulatot végezhetek anélkül, hogy a lassú előadást károsan befolyásolnám. Önkénytelenül magasabbról üthetjük ujjainkat a billentyűre, mint a gyors játéknál, mert van időnk arra, hogy ujjainkat a levegőbe emeljük ; a gyors játéknál azonban erre már nem telik csak a leggazdaságosabb mozgások siettetésére.

Ha azonban a tanítvány ezt figyelmen kívül hagyja és a gyors dolgok lassú betanulásánál a felesleges mozdulatokat is begyakorolja, ezek annyira beidegződnek nála, hogy a leggyorsabb játéknál sem bír leszokni róla. Itt is ugyanúgy akar játszani, mint ahogy azt a lassú gyakorlásnál megszokta : jó magasra emeli az ujjait, több egyéb felesleges mozdulatot végez, karjával ránehezedik a billentyűre. E felesleges mozdulatok siettetése természetesen sokkal körülményesebb, mint a legszükségesebb mozdulatok gyorsasága.

A másik és még nagyobb hiba, hogy a gyors darabot úgy gyakoroljuk lassan, hogy az eljátszásához szükséges összes mozdulatokat egyenletesen lassítjuk ; ha pl. a növendék csuklójával is ugyanolyan tempóban fog megfordulni, mint amilyen tempóban az ujjait ütötte a billentyűre. Ahhoz ugyanis, hogy az egyenletes gyors játékot ugyanilyen egyenletes mozgás idézze elő, egyetlen kézen annyi ujjunknak kellene lenni, ahány hang képezhető az illető hangszeren. Mivel azonban egy kezünkön csak öt ujjunk van, kézfordulattal kell pótolnunk a hiányt : ez a kézfordulat pedig máris kizökkenti a játékot az egyenlő tempójú mozgásból. Ha a zongorajátszó ugyanabban a tempóban fordulna a csuklójával, mint amilyen tempóban az újjait üti a billentyűre, úgy minden csuklófordulatnál elkésne. Ennek tehát utól kell érnie az ujjak gyorsaságát s hogy e nagyobb mozdulatot ugyanannyi idő alatt tehesse meg, mint az ujjak a kisebb mozgást, ehhez nagyobb gyorsaságra van szüksége.

Ebből viszont az a paradoxul hangzó állítás következik, hogy a fül számára egyenletes gyorsaságot, a szem és izmok számára ép az egyenlőtlen mozgás hozza létre. Másszóval az, ami akusztikailag *egyenletesen* gyors, vizuálisan és motorikusan *különböző* gyorsaságú. Még hozzá minél gyorsabb a tempó, annál egyenlőtlenebb mozgás kell az egyenletes gyorsaságú lejátszásához. Mert pl. a lassú hármashangzatnál ép elegendő, hogy kevés csuklófordulattal egy következő hangjegyet érjek el, a többi fordulat egyszerűen megoszlik a többi hangok között. A gyors játéknál azonban egyszerre négy-öt ujjat kell a billentyűre helyeznem, hogy annál gyorsabb egymásutánban üthessem le. Ehhez a nagyobb fordulathoz viszont aránytalanul nagyobb gyorsaságra van szükségem, mint a lassú játék kisebb csuklófordulatához. Ha tehát a lassú gyakorlásnál csak annyival gyorsabb csuklófordulatot tanulunk be, mint amennyi *egy* következő hang leütéséhez szükséges, képtelenek leszünk a gyors játéknál annyival fokozni a csuklófordulat gyorsaságát, amennyi *négy-öt* hang egyidejű előkészítéséhez szükséges.

Gyors darabok lassú betanulása tehát csak akkor helyes, ha már a lassú gyakorlásnál is minél több oly mozdulat és előadási mód idegződik be, mint a gyors játéknál és ha minél inkább kiküszöböljük mindazon sajátságokat, melyek kizárólag a lassú játék feltételei. Ha tehát a helyes lassú gyakorlásnál is 8—10 taktus alkot ugyanolyan egységet, mint a helytelen lassú gyakorlásnál egy-két hang. Ugyanis kis egységeknek még a gyorsabb összegezése is tovább tart, mintha egyidejűleg nagyobb egységekben gondolkozunk, mozgunk stb. Nem is szólva a nagy minőségi különbségről. Ezt pedig a helyes lassú gyakorlásnál úgy érhetjük el, hogyha egy hang leütésénél a következő 3—4-et

is egyszerre előkészítjük és az ehhez szükséges mozdulatokat nagyobb csuklófordulatot stb. még a leglassubb gyakorlásnál is villámgyorsan tanuljuk be. Ha tehát leglassubb mozdulatainkat megfelelő villámgyors mozdulatok váltják fel. Ugyanilyen fontos továbbá az, hogy a lassú játéknál minden felesleges mozdulatot kiküszöböljünk, nagyobb egységekben gondolkodjunk, vagyis az egymásután egyidejűséggel helyettesítsük. Mert a gyors tempó eljátszása csak a fül számára pusztán időbeli. Az előidézéséhez szükséges technikai feltétel nagyrészt oly methodikai és technikai mozzanatból tevődik össze, mely már nem tulajdonképeni gyorsaság, hanem csak ennek eredményezője. S hogy ez valóban így van, erről kísérletileg is meggyőződhetünk, ha valamely gyorstempójú darab gyors eljátszását filmre vesszük fel, úgynevezett »Zeitlupe« alatt lassítva vetítjük és azt a képet hasonlítjuk össze ugyanennek a darabnak a már eredetileg lassan készült felvételével. Minél jobban hasonlít a lassú felvétel a gyors lelassításához, annál helyesebb volt a játék. Minél inkább eltér, annál helytelenebb.

A lassú gyakorlás tehát csakis akkor helyes, ha amennyire lehet megközelítjük azokat a mozdulatokat, melyeket a gyors játék filmre felvett és ismét lassan vetített »Zeitlupe«-je mutat. Minél inkább eltérünk ettől az elvtől, annál károsabb a lassú gyakorlás és annál célravezetőbb, ha mindjárt a gyors játékhoz folyamodunk. Már azért is, mert így minden elméleti megfontolás nélkül, önkénytelenül is el fogjuk találni azokat a mozdulatokat, melyek gyors játékhoz szükségesek és nem leszünk kitéve annak, hogy a lassú, de rossz mozdulatok beidegződésével gyorsan már egyáltalán képtelenek legyünk a darabot megtanulni.

Mindezek után feltehető a kérdés : mi a magyarázata annak, hogy a gyors etüdök, darabok stb. lassú gyakorlása mégis annyira elterjedt?

Ennek oka a túlzott ambicióban kereshető. A növendék nem képes annál az anyagnál maradni, ami neki való, vagy nem bír oly lépésben haladni, mint kellene és emiatt nehezebb darabok megtanulására vállalkozik, mint amilyen képességeinek megfelelne. Mivel a könnyebbet lenézi, a nehezebbet pedig sem előbb, sem később tempóban eljátszani nem tudja, kitart a nehezebb mellett, azzal a különbséggel, hogy kétszer olyan lassan játsza, mint kellene. Vannak növendékek, akik szívesebben játszanak egy évvel későbbi évfolyamot két évig, mint a sajátjukat feleaddig.

Ezzel szemben a szabály az, hogy amit nem tudunk csakhamar tempóban előadni, *félre kell tennünk* és oly gyorstempójú gyakorlatot vagy darabot kell elővennünk, melyet ép könnyűségénél fogva *mindjárt* vagy *mielőbb* gyors tempóban is el tudunk játszani, anélkül, hogy azt előbb hosszú fáradsággal lassan kellett volna megtanulnunk.

Ha pedig a lassú betanulás elkerülhetetlen, rendkívüli mértékben kell ügyelnünk arra, hogy mindazon mozdulatokat és előadási sajátságokat is betanuljuk, melyek a gyors játéknál nélkülözhetetlenek.

Dr. ERDŐS LÁSZLÓ

KERNER ISTVÁN SÍREMLÉKE

a felejthetetlen Mester elhúnytának nyolcadik évfordulóján készült el a Kerepesi-úti temetőben. Felavatása kegyeletes ünnepség keretében június 15-én d. e. történt. A síremlék a nagyon tehetséges fiatal szobrász, *Ungvári* Lajos műve. Az emlékmű felállítását az Operaház, továbbá a Filharmóniai Társaság, az Operaház Nyugdíjintézete, az Operabarátok Egyesülete és a Filharmóniai Társaság Barátainak Egyesülete együttes áldozatkészsége tette lehetővé, nagyobb adománnyal járult hozzá Budapest székesfőváros is. Az ünnepségen megjelent vitéz dr. *Haász* Aladár kultuszminiszteri tanácsos, *Ugron* Gábor, dr. *Dohnányi* Ernő, *Márkus* László, *Senn* Ottó, dr. *Isoz* Kálmán

és zenei intézményeink több kiváló reprezentánsa. Dr. *Koudela* Géza szentelte be az emlékművet, utána *Márkus* László, a M. kir. Opera igazgatója mondott gyönyörű, Kerner egyéniségét nagyszerűen kidomborító beszédet:

Még vagyunk itt ebben az ünneplő társaságban, akik láttuk Kerner Istvánt a zenekar élén és hallottuk a zenekart, mikor ő vezényelt. Valóban ünnepi alkalmak voltak ezek, még ha csak próbákon láttuk is őt dolgozni, mert ilyenkor mindig tanui voltunk annak a csodának, ahogy a nagy karmester felidézi és érzékelhető formába kényszeríti a remekművek szellemét. Kerner István a nagy karmester volt, annak született és végzete rendelte, hogy találkozzék és eggyé váljon Magyarország első zenekarával. Azok, akik már nem ismerték őt sokan az itt egybegyűltek közül, azok is érintkeznek vele minduntalan, ha nincs is erről világos tudomásuk. Az operaházban iratlan parancsok élnek, a stílus, az előadási forma sajátos törvényei, amiket az ifjak átvesznek az idősebbektől, generációk örökítenek egymásnak és amelyek a zenekar és az énekes művészetét meghatározzák. A Kerner István, a nagy karmester, hagyományai ezek, titokzatos, el nem múló emanaciói egy dicsőséges szellemnek, aki itt volt egyszer és sugárzásával eltöltötte a magyar zenekar és operai kultúra atmoszféráját. Ahogy különböző éghajlatok alatt ugyanaz a gyümölcs más-más ízeket és zamatokat érlel, úgy módosulnak az élő Kerneri hagyományok erejéből egyéni művészetek ebben a jótékony zenei klímában. Világhíres külföldi karmester mondta egyszer nekem egy filharmoniai próba szünetében: csakugyan nagy karmester lehetett az a Kerner István, érzem a zenekarban azt a határozott és öntudatos muzikalitást, ami egy nagyszerű nevelésből ered.

KERNER ISTVÁN SÍREMLÉKE
Ungvári Lajos műve
(Siklós A. felvétele)

Az volt. A nagy karmester volt Kerner István, a magyar Opera igazgatója és főzeneigazgatója és a magyar filharmonikusok elnök-karnagya. Megadatott neki az az éber és intenzív zeneiség, mely úgy áll szemben a mesterek műveivel, ahogy a költő a természet jelenségeit szemléli. Hallja és érti a mester legtitkosabb mondanivalóit és a leghitelesebben le tudja ezeket fordítani a maga nyelvére, átteni abba a stílusba, amit a zenekari és az énekhang végtelen kifejező készletéből magának elvont és megteremtett. A világos megértés adományát bírta, azt a látnoki ösztönt, mely átlát a ködön, tiszta rendszert észlel a sokrétű bonyodalmakban, s biztosan felismeri a gondolatok kristályos szerkezetét ormótlan zenei sziklatömbökben és tévedhetetlenül igazodik el a színek és árnyalatok, a hangzások, ritmusok és tempók kifogyhatatlan változatai között. Bírta azt a teremtő fantáziát, mely a megismert igazságot formába tudja kényszeríteni és adva volt tiszta, átható logikája, mely a formákat értékelvén, értelmet és törvényt alkotott a fantázia elemi nyilatkozásaiban. Ezekből a kvalitásokból adódott az a szuggesztió, mely hallatlan erővel áradt az ő egyszerű monumentális gesztusaiból és különösen a logikus felépítés, a mindenki számára érthető és véglegesen hitelesnek érződő megfogalmazás győzte meg a zenekart és az énekest anynyira, hogy soha egy percig nem kételkedett senki Kerner István igazságában.

Hallatlan tekintélyének volt aztán még egy indítéka: ember volt, emberséges, érző ember, az alkotás és a közlés elragadtatásában is mindig figyelmezett és fölényes vezér, mindig szerető mester, akinek karmesteri pálcája nem a hatalom hajszoló korbácsa volt, hanem bibliai varázsvessző, mely fölfakasztja a lelkekben

az öröm és a kielégülés forrásait. Az ő keze alatt nem holmi virtuoz önkény rabszolgáinak, hanem a zenei élmény boldog részeseinek érezték magukat a művészek és az ő szigorúságát, az ő megalkuvást, hanyagságot, tisztátlanságot nem tűrő fegyelmét és gondosságát nem kényszernek, hanem segítségnek érezték, mely őket a zene legmagasabb szépségeihez röpíti. Nem féltek tőle, hanem hittek benne, nem engedelmeskedtek neki, hanem hálásan követték, nem végrehajtói, hanem beavatottjai voltak az ő akaratának és vele dolgozni nem robot, hanem elmerülés egy kultuszban, áhitat egy testvéri közösségben, mely szinte vérségi kapcsolatokat teremtett idegen emberek között. Nem volt szüksége a fegyelem és a vezetés hatalmi eszközeire. Szép, lelkes szemének egy villanása rendett teremtett és boldoggá tudott tenni egy jóváhagyó mosolyával. Nagy karmester volt, de még több ennél: nagy tanítómester Kerner István.

Most megjelöltük sírját, amelyben forrón szeretett hitvesével együtt pihen. Köszönet azoknak, akik ezt az emlékművet létesítették. Az Operaház Nyugdíjintézetének, aki kezdeményezte a gyüjtést, a kultuszminiszter úr önagyméltóságának, a polgármester úr őméltóságának, az operaháznak, a filharmóniai társaságnak, az Operaház barátai és a filharmóniai társaság barátai egyesületének, akik adományaikkal segítették az Operaház vezetőségét, hogy végre letörlesztődjék ez a nagy adósság. És köszönet a művésznek, aki alkotta az emlékművet, mely tiszta ihlettől lelkes, valóban Kerneri mű. Nézzük ezt a komoly, szép lantosleányt, akit a nemes kő halhatatlansága ölel körül. Egyszerű mozdulata klasszikus, mint egy görög reliefé, de leplének halk redőiben és arányainak szellemi könnyedségében a mi korunk kultúrája zenél. Modern klasszicizmus, ez a stílus Kerneré. Gyöngéden meghajtja fejét a lantos leány, de vigyázzuk meg jól: ez a fiatal szépség nem gyászol, hanem emlékezik. Kerner István sírját nem felhőzi bánat, ide az örökkévalóság napja süt és egy fiatal géniusz hallgatja a tanítást, egy nagy, egy igazi ember áldott emlékének halk zenéjét. A mi szent emlékezésünk szobra ez és hisszük, hogy ünnepnapokon maga a mester is itt lesz velünk és a lant megzendül a lány kezében és szívünkkel halljuk őt szólni és kérjük Istent, hogy ne korholó szavát, hanem azt a csöndes helyeslését hallhassuk, ami jól végzett munkánk jutalma volt.

És most átadom Kerner István síremlékét azok nevében, kik létesítették, azoknak, akik mindig rá fognak emlékezni. Munkatársai, tanítványai, hagyományainak örökösei nevében az egész magyar kultúrtársadalomnak és ittmaradt családjának. Imádjuk Istent, aki segített, hogy a mű létrejött és kérjük, hogy engedje hozzánk üdvösségéből az ő boldog lelkét vezérül az ő útján, mely a mi kötelességünk és a mi üdvözlésünk útja. A termékeny és áldott emlékezés szobrának lábához pedig leteszem a Magyar Királyi Operaház koszorúját, melyben énekesek, karmesterek, zenészek, rendező és tervező művészek, tisztviselők és munkások és az ő szellemének felelős vezetők kegyelete fonódik a végtelenséget jelképező kör alakzatában. Végtelen a mi kegyeletünk, mint az egymást követő nemzedékek folyamatossága és az elhervadt koszorút mindig új fogja váltani. Lelkünkben él az emlék és élni fog az eljövendők lelkében, mint ahogy a kihamvadt nyarak újra élednek a feltámadó új tavaszokban. Kerner István, mesterünk, a magyar opera ime itt van a sírodnál és tiszteleg.

A mély benyomást tett ünnepi beszéd után *Rékai* Nándor vezényletével az Opera ének- és zenekara *Báthy* Anna, *Réthy* Eszter, *Rösler* Endre, *Kálmán* Oszkár és *Székely* Mihály közreműködésével a »Fidelio« meghatóan szép zárókórusát adta elő. A család, valamint a különféle zenei intézmények koszorúinak elhelyezésével ért véget a szertartás.

LISZT DALAIBÓL

BOROS REZSŐ műfordításai

A fordító minden jogát fönntartja
A rádióval szemben kézirat

XXIII.

Im ez vagy !

Bist du !

Elim Metschersky herceg

Lágy, mint a szellő,
mint májusban a | lég, 1.)
fénylő, mint gyöngyszem,
mint tengermélyi | gyöngy, 1.)
tiszta, mint égbolt,
mint Rómában az | ég 1.)
s oly | halk, mint a | holdas éj 2.)
vagy | lyány, vagy | lyány!
Hűvös, mint jégár,
mint a—lpesi | jég,
érces, mint kőszirt,
mint grá — — nitkő,
csendes, mint | vízbolt,
mint símatükrű | tó, 1.)
mint | Isten, ξ | fö—l|fogha|tatlan 3.)
vagy | lyány!
Mert onnan | föntről,
hol mi—nden csak | fény,
onnét, hol | támad
a Szé|—pség s a | Jóság,
hol fénylő | csúcsra
fölszá—rnyal a | Lét, 4.)
lelkünk hol mélyet,
nagy ti—tkokat | ér,
jösz, | lyány!
Mert onnan | föntről,
hol mi—nden csak | fény,
csak Szé—pség, csak | Jó—ság, |
jösz, lyány! jösz, lyány!

1.) az ív fölbontásával

2.) holdas $\frac{1}{2}$ $\frac{1}{4}$

3.) Isten $\frac{1}{4}$ $\frac{1}{4}$ | föl $\frac{3}{4}$ | fogha $\frac{1}{2}$ $\frac{1}{4}$ | tatlan $\frac{1}{4}$ $\frac{1}{4}$. VAGY: föl nem | fogha|tó.

4.) VAGY: magasztos | csúcsra | hol fö—lér a Lét,

XXIV.

Imádság
Gebet

F. Bodenstedt

Ha meglep olykor | csüggedés,
ha sorsom | porba > a|láz, 5.)
megvígasztal és | fölsegít
egy bű—vös-|szé—p > fo|hász.
Oly tisztán zeng, oly | ájtatos :
egy áldo—tt | fénysugár!
Az árva | szív, > bűn|bánatos,
Oly bé—|kés, boldog már.
És szívem|ről ott könnye|dé-n
az | ólomsúly > le|hull ;
ím | síro—k | már, re|méle—k | már,
be | jól esik, be | jól esik, be | jól!

XXV.

A Rajna síma árján
Im Rhein, im schönen Strome

Heine

A Rajna síma | árján
meg|csillog a nagy > vi|lág,
ott ládd az ősi dómmal
nagy | Kölnnek szent | vá—ro|sát.
A dómban szentnek képe
tekint a falrul > a|lá :
bús éltem erdejébe
egy nyájas,
nyá—jas fénysu|gár.
Az édes szűzanya mellett
kis | angyalok szerte|szét ; 6.)
a | ké—k szem s az | ajka
s az | é—des | arc,
ú | úgy rémlik, | rózsám, > ti|éd, 7.)
a | kék szem s az | ajka
s az | é—des | arc,
úgy | rémlik, kis | rózsám,
kis | ró-zsám, > ti|éd!

5.) porba > a|láz : $\frac{1}{2}\ \frac{1}{4} > \frac{1}{4}\ |\ \frac{1}{2}$.

6.) angyalok $\frac{3}{16}\ \frac{1}{16}\ \frac{1}{8}$.

7.) a sorkezdő $\frac{1}{8}$ .... elmarad.

PASTICCIO

A mult század ballettáncának a spiccelés (lábujjhegyen való táncolás) volt a legjellegzetesebb technikai formája. Egy bécsi születésű legendáshírű táncművésznő, *Elssler* Fanny, a bécsi majd a párisi Nagyopera ballerinája, alkalmazta először nővérével együtt betanult, akkor látványosságszámba menő egyik híres táncszámában, 1832-ben. A spiccelés technikája nemcsak a színpadi tánc formáit alakította át gyökeresen, hanem kihatott a tánczene, de különösen a balletzene ritmikájára is, hiszen a lábujjhegyen való mozgás légies könnyedsége, a táncosnő testének gyors forgása, a levegőben való lebegés, ugrás, hajladozás, új ritmikus és motivikus ötleteket sugallmazott a mult század komponistáinak, főkép a francia balletzene halhatatlan mestereinek. Általában igen nehéz technikai produkciónak tartják a spiccelést, pedig csak kora gyermekkortól kezdve űzött kitartó gyakorlás eredménye. Végrehajtását nagyon megkönnyítette a spiccelésre szolgáló különleges balettcipő. Midőn Elssler Fanny 1834-ben a La Tempête-ben először mutatta be a spiccelést a párisiaknak, olyan extázist váltott ki közönségéből, hogy egykori újsághiradások szerint majd szétszedték miatta a színházat. Népszerűségére jellemző, hogy tüllszoknyás, karcsu, jobblábának ujjahegyén előrelendülő alakját rajzokon, festményeken, porcellánfigurákon örökítik meg és a negyvenes évek elejéről származtak azok a giccses papírkivágások is, melyekkel függőcsillárokat, paravánokat, kandallókat aggattak körül. A klasszikus spiccelésnek a huszadik század elején kisarjadzott modern mozdulatművészet vetett véget, mert alkalmatlannak találta bonyolultabb lelki emóciók megrajzolására.

*

A júniusi hetek vajdahunyadvári Fidelio — előadásának kapcsán megemlíthetjük, hogy szabadtéri előadásokat nálunk már nyolcvan év előtt tartottak versaillesi és drezdai mintára. A keszthelyi Festetics-kastély parkjában nyírott gyertyánfasor alkotta egykoron a színház falait, magát a színpadot pedig két méter magas földhányásból alkották meg. Meghívott színtársulatok játszottak benne a mult század ötvenes éveiben az arisztokrácia szórakoztatására. Ez az »Aréná«-nak nevezett szabadtéri színpad 1864-ben a keszthelyi színház megnyitásának az évében szűnt meg. A szabadtéri színi-előadás divatját a hatvanas években más főúri parkokba is áttelepítették; ilyen kísérletnek számít a budai nyári színház eljárása is, midőn a Horváth-kert felé eső hátsó színfalakat lebontva a Gellért-hegy festői hátterével játszottak meg olyan jeleneteket, melyeknél tágas háttérre volt szükség (pl. ünnepi felvonulásokat, csatajeleneteket, stb.) Felejthetetlen az a szabadtéri előadás, melyen 1924-ben az állatkerti tóra épített tutajon játszották Sophokles »Oedipus királyát« a Nemzeti Színház együttesével. Hasenclever »Antigone«-ja a margitszigeti MAC pályán is mély hatást váltott ki 1925-ben a sokezer főnyi hallgatóságból. Említsük meg végül a »Taurisi Iphigenia« 1928-iki előadását, továbbá Bethlen Margit grófnő mesejátékainak bemutatását a Karácsonyi palota kertjében (1929.) és a »Csongor és Tünde« margitszigeti pantomim előadást Márkus László bravúros rendezésében, végül a néhány éven át megismételt tatatóvárosi szabadtéri előadásokat, melyeknek külföldre is kijutott a híre.

*

Az izlám legjellegzetesebb vonós hangszere valószínűen a mai európai vonóshangszerek őse : a rebab. Öt-féle változatát ismertetik hangszertörténeti művek. Az *egyiptomi* a legrégibb fajta köztük. Trapézalakú fedőlapja pergamenből készül, lószőrből font két hurja két ujjnyi magas faéken nyugszik. *Afrika* északnyugati partjain használt rebab korpuszát domború fedőlap jellemzi, két bélhúrját a hangszer alsó végére erősített gomb köré csavarják. A *jávai* rebab teste szívalakú, korpuszát legtöbbször kókuszdióhéjból faragják ki. Furcsa teknőformája van a *szumatrai* rebab testének; fedőlapját néha bőrrel vonják be. Végül az *előindiai* rebab csipőszerű bemélyedésével emlékeztet már a középkor kezdetleges viola típusára. Bélhúrjain körívalakú vonóval játszanak.

BELFÖLDI HÍREK

....

A Zeneművészeti Főiskolán ezidén is ünnepélyes keretek között zajlott le az évadzáró ünnepség. Dr. *Dohnányi* Ernő főigazgató kegyeletes szavakkal adózott az elmult iskolaév halottainak dr. *Hubay* Jenő, *Szabados* Béla, *Zsolt* Nándor, *Koncz* János és *Kemenes* Artur emlékének. Az ünnepi közönség egy perces felállással tisztelgett az elhúnyt kiváló muzsikusok emlékének. Dr. *Isoz* Kálmán titkár felolvasta a tanári és művészi oklevelet nyert növendékek névsorát. Valamennyiüket kézszorítással avatták fel. A záróünnepéllyel egyidőben megjelent, nagy gonddal szerkesztett évkönyv kimutatásai szerint a Főiskolát ebben az évben 678 növendék látogatta. Köztük 665 magyar, 5 német, 2 angol 4 eszt, 1—1 bolgár és török anyanyelvű növendék. Az egyházkarnagyi és az operaénekesi oklevelekkel együtt 80 volt a kiadott diplomák száma. A dr. *Isoz* titkár szerkesztette évkönyvben *Isoz* Kálmán Hubay Jenőről írt meleghangú sorokat és leközölte a bayreuthi Liszt ünnepségek során tartott előadást »Liszt Ferenc írásai tükrében« címen. *Siklós* Albert a tíz éve elhúnyt *Koessler* Jánosról, a Főiskola világhírű zeneszerző tanáráról írt érdekes megemlékezést. *Kókai* Rezső »Az általános pedagógia« és a művészi nevelés, valamint *Major* Ervin a »Rákóczi induló körüli kutatások újabb eredményei« c. cikkei széleskörű érdeklődésre tarthatnak számot.

A Reményi díj pályázat Reményi hangszergyáros értékes hegedűjének elnyeréséért az idén is nagy közönség jelenlétében zajlott le a Zeneművészeti Főiskola nagytermében a *Dohnányi* főigazgató elnöklete alatt összeült zsüri *Varga* Tibornak, Gábriel tanár növendékének ítélte oda a versenydíj gyanánt felajánlott hangszert.

Huszka Jenőt, a kiváló operettszerzőt a Zeneszerzők Világszövetsége, amely most Párizsban ülésezik, ismét alelnökévé választotta. Huszka Jenő elnöke a Magyar Zeneszerzők Szövetségének, amely az ő vezetése alatt virult fel. A Világszövetség teljes mértékben méltányolta a kiváló magyar zeneszerző érdemeit, amidőn elsőízben alelnökévé választotta. Ugyancsak alelnökké választatott a szövegírók részéről dr. *Mohácsi* Jenő, »Az Ember Tragédiája«-nak kiváló fordítója, több sikeres operalibretto szerzője.

Koller Ferenc, a miskolci Hubay Jenő zeneiskola országos hírű kitűnő igazgatója, a nagynevű hegedűpedagógus, a polgármester előterjesztésére saját kérelmére nyugalomba vonult. Huszonnégy esztendőt töltött el Koller igazgató vezető pozicióban és 1913 óta a zeneiskola tanára. Megteremtője, majd megszervezője volt a miskolci országos hírű zeneiskolának és nagy emberismerettel kiváló tudással válogatta meg munkatársait. A szerényen indult zongora és hegedű tanszakokat ő bővítette ki orgona, gordonka, gordon és fuvó tanszakokkal, nagy súlyt helyezvén a kamarazene és a zenekari játékra. Kollernek kimondhatatlan sokat köszönhet Miskolc városa a zenei és művésztársadalmi élet megteremtéséért. Megalkotta a Miskolci Filharmóniai Társulatot, a Lévay József egyesület kamarazenekarát, a Dalosszövetség miskolci kerületét. Mint pedagógus is hervadhatatlan babérokat szerzett: Miskolc városának legkitűnőbb hegedűsei az ő tanteremből kerültek ki. Miskolc város polgárainak szeretete és ragaszkodása nyilvánult meg abban az ünneplésben, mellyel a művészlelkű direktor nyugalombavonulása alkalmával részesítették. Hódmezővásárhelyen született 1871-ben. Középiskoláit Szegeden és Pesten végezte. Szegeden kezdte meg hét éves korában zenei tanulmányait is, majd Pesten *Huber* Károly, *Gobbi* Alajos, majd *Hubay* Jenő voltak mesterei. Később Bécsben telepedett le, hol *Grün* Józsefnél képezte ki tovább magát, közben hangversenymestere lett a Strauss-szimfónikus zenekarnak. Később Kecskemétre került, hol 12 évig működött mint hegedűtanár. Rövidebb szabadkai letelepedése után került Miskolcra, hova a városi tanács hívta meg.

Koller Ferenc érdemeit a városi tanács jegyzőkönyvköszönetén kívül jobban méltányolja a magyar zenekultúra, melynek egyik legnemesebb, legidealistább harcosa volt. Reméljük, hogy nyugalombavonulásával nem vesztette el páratlan munkakedvét, lelkes rajongását és még sokszor értékesíti, szolgálja értékes tapasztalataival tudásával a magyar zenepedagógiát.

A Magyar Kir. Operaház ezidei évkönyve az intézet ötvenharmadik játékévének gazdag statisztikai adatait tárja elénk. 24 magánénekesnője 23 magánénekese, 6 ösztöndíjas tagja volt a *Márkus* László igazgatósága alatt működő európai hírű intézménynek. Hét újdonsága volt az idei gazdag műsornak (*Hovancsina, Simone Boccanegra, A szerelmes levél, Sybill, Lysistrata, Csárdajelenet, Csizmás Jankó*) és hét reprize (*A bűvös vadász, Május királynője, Bohémélet, Figaró házassága, A kékszakállú herceg vára, A tükör, Pierrette fátyola*). Átütő sikere volt a bayreuthi Lisztheten játszott *Szent Erzsébet* legendának, a *Pesti karneválnak* és a *Magyar fantáziának*. Hazai szerzőtől 67 estén játszottak 17 operát, 47 estén 10 balletet; idegen szerzőktől 173 estén 52 dalművet, 21 estén 7 balletet. Színre került tehát 239 előadás keretében 69 különféle dalmű és 17 különféle ballet. Ezenkívül a Városi Színházban tíz előadást rendezett az Operaház együttese.

A Magyar Dalosegyesületek országos szövetségének közgyűlése a szövetség elnökévé dr. *Ripka* Ferencet, országos igazgatóvá pedig dr. *Eyssen* Tibor miniszteri tanácsost választotta meg.

KÜLFÖLDI HÍREK

••••

Pierné Gabriel francia komponista és dirigens 74 éves korában elhúnyt. Metzben született 1863 augusztus 18-án. Zenei tanulmányait a párizsi Conservatoire-on végezte, ahol Cézár Frank, Massenet, Durand és Lavignac voltak a mesterei. Még nem is volt 19 éves, amikor Edith című kantátéjával 1882 tavaszán elnyerte a római nagydíjat. Mint kitűnő orgonaművész sok sikert aratott és 1890-ben őt hívták meg Cézár Frank utódjául a Sainte Clotilde-templom orgonási állására. Nyolc évig töltötte be ezt a tisztséget Pierné, de közben mint orgonaművész és mint dirigens sokat szerepelt másutt is. A századforduló után, 1903-ban kezdte vezényelni a világhírű Colonne-zenekart is, amelynek Colonne halála után, 1910-ben első karmestere lett. Kompozicióit Frank Cézár és Saint-Saëns iskolájára emlékeztetnek. Oratóriumai közül nálunk a »Gyermekek kereszteshadjáratá«-t több ízben játszották. Kamarazeneművei, dalai és hárfadarabjai elég sűrűn voltak műsoron.

Tízezer líras pályázatot tűzött ki a milanói Scala. A pályázat két részre oszlik. Az első rész díjnyertes operáit az 1938—39-es szezónban akarják műsorra tűzni. Az az opera, amely a három közül legjobban megnyeri a közönség és a kritika tetszését, külön tízezer líra jutalomban részesül. A pályázat második felében a három díjnyertes opera egyenként 20.000 lírát nyer. A második pályázat díjnyertes operáit az 1940—41-es szezónban akarja játszani a Scala.

Gershwin Georges Amerika legünnepeltebb zeneszerzője váratlanul 38 éves korában elhúnyt. Művei, főként dalai a háború utáni években tűntek fel először Európában. A nagyon képzett, eredetien ötletes komponista nevét világszerte *Rhapsodie in Blue* c. műve tette ismertté. Illusztráló filmzenéi nagy jövőt mutattak a színpad felé is.

Párisban megkezdődött a Nemzetközi Egyházzenei Kongresszus *Verdier* bíboros-érsek fővédnökségével. A kongresszuson, amely július 25-ig tart, az egyházi zenével kapcsolatos kérdéseket és az ezen a téren szükséges tennivalókat beszélik meg. A kongresszussal kapcsolatosan Páris egyik előkelő templomában egyházzenei hangversenyeket is tartanak.

Budapest székesfőváros házinyomdája 1937 — 6526 — Felelős nyomdavezető: Kurfürst István vezérigazgató

Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára